

TC
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA ve ÖNASYA ARKEOLOJİSİ

NEOLİTİK DÖNEM'DEN ERKEN TUNÇ ÇAĞ SONUNA KADAR BATI
ANADOLU'DA İNSAN FİGÜRİNLERİ ve ÇEVRE KÜLTÜRLERİYLE
OLAN İLİŞKİLERİ

DOKTORA TEZİ

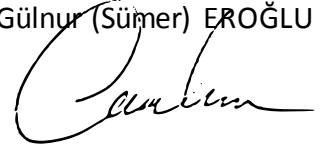
92070003399
Gülner (Sümer) EROĞLU

DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. Zafer DERİN

İZMİR – 2014

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum NEOLİTİK DÖNEMDEN ERKEN TUNÇ ÇAĞ SONUNA KADAR BATI ANADOLU'DA İNSAN FİGÜRİNLERİ VE ÇEVRE KÜLTÜRLERİYLE OLAN İLİŞKİLERİ adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Gölnur (Sümer) EROĞLU

DOKTORA
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Gülnur SÜMER

Numarası : 92070003399

Anabilim Dalı : Arkeoloji/Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi

Tez Başlığı (Türkçe) : Neolitik Dönem'den Erken Tunç Çağ Sonuna Kadar Batı Anadolu'da İnsan Figürinleri ve Çevre Kültürleriyle Olan İlişkileri

Tez Başlığı (İngilizce) : Human Figurines in Western Anatolia from the down of Neolithic Period to the end of the Early Bronze Age and their Relation to the Surroundings Cultures

Tez Savunma Tarihi : 16.04.2014

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. Zafer DERİN

Karar : x Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Eşref ABAY

Karar : x Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Süleyman ÖZKAN

Karar : x Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Özlem ÇEVİK

Karar : x Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. Haluk SAĞLAMTİMUR

Karar : x Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle

Oy çokluğuyla

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Doktora programlarında düzeltme alan öğrencinin 6 (altı) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

I. BÖLÜM

GİRİŞ

1

II. BÖLÜM

BATI ANADOLU FİZİKİ VE KÜLTÜREL COĞRAFYASI

15

III. BÖLÜM

NEOLİTİK DÖNEM FİĞÜRİN VE İDOLLERİ

22

A) Batı Anadolu Kıyı Şeridi / Orta Batı Anadolu

1. Yeşilova Höyüğü

22

1a. Natüralistik Figürin

1b. Şematik Figürin/İdol

2. Ege Gübre Yerleşimi

27

2a. Natüralistik Figürin

2b. Şematik Figürin/İdol

3. Ulucak Höyük

31

3a. Natüralistik Figürin

3b. Şematik Figürin/İdol

B) Güneybatı Anadolu Bölgesi / Göller Bölgesi

1. Hacılar

40

1a. Natüralistik Figürin

1b. Şematik Figürin/İdol

2. Höyücek	73
2a. Natüralistik Figürin	
2b. Şematik Figürin/İdol	
3. Kuruçay	90
3a. Natüralistik Figürin	
3b. Şematik Figürin/İdol	
4. Bademağacı	93
4a. Natüralistik Figürin	
4b. Şematik Figürin/İdol	
C) Kuzeybatı Anadolu Bölgesi	
1. Barçın Höyük	97
1a. Natüralistik Figürin	
1b. Şematik Figürin/İdol	
2. Pendik	99
Natüralistik Figürin	
3. Ilıpınar	100
Natüralistik Figürin	
4. Gökçeada/Uğurlu	101
Natüralistik Figürin	

D) Trakya	
1. Aşağı Pınar	102
1a. Natüralistik Figürin	
1b. Şematik Figürin/İdol	
2. Hoca Çeşme	105
2a. Natüralistik Figürin	
2b. Şematik Figürin/İdol	
IV. BÖLÜM	
KALKOLİTİK DÖNEM FİGÜRİN VE İDOLLERİ	107
A) Batı Anadolu Kıyı Şeridi / Orta Batı Anadolu	
1. Ulucak Höyük	107
Şematik Figürin/İdol	
2. Ege Gübre	108
Şematik Figürin/İdol	
3. Liman Tepe	109
3a. Natüralistik Figürin	
3b. Şematik Figürin/İdol	
4. Bakla Tepe	110
4a. Natüralistik Figürin	
4b. Şematik Figürin/İdol	
5. Kulaksızlar Mermer Atölyesi	112
Şematik Figürin/İdol	

6.	Çukuriçi Höyüğü	117
	Şematik Figürin/İdol	
7.	Alağaç Manisa	118
	Şematik Figürin/İdol	
B)	Güneybatı Anadolu Bölgesi	119
1.	Aphrodisias/Pekmeztepe	119
	1a. Natüralistik Figürin	
	1b. Şematik Figürin/İdol	
2.	Karain Mağarası	122
	Şematik Figürin/İdol	
3.	Hacılar	123
	3a. Natüralistik Figürin	
	3b. Şematik Figürin/İdol	
4.	Kuruçay	129
	4a. Natüralistik Figürin	
	4b. Şematik Figürin/İdol	
5.	Malkayası Mağarası	135
	5a. Şematik Figürin/İdol	
C)	İç Batı Anadolu Bölgesi	136
1.	Beycesultan	136
	1a. Şematik Figürin/İdol	

D) Kuzeybatı Anadolu Bölgesi	138
1. Uğurlu/Zeytinlik	138
1a. Natüralistik Figürin	
1b. Şematik Figürin/İdol	
2. Gülpınar	141
2a. Natüralistik Figürin	
2b. Şematik Figürin/İdol	
3. Aktopraklık	145
Şematik Figürin/İdol	
4. Kumtepe	148
Şematik Figürin/İdol	
5. Beşik-Sivritepe	149
Şematik Figürin/İdol	
6. Orman Fidanlığı	150
Şematik Figürin/İdol	
7. Ilıpınar	152
7a. Natüralistik Figürin	
7b. Şematik Figürin/İdol	
E) Trakya	155
1. Aşağı Pınar	155
Şematik Figürin/İdol	

2. Hoca eşme	159
Şematik Figürin/İdol	
3. Toptepe	160
Şematik Figürin/İdol	
V. BÖLÜM	
ERKEN TUNÇ ÇAĞ FİGÜRİN VE İDOLLERİ	
A. Batı Anadolu Kıyı Şeridi / Orta Batı Anadolu	161
1. Liman Tepe	161
Şematik Figürin/İdol	
2. Bakla Tepe	163
Şematik Figürin/İdol	
3. Milet	166
Şematik Figürin/İdol	
4. Manisa-Akhisar	167
Natüralistik Figürin	
5. Yortan	168
Şematik Figürin/İdol	
6. Ulucak Höyük	168
Şematik Figürin/İdol	
B) İç Batı Anadolu Bölgesi	169
1. Beycesultan	169
Şematik Figürin/İdol	
2. Kusura	172
2a. Natüralistik Figürin	
2b. Şematik Figürin/İdol	
3. Çıkrık	176
Natüralistik Figürin	

4. Kalkık	177
4a. Natüralistik Figürin	
4b. Şematik Figürin/İdol	
5. Seyitömer	179
Şematik Figürin/İdol	
6. Küllüoba Höyüğü	182
6a. Natüralistik Figürin	
6b. Şematik Figürin/İdol	
7. Demirci Höyük	187
7a. Natüralistik Figürin	
7b. Şematik Figürin/İdol	
8. Bozüyük	195
Natüralistik Figürin	
C) Güneybatı Anadolu Bölgesi	195
1. Nudra	195
Natüralistik Figürin	
2. Çaykenarı	196
Şematik Figürin/İdol	
3. Bademağacı	197
Şematik Figürin/İdol	
4. Kuruçay	200
Şematik Figürin/İdol	
5. Harmanören/Göndürle	201
Şematik Figürin/İdol	
6. Çine-Tepecik	203
Şematik Figürin/İdol	
7. Aphrodisias	204
7a. Natüralistik Figürin	
7b. Şematik Figürin/İdol	

8. Karataş-Semayük	209
Şematik Figürin/İdol	
D) Kuzeybatı Anadolu	211
1. Troya	212
1a. Natüralistik Figürin	
1b. Şematik Figürin/İdol	
2. Yenibademli Höyük	216
Şematik Figürin/İdol	
3. Ilıpınar	217
Şematik Figürin/İdol	
4. Hanaytepe	218
Şematik Figürin/İdol	
5. Babaköy	219
Natüralistik Figürin	
E) Trakya	219
1. Kanlıgeçit	219
Natüralistik Figürin	
VI. Değerlendirme Sonuç	221
Kaynakça	
Haritalar	
Levha Listesi	
Levhalar	

ÖNSÖZ

Batı Anadolu’da yapılan yeni araştırmalar, Neolitik, Kalkolitik dönem ve Erken Tunç Çağ ile ilgili önemli bilgiler sunmaktadır. Bu tez çalışması, Batı Anadolu bölgesinde, Neolitik dönemden Erken Tunç Çağ sonuna kadar olan kültürel dönemin ve kronolojik sürecin önemli bir parçası olan ve incelenmeye değer insan figürlerinin, yeni veriler ve buluntular kapsamında belirlenerek, tanımlanması ve yorumlanmasını hedeflemiştir. Çalışmamız için seçilen malzeme, her dönemde ilgi gören konulardan birisi durumundaki sanat ve inançsal pratiklerin birlikte yoğrulduğu insan figürleridir. Figürinler incelenirken tipolojik sınıflama yapma kaygısından öte ve arkeolojiyi yönlendiren düşünce sistemlerinden etkilenmemeye çalışılarak, salt dönemsel ve kültürel ölçekli bir yaklaşım sergilenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, bu çalışma, incelenen bölge içerisinde ve çevre coğrafyalarda söz konusu buluntu grubu ile ilgili benzer özelliklerin olup olmadığı, diğer maddi kültür varlıklarının gelişimi ve değişimi ile ilgili paralelliklerin bulunup bulunmadığını ortaya koymayı amaçlamıştır.

Eğitimimin oldukça sancılı bir sürecini oluşturan doktora sürem boyunca bilimsel kazanımlarımın yanı sıra, hayata dair birçok şey öğrendiğimi düşünüyorum. Kendi cümlelerim ile ifade edemeyeceğim, ancak Emile M. Cioran’ın “tanrının dahi kurtaramayacağı ruhlar vardır; dizlerinin üzerine de çökse, onlar için dua da etse” sözü ile kelimelere dökebileceğim, her insanın hayatını etkileyen, siz zamanın peşinden koşarken, sizden bir parça zaman yakalayabilmek adına, kendini aşarcasına müteceviz davranan şahıslar olmuştur ve olacaktır. Bu, ne pozitif bilimlerin, ne sosyal bilimlerin ne de arkeoloji biliminin sorunudur. Bu sorun, insanlığın varlığından bugüne, içinde barındırdığı onca kişisel destanların yaratılmasına zemin hazırlayan mutlak iyi ve kötünün bütünlüğüdür. Bugün bu cümleleri yazıyor olabilmem, bu bütünlüğün içinde kendi yerimi belirleyip, sapsağlam durabilmem ve kendi evrenimin küçük destanını yaratabilme kuvveti ile içime akan sonsuz cesaretin bir sonucudur. Bana bu gücü sağlayan, inanan, güvenen ve çok sevdiğim Arkeoloji biliminde yavaş ama emin adımlarla yürüyebilmeme olanak veren, gerek eğitimim süresince, gerekse bu tez çalışması sırasında göstermiş oldukları yardım ve

destekleri sebebiyle, Ege Üniversitesi Arkeoloji Anabilim Dalı'nda görev yapan tüm hocalarıma kalpten teşekkürü bir borç bilirim.

Lisans eğitimimden itibaren her konuda yardımını esirgemeyen, mezuniyetime yakın bir zamanda, danışmanlığımı üstlenerek bana güvenen, doktora tezim süresince önemli katkılarda bulunarak yol gösteren, değerli katkılarıyla çalışmamın iskeletinin oluşmasını sağlayan, Yeşilova Kazısı'nda kendisiyle çalışmakta olduğum, beni her konuda destekleyen danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Zafer Derin'e ve yine Doktora tez izleme komite üyelerini oluşturan Sayın Prof. Dr. Eşref Abay ve Prof. Dr. Süleyman Özkan'a gösterdikleri ilgi, anlayış ve bilimsel destek için minnettarım.

İki yıl gibi kısa bir sürede tamamlamak zorunda olduğum bu çalışmada bilimsel ve manevî desteklerini esirgemeyen hocalarım; Sayın Prof. Dr. Altan Çilingiroğlu, Ege Gübre Kazı Başkanı Sayın Yrd. Doç. Dr. Haluk Sağlamtimur ve Ulucak Höyük Kazı Başkanı Sayın Doç. Dr. Özlem Çevik ve arkadaşlarım; Yrd. Doç. Dr. Aylin Erdem Otman, Yrd. Doç. Dr. Fulya Dedeoğlu Konakçı, Araştırma görevlisi, Dr. Mücellâ Erdalkıran, Araştırma görevlisi, Dr. Atilla Batmaz ve Araştırma Görevlisi Seçil Üney'in samimi desteklerini burada saygı ve sevgiyle ifade etmek istiyorum.

Bana olan tüm katkılarından dolayı, hayatımın her aşamasında yanımda olduklarını bilerek, varlıklarından güç aldığım aileme ve içime doğan güneşi ile beni aydınlatan yeğenim Nehir Sümer'e sonsuz teşekkürler.

Son olarak; sonunu görmediğim dik yokuşu benimle birlikte tırmanan, bana yokuşa değil, arkamızda kalan manzaraya bakabilmeyi öğreten, kayıplarımız ve kazanımlarımızla beni tamamlayan, ebedi dostum, hayat arkadaşım, eşim, Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü, Öğretim Görevlisi Barış Eroğlu'na sevgi dolu teşekkürler...

İzmir, 2014.

“Putlara tapınmanın ilk nedeni, kuşkusuz nesnelere korku, ama buna bağılı olarak, nesnelere gerekliliğinden korku ve buna bağılı olarak nesnelere karşı sorumluluktan korkuydu. Bu sorumluluk öylesine dayanılmaz bir şekilde ortaya çıktı ki, insan onu bir tek olağanüstü insanın omuzlarının üstüne yıkmayı göze alamadı, çünkü bir tek aracı da insanın sorumluluğunu azaltamayacaktı, yalnızca bir tek varlıkla ilişkisi, gereğinden fazla sorumluluğu insanın bir yük gibi sırtında taşımasına yol açacaktı. İşte bundan dolayı her nesnenin sorumluluğu nesnenin kendisine verildi, daha da ileri gidilerek nesnelere insanlardan en çok sorumlu tutuldular.”

F. Kafka, “Aforizmalar”, No: 92

I. BÖLÜM

GİRİŞ

“Neolitik Dönemden Erken Tunç Çağ Sonuna Kadar Batı Anadolu’da İnsan Figürinleri ve Çevre Kültürleriyle Olan İlişkileri” başlıklı tezimizin konusu Neolitik dönemden, Erken Tunç Çağ’ın sonuna kadar geçen süre içerisinde, Anadolu’nun Batı bölümünde ele geçen figürin ve idollerin incelenerek, bağlam ve işlevlerinin sorgulanmasıdır.

Tezimize başlamadan önce, figürin, idol, amulet gibi kavramların ne anlama geldiğini, prehistorik dönem toplumlarında ne amaca hizmet etmiş olabileceği gibi konuların üzerinde durulması gerektiği kanısındayım.

Arkeolojik bakış açısıyla, figürin¹, heykel-heykelcik², amulet³ ya da idol⁴ kavramları genellikle inanç sistemleri içerisinde inanılan ve tapılan nesne veya kült faaliyetleri kapsamında ritüellerle bağlantılı olarak yorumlanmışlardır. Figürin, heykelle karşılaştırıldığında daha küçük boyutlu, simgeleşmiş ama heykel gibi tek başına simge haline gelmemiş olan “insan bedeninin küçük eşlemleridir”⁵. Betimleme olarak figürin ve heykelcikler, görülmeye başlandığı Paleolitik dönemden itibaren doğal ya da doğala yakın olarak plastik biçimli şekillerde karşımıza

---

¹ “Büyük oranda canlı varlıkları betimleyen, taş, kil, maden, ahşap, kemik gibi maddelerden yapılan, üç boyutlu küçük sanat ürünü” (Sözen-Tanyeli 2003, 84).

² “Çeşitli maddelerin yontularak ya da kalıba alma tekniğiyle şekillendirilmesi sonucu ortaya çıkan, canlıları yansıtan ya da soyut biçimde oluşan sanat eseri” (Bahn 2001, 422).

³ Büyülü güçlere sahip nesne olarak tanımlanmaktadır. Onları taşıyan, kullanan kişileri kötülüklerden koruduğuna inanılan nesnedir (Paine, 2004, 10). İçinde dinsel veya büyüleyici bir gücün saklı olduğu sanılan, taşıyanı, takanı veya sahip olanı zararlı etkilerden koruyup iyilik getirdiğine inanılan bir nesne (Budge 1971, 27). Amulet, figürin, heykel ve idolden farklı olarak kişinin üzerinde taşıyabileceği, saklayabileceği bir nesnedir. Bir hayvanın dişi, bir bitki dalı ya da bir kaplumbağa kabuğu eğer taşıyan veya üzerinde bulunduran için koruyucu bir anlam yüklenmişse, amulet olarak yorumlanabilir (Budge, 1971, 26-36).

⁴ “Tapılacak nesne. Tanrı görüntüsü ya da resmi, çok tanrılı dinlerde küçük tanrı ya da tanrıça heykelcikleridir” (Sözen-Tanyeli 2003, 111).

⁵ Hodder 2005, 7

çıkılmaktadır. İdoller ise bilinçli olarak şematize edilmiş, kısaltılmış ya da ayrıntılardan arınmıştır. Bu da figürin ve idolün arkeolojik anlamda farklı tanımlanmasını sağlamaktadır. Diğer bir bakış açısıyla idoller, Neolitik dönemden itibaren görülen otoriter görünümlü, yanında hayvanlarıyla betimlenen, şişman tanrıçaların zamanla değişip soyutlaşmasıyla oluşmuş iki boyutlu tapınım nesnelere olarak yorumlanmaktadır. Bu bağlamda idol artık üzerine yüklediği somutluktan ve ifadelerden kurtulmuştur. Aydınğün'e göre bu idoller, günümüzde olduğu gibi görünmezliğe ulaşabilmiş tanrının betimlemeleri de olarak yorumlanmıştır⁶.

Aydınğün'ün bu yorumundan yola çıkarak prehistorik dönemlerdeki insanların dinsel inanışları⁷ ya da daha doğru ifadeyle inançlarının somuttan soyuta doğru bir gelişim çizgisi içerisinde olduğu görüşü hâkimdir diyebiliriz. İlkel dinler incelendiğinde tanrıların bugün düşünüldüğü tarzda soyut varlıklar olmayıp daha somut kuvvetler olarak düşünüldüğü görülmektedir. Yaşadıkları çevre ve hayat koşulları göz önünde bulundurulduğunda, insanların etrafında olup bitenleri anlama çabası, korkuları, endişeleri ve ihtiyaçları onların dine ve tanrılara bakış açısını daha duygusal ve zorunlu hale getirmiştir. İnanç kavramı, insanın iki ayak üzerinde durarak, davranışları, hayatta kalma teknikleri ve oluşturduğu toplum türlerinin gelişmesiyle birlikte başlattığı bir serüvendir. Dik durabilmek ve dik durmanın sağladığı “öteyi” görebilme fırsatı, hemen yakınındaki arazi parçasını algılayabilmekle sınırlı kalmasının ötesine geçerek, plan yapma, hayal kurma, sorun çözme gibi bir dizi zihinsel sürecin harekete geçmesini sağlamıştır. Daha farklı bir

---

⁶ Aydınğün 2005, 39

⁷ Din; esas olarak zihni aşan her yerde hazır ve nazır olan bir şeyin varlığına inanmaktır. Ya da tasavvur edilemez olanı tasavvur etmeye yönelik bir çaba, sonsuza doğru bir arzu olarak tanımlanmaktadır. Max Müller ise dini, “Görünmeyene hasret, kavranamayan önünde hürmet, sonsuzluk önünde çekingenlik, sonsuzu tecrübe ve hissetmek” gibi sözlerle ifade etmeye çalışmıştır. James Frazer tarafından ise din, “doğanın ve insan yaşamının işleyişini yönetip kontrol ettiğine inanılan üstün güçlerin gönlünün alınması ya da ilgilerinin kazanılması” şeklinde tanımlanmıştır. Din tanımları için bkz. (Sarıkçioğlu 2002, 1; Tambiah 2002, 78).

ifadeyle bu süreç, insanın geleceği belirsiz bir dünyada, hayatı kendince anlamlı ve güvenli kılp korkusuz ve mutlu yaşama bilincini yaratma çabasındır.

İkel insanın neden ilahi bir güç, tanrı veya tanrıçaya ihtiyaç duyduğu ile ilgili psikolojik, sosyolojik, felsefi anlamda birçok çalışma mevcuttur. Ancak her ne kadar söz konusu toplumların bizim gibi düşünüp, bizim gibi korktuklarını, bizim gibi üzülüp sevindiklerini düşünüyor olsak bile manevi değerlerle ilgili yapılacak olan tüm yorumların varsayımdan öteye gidemeyeceği gerçeğini unutmamak gerekmektedir.

Arkeolojik olarak prehistorik toplumların maddi kültür varlıklarıyla ilgili sayısız bilgiye ulaşabiliriz. Muhtemelen, dinsel davranışların en eski arkeolojik kanıtı ölümlerin gömülmesidir. Bu davranış, onların ölümden sonra yaşam ya da fiziksel beden tüketildikten sonra hayatta kalan bir “ruh” olabileceği hakkında bir takım düşünceleri olduğunu akla getirmektedir. Bu tür bir hayal gücü “ayrıca düşünme” denen şeye ya da Jean-Paul Sartre’ın “*olmayan düşünme*” dediği olguya bağlıdır⁸. Gerçekte gözümüzün önünde olmayan ama olabilecek olaylar hakkında düşünme yeteneği, insanlık tarihinde itici bir güç olmuştur. Bu durum, insanların günlük hayatta karşılaştıkları sorunları çözebilmesini, sordukları sorulara cevap aramasını sağlamıştır. *İnsan neden hasta olur? Öldükleri zaman insanlara ne olur?* Tanrı fikrinin doğuşu bu gibi sorulara yanıt bulabilme çabasının bir sonucudur⁹.

Malinowski, “*herhangi bir kültür kuramı insanın organik ihtiyaçlarından başlamak zorundadır*” diyerek, Trobriand yerlileri arasında yaptığı kapsamlı incelemeler ile dini insanın biyolojik ihtiyaçlarına bağlamaktadır¹⁰. Malinowski, dini esasen ölüm-yaşam döngüsü ritüellerine, özellikle de ölüm üzerine odaklanan ritlere bağlamakta ve ölümün varoluşsal durumunun, dinin doğuşuyla yakından bağlantılı olduğunu savunmaktadır. İnsanların muhtemelen derinlere yerleşmiş içgüdüleri nedeniyle ölümden büyük korku duydukları, bitiş ya da yok oluş düşüncesiyle

---

⁸ Winston 2005, 35

⁹ Morris 2004, 241

¹⁰ Morris 2004, 241

bütünüyle yüzleşemedikleri açıktır. Dinsel kuramların pek çoğuna göre, dinsel esinin büyük bir kısmı yaşamın son bulma krizinden kaynaklanmaktadır.

Tekrar arkeolojik verilere dönecek olursak, ne zaman dinsel inançlarla ilgili bir buluntu elde edilirse, bu buluntunun yine ölümle ya da ölüm sonrası ritüellerle ilişkili olduğunu görürüz. Bu, mezar hediyesi olarak konulan bir idol ya da figürin veya çeşitli mezar hediyeleri, sıvalı kafatasları gibi bir çok kanıtla karşımıza çıkmaktadır. Ölümlerin kasıtlı olarak gömülmesi, arkeologlara üzerinde çalışacakları birçok kanıt sunar. İnsanların, bir cesedi bir yere gömmek için hayatlarının olağan seyrini değiştirmeleri, ölümlerine belirli derece saygı gösterdiklerinin kanıtıdır. Bir ölünün bedenine itinayla yaklaşmaları, belki de atalarının hala bir şekilde aralarında olduğunu hayal etmelerinden kaynaklanmaktadır. Mezarlara konulan sayısız mezar hediyesi, çanak-çömlekler, takılar, belki de ölen kişinin o eşyalara ihtiyaç duyacağı düşüncesinin bir ürünüdür. Antropologlar, pek çok toplumda ölünün yaşayanlara kızgın olduğuna inanıldığına ve bu kızgınlığın grubun yaşadığı ya da yaşayabileceği bir talihsizliğin muhtemel nedeni olarak görüldüğüne işaret etmektedir¹¹. Değerli eşyaları ölüyle birlikte gömmek, ölünün sevgisini kazanmanın ve öfkesinden sakınmanın bir yolu olduğu düşünülebilir¹². Kolombiya'da yaşayan Kogi Kızılderililerin ölü gömme ritüelleri üzerinde araştırma yapan antropolog Gerardo Reichel Dolmatoff'un, izlenimlerine göre, bir genç kızın gömü ritüelinde, şaman ya da kabilenin ayin uzmanı, kızın bedenini dokuz kez havaya kaldırmış, sonra yüzünü doğuya bakacak şekilde, içinde küçük yeşil taşlar, bir deniz kabuğu ve salyangoz kabukları olan mezara yerleştirmiştir. Buradan yola çıkarak arkeolojik veri bağlamında söz konusu mezar tekrar sorguladığında, mezarı kazacak olan arkeoloğun elinde, yüzü doğuya dönük yatırılmış bir genç kız iskeleti, yeşil taşlar ve salyangoz kabuğu olacaktır. Doğal olarak salyangozların kızın öte dünyada yemesi için bırakılmış yiyecekler, değerli taşların da kıza ait nesnelere olabileceği düşünülecektir. Oysaki Kogi yerlileri, kızın dokuz kez havaya kaldırılması ile doğuma kadar geçen dokuz aylık süreyi, mezarın ana rahmini, taşların ve

---

¹¹ Mauss 2011, 406

¹² Winston 2005, 41

salyangozların ise ölen kızın kabilenin genç erkeklerini rahatsız etmemesi amacıyla mezara bıraktıkları “*kocası*” nı temsil ettiğini söylemektedirler¹³. Bu ritüel, her ne kadar kendine has bir durum olsa da, yaşanan olaylar ve arkasında bıraktığı kanıtların yorumlanması arasındaki bağlantı eksikliğini gözler önüne sermesi açısından oldukça önemlidir.

Söz konusu gömü ritüelinden sonra, dinsel bir obje olduğu düşünülen, figürin, idol ya da heykelciklere tekrar döndüğümüzde ise benzer bir problemle karşı karşıya kalmaktayız. Bu buluntu türünün, yapıldıkları ve kullanıldıkları dönemlerde nasıl bir amaca hizmet ettiği, arkeologlarca uzun süre düşünülen ve tartışılan konulardan birisi olmuştur; ancak, figürinlerin ortaya çıkışları, birbirlerinden farklılaşmaları, birbirlerini etkilemeleri, yayılımları, ortadan kalkışları, türlü etkenlere bağlı olarak gelişim göstermiş olabilir. Bu nedenle, değerlendirilmeleri için figürinlere çok yönlü bakış açıları ile yaklaşmak gerekir. Figürinlerle ilgili olarak yapılan yorumlarda, bu objelerin, toplum, inanç ve anlam açısından taşıdıkları işlevler ile ilişkisi ve tarihsel, tarihöncesi, etnografik ya da bağlamsal bakış açılarını kapsayan çok yönlü değerlendirmeler söz konusudur. Diğer maddi kalıntılar için olduğu gibi, figürinler hakkında da geçmiş toplumların inançsal göstergeleri olarak pek çok kurgu yapılabilir. Ancak, günümüz koşullarının düşünülmesiyle yapılacak olan kurgulama ve yorumların ne derece sağlıklı olacağı tartışılır. Hodder, figürinlerin çeşitlilik ve farklılıklarına bağlı olarak kendi dünyaları içerisinde konumlandırılmaları gerektiği yorumunu yapmıştır¹⁴.

Diğer bir konu ise figürinlerin, dinsel kimliğinin yanı sıra kadın bedeni ve kadın egemenliğinin vurgulanması sorunudur. Cinsiyetin kültürel, ekonomik, ideolojik ve sosyal değişikliklerle olan ilişkisi sıklıkla vurgulanmaktadır ve evrimsel yaklaşımlar, tarihöncesi dönemlerdeki yeniliklerin kadınlar tarafından yapıldığını ileri sürerek, kadınların üretimdeki aktif rolünü ifade ederler¹⁵. Tarih öncesi döneme ait figürinlerin çoğunun kadın bedenini ya da kadını temsil ettiğine dair yaygın bir

---

¹³ Winston 2005, 42

¹⁴ Hodder 2005, 10

¹⁵ Zihlman 1997, 93

inanç vardır. Kadın gövdesi ve kadınların ayrı ayrı ele alınması nadir görülen bir durumdur. Bununla birlikte, günümüzde, cinsel kimliğin toplumsal yapısını, cinsiyete dayanan bütünleyici roller olarak gösteren çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Cinsiyetin toplumsal yapısı üzerine yapılan araştırmalar özellikle feminist yaklaşımlarla birlikte ele alınmıştır. Anadolu coğrafyası için düşünüldüğünde, çevre kültürlerin aksine bu tip buluntular ve yorumları hakkında yapılan cinsiyet arkeolojisi daha kısıtlıdır ve figürinlerin cinsiyetleri ile ilgili şimdiye kadar çok az şey söylenmiştir¹⁶. Neolitik dönem tanrıçaları olarak adlandırılan figürinlerin tamamı aslında dişil değildir¹⁷. Eril ve cinsiyetsiz figürinler azımsanmayacak yoğunluktadır. Eril figürinler dışında, yine erkekliğin temsili olarak sayılan, erkeklik organı betimlerinin¹⁸ görülmesi Neolitik döneme tarihlenmektedir¹⁹.

19. yüzyılda Avrupalı düşünürler, kutsal kitapların yorumlarından ve Aristo'dan etkilenerek, toplumların siyasi gelişiminin ataerkil aile yapısıyla başladığına inanmaktaydılar²⁰. 1861 yılında, İsviçreli antropolog Johann J. Bachofen, kitabı *Das Mutterrecht'in*²¹ ilk cildinde, hem aile hem de toplulukta otoritenin kadınların elinde olduğunu, anaerkil idarenin, başka bir deyişle kadın egemenli bürokrasinin, üstün, dişil, yeryüzü tanrıçasının imgesi ile uyduğunu öne sürmüştür. Bu görüşler 19. yüzyılın ikinci yarısındaki ve 20. yüzyıldaki düşünürlerden S. Freud'u ve G. Childe, J. Cauvin gibi arkeologları etkilemiştir²². 19. yüzyılın sonuna doğru, Avrupa, Ege ve Yakınoğu'daki prehistorik merkezlerde bulunan insan biçimli figürinler, dişil egemen kültürün göstergeleri olarak yorumlanmıştır. Çoğunluğu dişil olan bu buluntuların betimleri genel olarak çıplaktır ve/veya cinsellik, doğurganlık, analık üzerine kurulu dişi merkezli inancın belgeleri olarak düşünülmüşlerdir.

---

¹⁶ Hamilton 2000, 118

¹⁷ Özdoğan 2001, 313

¹⁸ Bundan sonra çalışmamız içerisinde *fallus* olarak adlandırılacaktır

¹⁹ Danielou 1995, 112

²⁰ Rudeback 2000 alıntılaman, Hodder 2006, 208

²¹ The Mother Right- Analık Hakkı

²² Hodder 2006, 208

20. yüzyılın ilk yarısında, Güney Avrupa'daki kazılarda pek çok figürin gün ışığına çıkarılmıştır. 1950'lerin sonunda bu buluntu grubu ile ilgili bir fikir birliği yoktur. Jarmo'da kullanımlarından çok yapım eylemlerinde yatan önermeleriyle; heykelticilerin istekler ve arzular için yapılan araçlar olduklarını ileri süren görüş, genel kabul görmez²³. 1960'lı yıllara gelindiğinde ise Anadolu'nun Catalhöyük, Hacılar gibi yerleşmelerinde yapılan çalışmalar oldukça ilgi çeker. Bu yıllarda Mellaart tarafından figürinlerle ilgili olarak üç yorum ortaya konmuştur; J. Mellaart'a göre; insani ve şematik figürinler tanrı ya da tanrıçalardır. Şişman kadınlarda bereket, boğa görüntüsünde ise bolluk vurgulanmaktadır. Bu yorum genel olarak kabul görmüştür. Şematik figürinler ve hayvan figürinlerini ise *ex-voto*²⁴ betimlemeler olarak yorumlayan J. Mellaart'a göre; insansı figürinler belki de koruyucu bir işlev taşımakta ve hayvan figürinleri av büyüünde kullanılmaktadır²⁵. 1960'lı yılların sonlarında başlayan yeni feminizm hareketinin etkisiyle, figürinler ile ilgili değerlendirmelerin ve yorumların yeniden gündeme geldiği görülmektedir. İdeolojik olarak feministler, cinsel sömürüye karşı eylemlerde bulunurlarken, figürinlerin arkeolojik yorumlarında cinsel karakterlere çok daha fazla vurgu yapılmaktadır. Diğer görüşler ise heykelticilerin ölümlere seks köleleri ve cariyeleri olarak sunulduğu²⁶, ölü kocalarıyla birlikte gömülmeğe kaçınan eşler imajı²⁷, heykelticilerin tarih öncesi pornografisi olarak yapılmış olabilecekleri görüşü²⁸, doğurganlık sembolü olabilecekleri gibi görüşler bu vurgulama için örnek olabilirler. P. Ucko'nun 1968'de yayınlanan tezi, heykeltik çalışmaları üzerinde olasılıkla en yaygın biçimde bahsedilen çalışmadır. Bu çalışma ayrıntılı ölçümler ve analizlerden çok, vurguladığı etnografik benzerliklerle dikkat çeker. 1970'li yıllarda ise başlatılan feminizm hareketlerine karşı görüşler oluşmaya başlamıştır. Arkeologlar, tarih öncesi

---

²³ Broman 1958, 938

²⁴ Ex-voto; Latince adak anlamına gelmektedir. Tanrıların bir dileği yerine getirmesi ardından, bu dileğe karşı onlara sunulan, yeraltına gömülen hayvan veya eşya anlamına gelmektedir.

²⁵ Hamilton 2000, 136

²⁶ Karageorghis 1981, 50

²⁷ Morris 1985, 162

²⁸ Guthrie 1984, 35–73

inançlar hakkında böyle kapsamlı genellemelerin, dişil figürinlerden daha somut ve farklı Őeylere dayandırılması gerektiği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Kuşkusuz mezarlara koyulan, tapınak olarak yorumlanan özel yapılardan ele geöen figürinler, her zaman tanrıları ya da tanrıöaları simgelemiyor olabilmekte, bazı durumlarda cinsiyet bile önemsiz sayılabilmektedir.

1970’li yıllara kadar, Villendorf Venüs’ü ve bu figürine benzeyen diğer kadın heykelciklerine bakılarak, Peleolitik ağın insan betimlerinin oldukça başarılı yapıtlar olduklarına dair genel bir fikir oluşmuřtur²⁹. “Venüs”³⁰ olarak adlandırılan bu heykelcikler, ana tanrıöa inancının toplumların üretime geömeden çok önce başladığı düşüncesini doğurmuřtur³¹. Yapılan bu alışmalar Neolitik döneme bakış açısını değişirmiştir. Sözü edilen yorumlar yine kadın heykelcikleri hakkındadır ve figürinlerin kendi içerisindeki çeşitliliğine bakıldığında, yine kadın bedeni, heykelciklerin başlıca temasıdır. Venüs figürinlerinin çokluğu ve geniş coğrafyalara yayılmış olması, Avrupa’da anatomik olarak ilk modern insanların inanöalarını ve sosyal sistemlerini anlamada önemli birer kanıttır. Cinsel bölgesini gizlemeyen ve sarkık büyük karına sahip bu figürinler “steotopik”³² teriminin de kullanılması sağlamıştır. Steotopik kadınlar tanımı daha sonraki değerlendirmelerde de vücut hatları abartılı, şişman heykelcikler için sıköa kullanılan bir tanım olarak görülmüş.

1970’lerde ise Arkeolog M. Gimbutas, *The Godsdesses of Old Europe* adlı kitabıyla başlayan ve 1999’da ölüminden sonra yayımlanan *The Living Goddesses*’la biten bir dizi kitapla ana tanrıöaya karşı oluşun kuşkucu eğilime karşı çıkmıştır. M. Gimbutas, Güneydoğu Avrupa’nın Neolitik dönem figürinlerini kullanarak tanrıöalara inanan ve anaerkil olan barışöı, ilk üretim topluluklarının bir

---

²⁹ Hansen 2005, 195

³⁰ “Venüs”terimi; heykelciklerin tipolojik özelliklerine bakılarak, bütün şişman avcılık toplayıcılık dönemi kadın figürinleri için kullanılan ortak terim olmuştur. Ayrıntılı bilgi için Bkz. (Hahn 1993, 229).

³¹ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Neolithic Figurines-East-West; Byzas 2, (ed. C.Lichter), “How Did farming Reach Europe?” (Hansen 2005, 195).

³² Bu terimi ilk kez kullanan kişi Piette’dir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. *Les Statuettes Feminines Paleolithiques dites Venus Steatopyges*, Nimes: Teissier (Luce Paaemard, 1938).

modelini oluşturmuştur. Bu sosyal düzen, Ortadoğu'dan Batı Avrupa'ya kadar uzanmaktadır. M. Gimbutas'a göre figürinler tanrıça sembolleridir ve ana tanrıça inancına sahip toplumlar, MÖ 4 ve 3. bin yılda Avrasya steplerinden gelen atlı insanların istilalarıyla savaşçı ataerkil topluluklara dönüşmüştür³³.

Günümüz arkeologları, söz konusu buluntu grubuna ait çarpıcı ve kesin açıklamalar yapmaktan kaçınmaktadır. Yakın zamanda yapılan araştırmalar ise daha bilimseldir ve kesin yargılardan uzak durularak ileri atılan yorumlamalardan ibaret olup, daha çok bu buluntu grubunun amaca yönelik incelenmesi üzerinedir. Neredeyse her dönemde benzer konularla karşımıza çıkan betimlemelerde kadınlar, cinsel özellikleri abartılmış, kucığında çocuk emzirir biçimde, ayakta, oturur, bir başına ya da yanında hayvanlarla gibi çeşitli durumlarda bulunmuş ve tipolojik özelliklerine göre değerlendirilmişlerdir. Bulunan figürinlerin büyük bir çoğunluğu, oturur durumda, elleri göğüslerinde, yüzleri ise belirsiz şekilde yapılmışlardır. Bu buluntular hakkında birçok yorum yapılmıştır. Kadın figürinlerinin yaygın olması ya da bunların kadın olduğuna dair yaygın inanç, genellikle biyolojik rolleriyle ilişki kurularak, bu nesnelerin anlamları ve işlevleri konusunda yorumlara yol açmıştır. Bu tür yorumlar kadını doğal doğurucular ve doğal analar olarak gören batılı bakıştan kaynaklanan bir onay görmüştür. Bu bakış, özellikle feminist yaklaşımı benimseyen arkeologlarca, kadının evsel alana kısıtlanmasının doğal görülmesinin bir parçası olarak yorumlanmaktadır³⁴. Oysa Anadolu'da Çatalhöyük'te yapılan son dönem araştırmaları, kadın ve erkek arasında kesin bir iş bölümü ya da statü ayrımının olmadığını, aksine her iki cinsin de aynı oranda evde yaşadığını doğrulamaktadır³⁵.

---

³³ 1930'lu yıllarda arkeolojik belgelerden çıkarılan bu yorum, her yıl düzenlenen konferanslarla geliştirilir. "Büyük tanrıçalar" kavramı aynı zamanda Frobe Captany tarafından simgeleştirilmiştir (Hansen 2005, 195).

³⁴ Hamilton 2000, 135

³⁵ Kadınlarla erkeklerin benzer yaşam biçimleri sürdürdükleri, benzer beslenme alışkanlıkları ve benzer biçimde gömüldüklerine işaret eden bulguların çoğu, yerleşmenin alt ve orta tabakalarından (Tabaka V'e kadar) gelmektedir. Bu veriler ele geçtiği tarihte üst tabakalardaki gömütler henüz incelenmeye başlanmadığı için, varsa kesin cinsiyet ayrımı taşıyan tabakalara ait bulgulara şimdilik gelinmemiştir. V. Tabakadan sonra, figürinlerde cinsiyet ayrımı daha net olarak izlenmekle birlikte bu tabakaların gömütleri üzerinde inceleme yapılmamıştır. Bu durum, ilerde bu bilgilerin değişir

İskeletler üzerinde yapılan izotop ölçümlerinden hareketle, bu insanların diyetlerindeki benzerlik, yaşam alanlarını paylaşma ve iş gücü gibi cinsiyet ayrımı varsa bunun göstergesi olabilecek tüm veriler, erken dönem toplulukları arasında belirli bir cinsiyet ve statü farkının olmadığını işaret etmektedir³⁶.

Tanrıça yaklaşımını benimsemiş olan bazı arkeologlar, tanrıça inancının, anaerkil topluluklara benzetilen organize bir inanç olduğunu ileri sürmektedirler. Bazı kültürlerde, özellikle de Akdeniz uygarlıklarından böyle bir yorumun doğru olabileceği tartışılır; ancak, bu görüşlerin pek çoğu dişil tanrıların baskın olduğu tarihi olaylara dayandırılmıştır³⁷. Bu yaklaşımı benimsemeyen arkeologlar ise, ana tanrıça görüşüne karşı kuramların gelişmeye başlamasına ve tanrıça kavramının kesin ve tek yönlü bir bakış açısı taşıdığı konusunda yeni görüşler ortaya atılmasına neden olurlar. Figürinlerin dini içerikleri göz ardı edilmemekle birlikte, toplumdaki soy gibi başka rolleri oynamak amacıyla, yapılmış olabilecekleri ileri sürülmekte ve kadın ayinlerinde kullanılmış olabilecekleri; örneğin, yerinden çıkarılabilir başların farklı yaşları, duyguları, ayinleri ya da benzeri durumları yansıtmadığı tartışılır³⁸. Aynı görüşe göre, gruplarda betimlenen büyük insan gövdeleri, kimi toplumlara uzun yaşamış deneyimli üyelerin karar verme rolleriyle uyuşmaktadır. LeRoy Mc. Dermott, Paleolitik Dönem kadının figürinlerinin yapılma amacının, belki de bu figürinleri yapanların kendilerine benzettikleri küçük heykelcikler olabileceklerini ileri sürer. Mc. Dermott Üst Paleolitik döneme ait figürinlerin uzantılarını Neolitik dönemde aramakta ve figürinlerdeki anatomik çıkarımların ve oransal çarpıtmaların hamile bir bayanın kendi vücuduna baktığında nasıl göreceği gerçeği ile ilgili olabileceğini ileri sürmektedir. Heykelcikleri yapanların, kendi fiziksel bireylikleri hakkında bilgi oluşturmak amacıyla olabileceklerini düşünen Mc. Dermott hamile kadınların kendi vücutlarına baktıklarında gördükleri görüntüyü fotoğraf gibi

---

olabileceğini ve bu bilgilerin kesin yargılardan uzak durularak verildiğinin altını çizmeliyim (Hodder 2006, 214).

³⁶ Hodder 2006, 173

³⁷ Voight 2000, 261–263

³⁸ Hamilton 2000, 138–140

figürinlere yansıttığını ve bu figürinleri yalnızca kadınların yaptığını savunmaktadır³⁹.

Bulunan figürinlerin içinde buldukları topluma nasıl uyum sağladığı sorusu hala sorulmakla birlikte, heykelciklere yönelik günümüz yaklaşımları geniş yelpazedir. Bazı bilim insanlarına göre, kadın toplum içinde daha sıradan bir statüye sahip olabileceği gibi; bu heykelcikler günümüze benzer şekilde seksüel amaçlı kullanılan çıplak kadın imajları, fetiş objeleri ya da büyüsel içerikli objeler olabilirler⁴⁰. I. Hodder, heykelciklerin çeşitli işlevleriyle birlikte, öncelikle dileklere ulaşmada ya da onların gerçekleşmesinde araç olarak kullanılacakları görüşüne katılır ve heykelciklerin boyutlarının küçüklüğünü yalnızca kısa süreli eylemler için kullanılarak, daha sonra atılmalarına bağlamaktadır⁴¹. Bu görüşe göre heykelcikler günlük yaşamın olağan sıradanlığının bir parçasıdır ve çöp alanlarından ele geçmesinin nedeni de budur. Aynı görüşe paralel olarak, bu heykelciklerin öğretici doğum figürleri olduğu ve kullan at modelinin bu düşünce için kaynak oluşturduğudur.

Neolitik dönemle birlikte figürinlerde çeşitlenme ve bölgesel değişiklikler ortaya çıkarak, devam eder. Konulu figürinlerin ortaya çıkması gibi; bu figürinler içinde giysili, şematik olanlar, steotopik özellikler, özenli yapılanlar gibi birçok sınıflandırma yapmak mümkündür. Hayvan heykelleri ve taşınabilir sanat kapsamına alınan diğer nesnelere, Avrupa'da belirgin bir şekilde göze çarpan "Venüs" figürinleri kadar yaygındır ve Rusya bozkırlarından güneybatı Fransa'ya ve kuzey İspanya'ya kadar olan coğrafyada görülmektedir. Figürinler ile ilgili yapılan yorumlarda, özellikle de şişkin karınlı, çıplak betimli olanlar için, en yaygın olanlarından biri; toprak ve kadının özdeşleştirilmesidir. Toprağın bahar ve yaz aylarında verimliliğinin artması ve sonrasında kış mevsiminde yok olup tekrar canlanması döngüsünün, kadın bedeniyle sembolize edilmesi dönemin yaygın inanç sistemi

---

³⁹ Mc Dermott 1996, 227–275

⁴⁰ Bu konuda daha detaylı bilgi için, Bkz. Bailey 2005, 321–331; Hodder 2006, 194; Mc Dermott 1996, 227–275; Talalay 1987, 161–169; Voigt 2000, 253–293

⁴¹ Hodder 2006, 194

olarak düşünölmektedir⁴². Neolitik dönem figürinlerinin çoğu dişil betimlemeler olarak yorumlanırken, bunların yanı sıra yer alan erkek temalı figürinler de çeşitli bakış açılarıyla değerlendirilirler. Örneğin, Çatalhöyük yerleşiminde görölen boğa başlarının dişil üreme sistemindeki şekle benzer olması nedeniyle Neolitik dönem topluluklarının derin bir anatomi bilgisi olduğu düşünölmektedir⁴³. Oysa elimizde Neolitik dönem insanların böyle incelemeler yaptığına dair, henüz hiçbir kanıt yoktur.

Neolitik dönem figürinleri, çoğunlukla dişil olarak yorumlanmakla birlikte, bu figürinlerin yanı sıra bir o kadar da eril figürin vardır. Bu figürinlerden bazıları özel cinsiyet özellikleri göstermezler, bazıları da belki de ortak anlamı ifade eden bölgedeki benzer işaretleri, tasarımları sunarlar. Son günlere kadar, Neolitik dönemdeki tanrıçalar hakkında bilgilerimizin pek çoğu, figürinler, duvar boyamaları ve pişmiş çömlöklere bağlıdır. Tanrıça figürininin cinsiyeti dişil olduğu için, her hangi bir cinsiyet göstergesi olmayan figürinler bile ana tanrıça ya da bereket tanrıçası olarak yorumlanırlar. Aslında şüphesiz ki Neolitik dönem arkeolojisinin başlangıç yıllarında yeniden elde edilen eril figürinler de vardır, fakat bunlar görmezlikten gelinir ya da ilahi çiftin diğer kısmı olarak yorumlanmaktadır⁴⁴. Figürinlerin hammaddelerine bakılarak gerek bağlam, gerek cinsiyet konularında ileri sürölen kuramlar, elde edilen verilerle birlikte, İç Anadolu'nun Neolitik merkezlerinden Çatalhöyük'ün eril figürinleri ile yeniden yoruma açık duruma gelmiştir. 1960–1965 yılları arasında yapılan ilk dönem Çatalhöyük kazılarında gün ışığına çıkarılan eril buluntuların, Güneydoğu Anadolu'da çanak çömlök öncesi Neolitik dönemden itibaren görölen Baba Tanrı inancının devamının göstergesi olup olmadığı düşünölmektedir⁴⁵. Çatalhöyük'te az sayıda heykelcik eril olarak yorumlanmıştır. Bunların bazıları sakalıdır ve boğa ya da boğa benzeri hayvanların üzerinde tasvir edilmiştir. Boynuzlarının ya da ayırt edici başka özelliklerinin olamaması, leopar üzerinde açılan delikler düşünöldüğünde, bu hayvanların daha çok

---

⁴² Aydınęün 2005, 16

⁴³ Gimbutas 1991, 265

⁴⁴ Özdoğan 2001, 314

⁴⁵ Aydınęün 2005, 19

koyun olduğunu düşündürmektedir. Erkek olarak değerlendirilmelerine ise, birkaç sakallı örnek hariç, göğüslerinin olmaması dışında başka bir sav öne sürülemez⁴⁶.

Figürinlerle ilgili olarak sorulan soruların geçmişi anlama, inanç, algı ve anlam olarak çeşitli yorumlara açık olduğu görülmektedir. Figürinler, Neolitik dönemde görülen yeniliklerden biridir ve doğudan batıya Neolitik dönemin merkezi bölgelerinde 7. binyıl başlarında yayılmıştır. Bu heykelciklerin, Neolitik sosyal yapıların, özellikle günümüzdeki kadın-erkek ilişkisi ve inançsal kavramlarının az ya da çok kurgusal görünümü hakkında belge oldukları konusunda ortak bir fikir birliği hâkimdir. Bu figürinlere ilişkin yorumlarda gerçeklerin ve kurguların ayırt edilmesi önemlidir. J. Cauvin tarzında araştırmacıların figürinler üzerine Neolitik dönemde sembollerin gelişimin önemli bir parçası olarak görülmesi gibi daha dikkatli iddialar ortaya atılmalıdır⁴⁷.

Figürinlerin yapılma amaçları, anlamları ya da onları yapanların düşünceleri ve inançları ile ilgili soruları yanıtlamak için ortak nokta bulmak zordur. Konuyla ilgili olarak yapılmış çalışmalar ve açıklamalar, hem oldukça fazla hem de çeşitlidir. Açıklamalara baktığımızda; paylaşılan inanç sistemleri, dünya bakış açısı, tarih, değerler; büyü, din, bilim, birikmiş bilgi; doğüstü güçler ve varlıklar; kaynaklar, çizgisel tarih, gelişim; otorite, güç ya da ideolojinin kadınlar üzerine inşası, sınıflama, soy gibi başlangıç noktaları görürüz. Tüm bunlara dayanarak, yapılan açıklamalarda başlangıç noktasının, genellikle paylaşılan kavramların düşüncesi olduğu söylenebilir.

Son dönemde kültürel antropologlar ve arkeologlar, genellemeler yapmaktan kaçınılmaktadırlar. Çünkü bugün yaşamakta olan veya yakın geçmişte yaşayan insan gruplarında kadın ve erkeğin farklı rolleri benimsemesi bu tür genellemeleri geçersiz kılmaktadır. Etnografik verilere göre, konuyu basite indirgeyerek ataerkil veya anaerkil toplumlardan bahsetmek yerine, daha karmaşık bir yapıdan söz edilebilir.

---

⁴⁶ Hamilton 2000, 138

⁴⁷ Hansen 2005, 195,196

Özetle M. Gimbutas ve diğer bilim insanlarının öngördükleri “ana tanrıça” varsayımı, günümüzde genel kabul görmeyen bir yaklaşımdır. Diğer yandan, kadınların veya dişi tanrıçaların, geçmişte çok farklı roller oynamış olabilecekleri de düşünülmektedir.

Yukarıda anlattığımız kült, ölüm, inanç gibi faaliyetlerle birlikte tezimizin konu başlığı ile ilgili olarak, figürinlere ve idollere bakış açısını kısaca vermeye çalışmış bulunmaktayım.

Tezin ana iskeletini oluşturacak bölümlerin anlatılması sırasında, dikkat edilecek husus, söz konusu buluntu gruplarının yerleşimlerin hangi alan ve mekânlarında bulunmuş olabileceğini ve edinilen bilgilerle figürin ya da idollerin ne amaca hizmet etmiş olduklarını vurgulamaya çalışmak, yapacak olduğumuz benzetme ve karşılaştırmaları bu çatı üzerine kurmaktır.

II. BÖLÜM

BATI ANADOLU FİZİKİ VE KÜLTÜREL COĞRAFYASI

Anadolu olarak tanımlanan coğrafya, antik yazarlarca “Asia minor” olarak tanımlanan ve Ortadoğu’dan Balkanlara kadar uzanan kara parçasıdır⁴⁸. Ege Bölgesi, coğrafi ve kültürel olarak Anadolu yarım adasından oldukça farklı bir bölgedir.

Batı Anadolu’nun Neolitik ve Kalkolitik dönemleri son yıllarda yapılan çeşitli yüzey araştırmaları ve sistemli kazılarla daha iyi anlaşılabilen ve yorumlanabilmektedir. Bölgenin Neolitik-Kalkolitik dönem ve Erken Tunç Çağ oluşumunu ve tezimizin konusunu oluşturan figürinlerin karşılaştırma bölgelerini yorumlayabilmek adına, öncelikle fiziki ve kültürel coğrafyasından bahsetmek gerekmektedir.

Batı Anadolu coğrafyası olarak ele alınan bölgenin tez konumuz dâhilindeki kültürel sınırlarına bakıldığında, Neolitik dönemden itibaren bir bütünlüğün oluşmaya başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Fiziki coğrafi koşulların o bölgede yaşayan toplumların yaşam koşullarını biçimlendirdiği, ekonomik yapılarına yön verdiği yadsınmaz bir gerçektir. Bu durum Anadolu’nun batısı için de geçerlidir. Söz konusu kültürel bütünlüğün oluşturduğu sınırlar bölgeyi kuzeyde Marmara, batıda Ege Denizi ve adalar, güneyde Akdeniz’in batısı ile sınırladıktan sonra, doğu kesimi Orta Anadolu platosunda Yukarı Sakarya bölümüne kadar uzanmaktadır. Bölgenin genel olarak kıyıya dik uzanan dağlarla ve geniş yataklara sahip nehirlerle engebeli bir görünüme sahip olması, söz konusu coğrafi yapının bölgede bir yaşamın kurulmasına engel olmadığı, aksine yaşama uygun alanlar oluşturduğu anlaşılmaktadır. Batı Anadolu’nun tarih boyunca Ege Adaları, Kıta Yunanistan, Kıbrıs, Balkanlar ve İç Anadolu ile ticari, ekonomik ve kültürel bağlantıları bulunduğu bilinmektedir. Neolitik dönemle başlayan, Kalkolitik dönem

---

⁴⁸ Efe 2003, 92

sonlarında hız kazanan ve Erken Tunç Çağ ile zirveye ulaşan ticari ilişkiler, batı Anadolu'nun her yönden zenginleşmesine ve kalkınmasına neden olmuştur⁴⁹.

Farklı iklim yapısı ve coğrafi özelliklere sahip olan Anadolu yarımadasının batı bölümünü oluşturan ve Ege ya da Batı Anadolu Bölgesi olarak adlandırılan coğrafi kara parçası, Birinci Coğrafya Kongresinde oluşturulan sınırlara göre Kıyı Ege ve İç Batı Anadolu olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Buna göre Batı Anadolu, batıda Karaburun ve Çeşme, kuzeyde ise Bababurnu'dan başlayarak, en doğuda Emirdağ, kuzey sınırında ise Bursa'dan başlayarak, güneyde Köyceğiz gölü batısında Akdeniz kıyılarına ulaşarak yaklaşık 79.000 kilometrekarelik bir alanı kaplamaktadır⁵⁰.

Batı Anadolu bölgesinde blok tektonizması ile oluşmuş dağlık alanlar mevcuttur. Bir horst görünümündeki Ege bölümündeki dağlar, 1000 metrenin üzerinde olup, kuzeyden güneye doğru, Yunt Dağı, Bozdağ, Aydın ve Menteşe dağlarıdır. Söz konusu bu dağların arasında Bakırçay, Gediz, Küçük ve Büyük Menderes grabenleri yer almaktadır⁵¹. Bölgedeki platolar, ege grabenlerinin doğusunda İç Batı Anadolu Bölümü'ndeki yüksek düzlüklerdir. Bu platolar, Uşak İli civarından başlayarak, Orta Anadolu'ya doğru devam eder. Ovalık alanlar ise Ege Bölümü'nde yoğunlaşmıştır. İç Batı Anadolu Bölümü'nde Kütahya Ovası gibi tektonik hareketlenmelerle oluşmuş küçük ovalar mevcuttur⁵².

Dağların uzanışı, yükseklik faktörleri, bölgedeki yağış ve sıcaklık dağılımlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Doğu-batı yönünde uzanan dağlar ve İç Batı Anadolu'ya kadar sokulan grabenler, Ege kıyılarındaki denizsel etkinin iç kısımlara kadar ilerlemesini sağlamaktadır. Aynı zamanda bu grabenler Orta Anadolu'nun kış soğuklarının sahil kesimine kadar ilerlemesine de yol açar⁵³. Her iki

---

⁴⁹ Nikolova 2008, 157

⁵⁰ Darkot-Tuncel 1995, 1

⁵¹ Atalay 1997, 145

⁵² Atalay 1997, 148

⁵³ Atalay 1997, 152

bölüm arasındaki jeomorfolojik farklılıkların oluşturduğu bir diğer unsur ise iklim ve yağış rejimleri üzerinedir. Kıyı kesimlerde Akdeniz Sıcaklık rejimi görülürken, İç Batı Anadolu'da karasal iklim tipi ve buna bağlı olarak Orta Anadolu geçiş rejimi görülmektedir⁵⁴.

Batı Anadolu kara kütlesi, coğrafi ve tarihi olarak Anadolu yarımadasının diğer bölgelerinden farklı bir coğrafi alandır. Coğrafyanın en belirgin özelliği, nehir vadileri tarafından kesilen ve kabaca doğu-batı yönünde uzanan dağ sıraları ve bu dağ sıralarının meydana getirdiği girintili çıkıntılı kıyı şeridi yapısıdır. Söz konusu dağ sıraları arasında Menderes masifi dâhilinde içlerinden nehirlerin geçtiği, 60-120 kilometre kadar uzunlukta, birkaç bin metre genişlikte ve deniz seviyesinden 200 metre kadar yükselen, tabanı alüvyonlarla örtülü olan dar ve derin oluklar bulunmaktadır. Grabenlere karşılık gelen bu oluklar kuzeyden güneye doğru Gediz, Küçük ve Büyük Menderes havza ve / veya ovalarını oluştururlar⁵⁵. Yukarıda sözünü ettiğimiz doğu-batı uzantılı dağ sıralarının oluşturduğu derin vadiler, aynı zamanda bölgenin sahil kesimi ile iç bölgeleri arasında yolculuk ve ticaret için uygun birer doğal geçit konumundadır. Bu geçitler arasında uzanan doğal yollar tarih boyunca bölgenin Orta Anadolu ile ilişki içerisinde olmasını sağlamıştır.

Bugün bilinen Batı Anadolu fiziki coğrafyası tarih boyunca oldukça değişim geçirmiştir. Bölgede jeolojik oluşumlar, Anadolu yarımadasının kara kütlesi haline dönüşmeye başladığı Oligosen dönemi sonundaki tektonik hareketlenmelerle başlar. Oligosen döneminden sonraki Neojen ve Kuvaterner dönemi boyunca devam eden hareketlenmeler ve değişimler ile bölge günümüzdeki mevcut yüzey şekillerini almıştır. Bölgeye bugünkü şeklini veren yer hareketleri, oluk biçimli ovaları, Gediz ve Büyük Menderes nehrini oluşturmuştur. Söz konusu bu ovalardan bazıları Anadolu'nun iç kesimlerine kadar uzanmaktadır. Ancak her ne kadar coğrafi bir bütünün iki parçası olarak anılsa da Batı Anadolu'nun kıyı şeridi ile iç bölgeleri farklı birer coğrafi görünüm sergilemektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi bu

---

⁵⁴ Atalay 1997, 152

⁵⁵ Atalay 1982, 214

farklılığın en önemli sebebi, kıyı şeridi olarak adlandırabileceğimiz Kıyı Ege’de nehirlerin getirdiği alüvyonların yoğunluğuna göre meydana gelen birikintilerle kıyı şeridinde oluşan deltaların varlığı ve yükselti farklılıklarının oluşturduğu iklim ve bitki örtüsü değişiklikleridir.

Günümüzden yaklaşık 15000 yıl önce, son buzul döneminde, Ege Denizi’ndeki su seviyesinin bugünkünden 100 metre kadar daha aşağıda olduğu bilinmektedir (**Harita 1**)⁵⁶. Bu da bugün Ege Denizi’ndeki birçok adanın günümüzdeki bilinen yüzölçümlerine göre daha büyük, birbirlerine ve ana karaya daha yakın olduğu anlamına gelmektedir⁵⁷. Polen analizleri, Geç Pleistosen ve Erken Holosen döneminin çevresel koşullarının oluşmasında bölgenin jeomorfolojik yapısının önemli rol oynadığını göstermiştir. Güneydoğu Marmara’ nın polen analizi, MÖ 6000’ den önce İznik ve Yenişehir havzasının kısmen suyla kaplı olduğunu (Kayan 1988) , iklimin de soğuk ve nemli olduğunu göstermiştir. Göl seviyeleri birkaç metre daha yüksek ve bataklıkların daha geniş olduğu bilinmektedir. Belirtilen tarihten önce, Akdeniz’ in çekilme (regresyon) döneminde Çanakkale ve İstanbul boğazları kara parçaları ile bloke olup, yani Marmara Denizi ve Karadeniz’in bugünkü seviyelerinden çok daha düşük, sadece tatlı su gölleri olduğunu görmekteyiz⁵⁸.

Ege Denizi ise, Akdeniz’den Mora Yarımadası ve Marmaris kıyıları arasında içbükey kavis yapan Kitira, Girit, Karpatos, Kasos ve Rodos adalarının da içinde bulunduğu bir sınırla ayrılmaktadır. Yunanistan ana karası ve Batı Anadolu arasında kalan ve bir iç deniz görünümündeki Ege denizi, doğuda Anadolu’nun batı kıyıları, kuzeyde Trakya ve doğu Makedonya kıyıları, batıda Tesalya ve Mora Yarımadası, güneyde Girit ve Rodos’la çevrilidir. Bir bütün olarak Ege denizinin kuzey-güney yönündeki uzunluğu 660 kilometre, genişliği ise yaklaşık olarak ortada 150 kilometre, kuzeyde 270 kilometre, güneyde ise 400 kilometredir. Kabaca bir

---

⁵⁶ Andel-Shackleton 1982, 448,449

⁵⁷ Andel-Shackleton 1982, 448,449

⁵⁸ Özdoğan 1985, 519,520

dikdörtgen şeklinde olan Ege denizi 214.000 kilometrekarelik bir alan kaplamaktadır. Ege'deki adaların yüzölçümü ise yaklaşık 23.000 kilometrekaredir.

Yunanistan ve Türkiye tarafından kıyıları çok girintili çıkıntılı olan Ege denizinde irili ufaklı çok sayıda ada bulunmaktadır⁵⁹. Bu adalardan 24 ünün yüzölçümü 100 kilometrekareden büyüktür⁶⁰. Ege Denizi'ndeki adaları genel olarak üç gruba ayırmak mümkündür. Anadolu yarımadasının uzantısı olan ve Türk kıyılarına yakın bulunan adalar birinci grubu oluşturur. Bunlar Doğu Sporad ve Güney Sporad Adaları⁶¹ olarak isimlendirilmektedir. Bu adaların en önemlileri Midilli, Sakız, Sisam, İkarya, İstanköy, Rodos ve Kerpe'dir. Çanakkale Boğazı'nın hemen önündeki Semadirek, Limni, Gökçeada ve Bozcaada da bu gruba girer. Yunanistan kıyılarına yakın olan adalar ise ikinci grubu oluşturmaktadır. Bunlar Kuzey Sporad ve Kiklad Adaları olarak adlandırılmaktadır. Ege denizinin sınırını oluşturan Kitira, Girit ve devamındaki birçok küçük ada ise üçüncü grubu oluşturmaktadır (**Fig: 1**)⁶².

Ege denizi günümüzdeki görünümünü yaklaşık olarak Holosen döneminde almıştır. Ege kara kütesinin Pleistosen 'de çöküp-batmasıyla, denizin güney kesimleri kısmen sular altında kalırken, kuzeydeki alanlar ise yükselmeye başlamıştır. Aynı dönemde Çanakkale ve İstanbul boğazı erozyonla denizleşmiş ve aşağı yukarı günümüzdeki görünümünü almıştır⁶³. Ege kara kütesinin en son çöküşü, Tirenien jeolojik zamanına denk gelmektedir. Bloklar halinde parçalanmış

---

⁵⁹ Atalay 1982, 347

⁶⁰ Yüzölçümü 100 kilometrekareden büyük olan belli başlı adaların kapladıkları alanlar kilometrekare olarak şöyledir: Girit 8258.6, Eğriboz 3653.8, Midilli 1630.4, Rodos 1398, Sakız 841.6, Sisam 476.1, Limni 457.6, Naksos 428, Andros 379.7, Taşoz 378.8, Kerpe 301.1, İstanköy 290.2, Gökçeada 279.2, Kitira 278.0, İkarya 255.2, Skiros 209.5, Paros 194.4, Tinos 194.2, Semadirek 178, Milos 150.6, Kea 130.5, Amorgos 121.0, Kalimnos 111.1, İos 107.8. Ayrıntılı bilgi için Bkz. (Erinç-Yücel 1978, 10).

⁶¹ On iki Ada

⁶² Erinç-Yücel 1978, 72

⁶³ Atalay 1982, 407

olan Ege sahasının kuzey ve orta kesimindeki alanların büyük bölümü çökme nedeni ile deniz seviyesinin altında kalmıştır (**Harita 2**)⁶⁴.

MÖ 3. binyılda deniz seviyesinin sabit hale gelmesi ve karalarda erozyonun artması sonucu koy ve körfezler alüvyonlar ile dolarak kısmen günümüzdeki kıyı şeridini oluşturmuştur. Ancak söz konusu dönemde Ege denizinin günümüz kıyı şeridinden 2 metre kadar aşağıda olduğu, zamanla nehirlerin taşıdığı alüvyonlarla dolarak kıyı şeridinde önemli farklılıklar meydana geldiği bilinmektedir⁶⁵. Ege denizini doğudan sınırlayan Batı Anadolu kıyıları, içe doğru derin biçimde sokulan bir kıyı şeridi yapısı ile birçok yerde karşımıza çıkan doğal liman adlandırmasıyla, koy ve körfezleri meydana getirerek, tarihten günümüze bölgenin iskânında rol alan önemli faktörlerden birisi olmuştur.

Son buzul döneminden sonra mevcut buzulların erimesiyle iklim koşulları bölgede yaşanabilir olanaklar sağlamış, aşırı nemli ve soğuk iklim yerini daha ılıman bir atmosfer yapısına bırakmıştır⁶⁶. İklimin olumlu yönde değişmesinin doğal bir sonucu olarak bölgede varlığını sürdüren toplumlar yerleşik hayata geçerek tarımsal üretime başlamıştır. Üretim fazlasının oluşmasıyla ticaret başlayacak ve buna bağlı olarak ise kültürel gelişmeler de ilerleyecektir.

Ege Bölgesi daha öncede bahsedildiği gibi, Ege denizi ile çevrili adalarla, Yunanistan, Makedonya ve Trakya'nın doğu, Anadolu'nun ise batı ve güneybatı kıyılarını içine alan bir bölgedir⁶⁷. Ege dünyası ve Balkanlar arasındaki maddi kültür paylaşımının varlığı bilinmesine rağmen yine de her iki bölgenin de kendine özgü ayrı bir kültür yapısı oluşmuştur⁶⁸. Kıyı yerleşimleri olarak adlandırabileceğimiz Marmara ve Ege Denizi kıyısında veya çok yakınında bulunan höyüklerle İç Batı

---

⁶⁴ Andel-Shackleton 1982, 450

⁶⁵ Kayan 1995, 12

⁶⁶ Atalay 1982, 410

⁶⁷ Atalay-Mortan 1997, 150

⁶⁸ Erkanal 2011, 119

Anadolu yerleşimleri olarak adlandırılacak höyükler arasındaki ilişki coğrafyadaki yerleşim birimlerinin anlaşılabilmesi açısından önemlidir.

III. BÖLÜM

NEOLİTİK DÖNEM FİGÜRİN VE İDOLLERİ

A) Batı Anadolu Kıyı Şeridi / Orta Batı Anadolu

Batı Anadolu kıyı şeridi ya da Orta Batı Anadolu olarak adlandırabileceğimiz bölge içerisinde, Neolitik döneme tarihlenen üç merkezde figürin ya da idol tespit edilmiştir. Söz konusu bu yerleşimler, Yeşilova Höyüğü, Ege Gübre Yerleşimi ve Ulucak Höyüğü'dür (**Harita 3**).

1. Yeşilova Höyüğü⁶⁹

Yeşilova Höyüğü'nde 2005 yılından itibaren yapılan bilimsel kazı çalışmaları kapsamında Neolitik döneme tarihlenen, iki adet pişmiş toprak figürin ele geçmiştir.

1a. Natüralistik Figürin

J16 ve K16 plan kareleri III1-3 katından ele geçirilen⁷⁰ figürin, pişmiş topraktan yapılmış ve sadece üst gövdesinin bir bölümü korunmuştur (**Levha ND-1/1**). Figürinin başı, sol kolu ve belden aşağı kısmı eksik durumdadır. Eldeki parçadan yola çıkarak, plastik biçimli ve steotopik olarak isimlendirebileceğimiz figürinin sağ kolu, göğsüne doğru kıvrılmış pozisyonda gösterilirken, elleri göğsünün altında durmaktadır. Üst kol kalındır ve bu kalınlık bileğe doğru oldukça

---

⁶⁹ Yeşilova Höyüğü, İzmir İli, Bornova İlçesi sınırları içinde, Manda Çayı'nın güneyinde yer almaktadır. Höyük, deniz seviyesinden 14 m yüksekliktedir. Ancak Manda Çayı'nın taşıdığı alüvyonlar nedeniyle günümüzde üzeri örtülmüş durumdadır. Yerleşim, 3-4 m kültürel depozite sahip, üç kültür katından oluşmaktadır. Buna göre; I. Kat: Geç Roma-Erken Tunç Dönemi, II. Kat: Kalkolitik dönem, III. Kat ise Neolitik döneme tarihlenmektedir. III. Kat ile temsil edilen Neolitik dönem katları, yapılan çalışmalar ve elde edilen bulgular ile III.1-2, III.3-5 ve III.6-8 olmak üzere üç alt evreye ayrılmaktadır (Derin 2007, 378; Derin 2011, 96-99; Derin 2013b,177-178). Elde edilen C14 sonuçlarına göre, III. 1-2 katları MÖ 6020-5840 tarihi aralıklarını vermektedir (Derin 2009, 13). Höyükteki bilimsel kazı çalışmaları, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Zafer Derin başkanlığında, 2005 yılında başlatılmış ve halen sürdürülmektedir.

⁷⁰ Derin 2010, 316-318

incelmektedir. Göğüs kısmı belirtilmiştir. Söz konusu figürinin benzerleri Anadolu'da Hacılar, Kuruçay, Bademağacı, Höyücek gibi yerleşimler ile Tesalya'da Platycambos⁷¹ (**Levha ND-1/2**), Zappeio (**Levha ND-1/3**), Melissochori 6⁷² (Magoula Karaikia 1) (**Levha ND-1/4**) yerleşimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu tip natüralistik figürinler, genelde oturur biçimde gösterilirken, ayakta duran örnekleri de bulunmaktadır. Figürinin pozisyonu, kollarının göğsün üzerine ya da altına doğru kıvrılması, üst kolun özellikle dolgun ve kalın olarak vurgulanması, hem Anadolu coğrafyası, hem de Neolitik dönem figürinlerinin görüldüğü diğer coğrafyalarda benzer ve tipiktir.

Pişmiş topraktan yapılmış bir diğer figürin ise, yine J16 ve K16 plan kareleri III1-3 katından ele geçirilmiştir⁷³. Figürinin baş ve boyun kısmı, sol kolu ve her iki bacağı eksik durumdadır (**Levha ND-1/5**). Figürin natüralistik olmakla birlikte, doğala yakın olarak şekillendirilmiştir. Vücut ayrıntıları abartıdan uzaktır. Kollar, omuz kısmından itibaren sabit kalınlıkta devam ederek göğüs üzerinde gösterilirken, göğüsler vurgulanmamıştır. Sağ kalça kısmından ve sağ bacağının korunabilen küçük bir bölümünden yola çıkarak, figürinin yarı oturur pozisyonda olduğu ve bacaklarının öne doğru uzantı yaptığı söylenebilir. Bu tip figürinlerin benzerleri Anadolu'da, Bademağacı, Höyücek gibi yerleşimler ile Makedonya'da Porodin⁷⁴ (**Levha ND-1/6**) yerleşiminde karşımıza çıkmaktadır.

---

⁷¹ Platycambos, Tesalya'nın güneydoğusunda, Larissa Şehri'nin kuzeyinde yer almaktadır. Söz konusu figürin yüzey buluntusudur. Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası 700 olan figürin, Volos Arkeoloji Müzesinde sergilenmektedir (Orphanidis-Malakasioti 2011, 92-102).

⁷² Söz konusu figürin yüzey buluntusudur. Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası 1204 olan figürin, Volos Arkeoloji Müzesinde sergilenmektedir (Orphanidis-Malakasioti 2011, 92-102).

⁷³ Derin 2010, 316-318

⁷⁴ Porodin, Makedonya'nın güneybatısı'nda, Crna, Reka ve Ebene nehirleri arasında yer almaktadır. Höyük 1953-1964 yılları arasında Bitola Müzesi'nden M. Grbic tarafından kazılmıştır (Gimbutas 2007, 287). Porodin I ve Porodin II olarak iki evreye ayrılan höyükte, Erken Neolitik-Porodin I ve Geç Neolitik Porodin II olarak tabakalandırılmaktadır (Grbic vd. 1960).

1b. Şematik Figürin/İdol

Yeşilova Höyüğü'nde 2005 yılından itibaren yapılan bilimsel kazı çalışmaları kapsamında Neolitik döneme tarihlenen, iki adet pişmiş toprak ve bir adet kemik idol ele geçmiştir.

Yeşilova Höyüğü J16 plan karesi, III.1-2 katında ele geçirilen⁷⁵ ve yalnızca gövde kısmı korunmuş, baş ve boyun kısmı, sağ kolunun bir bölümü ve belden aşağı kısmı eksik durumda olan idol, pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha ND-2/1**). Form olarak yarı stilize olarak isimlendirebileceğimiz idolün, her iki kolu yana doğru çıkıntı şeklinde ve koniktir. Örneğin, göğüs ve karın kısmı belirtilmemiştir. Ele geçen bölümünden yola çıkarak olasılıkla figürinin belden aşağı kısmının torba biçimli olduğu ya da bacakları olmadan düz bir şekilde kesildiği düşünülebilir. Genel görünüş itibarıyla “sokma başlı” olarak isimlendirilen idollere benzemektedir; ancak boyun bölümünde bu amaca hizmet edebilecek herhangi bir deliğe rastlanılmamıştır. Sokma başlı idollerden ayrılan bir diğer özelliği ise, figürinin oldukça yassı olmasıdır. Anadolu ve Balkan coğrafyası içerisinde ele geçen sokma başlı figürinlerin formları daha yuvarlatılmış ve cidar olarak daha kalındır. Söz konusu figürinin Erken Tunç Çağ'a tarihlenen örnekler içerisinde benzerleri bulunurken, Neolitik dönem içerisinde birebir benzer örneği mevcut değildir. Ancak, Anadolu'nun Güneybatısında, Göller Bölgesi'nde, Hacılar, Höyücek, Bademağacı yerleşimleri ile Tesalya'da, Magoula Orgozinos⁷⁶ (**Levha ND-2/2**), Bulgaristan'da Kuril-Kremenitsa⁷⁷ (**Levha ND-2/3, 4**) gibi yerleşimlerde benzerlerine

---

⁷⁵ Derin 2009, 480-481

⁷⁶ Magoula Orgozinos, Tesalya'da, Kardhitsa havzasında, bugünkü Sophadhes köyünün kuzeyinde yer almaktadır. Höyük, 1995 yılında, 4x4 boyutlarında, 24 açma kapsamında olmak üzere kazılmıştır. Kazı sonuçlarına göre höyükte üç tabaka tespit edilmiştir. Elde edilen tüm figürinler, ikinci tabakadan, boyalı çanak-çömleklerle birlikte ele geçmiştir (Nikolova vd. 2008, 387). C14 sonuçları olmamasına rağmen, kazıda ele geçen ve çevre bölgelerle karşılaştırma olanağı sağlayan buluntu repertuarına göre, höyüğün yaklaşık olarak MÖ 5300-4900 tarihleri arasında yerleşim gördüğü düşünülmektedir (Nikolova vd. 2008, 397).

⁷⁷ Kuril-Kremenitsa, Sofya'nın 17 km kuzeyinde, yaklaşık üç hektarlık bir alana yayılmış höyük yerleşimidir. Höyüğün bir kısmı yakınındaki bir ilkokul, bir kısmı da tren istasyonu yapımı sırasında

rastlanılmıştır. Magoula Orgozinos'da, ikinci tabakadan ele geçen söz konusu figürin, Yeşilova Höyüğü örneğinde olduğu gibi yarı şematize olarak şekillendirilmiştir. Örneğin, her iki kolu yana doğru çıkıntı şeklinde ve konik olmakla birlikte, Yeşilova Höyüğü örneğinde olduğu gibi üzerinde vücut ayrıntıları belirtilmemiştir. Kuril-Kremenitsa örneklerinde ise figürinin kolları Yeşilova örneğinde olduğu gibi yanlara doğru açık ve koniktir. Göğüsler belirtilmemiştir. Baş kısmının eksik olması, söz konusu figürinlerle karşılaştırılmasını zorlaştırmaktadır. Ancak, şekillendirilmesi, kollarının duruşu ve şekli, vücut ayrıntılarının işlenmemiş olması, stilizasyondaki benzerlikler, figürinin karşılaştırma örnekleri ile olan benzerliğini göstermek için yeterlidir.

Yeşilova Höyüğü III.6-8 katından ele geçen ve baş kısmı eksik olan pişmiş toprak idol⁷⁸, oldukça iyi korunmuştur (**Levha ND-2/5**). Form açısından stilize olarak isimlendirebileceğimiz figürinin, her iki kolu yana doğru çıkıntı şeklinde ve koniktir. Göğüsler belirtilmemiştir. Karnı bölgesi şişkin olmamakla birlikte, göbek deliği işlenmemiştir. Bacak kısmı işlenmeyen figürinin alt kısmı düz bir şekilde kesilmiştir. Güneybatı Anadolu'da Höyücek, Hacılar gibi yerleşimlerde karşımıza çıkan çuval biçimli idollerle oldukça benzerlik gösteren idolün, söz konusu yerleşim örneklerinden ayrılan yanı, "*sokma başlı idol*" şeklinde biçimlendirilmemiş olmasıdır. İdolün başı eksik olmasına rağmen, omuzlarının arasında herhangi bir sokma baş takılabilecek delik mevcut değildir. İdolün üzerinde vulva bölgesi gibi, vücut ayrıntılarını gösteren herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. İdolün benzerleri, Anadolu'da Ulucak, Höyücek, Hacılar gibi yerleşimlerde karşımıza çıkarken,

---

tahrip edilmiştir. 1926 yılında N. Petkov tarafından bulunan ve küçük bir alanda kazısı yapılan yerleşimde, kazıcısı tarafından Neolitik döneme tarihlenen, pintaderalar, kemik spatulalar ele geçmiştir. Ancak, höyüğün tabakalanması ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. V. Mikov, 1933 yılında yerleşimden bahseder ve yerleşimi Orta Neolitik döneme tarihler. Yerleşimde 130 adet antropomorfik figürin ele geçmiştir. Söz konusu figürinlerin birçoğu kazıma bezemeli ve yüksek plastik özellikler göstermektedir (Байков 1984, 33-35).

⁷⁸ Derin 2012b, 180

Tesalya'da (**Levha ND-2/6**)⁷⁹ ve Bulgaristan'ın Veliko Tarnovo bölgesinde (Fig: 2), Erken Neolitik dönem I. aşamasında, küçük farklılıklarla birlikte bu tip idollere rastlamak mümkündür. Tesalya'daki örnek, Yeşilova Höyüğü örneğinde olduğu gibi konik kollu ve çuval vücutludur. Ancak söz konusu örneğin Yeşilova örneğinden ayrılan kısmı, göbek deliği, kalça çıkıntısı gibi bazı vücut ayrıntılarının işlenmiş olmasıdır⁸⁰. Bu durum Güneybatı Anadolu örneklerinin birçoğunda da gözlenmektedir.

Yeşilova Höyüğü III.6-8⁸¹ katından ele geçen bir diğer idol ise kemikten yapılmış ve oldukça şematize olarak şekillendirilmiştir (**Levha ND-3/1**). Antropomorfik veya zoomorfik bir idol olup olmadığı tam olarak anlaşılamayan buluntu, aşırı şematize edilmiş, antropomorfik idollere benzerliği nedeniyle temizde yer almaktadır⁸². Yüzeyi oldukça iyi perdahlanmış olan örneğin ön kısmı hafif kabartı şeklinde işlenmiş, arka kısmı ise düz bırakılmıştır. İdolün, baş kısmı üçgenimsidir. Yüzde, burun, göz gibi ayrıntılara yer verilmemiştir. Vücut kısmı yuvarlak olarak işlenmiş ve üzerinde göğüs, vulva gibi ayrıntılar kullanılmamıştır. Söz konusu buluntunun hem Anadolu'da hem de çevre bölgelerde birebir benzerlerine rastlanılmamakla birlikte, Neolitik dönemden, Erken Tunç Çağ sonuna kadar, örnekte olduğu gibi aşırı şematize edilmiş, yalnızca baş ve gövde kısmının basit bir kazıma ile ayrıldığı örnekler mevcuttur.

---

⁷⁹ Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası 69 olan idol, Volos Arkeoloji Müzesinde sergilenmektedir (Orphanidis-Malakasioti 2011, 92-102).

⁸⁰ Orphanidis-Malakasioti 2011, 202

⁸¹ Derin 2012b, 180

⁸² Söz konusu buluntu, Yeşilova Höyük kazı başkanı Yrd. Doç. Dr. Zafer Derin tarafından, boğa başı şeklinde yapılmış amulet olarak isimlendirilmiştir (Derin 2009, 18). Ancak takip eden yayınlarda, buluntunun adı "*perdahlanmış kemik idol*" olarak geçmektedir (Derin 2012b, 180).

2. Ege Gübre Yerleşimi⁸³

2a. Natüralistik Figürin

Ege Gübre yerleşiminde 2004-2007 yılları arasında yapılan bilimsel kazı çalışmaları kapsamında Neolitik döneme tarihlenen, altı adet pişmiş toprak figürin tespit edilmiştir. Bu figürinlerden yalnızca bir tanesi tama yakın olmakla birlikte, iki tanesinin yalnızca baş, üç tanesinin de bacak kısımları ele geçmiştir.

Ege Gübre yerleşiminden ele geçen, tama yakın olan, pişmiş toprak figürinin sağ bacağı eksik durumdadır (**Levha ND-3/2**). Figürinin baş kısmı arkaya doğru sivrilmektedir. Başın üzerinde, muhtemelen hamur ıslakken oluşturulmuş on adet delik bulunmaktadır. Delikler, eşit büyüklükte, birbirine eşit uzaklıkta olmamakla birlikte, başın üzerine rastgele dağıtılmıştır. Söz konusu deliklerin, başın üzerine eklenen ve saç gibi görünmesini sağlayacak her hangi bir materyal için açılmış olma ihtimali yüksektir. Ancak hem Anadolu coğrafyasında, hem de çevre bölgelerde, baş kısmının üzerine saç eklemek için açılmış deliklerin bulunduğu figürinler yok denecek kadar azdır. Oturur pozisyonda şekillendirilen figürinin yüzünde, göz, burun gibi ayrıntılar işlenmiştir. Gözler, tıpkı başın üzerindeki delikler gibi hamur ıslakken delici bir alet yardımı ile çukurlaştırılmış olmalıdır. Burnun uç kısmı kırık ve eksik durumdadır. Ancak yüz oranlarına ve kırık olan kısmının kapladığı alana bakarak, burunun vurgulu olduğu ve yüze sonradan eklendiği söylenebilir. Örneğin, boyun kısmı omuzlarla birlikte baş kısmına applike edilmiştir.

---

⁸³ Ege Gübre yerleşimi, İzmir İli, Aliağa İlçesinde, Kendirci Mevkii, Ege Gübre Fabrikasının içinde, denizden 2 km içeride yer almaktadır. Yerleşim alanı, etrafı tepelerle çevrili, 2-3 km çapındaki çanak şeklinde bir alanın doğusunda bulunmaktadır. Yerleşimde dört evre tespit edilmiştir. Bu evreler Ege Gübre I, Ege Gübre II, Ege Gübre IIIa ve IIIb ve Ege Gübre IV şeklinde sıralanmaktadır. Buna göre; Ege Gübre I evresi, Hellenistik Dönem, Ege Gübre II evresi, Kalkolitik Dönem, Ege Gübre IIIa-IIIb ve IV evresi, Neolitik döneme tarihlendirilmiştir. Yerleşimden alınan C14 sonuçlarına göre, Neolitik döneme tarihlenen III ve IV. tabakaları MÖ 6200-5700 yılları aralığını vermektedir (Sağlamtimur 2012, 198-202). Yerleşimdeki bilimsel kazı çalışmaları, 2004-2007 yılları arasında, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Bölümü Öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Haluk Sağlamtimur'un bilimsel başkanlığında, İzmir Arkeoloji Müzesi ile birlikte kurtarma kazısı olarak gerçekleştirilmiştir (Sağlamtimur 2007, 373).

Böylece, figürinin çene kısmı boyunla birlikte verilerek işlenmemiş gibi görünmektedir. Her iki kol yana doğru açık, çıkıntı şeklinde ve koniktir. Göğüsler işlenemezken, göbek bölgesi hafif bir kabartı şeklinde vurgulanmıştır. Oturur durumdaki figürinin bacakları, kollarında olduğu gibi öne doğru çıkıntı şeklinde, birbirinden ayrı ve konik olarak gösterilmiştir. Figürini diğer bölge ve yerleşimlerden ayıran bir diğer özelliği ise alt kısmında, sopa ya da sopa benzeri alete takılmak üzere tasarlanmış bir deliğinin bulunmasıdır⁸⁴. Söz konusu figürinin birebir benzeri ne Anadolu'da ne de çevre coğrafyalarda bulunmazken, baş kısmını dikkate almadığımızda, Güneybatı Anadolu'daki Höyücek'te benzer bir örneğinin varlığından söz edebiliriz. Höyücek örneği, çıkıntılı konik kolları ve yine öne uzantı yapan, birbirinden ayrı, çıkıntılı konik bacakları, küçük şişkin göbeği ile Ege Gübre yerleşimi örneğine oldukça benzemektedir. Figürinin Ege Gübre yerleşimi örneğinden ayrılan yanı, sokma başlı olarak şekillendirilmiş olmasıdır. Yine Çatalhöyük yerleşiminde ve Tesalya'da baş kısmı üzerinde diller oluşturulmuş figürinler bulunurken, bu figürinler plastik özellikleri açısından farklı şekillendirilmiştir.

Ege Gübre yerleşiminden ele geçen diğer iki figürin ise pişmiş topraktan yapılmış ve sadece baş kısımları korunmuştur. Her iki figürinin de başı silindirik biçimlidir. Figürin başlarının ilkinde (**Levha ND-3/3**), baş hafif geriye doğru kalkıktır. Saçlar başın üzerinde kabartma yuvarlaklar olarak belirtilerek, alın ile saçların birleştiği çizgi net bir şekilde vurgulanmıştır. Saçları oluşturan yuvarlakların küçük kil boncukları halinde hamur ıslakken başın üzerine aplatıldığı ya da bir alet yardımıyla yuvarlak baskılar oluşturduğu düşünülebilir. Alın geniş olarak şekillendirilmiş ve şakaklarda saç ayrıntıları belirtilmiştir. Vurgulu badem şeklindeki gözler, belirgin burun ve ağız, yüzdeki ayrıntıların detaylı bir şekilde gösterilmek istendiğini, baş kısmının geriye doğru eğik biçimde olması ise oturur pozisyonda bir figürin olduğunu düşündürmektedir. Çene kısmı belirgindir. Sadece baş kısmından

---

⁸⁴ Yerleşimin kazı başkanı, Yrd. Doç. Dr. Haluk Sağlamtimur, söz konusu deliğin figürine bir sopa ya da benzeri materyalin takılması için tasarlanmış olabileceğini ve bu şekilde törenlerde kullanılmış olma olasılığını vurgulamaktadır (Sağlamtimur 2012, 200).

yola çıkararak, bu figürinin yüksek plastik özellikler içerdiğini, büyük ihtimalle steotopik, natüralistik olarak sınıflayabileceğimiz bir figürin olduğunu söyleyebiliriz. Figürinlerden ikincisi (**Levha ND-3/4**), birincisine göre daha şematize edilerek şekillendirilmiştir. Uzun silindirik başın üzerinde saçlar, alından ayrılan ve şakaklara doğru zikzak çizerek devam eden, derin bir çizgiyle belirtilmiş, ancak işlenmeden boş bırakılmıştır. Yüzde gözler iri badem şeklinde vurulanmış, burun ve ağız kısmı işlenmemiştir. Başın dik duruşundan yola çıkararak, söz konusu parçanın ayakta durur pozisyonda tasvir edildiğini düşünmek mümkündür. Söz konusu figürinlerin benzerlerini Güneybatı Anadolu'da Hacılar ve Höyücek, Balkanlarda, Vinča⁸⁵ yerleşiminde (**Levha ND-3/5, 6**) görmek mümkündür. Ancak, Ege Gübre yerleşiminden ele geçen figürin başları, perdahlı değildir. Vinča yerleşimindeki figürinler ise oldukça iyi perdahlı, büyük olasılıkla da vücut ayrıntıları değişik biçimlerde şekillendirilmiştir. Burada Ege Gübre ve Vinča yerleşimi için kurulan benzerlik, badem şeklindeki gözlerin ve saç ayrıntılarının vurgulanma şeklidir.

Ege Gübre yerleşiminden ele geçen bir diğer figürin grubunu da, ayakta durur pozisyonda şekillendirilmiş figürinlere ait, pişmiş topraktan yapılmış, bacak parçaları oluşturmaktadır (**Levha ND-4/1-3**). Bacak parçalarından ilki doğal olarak şekillendirilmiştir. Kalça ve baldır kısımları oldukça geniş olan figürinin, üst kalça kısmının üzerindeki derinlikten yola çıkararak vulva bölgesinin işlenmiş olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin bilekleri kalçasına oranla ince olarak gösterilmiş, ayakları ise önde küçük çıkıntılar şeklinde belirtilmiştir. İkinci örnek ise, yine oldukça kilolu bir dişil figürine ait olmalıdır. İlk örneğe göre daha kalın ve iridir. Bilekleri, kalçasına oranla ince olan figürinin ayakları, öne doğru çıkıntı şeklinde, yere tam basar pozisyonda gösterilmiştir. Üçüncü bacak parçası, ilk iki örneğe göre daha kalın ve

---

⁸⁵ Vinča kültürü, ismi adını Belo Brdo höyüğünden almaktadır. Höyük, Tuna Nehrinin sağ kıyısında, Belgrad Şehri'nin 14 km güneydoğusunda, Vinča köyünde yer almaktadır. Höyükteki ilk bilimsel kazılar, 1908-1911 yılında M. M. Vasić tarafından yapılmıştır. I. Dünya Savaşı nedeniyle kesintiye uğrayan çalışmalar, 1929-1934 yılları arasında devam etmiştir. Höyükteki ikinci dönem kazıları, N. Tasić, G. Vujović, M. Garasanin ve D. Srejšović tarafından yeniden başlatılmış ve halen sürdürülmektedir (Николић-Вуковић 2008, 39-40). Höyükteki en erken tarih MÖ 5500 en geç tarih ise MÖ 4750 aralığını vermektedir (Гасић-Игњатовић 2008, 90-102).

küt hatlara sahiptir. Kalçanın üst kısmındaki derinlikten yola çıkarak, figürinin vulva kısmının vurgulanmış olduğu düşünülebilir. Bilekleri kalça kalınlığına orantılı olarak şekillendirilen figürinin, ayakları vurgulanmamıştır. Eldeki verilerden yola çıkarak, her üç bacak parçasının da steotopik ve natüralistik biçimli figürinlere ait olduğunu söyleyebiliriz. Benzerlerine Güneybatı Anadolu, Göller Bölgesi'nde Hacılar, Höyücek, Bademağacı, Orta Batı Anadolu'da Çatalhöyük⁸⁶ gibi yerleşimlerde rastlamak mümkündür. Yine Tesalya bölgesinde, Karamourlar yerleşiminde (**Levha ND-4/4**) plastik özellikler açısından bu tip bacaklar görülmektedir.

2b. Şematik Figürin/İdol

Ege Gübre yerleşiminde 2004-2007 yılları arasında yapılan bilimsel kazı çalışmaları kapsamında Neolitik döneme tarihlenen, bir adet pişmiş toprak idol ele geçmiştir (**Levha ND-4/5**). Amulet olarak da isimlendirebileceğimiz idolün baş kısmı, gövdeden, sağ ve sol yanında bulunan ve kazıma ile yapılmış, derin çizgilerle ayrılmaktadır. Baş üçgen biçimindedir. Yüzde göz, burun, ağız gibi ayrıntılar işlenmemiştir. Örneğin, vücut kısmı üst bölümden aşağıya doğru torba biçimli devam etmektedir. Gövde üzerinde, göğüs, vulva gibi ayrıntılara yer verilmemiştir. Şematize olarak nitelendirebileceğimiz idolün, Neolitik dönemden Erken Tunç Çağ sonuna kadar, hem Anadolu'da hem de çevre coğrafyalarda, taş ya da mermerden yapılan benzerleri ile karşılaşmak mümkündür. Özellikle Kikladdlarda Akrotiri yerleşiminde, çok benzer bir idol mevcuttur (**Levha ND-4/6**). Ancak bu benzerlik, tamamen aynı

---

⁸⁶ Çatalhöyük, deniz seviyesinden 1000 m yüksekte, Çumra Ovası'nı sulayan Çarşamba Çayı'nın kıyısına kurulmuş, yaklaşık 450 x 275 m boyutlarında büyük bir höyüktür. Çatalhöyük yerleşimi 1960'lı yılların başında J. Mellaart tarafından Konya Ovası'nda yapılan yüzey araştırması sırasında bulunmuş ve 1961-1965 yılları arasında İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nün desteği ile yine J. Mellaart tarafından kazılmıştır. 1965 yılından sonra ara verilen kazılar, 1993 yılından itibaren I. Hodder başkanlığında devam etmektedir. Doğu Çatalhöyük, 5-10 bin kişilik nüfusu ile İç Anadolu'nun büyük Neolitik merkezlerinden birisidir. J. Mellaart yönetimindeki ilk kazılarda alınan C14 örneklerinin sonuçlarına göre Çatalhöyük'te X. ve II. yapı katları, MÖ 6.500-5.700 arasında yaklaşık 800, 900 yıllık bir süre devam etmiş ve MÖ 5.600'lerden sonra yerleşme terk edilmiştir. 1996 sonrası C14 sonuçları, MÖ 7.150 ve MÖ 6.600 tarihlerini vermiştir (Hodder 2006).

üslup özelliklerini göstermesiyle birlikte, Yeşilova Höyüğü kemik idoli örneğinde olduğu gibi, baş ve gövde kısmının birbirinden çizgi, kazma gibi ayrıntılarla ayrıldığı, aşırı şematize edilmiş örneklerin varlığından ibarettir.

3. Ulucak Höyük⁸⁷

3a. Natüralistik Figürin

Ulucak Höyük’de 1995 yılından itibaren yapılan bilimsel kazı çalışmaları kapsamında Neolitik döneme tarihlenen, sayısı kırkı bulan figürin ve figürin parçası ele geçirilmiştir⁸⁸. Bu figürinlerin yayınlananlarından beş tanesi tezimizde yer almaktadır. Söz konusu figürinlerin dört âdeti dışil olmakla birlikte, bir tanesi erildir. Ulucak Höyük, IVb yapı katı⁸⁹, 13 no.lu yapıda⁹⁰, üzerindeki motiflerin içeriği net

---

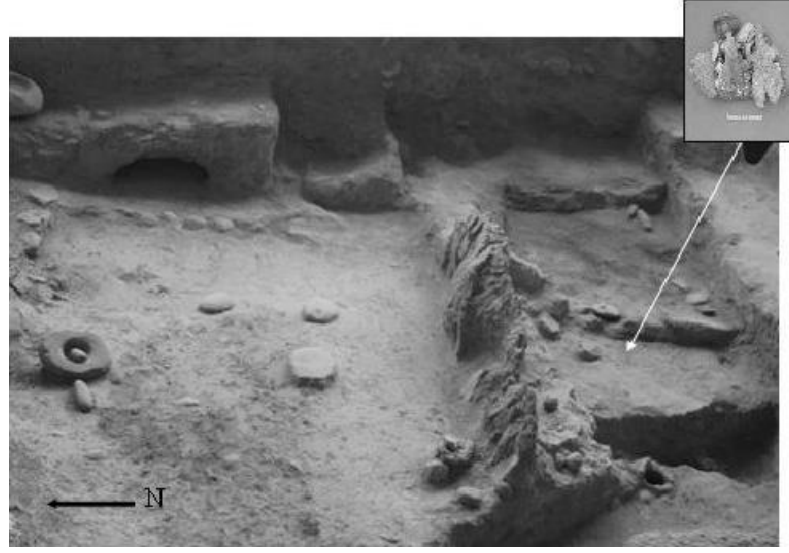
⁸⁷ Ulucak Höyüğü, İzmir-Ankara karayolu üzerinde, Konak İlçesi’nden 25 km ve Belkahve Geçidi’nden 2,5 km doğuda, Ulucak Beldesi sınırları içerisinde yer almaktadır (Çilingiroğlu-Çilingiroğlu 2007, 362). İlk olarak 1960 yılında D. French tarafından keşfedilen, daha sonra R. Meriç tarafından yeniden araştırılan yerleşimdeki bilimsel ve sistematik kazı çalışmaları 1995-2009 yılları arasında, Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı öğretim üyelerinden sayın Prof. Dr. A. Çilingiroğlu başkanlığında gerçekleştirilmiştir (Çilingiroğlu vd. 2004, 2). Höyükteki kazılar, 2009 yılından itibaren, Trakya Üniversitesi öğretim üyesi, Doç. Dr. Ö. Çevik tarafından sürdürülmektedir (Çilingiroğlu-Çevik-Çilingiroğlu 2012, 140).

⁸⁸ Çilingiroğlu-Çevik-Çilingiroğlu 2012, 144

⁸⁹ Ulucak Höyük C14 sonuçlarına göre, IVb yapı katı, iki sigma aralığında MÖ 5990-5660 tarihini vermektedir (Çilingiroğlu-Çevik-Çilingiroğlu 2012, 141).

⁹⁰ 13 no.lu yapı, 35-40 metre karelik bir alanı kaplayan, taş temelli, duvarlarının kalınlığı yaklaşık 50 cm olan, kerpiçten yapılmış ve dikdörtgen planlıdır. Yapı, doğu-batı yönünde uzanan ve çamur-kerpiç tekniği kullanılarak yapılmış bir duvarla ayrılan, iki adet odadan oluşmaktadır. Odalardan büyük olanında, 1,45 X 0,95 ebatlarında bir fırın, keramik parçaları, öğütme taşları, taş baltalar, çakmaktaşı deliciler ve dilgiler ele geçmiştir. İkinci ve daha küçük olan oda, söz konusu figürinlerin ele geçirildiği mekândır. Mekânın güney duvarında, yangın tahribi nedeni ile motifleri belli olmayan, kırmızı boya ile yapılmış bezemeler bulunmaktadır. Odanın doğu kesiminde bulunan seki üzerinde, yine büyük odada olduğu gibi öğütme taşları bulunmaktadır. Figürinlerin bulunduğu kâse, söz konusu sekinin batısında, işlenmiş ve işlenmemiş çakmaktaşı dilgiler ile birlikte bulunmuştur (Abay 2003, 19; Derin-Çilingiroğlu-Taşlıalan 2003, 242; Derin 2005, 88; Çilingiroğlu-Çilingiroğlu 2007, 366; Çilingiroğlu-Çevik-Çilingiroğlu 2012, 144-145).

olarak anlaşılamayan kırmızı boyalı güney duvarı önünde, içerisine çakmaktaşı dilgilerin doldurulduğu, tabana yerleştirilmiş bir kâsenin içinde (Fig. 3), biri eril, diğeri dişil iki adet sağlam durumda figürin ele geçirilmiştir⁹¹.

Figür 3

13 No.lu Yapı Dişil ve Eril Figürin Buluntu Mekânı

Dişil olan figürin, ayakta durur pozisyonda ve çıplak durumda tasvir edilmiştir (**Levha ND-5/1**). Figürin, naturalistik ve doğala yakın olarak şekillendirilmiştir. Örneğin baş kısmı, boynundan itibaren başlayarak, üst tarafa doğru oval olarak şekillendirilmiş, başın üzerindeki saçlar ise alının üzerinde bukleler şeklinde belirtilerek, başın arka kısmında topuz olarak gösterilmiştir. Yüz detayları, kazıma ile belirtilen figürinin, yüz oranlarına göre oldukça büyük ve abartılı bir burnu vardır. Ağız kısmı belirtilmiştir. Yüz oranlarına göre kalın olarak nitelendirebileceğimiz figürinin boynu, omuzlara doğru açılmaktadır. Kollar, yan tarafta çıkıntı yapacak şekilde, göğüslerin altına doğru kıvrılmış, boyundan derin kazıma çizgilerle ayrılmıştır. Eller ise büyük oranda şematize edilerek göğüslerin altında birleşmektedir. Göğüsler, boyun kısmının hemen altında, ellerin üzerine sarkar durumda tasvir edilmiştir. Vücut oranlarını dikkate alarak, söz konusu figürinin, çevre bölgelerdeki benzerlerine göre, küçük göğüsleri olduğu söylenebilir.

⁹¹ Abay 2003, 19; Derin-Çilingiroğlu-Taşlıalan 2003, 243; Çilingiroğlu-Çilingiroğlu 2007, 366

Göbek kısmı çok büyük olmamakla birlikte, kabartı şeklinde gösterilmiş, göbek deliği küçük bir oyukla vurgulanmıştır. Göbeğin hemen altında başlayan vulva bölgesi, üçgen şeklinde kazıma çizgilerle belirtilmiştir. Kapladığı alan bakımından ilk bakışta kıyafeti andıran bu çizgilerin, figürinin arka tarafına bakıldığında açıkça pubik bölgeyi temsil ettiği görülmektedir. Figürin, geniş kalçalı ve kısa bacaklıdır. Bacaklar diz kısmına kadar birleşik, diz kısmından sonra ayrı olarak, ters V⁹² şeklinde işlenmiştir. Ayaklar, önde ve topuk kısmında çıkıntı yapacak şekilde belirtilse de, ayak parmakları tasvir edilmemiştir. Figürinin sırt ve arka kısmı, ön tarafının aksine daha ayrıntısız ve doğallıktan uzaktır. Bu örneğin, birebir benzeri Anadolu ve komşu bölgelerdeki Neolitik yerleşimlerde mevcut olmamakla birlikte, bu tip, elleri göğüslerinin altında birleşen, ayakta durur pozisyondaki figürlere sıkça rastlanılmaktadır. Ancak, Tesalya'da Magoula Karamourlar⁹³ yerleşiminde ele geçirilen, pişmiş topraktan yapılmış ve belden yukarısı eksik durumda olan figürin (**Levha ND-4/4**), bacaklarının duruşu, ayakların işlenişi, kalça ve vulva bölgesinin tasviri açısından, söz konusu figürinle oldukça benzerlik göstermektedir.

---

⁹² Figürinlerin işleniş biçimine göre, dizlere kadar bitişik, dizlerden sonra ayrı tasvir edilen bacaklar, genel olarak ters V olarak tanımlanmakta ve “^” şeklinde gösterilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Douglass W. Bailey, *Prehistoric Figurines: Representation and Corporeality in the Neolithic*, London, 2005. Bundan sonra tezimizde ters V yerine “^” şeklinde kullanılacaktır.

⁹³ Magoula Karamourlar, Tesalya'nın doğusunda, Larissa Ovası'nın güneyinde, bölgesel akıntıların taşıdığı alüvyonlar nedeniyle, ova seviyesinin 50 m altında yer alan bir höyüktür. Höyük, Dimitris, P. Theoharis tarafından 1959 yılında keşfedilmiş, höyüğün bilimsel kazısı ise 70'li yıllarda yine Theoharis tarafından, sınırlı bir çalışma ile yapılmıştır. Höyük, Magoula Karamourlar dışında, “*Stefanovikeio 2*” olarak da bilinmektedir. Höyükte yapılan çalışmalarda Neolitik dönem katları, EN1, EN2 ve EN3 olarak ayrılmıştır. Kazı çalışmaları sırasında bulunan EN1 katına ait keramik parçalarının, Achilleion Ia tabakası ile benzerlik gösterdiği belirtilmektedir (Perlés 2001,130-222; MIXOS 2012, 150-154). Figürinler açısından bakıldığında, EN1 ve daha önceki katlara ait örnekler, doğallıktan uzak ve kadınsı özelliklerin sıklıkla vurgulanmadığı ve sayılarının yoğun olmadığı örneklerdir. Erken Neolitik dönemin daha geç evrelerinde ise şematik figürinlerin varlığı devam etse de, doğal, kilolu, kadınsı özelliklerin açıkça dışa vurulduğu dişil figürin sayısında büyük oranda artış söz konusudur. Tesalya'daki Neolitik dönem figürinlerinin genelinde olduğu gibi Karamourlar yerleşiminde de ayakta ya da oturur pozisyonda, kolların göğüs üzerinde veya altında birleştiği ya da yarı şematize olarak konik biçimde tasvir edildiği örnekler mevcuttur (Perlés 2001, 258).

Eril olan figürin ise, yine ayakta durur pozisyonda, kalçasını ve arka kısmını saran kıyafet benzeri bir nesne ile tasvir edilmiştir (**Levha ND-5/2**). Figürinin boyutu, aynı kâsenin içerisinde bulunduğu dişil figürine göre daha küçük ve vücut oranları daha doğaldır⁹⁴. Baş kısmı, boyundan itibaren eşit kalınlıkta devam ederek, başın üst tarafında hafif sivrilmiştir. Başın üzerinde, başı enlemesine saran sarık ya da taca benzer bir nesne tasvir edilmiştir. Bu nesnenin altına sıkıştırılmış, önde, başın sağ ve sol yanından sarkarak, omuzlardan devam eden ve göbek bölgesinde son bulan iki parça ile arkada, ikisi uzun, birisi daha kısa olan ve bel bölgesine kadar devam eden, üç adet olmak üzere toplam beş adet saç benzeri bir nesne bulunmaktadır. Söz konusu nesnelerin başın etrafını saran taç ya da sarığın devamı veya eklentisi olabileceği de düşünülebilir. Figürinin yüzünde, göz, ağız gibi ayrıntılar işlenmezken, burun abartılı bir vurguyla, nerdeyse yüzün tamamını kaplayacak şekilde tasvir edilmiştir. Kollar, yan tarafta çıkıntı yapacak şekilde, göğüslerin üzerine doğru kıvrılmış, eller işlenmeden bırakılarak saç ya da taç benzeri nesnenin devamı olarak nitelendiğimiz parçaların altında, göğüslerin üzerinde durur pozisyonda gösterilmiştir. Figürinin bel ve göbek bölgesi oldukça düz işlenmiş, göbek deliği belirtilmemiştir. Ancak, bel ve göbek bölgesinin abartısız işlenişinin aksine, örneğin kalça kısımlarının işlenişinin, natüralistik biçimde işlenen abartılı kalçalı dişil figürinlerde olduğu kadar vurgulu olmasa da, figürinin kendi vücut ayrıntılarına oranla daha kalın ve dolgun olarak gösterildiğini söyleyebiliriz. Figürinin kalça kısmında, kalçasını yanlardan ve arkadan öne doğru saran üç parçadan oluşan iç çamaşırı benzeri bir kıyafet bulunmaktadır. Ancak, söz konusu kıyafet, figürinin cinsel uzvunu açıkta bırakacak şekilde tasvir edilmiştir. Bu özellikten yola çıkarak, söz konusu tasvir şeklinin bilinçli olarak yapıldığını, figürinin üzerindeki kıyafetin belki de inançsal bir seremoni sırasında giyilen, özel bir anlamı olduğunu ileri sürebiliriz. Örneğin bacakları, diz kısmına kadar birleşik, diz kısmından sonra ise ayırık olarak, “^” şeklinde işlenmiş ve kalçalarının betimlenmesinde olduğu gibi kalın olarak gösterilmiştir. Ayaklar, önde ve topuk kısmında çıkıntı yapacak şekilde belirtilmiş, ayak parmakları tasvir edilmemiştir.

---

⁹⁴ Abay 2003, 20

Figürinin sırt ve arka kısmı, aynı kâsenin içinde birlikte bulunduğu dişil figürin ile benzer şekilde şekillendirilmiş, ön tarafının aksine daha ayrıntısız biçimlendirilmiştir. Anadolu'da Çatalhöyük, Hatip Höyük, Cafër Höyük, Mezra Teleilat, Nevali Çori gibi birçok Neolitik dönem yerleşiminde erkeği temsil eden, cinsel uzvunu açıkta bırakan, eril figürinlerle karşılaşmakla birlikte, bu figürinlerin, Ulucak Höyük örneğinden kesinlikle farklı olduklarını vurgulamak gerekir. Söz konusu figürinin işlenişi, başının üzerindeki saç, sarık ya da taca benzer nesne, ellerinin dişil figürinlerde de olduğu gibi, göğüslerinin üzerinde durması, tamamen kendisine özgü özelliklerdir. Ancak, örneğin burun bölgesinin işlenişi, burnunun gaga şeklindeki tasviri ve yüze oranladığımızdaki abartılı vurgusu, Makedonya, Tesalya gibi bölgelerdeki Neolitik dönem yerleşimlerinde, sıklıkla karşılaşılan bir özelliktir⁹⁵. Yine bel bölgesini saran kıyafet benzeri nesne, Köşk Höyük yerleşiminde⁹⁶, benzer bir eril figüründe de görülmektedir (**Levha ND-5/3**).

Ulucak Höyük IVb yapı katından ele geçirilen bir diğer figürin, yine pişmiş topraktan yapılmış ve ayakta durur pozisyonda, kolları göğsünün üzerinde duracak şekilde tasvir edilmiştir (**Levha ND-5/4**). N12 plan karesi 6 no.lu yapıda⁹⁷, işlenmiş ve işlenmemiş çakmaktaşı yongalar ve obsidyen dilgilerle dolu bir kâsenin içerisinde bulunan figürinin, belden yukarısı ve bacaklarının dizlerinden aşağı kısmı eksik durumdadır⁹⁸. Göbek kısmının üzerindeki Göbek bölgesi hafif kabartı olarak

---

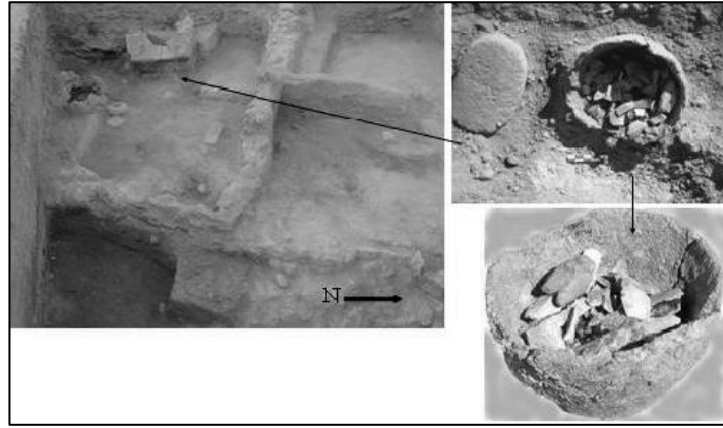
⁹⁵ Laia Orphanidis-Kostas Gallis, *Figurines of Neolithic Thessaly, A Presentation Volume II*, Athens 2011; Marija Gimbutas, *The God and Goddesses of Old Europe, 7500-3500 BC: myths, legends and cult images*, Berkeley: University of California Press, 1974.

⁹⁶ Öztan 2012, 67; Bilgi 2012, 89

⁹⁷ N12b plankaresi, 6 no.lu mekânın içinde biri güneyde, diğeri ise mekânın batısında iki adet platform yer almaktadır. Batı tarafta olan platformun üzerinde kaplar ve bazıları in-situ durumda olan çok sayıda çakmaktaşı ele geçirilmiştir. Güneyde yer alan platformun önünde ise, taban üzerinde yine in situ durumunda bir dibek taşı ve havaneli bulunmaktadır (Derin-Abay-Özkan 2001, 343). Söz konusu figürin, mekânın batı duvarına bitişik durumda, iyi korunmuş, dikdörtgen bir fırın ile yine bu fırının hemen yanında iyi korunmamış durumda olan, bir başka fırının önünde, taban seviyesinin 20 cm üzerinde, içerisine işlenmiş ve işlenmemiş çakmaktaşı obsidyen dilgi ve yongaların doldurulduğu bir kâsede ele geçirilmiştir (Abay 2003, 19).

⁹⁸ Abay 2003, 19

şekillendirilen figürinin, göbek deliği küçük bir oyukla gösterilmiş, vulva bölgesi ise, kazıma çizgilerle temsil edilmiştir. Elde bulunan parçadan yola çıkarak örneğin bacaklarının “^” şeklinde olduğunu söyleyebiliriz. Kalçalarının genişliği ve vücuda göre oranı ise söz konusu figürinin natüralistik bir üslupla, doğala yakın olarak işlendiğine işaret etmektedir. Bu örneği, işleniş, vücut detayları ve tasviri açısından orta ve güneybatı Anadolu’daki Neolitik dönem figürinleri ile karşılaştırmak mümkündür. Ancak, örneğin belden yukarısı eksik olduğundan, tam olarak bir benzerlikten bahsetmek mümkün olmayacaktır. Bu figürin için sadece, natüralistik üslupla işlenen, kollarının göğsünün üzerinde gösterildiği, steotopik kadın figürin geleneğinin bir örneği açıklamasını yapmak doğru olacaktır.

Figür 4

6 No.lu Mekân-Dişil Figürin

Ulucak Höyük IVb katı, N 11a plan karesinde ele geçirilen⁹⁹ bir diğer figürin ise diğer üç figürinde olduğu gibi pişmiş topraktan yapılmış ve kolları göğsünün altında duracak şekilde, ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiştir (**Levha ND-5/5**). Baş, sağ bacağından dizden aşağı kısmı ve sol ayağı eksik durumda olan figürinin kolları yanda çıkıntı yapacak şekilde göğüslerin altında durmaktadır.

⁹⁹ N11 plankaresinde Geç Neolitik döneme tarihlenen 3 ve 4 numaralı mekânlar yer almaktadır. Söz konusu mekânlarda, Ulucak Höyük’ün tipik mimari öğelerinde olduğu gibi seki ve ocaklar bulunmaktadır. Her iki yapı içerisinde de bulunan, ezgi taşları, tahıl öğütme ile ilgili günlük işlerin yapıldığına işaret eden buluntulardır (Derin-Abay-Özkan 2002, 342-343).

Göğüsler, birbirine üst taraftan bitişik, iki yuvarlak kabartı şeklinde, natüralistik üslupla gösterilirken, kollar, Ulucak Höyük'ün diğer figürinlerinde olduğu gibi vücuttan ayrı parçalar olarak değil, vücuda bitişik olarak şekillendirilmiş, kolların vücuttan ayrı gibi görünmesini sağlamak için ise derin kazıma çizgiler kullanılmıştır. Eller belirtilmemiş, hatta göbek bölgesi üzerinde, tamamen vücuda yapışık olarak işlenmiştir. Ellerin durduğu yerin hemen altında, iri ve aşağıya doğru sarkık göbeği vurgulanarak, göbek deliği küçük bir oyukla belirtilmiştir. Figürinin vulva bölgesi, birbirine paralel iki derin çizgi ile tüm kalça kısmını saracak şekilde işlenmiş ve bu çizgilere dik, göbek deliğine doğru uzanan üçüncü bir çizgi ile vurgulanmıştır. Örneğin bacakları ise diğer Ulucak Höyük figürinlerinin genelinde olduğu gibi “/\” şeklinde işlenmiştir. Bu örneğin, Anadolu Neolitik dönem merkezleri içerisinde birebir benzeri yoktur. Örneğe dikkatli bakıldığında aslında tam plastik özellikler göstermediği, belden yukarıda kalan kısmında, göğüsler dışında şematize edilmiş unsurlar barındırdığı dikkat çekmektedir. Belden aşağıda kalan, göbek, kalça, bacak gibi ayrıntılar ise plastik özellikleri daha ön planda olacak şekilde vurgulanmıştır. Bu tip bir işleniş tarzı, Tesalya'da, Magoula Vrasteri¹⁰⁰ de karşımıza çıkmaktadır (**Levha ND-6/1**). Ancak, Tesalya'daki örnek, Ulucak Höyük örneğine göre daha plastik ve doğal görünmekle birlikte, steotopik özellikler göstermektedir.

Ulucak Höyük'te ele geçen bir diğer dişil figürin ise, N12 plankaresi Erken Tunç Çağı II dönemi dolgu toprağı arasından gelmiştir¹⁰¹. Belden yukarı kısmı eksik durumda olan, natüralistik üslupta işlenen figürin (**Levha ND-6/2**), Neolitik dönemde karşımıza çıkan steotopik kadın figürinlerinin tipik örneğidir. Oturur ve bağdaş kurmuş pozisyonda, tasvir edilen figürin, pişmiş topraktan yapılmıştır. Figürinin yarı korunur durumda olan sol omzundan anlaşıldığı üzere, kollarının

---

¹⁰⁰ Magoula Vrasteri, Tesalya'da günümüz Larissa şehrinin doğusunda, Agios Georgios'ta yer alan bir höyüktür. Söz konusu figürin, yüzey buluntusudur ve biçimsel özellikleri nedeniyle, L. Orphanidis tarafından Erken Neolitik döneme tarihlendirilmektedir (Orphanidis-Gallis 2011, 98). Orphanidis'in tarihlenmesinin yanı sıra höyük, Perlés tarafından, Tesalya'daki Erken Neolitik dönem yerleşimleri arasına yerleştirilmiştir (Perlés 2001, 127). Figürin, Larissa Arkeoloji Müzesinde bulunmakla birlikte, Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası 1370'dir (Orphanidis-Gallis 2011, 205).

¹⁰¹ Abay-Sağlamtimur-Özkan 1999, 360

göğsünün altında veya üzerinde duruyor olması gerekmektedir. Ancak, göbeğinin hemen üzerinden itibaren eksik ve kırık olması, kesin bir kaniya varmamızı engellemektedir. Figürinin oldukça büyük ve bacaklarının üzerine kadar sarkan bir göbeği vardır. Örneğin kalçaları, bacakları ve arka kısmı oldukça şişman bir kadını temsil ettiğini gösterirken, şekillendirme sırasında vücut ayrıntılarının vurgulanmasına özen gösterilmiştir. Söz konusu figürin yukarıda belirtildiği gibi Neolitik dönem katlarından değil, ETC II dönemine ait dolgu toprağı içerisinde ele geçmiştir. Ancak, örneğin, Anadolu Neolitik dönem yerleşimlerinden, Çatalhöyük, Çukurkent, Hacılar'ın oturur durumdaki figürinlerine benzerliği nedeniyle Geç Neolitik döneme tarihlendirilmesi olasıdır. Bu tip bağdaş kurar pozisyonda oturur durumda tasvir edilen figürinler, Tesalya Larissa bölgesinde¹⁰² (**Levha ND-6/3**), Makedonya gibi Batı Anadolu'ya yakın coğrafyalarda da tipik ve yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır.

3b. Şematik Figürin/İdol

Ulucak Höyük'te 1995 yılından itibaren yapılan bilimsel kazı çalışmaları kapsamında Neolitik döneme tarihlenen, iki adet idol saptanmıştır. Bu idollerden ilki, Vb¹⁰³ evresi, L13 plankaresi, 27 no.lu mekândan¹⁰⁴ ele geçirilmiştir¹⁰⁵.

---

¹⁰² Orphanidis-Gallis 2011, 223

¹⁰³ Ulucak Höyük Vb evresi mimarisi, IV. evreden farklı olarak sadece dal örgülü yapılardan oluşan, bitişik nizamlı, ortak duvarlı, küçük odalardan oluşmaktadır (Çilingiroğlu-Çilingiroğlu 2007, 366-367). Va-f yapıkatının C14 sonuçları, MÖ 6400-6000 tarih aralığını vermektedir (Çilingiroğlu-Çevik-Çilingiroğlu 2012, 141; Derin 2005, 85-86).

¹⁰⁴ 27 no.lu mekân b ve d plankarelerinin güneyinde yer almaktadır. Duvarları yaklaşık 20 cm genişliğinde ve dörtgen planlıdır. Mekân içerisinde depolama amaçlı olarak kullanıldığı düşünülen 5 adet silo bulunmaktadır. Sıvalı bir tabana sahip olan mekânın iç düzenlemesinde üç adet seki, büyük ölçüde tahribata uğramış bir fırın yer almaktadır. Söz konusu mekân içinde çok sayıda ağırşak, keramik ve kemik buluntuların yanı sıra bir adet mühür ele geçmiştir (Çilingiroğlu-Dedeoğlu 2007, 137-138).

¹⁰⁵ Söz konusu idol, daha geç tarihli bir diğer yayında L13 plankaresi, 33 no.lu mekân buluntusu olarak geçmektedir (Çilingiroğlu-Çevik-Çilingiroğlu 2012, 173).

İdol, stilize bir üslupta işlenmiş ve pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha ND-6/4**). Söz konusu örneği, diğer figürin ya da idollerden farklı kılan en önemli ayrıntı, sol omzunda korunan kumaş kalıntılarının varlığıdır. Alt kısmı eksik durumda olan idol, yassı ve köşeli hatlara sahiptir. Baş kısmı kare formuna yakın olan buluntunun sağ kulağı sağlam durumdadır. Baş kısmında, kulak dışında hiçbir ayrıntıya yer verilmemiştir. Son derece düz hatlara sahip olması ve aşırı şematize edilmiş olması nedeniyle gövde üzerinde, kol, göğüs, vulva gibi vücut ayrıntılarının göstergesi olabilecek herhangi iz bulunmamaktadır. İdolün üzerindeki kumaş kalıntısı, höyüğün kazıcıları tarafından kıyafet, tören kıyafeti ya da idolün sarılı durduğu bez parçası¹⁰⁶ olarak yorumlanmakla beraber, aşırı şematize edilmiş olması belki de yüz ayrıntılarının boya bezeme ile vurgulanırken, göğüs, kol gibi uzuvlara da, idolün kıyafetli olması nedeniyle yer verilmemiş olabileceğini düşündürmektedir. Bu tip aşırı şematize edilmiş idollere hem Anadolu da, hem de Batı Anadolu'ya komşu bölgelerde rastlamakla birlikte üzerinde kumaş parçası ile bulunmuş bir başka figürin ya da idol henüz kayıtlara geçmemiştir. Yapılan etnografik araştırmalarda figürinlerin kullanılmadığı zamanlarda kumaşa sarılıp kaldırıldığının bilinmesi¹⁰⁷ de bu idol için göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur.

Ulucak Höyük'ten ele geçen bir diğer idol¹⁰⁸, pişmiş topraktan yapılmış ve oldukça iyi korunmuştur (**Levha ND-6/5**). Form açısından stilize olarak isimlendirebileceğimiz figürinin, her iki kolu yana doğru çıkıntı şeklinde ve koniktir. İdolün göğüsleri, konik kolların başlangıç kısmında, birbirine oldukça uzak iki kabartı şeklinde tasvir edilirken, göbeği düz olarak bırakılmıştır. Örneğin pubik bölgesi ise, muhtemelen hamur ıslakken yapılmış derin kazıma çizgilerle vurgulanmıştır. Bu tip, kolları konik ve yana doğru açılan, torba vücutlu idollerle, Anadolu'da Höyücek, Hacılar, Yeşilova gibi Neolitik yerleşimlerle, Yunanistan'da Tesalya bölgesinde karşılaşmak mümkündür. Ancak burada dikkat edilmesi gereken

---

¹⁰⁶ Çilingiroğlu-Dedeoğlu 2007, 137,138; Çilingiroğlu-Çilingiroğlu 2007, 369

¹⁰⁷ Talalay 1993, 477

¹⁰⁸ Söz konusu idol henüz yayımlanmamıştır. Ancak Prof. Dr. Önder Bilgi'nin "Klasik Çağ Öncesi Anadolu'da İnsan Görüntüleri" adlı sergi kataloğunda, Ulucak Höyük kazı başkanı Doç. Dr. Özlem Çevik'in izni ile yer almaktadır (Bilgi 2012, 109).

nokta, Hacılar, Höyücek ve Tesalya'daki örneklerin, “*sokma başlı*” olarak adlandırılan, omuzlarının ortasından vücuda doğru, kemik ya da ahşap benzeri başların oturtulması için açılan deliklerin olduğu idoller olmasıdır. Ulucak ve Yeşilova Höyük örneğinde ise idollerin, sokma başlı idollerle birebir benzer üslup özellikleri ile tasarlanmış olduğunu, fakat sokma baş olarak adlandırabileceğimiz örnekler grubuna girmediğini görmekteyiz.

B) Güneybatı Anadolu Bölgesi / Göller Bölgesi

Güneybatı Anadolu ya da Göller Bölgesi olarak adlandırabileceğimiz bölge içerisinde, Neolitik döneme tarihlenen dört merkezde figürin ya da idol tespit edilmiştir. Söz konusu bu yerleşimler, Hacılar, Höyücek, Bademağacı ve Kuruçay merkezleridir (**Harita 4**).

1. Hacılar¹⁰⁹

1a. Natüralistik Figürin

¹⁰⁹ Hacılar yerleşimi, Burdur İl'inin 25 km kadar batısında, Hacılar Köyü'nün 1,5 km güneydoğusunda yer alan, 135 m çapında ve 5 m yüksekliğinde, yayvan bir yerleşimdir. Höyük, 1957–1960 yılları arasında, dört sezon süresince, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü tarafından J. Mellaart başkanlığında kazılmıştır (Duru 2010, 2). Ana toprak üzerine oturan Hacılar'ın 5 metrelik arkeolojik dolgusunda, 500 yıllık bir süreci kapsayan, 21 yerleşim katı belirlenmiş ve yerleşim katları 4 ana dönemi içerecek şekilde gruplanmıştır (Mellaart 1970, 25). Buna göre; ID-C Son Yerleşim, IA-B Erken Kalkolitik Dönem Sonu/ Tahkimli Yerleşim, Hiatus, IIA-B Erken Kalkolitik Dönem/Tahkimli Yerleşim, V-IV Erken Kalkolitik Dönem, IX-VI Geç Neolitik Dönem, Hiatus, I-VII Keramiksiz Neolitik Dönem, şeklinde tabakalanmıştır. (Mellaart 1970, 92-93). Höyükteki ilk yerleşimi oluşturan Keramiksiz Neolitik dönem, yedi (VII) yapı katıyla temsil edilmektedir. J. Mellaart döneminde yapılan kazılarda, steril toprağın üzerindeki bu yapılarda hiç çanak çömlek ele geçirilmemiştir. Bu nedenle, bu tabakanın Keramiksiz Neolitik döneme ait olduğu düşünülmüş ve bu döneme “A-keramik Hacılar kültürü” adı verilmiştir. Ancak 1985-1986 yıllarında aynı alanda R. Duru tarafından, yerleşimin mezarlığını bulmak amacıyla yapılan kazılarda, renkli sıvalı oda tabanları üzerinde birçok çanak çömlek parçasının ele geçmesi sonucu, önceleri Keramiksiz Neolitik döneme tarihlenen bu tabakaların, daha sonraki Erken Neolitik döneme ait olduğu anlaşılmıştır (Duru, 2010, 11-12). Hacılar yerleşimi, yapı katlarının C 14 sonuçlarına göre kronolojik sıralaması şu şekildedir; Erken Neolitik I-V. Kat, MÖ 8200/7550, IX-VI. Kat, MÖ 7050/6400-6340/6070, II-I. Kat, MÖ 6210/5890-5910/5720 (Duru 2010, 12).

Hacılar yerleşiminde 1957-1960 yılları arasında yapılan bilimsel kazı çalışmaları kapsamında Neolitik döneme tarihlenen, 33 adet natüralistik, 21 adet şematik figürin/idol figürin ele geçmiştir. IX. yapı katında görülmeye başlayan bu figürinler, VI. yapı katında yoğunlaşarak devam etmektedir. Yerleşimde ele geçen figürinlerin çoğu dişil nitelikli olmakla birlikte, cinsiyetsiz, şematize edilmiş ve J. Mellaart tarafından “*ex voto subsitut*”¹¹⁰ olarak adlandırılan idoller de mevcuttur.

Hacılar yerleşiminde ele geçmiş olan en eski figürin, yerleşimin IX. tabakasından gelmektedir. Pişmiş topraktan yapılan ve belden yukarısı eksik durumda olan figürin, ayakta durur pozisyonda, kolları vücudunun her iki yanında duracak şekilde tasvir edilmiştir (**Levha ND-7/1**). Örneğin göbeği çok büyük olmamakla birlikte, hafif bir kabarıklıkla gösterilmiş, göbek deliği ise, derin bir çukurlukla belirtilmiştir. Kalçaları dar olan figürinin vulva bölgesi geniş bir “V” şeklinde kazıma çizgi ile vurgulanmıştır. Figürinin bacakları, kalça kısmından itibaren bileklere kadar aynı kalınlıkta gösterilmiş, ayaklar belirtilmiş ancak ayak parmakları işlenmemiştir. Söz konusu figürin oldukça durağan ve hareketsiz bir pozisyonda durmaktadır. Bacakları üzerinde, diz ve bilekler işlenmeden bırakılmıştır. Bu haliyle yarı stilize olarak adlandırabileceğimiz figürinin benzerleri ile Anadolu Neolitik dönem coğrafyası içerisinde daha sıklıkla erken dönem yerleşimlerinde karşılaşmaktayız. Orta Anadolu’da Çatal Höyük’te de, ayakta duran ve vücut uzuvlarının ayrıntı verilmeden işlendiği, durağan pozisyonlu figürinler mevcuttur; ancak bu figürinlerin yapıldığı maddenin taş olması ve taşın da zor işlenebilir bir madde olması nedeniyle, söz konusu figürinle karşılaştırmayı zorlaştırmaktadır. Tesalya bölgesinde, Hacılar örneği ile tasvir ve plastik özellikleri açısından yakın benzerlik gösteren bir figürin¹¹¹ bulunmaktadır (**Levha ND-7/2**).

---

¹¹⁰ Mellaart 1970, 170

¹¹¹ Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası 829 (ORF), Larissa Arkeoloji Müzesi Katalog numarası (MA. ΘE. 1280) olan figürin, Larissa Arkeoloji Müzesinde korunmaktadır (Orphanidis-Gallis 2011, 223).

Yerleşimin IX. tabakasından gelen ikinci figürin yine pişmiş topraktan yapılmış ve bej rengi hamurludur (**Levha ND-7/3**). Ayakta durur pozisyonda gösterilen figürinin başı ve sol omuzdan itibaren vücudunun sağ tarafı eksik durumdadır. Kolları vücuda yapışık durumda, yanlarda duracak şekilde tasarlanan figürinin göğüsleri işlenmemiştir. Figürinin göğüs bölgesi üzerinde, sağ kolunun hizasından, sol omuza doğru çapraz şekilde uzanan ve muhtemelen hamur ıslakken oluşturulmuş derin bir oluk bulunmaktadır. Kolları ve bacakları kabaca şekillendirilmiş, ayrıntıdan uzak, yarı stilize olarak değerlendirebileceğimiz örnek, IX. tabakanın diğer figürinin de olduğu gibi oldukça durağan ve hareketsiz bir pozisyonda tasvir edilmiştir. Söz konusu figürinin birebir benzeri Anadolu Neolitik dönem yerleşimleri arasında henüz bulunmamaktadır. Ancak Tesalya bölgesinde, bu tipte ayakta durur pozisyonda tasvir edilen, vücut uzuvları ayrıntıdan uzak, yarı şematize olarak adlandırabileceğimiz figürinler mevcuttur.

VI. tabaka Q5 evinden ele geçen ve ayakta durur pozisyonda tasvir edilen dişil figürin, pişmiş topraktan yapılmış ve çok iyi derecede perdelidir (**Levha ND-7/4**). Kalın boynunun devamı şeklinde biçimlendirilen, oval şekilli baş kısmının üzerinde saçlar kazıma çizgi ile topuz olarak belirtilirken, figürinin yüz kesiminde gözler yine kazıma ile badem şeklinde vurgulanmış, kulaklar ve burun kabartma şeklinde şekillendirilmiştir. Figürinin ağız kısmı işlenmemiştir. Ağızın olması gereken boşluk nedeniyle, çene öne doğru hafif çıkıntı şeklinde görülmektedir. Örneğin, vücut oranlarına göre oldukça geniş omuzları vardır. Kolları, omuzlarından başlayarak, kalça kısmına kadar vücuda bitişik olarak gösterilmiş ve vücuttan derin kazıma çizgiler yardımıyla ayrılmıştır. Figürinin göğüsleri çok büyük değildir. Göğüsler, göbeğe doğru, sarkık pozisyonda belirtilirken, hafif kabartı şeklinde belirtilen göbek üzerindeki göbek deliği, küçük bir oyukla gösterilmiştir. Figürinin vulva bölgesi vurgulanmamış, yana doğru çıkıntı yapan kalçaları, ön tarafta kabartı şeklinde belirtilerek, vulva bölgesini kapatmış gibi görünmektedir. Burada ya çok şişman bir kadının gerçek tasviri söz konusudur ya da bilinçli olarak vulva bölgesinin vurgulanmasından kaçınılmıştır. Örneğin bacakları ise, kalçadan başlayarak, bileklere doğru incelmekte ve diz kısmından sonra “^” şeklinde açılmaktadır.

Ayaklar, önde küçük çıkıntılar şeklinde belirtilerek, ayak parmakları vurgulanmamıştır. Tamamen natüralistik bir üslupla şekillendirilen ve abartılı steotopik dişil figürinlere oranla, daha doğal bir tasviri olan bu figürinin benzerlerini, Batı Anadolu'da Ege Gübre yerleşimi ile Güneybatı Anadolu'da Bademağacı, Höyücek gibi yerleşimlerde görmek mümkündür. Figürinin badem şeklindeki gözleri ve iyi perdahlı yüzeyi ile Vinça Kültürü'ndeki bazı dişil figürinlerle de benzerliği dikkat çekmektedir. Ancak Vinça Kültüründeki örneklerin kendine özgü bir tasvir özelliği olduğunu, vücut oranları ve detayları gibi birçok konuda, söz konusu bu figürinden ayrıldığını da söylemek yanlış olmayacaktır.

Hacılar, VI. tabaka Q5 evinden ele geçen, ayakta durur pozisyonda tasvir edilen bir diğer dişil figürin yine pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha ND-7/5**). Bej rengine yakın açık kahverengi olan figürin, perdahlıdır. Figürin, natüralistik üslupta ve doğala yakın olarak şekillendirilmiştir. Örneğin hafif geriye doğru duran baş kısmı, boynundan itibaren başlayarak, üst tarafa doğru oval olarak biçimlendirilmiş, boyun kısmı ise başa oranla doğala yakın olarak gösterilmiştir. Saçları, arkada topuz şeklinde olan figürinin, gözleri kazıma çizgilerle, iri badem biçiminde gösterilmiş, kulakları ve kırık olan burnu kabartı şeklinde vurgulanmıştır. Hacılar yerleşiminin, figürin işlenişinin genel karakteristik özelliği olarak ağız yine işlenmemiş, çene bölümü ise geriye doğru, hafif kalkık bir duruşla vurgulanmıştır. Figürinin omuzları oldukça geniştir. Kalın kollar, vücuda bitişik olarak, göğüslerin altında gösterilirken, kol kıvrımları derin çizgilerle belirtilmiş, elleri ise işlenmeden düz bir şekilde bırakılmıştır. Örneğin göbek bölgesi, kırık ve eksik durumdadır. Ancak, kırık bölümün vücuda oranla kapladığı alan göz önünde bulundurulduğunda, figürinin oldukça büyük bir göbeği olduğu söylenebilir. Göbeğin kırık olan bölümlerinden arta kalan ve bacak arasından kalçalara doğru uzanan "V" biçimli kabartı, figürinin vulva bölgesinin vurgulanmış, olma ihtimalini akla getirmektedir. Örneğin kalçaları geniş ve abartılı olarak tasvir edilmiş, bacakları ise, kalçadan başlayarak, bileklere doğru incelererek, diz kısmından sonra "Λ" şeklinde devam etmektedir. Ayaklar, önde küçük çıkıntılar şeklinde belirtilmiş, ayak parmakları işlenmemiştir. Bu tip figürinleri, Batı Anadolu'nun kıyı şeridinde, Yeşilova Höyük, Ege Gübre yerleşimi

ile Güneybatı Anadolu'da Bademağacı, Höyücek gibi yerleşimlerde görmek mümkündür. Figürinin badem şeklindeki gözlerinin benzerleri yine Vinça kültüründe ve Girit Adası'nda Kato Irapetra'da¹¹² karşımıza çıkmaktadır (**Levha ND-7/6**). Ancak Tesalya bölgesinde, özellikle kolların ve göğüslerin işlenişi açısından, söz konusu figürinle benzerlik gösteren birçok örnek mevcuttur.

VI. tabaka Q5 evinden ele geçen, ayakta durur pozisyonda tasvir edilen diğer dişil figürin (**Levha ND-8/1**), yine pişmiş topraktan yapılmıştır. Vücudunun belden yukarıda kalan kısmı sarımsı bej renğinde olan figürinin, belden aşağıda kalan kısmı ise yangın nedeniyle siyah renkte görünmektedir. Natüralistik üslupta ve doğala yakın olarak şekillendirilen figürinin başı, oval biçimlidir. Başın üzerinde saçlar, kazıma çizgilerle topuz biçiminde belirtilmiştir. Yüz kısmında ise vurgulu badem şeklindeki gözler yine kazıma çizgilerle gösterilirken, Hacılar yerleşiminin bu tarz figürin buluntularının genelinde olduğu gibi, küçük çıkıntılar şeklindeki kulaklar ve kırık durumdaki burun, kabartı şeklinde biçimlendirilmiştir. Örneğin boyun kısmı, geniş omuzlarına oranla oldukça doğal görünmektedir. Kollar, omuzlardan itibaren kırık ve eksiktir. Yalnızca sol kolun bir bölümü, sol göğsün üzerinde gösterilmiş, ancak eller ve göğüsler işlenmemiştir. Örneğin çok büyük olmayan göbeğinin üzerinde, göbek deliği derin bir çukurlukla gösterilmiş, bacakları ise, kalçadan başlayarak, bileklere doğru inceleterek, diz kısmından sonra “^” şeklinde açılacak şekilde tasvir edilmiştir. Kalçaları çok geniş olmayan figürinin, kalça bölgesi üzerinde, Köşk Höyük¹¹³ (**Levha ND-5/3**) ve Ulucak Höyük'te (**Levha ND-5/2**) benzerine rastladığımız peştamal ya da kıyafet benzeri bir nesne sarılmış ve bu nesne vulva bölgesini örtecek şekilde tasarlanarak, örneğin arka tarafına doğru devam etmiştir. Figürinin ayakları ise işlenmeyerek, düz bir şekilde yere basacak şekilde belirtilmiş, ayak parmakları ise gösterilmemiştir. Kendisine has birçok özelliği olan bu figürinin birebir benzeri olmamakla birlikte, kolların işlenişi ve omuz bölgesinin

---

¹¹² Kato Irapetra, Girit Adası'nın güney kıyısında Neolitik bir yerleşimdir. N. Platon tarafından bulunan figürin, Herakleion'da Dr. Giamalakis'in özel koleksiyonunda bulunmaktadır (Weinberg 1951, 121).

¹¹³ Öztan 2012, 67

tasviri açısından benzerlerini, Batı Anadolu'nun kıyı şeridinde, Yeşilova Höyük, Güneybatı Anadolu'da Bademağacı, Höyücek, Kuruçay, Orta Anadolu'da Çatalhöyük gibi yerleşimlerde görmek mümkündür. Figürinin badem şeklindeki gözlerinin benzerleri Anadolu'da Ege Gübre yerleşimi, Höyücek ve Köşk Höyük ile Balkanlar'da yine Vinça kültüründe ve Girit Adası'nda Kato Irapetra'da karşımıza çıkmaktadır. Tesalya bölgesinde de, kolların ve göğüslerin tasviri açısından, söz konusu figürinle benzerlik gösteren örnekler mevcuttur (**Levha ND-8/3, 4**).

Hacılar yerleşimi, VI. tabaka Q5 evinden ele geçen, ayakta durur pozisyonda tasvir edilen ve sağlam durumda olan bir diğer dişil (**Levha ND-8/2**), yine pişmiş topraktan yapılmış ve koyu bej rengindedir. Natüralistik üslupta ve doğala yakın olarak şekillendirilen figürinin başı, oval biçimlidir. Başın üzerindeki topuz şeklindeki saçlar ve vurgulu badem şeklindeki gözler kazıma çizgilerle gösterilirken, kulaklar ve burun, Hacılar yerleşiminin natüralistik üslupla şekillendirilen diğer örneklerinde olduğu gibi, kabartı şeklinde biçimlendirilmiş, dudaklar ise tasvir edilmemiştir. Örneğin doğal ve ince görünümlü boynu ile yüzünün başladığı bölümde çene bölgesi vurgulanmıştır. Figürinin kalın kolları, geniş omuzlardan başlayarak, vücuda bitişik biçimde, göğüsleri tutar pozisyonda gösterilirken, kol kıvrımları derin çizgilerle belirtilmiş, elleri ise işlenmeden bırakılmıştır. Örneğin oldukça büyük ve kalçalara doğru yayvan bir şekilde devam eden göbeği bulunmaktadır. Olasılıkla, genç bir insanın tasvir edildiği bu figürinin karn bölgesi, sarkık biçimde tasvir edilmemiş, göbek deliği ise enine derin bir çukurlukla gösterilmiştir. Kalçaları diğer örneklere kıyasla geniş olan figürinin vulva bölgesi, birbirine paralel iki çizginin oluşturduğu ve muhtemelen hamur ıslakken figürinin üzerine bastırılarak oluşturulmuş "V" biçimli bir alan olarak gösterilerek, pubik bölge vurgulanmıştır. Bacaklar ise kalçadan başlayarak, bileklere doğru incelerek, diz kısmından sonra "^" şeklinde açılacak şekilde tasvir edilmiştir. Figürinin ayakları ise kırık ve eksik durumdadır. Söz konusu figürinin benzerlerini, yine kolların işlenişi ve omuz bölgesinin tasviri açısından, Batı Anadolu'nun kıyı şeridinde, Yeşilova Höyük, Güneybatı Anadolu'da Bademağacı, Höyücek, Kuruçay, Orta Anadolu'da Çatalhöyük gibi yerleşimlerde görmek mümkündür. Figürinin

badem şeklindeki gözlerinin benzerleri Anadolu’da Ege Gübre yerleşimi, Höyücek ve Köşk Höyük ile Balkanlar’da yine Vinča kültüründe ve Girit Adası’nda Kato Iarapetra’da karşımıza çıkmaktadır. Figürinin işlenişi ve tasviri açısından, Tesalya bölgesinde de benzerleri ile karşılaşmak mümkündür.

Hacılar yerleşimi, VI. tabaka Q5 evinden ele geçen, ayakta durur pozisyonda tasvir edilen ve bacaklarının dizden alt kısmı eksik durumda olan dişil figürin (**Levha ND-8/5**), yine pişmiş topraktan yapılmıştır ve kırmızımsı kahverengindedir. Natüralistik üslupta şekillendirilen figürinin başı, oval biçimlidir. Başın üzerindeki topuz şeklindeki saçlar ve badem şeklindeki gözler kazıma çizgilerle gösterilirken, kulaklar diğer örneklerde de olduğu gibi, kabartı şeklinde biçimlendirilmiş, dudaklar ise tasvir edilmemiştir. Örneğin burun kısmı kırık ve eksik durumdadır. İnce bir boynu ve oldukça geniş omuzları olan figürinin kolları, vücuda bitişik olarak, göğüslerin altında, göğüsleri tutar ve kavramış bir şekilde gösterilirken, kol kıvrımları derin çizgilerle belirtilmiş, elleri ise işlenmeden düz bir şekilde bırakılmıştır. Figürinin göbeği büyük ve vulva bölgesine doğru sarkık durumda gösterilirken, göbek deliği enine oluşturulmuş, derin, büyük bir çukurlukla tasvir edilmiştir. Geniş kalçalara sahip olan figürinin bacak kısımları yangın nedeniyle tahrip olmuş ve koyu kahverengini almıştır. Bu tip figürinleri, Batı Anadolu’nun kıyı şeridinde, Yeşilova Höyük, Ege Gübre yerleşimi ile Güneybatı Anadolu’da Bademağacı, Höyücek gibi yerleşimlerde görmek mümkündür. Figürinin badem şeklindeki gözlerinin benzerleri yine Anadolu’da Köşk Höyük, Ege Gübre, Höyücek gibi yerleşimler ile Balkanlar’da, Vinča kültüründe ve Girit Adası’nda Kato Iarapetra’da karşımıza çıkmaktadır. Tesalya bölgesinde, tasvir açısından söz konusu figürinle benzerlik gösteren örnekler mevcuttur.

VI. tabaka Q5 evinden ele geçen, ayakta durur pozisyonda tasvir edilen ve baş kısmı ile kolları omuzdan itibaren eksik durumda olan dişil figürin (**Levha ND-8/6**), yine pişmiş topraktan yapılmıştır. Yangın nedeni ile rengi koyu kahverengi görünmektedir. Figürinin göğüsleri küçüktür. Vulva bölgesine doğru sarkan göbeğinin üzerinde, göbek deliği enine derin bir çizgi ile gösterilmiştir. Hacılar yerleşiminin ayakta tasvir edilen diğer figürin örneklerine oranla oldukça geniş bir

kalçası olan figürinin bacakları, kalçadan başlayarak, bileklere doğru inceleterek, diz kısmından sonra “^” şeklinde tasvir edilmiştir. Figürinin ayakları ise işlenmeyerek, düz bir şekilde yere basacak şekilde belirtilmiş, ayak parmakları ise vurgulanmamıştır. Örneğin elde bulunan parçalarına bakarak, ne Anadolu’da ne de Balkanlar ve Yunanistan’da birebir bir benzeri olmadığını söylemek mümkündür. Ancak, Tesalya bölgesinde, steotopik dişil figürin tasviri açısından söz konusu figürinle benzerlik gösteren örnekler mevcuttur.

VI. tabaka Q5 evinden ele geçen, grimsi bej rengindeki, ayakta durur pozisyonda tasvir edilen, baş kısmı ve kolları eksik durumda olan diğer bir dişil figürin (**Levha ND-9/1**), yine pişmiş topraktan yapılmıştır. Figürinin oldukça iri göğüsleri, göbeğine doğru sarkmaktadır. Göğüs uçlarındaki kırık parçalardan yola çıkarak, örneğin ellerinin göğüslerinin üzerinde olduğu belli olmaktadır. İri ve sarkık karınlı, durumda biçimlendirilen figürinin, kalçaları oldukça geniştir. Örneğin bacakları ise, kalçadan başlayarak, bileklere doğru inceleterek, diz kısmından sonra “^” şeklinde devam etmektedir. Ayaklar, yere basar pozisyonda ve önde küçük çıkıntılar şeklinde belirtilerek, ayak parmakları tasvir edilmemiştir. Söz konusu figürinin benzerleri ile ne Anadolu Neolitik dönem yerleşimleri arasında ne de Balkan ve Yunanistan coğrafyasında karşılaşmamıştır. Bu tip, aşırı abartılmış karın ve göğüslerin işlendiği figürinlerin, Anadolu’da ve Tesalya bölgesinde bulunmasına karşın, karın ve göğüslerin bu tarzda sarkık işlenişi karşılaşılan bir tasvir tekniği değildir.

Hacılar yerleşimi, VI. tabaka Q5 evinden ele geçen, ayakta durur pozisyonda tasvir edilen, başı, sol kolu ve sağ göğsünün bir bölümü eksik durumda olan bir diğer dişil figürin (**Levha ND-9/2**), pişmiş topraktan yapılmış ve kırmızı renklidir. Boynunda bulunan delikten, başın ayrıca yapıp gövdeye oturtulduğu anlaşılmaktadır. Geniş omuzları olan figürinin kolları dirsekten kıvrılarak, sarkık ve iri göğüslerinin üzerinde durur pozisyonda tasvir edilmiş, eller ve parmaklar ise işlenmeden bırakılarak düz bir şekilde kesilmiştir. Örnek oldukça dar kalçalıdır. Bacaklar ise kalçadan başlayarak, bileklere doğru inceleterek, diz kısmından sonra “^” şeklinde açılacak şekilde gösterilmiştir. Figürinin ayakları ise kırık ve eksik

durumdadır. Örneğin elde bulunan parçalarına bakarak, ne Anadolu'da ne de Balkanlar ve Yunanistan'da birebir bir benzeri olmadığını söylemek mümkündür. Özellikle göğüslerinin abartılı şekilde büyük ve sarkık tasviri, Anadolu'da Çatalhöyük yerleşiminde karışımıza çıkarken, bu tip figürinlerin oturur durumda tasvir edilmesi ve vücut hatlarının aşırı abartılarak, steotopik özellikler göstermesi, söz konusu figürinin, diğer örneklerden ayrı tutulmasını sağlayan özelliklerdir.

VI. tabaka Q5 evinden ele geçen, ayakta durur pozisyonda gösterilmiş, başı, sol kolu ve ayağı eksik durumda olan bir diğer dişil figürin (**Levha ND-9/3**), pişmiş topraktan yapılmış, kırmızı renkli ve oldukça iyi perdahlıdır. Geniş omuzları olan figürinin kolları dirsekten kıvrılarak, sarkık, iri göğüslerinin üzerinde gösterilmiş, eller ise ayrıntılı bir şekilde vurgulanarak, dört adet parmak betimlenmiştir. Sarkık bir göbeği ve dar kalçaları olan figürinin, göbek deliği enine derin bir çukurlukla belirtilmiştir. Örneğin bacakları ise, Hacılar yerleşiminin ayakta tasvir edilen diğer figürinlerinde olduğu gibi, kalçadan başlayarak, bileklere doğru incelmış, diz kısmından sonra “^” şeklinde açılacak şekilde gösterilmiştir. Figürinin sağlam olan sağ ayağı öne doğru çıkıntı şeklinde gösterilmiştir. Sol ayağı ise kırık ve eksik durumdadır. Söz konusu örneğin göğüslerinin abartılı derecedeki sarkık vurgusuna, Anadolu'da Çatalhöyük yerleşiminde rastlıyoruz. Ancak bu tip figürinler, tasvir özellikleri açısından, söz konusu figürinden ayrılmaktadır.

Hacılar yerleşimi, VI. tabaka Q5 evinden ele geçen, ayakta durur pozisyonda tasvir edilen, baş kısmı eksik durumda olan bir diğer dişil figürin (**Levha ND-9/4**), pişmiş topraktan yapılmış ve bej renklidir. Figürinin boyun bölgesinde, başın gövdeye geçmesi için açılmış bir delik bulunmaktadır. Geniş omuzları olan figürinin kolları, yanlara doğru konik biçiminde açılmış ve küt olarak kesilmiştir. Konik kolların devamı niteliğinde şekillendirilen göğüsler, küçüktür ve üçgen şeklinde tasvir edilmiştir. Örneğin göbek bölgesi çok büyük olmamakla birlikte, göbek deliği, küçük bir oyukla belirtilmiştir. Vulva bölgesi işlenen figürinin, pubik bölgesi de vurgulanmıştır¹¹⁴. Kısmen geniş kalçalara sahip figürinin bacakları, küt ve

¹¹⁴ B. Kulaçoğlu'nun, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Tanrılar ve Tanrıçalar kataloğunda, söz konusu figürinin vulva bölgesi, peştamal olarak yorumlanmıştır (Kulaçoğlu 1992, 177).

kalın olarak gösterilmiş, diz kısmından sonra “^” şeklinde açılarak, ayakları yere basar pozisyonda kesilerek bırakılmıştır. Hafif öne çıkıntı yapan ayakların üzerindeki parmaklar ise, çentik şeklindeki küçük çizgilerle belirtilmiştir. Figürinin Anadolu Neolitik dönem yerleşimleri arasında en yakın benzeri, Höyücek yerleşiminde bulunmaktadır. Ancak, Höyücek yerleşiminde ele geçen figürinler, oturur durumda tasvir edilmiş ve daha şematik bir üslupta şekillendirilmiştir. Tesalya bölgesinde Karamourlar, gibi yerleşimlerde de bu tip yarı şematik olarak adlandırabileceğimiz, kolların konik biçimli kesildiği, fakat belirli vücut ayrıntılarının henüz korunduğu örneklerle karşılaşmak mümkündür (**Levha ND-9/5**). Figürinin bacakları, duruşu ve vulva bölgesinin tasvir benzerliği açısından yine Tesalya bölgesi örnekleri ile yakın benzerliği olduğunu söyleyebiliriz (**Levha ND-9/6**)¹¹⁵, (**Levha ND-9/7**)¹¹⁶.

VI. tabaka Q4 evinden ele geçen, ayakta durur pozisyonda gösterilmiş, vücudunun kısmen üst kısmı ile ayakları kırık ve eksik durumda olan dişil figürin (**Levha ND-10/1**), pişmiş topraktan yapılmış, kırmızı renkli ve perdahlıdır. Söz konusu figürini diğerlerinden ayıran en önemli özelliği, ön tarafında krem rengi boya ile yapılmış, kalçaya sarılı bir kemer ile dizlerin alt kısmına doğru uzanan, kareli, kıyafet benzeri bir nesnenin varlığıdır. Üst gövdenin elde bulunan parçalarından yola çıkarak, figürinin ellerinin, ya göğsünün üzerinde ya da konik bir şekilde yanlarda açılmış olduğunu söyleyebiliriz. Figürinin geniş kalçaları ve iri bir göbeği vardır. Ancak göbek bölgesi, sarkık durumda gösterilmemiş, vulva bölgesi ise karın kısmının hemen altında “V” şeklinde vurgulanmıştır. Bacaklar, ayakta durur pozisyonda tasvir edilen, diğer Hacılar yerleşimi örneklerinde olduğu gibi, “^” şeklinde açılmaktadır. Natüralistik üslupta işlenen bu figürinin elde bulunan

---

¹¹⁵ Söz konusu figürin yüzey buluntusudur. Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası (MA. XO.) 175 olan figürin, Volos Arkeoloji Müzesinde sergilenmektedir (Orphanidis-Gallis 2011, 206).

¹¹⁶ Figürin, Tesalya'nın doğusunda, Magoula Stergiana yerleşiminden ele geçmiştir. Yüzey buluntusudur. Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası (MA. ΘE.) 1315 olan figürin, Volos Arkeoloji Müzesinde korunmaktadır (Orphanidis-Gallis 2011, 206). Figürin, Orphanidis tarafından Erken Neolitik döneme tarihlendirilmektedir (Orphanidis-Gallis 2011, 98).

parçalarına bakarak bir benzeri olduğunu söylemek oldukça zordur. Ancak neredeyse bitişik durumdaki bacakların, “^” şeklindeki tasvirinin, bileklerin hemen yukarısında başlıyor olması, Tesalya bölgesinde yaygın olarak kullanılan bir özelliktir.

Hacılar yerleşimi, VI. tabaka Q4 evinden ele geçen, ayakta durur pozisyonda gösterilmiş, baş kısmı eksik durumda olan dişil figürin (**Levha ND-10/2**), pişmiş topraktan yapılmış, kırmızı renkli ve perdahlıdır. Figürinin boyun bölgesinde, başın gövdeye geçmesi için açılmış bir delik bulunmaktadır. Geniş omuzları olan figürinin kolları, yanlarda kıvrılarak, küçük göğüslerinin altında gösterilmiş, eller ve parmaklar ise işlenmeden bırakılmıştır. Figürinin çok büyük olmayan karnı üzerinde, göbek deliği, derin bir çukurla belirtilmiştir. Karnı bölgesinin hafif sarkıklığı bitiminde başlayan bölümde ya “V” biçimli vulva bölgesi ya da kıyafet benzeri bir nesne bulunmaktadır. Ancak Hacılar yerleşimi diğer figürin buluntularının vulva bölgeleri ile karşılaştırıldığında, bahsedilen nesnenin, kıyafeti temsil ediyor olması daha muhtemel gibi görünmektedir. Örneğin bacakları, ayakta “^” tasvir edilmiştir. Ayakları ise kırık ve eksik durumdadır. Söz konusu figürinin birebir benzeri olmamakla birlikte, Kolların işlenişi ve omuz bölgesinin tasviri açısından benzerlerini, Batı Anadolu'nun kıyı şeridinde, Yeşilova Höyük, Güneybatı Anadolu'da, Bademağacı, Höyücek, Kuruçay gibi yerleşimlerde görmek mümkündür. Ancak figürinin hem sokmabaşlı, hem de tam olarak natüralistik öğeler barındırıyor olması, Anadolu ve Balkan coğrafyasında karşılaşılan bir özellik değildir. Höyücek yerleşiminde oturur pozisyonda tasvir edilen bir figürin, sokmabaşlı olması ve kolların işlenişi açısından, bahsedilen figürinle oldukça benzerlik göstermektedir.

VI. tabaka Q4 evinden ele geçen, ayakta durur pozisyonda gösterilmiş, bir diğer dişil figürinin, baş kısmı ve elleri eksik durumdadır. Figürin, pişmiş topraktan yapılmış, kırmızı renkli ve perdahlıdır (**Levha ND-10/3, 4**). Uzun ve örgülü saçları, vücudun arka tarafında, sırta kadar inmektedir. Yerleşimin ayakta durur pozisyonda tasvir edilen, diğer dişil figürinlerinin kalın, yapılı kollarının aksine, söz konusu figürinin kolları oldukça incedir. Dirsekten itibaren kıvrılan kolların, vücut ile arasında boşluk bulunmaktadır. Bu figürini diğer figürinlerden

ayran diğeri bir özelliği de, sol kolunun arasına sıkıştırılmış olan yavru leopara benzeyen, uzun kuyruklu bir hayvanın varlığıdır. Göbeği çok büyük olmamakla birlikte, göbek deliği enine sığ bir çukurlukla belirtilmiştir. Göbeğin hemen altında başlayan, “V” biçimli vulva bölgesinin tasviri gibi görünen kısmın, Mellaart’ın çizimlerine bakıldığında¹¹⁷, figürinin arkasında da devam eden, kıyafet benzeri bir nesne olduğu anlaşılmaktadır. Ancak figürinin resimlerine bakıldığında, kıyafetin sadece küçük bir bölümünün korunduğu anlaşılmaktadır. Örneğin dar kalçalarına oranla, bacakları kalındır. Bacaklar, “^” şeklinde açılmaktadır. Natüralistik üslupta işlenen bu figürinin, saç örgüsü, ayakta durur pozisyonda bir hayvanı tutar şekilde betimlendiği başka bir örnekle henüz karşılaşılmamıştır. Figürinin bir benzeri, Höyücek yerleşiminde yere uzanmış ve kucağında bir çocuk tutan figürin dışında, ne Anadolu’da ne de Anadolu’ya komşu coğrafyalarda bulunmamaktadır. Özellikle kucağında çocukla birlikte tasvir edilen Neolitik Dönem figürini bulunmamaktadır. Yarmukian kültüründe, Sha’ar Hagolan¹¹⁸ yerleşiminden ele geçen bir figürin, kucağında tuttuğu bebek veya hayvana benzer bir nesne ile tasvir edilmiştir¹¹⁹.

Hacılar yerleşimi, VI. tabaka Q4 evinden ele geçen, ayakta durur pozisyonda gösterilmiş, bir diğeri dişil figürin (**Levha ND-10/5**), pişmiş topraktan yapılmış ve iyi derecede perdahlıdır. Boyun bölgesi omuzlarına oranla oldukça ince olan figürinin, oval şekilli baş kısmının üzerinde saçlar kazıma çizgi ile topuz olarak belirtilirken, figürinin yüz kesiminde gözler yine kazıma ile badem şeklinde vurgulanmış, kulaklar ve burun kabartma şeklinde şekillendirilmiştir. Figürinin ağız

---

¹¹⁷ Mellaart 1970, 177.

¹¹⁸ Sha’ar Hogolan Ürdün Vadisi’nin merkezin bulunan, Neolitik dönem yerleşimidir. 1940.lı yılların başında keşfedilen höyükte kazılar, 1949-1952 yılları arasında, beş sezon olarak, Kudüs’te bulunan İbrani Üniversitesi adına, Moshe Stekelis tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonra 1989-1990, 1996-2004 yılları arasında yine Kudüs İbrani Üniveristesinden Yosef Garfinkel tarafından kazılmıştır (Matskevich 2001, 229; Garfinkel 1999, 115). Yerleşimde alan “E” den alınan C14 örnekleri MÖ. 6200-6000 yıllarını vermektedir.

¹¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Avi Gobher- Estelle Orrelle, *An Alternative Interpretation for the Material Imagery of the Yarmukian, a Neolithic Culture of the Sixth Millennium BC in the Southern Levant*, Cambridge Archaeological Journal 6: 2, 1996, 255-279.

kısmı işlenmemiştir. Geniş omuzları ve kalın kolları olan figürinin kolları dirsekten kıvrılarak, göğüslerini tutar şekilde tasvir edilmiştir. Eller ve parmaklar işlenmemiş, düz bir şekilde kesilmiştir. Figürinin göğüsleri çok büyük değildir. Geniş kaçaları ve sarkık bir göbeği olan figürinin göbek deliği, enine bir çukurlukla belirtilmiştir. “V” şeklinde gösterilen vulva bölgesi ise, sarkık göbeğin devamı niteliğindedir. Örneğin bacakları ise, kaçadan başlayarak, bileklere doğru incelmekte ve diz kısmından sonra “^” şeklinde açılmaktadır. Ayaklar, önde küçük çıkıntılar şeklinde belirtilerek, ayak parmakları vurgulanmamıştır. Natüralistik bir üslupla şekillendirilen ve abartılı steotopik dişil figürlere iyi bir örnek oluşturabilecek figürinin benzerlerini, başın ve badem gözlerin tasvirine bakarak, Batı Anadolu’da Ege Gübre yerleşimi ile Güneybatı Anadolu’da Bademağacı, Höyücek gibi yerleşimlerle karşılaştırmak mümkündür. Badem şeklindeki gözleri yine Vinça Kültürü’ndeki bazı figürinlerin betimleme özelliğidir. Ancak yine, Vinça Kültüründeki örneklerin kendine özgü bir tasvir özelliği olduğunu, vücut oranları ve detayları gibi birçok konuda, söz konusu bu figürinden ayrıldığını da söylemek yanlış olmayacaktır. Bacakların “^” şeklinde açılması ve steotopik özellikler, yine hem Anadolu’da hem de Tesalya bölgesinde karşılaşılan özelliklerdir.

Hacılar yerleşimi, VI. tabaka Q5 evinden ele geçen ve oturur pozisyonda tasvir edilen dişil figürin (**Levha ND-10/6**), pişmiş topraktan yapılmış ve çok iyi derecede perdahlıdır. Kalın boynunun devamı şeklinde biçimlendirilen, oval şekilli başının üzerinde saçlar kazıma çizgi ile topuz olarak belirtilirken, figürinin yüz kesiminde gözler yine kazıma çizgilerle, badem biçiminde vurgulanmış, kulaklar ve burun kabartma olarak şekillendirilmiştir. Figürinin ağız kısmı işlenmemiştir. Oldukça geniş omuzları olan figürinin sol kolu dirsekten kıvrılarak, sol göğsünü, sağ eli ise kolunun altına sıkıştırdığı çocuğu tutar vaziyete durmaktadır. Geniş ve sarkık göbeği olan figürinin göbek deliği enine bir çukurlukla gösterilmiştir. Örneğin kalın bacakları, sağ tarafa doğru, birbirinin üzerine gelecek şekilde durmaktadır. Oturuş nedeniyle bacakta oluşabilecek kıvrımlar derin yarıklarla belirtilmiştir. Ayaklar ise önde küçük çıkıntılar şeklinde gösterilmiş, ayak parmakları vurgulanmamıştır. Baş ve figürinin sağ omzuna doğru kalkan kolu kırık olan çocuk ise, çıplaktır ve

kucağında durduğu figürinin sağ kalçası ve bacağına bitişik durumda şekillendirilmiştir. Bu tip kucağında bir nesne ile birlikte gösterilen figürinine, Anadolu'da, Höyücek yerleşiminde yere uzanmış ve kucağında bir çocuk tutan figürin dışında rastlanılmamaktadır. Erken Tunç Çağ'da ise Can Harman'da kucağında çocuk ile gösterilen ve iskemlede oturur pozisyonda tasvir edilmiş bir figürin bulunmaktadır¹²⁰.

VI. tabaka Q5 evinden ele geçen ve ayakta duran bir leopara oturur pozisyonda tasvir edilen, sağ kolu, ayakları kırık ve eksik durumdaki, dişil figürin (**Levha ND-11/1**), pişmiş topraktan yapılmış ve yine kucağında leopar benzeri bir hayvanla birlikte betimlenmiştir. Başın üzerindeki saç ve vurgulu badem şeklindeki gözler kazıma çizgilerle gösterilirken, başın arka tarafında toplanan topuz şeklindeki saç, kulaklar ve burun, Hacılar yerleşiminin natüralistik üslupla şekillendirilen diğer örneklerinde olduğu gibi, kabartı şeklinde biçimlendirilmiş, dudaklar ise tasvir edilmemiştir. İnce bir boynu olan figürinin omuzları oldukça geniş, korunan sol kolu kalındır. Elde bulunan sol koldan anlaşıldığı üzere, figürin her iki eliyle göğüsleri üzerine bastırıldığı, yavru hayvana sarılmış pozisyonda gösterilmiştir. Kol kıvrımları detaylı bir şekilde, derin çizgilerle gösterilen figürinin göbeği büyüktür ve oturur durumdaki bacakları üzerine sarkacak şekilde şekillendirilmiştir. Göbek deliği ise küçük sığ bir çukurlukla belirtilmiştir. Örneğin bacakları oldukça kalındır ve diz kısımlarında oluşan kıvrımlar detaylı bir şekilde derin çizgilerle gösterilmiştir. Figürinin kucağında gösterilen yavru hayvan ise, ön ayakları ile figürini omuzlarından tutar şekilde gösterilmiştir. İki arka ayağı ve kuyruğu ise figürinin karn bölgesine sarılı durumdadır. Anadolu'da Çatalhöyük yerleşiminden bildiğimiz Leoparlı Tanrıça figürini dışında, Hacılar yerleşimi haricinde hayvan üzerinde betimlenen bir figürin yoktur. Bu tip figürinler, “*ana tanrıça*” kavramının oluşmasını sağlayan, tanrıçanın, doğanın yaban güçlerine karşı egemenliği şeklinde yorumlanmasına neden olan örneklerdir. Ancak yine Çatalhöyük yerleşiminde bulunan bazı eril ya da cinsiyetsiz figürinlerin de leopar benzeri bir hayvana biner şekilde tasvir edildiği unutulmamalıdır (**Levha ND-11/3-5**). Figürinin kucağında ve

---

¹²⁰ Bilgi 2012, 301

figürine sarılmış pozisyonda gösterilen tek benzer tasvir örneği ise, daha önce belirttiğimiz üzere, Yarmukian Kültürü'nde Sha'ar Hologan yerleşimindeki kucağında bir nesne tutan dişil figürindir (**Levha ND-11/2**).

VI. tabaka Q5 evinden ele geçen ve yine ayakta duran, birbirlerinin tersi yöne bakan, iki leopara oturur pozisyondaki dişil figürin (**Levha ND-12/1**), pişmiş topraktan yapılmıştır. Sağ kolu, iki bacağının dizden aşağıda kalan bölümü kırık ve eksik durumdadır. Figürinin ince oval başının üzerinde saçlar, topuz şeklinde belirtilmiş, ancak başın arka tarafında, başlığa benzer bir form almıştır. Yüz bölümünde ise gözler, kazıma çizgilerle, badem biçiminde vurgulanırken, kulaklar ve burun kabartma olarak şekillendirilmiştir. Figürinin ağız kısmı işlenmemiştir. Oldukça geniş omuzları olan figürinin sol kolları dirsekten kıvrılarak, göğüslerini tutar vaziyette tasvir edilmiştir. Geniş ve sarkık göbeği olan figürinin göbek deliği enine bir çukurlukla gösterilmiştir. Vulva bölgesi sarkık göbeğin altında belirtilmiştir. Elde bulunan üst bacak kısımlarından anlaşıldığı kadarıyla, figürin oldukça şişman bir kadını tasvir etmektedir. Leoparlar ise kırık ve eksik durumdadır. Figürinin iki leopar üzerinde oturduğunu gösteren tek kanıt, arka tarafından başlayarak, omuzlarına kadar devam eden iki adet kuyruğun varlığıdır. Hacılar yerleşiminin hayvanlarla tasvir edilen diğer örneklerinde olduğu gibi, bu figürinin de bir benzeri ile komşu coğrafyalarda karşılaşılmamıştır. Konu olarak, hayvanlarla birlikte ya da bir hayvanın üzerinde tasvir, ise Anadolu'da Çatalhöyük yerleşimi dışında, şimdilik karşılan bir durum değildir.

VI. tabakanın oturur pozisyonda tasvir edilen ve kucağında çocuk ya da bir hayvan ile tasvir edilmiş bir diğer figürin, pişmiş topraktan yapılmış, kırmızı renkli ve perdahlıdır (**Levha ND-12/2**). Vücudunun sağ üst bölümü ve sağ kolu eksik olan örneğin başı, oval olarak biçimlendirilmiş, boyun kısmı ise Hacılar yerleşiminin diğer dişil figürin grubunun aksine daha ince, uzun ve narin olarak gösterilmiştir. Örneğin saçları, başın üst tarafında, kazıma çizgilerle, arkada ise kabartma olarak, topuz şeklinde belirtilmiştir. Gözler, kazıma çizgilerle, iri badem biçiminde, kulakları ve burnu ise kabartı şeklinde vurgulanmıştır. Hacılar yerleşiminin, figürin işlenişinin genel karakteristik özelliği olarak ağız yine işlenmemiş, çene bölümü ise

vurgulanmıştır. Eli kırık olan sol kol, havadadır ve anlaşıldığı üzere, figürin kucığında duran çocuğu? tutar vaziyette betimlenmiştir. Göğüsler ve göbek bölgesi ise küçük olarak gösterilmiş, göbek deliği enine bir çukurlukla belirtilmiştir. Örneğin kalın bacakları, sağ tarafa doğru, birbirinin üzerine gelecek şekilde durmaktadır. Sağ bacak yana doğru açılmıştır ve ayağı öne doğru hafif bir çıkıntı ile belirtilmiştir. Sağ ayak ise sol bacağın altında kalmaktadır. Figürinin zayıf vücut oranlarının tersine, kalın olan sol bacağının üzerinde, ileriye doğru uzanmış iki adet bacak bulunmaktadır. Sağ bacağının üzerinde bulunan, yuvarlak, kırık boşluk ise söz konusu, çocuk ya da hayvanın devamı olmalıdır. Figürinin kırık kolu ve nesne arasındaki yükseklik mesafesi göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu nesnenin çocuk olma ihtimali daha yüksektir. Nitekim ayaklarını öne doğru uzatarak yatan bir hayvanın, baş yüksekliğinin, figürinin eline kadar gelme ihtimali zor gibi görünmektedir. Bu tip bir figürinin bölgeye komşu coğrafyalarda benzerine rastlanılmamıştır. Hacılar yerleşimi örneklerinde, yine figürine sarılmış bir çocukla tasvir edilen örnekte olduğu gibi en yakın benzeri, Höyücek yerleşiminde yere uzanmış ve kucığında bir çocuk tutan figürindir.

VI. tabakanın oturur pozisyonda tasvir edilen diğer bir dişil figürini, yine pişmiş topraktan yapılmış, kırmızı renkli ve iyi derecede perdahlıdır (**Levha ND-12/3**). Başın üzerindeki saç ve vurgulu badem şeklindeki gözler kazma çizgilerle gösterilirken, kulaklar ve burun, Hacılar yerleşiminin natüralistik üslupla şekillendirilen diğer örneklerinde olduğu gibi, kabartı şeklinde biçimlendirilmiş, dudaklar ise tasvir edilmemiştir. Figürinin oldukça abartılı genişlikte omuzları vardır. Kollar, dirseklerden kıvrılarak vücudun her iki yanında, göğüslerini bastırır şekilde gösterilmiştir. Ancak Hacılar yerleşimi diğer figürinlerinin aksine, kollardaki ayrıntılar işlenmemiş, kabaca şekillendirilmiştir. Göğüsler oldukça küçük, göbek bölgesi ise hafif kabartı şeklindedir. Göbek deliği, derin bir çukurlukla belirtilmiştir. Kalçayla bitişik olarak gösterilen üst bacaklar, kalın ve kütür. Dizlerden kıvrılan alt bacaklar ise yine özensiz ve ayrıntısızdır. Ayaklar önde küçük çıkıntılarla gösterilirken, ayak parmakları işlenmemiştir. Söz konusu figürinin Anadolu'da birebir benzeri yoktur. Bu tip, dizlerden kıvrılarak oturur biçimde gösterilen

figürinler, genelde tabureye benzer bir nesnenin üzerinde tasvir edilirler. Ancak Orta Anadolu'da Çatalhöyük, yerleşiminde bu tip bacaklarını önde kıvrımış şekilde tasvir edilmiş figürinler bulunmakla birlikte, Hacılar örneği ile karşılaştırdıklarında, örneklerin, daha doğal ve ayrıntılara özen göstererek yapıldıkları dikkat çekmektedir (**Levha ND-12/4**). Aynı şekilde, Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenen ve buluntu yeri bilinmeyen bir figürin de, tasvir açısından Hacılar örneği ile oldukça benzerlik göstermekle birlikte, Çatalhöyük örneğinde olduğu gibi daha ayrıntılı bir biçimde, şekillendirilmiştir (**Levha ND-12/5**). Anadolu dışında ise, Tesalya bölgesinde, küçük farklılıklarla birlikte bu tip figürinlere rastlamak mümkündür. Tesalya'daki örnekler, Hacılar yerleşimi örneğinde olduğu gibi daha ayrıntısız ve küt hatlara sahiptir (**Levha ND-12/6; Levha ND-13/1**)¹²¹. Yine bu tip örnekler, Malta Adası'nda, Hacılar örneğinden daha geç tarihli, MÖ. 5 ve 4. bin yıllarına ait, tapınakta ele geçmiştir (**Levha ND-13/2**).

Hacılar yerleşimi, VI. tabaka Q5 evinden ele geçen, oturur pozisyonda tasvir edilen, burnu, sağ kolu ve sağ göğsünün bir bölümü, bacaklarının dizden aşağı kısmı, kırık ve eksik durumda olan bir diğer dişil figürin (**Levha ND-13/3**), pişmiş topraktan yapılmış ve kırmızı renklidir. Ancak yangından dolayı, göğüs bölgesinden aşağı kısmı siyah renkte görünmektedir. Kalın boynunun devamı şeklinde biçimlendirilen, oval şekilli başın üzerinde saçlar, kabartı bukleler şeklinde, başın etrafında dolaşarak, üst tarafında toplanmıştır. Figürinin yüz kesiminde gözler, yine kazıma ile badem şeklinde vurgulanmış, kulaklar ve burun kabartma şeklinde belirtilmiş, ağız kısmı ise işlenmemiştir. Örneğin, vücut oranlarına göre oldukça geniş omuzları, kalın üst kolları vardır. Kolları, dirsekten kıvrılarak, göğüslerini tutar biçimde gösterilmiştir. Eller ise vurgulanmayarak, göğüslere bitişik durumda şekillendirilmiştir. Figürinin göğüsleri çok büyük değildir. Göğüsler, göbeğe doğru, iki adet üçgen çıkıntı şeklinde gösterilirken, sarkık göbek üzerindeki göbek deliği,

---

¹²¹ Örnek gösterilen her iki figürin de yüzey buluntusudur. Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası 176 (MA. XO. 176) ve 126 (MA. XA. 126) olan figürinler, Volos Arkeoloji Müzesinde korunmaktadır (Orphanidis-Gallis 2011, 246; 267).

enine derin bir çukurlukla vurgulanmıştır. Figürinin vulva bölgesi sarkık göbeğin altında kalmaktadır. Birbirlerine bitişik durumda, dizden kıvrılarak iki bacağının üzerinde oturmuş durumda tasvir edilen figürinin, kalçaları oldukça geniş, bacakları ise kalındır. Kalça ve bacaklarının, oturur durumdaki kıvrımları, derin yarıklarla belirtilmiştir. Natüralistik üslupla, şekillendirilen, steotopik olarak adlandırabileceğimiz bu figürinin benzerleri, Hacılar yerleşiminin birçok örneğinde olduğu gibi, Batı Anadolu'nun kıyı şeridinde, Yeşilova Höyük, Ege Gübre yerleşimi ile Güneybatı Anadolu'da Bademağacı, Höyücek gibi yerleşimlerde görmek mümkündür. Figürinin badem şeklindeki gözlerinin benzerleri yine Vinça kültüründe ve Girit Adası'nda Kato Irapetra'da karşımıza çıkmaktadır. Köşk Höyük'te ise yine elleri göğüslerinin üzerinde, oturarak tasvir edilmiş dişil bir figürinin saçının topuz şekli, söz konusu figürin ile oldukça benzemektedir (**Levha ND-25/5**).

Hacılar yerleşimi, VI. tabaka Q5 evinden ele geçen, oturur pozisyonda tasvir edilen, sağ kolu, sağ göğsü, karn bölgesinin ve kalçalarının bir kısmı, kırık ve eksik durumda olan dişil figürin (**Levha ND-13/4**), pişmiş topraktan yapılmış, bej renkli ve perdahlıdır. Figürin, natüralistik üslupta ve doğala yakın olarak şekillendirilmiştir. Örneğin baş kısmı, boynundan itibaren başlayarak, üst tarafa doğru oval ve uzun olarak biçimlendirilmiştir. Saçları, başın arka kısmında, kabartma olarak topuz şeklinde gösterilen figürinin, başın üst tarafında kazıma çizgilerle vurgulanmıştır. Gözler, aynı şekilde kazıma çizgilerle, iri badem biçiminde gösterilmiş, kulakları ve burnu kabartı şeklinde biçimlendirilmiştir. Hacılar yerleşiminin, figürin işlenişinin genel karakteristik özelliği olarak ağız yine işlenmemiş, çene bölümü ise vurgulanmıştır. Figürinin omuzları oldukça geniştir. Kalın kollar, vücuda bitişik olarak, göğüslerin altında, göğüsleri tutar pozisyonda gösterilirken, kol kıvrımları derin çizgilerle belirtilmiş, elleri ise işlenmeden düz bir şekilde bırakılmıştır. Göğüsler, büyük ve göbeğe doğru, iki adet üçgen çıkıntı şeklinde gösterilirken, sarkık göbük üzerindeki göbük deliği, enine derin bir çukurlukla vurgulanmıştır. Oturur pozisyonda tasvir edilen figürinin bacakları kırık ve eksik durumdadır. Ancak, figürinin eksik olan kısmından anlaşıldığı kadarıyla, duruş pozisyonu, Hacılar yerleşimi, oturan figürin grubunun geneline yakınında

olduğu gibi, bacakların birbiri üzerine gelecek şekilde, sađa ya da sola doğru kıvrılmasıyla oluşturulmuş, oturuş şeklidir. Söz konusu figürinin birebir benzeri olmamakla birlikte, Kolların işlenişi ve omuz bölgesinin tasviri açısından benzerlerini, Batı Anadolu'nun kıyı şeridinde, Yeşilova Höyük, Güneybatı Anadolu'da, Bademağacı, Höyücek, Kuruçay gibi yerleşimlerde görmek mümkündür. Örneđin, badem şeklindeki gözlerinin benzerleri ise yine Vinća kültüründe ve Girit Adası'nda Kato Irapetra'da karşımıza çıkmaktadır.

VI. tabaka Q5 evinden ele geçen, oturur pozisyonda tasvir edilen, baş ve boyun kısmı, omuzları ve sol kolu, kırık ve eksik durumda olan dişil figürin (**Levha ND-13/5**), pişmiş topraktan yapılmış, kahve renkli ve perdahlıdır. Figürinin kolları, diğer Hacılar yerleşimi figürinlerinin geneline oranla çok iri değildir. Sağ kol, dirsekten kıvrılmış ve vücuda bitişik olarak, göğüslerin altında, göğüsleri tutar pozisyonda gösterilirken, elleri işlenmeden bırakılmıştır. Göğüsler, üçgen çıkıntılar şeklinde tasvir edilmiştir ve vücuda oranla küçük denebilecek boyuttur. Aynı şekilde figürinin karın bölgesi de çok büyük ve sarkık değildir. Göbek deliği, hafif kabarık karın bölgesi üzerinde, büyük bir çukurlukla vurgulanmıştır. Kalçaları ve bacakları kalın olan figürin, sol bacağı, sağ bacağının altında, ayaklarını sağ yanına alacak şekilde oturmaktadır. Örneğin ayakları işlenmemiş, sadece bilek ve ayak arasındaki geçiş, hafif bir kabartıyla vurgulanmıştır. Figürinin bu şekilde oturuşu, Anadolu coğrafyasında çok karşılaşılan bir durum değildir. Ancak, Tesalya bölgesinde, Mogoula Ambelia Melias¹²² (**Levha ND-13/6**) ve Mogoula Soufli¹²³

---

¹²² Mogoula Ambelia Melias, Tesalya'nın doğusunda bulunan, Erken Neolitik dönem yerleşimlerindenidir. Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası 984(ORF), Larissa Arkeoloji Müzesi Katalog numarası (ΜΑ. ΘΕ. 1253) olan figürin, Larissa Arkeoloji Müzesinde korunmaktadır (Orphanidis-Gallis 2011, 255).

¹²³ Mogoula Soufli, Tesalya'nın kuzeyinde, Penios Nehri'nin kıyısında yer almaktadır. 1958 yılında Teocharis tarafından, iki küçük deneme açması şeklinde, kazılmıştır (Perlés 2001, 69). Söz konusu figürin, Larissa Arkeoloji Müzesinde korunmaktadır. Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası 923(ORF), Larissa Arkeoloji Müzesi Katalog numarası (ΜΑ. ΓΡΑ. 102) dir (Orphanidis-Gallis 2011, 255).

(**Levha ND-14/1**) yerleşimlerinde, söz konusu figürinin oturma biçimine oldukça benzeyen figürinler bulunmaktadır. Fakat daha önce de belirtildiği gibi, bu benzerlik figürinin plastik özelliklerinden çok, tasvir şekliyle ilgilidir.

Hacılar yerleşimi, VI. tabaka Q3 evinden ele geçen, oturur pozisyonda tasvir edilen, başı ve vücudunun sol üst yarısı, kırık ve eksik durumda olan dişil figürin (**Levha ND-14/2**), pişmiş topraktan yapılmış, siyaha yakın kahve renkli ve perdahlıdır. Sağ kol, dirsekten kıvrılmış ve vücuda bitişik olarak, göğüslerin altında, göğüsleri tutar pozisyonda gösterilmiştir. Eller, Hacılar yerleşiminin natüralistik üslupta işlenen diğer figürinlerinde olduğu gibi işlenmeden, bırakılmıştır. Örneğin göğüsleri çok büyük değildir. Göbek bölgesi ise yine göğüslerde olduğu gibi, normal denebilecek boyutlardadır. Kalça ve bacaklar, göğüs ve karın bölgesine oranla, geniş ve kalın olarak nitelendirebileceğimiz boyuttadır. Figürin yine sol ayağı, sağ bacağının altında kalacak şekilde, ayaklarını yana alarak oturur pozisyonda tasvir edilmiştir. Bir önceki figürinde de değinildiği gibi, bu şekilde ayakları yana alarak oturma biçimi, Anadolu coğrafyası Neolitik dönem figürinleri arasında sık rastlanılan bir tasvir özelliği değildir. Çatalhöyük ve Köşk Höyük'te gördüğümüz, birkaç dişil figürin dışında, söz konusu pozisyonda oturan figürin sayısı yok denecek kadar azdır. Ancak, daha önce de değinildiği gibi, Tesalya bölgesinde, söz konusu figürinin oturma biçimine oldukça benzeyen figürinler bulunmaktadır. Ancak, bu benzerlik, hem Anadolu, hem de Tesalya bölgesi için, figürinin plastik özelliklerinden çok, tasvir şekliyle ilgilidir. Figürinlerin plastik özellikleri, bölgelere göre değişim göstermektedir.

Hacılar yerleşimi, VI. tabaka Q5 evinden ele geçen, oturur pozisyonda tasvir edilen ve yalnızca belden aşağı kısmı ile bacakları korunan dişil figürin (**Levha ND-14/3**), pişmiş topraktan yapılmış, devetüyü renkli ve perdahlıdır. Yerleşimin, ayaklarını yana alarak oturan dişil figürinlerinin aksine bu figürin, daha kalın ve küt hatlara sahiptir. Oldukça büyük ve sarkık göbeği olan figürinin göbek deliği, enine derin bir çukurlukla belirtilmiştir. Ne Anadolu coğrafyası içerisinde ne de Yunanistan ve Balkanlar'da örneğin birebir benzeri bulunmamakla birlikte,

Tesalya bölgesinde, Magoula Magoulitsa'da¹²⁴ (**Levha ND-14/4**) bu tip ayrıntısız, küt hatlara sahip oturur pozisyonda tasvir edilen figürinler bulunmaktadır.

VI. tabakada ele geçen, oturur pozisyonda tasvir edilen ve yalnızca belden aşağı kısmı ve sağ bacağı korunan dişil figürin (**Levha ND-14/5**), pişmiş topraktan yapılmış, bej renkli ve perdahlıdır. Figürin, yerleşimdeki diğer oturur durumdaki örneklerin aksine, ayaklarını yana alarak değil, çömelmiş pozisyonda gösterilmiştir. Hacılar yerleşiminde bulunan natüralistik figürinlerin dışında kalabilecek bu figürin, kalça genişliğinin dışında, tamamen farklı bir tasvir özelliğine sahiptir. Örneğin, göbek bölgesi, parçaların bir kısmının kırık ve eksik durumda olmasına rağmen, elde bulunan parçalardan anlaşıldığı kadarıyla, büyük ve belirgin değildir. Bacakları ise diz kısmından itibaren aynı kalınlıkta devam ederek, önde küçük çıkıntı yapan ayakları ile son bulmaktadır. Figürinin çömelmiş pozisyondaki durumu, vulva bölgesinin ve pubik bölgenin vurgulanması için, yapılmış olabilir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, Göbekli tepe yerleşimindeki bir levha üzerinde, bacaklarının açıklık durumu, söz konusu figürine benzeyen ve doğum yapma sahnesini canlandıran bir betimleme bulunmaktadır. Achilleion'da da, Bailey'in ve Gimbutas'ın doğum yapma sahnesinin canlandırılması olarak yorumladığı¹²⁵, bacaklarını havaya kaldırarak, pubik bölgenin gösterildiği bir figürin bulunmaktadır (**Levha ND-14/6**). Ancak burada bahsedilen figürin, büyük olasılıkla, Hacılar yerleşiminin yere uzanarak tasvir edilen figürin grubu içerisinde, belden yukarısı kırık ve eksik durumda olan bir örnektir. Ancak söz konusu figürin için, doğum yapan kadın, düşüncesi de, uygun düşmektedir.

Hacılar yerleşimi, VI. tabaka Q5 evinden ele geçen, yere uzanmış pozisyonda tasvir edilen, burnu ve sağ ayağı kırık ve eksik durumda olan dişil figürin (**Levha ND-15/1**), pişmiş topraktan yapılmış, bej renkli ve perdahlıdır. Figürin,

---

¹²⁴ Magoula Magoulitsa, Tesalya'da Larissa'nın güneyinde bir Erken Neolitik dönem yerleşimidir (Perlés 2001, 126). Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası 793(ORF), Larissa Arkeoloji Müzesi Katalog numarası (MA. ΘE. 1667) olan figürin, Larissa Arkeoloji Müzesinde korunmaktadır (Orphanidis-Gallis 2011, 254).

¹²⁵ Bailey 2005, 181

natüralistik üslupta şekillendirilmiştir. Baş kısmı, boynundan itibaren başlayarak, üst tarafa doğru oval ve uzun olarak biçimlendirilmiştir. Saçları, başın arka kısmında, kabartma olarak topuz şeklinde gösterilen figürinin, başın üst tarafında kazıma çizgilerle vurgulanmıştır. Gözler, yine kazıma çizgilerle, iri badem biçiminde gösterilmiş, kulakları kabartı şeklinde gösterilmiştir. Hacılar yerleşimi, figürin işlenişinin genel karakteristik özelliği olarak ağız yine işlenmemiş, çene bölümü ise vurgulanmıştır. Figürin, oldukça geniş pazulu ve kalın kolludur. Kalın kollar, vücuda bitişik olarak, göğüslerin altında, göğüsleri tutar pozisyonda gösterilirken, kol kıvrımları derin çizgilerle belirtilmiş, elleri ise işlenmeden bırakılmıştır. Örneğin göbeği oldukça büyüktür. Sarkık göbek üzerindeki göbek deliği, yuvarlak, derin bir çukurlukla vurgulanmıştır. Sol bacağına, sağ bacağının altına alacak şekilde, sola kıvrılmış, yatar pozisyonda gösterilen figürinin bacakları, üst kısımda oldukça kalın, bileklere doğru incelemek şeklinde biçimlendirilmiştir. Ayak, işlenmiş, ayak parmakları ise işlenmeden bırakılmıştır. Bu şekilde figürinlerin yere uzanarak gösterilmesi, Anadolu coğrafyası Neolitik dönem figürinleri arasında sık rastlanılan bir tasvir özelliği değildir. Bu tip figürinler, sadece Göller Bölgesi'nde, Bademağacı ve Höyücek yerleşimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Batı Anadolu'ya komşu coğrafyalarda ise, Tesalya bölgesinde, yere uzanmış şekilde tasvir edilen, natüralistik üslupla şekillendirilen figürinler mevcuttur. Bu figürinlere en iyi örnek, Magoula tou Psilou (**Levha ND-15/2**) ve Margarites'de (**Levha ND-15/3**) bulunan dişil figürinlerdir¹²⁶.

VI. tabaka Q5 evinden ele geçen, yere yüzükoyun uzanarak, bacaklarını iki yana açmış pozisyonda tasvir edilen, göğüs uçları ve sağ kolunun bir kısmı kırık ve eksik durumda olan dişil figürin (**Levha ND-16/1**), pişmiş topraktan yapılmış, kırmızı renkli ve perdahlıdır. Örneğin baş kısmı, dik bir şekilde karşıya bakar vaziyette durmaktadır. Saçları, başın arka kısmında, kabartma olarak örgü şeklinde

¹²⁶ Bahsedilen her iki figürin de yüzey buluntusudur. Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası 975(ORF), Larissa Arkeoloji Müzesi Katalog numarası (MA. ΘE. 1153) olan figürin, Larissa Arkeoloji Müzesinde (Orphanidis-Gallis 2011, 252-253), Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası 68/68 (ORF) olan figürin, Volos Arkeoloji Müzesinde korunmaktadır (Orphanidis-Malakasioti 2011, 190).

gösterilen figürinin, başın üst tarafında kazıma çizgilerle vurgulanmıştır. Gözler, yine kazıma çizgilerle, iri badem biçiminde gösterilmiş, kulakları ve burnu kabartı şeklinde biçimlendirilmiştir. Hacılar yerleşiminin, figürin işlenişinin genel karakteristik özelliği olarak, ağız yine işlenmezken, çene bölümü belirtilmiştir. Yerleşimin diğer figürlerinde olduğu gibi, kollar dirsekten kıvrılarak, göğüsleri tutar pozisyonudadır. Göğüsler, iri ve konik formdadır. Örneğin karın bölgesi, iri ve sarkık değildir. Figürinin alt kısmı, göğüsler dışında düz olarak şekillendirilmiştir. Örneğin bacakları ise, kurbağa pozisyonunda yanlara doğru açıktır. Ayaklar, yine önde küçük çıkıntılar şeklinde belirtilmiştir. Normal koşullarda bir insanın, bu şekilde yatması, olağandışı gibi gözüксе de, bu figürinde bir doğum sahnesinin anlatılmak istenmiş olması olasıdır. Figürinin alt kısmına bakıldığında, “V” şekilli vulva bölgesinin ve pubik bölgenin vurgulandığı dikkat çekmektedir. Achilleion’daki (Levha ND-14/6), bacaklarını havaya kaldırarak, pubik bölgenin gösterildiği figürin ile Hacılar figürünü, karşılaştırıldığında, Achilleion’daki örneğin, plastik özellikleri açısından tamamen farklı olsa da, bacakların yanlara doğru açılması ya da pubik bölgenin sergilenmesi, bu örnekte de, doğum yapan dişil figürin yorumunu akla getirmektedir.

Hacılar yerleşimi, VI. tabaka Q5 evinden ele geçen, yere uzanmış pozisyonda tasvir edilen, baş kısmı ve ayakları kırık ve eksik durumda olan dişil figürin (Levha ND-16/2), pişmiş topraktan yapılmış, kırmızı renkli ve perdahlıdır. Hacılar yerleşiminde, genelde çıplak olarak betimlenen, yatar pozisyonadaki figürinlerin aksine, bu figürinin üzerinde, dikine beyaz boya ile oluşturulmuş, çizgilerle bezenmiş olması, figürinin kıyafetli olabileceğini düşündürmektedir. Figürin, göğüslerinin üzerine yaslanarak, yüzüstü yatar pozisyonudadır. Örneğin kalın kolları, dirseklerden kıvrılarak, elleri ile büyük göğüslerini tutar pozisyonudadır. Karın bölgesi büyük ve sarkık olarak gösterilmiştir. Göbek deliği, üçgen biçiminde çukurluk şeklinde belirtilmiştir. Figürinin kalçaları oldukça iridir. Kalın bacaklar, göbeğe doğru çekilmiş ve sağ bacak, sol bacağın üzerinde, sol tarafa yatar pozisyonudadır. Söz konusu figürinin benzerleri, sadece Göller Bölgesi’nde, Bademağacı ve Höyücek yerleşimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Batı Anadolu’ya

komşu coğrafyalarda ise, Tesalya bölgesinde, yere uzanmış olarak tasvir edilen ve natüralistik üslupla şekillendirilen, Hacılar yerleşimi örneğine benzeyen bir figürin¹²⁷ dikkat çekmektedir (**Levha ND-16/3**). Figürinin plastik özellikleri, Hacılar yerleşimi örneği ile tamamen benzerlik içerisinde olmasa da, kolların dirsekten kıvrılarak, ellerin göğüslerin üzerinde gösterilmesi ve duruş pozisyonu sonucunda oluşan postur bozuklukları, karşılaştırma yapabilecek ölçü de benzerlik ögesi barındırmaktadır.

Hacılar yerleşimi, VI. tabakadan ele geçen, yere uzanmış pozisyonda tasvir edilen, bir diğer dişil figürin (**Levha ND-17/1**), yine pişmiş topraktan yapılmıştır. Çıplak olarak betimlenen figürin, elleri göğüslerini tutar pozisyonda, sol tarafına yatmış olarak gösterilmiştir. Karnı bölgesi büyük ve sarkık olarak gösterilmiştir. Göbek deliği, derin ve yuvarlak bir çukurlukla belirtilmiştir. Figürinin kalçaları oldukça iridir. Kalın bacaklar, göbeğe doğru çekilmiş ve sağ bacak, sol bacağın üzerinde betimlenerek, figürin sol tarafa yatar pozisyonda tasvir edilmiştir. Ayaklar işlenmiş, ayak parmakları ise gösterilmemiştir. Figürinin benzerleri, yerleşimin diğer yatar pozisyonda tasvir edilen dişil figürinlerinde olduğu gibi, Anadolu'da, Höyücek (**Levha ND-27/3**), Çukurkent (**Levha ND-27/2**) gibi yerleşimlerde, Anadolu'ya komşu coğrafyalarda ise Tesalya bölgesinde karşımıza çıkmaktadır (**Levha ND-15/ 2, 3; Levha ND-16/3**). Söz konusu figürinin, hem plastik açıdan, hem de tasvir özellikleri açısından, çok yakın bir benzeri, D. and J. Menil koleksiyonunda bulunmaktadır. Ancak, örneğin Anadolu kaynaklı olması ve Hacılar figürinine çok benzemesi nedeniyle, büyük oranda Hacılar yerleşimine ait olabileceği düşünülmektedir (**Levha ND-17/2**).

VI. tabaka Q5 evinden ele geçen, birbirleri ile kucaklaşarak, yere uzanmış pozisyonda tasvir edilen, biri eril, diğeri dişil figürin çifti (**Levha ND-17/3**), pişmiş topraktan yapılmış, bej renkli ve perdahlıdır. Dişil olan figürinin kolları, eril olan figürinin ise belden yukarısı ve sağ bacağının dizden aşağı kısmı,

---

¹²⁷ Figürin yüzey buluntusudur. Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası 909 (ORF), Larissa Arkeoloji Müzesi Katalog numarası (MA. XO. 266) olan figürin, Larissa Arkeoloji Müzesinde korunmaktadır (Orphanidis-Gallis 2011, 251-253).

kırık ve eksik durumdadır. Dişil figürünün, saçları ve gözleri kazıma çizgilerle gösterilirken, burnu, kabartı şeklinde biçimlendirilmiş, dudaklar, belirtilmemiştir. Gözler, yine badem şeklinde ve vurguludur. Figürünün göğüsleri çok büyük değildir. Kollarının kırık olmasından dolayı, ellerin göğüsler üzerinde mi, yoksa birlikte betimlendiği erkek üzerinde mi olduğu anlaşılmamaktadır. Bacaklar ve kalça bölgesi, yine kalın ve yapılı olarak betimlenmiştir. Eril olan figürin ise, dişil figürine göre daha küçük ve zayıf hatlarla tasvir edilmiştir. Çıplak olarak gösterilen figürünün bel ve bacak oranları doğala oldukça yakın ve abartıdan uzaktır. Her iki figürünün de ayakları işlenmeden bırakılmıştır. Söz konusu figürin grubu ile ilgili iki yorum bulunmaktadır. Bunlardan ilki, dişil olan figürünün çocuğuyla oynama sahnesi¹²⁸, diğeri ise iki insanın sevişme sahnesidir¹²⁹. Ancak figürinlerin çıplak olması ve yatış pozisyonları nedeniyle, sevişme sahnesi daha akla yakın gibi görünmektedir. Bir diğer önemli nokta ise, Neolitik dönem eril figürin gruplarında ya da duvar resimleri gibi betimlemelerde eril olarak betimlenen figürlerin daha zayıf ve normal boyutlarda olmasıdır. Nitekim Ulucak Höyük'te bir kâse içerisinde bulunan birisi eril, diğeri dişil figürin grubunda da, eril olan figürünün oranları, dişile göre oldukça küçük ve zayıftır (**Levha ND-5/2**). Anadolu'da ve Anadolu'ya komşu coğrafyalarda, bu şekilde birbirleri ile kucaklaşır pozisyonda figürünün betimlemesi ile karşılaşılmamıştır. Ancak Höyücek yerleşiminde, dişil bir figürin ile birlikte yere uzanmış, figürine sırtı dönük pozisyonda tasvir edilmiş ve dişil figürinden küçük olarak gösterilen bir figürin grubu bulunmaktadır (**Levha ND-27/1**)

Hacılar yerleşimi, VI. tabaka Q4 evinden ele geçen, ayakta ya da oturur pozisyonda olup olmadığı anlaşılamayan, belden aşağı kısmı eksik durumda olan dişil figürin (**Levha ND-18/1**), pişmiş topraktan yapılmış, bej renkli ve perdahlıdır. Başın üzerindeki saç ve vurgulu badem şeklindeki gözler kazıma çizgilerle gösterilirken, kulaklar, burun ve başın arka tarafındaki saç örgüsü kabartma olarak biçimlendirilmiş, dudaklar ise tasvir edilmemiştir. Figürünün kolları, dirseklerden kıvrılarak vücudun her iki yanında, göğüslerinin üzerinde, göğüsleri bastırır

---

¹²⁸ Duru 2007, 96

¹²⁹ Kulaçoğlu 1992,179; Duru 2007, 96

pozisyonda gösterilmiştir. Göğüsler ve karnın yerleşimin dışıl figürinlerinin geneline oranla, küçük ve abartısız olarak betimlenmiştir. Figürinin badem şeklindeki gözlerinin benzerleri yine Vinça kültüründe ve Girit Adası'nda Kato Iarapetra'dakarşımıza çıkmaktadır. Ancak Tesalya bölgesinde, özellikle kolların ve göğüslerin işlenişi açısından, söz konusu figürinle benzerlik gösteren birçok örnek mevcuttur.

Yerleşimin VI. katından elde edilen diğer figürin grubu ise vücutlarından ayrı yerlerde ele geçmiş kopuk durumdaki başlardır (**Levha ND-18/2, 3**). Yerleşimdeki az denebilecek sayıdaki figürin dışında, figürinlerin önemli bir kısmının başsız ele geçmesi, figürinlere ait çok sayıda kopuk başın bulunmasını sağlamıştır. Natüralistik üslupta ve doğala yakın olarak şekillendirilen figürin başları, genelde oval formudur. Başın üzerindeki topuz şeklindeki saçlar ve vurgulu badem şeklindeki gözler kazıma çizgilerle gösterilirken, kulaklar ve burun, Hacılar yerleşiminin natüralistik üslupla şekillendirilen diğer örneklerinde olduğu gibi, kabartı şeklinde biçimlendirilmektedir. Hacılar yerleşiminin tüm figürin grubunda dudaklar tasvir edilmeden bırakılmış, çene bölgeleri ise vurgulanmıştır.

1b. Şematik Figürin/İdol

Hacılar yerleşiminde yapılan bilimsel kazı çalışmaları kapsamında Neolitik döneme tarihlenen, 21 adet idol ya da şematik figürin saptanmıştır. Genelde yerleşimin VI. Katından gelen idol ve şematik figürin grubu, yerleşimin natüralistik dışıl figürinlerinin aksine, hemen her evde bulunmaktadır¹³⁰.

VI. tabaka, P1 evinden ele geçen, ayakta durur pozisyonda gösterilmiş¹³¹, şematize edilmiş figürin (**Levha ND-18/4**), yine pişmiş topraktan yapılmış ve bej rengi hamurludur. Oldukça yıpranmış durumda olan figürinin kalın küt kolları her iki

---

¹³⁰ Duru 2008, 99

¹³¹ B. Kulaçoğlu'nun, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Tanrılar ve Tanrıçalar kataloğunda, söz konusu figürinin oturur pozisyonda ve şematize edilmiş figürin grubu arasında yer almaktadır (Kulaçoğlu 1992, 54).

yana açık durumda tasvir edilmiştir. Figürinin dişil nitelikte olduğu, kabarık karnın korunan bir bölümünden anlaşılmaktadır. Bacaklar, kolların işleniş tarzında olduğu gibi, silindirik, kalın ve kütür. Ayakları işlenmemiştir. Söz konusu figürin, şematize olarak nitelendirilmeye uygun özellikler sergilemektedir. Ancak aşırı yıpranmış yüzeyi, vücut ayrıntılarının kaybolmasına sebep olmuş olabilir.

Hacılar yerleşimi, VI. tabakadan elde edilen ve ayakta durur pozisyonda tasvir edilen şematik figürin (**Levha ND-18/5**), pişmiş topraktan yapılmış ve siyah renklidir. Baş kısmı kırık ve eksik durumda olan figürinin, kolları sivri çıkıntılar şeklinde, omuz kısmından havaya doğru kaldırılmış pozisyonundadır. Figürinin üzerinde, cinsiyet göstergesi olabilecek hiçbir uzuv bulunmamaktadır. Göğüsler, karnın ve göbek deliği işlenmeden bırakılmıştır. Örneğin oldukça dar kalçaları vardır. Sadece arka kısmı doğala yakın gibi görünmektedir. Birbirine bitişik olarak şekillendirilen bacaklar, kalça kısmından dizlere doğru incelmektedir ancak bacak üzerinde, duruş pozisyonu nedeniyle oluşabilecek kıvrımlara ve ayrıntılara yer verilmemiştir. Ayaklar ise işlenmeden bırakılmıştır. Neolitik dönem Anadolu coğrafyasında bu tip, yarı şematik figürinler daha çok Erken Neolitik dönemde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Çayönü gibi yerleşimlerde, vücut ayrıntılarına yer verilmeden şekillendirilen ve çoğunlukla bir cinsiyet belirtisi olmayan figürinler mevcuttur. Geç Neolitik dönemde ise doğal görünümlü steotopik figürinlerin sayısı artsa da, şematik figürinler de sıklıkla kullanılmaya devam etmiştir. Neolitik dönem yerleşimleri arasında söz konusu figürin ile birebir benzeyen figürin bulunmamaktadır. Ancak, kuzeybatı Anadolu'da Ilıpınar yerleşiminde, konik kollu belden yukarısı ayrıntılardan uzak, şematik olarak adlandırılabilen figürinler mevcuttur.

VI. tabakanın ayakta durur pozisyonda tasvir edilen, şematik figürinlerinden bir tanesi de yassı kil plakadan yapılmış insan tasviridir (**Levha ND-19/1**). Kırmızı renkli kilden yapılan figürinin dikdörtgene yakın formda köşeli bir başı vardır. Figürinin boyun kısmı gösterilmemiştir. Başın vücuttan ayrıldığı bölümde, çene, derin bir yarıkla belirtilmiştir. Yüz üzerinde gözler iri badem şeklinde kazıma ile gösterilmiş, kulaklar ve burun kabartma olarak işlenmiştir.

Örneğin ağız kısmı, yerleşimin natüralistik üslupla işlenen figürlerinin aksine vurgulanmıştır. Büyük ve yuvarlak bir delik olarak belirtilen ağız kısmı, figürinin arkasına kadar uzanmaktadır. Baş gibi örneğin vücut kısmı da dikdörtgen formludur. Kollar vücudun yan tarafında, vücuda bitişik olarak vurgulanmıştır. Kolların vücuttan ayrılan kısmı, derin yarıklarla belirtilmiştir. Vücut üzerinde, göğüsler ve göbek deliği gibi ayrıntılar işlenmezken, vulva bölgesi vurgulanmıştır. Omuzlardan başlayarak, ayaklara kadar, tamamen düz hatlara sahip figürinin bacakları, birbirinden ayrı konik çıkıntılar şeklinde işlenmiştir. Ayaklar belirtilmemiştir. Figürinin Anadolu Neolitik dönem yerleşimleri arasındaki en yakın benzeri, yine Güneybatı Anadolu Bölgesi yerleşimlerinden Bademağacı'nda bulunmaktadır (**Levha ND-/**). Anadolu'ya komşu coğrafyalarda ise Güneybatı Bulgaristan'da Karanovo I ile çağdaş olan¹³², Gäläbnik¹³³ yerleşiminde bu tip yassı kil plaka figürinler mevcuttur (**Levha ND-19/2**).

VI. tabakanın ayakta durur pozisyonda gösterilen, insan tasvirlerinden bir tanesi de kavkıdan yapılmıştır ve kirlili beyaz renktedir (**Levha ND-19/3**). Örneğin baş kısmı, köşeli ve kareye yakın formdadır. Başın üzerinde saçlar, topuz biçiminde, kademeli oyuklar şeklinde gösterilmiş, yüzde göz, burun, ağız gibi uzuvlar işlenmemiştir. Objenin boyun kısmı işlenmeden bırakılmış, başı omuz kısımlarından itibaren vücuda bitişik olarak gösterilmiştir. Kollar, yanlarda küt çıkıntılar şeklindedir. Bel oyuntusu ve kalçaları belirtilen örneğin bacakları, bitişik olarak işlenmiş, bacakların ayrıklığını belirtmek içinse, vulva bölgesinden, ayaklara kadar inen, kazıma ile yapılmış, derin bir çizgi kullanılmıştır. Ayaklar belirtilmiş, ayak parmakları ise, yerleşimin insan tasvirlerinin geneline yakınında olduğu gibi işlenmeden bırakılmıştır. Söz konusu insan tasviri, üzerindeki delikten de

---

¹³² Nikolov 2002, 162

¹³³ Gäläbnik, Struma Vadisi'nin kuzeyinde, Radomir Ovası'nda, Struma Nehri kıyısında yer almaktadır. J. Pavuk ve A. Bakamska tarafından kazılan yerleşimde Neolitik döneme tarihlenen dört evre bulunmaktadır (Balamska 2007, 175). Struma ovası yerleşimlerinin genelinde görülen bu tip dörtgen biçimli figürinler, yerleşimin III. katında görülmektedir. Dörtgen şeklinde basitçe şekillendirilen bu figürinlerin, sadece yüz ayrıntıları kazıma ile belirtilmiştir (Todorova vd, 1993, Fig. 173.1-2).

anlaşılacağı üzere bir amulettir. Anadolu Neolitik dönem yerleşimleri arasında bu tip, pişmiş toprak dışında farklı maddelerden yapılan amuletlerin sayısı çok değildir. Bu tip objelerin azlığı, belki de yapıldığı maddelerin günümüze kadar sağlam olarak ulaşamamasıyla alakalı olabilir. Ancak, Erken Tunç Çağ gibi, daha sonraki dönemlerde hem Anadolu coğrafyasında hem de Anadolu'ya komşu bölgelerde, pişmiş toprak dışındaki maddelerden yapılan amuletlerin sayısında kayda değer bir fark olduğu bilinmektedir. Anadolu'ya komşu coğrafyalarda, Balkanlar ve Kıta Yunanistan'da taş, kemik gibi objelerden yapılan amuletlerin varlığı söz konusudur, fakat bu objeler tasvir özellikleri açısından birbirleriyle benzerlik göstermezler.

Hacılar yerleşimi, VI. tabakadan elde edilen ve oturur pozisyonda tasvir edilen şematik figürin, pişmiş topraktan yapılmış ve bej renklidir (**Levha ND-19/4**). Figürinin yüzeyi, yerleşimin naturalistik, perdeli figürinlerinin aksine, çok fazla düzeltilmeden bırakılmıştır. Omuzları arasında, sokma başın yerleştirilmesi için açılmış bir delik bulunmaktadır. Örneğin kolları, yanlarda küt ve küçük çıkıntılar şeklinde, göğüsleri ise belli belirsiz kabartı olarak vurgulanmıştır. Bel oyuntusu belli olan figürinin, büyük, kabarık bir göbeği vardır. Göbek deliği ise derin yuvarlak bir çukurlukla belirtilmiştir. Örneğin arka kısmında, geniş bir uzantı bulunmaktadır. Bu uzantı, gövdeye ait bir uzuvdan çok, iskemleye oturur pozisyondaki figürinleri anımsatmaktadır. Figürinin bacakları işlenmeden bırakılarak, altı düz bir şekilde kesilmiştir. Figürinin benzerlerini Anadolu'da, Höyücek, Kuruçay gibi yerleşimlerde görmek mümkündür. Ancak Neolitik dönemin erken safhalarından itibaren, bu tip yarı şematik olarak adlandırabileceğimiz, bazı vücut uzuvları ayrıntısız ve şematize edilerek belirtilen ya da işlenmeden bırakılan figürinlerin varlığı, Çayönü, Catalhöyük gibi yerleşimlerden de bilinmektedir.

Yerleşimin VI. tabakasından ele geçen, oturur pozisyonda gösterilen bir başka figürin, bej rengi hamurludur (**Levha ND-19/5**). Baş kısmı eksik olan figürinin kolları, yanlarda küt çıkıntılar şeklinde havaya kaldırılmış pozisyondadır. Göğüsleri işlenmeyen figürinin göbeği kabartı şeklinde gösterilmiş, göbek deliği ise vurgulanmamıştır. Örneğin bacakları önde, dizlerden kıvrılarak oturur pozisyondadır. Ancak bacaklar üzerinde, oturma pozisyonundan oluşabilecek hiç bir ayrıntıya yer

verilmemiştir. Yarı şematik olarak adlandırabileceğimiz bu figürinin benzerlerini, Anadolu'da Höyücek yerleşiminde görmek mümkündür.

VI. tabakadan elde edilen ve oturur pozisyonda tasvir edilen diğer bir şematik figürin, pişmiş topraktan yapılmış ve yine bej rengi hamurludur (**Levha ND-20/1**). Kolları yanlarda konik çıkıntılar olarak belirtilen figürinin omuzları arasında, sokma başın yerleştirilmesi için açılmış bir delik bulunmaktadır. Örneğin göğüsleri, küçük kabartılar olarak belirtilmiş, göbek deliği ise sarkık göbeğin üzerinde sığ bir çukurlukla gösterilmiştir. Figürinin bacakları işlenmemiştir. Ancak tıpkı kolların işlenişinde olduğu gibi yanlarda köşe yapacak şekilde, konik çıkıntılarla belirtilmiştir. Figürinin arka kısmında, bir önceki şematik figürinde de olduğu gibi geniş bir uzantı bulunmaktadır. Bu uzantı, figürinin arka kısmının ya da iskemleye oturur pozisyondaki halinin, şematize edilerek gösterilmiş şekli olabilir. Ancak yerleşimin natüralistik üslupla işlenen figürinlerine baktığımızda, leoparlı iskemle dışında, figürinlerin bir nesneye oturarak tasvir edildiği herhangi bir figürin mevcut değildir. Aynı şekilde Hacılar yerleşimine çok yakın olan, Höyücek'te bu tip şematik ya da yarı şematik figürinlerle karşılaşmak mümkündür.

Yerleşimin VI. tabakasından ele geçen, oturur pozisyonda gösterilen bir başka figürin, bej rengi hamurludur (**Levha ND-20/2**). Kolları yanlarda konik ve sivri çıkıntılar olarak belirtilen figürinin omuzları arasında, sokma başın yerleştirilmesi için açılmış bir delik bulunmaktadır. Örneğin göğüsleri, belirtilmemiştir. Hafif kabarık göbeği üzerinde göbek deliği gösterilen figürinin kalçaları arkaya doğru oldukça geniştir. Torba biçimli olarak isimlendirebileceğimiz bu figürinin bacakları işlenmeden bırakılmıştır. Söz konusu figürinin benzerleri Anadolu'da Höyücek, Bademağacı gibi yerleşimlerle, Anadolu'ya komşu coğrafyalarda ise Tesalya'da karşımıza çıkmaktadır.

Yerleşimin VI. tabakasından ele geçen, oturur pozisyonda gösterilen diğer bir figürin, yine pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha ND-20/3**). Kalın bir boynu olan örneğin baş kısmı oval şeklindedir. Başın arka tarafı, baştan hafif yukarıya taşacak şekilde, uzantı şeklinde devam etmektedir. Burada stilize bir saç

topuzunun varlığı olasıdır. Küçük kabarık bir burun dışında, yüzdeki ayrıntılar belirtilmemiştir. Kollar, yanlarda küt çıkıntılar şeklindedir. Göğüsleri ve göbeği işlenmeyen figürinin, göbek deliği de vurgulanmamıştır. Önden bakıldığında, bacakları gösterilmeden, torba biçimli olarak bırakılan objenin, başının arka tarafında olduğu gibi, vücudunun da arka kısmında bir uzantı bulunmaktadır. Söz konusu ayrıntı, yerleşimin yarı stilize olarak işlenmiş diğer figürinlerinde olduğu gibi ya bir iskemlenin şematize edilmiş hali ya da arka tarafı abartılarak işlenen steotopik dişil figürinlerin şematik bir benzeri olmalıdır. Figürinin Anadolu ve Anadolu'ya komşu Neolitik dönem coğrafyasında birebir benzeri olmamakla birlikte, bu tip özen gösterilmeden tasarlanan, yüzeyi özensiz, bedensel uzuvları oldukça stilize figürin veya idoller hemen hemen tüm yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır.

Hacılar yerleşimi VI. tabakasından ele geçen, bir diğer şematik figürin ya da idol tipi tam anlamıyla çuval vücutlu ve sokma başlı olarak tasarlanan, son derece stilize edilerek şekillendirilmiş, pişmiş toprak insan tasvirleridir. Daha önce de belirttiğimiz gibi yerleşimin kazıcısı J. Mellaart tarafından "*ex voto substitut*" olarak adlandırılan bu objeler, bazen vücutlarının belli kısımları vurgulanarak bazen de sadece dış hatları işlenerek şekillendirilmiştir. Kolları yanlarda konik çıkıntılar biçiminde belirtilen, sokma başlı olarak tasarlanan, birbirinin çok benzeri iki adet idol, yine pişmiş topraktan yapılmış ve bej renklidir (**Levha ND-20/4; Levha ND-20/5**). Bu idollerden ilkinin göğüsleri küçük kabarıklar şeklinde belli edilmiş, diğerinin ise göğüsleri işlenmeden bırakılmıştır. Her iki idolün de göbek kısmı ve bacakları gösterilmemiştir. Bu tip idoller, Batı Anadolu kıyı şeridinde Yeşilova ve Ulucak Höyük'te karşımıza çıkarken, yerleşime komşu olan Bademağacı ve Höyücek yerleşiminde de görülmektedir. Batı Anadolu'ya komşu Neolitik dönem coğrafyalarında ise Tesalya bölgesinde bu tip idollerin varlığı bilinmektedir (**Levha ND-2/6; Levha ND-22/1**).

Yerleşimin VI. tabakasından ele geçen bir diğer idol tipi de, hem kolların hem de bacakların konik biçiminde gösterildiği insan tasvirleridir. Çuval vücutlu olarak adlandırılan diğer stilize figürinlere oldukça benzeyen bu idoller, yine sokma başlı olarak tasarlanmıştır. Ancak söz konusu idollerin arka taraflarının natüralistik

üslupta işlenmiş olması ya da daha doğru ifadeyle, arka bölümlerinde yer alan uzuvlarının gösterilmesi nedeniyle, diğer idollerden ayrılırlar. Bu idollerden ilki, pişmiş topraktan yapılmış ve bej renklidir (**Levha ND-20/6**). İdolün ön tarafı mı, yoksa arka tarafında mı olduğu belli olmayan bölümünde büyük bir parça eksik durumdadır. İlk bakışta tamamen stilize edilerek şekillendirilen çuval vücutlu figürinlere benzeyen bu idole dikkatli bakıldığında, kırık olan bölümünün yan tarafından çıkıntı yapan bir parçanın varlığı dikkat çekmektedir. Söz konusu bu parçanın yüksekliğini dikkate alarak, idolün ya büyük bir göbekte birlikte gösterilmiş ya da arka tarafında yer alan uzuvlarının vurgulanmış olduğu söylenebilir. Yerleşimin VI. katından elde edilen diğer idoller göz önünde bulundurulduğunda, göbek kısmının doğala yakın olarak gösterildiği örneklerin cidarlarının genelde daha kalın olduğu ve işleniş tarzı açısından doğala daha yakın bir üslupta şekillendirildikleri dikkat çekmektedir. Buradan yola çıkarak, söz konusu eksik parçanın, idolün arka tarafında yer alması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim aynı kata ait ve söz konusu idolle oldukça benzer biçimde şekillendirilen dört adet idol bulunmaktadır (**Levha ND-21/1-4**). Yine sokma başlı ve kolları konik çıkıntılı olarak şekillendirilen bu idoller, önden bakıldığında oldukça sade ve stilizedir. Göğüsler, göbek, vulva gibi bedensel öğelere yer verilmeden şekillendirilen bu örneklerin arka tarafına bakıldığında ise uzuvların ayrıntılı bir biçimde vurgulandığı dikkat çekmektedir.

Yerleşimin VI. katına ait benzer bir idol ise yine pişmiş topraktan yapılmış ve bej rengi hamurludur (**Levha ND-22/1**). Sokma başlı ve konik kollu olarak şekillendirilen örneğin diğer örneklerden ayrılan kısmı, göğüslerinin oldukça iri ve sarkık olarak gösterilmesi ve göğüslerinin hemen altında bacak olarak yorumlayabileceğimiz iki adet çıkıntının varlığıdır. Ancak göğüsler dikkate alındığında, bacak olarak yorumladığımız bu çıkıntının ortasındaki derin yarık, dişil unsurların, idolün bir yönünde vurgulanmış olma olasılığını da akla getirmektedir. Bu tip idoller, yerleşime komşu olan Höyücek yerleşiminde karşımıza çıkmaktadır. Ancak karşılaştığımız idollerin birçoğunda, vulva bölgesi, göbek deliği gibi vücut

ayrıntılarının kazıma çizgilerle gösterilmesi, söz konusu idolü Höyücek yerleşimindeki benzerlerinden ayırmaktadır.

Hacılar yerleşiminin VI. katına ait diğer antropomorfik tasvirleri ise yassı gri kireçtaşı levhalarına, kazıma çizgilerle oluşturulan, insan yüzü betimlemeleridir. Yerleşimdeki hemen her evin içerisinden elde edilen¹³⁴ bu betimlerden ilk ikisi (**Levha ND-22/3, 4**), yerleşimin natüralistik figürinlerinin işlenişinde olduğu gibi, badem gözlü olarak gösterilmiş, saçlar kazıma çizgilerle benzer şekilde vurgulanmıştır. Örneklerin çene kısmı ise, geniş “V” şeklinde gösterilerek, başın vücuttan ayrılan kısmı belirtilmiştir. Neredeyse birbirinin birebir benzeri olarak işlenen tasvirlerin, birbirlerinden tek farkı, bir tanesinin ağız kısmının küçük bir delikle belirtilmesidir (**Levha ND-22/4**). Diğer örnekte ise çene bölümü gözlere daha yakın olarak çizilmiş ve ağız kısmı işlenmeden bırakılmıştır (**Levha ND-22/3**). Aynı şekilde tasarlanan üçüncü levha ise yine gri kireç taşından yapılmıştır. İlk bakışta, yüz ayrıntıları ilk iki örnek ile oldukça benzer olan bu betimin diğerlerinden ayrılan en önemli yanı, kaşlarının ve burnunun işlenmiş olması ve gözlerinin doğala yakın olarak gösterilmesidir. Örneğin, çene bölümü, ilk iki örnekte de olduğu gibi geniş “V” şeklinde belirtilmiş, fakat ağız kısmı işlenmeden bırakılmıştır (**Levha ND-22/5**). Gri kireç taşından yapılan diğer iki plaka ise ilk üç örnekten gözlerinin işlenişi ile ayrılmaktadır. Bu örnekler, yerleşimin figürin ve idollerinde gördüğümüz iri badem gözlerin aksine, birbirine paralel çizgilerden oluşturulmuş, oldukça stilize birer göz tipine sahiptir(**Levha ND-22/6, 7**). Her iki örneğe de baktığımızda, gözlerini yummuş bir insanın betimlenmeye çalışılmış olduğu akla gelmektedir. Nitekim gözleri temsil eden paralel çizgilere dik uzanan tek bir kazıma çizgi, idollerin sanki ağlıyormuş gibi görünmesi sağlamaktadır. Bu idollerden ilkinde ağız kısmı işlenmezken, ikincisinde birbirine paralel çift çizgilerle oluşturulmuş, dik üçgen şekline benzeyen bir ağız yer almaktadır. Bu tip taş plaka şeklinde oluşturulmuş idol tipi ile Anadolu Neolitik dönem coğrafyasında henüz karşılaşılmamıştır, ancak yerleşime komşu olan Höyücek’te gözlerin kazıma çizgilerle, birbirine paralel ya da badem olarak gösterildiği, sokma başlı figürin ve idollerin sökülüp takılabilir başları

---

¹³⁴ Duru 2008, 99

olarak yorumlanan ve Hacılar yerleşiminin taş plakaları ile hemen hemen aynı üslupta yapılmış, kemikten insan tasvirleri ile karşılaşmak mümkündür.

2. Höyücek¹³⁵

2a. Natüralistik Figürin

Höyücek yerleşiminde 1989-1992 yılları arasında yapılan bilimsel kazı çalışmaları kapsamında Neolitik döneme tarihlenen seksene yakın figürin ele geçmiştir¹³⁶. Bu figürinlerin büyük çoğunluğu, Kutsal Alanlar Dönemi'ndeki üç kutsal alanda, bazıları in-situ olarak, farklı seviyelerdeki tabanlar üzerinde toplu halde, bazıları ise Kutsal Alanların çevresinde bulunmuştur¹³⁷.

---

¹³⁵ Höyücek yerleşimi, Burdur İli'nin 35 km. güneyinde, Burdur-Antalya karayolunun 100 m. kadar batısında 120 m. Çapında ve 7,5 m. yüksekliğinde bir höyüktür. Yerleşimdeki kazı çalışmaları, 1989-1992 yılları arasında, İstanbul Üniversitesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı öğretim üyesi Refik Duru başkanlığındaki bir heyet tarafından yapılmıştır (Duru 2008, 13). Yerleşimde yapılan kazı çalışmaları sonucunda, 6 metrelik bir arkeolojik dolgu içerisinde yaklaşık olarak 700 yıllık bir süreci kapsayan 4 tabaka belirlenmiştir. Bu tabakalar arasında ise 3 büyük kesinti dönemi yaşanmıştır. Buna göre tabakalar; Karışık Birikim (KB)-Erken Kalkolitik dönem ve sonrası, Hiatus, Kutsal Alanlar Dönemi (KAD)-Geç Neolitik Dönem, Hiatus, Tapınak Dönemi (TD)-Erken Neolitik Dönem II, Hiatus, Erken Yerleşmeler Dönemi (EYD)-Erken Neolitik Dönem I şeklinde sıralanmaktadır (Duru 2012, 11-12). Yerleşimde TD ve EYD II'den alınan C14 örneklerinin sonuçlarına göre, TD'nin son mimari evresi MÖ 7. binyılın ortalama aittir. EYD II'den alınan kemik örneği ise TD'den daha geç bir tarihe denk gelmektedir. Bu durum, Refik Duru tarafından, örneği alınan kemik buluntunun alt tabakalara karışmış olabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Yani Erken Yerleşmeler Dönemi'nin 4 m'lik birikimi MÖ 7. Binin ilk yarısını kapsamaktadır. Figürin ve idollerin ele geçtiği, Kutsal Alanlar Dönemi için kesin bir tarihlendirilmesine karşın, Refik Duru, buluntuların Hacılar VI. tabaka ile benzerliklerinden yola çıkarak, KAD'yi MÖ 7. binyılın ikinci yarısına veya sonlarına yerleştirilmesi gerektiğini önermiştir (Duru 2012, 13).

¹³⁶ Duru 2007, 340

¹³⁷ Duru 2007, 341

Figür 5

Höyücek Yerleşimi KAD Figürin ve İdolları (Duru 2008, 100, Res. 174)

Bu figürinlerden elli kadarı şematik figürin/idol olmakla birlikte, yirminin üzerinde natüralistik üslupta şekillendirilmiş figürin mevcuttur. Yerleşimdeki buluntu dağılımı ise üç kutsal alan ve alanların çok yakın çevresi ile sınırlıdır ¹³⁸. Yerleşimin Natüralistik üslupta şekillendirilmiş figürinleri 3. Kutsal Alan ve çevresinden, şematik figürin ve idoller ise 1 ve 2. Kutsal Alan'dan ele geçmiştir.

Figür 6

Höyücek Yerleşimi Kutsal Alanlar Dönemi'ne Ait, Kutsal Alan-3 Tabanları Üzerindeki İn-Situ Durumdaki Figürinler (Duru 2008, 102, Res. 173).

Höyücek yerleşimi, figürinlerinden ilki, Kutsal Alanlar Dönemi, 3. Kutsal Alan'dan ele geçirilen iki ayaklı arkalıksız bir sandalye ya da taburede oturur pozisyonda gösterilmiş, pişmiş topraktan yapılmış ve koyu gri renkli ve perdahlıdır (**Levha ND-23/1**). Baş kısmı eksik olan figürinin, omuzları arasında sokma başın

¹³⁸ Duru-Umurtak 2005, 92

yerleştirilmesi için açılmış bir delik bulunmaktadır. Figürinin kolları dirseklerden kıvrılmış, elleri ise göğüslerin üzerinde gösterilmiştir. Göğüsler çok büyük değildir. Buna karşın göbek bölgesi belirgin ve kabarık olarak gösterilmiş, göbek deliği ise derin bir çukurlukla vurgulanmıştır. Dizlerden kıvrılarak oturur pozisyonda olan figürinin kalçaları oldukça kalındır. Bacakları, kalça kısmından başlayarak bileklere doğru incelmekte, ayakuçlarında ise neredeyse konik bir form kazanmaktadır. Söz konusu figürin, kolların göğüs üzerinde duruşu, göğüslerin betimlenme şekli ve plastik özellikleri açısından, Hacılar, Bademağacı ve Kuruçay yerleşimleri naturalistik üslupta şekillendirilen figürinleri ile yakın benzerlik içerisindedir. Batı Anadolu kıyı şeridi veya Orta Batı Anadolu bölgesinde, Yeşilova Höyük, III/1-3 katından elde edilen naturalistik üslupta işlenen figürin de, kolun duruşu ve işleniş yönünden, Höyücek yerleşimi örneğine benzemektedir. Anadolu'ya komşu coğrafyalarda ise, Tesalya bölgesinde bu tip figürinlerle karşılaşmak mümkündür. Ancak Tesalya bölgesindeki figürinler, eril olmalarının yanı sıra, Höyücek yerleşimi örneğinde olduğu gibi sokma başlı olarak tasarlanmamıştır (**Levha ND-23/2**)¹³⁹. Bu örneklerden bir kısmı ise, yayınlarda dört bacaklı figürin adı ile geçmektedir. Ancak figürinlerin tasvir ve plastik özelliklerine bakıldığında, Höyücek yerleşimi örnekleri ile yakın benzerlik içerisinde oldukları dikkat çekmektedir (**Levha ND-23/4-6**).

Yerleşimin, Kutsal Alanlar Dönemi, 3. Kutsal Alan'dan ele geçirilen bir diğer figürini, yine arkalıksız iki ayaklı bir sandalye ya da taburede oturur pozisyonda tasvir edilmiştir (**Levha ND-23/3**). Figürin pişmiş, topraktan yapılmış, koyu gri renkli ve perdahlıdır. Baş kısmı eksik olan figürinin, omuzları arasında sokma başın yerleştirilmesi için açılmış bir delik bulunmaktadır. Kollar vücuda bitişik durumda, dizlerin üzerinde gösterilmiş, eller ise işlenmeden bırakılmıştır. Göğüsler belirgin değildir. Buna karşın göbek bölgesi kabarıktır ve göbek deliği derin bir çukurla belirtilmiştir. Dizlerden kıvrılarak oturur durumdaki figürinin bacakları ileri doğru uzanmaktadır ve ayakları önde küçük çıkıntılar biçiminde

---

¹³⁹ Figürin yüzey buluntusudur. Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası 1003 (ORF), Larissa Arkeoloji Müzesi Katalog numarası (MA. ΘE. 87) olan figürin, Larissa Arkeoloji Müzesinde korunmaktadır (Orphanidis-Gallis 2011, 192).

gösterilmiştir. figürinin Anadolu Neolitik dönem yerleşimleri arasında birebir benzeri bulunmamakla beraber, Höyücek yerleşimin diğer tabure/sandalyede oturan figürininde olduğu gibi, Tesalya bölgesinde yakın benzerleri ile karşılaşmak mümkündür. Özellikle, Mogoula St' Ambelia¹⁴⁰ ve Magoula Karaghioz¹⁴¹, Koutsouro¹⁴² yerleşimlerinde bulunan figürinler, hem plastik özellikleri, hem de tasvir açısından, Höyücek yerleşimi örneğine oldukça benzemektedir. Ancak daha öncede belirttiğimiz üzere, Tesalya'daki örnekler, eril insan tasvirleri olduğu gibi, sokma başlı olarak tasarlanmamıştır (**Levha ND-23/4-6**).

Höyücek yerleşimi, Kutsal Alanlar Dönemi, 3. Kutsal Alan'dan ele geçirilen iki ayaklı arkalıksız bir sandalye ya da taburede oturur pozisyonda gösterilmiş, bir diğer figürin pişmiş topraktan yapılmış ve devetüyü renklidir (**Levha ND-24/1**). Belden yukarısı eksik durumda olan figürinin kalça ve bacak kısımları oldukça dolgunudur. Bacaklar, kalçadan başlayarak bileklere doğru incelmektedir. Hatta bu incelik, ayakuçlarında konik bir form kazanmaktadır. Ayaklar küçük çıkıntılar şeklinde gösterilmiş, ayak parmakları işlenmeden bırakılmıştır.

Yerleşimin natüralistik üslupta şekillendirilen ve arkalıksız sandalye veya taburede oturur vaziyette gösterilen dördüncü figürini, 2. Kutsal Alan'da bulunmuştur. Portakal rengi hamurlu, pişmiş topraktan yapılan figürinin belden yukarı kısmı eksik durumdadır. Örneğin bacakları birbirine bitişik durumda gösterilirken, vulva bölgesi vurgulanmıştır (**Levha ND-24/2**).

Kutsal Alanlar Dönemi, 3. Kutsal Alan'dan ele geçirilen, natüralistik üslupta işlenen bir diğer dişil figürin, bağdaş kurmuş pozisyonda oturur durumda tasvir edilmiştir (**Levha ND-25/1**). Koyu gri renkli hamurdan yapılan figürinin baş

---

¹⁴⁰ Örnek olarak gösterilen figürin yüzey buluntusudur. Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası 922 (ORF), Larissa Arkeoloji Müzesi Katalog numarası (ΜΑ. ΓΡΑ. 1) olan figürin, Larissa Arkeoloji Müzesinde korunmaktadır (Orphanidis-Gallis 2011, 190).

¹⁴¹ Figürin yüzey buluntusudur. Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası 924 (ORF), Larissa Arkeoloji Müzesi Katalog numarası (ΜΑ. ΓΡΑ. 88) olan figürin, Larissa Arkeoloji Müzesinde korunmaktadır (Orphanidis-Gallis 2011, 188).

¹⁴² Bailey 2005, 164

kısmı eksik durumdadır. Kolları dirsekten kıvrılarak, elleri göğüslerin üzerinde birleştirilmiş, eller işlenmeden bırakılmıştır. Göğüsler ve karın belirgin, ancak çok büyük değildir. Göbek çukuru küçük derin bir çukurlukla vurgulanmıştır. Doğala uygun olarak şekillendirilen örneğin, kalçaları ve bacaklarının kalınlığı, şişman bir kadını temsil ettiğini gösterirken, şekillendirme sırasında vücut ayrıntılarının vurgulanmasına özen gösterilmiştir. Bu tip, natüralistik üslupta işlenen ve bağdaş kurarak oturur pozisyonda tasvir edilen, steotopik dişil figürler, Anadolu Neolitik dönem coğrafyası içerisinde, Çatalhöyük yerleşimi başta olmak üzere, Çukurkent, Köşk Höyük gibi yerleşimlerde karşımıza çıkarken (**Levha ND-25/5, 6**), Tesalya gibi Batı Anadolu'ya komşu coğrafyalarda da tipik ve yaygın olarak görülmektedir (**Levha ND-25/2-4**).

Höyücek yerleşimi, Kutsal Alanlar Dönemi, 3. Kutsal Alan'dan ele geçirilen bağdaş kurmuş pozisyonda gösterilmiş diğer figürin, yine pişmiş topraktan yapılmış ve koyu gri renklidir (**Levha ND-26/1**). Baş kısmı, sağ kolu ve bacaklarının bir bölümü kırık ve eksik durumda olan figürinin kolları, dirseklerden kıvrılarak göğüslerin üzerinde gösterilmiştir. Göğüsleri belirgin ancak çok büyük değildir. Karın bölgesi ise çok hafif bir kabarıkla gösterilmiş, göbek deliği vurgulanmadan bırakılmıştır. Yerleşimin diğer üç adet bağdaş kurmuş pozisyonda tasvir edilen dişil figürlerinde olduğu gibi, bu figürini de, Çatal Höyük, Çukurkent, Köşk Höyük gibi yerleşimlerin bağdaş kurmuş pozisyonda tasvir edilen, steotopik dişil figürinleri ile karşılaştırmak mümkündür (**Levha ND-25/5, 6**).

Höyücek yerleşimi, Kutsal Alanlar Dönemi, bağdaş kurmuş pozisyonda gösterilmiş diğer figürin, yine pişmiş topraktan yapılmış ve gri renklidir (**Levha ND-26/2**). Kutsal Alan 2'de bulunan figürinin uzun silindirik bir başı vardır. Yüzde gözler kazıma çizgilerle badem şeklinde gösterilmiş, burun kabartma olarak vurgulanmıştır. Figürinin kolları dirseklerden kıvrılarak, elleri göğüslerin üzerinde birleşmektedir. Göğüsler belirgin değildir. Göbek bölgesi ise hafif bir kabarıklıkla belirtilmiş, göbek deliği sığ bir çukurlukla belirtilmiştir. Bağdaş kurmuş pozisyonda oturan örneğin, kalçaları ve bacakları küteseldir. Büyük ihtimalle tek parça halinde şekillendirilen kalça ve bacak bölgesi, göbeğin altında ve alt bacak ile üst bacak

arasında, “X” şeklinde, kazıma ile yapılan bir çizgi ile belirtilmeye çalışılmış ve pubik bölge gösterilmiştir. Figürinin alt bacakları arasında, ayaklarının birleştiği noktada, kabartma ile yapılmış ve Refik Duru tarafından, doğurmakta olduğu çocuğun başı olarak yorumlanan¹⁴³ bir çıkıntı bulunmaktadır. Ancak, figürinin kalça ve bacaklarının tek parça olmasından yola çıkarak, söz konusu kabartının, ayak olması ihtimali de akla gelmektedir. Anadolu’da Hacılar yerleşimi VI. tabakadan ele geçmiş olan ve Çatal Höyük yerleşimin leoparlı tahtta oturan dişil figürünü dışında, doğum yapmakta olduğu düşünülen bir başka figürle henüz karşılaşmamıştır.

Höyücek yerleşimi Kutsal Alan 2’den elde edilen, bağdaş kurmuş pozisyonda, oturur durumdaki bir diğer figürün, pişmiş topraktan yapılmıştır ve devetüyü rengindedir (**Levha ND-26/3**). Baş kısmı eksik olan figürünün boyun kısmında “V” şeklinde, bir kıyafetin yaka kısmı ya da takı olması muhtemel, kazıma ile yapılmış çizgi bulunmaktadır. Kollar, dirseklerden kıvrılarak göğüslerin üzerinde gösterilmiştir. Örneğin göğüsleri ise koltuk altı ile kolları arasına sıkıştırılmış, küçük kabartılar şeklinde betimlenirken, eller işlenmeden bırakılmıştır. Karın bölgesi belirgin ve kabark değildir, ancak göbek deliği ve pubik bölge belirtilmiştir. Belden aşağısı çok özenli ve ayrıntılı işlenmeyen figürünün, kalça ve bacak oranları doğala yakındır. Örneğin, oturuş pozisyonu ve bacaklarının aldığı şekil nedeniyle, bağdaş kurarak oturmuş olabileceği düşünülmektedir. Söz konusu figürünün Anadolu Neolitik dönem yerleşimleri arasında birebir benzeri bulunmamakla beraber, Yeşilova Höyük ve Çatal Höyük yerleşiminde, kolların işlenişi, üst vücudun oranları ve plastik özellikleri açısından benzerlik kurmak mümkündür.

Höyücek yerleşimi, Kutsal Alanlar Dönemi, 3. Kutsal Alan’dan ele geçirilen bağdaş kurmuş pozisyonda gösterilmiş diğer figürün, yine pişmiş topraktan yapılmış ve koyu gri renklidir (**Levha ND-26/4**). Belden yukarı kısmı eksik durumda olan figürünün göbeği belirgin ve büyüktür. Göbek çukuru enine bir çukurlukla gösterilmiştir. Kalça ve bacakları dolgun olarak gösterilirken, ayak işlenmiş, ayak parmakları ise işlenmeden bırakılmıştır. Natüralistik üslupta betimlenen bu figürünün

---

¹⁴³ Duru-Umurtak 2005, 99

benzerleri, Anadolu'da, Çatalhöyük, Çukurkent (**Levha ND-26/5**) gibi Neolitik merkezlerde görülürken, Natüralistik üslupta işlenen diğer Batı Anadolu figürinlerinde olduğu gibi, Tesalya bölgesinde de mevcuttur.

Kutsal Alanlar Dönemi, Kutsal Alan'ların çevresinden ele geçirilen, natüralistik üslupta işlenen, sol ayağını altına alarak oturur durumda tasvir edilen, dişil figürin, pişmiş topraktan yapılmış ve koyu bej rengi hamurludur (**Levha ND-26/6**). Baş kısmı eksik olan figürinin, omuzları arasında sokma başın yerleştirilmesi için açılmış bir delik bulunmaktadır. Figürinin kolları dirseklerden kıvrılmış, elleri ise göğüslerin üzerinde gösterilmiştir. Göğüsler belirgin değildir. Göbek bölgesi ise hafif bir kabarıklıkla belirtilmiş, göbek deliği enine bir çukurlukla vurgulanmıştır. Kalçaları geniş, özellikle üst bacakları oldukça kalın olan figürinin, ayakları işlenmiş, ayak parmakları ise işlenmeden bırakılmıştır. Söz konusu figürinin benzerlerini, küçük farklılıklarla, yerleşime komşu olan Bademağacı ve Hacılar, Orta Anadolu'da ise Çatalhöyük gibi merkezlerde bulmak mümkündür. Batı Anadolu'ya komşu coğrafyalarda ise Tesalya'da bu tip figürinlerin varlığı bilinmektedir.

Höyücek yerleşimi, Kutsal Alanlar Dönemi, 3. Kutsal Alan'dan ele geçirilen göğsü üzerinde bir çocuğu taşır durumda, yere uzanmış pozisyonda tasvir edilen figürin, pişmiş topraktan yapılmış ve kahvems gri renklidir (**Levha ND-27/1**). Baş kısmı eksik olan figürinin, kolları dirsekten kıvrılarak, göğüslerin üzerinde gösterilmiştir. Kucağındaki çocuk, kollarını yukarı kaldırmış, figürinin kollarından tutar pozisyonda, fakat yüzü figürine ters gelecek şekilde betimlenmiştir. Figürinin yatış pozisyonu oldukça amorfür. Gövdesi belden başlayarak geriye dönmüş, bacakları ise dizden kıvrılarak vücuda ters gelecek şekilde, oldukça güç bir pozisyonda tasvir edilmiştir. Hacılar VI. tabakadan ele geçen, yere yatarak uzanmış pozisyonda gösterilen bir dişil figürin de aynı şekilde garip duruşu ile dikkat çekmektedir (**Levha ND-16/2**). Kucağında bir nesne ya da çocuk ile birlikte tasvir edilen dişil figürinler yine Hacılar yerleşimin VI. katında bulunmaktadır. Anadolu'ya komşu coğrafyalarda ise Tesalya bölgesinde yere uzanarak gösterilen figürinler arasında, belden kıvrılarak garip pozisyon almış figürinlerin varlığı bilinmektedir (**Levha ND-16/3**).

Yerleşimin, yere uzanmış pozisyonda tasvir edilen diğer figürini, pişmiş topraktan yapılmış ve koyu gri renklidir (**Levha ND-27/3**). Baş kısmı eksik durumda olan figürinin kolları, dirseklerden kıvrılarak göğüslerin üzerinde gösterilmiştir. Eller işlenmezken, ellerin üzerinde bulunan kırık parçadan, elinde bir şey taşıyor olabileceği anlaşılmaktadır. Sırtında ise saçının örgüsünün devamı olduğu düşünülen ve beline kadar devam eden bir kabartma yer almaktadır. Göbek bölgesi belirgindir. Göbek deliği ise enine derin bir çukurlukla belirtilmiştir. Örneğin vücudu, belinden itibaren yan dönmüş ve ağırlığını sola verecek şekilde, bacakları dizlerden kıvrılmış durumdadır. Bu şekilde ağırlığını bir tarafa vererek uzanır pozisyonda gösterilen figürinler, Anadolu'da Çukurkent (**Levha ND-27/2**), Hacılar gibi Neolitik dönem yerleşimlerinden bilinmektedir. Tesalya bölgesinde de benzer figürinlerle karşılaşmak mümkündür.

Höyücek yerleşimi, Kutsal Alanlar Dönemi, 3. Kutsal Alan'dan elde edilen ve ayakta durmuş pozisyonda tasvir edilen figürin, pişmiş topraktan yapılmış ve koyu gri renklidir (**Levha ND-28/1**). Belden aşağısı eksik durumda olan figürinin, uzun bir başı vardır. Yüzde badem şeklindeki gözler kazıma ile gösterilirken, başın üzerindeki topuzu, burnu ve kulakları kabartma olarak belirtilmiş, ağız kısmı ise işlenmeden bırakılmıştır. Figürinin kolları, vücudun yanlarında durmaktadır. Göğüsler belirgin değildir. Göbek bölgesi ise şişman gösterilmiş, göbek deliği, geniş bir çukurlukla vurgulanmıştır. Kalça ve bacakları eksik olan figürinin elde bulunan parçasından, göbek bölgesinin hemen bitiminde, belinin etrafında, kuşak benzeri bir nesnenin sarılı olduğu anlaşılmaktadır. Bu tip, belinde bir kuşağın sarılı olduğu figürinler, daha önce de değinildiği gibi, Ulucak ve Köşk Höyük yerleşimlerinden bilinmektedir. Figürin, plastik özellikleri açısından Hacılar ve Kuruçay yerleşiminin ayakta durur pozisyonda tasvir edilen ve natüralistik üslupta şekillendirilen figürinleri ile yakın benzerlik içerisindedir.

Kutsal Alanlar Dönemi, 3. Kutsal Alan'dan elde edilen ve ayakta durmuş pozisyonda tasvir edilen bir diğer figürin, kemikten yapılmış ve devetüyü-gri renklidir (**Levha ND-28/2**). Bacaklarının bir kısmı kırık ve eksik durumda olan figürinin, uzun, oval bir başı vardır. Yüzde gözler, kazıma ile vurgulanırken, burun

kabartma şeklinde gösterilmiş ve belirgindir. Kollar, vücuda bitişiktir ancak, derin kazıma çizgilerle, dirsekten kıvrılarak, göğüslerin üzerinde betimlenmiş, göğüsler işlenmemiştir. Beli oldukça incedir. Kalçaları, bel ölçüsüne oranla, geniş olarak nitelendirebileceğimiz örneğin, vulva bölgesi de derin kazıma çizgilerle vurgulanmıştır. Söz konusu figürinin yakın bir benzeri ile Anadolu Neolitik dönem coğrafyası içerisinde karşılaşılmamıştır. Ancak Çukurkent'te bulunan, yeşil steatit taşından yapılmış bir figürin(**Levha ND-28/3**), vücut uzuvları ve işlenişi açısından, söz konusu örnekle karşılaştırılabilir.

Kutsal Alanlar Dönemi, 3. Kutsal Alan'dan ve çevresinden elde edilen diğer figürin grubu ise vücutlarından ayrı yerlerde ele geçmiş kopuk durumdaki başlardır (**Levha ND-28/4-8; Levha ND-29/1-3**). Natüralistik üslupta ve doğala yakın olarak şekillendirilen figürin başları, genelde oval formludur. Başın üzerindeki topuz şeklindeki saçlar ve badem ya da üçgen şeklindeki gözler kazıma çizgilerle gösterilirken, kulaklar ve burun, kabartı şeklinde biçimlendirilmiştir. Başların genelinde dudaklar ve ağız tasvir edilmeden bırakılmıştır. Figürinlerde görülen saç modelleri, belirli bir standardı takip etmezken, kimi sadece kazıma ile yapılmış zikzaklardan oluşturulmuş, kimisi kabartma ile yapılan şekillerle sırta kadar uzatılmıştır. Baş şekillerine ve yüz ayrıntıları, Kuruçay, Hacılar ve Bademağacı yerleşiminin genel profilini yansıtmaktadır. Ayrıca Batı Anadolu kıyı kesiminde Ege Gübre yerleşiminde ve buluntu yeri belli olmayan bazı figürinlerde de benzer özellikler mevcuttur.

2b. Şematik Figürin/İdol

Kutsal Alanlar Dönemi, 1. Kutsal Alan'dan ele geçirilen şematik figürinlerden ilki, arkalıksız bir sandalye ya da taburede oturur pozisyonda gösterilmiş, pişmiş topraktan yapılmış ve açık kahve renklidir (**Levha ND-29/4**). Tam ve eksiksiz durumdaki figürinin başı, ince ve uzun olarak şekillendirilmiştir. Başın normalden oldukça uzun ve konik yapısı, figürinin başında bir polos olduğunu ya da saçların, yağın halinde başın üzerinde toplandığını akla getirmektedir. Yüzde gözler kazıma çizgi ile burun ve kulaklar hafif kabartma olarak gösterilmiş, ağız ise

işlenmeden bırakılmıştır. Başın arkasında, kabartma ile yapılmış, dört yapraklı yonca formunda topuz bulunmaktadır. Figürinin kalın bir boynu ve geniş omuzları vardır. Kollar vücudun her iki yanında küt çıkıntılar şeklinde, vücuda bitişik olarak, göğüslerin üzerinde gösterilmiş, göğüsler ve eller işlenmeden bırakılmıştır. Örneğin, göbek bölgesi şişkin değildir ve göbek deliği vurgulanmamıştır. Dizlerden kıvrılarak oturur pozisyonda olan figürinin bacakları, bileklere doğru incelmektedir. Ayaklar dışarıya doğru küçük çıkıntılar şeklinde gösterilirken, ayak parmakları işlenmemiştir. Figürinin üzerindeki boya izlerinden figürinin giysili olarak gösterildiği anlaşılmaktadır. Anadolu Neolitik dönem coğrafyası içerisinde, bu tip taht, iskemle ya da tabure üzerinde oturan figürinlerin varlığı, Çatalhöyük, Hacılar gibi yerleşimlerden bilinmektedir. Ancak, söz konusu yerleşimlerdeki figürinler, daha çok taht ya da benzeri bir obje üzerinde karşımıza çıkarken, Höyücek yerleşimi örneği, tipik bir tabure ya da arkalıksız sandalye benzeri bir objenin üzerinde görünmektedir. Örnekler arasındaki diğer önemli fark ise, her iki yerleşimde de figürinler tam plastik ve naturalistik üslupta şekillendirilirken, Höyücek yerleşimi örneğinde, figürinin daha stilize bir üslupta işlenmiş olmasıdır. Anadolu'ya komşu coğrafyalarda ise Tesalya bölgesinde (Levha ND-29/5, 6)¹⁴⁴, Makedonya'da, Velushka Tumba yerleşiminde ¹⁴⁵ (Levha ND-30/1) arkalıksız sandalye veya tabure benzeri nesnelere üzerinde gösterilen figürinler mevcuttur.

Kutsal Alanlar Dönemi, 1. Kutsal Alan'dan ele geçirilen bir diğer şematik figürin, yine arkalıksız bir sandalye ya da taburede oturur pozisyonda gösterilmiş, pişmiş topraktan yapılmış ve açık kırmızı renklidir (Levha ND-30/2). Baş kısmı eksik olan figürinin, omuzları arasında sokma başın yerleştirilmesi için açılmış bir delik bulunmaktadır. Örneğin kolları, yanlarda konik ve küçük çıkıntılar şeklinde, göğüsleri ise belli belirsiz kabartı olarak gösterilmiştir. Bel oyuntusu belli

---

¹⁴⁴ Larissa bölgesi'nde, Mogoula Vrasteri'de yüzeyde ele geçen figürin, Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası 883 (ORF), Larissa Arkeoloji Müzesi Katalog numarası (MA. XO. 172) ile Larissa Arkeoloji Müzesinde korunmaktadır (Orphanidis-Gallis 2011, 198).

¹⁴⁵ Velushka Tumba yerleşimi, Makedonya'nın Bitola bölgesinde yer almaktadır. 1971-1972 tarihlerinde D. Simoska ve V. Sanev tarafından iki sezon olmak üzere kazısı yapılan yerleşimde, Neolitik döneme tarihlenen dört evre saptanmıştır (Simoska 1985, 48).

olan figürinin karın bölgesi düz olarak şekillendirilirken, göbek deliği göğüslerin ayırım noktasının hemen altında, derin yuvarlak bir çukurlukla belirtilmiştir. Dizlerden kıvrılarak oturur pozisyonda olan figürinin pubik bölgesi büyük bir üçgen şeklinde vurgulanmış, bacakları pubik bölgenin hemen bitiminde, birbirinden ayrı ve küt hatlarla fazla ayrıntı verilmeden bırakılmıştır. Ayaklar dışarıya önde küçük çıkıntılar şeklinde gösterilirken, ayak parmakları işlenmeden bırakılmıştır. Figürinin göğüs bölgesinde ve sırtında, hamur ıslakken oluşturulmuş ve gelişigüzel yapıldığı anlaşılan delikler bulunmaktadır. Bu delikler, figürine ait bir kıyafetin ya da vücut üzerinde boya ile yapılan dekorasyonların göstergesi olabilir. Yarı stilize olarak adlandırabileceğimiz bu figürinin yerleşimde yakın benzerleri olduğu gibi, arkalıksız tabure/sandalye benzeri bir nesnenin üzerinde oturuyor olması ve kaba olarak tabir edebileceğimiz vücut hatlarından yola çıkarak, bir önceki Höyücek yerleşimi örneğinde olduğu gibi, Tesalya ve Makedonya'daki figürinlere benzediğini söyleyebiliriz (**Levha ND-29/5, 6; Levha ND-30/1**).

Yerleşimin, Kutsal Alanlar Dönemi, 1. Kutsal Alan'dan ele geçirilen şematik figürin, yine arkalıksız bir sandalye/taburede oturur durumda, sol kolu yukarıya kaldırılmış, sağ kolu ise yanda küt bir çıkıntı olarak gösterilmiş, açık kırmızı renkli pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha ND-30/3**). Figürinin baş kısmı eksiktir ve omuzları arasında sokma başın yerleştirilmesi için açılmış bir delik bulunmaktadır. Göğüsleri ve göbek bölgesi işlenmeyen figürinin göbek deliği küçük bir çukurlukla belirtilmiş, vulva bölgesi ise üçgen şeklinde vurgulanarak, pubik bölgesi belirtilmiştir. Dizlerden kıvrılarak oturur şekilde tasvir edilen figürinin konik formdadır. Ayaklar önde çok küçük çıkıntılar şeklinde işlenirken, ayak parmakları işlenmeden bırakılmıştır. Bir önceki figürinde de olduğu gibi, bu figürinin göğüs, sırt bölgesinde ve bacaklarında hamur ıslakken, gelişigüzel oluşturulmuş delikler ve kazımlar mevcuttur. Söz konusu figürin, yerleşimdeki diğer arkalıksız tabure/sandalye benzeri nesnelere üzerine oturmuş pozisyonundaki benzerlerinin aksine, daha ayrıntısız ve özensiz şekillendirilmiş durumdadır. Ancak, diğer iki figürinde de olduğu gibi bu örneği de Tesalya ve Makedonya'daki figürinlerle karşılaştırabiliriz.

Kutsal Alanlar Dönemi, 1. Kutsal Alan'dan ele geçirilen birbirinin çok benzeri iki adet şematik figürin, yine arkalıksız bir sandalye/taburede oturur durumdadır (**Levha ND-30/4, 5**). Her ikisi de kırmızımsı kahverenginde olan figürin, pişmiş topraktan yapılmıştır. Kollar yanlarda küt çıkıntılar şeklindedir. Omuzları arasında sokma baş için açılmış delik bulunmaktadır. Her iki örneğin de kolları ve göğüslerinin üst bölgesinde, kazıma ile yapılmış, birbirini kesen geliş güzel oluşturulmuş çizimler bulunmaktadır. Göğüsler, küçük yuvarlak kabartılar şeklinde belirtilmiştir. Göbek bölgesi belirgindir ancak göbek deliği gösterilmemiştir. Figürinlerden ilkinin bacakları dizlerden kıvrılarak, öne doğru hafif uzatılmış, diğerinin ise hafif bağdaş kumuş pozisyonda tasvir edilmiştir. Ayaklar, işlenmeden bırakılmış ve uçlara doğru konik şekilde bitirilmiştir.

1. Kutsal Alan'dan ele geçirilen birbirinin benzeri iki adet şematik figürin, pişmiş topraktan yapılmış ve devetüyü renklidir. Bağdaş kurarak oturur pozisyonda gösterilen figürinlerin, omuzları arasında sokma başın oturtulması için açılmış bir delik bulunmaktadır. Kollar yanlarda küt çıkıntılar şeklindedir. Göğüsler ve göbek bölgesi belirgin değildir. Figürinlerden ilkinin (**Levha ND-30/6**), göbek deliği gösterilmiş, göbek deliğinin hemen üst kısmına, göbek çukuru ile aynı boyutlarda ikinci bir delik açılmıştır. İkinci figürinin (**Levha ND-31/1**) ise göbek deliği gösterilmemiştir. Örneklerden ilkinin göğüs bölgesinde ve sırtında, yerleşimin tabure veya sandalyede oturur pozisyonda gösterilen şematik figürinlerinde de olduğu gibi, hamur ıslakken oluşturulmuş geliş güzel noktalar bulunmaktadır. Her iki figürinin de vulva bölgesi üçgen şeklinde vurgulanmıştır. Bacaklar vücut boyutlarına oranla oldukça küçük boyutlarda, vulva bölgesinin hemen bitiminde, bağdaş kurar pozisyonda belirtilirken, ayaklar işlenmeden bırakılmıştır.

1. Kutsal Alan'dan ele geçirilen bir diğer şematik figürin, pişmiş topraktan yapılmış ve devetüyü renklidir (**Levha ND-31/2**). Bağdaş kurarak oturur pozisyonda gösterilen figürinin, omuzları arasında sokma başın oturtulması için açılmış delik bulunmaktadır. Kollar dirsekten kıvrılarak göğüslerin üzerinde gösterilmiş, eller ve parmaklar belirtilmiştir. Figürinin göbek bölgesi kabarık değildir. Göbek deliği oldukça sığ ve geniş bir çukurlukla gösterilmiştir. Örneğin

üçgen şeklindeki pubik bölgesi ve vulvası belirgindir. Bacaklar, bağdaş kurmuş pozisyonda, vulva bölgesinin hemen altında gösterilmiş, ayaklar işlenmemiştir.

Kutsal Alanlar Dönemi, karışık birikimden elde edilen ve bağdaş kurmuş pozisyonda gösterilen şematik figürin, pişmiş topraktan yapılmış ve kırmızı renklidir (**Levha ND-31/3**). Kalın boynunun devamı olarak şekillendirilen başın her iki tarafında saçları kazıma çizgilerle belirtilmiştir. Gözler kazıma çizgilerle badem şeklinde vurgulanırken, burun kabartma olarak gösterilmiş, ağız işlenmeden bırakılmıştır. Kollar, oval çıkıntılar şeklinde yanlara doğru açıktır. Göğüsler, ufak fakat belirgindir. Göbek bölgesi şişkin ve sarkık olarak gösterilen figürinin göbek deliği derin bir çukurlukla vurgulanmıştır. Bacakları işlenmeden bırakılarak, belden aşağısı torba biçiminde devam etse de, yarı plastik özelliklerinden dolayı, bağdaş kurarak oturur pozisyonda tasvir edilen naturalistik örneklerin, şematik bir çeşitlemesi olduğu açıkça belli olmaktadır. Söz konusu figürinin bazı farklar dışında bir benzeri Çukurkent örnekleri arasında mevcuttur. Çukurkent örneğinde, göğüsler ve karın bölgesi belirgin değilken, sokma baş olarak tasarlanmamış olması, Höyücek örneği ile karşılaştırma yapmamızı olanaklı kılmaktadır. Anadolu'ya komşu coğrafyalarda ise Tesalya bölgesinde, örneğin yakın benzerleri ile karşılaşmak mümkündür (**Levha ND-31/4, 5**).

Tapınak Dönemi, 1 no.lu yapının güneyinden elde edilen ve bağdaş kurmuş pozisyonda gösterilen şematik figürin, mermerden yapılmış ve kirli beyaz renklidir (**Levha ND-31/6; Levha ND-32/1**). Figürinin başı, vücuduna oranla oldukça küçüktür. Yüzde gözler, kazıma ile yapılmış, birbirine paralel çift çizgi şeklinde gösterilmiştir. Kollar, göğüs üzerinde gösterilmiştir. Göbek bölgesi ve kalçaları oldukça geniş olan figürinin bacakları, vücudun önünde bağdaş kurar pozisyonadadır. Tapınaklar Dönemi'nin tek insan tasviri olan figürinin çok yakın benzeri, Çukurkent yerleşiminden ele geçmiştir. Figürin, yine bağdaş kurar pozisyonda tasvir edilmiş ve mermerden yapılmıştır (**Levha ND-32/2**).

Kutsal Alanlar Dönemi, karışık birikimden elde edilen ve belden aşağısı eksik durumda olan şematik figürin, pişmiş topraktan yapılmış ve açık portakal

renklidir (**Levha ND-32/3**). Uzun bir boynu ve boynu ile aynı kalınlıkta devam eden oval bir başı olan figürinin, küçük gözleri kazıma çizgilerle gösterilmiş, burun kabartma olarak belirtilmiştir. Yüzde ağız işlenmeden bırakılmıştır. Kollar, oval çıkıntılar şeklinde yanlara doğru açıktır. Göğüsleri belirgin olmayan figürinin kolları yarlarda konik çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir.

Karışık birikimden elde edilen bir diğler şematik figürin, yine sokma başlı olarak tasarlanmış, pişmiş topraktan yapılmış ve koyu bej renklidir (**Levha ND-32/4**). Ayaklarını öne uzatmış pozisyonda tasvir edilen figürinin kolları, konik şekillidir ve vücudun yanlarında açık olarak gösterilmiştir. Göğüsler belirtilmemiş, ancak göbek bölgesi ve göbek deliğı işlenmiştir. Kalçaları belirgin olan figürinin bacakları, kollarının da olduğu gibi konik şekilli uzantılar olarak belirtilmiş, ayaklar işlenmeden bırakılmıştır.

Kutsal Alanlar Dönemi, karışık birikimden elde edilen ve ayakları önde oturur pozisyonda tasvir edilen şematik figürin, pişmiş topraktan yapılmış ve açık portakal renklidir (**Levha ND-32/5**). Omuzları arasında sokma başın oturtulması için hazırlanmış delik bulunan figürinin kolları, vücudun iki yanında konik çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir. Örneğın göğüsleri işlenmemiştir. Ancak göbek bölgesi belirgindir, fakat göbek deliğı gösterilmemiştir. Bacaklar, kolların işlenişinde olduğu gibi önde konik çıkıntılar şeklindedir. Ayaklar işlenmeden bırakılmıştır. Figürinin yakın bir benzeri Anadolu ve Anadolu'ya komşu coğrafyalarda bulunmamakla birlikte, Hacılar yerleşiminde benzer plastik özelliklerle işlenen şematik figürinler mevcuttur. Batı Anadolu kıyı şeridinde ise, Ege Gübre yerleşiminden ele geçen figürin (**Levha ND-3/2**), baş kısmının natüralistik üslupta işlenmesi dışında, söz konusu örnekler yakın benzerlik içerisindedir.

Yerleşimde, Kutsal Alanlar Dönemi, 1 ve 2. Kutsal Alan ile karışık birikimden elde edilen ve gövdelerinin çuvala benzemesi nedeniyle, *çuval vücutlu idol* olarak adlandırılan şematik figürin veya idoller büyük çoğunluktadır. Genel pişmiş topraktan yapılan idollerin, renkleri ve oranları çeşitlilik göstermesine rağmen, plastik özellikleri bakımından birbirlerine oldukça benzemektedirler (**Levha**

ND-32/6; Levha ND-33-37). Söz konusu idollerin tamamının omuzları arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Bu örneklerden bazıları, sokma başları ile birlikte ele geçmiştir (**Levha ND-35/4-6**). Kolları yanlarda konik ya da küt çıkıntılar şeklinde tasvir edilen idollerin genelinde göğüsler ve göbek bölgesi belirgin değildir. Bazıları üzerinde kazıma ile yapılmış gelişmiş güzel çizgiler bulunurken (**Levha ND-33/5**), bazılarının üzerinde hiçbir desen ya da bezeme bulunmamaktadır. Tüm idollerin ortak özelliği ise bacakların işlenmeden bırakılarak, vücudun alt bölgesinin torba biçimli bitirilmiş olmasıdır.

Kutsal Alanlar Dönemi, 1 ve 2. Kutsal Alan ile karışık birikimden elde edilen çuval vücutlu şematik figürin veya idollerin bir kısmı ise pişmiş topraktan yapılmış ve oldukça şematize edilmiş olmalarına rağmen, gövde üzerinde vulva pubik bölge ya da göbek deliği gibi bazı ayrıntıların gösterilmiş olması ile diğerlerinden ayrılırlar. İkinci grup idoller olarak adlandırabileceğimiz söz konusu bu idollerin arka kısımları genelde daha yoğun plastik özellikler göstermekle birlikte, bazılarında bu özellik abartı derecesine ulaşmaktadır (**Levha ND-36/2**). Örneklerin bir kaçında bacaklar, vücudun önünde çok küçük kabartmalar olarak betimlense de (**Levha ND-37/4**), geneli çuval vücutlu olarak tasvir edilmektedir. Anadolu Neolitik dönem coğrafyası içerisinde bu tip idoller, Bademağacı EN II, Hacılar VI. tabaka, Çukurkent yerleşimi ile Batı Anadolu kıyı şeridinde, Yeşilova ve Ulucak yerleşimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Batı Anadolu'ya komşu coğrafyalarda ise, Tesalya bölgesi Rachmani, Magoula Psilou, Dimini gibi yerleşimlerde görülür (**Levha ND-38/1-3**).

Figür 7:
Höyücek Yerleşimi Kutsal Alanlar Dönemi Çuval Vücutlu İdoller
(Duru 2012, 47: Res. 45)

Kutsal Alanlar Dönemi, 1. Kutsal Alan'da ele geçen sokma başlı üç adet idol ise ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiştir (**Levha ND-38/4-6**). Pişmiş topraktan yapılan ve gri renkli olan idollerin kolları, yanlarda küt çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir. Vücutları üzerinde herhangi bir cinsiyet belirtisi yoktur. Göğüs ve göbek bölgeleri belirgin değildir. Vücutlarının üst kısımları, bacaklarına oranla oldukça küçüktür ve uzun ayrıntısız bacakları vardır. Bu tip idollerin Anadolu ve Anadolu'ya komşu coğrafyalarda yakın benzerleri yoktur. Ancak vücudun ayrıntısız, özensiz ve oldukça şematize edildiği, stilize üslupta şekillendirilen figürinlerin varlığı Neolitik dönem içerisinde sık rastlanılan bir durumdur.

Kutsal Alanlar Dönemi, Kutsal Alan'ların çevresinden ele geçen ve ayakta durmuş pozisyonda tasvir edilen bir başka sokma başlı şematik figürin, yine pişmiş topraktan yapılmış ve kırmızımsı kahve renklidir (**Levha ND-39/1**). Baş kısmı ve kolları eksik durumda olan figürinin elde bulunan parçasından sokma baş için açılan deliğin varlığı anlaşılmaktadır. Göbek bölgesi belirgin değildir. Pubik bölge ise üçgen şeklinde vurgulanmıştır. Dikdörtgen formlu, dar kaçalı ve kalın bacaklı olarak şekillendirilen figürinin bacakları üzerinde, gelişi güzel oluşturulmuş nokta ve çentikler bulunmaktadır. Ayaklar işlenmeden bırakılmıştır.

Kutsal Alan'ların çevresinden elde edilen ve ayakta durmuş pozisyonda gösterilen diğer bir sokma başlı şematik figürin, pişmiş topraktan yapılmış ve gri renklidir (**Levha ND-39/2**). Sağ bacağı eksik durumda olan figürinin, omuzları

arasında sokma baş için açılmış delik bulunmaktadır. Kollar, yanlarda konik çıkıntılar şeklindedir. Göğüs ve karn bölgesi belirgin değildir. Yassı vücutlu, dar kaçalı olarak şekillendirilen figürinin bacakları, kolların da işlenişinde olduğu gibi konik çıkıntılar şeklinde gösterilmiş, ayaklar işlenmeden bırakılmıştır. Söz konusu figürinin yakın bir benzeri Hacılar VI. tabakadan bilinmektedir.

Yerleşimin ayakta durur pozisyonda tasvir edilen diğer iki şematik figürünü ise ilki, 2. Kutsal alandan, diğerleri ise Kutsal alanların çevresinden ele geçen, vücutlarının alt kısımları torba biçiminde şekillendirilmiş, ancak çuval vücutlu idollere nazaran daha yassı ve uzun bir forma sahip, pişmiş toprak figürinlerdir. Söz konusu figürinlerin çuval vücutlu idollerden ayrılan bir diğer özelliği ise başlarının da pişmiş topraktan şekillendirilmiş olmasıdır. İdollerden ilkinin baş kısmı eksiktir (**Levha ND-39/4**). Diğer idolün ise baş kısımları doğrudan omuzlarla birleşmektedir (**Levha ND-39/3**). Yüzde gözler kazıma ile yapılmış çizgilerle gösterilirken, burun kabartı şeklinde vurgulanmıştır. İki idolün de kolları konik çıkıntılar şeklinde gösterilmiş, göğüs bölgeleri ise işlenmeden bırakılmıştır. Belden altı kısmı eksik olan üçüncü figürinin dışında, yassı ve dörtgene yakın bir formu olan figürinlerin bacakları, işlenmeden bırakılmıştır. Figürinlerin yakın benzerlerini Vinça yerleşimi (**Levha ND-39/5, 6; Levha ND-40/1, 2**) ve Karanovo IV. tabaka ile çağdaş, Karasura yerleşimi ile Anadolu Neolitik dönem yerleşimleri arasında Çatalhöyük'te görmek mümkündür (**Levha ND-40/3**).

Yerleşimin Kutsal Alanlar Dönemi, 2. Kutsal Alan buluntuları arasında, insan tasviri özelliğinde olan bir diğer buluntu grubu ise, sokma başlı figürinlere ait olduğu düşünülen, büyük çoğunluğu kemikten yapılmış kopuk (**Levha ND-40/4**). Genelde koyun keçi gibi hayvanların kol kemiğinden yapılan sokma başların üzerinde, kazıma çizgiler kullanılarak, göz, burun, çene gibi ayrıntılar işlenmiştir. Figürinlerin geneline yakının da olduğu gibi, kemik başlarında yüzlerinde de ağız kısmı işlenmeden bırakılmıştır.

3. Kuruçay¹⁴⁶

Kuruçay yerleşiminin Neolitik dönem tabakaları içerisinde ele geçen figürinlerin çoğunluğu kırık ve eksik durumdadır. Ancak kazılar sırasında bulunan çok sayıda figürin parçası nedeniyle, yerleşimdeki figürin sayısının, yayınlarda geçenden daha fazla olduğu belirtilmektedir¹⁴⁷.

3a. Natüralistik Figürin

Kuruçay yerleşiminin 11. katından ele geçen ve ayakta durur pozisyonda tasvir edilen dişil figürin, pişmiş topraktan yapılmış, kırmızı renkli ve perdelidir (Levha ND-41/1). Baş kısmı ve sağ bacağı eksik durumda olan figürinin kolları dirsekten kıvrılarak, sarkık, üçgen formlu göğüslerinin üzerinde gösterilmiş ve eller betimlenmiştir. Figürinin elde bulunan parçasından yola çıkarak, büyük bir göbeği ve geniş kalçaları olduğunu söyleyebiliriz. Göbeğin hemen altında başlayan ve büyük ihtimale hamur ıslakken oluşturulmuş “V” şeklindeki oluk ise ya figürinin vulva bölgesini ya da üzerine giymiş olduğu kıyafeti temsil ediyor olmalıdır. Örneğin bacakları, kalçadan başlayarak, bileklere doğru incelmış, diz kısmından sonra “^” şeklinde açılacak şekilde gösterilmiştir. Figürinin sağlam olan sol ayağı öne doğru çıkıntı şeklinde gösterilmiştir. Söz konusu figürinin çok benzeri Hacılar yerleşimi VI. tabakadan ele geçmiş olmakla birlikte, figürin plastik özellikleri açısından Hacılar yerleşimi örneklerine oldukça benzemektedir.

---

¹⁴⁶ Kuruçay, Burdur İl'ine batıya Yeşilova ve Tefenni yönüne giden karayolunun hemen yakınındaki Kuruçay Köyü'nün 1,5 km kadar güneybatısında yer alır. Höyük, 90x 60 m boyutlarında, yaklaşık 8 m yüksekliğindedir. Höyük ilk kez 1964 yılında tespit edilmiş, 1978-88 yılları arasında Refik Duru başkanlığında, toplam on bir dönem kazılmıştır. Höyükte, 500 yıllık bir süreci kapsayan, 13 yerleşim katı mevcuttur. Buna göre tabakalar; 1-6. Yapı Katları-Geç Kalkolitik, Erken Tunç Çağı, 7-10. Yapı Katları-Erken Kalkolitik, 11. Yapı Katı- Geç Neolitik, 12. Yapı Katı-Erken Neolitik, Hiatus, 13. Yapı Katı-Erken Neolitik olarak sıralanmaktadır. Yerleşimden alınan C14 sonuçlarına göre tabakaların tarihlendirilmesi ise; 13-12. Tabaka-MÖ 6230/6070, 11. Tabaka-MÖ 6010/5800 şeklindedir (Duru 2008, 13-15; Duru 2012, 5-7).

¹⁴⁷ Duru 2008, 105

Yerleşiminin 11. katından, “11 üst” yerleşmesinden ele geçen ve ayakta durur pozisyonda tasvir edilen diğer dişil figürini, pişmiş topraktan yapılmış ve kırmızı renklidir (**Levha ND-41/2**). Yerleşimin en eski figürünü olan ve “11 alt” yerleşmesinde bulunan figürünün kolları, omuzlarından başlayarak, kalça kısmına kadar vücuda bitişik olarak gösterilmiş ve bel oyuntusu kısmında vücuttan hafif bir boşlukla ayrılmıştır. Figürünün göğüsleri çok büyük değildir. Göğüsler, göbeğe doğru, sarkık pozisyonda belirtilirken, hafif kabartı şeklinde belirtilen göbek üzerindeki göbek deliği, küçük bir oyukla gösterilmiştir. Kalçaları çok geniş değildir. Pubik bölge ve vulva bölgesi belirtilmiştir.

Yerleşiminin 11. Katında bulunan ve ayakta durur pozisyonda tasvir edilen bir diğer dişil figürün, pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha ND-41/3**). Belden yukarısı ve bacaklarının bir kısmı eksik olan figürünün, kalçaları oldukça dardır. Bacakları birbirine bitişik durumda gösterilmiştir.

11. katın buluntuları arasında, ayakta durur pozisyonda tasvir edilen figürinlere ait olduğu anlaşılan, 4 adet bacak parçası yer almaktadır (**Levha ND-41/4; Levha ND-42/1-2**). Buluntuların ilk ikisi, bir figürünün kopmuş sağ bacağıdır. Natüralistik üslupta şekillendirilen bacak parçaları, çok fazla steotopik özellikler göstermemektedir. Figürinlerden ilkinin (**Levha ND-41/4**), kalça kısmında bulunan ve parmakları işlenmiş olan el parçasından yola çıkarak, figürünün kolları vücudun her iki yanında duracak şekilde ayakta durduğunu söyleyebiliriz. Diğer iki figürün bacağı ise oldukça küçük parçalardan oluşmaktadır ve formundan anlaşıldı kadarıyla, bir figürünün alt bacakları olmalıdır (**Levha ND-42/1**). Her ikisinin de üzerlerinde bulunan boya parçalarından, ait olduğu figürinlerin boya bezemeli olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, böylesi bacakların motiflerle işlendiği bir figürün ne bölge içerisinde, ne de diğer Neolitik dönem yerleşimlerinde henüz ele geçmemiştir.

11. katta bulunan bir diğer figürün, pişmiş topraktan yapılmış ve sadece üst gövdesinin bir bölümü korunmuştur (**Levha ND-42/3**). Figürünün başı, sol kolu ve belden aşağı kısmı eksik durumdadır. Eldeki parçadan yola çıkarak, plastik biçimli ve steotopik olarak isimlendirebileceğimiz figürünün sağ kolu, omuzlarından

başlayarak, kalça kısmına kadar vücuda bitişik olarak gösterilmiş ve bel oyuntusu kısmında vücuttan hafif bir boşlukla ayrılmıştır. Üst kol kalındır ve bu kalınlık bileğe doğru oldukça incelmektedir. Göğüs kısmı belirtilmiştir ve üçgen formludur. Söz konusu figürinin benzerleri ile Hacılar VI. tabaka ile Bademağacı ENII katında görülmektedir. Batı Anadolu kıyı şeridinde ise Yeşilova Höyükte, söz konusu figürinle aynı şekilde kırılmış, çok yakın bir benzeri bulunmaktadır.

11. kattan bir diğer insan tasviri buluntusu, pişmiş topraktan yapılmış ve ayakta ya da oturur durumda olup olmadığı belli olmayan, dişil bir figürine ait, boyunla birlikte ele geçen omuz parçasıdır (**Levha ND-42/4**). Sırtın arkasında devam ettiği anlaşılan saç örgüsü nedeniyle, Hacılar VI. tabaka yerleşimi figürinlerine benzetebileceğimiz figürin parçasının çok büyük bir kısmı eksiktir.

3b. Şematik Figürin/İdol

Yerleşimin Neolitik dönem tabakalarından ele geçen insan tasvirleri arasında sadece iki tanesi şematik unsurlar içermektedir.

Kuruçay yerleşimi 11. Katta, ele geçen, ayakta durur pozisyonda tasvir edilen ve bir taş parçasının doğal şeklinden yararlanılarak oluşturulmuş figürinin belinden yukarıda kalan kısmı eksiktir (**Levha ND-43/1**). Figürinin ön tarafında, vulva ve pubik bölgenin kazıma çizgilerle, üçgen şeklinde belirtilmesi, figürinin dişil olduğunu göstermektedir. Bacakları üzerinde herhangi bir bezeme ya da ayrıntı olmayan figürinin alt kısmı torba biçimlidir.

Yerleşimin 11. Katından elde edilen ikinci idol ise kemikten yapılmıştır (**Levha ND-43/2**). Oldukça stilize edilerek şekillendirilen ve formu nedeniyle ayakta durduğu anlaşılan idolün, baş kısmı vücuttan uzun bir boyunla ayrılmaktadır. Gövde üzerinde herhangi bir kazıma ile kol ayrımları ya da göğüs gibi ayrıntılara yer verilmemiştir. İnce bir bel oyuntusu, üst gövde ile kalça ve bacakları ayırmaktadır. Alt kısmında küçük bir kırık olan idolün, bacak ayrımları belirtilmemiştir. Söz konusu idolün birebir benzeri olmamakla birlikte, tüm Neolitik dönem boyunca bu tipte aşırı stilize edilmiş, kemik, taş ya da pişmiş topraktan şekillendirilen şematik figürin ya da idollerin varlığı bilinmektedir.

4. Bademağacı ¹⁴⁸

Bademağacı yerleşimi, Neolitik dönem insan tasvirleri arasında yer alan natüralistik üslupta ve şematik olarak işlenmiş figürinlerin geneli EN II, yapı katlarından ele geçmiştir. Figürinlerin geneline yakını natüralistik üslupta şekillendirilmiş olmakla birlikte¹⁴⁹, 4 adet figürin şematiktir.

4a. Natüralistik Figürin

Bademağacı yerleşimi, EN II/2 yapı katından ele geçen ve oturur pozisyonda tasvir edilen figürin, pişmiş topraktan yapılmıştır ve kızıl bej rengindedir (**Levha ND-43/3**). Baş ve sağ kolu omzundan itibaren eksik olan figürinin kolları, dirsekten kıvrılarak göğüslerin üzerinde gösterilmiş, eller ve parmaklar derin yarıklarla belirtilmiştir. Göğüsleri çok büyük ve belirgin olmayan figürinin, göbek bölgesi büyük ve geniştir. Göbek deliği uzun enine bir yarıkla belirtilmiştir. Örneğin büyük göbeğinin hemen altında, hamur ıslakken oluşturulduğu anlaşılan vulva bölgesi ve pubik bölge belirgindir. Kalçaları çok geniş olmayan figürinin bacakları, vücudun önünde, öne doğru uzatılmış pozisyonda gösterilmiş, ayaklar işlenirken, ayak parmakları işlenmeden bırakılmıştır. Anadolu Neolitik dönem coğrafyası natüralistik üslupta şekillendirilen figürinlerin içerisinde, Çatal Höyük'ten ele geçen yarı şematik bazı figürinler dışında, bu tipte bacakların dizlerden kıvrımadan öne doğru oturmuş pozisyonda gösterilen figürinlerin sayısı çok değildir. Örneğin, tasvir

¹⁴⁸ Bademağacı, Antalya İli'ne bağlı Bademağacı beldesinin 2,5 km. kuzeyinde, Toros Dağlarının kuzey yamaçlarına bitişik, küçük bir ovada yer almaktadır. Höyükte yapılan kazılar, 1993-2007 yılları arasında, Refik Duru başkanlığındaki bir ekip tarafından kesintisiz olarak devam etmiştir. Yerleşimin, 9 metrelik arkeolojik dolgusunda, yaklaşık olarak 1000 yılı kapsayan, 12 adet yerleşim katı ve bu katların arasında 4 büyük kesinti bulunmaktadır. Yerleşimin katları 5 ana dönemi kapsayacak şekilde sıralanmıştır. Buna göre tabakalar; Erken Tunç Çağ- İTÇ II/1, 2 ve 3. Yapı katları, Geç kalkolitik-?, Erken Kalkolitik-?, Geç Neolitik- GN 1 ve 2. Yapı katları, Erken Neolitik II-ENII/1-2, 3A, 4A, 4B yapı katları, Erken Neolitik I-ENI/5-9, şeklinde sıralanmaktadır (Duru 2008, 17,18; Duru 2012, 14). Yerleşimden alınan 8 adet karbonlaşmış ağaç parçasının C14 analizlerine göre, Erken Neolitik 8. Yapı katı MÖ 7035-6705, Erken Neolitik 4A/MÖ 6390-6250, Erken Neolitik 4/MÖ 6380-6230 ve MÖ 6400-6250, Erken Neolitik 3/ MÖ 6432-6401, Erken Neolitik 1/MÖ 6220-6080 tarihlerini vermektedir. Buna göre Erken Neolitik II olarak tanımlanan süreç, yaklaşık olarak 6400-6200 yılları arasına denk gelmektedir (Duru 2010, 20,21).

¹⁴⁹ Duru 2007, 348

açısından en yakın örneği Çukurkent yerleşiminde, ayakları öne doğru uzanmış pozisyonda oturan, steotopik bir dişil figürindir (**Levha ND-43/4**).

Yerleşimin EN II yapı katından ele geçirilen, natüralistik üslupta işlenen, sol ayağını altına alarak oturur durumda tasvir edilen, dişil figürin, pişmiş topraktan yapılmış ve koyu bej rengi hamurludur (**Levha ND-43/5**). Baş kısmı, göğüs ve karn bölgesi eksik olan figürinin, kolları dirseklerden kıvrılmış, elleri ise göğüslerin üzerinde gösterilerek, parmakları ile birlikte özenli bir şekilde işlenmiştir. Kalçaları üst bacaklarına bakıldığında steotopik bir figürin olarak adlandırabileceğimiz örneğin, ayakları işlenmiş, ayak parmakları ise işlenmeden bırakılmıştır. Söz konusu figürinin benzerlerini, küçük farklılıklarla, yerleşime komşu olan Höyücek ve Hacılar, Orta Anadolu'da ise Çatal Höyük gibi merkezlerde bulmak mümkündür. Batı Anadolu'ya komşu coğrafyalarda ise Tesalya'da bu tip figürinlerin varlığı bilinmektedir (**Levha ND-43/6**).

Bademağacı yerleşimi, EN II/2 yapı katı, 4 no.lu evden¹⁵⁰ ele geçen ve yine sol ayağını altına alarak sağ yanına yatar pozisyonda tasvir edilen figürin, pişmiş topraktan yapılmıştır ve bej rengindedir (**Levha ND-44/1**). Baş kısmı ve kolları eksik durumda olan figürin oldukça steotopik bir görüntüye sahiptir. Büyük göğüsler, yuvarlak formu ve geniş göbeğin üzerine sarkmaktadır. Göbek bölgesi aşırı şişkin olan örneğin göbek deliği derin bir çukurlukla belirtilmiştir. Sarkık göbeğin altındaki derin yarıklık, göbeği kalçadan ayırmaktadır. Kalçalar ve bacaklar ise yine kalın ve şişman gösterilmiş, ayaklar işlenmeden bırakılmış, ayakuçları konik formu bitirilmiştir. Söz konusu örnek genel hatları ve plastik özellikleri bakımından bölgenin tam anlamıyla steotopik unsurlar içeren nadir örneklerindedir. Hacılar, Höyücek gibi merkezlerdeki steotopik figürinlerden plastik özellikleri açısından farklı olan bu figürinin birebir benzeri olmamakla birlikte, steotopik özellikleri açısından Çatalhöyük ve Hacılar figürinleri ile karşılaştırabiliriz. Batı Anadolu'ya komşu coğrafyalarda ise, Tesalya bölgesinde bu tipe yakın steotopik özellikler gösteren yuvarlak hatlara sahip figürinler bulmak mümkündür.

---

¹⁵⁰ Duru-Umurtak 2008, 256

Yerleşimin EN II yapı katından ele geçmiş olan, natüralistik üslupta işlenmiş, ayakta durur pozisyonda tasvir edilen, iki adet dişil figürin, yine pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha ND-44/2**). Figürinlerden ilkinin, baş kısmı, omuzlarından itibaren kolları ve bacaklarının bir bölümü, ikinci figürinin ise belden yukarısı eksik durumdadır. Koyu bej renginde olan ilk figürinin (**Levha ND-44/3**), göğüsleri belirgin ancak çok büyük değildir. Elde bulunan parçadan yola çıkarak, göğüsleri ya da göbeği üzerinde, eksik olan kol ve ellerin herhangi bir parçasının olmayışı, figürinin kollarının, ya her iki yana açık ya da kalça kısmına kadar vücuda bitişik olabileceğini düşündürmektedir. İlk figürinin hafif kabarık göbeği olsa da, her iki figürin için de karın bölgesi büyük değildir diyebiliriz. Figürinlerin vulva bölgeleri de benzer özellikler taşımaktadır. Her iki figürinde de vulva bölgesi, göbek bölgesinin hemen altında, muhtemelen hamur ıslakken yapılmış oluklarla belirtilmiştir. Ayakta duran figürinlerden ilkinin kalça ve bacak bölgesi natüralistik üslupta şekillendirilirken, ikinci figürin, daha durağan hareketsiz unsurlar barındırmaktadır.

EN II yapı katından ele geçmiş olan, natüralistik üslupta işlenmiş son figürin ise kırmızı renklidir ve pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha ND-44/4**). Ayakta ya da oturur vaziyette tasvir edilip edilmediği anlaşılamayan figürinin, göğsünden üst tarafı korunmuştur. Baş kısmı oval olarak biçimlendirilen figürinin, yüzünde gözler kazıma ile iri badem şeklinde, kulaklar ve burun kabartma ile vurgulanmıştır. Figürinin var olan omuz kısmından yola çıkarak, koltuktaki kazıma izlerinden ve omuzlarının aldığı şekil nedeniyle, büyük ihtimalle göğüslerini tutar pozisyonda olduğu söylenebilir. Göğüs kısmındaki kabarıklik ise, göğüslerinin belirgin olduğunu göstermektedir. Söz konusu figürin Hacılar VI. tabaka figürinlerinin çok yakın bir benzeridir.

4b. Şematik Figürin/İdol

Bademağacı yerleşiminden 1993-2007 yılları arasında yapılan çalışmalarda, ele geçen ve yayımlanan 4 adet idol veya şematik figürin bulunmaktadır.

Bu figürinlerden ilki, Bademağacı EN II yıkıntısı içinde bulunmuş olan pişmiş topraktan yapılmış, siyahımsı bej renginde yassı kil plaka levhadır (**Levha ND-44/5**). Figürinin kareye yakın formda köşeli bir başı vardır. Başın vücuttan ayrıldığı boyun kısmı, kafa genişliği boyunca, bir olukla belirtilmiştir. Yüz üzerinde gözler iri badem şeklinde kazıma ile gösterilmiş, kulaklar ve burun kabartma olarak işlenmiştir. Saçlar ise alnın hemen bitiminde yine kazıma çizgilerle vurgulanmıştır. Örneğin ağız kısmı, başın arka kısmına kadar açılan bir delikle belirtilmiştir. Baş gibi örneğin vücut kısmı da dörtgen formludur. Kollar işlenmeden bırakılmıştır. Vücut üzerinde, göğüsler işlenmezken, göbek deliği ve vulva bölgesi vurgulanmıştır. Omuzlardan başlayarak, ayaklara kadar, tamamen düz hatlara sahip figürinin bacakları, eksik durumdadır. Ancak elde olan parçadan yola çıkarak, bacakların, vulva bölgesinden sonra başlayan bir ayrımla, ters “V” şeklinde şekillendirildiği söylenebilir. Söz konusu kil plakanın Hacılar VI. tabakadan ele geçen çok yakın bir benzeri mevcuttur (**Levha ND-22/3-7**).

Bademağacı EN II'nin üst katlarından ele geçen diğer insan tasvirleri ise çuval biçimli idollerdir (**Levha ND-45/1-3**). Sokma başlı olarak tasarlanan bu idoller, pişmiş topraktan yapılmıştır. Yerleşimde ele geçen üç adet çuval biçimli idolün de kolları yanlarda konik çıkıntılar şeklindedir. İdollerden ilki üzerinde vulva ve pubik bölge derin yarıklarla gösterilmiş ve arka kısmı aynı şekilde işlenmiştir. Diğer iki idolün üzerinde vücut ayrıntılarının göstergesi olabilecek, herhangi bir kazıma bulunmamaktadır. Söz konusu idollerin yakın benzerleri, Hacılar VI. tabaka, Höyücek KAD, Yeşilova III/6-8 ve Ulucak yerleşimlerinden bilinmektedir.

Bademağacı yerleşiminin bir diğer şematik figürünü ise, EN II'nin üst yıkıntı birikimi içinden ele geçmiştir. Beyaz mermerden yapılan (**Levha ND-45/4**), taşın doğal şekli bozulmadan, sadece baş ile vücudu ayıran bir girinti yapılarak şekillendirilmiştir. Boyun bölgesi dışında, üzerinde herhangi bir kazıma bulunmayan figürün, ilk bakışta fallik unsurlar içermektedir. Bu tipte sadece baş ve gövdeden oluşan şematik figürinlerin varlığı bilinmektedir. Özellikle Çatalhöyük yerleşiminde, benzer şematik figürinlere rastlanırken, bir tanesinin üzerinde kazıma ile yüz ve vücut ayrıntılarının belirtilmiştir (**Levha ND-45/5**).

C) Kuzeybatı Anadolu Bölgesi

Kuzeybatı Anadolu olarak adlandırdığımız bölge dahilinde, Neolitik döneme tarihlenen dört yerleşim yerinde figürin ya da idol tespit edilmiştir. Söz konusu bu yerleşimler, Barçın Höyük, Pendik, Gökçeada/Uğurlu ve Ilıpınar yerleşimidir (**Harita 5**).

1. Barçın Höyük¹⁵¹

Barçın Höyük'te 2005-2011 yılları arasında sağlam durumda ele geçen ve yayımlanan figürinlerin 4 adettir.

1a. Natüralistik Figürin

Barçın Höyük L11 açması, kuzey kesimi bir mimari evrenin yanmış dolgusu içinde bulunan¹⁵² pişmiş toprak figürin, ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiştir (**Levha ND-46/1**). Figürinin baş kısmı, boyun şekillendirilmeden, direkt omuzlarla birleştirilmiştir. Yüz üzerinde, göz burun gibi hiçbir ayrıntı kullanılmamıştır. Kollar, dirseklerden kıvrılarak göğüslerin altında gösterilmiştir. Göğüsler belirgin, ancak çok büyük değildir. Karın bölgesi şişkin olmayan figürinin, göbek deliği de belirtilmemiştir. Kalçalar geniştir. Kısa, kalın ve silindirik bacaklar kalçaların hemen bitiminde başlamaktadır. Ayaklar işlenmeden bırakılmıştır. Söz konusu figürinin Anadolu'da yakın benzeri bulunmamakla birlikte, bacakların işlenişi ve plastik özellikleri açısından, Pendik yerleşiminden ele geçen figürinle

---

¹⁵¹ Barçın Höyük, Bursa İli, Yenişehir İlçesi'nin 5 km batısında, Yenişehir ve İznik ovaları arasında kalan bir dağ sırtının eteğinde yer almaktadır. Höyükte 2005-2006 yıllarında Jacop Rodenberg başkanlığında yapılan kazılar, 2007 yılından itibaren Fokke Gerritsen başkanlığında devam etmektedir. Yerleşimde, Bizans, Roma, Erken Tunç, Geç Kalkolitik ve Geç Neolitik dönemlere ait yerleşim katları bulunmaktadır (Gerritsen-Özbal 2009, 457). Yerleşim, üst ve orta neolitik katlarından alınan C 14 örneklerine göre MÖ 6420-6250 ve 6230-6100 tarihlerini vermektedir (Roodenberg vd 2008, 62). Daha geç dönemde L13, L11 ve M11 açmalarından alınan örneklerse, sırasıyla MÖ 6400-6210, MÖ 6210-5930 ve MÖ 6070-5840 olarak verilmiştir (Özbal-Gerritsen 2010, 205, Tablo1).

¹⁵² Özbal-Gerritsen 2010, 199

karşılaştırılabilir. Anadolu'ya komşu coğrafyalarda ise Tesalya bölgesinde söz konusu örneğe plastik özellikleri açısından benzeyen figürinler mevcuttur (**Levha ND-46/2**).

Yerleşimden gelen bir diğer buluntu, natüralistik figürine ait olduğu anlaşılan bir bacak parçasıdır. Elde bulunan parçadan anlaşıldığı kadarıyla, steotopik bir figürine ait olan bacak pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha ND-46/3**).

1b. Şematik Figürin/İdol

Barçın Höyük M11 açmasından ele geçen¹⁵³, sağ kolunun tamamı, sol kolunun bir kısmı kırık ve eksik durumda olan şematik figürin, pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha ND-46/4**). Figürinin başı oval bir çıkıntı şeklindedir. Boyun bölgesi gösterilmeden, baş, omuzlarla birleşmektedir. Yüz üzerinde, göz, burun gibi herhangi bir ayrıntı yoktur. Kolların duruş şekli, kırık ve eksik parçalar nedeniyle anlaşılmasa da, sağ göğsün üzerindeki eksik parça nedeniyle, olasılıkla, sağ el göğsün üzerinde, sol el ise vücudun yanında durmaktadır. Göğüsler, yuvarlak çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir. Figürinin karın bölgesi belirgin değildir. Göbek deliği gösterilmeyen figürinin, göbek ve kalça çevresinde, birbirini gelişi güzel kesen kazıma çizgiler, karışık bir motif oluşturmaktadır. Bacaklar işlenmeden bırakılmış, vücudun kalça kısmından sonra düz kesilerek, dairesel bir formda zemine oturması sağlanmıştır. Söz konusu figürinin yakın bir benzeri yoktur. Ancak ilk örnekte olduğu gibi, figürinin omuz bölgesi, kalça üzerindeki zikzak şeklindeki karalamalar ve plastik özellikleri pendik yerleşimindeki figürin ile karşılaştırılabilir. Tesalya bölgesinde ise kalçadan sonra bacakların işlenmeden bırakılarak, silindirik bir şekilde kesilmiş ve yere dairesel formda düz olarak oturan, natüralistik ve şematik figürinlerin sayısı oldukça fazladır. Söz konusu figürinler plastik özellikleri açısından çeşitlilik göstermektedir. Birçoğunun üzerinde vulva bölgesi ve karın belirgindir. Ancak göğüsler dışında hiçbir uzvun belirtilmediği figürinler de mevcuttur (**Levha ND-46/5**)¹⁵⁴.

¹⁵³ Özbal-Gerritsen 2010, 207

¹⁵⁴ Söz konusu figürinlerden ilki, Koilada 1(Magoula Megalo Gefyri), ikincisi Magoula tou Psilou yerleşiminde bulunmuştur. Sırasıyla, Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası

Yerleşimden gelen bir idol ise çuval vücutlu idoller grubunda değerlendirilmektedir. Kolları yanlarda küt çıkıntılar şeklinde gösterilen buluntu, köşeleri yuvarlatılmış dörtgen formludur. Vücudunun alt bölümü düz kesilmiştir (Levha ND-46/6).

2. Pendik¹⁵⁵

2a. Natüralistik Figürin

Pendik yerleşiminde yapılan kısıtlı çalışmalar sırasında ele geçen küçük buluntular arasındaki en küçük grubu pişmiş topraklar eserler oluşturmaktadır¹⁵⁶. Aralıklı dönemlerle kısıtlı sayıda yapılan çalışmalar içerisinde sadece bir adet insan tasviri bulunmuştur.

Pendik yerleşimi, DE-22 açmasından ele geçen¹⁵⁷ ve ayakta durur pozisyonda tasvir edilen figürin, pişmiş topraktan yapılmış ve çok iyi derecede perdahlıdır (Levha ND-47/1). Baş kısmı, sol kolunun bir bölümü ve sağ kolu omuzdan itibaren eksik olan figürinin kolları, kol kısımlarının korunan parçalarından anlaşıldığı üzere, vücudun her iki yanında durmaktadır. Göğüsler belirgin ancak oldukça küçük gösterilmiştir. Bel oyuntusu belirtilen figürinin kalçaları ve kalça etrafında dolaşan, kazıma ile yapılmış zikzak bezeme, figürinin üzerinde bir etek varmış izlenimi yaratmaktadır. Kısa bacaklar silindirik ve küteseldir. Ayaklar

---

689 (ORF), Larissa Arkeoloji Müzesi Katalog numarası (MΛ. ΘE. 1794) ve Atina Akademisi Antik Araştırma Merkezi Katalog numarası 641 (ORF), Larissa Arkeoloji Müzesi Katalog numarası (MΛ. ΘE. 1787) olan figürinler, Larissa Arkeoloji Müzesinde korunmaktadır.

¹⁵⁵ Pendik yerleşimi, İstanbul il sınırları içinde, Pendik ilçe merkezinin yaklaşık 1,5 km doğusundadır. Marmara Denizi'nin kıyısında, Çanak çömlek buluntularının dağılım yoğunluğuna bakılarak höyük yaklaşık 280 x 170 m boyutlarında ve arkeolojik birikimin 2 m kadar olduğu anlaşılmıştır. Ş.A. Kansu tarafından küçük bir sondaj çalışması yapılan höyükte, yüzey toplamaları ve 1981 yılında sınırlı bir kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir (Özdoğan 1983, 401). Marmaray Projesi kapsamında Pendik Tren yolunda tekrar başlayan kazı çalışmaları, devam etmektedir.

¹⁵⁶ Pasinli vd1994, 152

¹⁵⁷ D-22 açmasında çapları 4-6 m arasında değişen, oval tabanlı, çukur yapı kalıntıları mevcuttur. Söz konusu yapıların tabanlarının, sıva üzerine küçük taşlarla örtüldüğü anlaşılmaktadır (Pasinli vd1994, 149).

gösterilmemiştir. Söz konusu figürinin plastik unsurlar açısından yakın bir benzeri, yerleşime komşu olan Barçın Höyük'te karşımıza çıkmaktadır. Tesalya bölgesinde de benzer tipte figürinler bulunmaktadır.

3. Ilıpınar¹⁵⁸

3a. Natüralistik Figürin

Ilıpınar yerleşimin, Neolitik dönem tabakaları içerisinde ele geçen figürin sayısı azdır. Yerleşimde, ahşap direkli yapılar dönemine tarihlenen 1 adet figürin bulunmaktadır¹⁵⁹.

Ilıpınar yerleşimi, WX-12/13 açması, X-12 plan karesinden¹⁶⁰ ele geçen figürin pişmiş topraktan yapılmıştır ve ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiştir (**Levha ND-47/2**). Baş kısmı, her iki kolunun bir bölümü, sağ bacağına tamamı, sol

---

¹⁵⁸ Ilıpınar yerleşimi, Bursa İl'inin kuzeydoğusunda, İznik Gölü'nün batı kesiminde, alüvyonlu bir ova üzerinde yer almaktadır. Yerleşim alanının genişliğinin yaklaşık 2,5 hektar, çapının 250 m, yüksekliğinin batı kesiminde 3 m, doğu kesiminde ise 10 m olduğu bildirilmektedir. Yerleşim, 1948 yılında İ. Kökten ve 1960 yılında J. Mellaart tarafından araştırılmış ve 1987 ile 1995 yılları arasında, İstanbul Hollanda Tarih ve Arkeoloji Enstitüsü adına J. Roodenberg yönetiminde kazılmıştır. Yerleşimde gerçekleştirilen kazılar, yaklaşık 500 yıllık bir süreci kapsayan 20 yerleşim katı olduğunu göstermiş, yerleşim katları 3 ana dönemi kapsayacak şekilde sıralanmıştır. Buna göre yerleşimin tabakalanması; VB Erken Kalkolitik, Hiatus, IX-VI, Hiatus, X Geç Neolitik şeklinde sıralanmaktadır. Yerleşimdeki C14 sonuçlarına göre, yerleşimin MÖ 6. Binin hemen başlarında kurulduğu ve kesintisiz olarak MÖ 5450 yıllarına kadar devam ettiği bilinmektedir (Thissen 2001, 106: Table 3. 7).

¹⁵⁹ Roodenberg 1999, 162, Fig. 1

¹⁶⁰ X-IX. evrelerin mimari özelliği olarak karşımıza çıkan ahşap dikmeli ya da kazık duvarlı yapılar, VII. evreye kadar varlığını sürdürmüştür. Bu evreden sonra, yerleşimin mimari, çanak-çömlek ve buluntu anlayışında büyük değişiklikler gözlenmektedir. Bu dönem yaklaşık olarak MÖ 5700-5600 yıllarına denk gelmektedir (Roodenberg-Roodenberg 2007, 393-394). X. tabaka yapılarının bir yangın sonucunda tahrip olduğu; 40 cm kalınlığında yanık döküntünün altında ele geçen oldukça iyi korunmuş yanmış ev kalıntısından anlaşılmaktadır. 5x6 m boyutlarında olan bu ev ise 25 cm kalınlığında yığma çamur tekniği ile yapılmış duvarlara sahiptir. Odanın içinde, merkeze yakın bir yerde, kilden yapılmış; aşağı yukarı oval biçimli bir ocak; kuzey köşede yine kaba kilden bir kırk kiler dolabı ile bir öğütme taşı, batı duvarının yanında ise bir podyumun yer almaktadır. Zemini yanık kil tabanla kaplı olan bu mekânın içinde, obsidyen çekirdek, taş boncuklar, figürin gibi küçük buluntular da mevcuttur (Roodenberg 1993, 173) .

bacağının ise bir bölümü eksik durumda olan figürinin, göğüsleri ve göbek bölgesi belirgin değildir. Kolların elde bulunan parçalarından anlaşıldığı kadarıyla, kollar, vücudun iki yanında durmaktadır. Bel oyuntusu gösterilen figürinin arka kısmı doğala yakın olarak şekillendirilmiştir. Figürinin Anadolu’da yakın benzeri ile karşılaşmamıştır. Plastik özellikler açısından Pendik yerleşiminden ele geçen figürin ile benzediği söylenebilir.

4. Gökçeada/Uğurlu¹⁶¹

Gökçeada/Uğurlu’da Neolitik döneme tarihlenen 2 adet figürin bulunmaktadır. Bu figürinler, natüralistik üslupta şekillendirilmiştir.

4a. Natüralistik Figürin

Neolitik dönem tabakalarından gelen ve oturur pozisyonda tasvir edilen natüralistik figürin (**Levha ND-51/4**), Uğurlu’da IV. tabaka buluntuları arasına yer almaktadır¹⁶². Steotopik özellikler gösteren bu örnek, Anadolu tipindedir ve özellikle Orta ve Güneybatı Anadolu Neolitik dönem figürinleri ile yakın benzerlik içerisindedir.

Uğurlu/Gökçeada yerleşiminde IV. tabaka V18 açmasından elde edilen¹⁶³ mermerden yapılmış, uzun köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgen yüzü ve kırık fakat kırılma yerinden belirgin olduğu anlaşılan bir burnu olan figürin (**Levha ND-51/3**), Batı Anadolu figürinleri içerisinde, bu formda ve mermerden yapılmış en erken örnektir. Grotta Pelos Kültürü “*Plastiras Type*” figürinlerle yakın benzerlik içerisinde olan figürin başının boyundan aşağısının eksik olması nedeniyle tam olarak bir bağ kurmak zor olsa da, Paros, Naxos, Antiparos, Amorgos¹⁶⁴ gibi birçok

---

¹⁶¹ Gökçeada/Uğurlu yerleşimi, adanın batı tarafında, Zeytinlik olarak adlandırılan mevkiide yer alan 250x200 m boyutlarında, bir höyüktür. Tabaka V ve IV. tabakadan alınan C 14 örneklerine göre, Uğurlu’nun V. tabakası, Ulucak V, Tesalya Erken Neolitik ve Karanovo I. tabaka ile çağdaştır. Figürinlerin ele geçtiği IV. tabaka ise yaklaşık olarak MÖ 5970-5840 tarihlerini vermektedir ve Ulucak Höyük IV. tabaka ile çağdaştır (Erdoğu 2013, 7).

¹⁶² Erdoğu 2013, 4

¹⁶³ Erdoğu 2013, 4

¹⁶⁴ Renfrew 1969, 6

Kiklad adasının bu tipte figürinlerinin MÖ 3000'lere tarihlenmesi, yaklaşık 2000 yıl daha erkene tarihlenen bu figürini daha da önemli kılmaktadır.

D) Trakya

Doğu Trakya olarak adlandırabileceğimiz bölge dahilinde, Neolitik döneme tarihlenen iki yerleşim yerinde figürin ya da idol tespit edilmiştir. Söz konusu bu merkezler, Aşağı Pınar ve Hoca Çeşme yerleşimidir (**Harita 6**).

1. Aşağı Pınar¹⁶⁵

Aşağı Pınar yerleşiminin 17 adet figürin değerlendirilmiştir. Bu figürinlerden, ondördü natüralistik, üçü şematiktir.

1a. Natüralistik Figürin

Aşağı Pınar yerleşimi, 7. tabakadan ele geçen figürin¹⁶⁶, pişmiş topraktan yapılmış ve ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiştir (**Levha ND-47/3**). Vücudunun devamı şeklinde, dörtgen biçiminde yassı bir başı olan figürinin, yüzü üzerinde gözler ve burun kabartma olarak gösterilmiş, ağız kısmı ise burnun hemen altında küçük bir delikle belirtilmiştir. Başı ile aynı genişlikteki omuzları bulunan örneğin sol kolu, figürinin arkasından dolaşarak, sağ kol ile birlikte birleşmiş ve vücudun sağ yanında durmaktadır. Göğüsler omuzların hemen altında küçük kabarıklıklar

---

¹⁶⁵ Aşağı Pınar Kırklareli İli'nin hemen güneyinde, Ergene Havzası'nın kuzey kesiminde, su kaynakları bakımından zengin bir bölgede yer almaktadır. Yerleşim 1993 yılında M. Özdoğan ve H. Parzinger başkanlığında kazılmaya başlamış, kazılar, halen M. Özdoğan başkanlığında devam etmektedir. Yerleşimde yapılan çalışmalar, höyükte, 3 metre yüksekliğindeki arkeolojik dolguda, 1700 yıllık bir süreci kapsayan, 9 yerleşim katı olduğunu göstermiştir. Buna göre yerleşimdeki tabakalanma; 8. Tabaka-İlk Neolitik Dönem (Karanovo öncesi), 7-6. tabaka- Karanovo I-II, 6-5. tabaka-Karanova II-III, 5-1. tabakalar-Karanovo II-IV şeklindedir. Aşağı Pınar'ın 7-6. tabakalardan alınan C 14 sonuçlarına, yaklaşık olarak MÖ 6000-5700 yıllarını vermektedir. Böylece, yerleşimin 9-8. tabakaları MÖ 6400'e kadar inmektedir. Araştırmaların sınırlı olduğu 8. tabaka, Anadolu'dan Balkanlar'a doğru gerçekleşen ilk göçü, 7. tabaka ise Neolitik yayılımın iyi bilinen bir evresini, 6. tabaka ise Balkanlar'daki ilk Neolitik dönem kültürlerini temsil etmektedir (Özdoğan 2013, 184-190).

¹⁶⁶ Özdoğan 2007, 454

şeklindedir. Yassı dikdörtgen beden üzerinde karın bölgesi ve göbek deliği belirgin değildir. Vücudun kalça kısmından üstte kalan yassı bölümünden sonra, figürinin geniş ve abartılı kalça kısmı başlamaktadır. Bu abartı, figürinin arka kısmında da mevcuttur. Kalçanın devamı şeklindeki silindirik bacaklar ise birbirine bitişik olarak gösterilmiş, ayaklar işlenmeden düz bir şekilde kesilmiştir.

Yerleşimin 7. tabakasından ele geçen bir diğer figürin¹⁶⁷, yine pişmiş topraktan yapılmış ve ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiştir (**Levha ND-47/4**). Baş kısmı, kenarları yuvarlatılmış üçgen formunda olan figürinin, kabartma ile yapılmış, büyük ve belirgin bir burnu vardır. Gözler küçük delikler şeklinde gösterilmiştir. Silindirik bir vücudu olan figürinin kolları, karın kısmı ve göbek deliği işlenmemiştir. Göğüsler bir önceki figürinde de olduğu gibi küçük kabartılar şeklindedir. Arka kısmı aşırı belirgin olan figürinin, vulva bölgesi “V” şeklinde kazıma ile gösterilmiştir. Bacaklar, kalça kısımlarından sonra silindirik formda, bitişik olarak devam etmektedir. Ayaklar ise işlenmeden bırakılmıştır.

7. tabakanın diğer buluntuları arasında, ayakta durur pozisyonda tasvir edilen figürinlere ait ve belden aşağı kısmı korunabilmiş, 2 adet bacak parçası yer almaktadır (**Levha ND-48/1**). İlk iki örneğe oldukça benzeyen silindirik formdaki figürinlerin, oldukça geniş ve arkaya doğru devam eden kalçaları vardır. Söz konusu figürinlerden bir tanesinin kalça ve arka kısmını saran, kazıma ile yapılmış, birbirine paralel iki çizgi arasında küçük deliklerin oluşturduğu bezemeler bulunmaktadır. Her iki figürinin de ayakları işlenmeden bırakılmıştır. Bu tip figürinlerin çok yakın benzerleri, Bulgaristan’ın Struma Vadisi, Topolnitsa kültüründe¹⁶⁸, Bulgaristan’ın güneybatısında Čavdar ve Karanovo yerleşiminin I. Evresinde karşımıza çıkmaktadır (**Levha ND-48/3-6; Levha ND-49/1**).

8-7 ve 7. tabaka figürinlerinin baş formları ve yüz şekilleri değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır. 8. Tabakanın erken örneklerinden olan gaga burunlu figürin oldukça küçük ebatlarda başı ve yüzünün neredeyse tamamını kaplayacak kadar büyük burnu ile diğer örneklerden ayrılmaktadır. Karanovo’daki

---

¹⁶⁷ Özdoğan 2007, 454

¹⁶⁸ Тодорова- Вайсов 1993, 197-198

örneklerle benzer durumda, boyunla birlikte devan eden dikdörtgen başla sahip figürinlerin ise yüz ayrıntıları, nokta ya da çift çizgi kazıma şeklinde gösterilen gözler, kabarik uzun burun ile benzer ve tipiktir. Yerleşimden ele geçen 7. tabaka figürinlerinden dört adet baş ise hem yerleşimdeki diğer figürinlerden hem de Anadolu'dan oldukça farklıdır. Ortak özellik olarak, gözlerin derin çukurlar, burnun ise kabartı şeklinde gösterilerek, burun deliklerinin vurgulandığı bu örneklerin ilki geriye doğru kalkık olarak gösterilen başı ile dikkat çekmektedir. Güneydoğu Anadolu yerleşimlerinden Mezraa-Teleilat eril figürinlerini andıran bu örneğin Batı Anadolu'da yakın benzeri bulunmamaktadır. Yerleşimdeki diğer figürinlerden farklı olan bir başka baş ise belirgin üçgen formludur. Düz yüz üzerinde gözler, burun, burun delikleri ve ağız özenle işlenmiştir (**Levha ND-49/2-4**). Bu figürinin Anadolu'da yakın bir benzeri bulunmamakla birlikte, Sesklo'da üçgen yüzlü ve Aşağı Pınar figürinine benzer şekilde dar omuzlu bir örnek bulunmaktadır. Üçüncü baş formu, belirgin oval yüzlüdür. Başın üzeri düzdür ve omuzlara doğru belirgin bir kavisle devam etmektedir. Daha çok günümüz rahive başlıklarını andıran bir görüntüsü olan bu figürinin ilk iki örnek gibi yakın bir benzeri bulunmamaktadır. En yakın benzeri, kuzey Bulgaristan ise Samovodene yerleşiminde bulunan düz yüzlü figürindir.

Yerleşimden 8-6 tabakasından ele geçen oturur pozisyondaki tek figürin ise, steotopik özelliklere yakın bir formdadır. Pişmiş topraktan yapılan ve baş kısmı eksik olan figürinin, öne doğru uzatılan bacakları, ayakta tasvir edilenlerle benzer şekilde bitişik olarak şekillendirilmiştir (**Levha ND-49/5**).

1b. Şematik Figürin/İdol

Aşağı Pınar yerleşiminde ele geçen üç örnek, yassı plaka şeklinde, dörtgen formludur (**Levha ND-50/1-3**). Gözlerin çift çizgi kazımlarla, burnun ise kabartma şeklinde kabarik olarak gösterildiği bu örnekler, Anadolu Neolitik dönem figürinlerine yabancı olup, Bulgaristan'da yoğun olarak, Karanovo¹⁶⁹, Kapitan

---

¹⁶⁹ Hiptmair 1997, Lev: 110

Dimitriev, Rakitovo¹⁷⁰, Vaksevo, Kovacevo, Pernik¹⁷¹, Elesnica¹⁷², Galabnik¹⁷³, Saparavea Banja¹⁷⁴, Macaristan Körös-Kriş kültür bölgesinde, Mehtelek¹⁷⁵, gibi yerleşimlerinde karşımıza çıkmaktadır.

2. Hoca Çeşme¹⁷⁶

Hoca Çeşme yerleşiminde Neolitik döneme tarihlenen 2 adet figürin tespit edilmiştir.

2a. Natüralistik Figürin

Hoca Çeşme yerleşimi, IV evreye ait, taştan yapılan figürin¹⁷⁷, bağdaş kurmuş pozisyonda tasvir edilmiştir (**Levha ND-50/4**). Yalnızca belden aşağısı korunur durumdaki figürin, muhtemelen, taşın orijinal şeklinden yararlanılarak şekillendirilmiştir. Balkan özelliklerinden daha çok Anadolu özelliği taşıyan figürinin sağ bacağı, vücudun önüne doğru kıvrılmış, ayaklar işlenmeden, ayakuçlarına konik bir form verilmiştir. Bacakları bu şekilde önünde kıvrılan örnekler daha çok Tesalya bölgesinde karşımıza çıkmaktadır. Ancak söz konusu bu figürinler, pişmiş topraktan yapılmış olmalarıyla Hoca Çeşme yerleşimi örneğinden ayrılırlar (**Levha ND-50/5, 6**).

---

¹⁷⁰ Matsanova 1996, Lev: 1, 3

¹⁷¹ Тодорова-Вайсов, 1993, 195; Todorova vd. 1993, 173

¹⁷² Nikolov 1987, Fig: 29; Тодорова-Вайсов, 1993, 208

¹⁷³ Tshochadshiew 1981, 89; Тодорова-Вайсов, 1993, 195

¹⁷⁴ Тодорова-Вайсов, 1993, 209

¹⁷⁵ Тодорова-Вайсов, 1993, 195

¹⁷⁶ Hoca Çeşme yerleşimi, Edime İli'nin güneybatısında, Meriç Nehri'nin Ege Denizi'ne döküldüğü yerin doğusunda yer almaktadır (Özdoğan 2007, 415). Yerleşimdeki bilimsel kazılar, 1990-1993 yılları arasında, M. Özdoğan başkanlığında yapılmıştır. Höyükteki ilk yerleşim IV. evreyle temsil edilmektedir. Buna göre yerleşimdeki tabakalar; IV. Evre-7. Yapı Katı, II. Evre-6-5. Yapı Katları, II. Evre-4-2. Yapı Katları, I. Evre-a-e Alt Evreleri şeklinde sıralanmaktadır. Yerleşimdeki C 14 sonuçlarına göre, IV. evre, yaklaşık olarak MÖ 6400-6100, IV. evreyi takip eden II. evre ise, MÖ 6000-6100 yıllarına tarihlenmektedir (Özdoğan 1997, 27).

¹⁷⁷ Özdoğan 2007, 415

2b. Şematik Figürin/İdol

Yerleşimin IV. evresine ait şematik figürin, bacaklarını açarak ayakta durur? pozisyonda tasvir edilmiştir (**Levha ND-51/1**). Beyaz damarlı yeşil taştan yapılan figürinin belden yukarısı eksik durumdadır. Bacakları “M” şeklinde açık olarak ve oldukça stilize edilerek şekillendirilen örnek üzerinde göbek deliği, vulva gibi her hangi bir ayrıntı belirtilmemiştir. Ayaklar küçük çıkıntılar şeklindedir. Pozisyonu itibariyle, doğum yaptığı düşünülen figürinin yakın bir benzeri Anadolu’da bulunmamaktadır. Örneğin en yakın benzeri ise Bulgaristan’ın Yabalkovo yerleşiminde mevcuttur (**Levha ND-51/2**).

IV. BÖLÜM

KALKOLİTİK DÖNEM FİGÜRİN VE İDOLLERİ

A) Batı Anadolu Kıyı Şeridi / Orta Batı Anadolu

Batı Anadolu kıyı şeridi ya da Orta Batı Anadolu olarak adlandırabileceğimiz bölge içerisinde, Kalkolitik döneme tarihlenen yedi merkezde figürin ya da idol tespit edilmiştir. Söz konusu bu yerleşimler, Ulucak, Ege Gübre, Liman Tepe, Bakla Tepe, Çukuriçi, Manisa Alağaç merkezleri ve Kulaksızlar Mermer Atölyesi'dir (**Harita 7**).

1. Ulucak Höyük¹⁷⁸

Ulucak Höyük'te 1995 yılından itibaren yapılan bilimsel kazı çalışmaları kapsamında Kalkolitik döneme tarihlenen, bir adet şematik figürin/idol saptanmıştır.

1a. Şematik Figürin /İdol

Ulucak Höyük III. tabaka, O13 plan karesinde ele geçen şematik figürin (**Levha KD-1/1**), pişmiş topraktan yapılmış ve oturur durumda tasvir edilmiştir. Baş kısmı kırık ve eksik durumda olan figürinin ince, uzun bir boynu vardır. Kollar, yanlarda küçük küt çıkıntılar şeklinde gösterilmiş, göğüs işlenmeden bırakılmıştır. Figürinin göbek bölgesi hafif kabarık ve sarkıktır. Bu sarkıklık enine ve birbirine paralel iki olukla belirtilmiştir. Gövde üzerinde, vulva ve pubik bölge gibi, dişilik ibaresi belirten kısımlar işlenmeden bırakılmıştır. Bu tip figürinler, Anadolu'da Neolitik dönemden itibaren, Göller Bölgesi, Orta Anadolu hatta Güneydoğu Anadolu Bölgesinde karşımıza çıkmaktadır; ancak Ulucak Höyük ile

---

¹⁷⁸ Ulucak Höyük, C14 sonuçlarına göre yaklaşık olarak MÖ 6. binyılın sonlarında, büyük bir yangınla terk edilmiştir (Çilingiroğlu vd. 2004, 38; Çilingiroğlu-Çilingiroğlu 2007, 363). Yangın sonucu yıkılan höyükte, bir sonraki yerleşim Orta ve Geç Kalkolitik döneme tarihlenmektedir. Bu dönem, höyüğün doğu kesiminde, O12, O13, açmalarının tamamında takip edilebilmektedir. Çanak çömlek verilerine göre höyükteki III. tabaka buluntuları, Bakla Tepe ve Ilıpar V. tabakası ile benzerlik içerisindedir (Çilingiroğlu vd. 2004, 19). Ancak son yıllarda yapılan çalışmalar, Ulucak Höyük'te Kalkolitik dönem tabakalarının daha erkene tarihlenebileceğini ortaya koymuştur. Konu ile ilgili çalışmalar, Do. Dr. Özlem Çevik tarafından sürdürülmektedir.

çağdaş olan, Hacılar I. tabaka ile Ilıpınar V. tabakada ele geçen figürinler, form ve plastik özellikler açısından, Ulucak örneğine oldukça benzemektedir. Aynı şekilde, benzer bir plastik üslupta şekillendirilen bir başka figürin de (**Levha KD-1/2**) Sinop, Kocagöz Höyük yerleşiminden ele geçmiştir¹⁷⁹. Coğrafya olarak iki yerleşim, birbirine çok uzak olsalar da, iki buluntu arasında benzerlik dikkat çekicidir. Batı Anadolu'ya komşu coğrafyalarda ise benzer plastik özelliklere sahip bir figürin, Knossos'un Geç Neolitik dönem tabakalarından ele geçmiştir¹⁸⁰; ancak Knossos'da ele geçen figürin, göğüslerinin işlenişi ile Ulucak örneğinden ayrılmaktadır (**Levha KD-1/3**).

2. Ege Gübre Yerleşimi¹⁸¹

Ege Gübre yerleşiminde 2004-2008 yılları arasında yapılan kazı çalışmalarında Kalkolitik döneme tarihlenen 1 adet idol ele geçmiştir.

2a. Şematik Figürin /İdol

Ege Gübre yerleşimi 2. katından ele geçen ve insan bedenini temsil eden halka idol (**Levha KD-1/4**), altından yapılmıştır¹⁸². İdol, dairesel, ortası delik bir alt gövde ile dikdörtgene yakın bir formda, üzerinde deliği olan, askı kısmından oluşmaktadır. Bu tip halka idoller, Anadolu'da Erken Tunç Çağ'da görülürken, Ege Gübre örneği şimdilik Anadolu coğrafyası için en erken örnektir. Form olarak daha çok Kıta Yunanistan ile benzerlik içerisinde olan idolün en yakın benzeri,

---

¹⁷⁹ Bilgi 2012, 186

¹⁸⁰ Mina 2008, 127

¹⁸¹ Kalkolitik dönem, yerleşimin ikinci tabaksını oluşturmaktadır. 6. binyılın son çeyreğinde terkedilen yerleşim, Kalkolitik dönemde yeniden iskân görmüştür. Yerleşimde, döneme tarihlenen, mimari kalıntılar ve çanak çömleklerin yanı sıra, beş adet mezar ortaya çıkarılmıştır. Bu mezarlarda, mezar buluntusu olarak saf gümüşten yapılmış iki adet küpe ele geçmiştir. Kalkolitik döneme ait mimari kalıntılar, Hellenistik dönem yerleşimcileri tarafından tahrip edilmiş olup, belirgin bir mimari plan vermemektedir (Sağlamtimur-Ozan 2012, 228). Yerleşimde yapılan C14 sonuçlarına göre, Geç Kalkolitik döneme ait katlar, C1 plan karesinde MÖ 4040-3950 ve D2 plan karesinde, MÖ 3780-3640 tarih aralıklarını vermektedir (Sağlamtimur-Ozan 2012, 240).

¹⁸² Keskin 2011, 199

Yunanistan'da Theopetra Mağarası'nda (**Levha KD-1/5**) ve Tesalya'da Stefanovikeio (**Levha KD-1/6**) yerleşiminde ele geçmiştir. Yine Tesalya'da bu tip halka idollerin taştan yapılmış olanları ile de karşılaşmak mümkündür¹⁸³. Halka idoller, Yunanistan'ın güney yarısı, Ege adaları, Anadolu, Karadeniz'in kuzeyi gibi çok geniş bir coğrafyada benzer ve tipik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yunanistan'da genelde mağaralarda ele geçen idollerin altın olanlarına sık rastlanılmamaktadır. Balkanlar'da Varna mezarlarında da ele geçen altından yapılmış halka idollerin bronz ve gümüşe göre sayıca fazla olması, zenginlik göstergesi olarak yorumlanmıştır¹⁸⁴.

3. Liman Tepe¹⁸⁵

Liman Tepe'de yapılan kazı çalışmalarında Kalkolitik döneme tarihlenen ve yayımlanan, 1 adet şematik figürin/ido1 tespit edilmiştir.

3a. Şematik Figürin /İdol

Liman Tepe VIIb tabakasından ele geçen şematik figürin¹⁸⁶ pişmiş topraktan yapılmış ve ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiştir (**Levha KD-2/1**).

---

¹⁸³ Apostolika 2005, 134

¹⁸⁴ Apostolika 2005, 135

¹⁸⁵ Liman Tepe, İzmir İli, Urla İlçesi, İskele Mahallesi'nde, modern limanın hemen doğusunda, Karantina Adası'na bağlanan anayolun hemen yanında, Ege Denizi'ne uzanan bir burnun üzerinde yer almaktadır. Höyüğün üst kısmında, çok yoğun olarak toprak alımları yapıldığı için üst tabakalar tahrip olmuştur. Tektonik bir bölgede yer alan Liman Tepe'nin olasılıkla Neolitik döneme tarihlenebilecek kalıntıları ve o dönemin antik kıyı çizgisi bugün Ege denizinin altında, sahilden yaklaşık 500 m içeride tespit edilmiştir. 1979 yılında, Prof. Dr. Güven Bakır başkanlığında sürdürülen Klazomenai kazıları, aynı mevkide daha çok sondaj mahiyetinde olan kazı çalışmaları başlatılmış ve Erken Tunç Çağı'na kadar uzanan mimari kalıntılar tespit edilmiştir. 1992 yılında Kültür Bakanlığı'nın vermiş olduğu karar sonucunda, bir taraftan Klazomenai kazıları devam ederken, diğer taraftan Prehistorik Klazomenai kültür tabakalarının "Liman Tepe Kazısı" adı altında Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Hayat Erkanal tarafından araştırılmasına başlanılmıştır. Günümüzde kesintisiz bir şekilde devam eden kazılarda, Liman Tepe'de tabakaya bağlı bir şekilde Orta Kalkolitik dönemden, Roma dönemine kadar tüm tabakalar tespit edilmiştir (Erkanal-Şahoğlu 2012b, 219-220).

Figürinin öne doğru eğik ve oval formlu bir başı vardır. Yüz üzerinde hafif kabartı şeklindeki burun dışında bir uzuv işlenmemiştir. Boyun kısmı, başın devamı şeklinde omuzlarla birleşmektedir. Kolları, vücudun her iki yanına doğru konik çıkıntılar şeklinde açık durmaktadır. Figürin üzerinde göğüsler ve göbek belirgin değildir. Oldukça yassı bir formu olan figürinin bacakları işlenmeden bırakılmış, vücudun alt kısmı düz bir şekilde kesilerek sonlandırılmıştır. Bu tip konik kollu, boyun kısmının omuzlarla direkt birleştiği, bacakları işlenmeden bırakılan şematik figürinler, Anadolu'da Neolitik dönemden itibaren karşımıza çıkmaktadır. Özellikle, Güneybatı Anadolu Bölgesi'nde Höyücek, Hacılar, Orta Anadolu'da Çatal Höyük gibi yerleşimlerde bu tip figürinlerle karşılaşmak mümkündür. Yine Balkanlar'da, Vinča yerleşimi, Karanovo IV. tabaka ile çağdaş, Karasura yerleşiminde (**Levha KD-2/2**) ve Bulgaristan'da Veliko Tırново'da (**Levha KD-2/3**) birebir aynı plastik özellikler barındıran figürinler bulunmaktadır.

4. Bakla Tepe¹⁸⁷

Bakla Tepe'de yapılan kazı çalışmalarında Kalkolitik döneme tarihlenen ve yayınlanan, 1 adet natüralistik figürin, 1 adet şematik figürin/idol tespit edilmiştir.

---

¹⁸⁶ Erkanal-Şahoğlu 2012b, 221

¹⁸⁷ Bakla Tepe, İzmir ili, Menderes İlçesi'nde, yer almaktadır. Cumaovası sınırları içerisinde kalan bu bölge, bir taraftan Torbalı üzerinden Küçük Menderes vadisine, diğer taraftan da kuzeydeki İzmir körfezine bağlanmaktadır. Bu ova, güneyde yer alan Tahtalı Çayı'nın aktığı dar vadi ile denize açılmaktadır. Bakla Tepe kazıları, İzmir'in güneyinde, Tahtalı Çayı'nın Gümüldür'e doğru akarak denize birleştiği dar vadi içerisine inşa edilen içme suyu amaçlı baraj projesi nedeniyle gerçekleştirilen Tahtalı Barajı Kurtarma Projesi çerçevesinde yapılmıştır. Bu merkez ilk kez Prof. Dr. Numan Tuna'nın bölgede yaptığı yüzey araştırmalarında (Bulgurca Höyük) tespit edilmiş, daha sonra, Prof. Dr. Recep Meriç'in gerçekleştirdiği çalışmalarda ziyaret edilmiştir. Bakla Tepe'de 1993 ve 1994 yıllarında yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. 1995-1998 yılları arasında, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Hayat Erkanal'ın bilimsel başkanlığında kesintisiz devam eden kazılar, 1999 yılında barajın su seviyesinin artması nedeniyle Kocabaş Tepe'ye kaydırılmış, daha sonra 2000-2001 yıllarında yeniden devam ederek, höyüğün tamamen baraj gölü sınırları içerisinde kalmasıyla sonlandırılmıştır (Erkanal-Şahoğlu 2012a, 91).

4a. Natüralistik Figürin

Bakla tepe V. tabakadan¹⁸⁸ ele geçen natüralistik figürin, pişmiş topraktan yapılmış ve ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiştir (**Levha KD-2/4**). Figürin, yuvarlak başlı, düz yüzü ve uzun boyunludur. Başında polos benzeri bir başlık ya da saçın topuzu olarak yorumlanabilecek, silindirik bir uzantı yer almaktadır. Yüzde gözler, küçük deliklerle belirtilmiş, burun kabartı şeklinde vurgulanmıştır. Figürinin boynu gövdeye doğru genişleyerek inmektedir. Kollar yanlarda küt çıkıntılar şeklinde ve oldukça kısadır. Bedeni oldukça yassı olan figürinin göğüs kısımları kırıktır; ancak parçaların koptuğu kısımlardan anlaşıldığı kadarıyla göğüsler, yuvarlak formlu ve küçük olarak gösterilmiştir. Göbek bölgesi ve göbek deliği belirgin değildir. Kalçaların omuz ile oranına bakıldığında, örneğin, oldukça dar kalçalı olduğu söylenebilir. Bacaklar kısa ve silindirikdir. Ayaklar ise işlenmeden bırakılmıştır. Batı Anadolu kıyı şeridinde Kalkolitik dönemde bir benzeri olmayan ve Anadolu'da Erken Tunç Çağ'dan itibaren görülmeye başlayan bu tip figürinler, daha çok İç Batı Anadolu ve Kuzey Batı Anadolu'da karşımıza çıkmaktadır. En yakın benzerleri, Trakya'da Kanlıgeçit, İç Batı Anadolu'da, Afyon Çıkrık Höyük ile Demircihöyük'te (**Levha KD-2/5**) bulunmaktadır.

4b. Şematik Figürin/İdol

Geç Kalkolitik dönem kuzey kazı alanında 2. mimari tabakadan elde edilen şematik figürin, pişmiş topraktan yapılmış ve yalnızca baş kısmı korunmuştur¹⁸⁹ (**Levha KD-3/1**). Dikdörtgene yakın formdaki baş, alın kısmına doğru genişlemektedir. Alın kısmı üzerinde, birbirine eşit uzaklıklarda, düzgün bir şekilde yerleştirilmiş küçük delikler bulunmaktadır. Figürinin burun kısmı kabartı

---

¹⁸⁸ Bakla Tepe'nin en erken yerleşimi, MÖ 4. bin sonlarına tarihlenen ve BT.V olarak adlandırılan Geç Kalkolitik dönemdir. Yerleşme bu dönemde, savunma sistemi olmayan, evlerin arasında geniş açıklıklar bulunan açık yerleşim sistemini yansıtmaktadır. Yaklaşık 350x250 m boyutlarında oldukça geniş bir alana yayılan yerleşmede, bağımsız olarak inşa edilmiş tek sıra taş temeli olan ve çamur ile ahşap kullanılarak inşa edilmiş mimari hâkimdir. 4 evresi bulunan bu tabaka, çok sayıda yangın geçirmiştir (Erkanal-Şahoğlu 2012a, 92).

¹⁸⁹ Erkanal-Özkan 1999, 343

şeklinde, gözler ise derin iki delikle belirtilmiştir. Gözlerin iki yanında, kulak olduğu düşünülen, konik formda iki adet çıkıntı bulunmaktadır. Boyun kısmı başın üst bölümüne göre daha ince olarak devam etmektedir. Batı Anadolu'nun kıyı kesimine Neolitik dönemden itibaren yabancı olan bu figürin tipi, sıklıkla, Balkanlarda ve Anadolu'nun Trakya bölümünde karşımıza çıkmaktadır. Aşağı Pınar yerleşiminde bu tipte, başı kareye yakın formda yapılmış Geç Neolitik dönem figürini bulunmaktadır (**Levha KD-3/2**).

5. Kulaksızlar Mermer Atölyesi¹⁹⁰

Kulaksızlar mermer atölyesinin en tipik buluntu grubunu "Kilia Tipi" idoller oluşturmaktadır. Yurt dışındaki birçok müzeye dağılmış olan Kilia tipi idollerin (**Levha KD-4/1-7; KD-3/4, 5**), Anadolu'da yapılan sistemli kazılar içerisinde tam ve sağlam durumdaki bir örneğine henüz rastlanılmamıştır. Geneline yakını mermerden yapılan bu tip idollerin boyları, 10-17 cm. arasında değişmektedir. Form olarak çeşitli tipteki tam plastik başlara sahip idollerin, kimi zaman göz, kulak ve burunları kabartı şeklinde gösterilmiş, ağız kısımları ise işlenmeden bırakılmıştır. Silindirik formdaki boyun kısımları, değişen uzunluklarda şekillendirilirken, geneli ince ve narindir. Kilia tipi idollerin vücut bölümleri ise baş kısımlarının aksine oldukça şematik ve yassıdır. Örneklerin geneline yakını baklava şeklinde vücut formuna sahiptir. Penguen kanadını andıran kolları, vücudun her iki yanında oldukça keskin bir şekilde kıvrılarak göğüsler üzerinde birleşir. Bazı örneklerde vulva bölgesi kazıma çizgilerle gösterilmiştir. Ayaklar, genellikle yere saplama ya da öne doğru sivri narin bir şekilde uzanan çıkıntı olarak gösterilen idollerin kimi zaman ayak

---

¹⁹⁰ Kulaksızlar mermer atölyesi, Akhisar'ın 16 km güneydoğusunda, Kulaksızlar köyü yakınındaki Balıkburnu mevkiinde bulunmaktadır. Akselendi ovasının doğusundaki tepelerin eteğinde yer alan yerleşim, 1994-1995 yıllarında Rafet Dinç (Dinç 1996, 11), 1999'da Turan Takaoğlu (Takaoğlu 2001), 2007-2008 yıllarında Engin Akdeniz tarafından araştırılmıştır (Akdeniz 2010, 65-83). Yapılan araştırmalar sonucunda, Kulaksızlar'dan elde edilen buluntuların büyük çoğunluğunun çeşitli üretim aşamasındaki idol ve kap parçaları ile bunların yapımında kullanılan aletler olduğu anlaşılmıştır. Hammadde olarak kullanılan mermer, atölyenin hemen kuzeyindeki Harmandalı Dağı'ndan elde edilmektedir (Dinç 1995, 12-25). Bölge, kolay şekillenen mermer, granit, bazalt ve kumtaşının yoğunluğundan dolayı bu bölge işlik alanı olarak kullanılmıştır (Takaoğlu 2002, 72).

parmakları da işlenmiştir. Kulaksızlar ve Kilya dışında Anadolu'da, Beşik-Sivritepe, Çukuriçi, Hanaytepe, Yortan Mezarlığı, Alaağaç, Papazköy, Gavurtepe, Aphrodisias, Karain Mağarası, Kozacı ve Kırşehir'de ele geçen Kilia tipi idoller, hem Kalkolitik dönem hem de ETC yerleşimlerinde ele geçmiştir¹⁹¹ (**Harita 8**).

Çeşitli müzelerde bulunan idollerin yanı sıra, Kulaksızlar mermer atölyesi araştırmaları kapsamında elde edilen idol taslak ve parçaların sayısı oldukça fazladır. Rafet Dinç'in 1994 yılı çalışmalarında, yaklaşık olarak, 68 adet mermer idol taslağı, 1993 yılında köylülerin Manisa Müzesi'ne teslim ettikleri idol parçaları ve yüzey araştırmasından elde edilen parçalar ile ele geçen idol parçası sayısı ise 227 adettir¹⁹². Yine Rafet Dinç'in bölgede yaptığı 1995 yılı araştırmalarında 51 adet¹⁹³ mermer idol taslağı ve parçası, incelenerek yayınlanmıştır. Turan Takaoğlu'nun bölgede yaptığı 1999 yılı yüzey araştırmalarında ise Kilia tipi idollerin, toplanan yüzey malzemesi içerisinde %40 gibi büyük bir orana sahip olduğu anlaşılmaktadır¹⁹⁴.

5a. Şematik Figürin/idol ¹⁹⁵

Kulaksızlar mermer atölyesinde Rafet Dinç'in 1994 yılında gerçekleştirdiği ilk yüzey araştırmasında elde edilen idol parçaları, Dinç tarafından stilistik özelliklerine, farklı form ve tiplere göre sınıflanmış ve bu sınıflama I-XV arasında gruplara ayrılarak yayınlanmıştır¹⁹⁶.

Atölye ve çevresinde yapılan araştırmalar sonucunda, elde edilen idol taslak ve parçaların tamamı, baş, gövde, ayak ve henüz yapım aşamasında olan

---

¹⁹¹ Dinç 1996, 26; Takaoğlu 2001, 160; Akdeniz 2010, 68

¹⁹² Dinç 1995, 13

¹⁹³ Dinç 1996, 257

¹⁹⁴ Takaoğlu 2001, 160

¹⁹⁵ Baş kısımları tam plastik, gövde kısımları ise şematik olarak şekillendirilen bu buluntu grubu yayınlarda genellikle "idol" olarak kullanıldığı için, tezimizde söz konusu buluntu grubunu, idol olarak isimlendirmeyi tercih ettik.

¹⁹⁶ Dinç 1995, 14

çekirdekler ile atık parçalardan oluşmaktadır. Bu parçalardan ilk bölümü, çeşitli boyutlardaki tanımlanabilir idol taslaklarıdır.

Rafet Dinç tarafından mızrak ucu formlu olarak tanımlanan¹⁹⁷ idol taslağı (**Levha KD-5/1**), oval gövdelidir ve şematize edilerek gösterilmiştir. Boyun kısmı vücuda oranla daralarak, baş ile birleşmektedir. Baş kısmı ise henüz işlenmemiştir. İdolün ayakları işlenmeden bırakılmış ve ayaklar yere saplama şeklinde son bulmaktadır.

Taslak halindeki diğer gövde parçaları ise geniş yüzeyli oval formlu parçalardır. Henüz yapım aşamasında olan bu idollerin baş kısımları, gövdeye doğru daralan bir boyunla birleşmektedir. Söz konusu örneklerden ilkinin ayak kısmı yuvarlatılmıştır (**Levha KD-5/2**). Diğer üç örnekte ise ayaklar, yere saplama şeklinde bitirilmiştir (**Levha KD-5/3, 4, 9**).

Farklı tipteki bir diğer idol taslağı (**Levha KD-5/5**), ilk örnekte olduğu gibi ince uzun formludur. Boyun kısmı henüz işlenmeyen idolün, üçgenimsi başı üzerinde burun şişkinliği belirtilmiştir. İnce uzun bedenin devamı niteliğindeki ayakları, yere saplama şeklinde son bulmaktadır.

Kulaksızlar'da yapılan yüzey araştırmaları sonucu elde edilen diğer Kilia tipi idol grubu parçası ise vücuttan kopuk vaziyette bulunan baş parçalarıdır. Buluntu grubunun büyük çoğunluğunu oluşturan bu parçalar, çok farklı çeşitlilikte ve boyutta karşımıza çıkmaktadır. Ele geçen başların ilk grubunu oval formlu başlar oluşturmaktadır. Uzun silindirik bir boyun üzerinde üçgenimsi bir yüze sahip bu parçalarda belirgin ense oyuklukları bulunmamaktadır. Bu özellik, başın ve dolayısıyla yüzün tam karşıya bakar gibi görünmesini sağlamaktadır. Bu tip parçaların bazılarında burun kabarıklığı belirtilirken, bir kısmında henüz işlenmeden bırakılmıştır (**Levha KD-5/6-8; KD-6/7; KD-7/2**). Bu tip başların yapım şekli ile çok yakın benzerlik içerisinde olan diğer bir grup baş ise yine silindirik bir boyun üzerinde, yuvarlağa yakın olarak devam eden baş tipleridir. Bu tipte başların yüz çıkıklığı, diğerlerine göre daha sığ ve çene kısımları daha oval olmaktadır. Malzeme

---

¹⁹⁷ Dinç 1995, 14

grubu içerisinde büyük oran teşkil etmeyen bu grupta, ense oyukluğu belirtilen (**Levha KD-5/12, 13; KD-7/1**) örnekler görülürken, bazı örneklerde ense oyukluğu belirtilmeden bırakılmıştır (**Levha KD-5/11; KD-6/20; KD-8/3**). Levha KD-8/3'te gördüğümüz idol başının çok yakın benzeri, Bulgaristan-Karanovo'da bulunmaktadır (**Levha KD-8/6**). Form olarak Erken Kiklad figürinlerini anımsatan bu figürinin, vücut bölümü de plastiğe yakın olarak işlenmiştir; ancak başın şekli, kulakların küçük kabarıklar şeklinde gösterilmesi, oldukça yakın gibi görünmektedir.

Kulaksızlar'dan elde edilen bir başka grup baş formu, yine silindirik bir boyun üzerinde devam etmektedir. Belirgin üçgene yakın yüze sahip bu idollerin ense oyuklukları derin ve yüz çıkıklıkları oldukça yüksektir. Bu özellik, bu tip idollerin baş kısmının geriye doğru yatık olmasını ve çene kısımlarının oldukça belirgin görünmesini sağlamaktadır (**Levha KD-5/14, KD-6/2-4, KD-7/3-5**).

Grubun son baş formu ise ilk örnekte bahsedilen, ok ucu formundaki tiplerdir. Ok ucu formunda şekillendirilen başların oldukça uzun yüzleri vardır. Yüz çıkıkları çok yüksek olmayan bu idoller, yandan bakıldığında ikizkenar üçgene yakın bir görünüme sahiptirler (**Levha KD-6/11-15**). Bu forma sahip başların en iyi korunmuş örneği bugün Manisa Arkeoloji müzesinde sergilenen, beyaz damarlı mermerden yapılmış, oldukça uzun silindirik bir boyna sahip ok ucu formundaki idoldür. İdolün, silindirik ve başın oranlarına göre ince, narin bir boynu vardır. Yukarı doğru sivrilen baş üzerinde kulaklar ve burun kabartma şeklinde gösterilmiştir. İdolün burun çıkıklığı alın bölümünden, çene kısmına kadar, yüzün neredeyse tamamını kaplayacak şekilde işlenmiştir. Sol kulak sağlam turumdadır ve küçük bir kabartı şeklinde gösterilmiştir (**Levha KD-8/5**). Gözler belli olmamakla birlikte, ağız kısmı işlenmeden bırakılmıştır. Yine, Engin Akdeniz'in bölgede yaptığı araştırmalarda elde edilen ok ucu formunda benzer bir baş parçası, bu tipteki idollere iyi bir örnek teşkil etmektedir (**Levha KD-8/2**). Örneğin burun kabarıklığı belirtilirken, göz ve kulakları henüz işlenmeden bırakılmıştır.

Kulaksızlar mermer atölyesinden elde edilen bir diğer Kilia tipi idol, mermerden yapılmış ve yalnızca gövde kısmı korunmuştur. İnce ve silindirik bir

boynu olan idolün kolları omuzlardan aşağıya doğru inerek, dirseklerden yukarıya doğru kıvrılmaktadır. Bu kıvrım gövde ile kolların ayrılan bölümünde derin birer yarıkla gösterilmiştir. Belden aşağı kısmı kırık ve eksik olan idolün, bacaklarının olup olmadığı belli olmamaktadır (**Levha KD-9/1**).

Kulaksızlar mermer atölyesinden elde edildiği düşünülen ve İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunan diğer bir Kilia tipi idol, sarı damarlı mermerden yapılmıştır (**Levha KD-9/2**). Baş, boyun ve ayak kısımları eksik durumda olan idolün geniş omuzları vardır. Kolları dirseklerden kıvrılarak göğüslerin üzerinde gösterilmiş, göğüsleri belirtilmemiştir. Kollar, vücuda bitişiktir; ancak aşırı stilize edilmiş diğer Kilia tipi idollerin aksine doğala yakın yumuşak kıvrımlı, kabartma şeklinde işlenmiştir. Bu özelliği ile idolün, Kulaksızlar mermer atölyesinin geç tarihli idollerinden olabileceği düşünülebilir. İdolün vücudu baklava şeklindedir. Vulva bölgesi ince kazıma çizgilerle gösterilmiştir. Bacaklar birbirine bitişik olarak tek parça şeklinde belirtilmiş, ayak bölümü ise kırık ve eksiktir. İdolün, belden aşağı kısmının yakın benzeri Çanakkale, Bozköy-Hanaytepe ETÇ katlarından ve Isparta Harmanören-Gödürle ETÇ mezarlığından ele geçmiştir.

Kulaksızlar mermer atölyesi araştırmaları çerçevesinde, bölgeden toplanan bir başka idol parçası grubu ise çeşitli boy ve ebatlardaki torso parçaları ve ayaklarıdır. Çoğunluğu küçük parçalar halinde ele geçen gövdelerin bir kısmı, penguen kanadına benzer kolları ile Kilia tipi idollerin tipik örneklerindedir (**Levha KD-9/6-8, KD-8/4**). Parçaların bir kısmı ise henüz yapım aşamasındaki torso parçalarından oluşmaktadır (**Levha KD-9/3-5**). Bölgeden toplanan gövde parçalarının dördü ise diğerlerine oranla daha farklı bir forma sahiptirler. Bu parçalardan ilk üçü ya yapım aşamasındaki Kilia tipi idollerin tipik örnekleri¹⁹⁸ ya da **Levha KD-9/2'** de gördüğümüz örneğin benzer bir tipidir (**Levha KD-10/1-3**). Bu örnekler, yine baklava şekline Kilia tipi ile benzer vücut tiplerine sahiptir; ancak bel oyuntuları ve bacaklarının bir kütle halinde işlenişi, daha çok ETÇ idollerini andırmaktadır. Aynı grup içerisinde değerlendirdiğimiz bir diğer idol ise ilk bakışta

---

¹⁹⁸ Dinç 1995, 18

kusura tipi idolleri anımsatmaktadır (**Levha KD-10/1-4**). Dinç söz konusu örneği, yuvarlak gövdenin kırık parçası olarak değerlendirmiş ve yapım sırasında kırılarak atılmış olabileceğini önermiştir¹⁹⁹. **Levha KD-9/1**'deki örneğin omuz kısmı ve boynu göz önünde bulundurulduğunda bu öneri kabul edilebilir gibi görünürken, örneğe ayrıntılı bir şekilde baktığımızda, kol ayrımı için yapılan derin kazıma çizgisinin, boyunun yanında değil, tam tersi olarak koltuk altında bulunması gerekmektedir. Araştırma sırasında bölgeden toplanan ayak parçaları ise ya birbirine bitişik, öne doğru çıkıntı yapan, uçları sivriltilmiş (**Levha KD-10/5**) ya da birbirinden ayrı, daha kalın formlu, bilekten kırılmış ayak parçalarıdır (**Levha KD-11/1**). Kilia tipi idollerin elde bulunan tam ve tama yakın ele geçen örneklerine bakıldığında, geneline yakını birbirine bitişik, önde çıkıntı yapan ayaklarla betimlendiği dikkat çekmektedir; ancak bazı örneklerin ayaklarının kırılma noktalarına dikkat edildiğinde, her iki ayağın, bilekten itibaren birbirinden ayrı olarak şekillendirildiği ve büyük ihtimalle kırılmaları diğer tipe göre daha kolay olduğundan, bilek kısmından kırılmış olabileceği önerilebilir.

6. Çukuriçi Höyüğü²⁰⁰

Çukuriçi Höyüğü'nde 2007-2012 yılları arasında yapılan kazı çalışmalarında Kalkolitik döneme tarihlenen, 1 adet şematik figürin/idol tespit edilmiştir. İlk örneğine Gelibolu yarımadasında Kilia Köyü'nde rastlanılan "Kilia Tipi" olarak adlandırılan bu figürin tipi, baş kısmının tam plastik özellikler barındırırken, vücut kısmının şematize edilmiş olmasıyla diğer figürinlerden ayrılırlar.

6a. Şematik Figürin/idol

---

¹⁹⁹ Dinç 1995, 19

²⁰⁰ Çukuriçi Höyüğü, İzmir-Selçuk ilçesinde antik Efes kenti yakınında, Magnesia Kapısı'na 500 m mesafede yer almaktadır. Küçük Menderes Nehri ağzına yakın konumdaki höyük, 250 m çapında olup, denizden yüksekliği 32 m. dir. Höyükte 1995 ve 1996 yıllarında Efes Arkeoloji Müzesi tarafından küçük ölçüde ve sınırlı kazı çalışmaları yapılmıştır. 2007 yılından itibaren ise Avusturya Arkeoloji Enstitüsü tarafından sistemli kazı çalışmalarına başlanmıştır. Kazılar sonucunda höyükte Neolitik, Kalkolitik ve Erken Tunç çağlarına ait yerleşim tabakaları tespit edilmiştir.

Çukuriçi Kalkolitik tabakaları²⁰¹ arasında bulunan Kilia tipi figürin ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiştir ve baş kısmı eksik durumdadır (**Levha KD-3/3**). Mermerden yapılan figürinin vücudu yassı ve dikdörtgene yakın formdadır. Kollar omuzlardan aşağıya doğru inerek, dirseklerden keskin bir açıyla yukarıya kıvrılmaktadır. Bu özellik Kilia Tipi tüm figürinler için tipik ve ortak özelliktir. Bacaklar işlenmeden bırakılmış, vücudun alt kısmı tek parça olarak sonlandırılmıştır. Söz konusu örnek, Batı Anadolu'da Kalkolitik dönemden itibaren görülmeye başlayan Kilia tipi figürinler için erken örnekler arasındadır.

7. Alaağaç/Manisa²⁰²

Manisa Alaağaç köyünde, köylüler tarafından bulunan ve Manisa müzesine teslim edilen 2 adet Kilia tipi idol başı bulunmaktadır. Ele geçen bu iki buluntunun Manisa çevresindeki Kulaksızlar mermer atölyesi gibi bir atölyeden ya da herhangi bir yerleşme yerinden bulunup bulunmadığı bilinmemektedir²⁰³.

7a. Şematik Figürin/İdol

Alaağaç köyünden elde edilen Kilia tipi idol başlarından ilki, yuvarlağa yakın bir forma sahiptir. Gözler, kulaklar ve burun küçük kabartılar şeklinde gösterilmiştir. İdolün burnu belirgin, sivri ve dudak kısmına doğru sarkıktır. Kilia tipi idollerin genelinde olduğu gibi dudak kısmı işlenmeden bırakılmıştır. Boyun kısmı silindirik ve incedir (**Levha KD-11/2**).

Alaağaç köyünden elde edilen ikinci idol başı ise oval formdadır. Derin bir ense girintisi olan idolün başı geriye doğru kalkık bir şekilde durmakta ve çene kısmı dikkat çekmektedir. Gözler, kulaklar ve burun kabartı şeklinde gösterilmiş,

---

²⁰¹ Geç Kalkolitik döneme tarihlenen tabakada, sıkıştırılmış toprak taban, taştan yapılmış bir platform ve direk delikleri ortaya çıkarılmıştır.

²⁰² Alaağaç yerleşimi, Manisa il merkezinin kuzeyinde; Kırkağaç İlçesi'ne bağlı bir köydür. Köyün ne tarafından bulunduğu belirtilmeyen iki Kilya tipi idol başı, Manisa Müzesi'ne bulunmaktadır. Alaağaç Köyü'nün yakın çevresinden Geç Kalkolitik-ETÇ dönemine ait çanak çömlek parçaları ele geçmiştir (Akdeniz 1997, 264)

²⁰³ Akdeniz 1997, 264

dudaklar işlenmemiştir. Diğer idolün aksine burun kabarıklığı çok yüksek değildir ve daha küçük boyutlu işlenmiştir. Silindirik boyun ince ve narindir (**Levha KD-11/3**).

B) Güneybatı Anadolu Bölgesi

Güneybatı Anadolu Bölgesi'nde, 6 merkezde Kalkolitik döneme tarihlenen figürin ya da idol tespit edilmiştir. Söz konusu bu yerleşimler, Hacılar, Kuruçay, Aphrodisias, Çine-Tepecik yerleşimleri, Karain ve Malkayası Mağarası'dır (**Harita 9**).

1. Aphrodisias-Pekmeztepe²⁰⁴

Aphrodisias-Pekmeztepe'de Kalkolitik döneme tarihlenen 5 adet şematik figürin/idol, 1 adet Natüralistik figürin bulunmaktadır. Bu buluntulardan ilk ikisi

---

²⁰⁴ Aphrodisias, güneybatı Anadolu'da, Büyük Menderes havzasındaki Dardanos vadisinde, Aydın ili Karacasu ilçesine bağlı Geyre beldesinin hemen yakınında yer almaktadır (Joukowsky 1989, 225). Yerleşimin kuzeydoğusunda uzanan Babadağ Dağı su kaynakları açısından zengindir. Bu kentin güneydoğusunda yer alan iki höyükten biri Akropolis diğeri ise Pekmez Höyüktür. Akropol'e yaklaşık 250 m. uzaklıkta ve 13 m. yükseklikteki Pekmez Tepe yerleşimi yer almaktadır (Joukowsky 1989, 225). Aphrodisias'da ilk kazı 1962 yılında J. Bordaz tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonra kazılara 1967 yılından itibaren B. Kadish tarafından devam edilmiştir (Kadish 1971, 121). Prehistorik tabakalardaki ilk çalışma 1966 yılında S. Page tarafından Akropol'ün kuzeybatısında gerçekleştirilmiştir (Kadish 1969, 52). 1960 yılından itibaren 29 yıl boyunca Kenan Erim tarafından yürütülmüş olan antik dönem Aphrodisias kazılarında Pekmez Höyük kazıları belirli dönemlerde farklı bilim adamları tarafından çalışılmıştır. Aphrodisias'da kronolojik dizilim Geç Neolitik dönemden Orta Tunç Çağ'a kadar uzanmaktadır (Joukowsky 1986, 47). Yerleşimde en erken buluntular MÖ 5800'e tarihlenmektedir (Joukowsky 1986, 482). Bu tarihten sonra ise yerleşimde 1000 yıllık bir boşluk olduğu ve yaklaşık olarak MÖ 4360 tarihlerinde yeniden yerleşime sahne olduğu anlaşılmaktadır (Joukowsky 1989, 226). Aphrodisias'da Geç Neolitik döneme ait parçalar Pekmez Höyük'te bulunmuştur. Buradan ele geçen Geç Neolitik seramik parçaları Hacılar VII ile çağdaş görülmektedir (Joukowsky 1986, 483). Bu tarih sonrasında görülen 1000 yıllık boşluğun ardından Geç Kalkolitik döneme ait tabakalar gelmektedir. Aphrodisias'da 4 tabakaya ayrılan bu dönem yaklaşık olarak MÖ 4360- 2915 yılları arasında devam etmiştir (Joukowsky 1986, 483).

Kilia idol tipindedir ve VIIIA²⁰⁵, diğerk idoller ise VIIIB ve VII. kat buluntuları arasından elde edilmiştir²⁰⁶.

1a. Natüralistik Figürin

Aphrodisias'ta VII. Tabaka, Geç Kalkolitik döneme tarihlenen 1 adet figürin bulunmaktadır. (**Levha KD-13/1**). Oturur durumda, ayaklarını öne doğru uzatmış olarak gösterilen çakıl taşından yapılmış figürinin başı eksik durumdadır. Küçük kolları, vücudun her iki yanına yapışık olarak işlenmiştir. Bu tip çakıl taşından şekillendirilen figürinler, hem Ege'de hem de Anadolu'da Neolitik dönemden itibaren karşımıza çıkmaktadır. Figürin çok yıprandığı için benzerleri ile karşılaştırma yapmak mümkün değildir; ancak, Ege'de Naxos²⁰⁷, Saliagos²⁰⁸, Anadolu'da, Çatalhöyük²⁰⁹, Cafer Höyük²¹⁰, Çukurkent²¹¹ gibi Neolitik yerleşimlerden, kireç taşı ya da taştan doğal ve doğala yakın figürinlerin varlığı bilinmektedir.

1b. Şematik Figürin/İdol

Aphrodisias-Pekmeztepe'de bulunan ve yaklaşık olarak MÖ 3800'e tarihlenen²¹² Kilia tipi idole ait gövdelerden ilkinin baş kısmı, sol kolunun bir bölümü ve bacakları eksik durumdadır (**Levha KD-11/4**). Mermerden yapılmış idolün, kolları dirsekten keskin bir şekilde, göğüslere doğru kıvrılmaktadır. Yıpranmadan dolayı elleri ve göğüslere doğru devam eden kol ayrıntıları seçilememektedir. Bel oyuntusu belli olan idolün elde bulunan parçasına bakarak baklava tipli bir vücut formuna sahip olduğunu söyleyebiliriz.

---

²⁰⁵ Joukowsky 1982, 90; Joukowsky 1986, Fig.385: 47, 51

²⁰⁶ Kadish 1971, 127

²⁰⁷ Weinberg, 1951, 121

²⁰⁸ Renfrew 1966, 218

²⁰⁹ Hodder 2007,

²¹⁰ Bilgi 2012, 48

²¹¹ Bilgi 2012, 57

²¹² Joukowsky 1982, 90

Kilia tipi idollere ait ikinci gövde parçası ise kahverengi damarlı kireçtaşından yapılmıştır (**Levha KD-11/5**). Diğer Kilia tipi idole göre daha geç bir döneme, yaklaşık olarak MÖ 3470 yılına tarihlenen²¹³ idolün, baş, boyun bölgesinin bir kısmı, sağ kolunun dirsek bölgesi ve belden aşağıdan itibaren bacakları eksik durumda olan idolün kolları dirsekten yukarıya doğru keskin bir şekilde kıvrılmaktadır. Kollar Kilia tipi idollerin genelinde olduğu gibi göğüslerin üzerine doğru kıvrılmış, elleri işlenmeden bırakılmıştır.

VIIc katı buluntuları arasında yer alan idol ise Erken Tunç Çağ'dan tanıdığımız "Halka İdol" tipi buluntuları andırmaktadır (**Levha KD-12/1**). Yuvarlak bir gövde ve gövdenin uzantısı olarak devam eden sap kısmından oluşan idolün üzerinde, kazıma çizgilerle gelişi güzel yapılmış, motifler ve gövdesinin tam ortasında bir deliği bulunmaktadır. İdolün form olarak benzerini, Anadolu'da Troya ve Bakla Tepe'nin Erken Tunç Çağ katlarında görmek mümkündür. Aynı tipte bir başka halka idol ise Ege Gübre yerleşimi'nin Kalkolitik dönem tabaka dolgusunda ele geçmiştir²¹⁴.

Aphrodisias'ta Geç Kalkolitik katından ele geçen bir başka şematik idol (**Levha KD-12/2**), VIIA katı buluntuları arasından gelmiştir²¹⁵. Mavi-gri şist taşından, taşın doğal formunu kullanarak, baş ve gövde kısmının belirtilmesiyle şekillendirilen çakıl taşı "*Pebble Form*"²¹⁶ idol, "8" rakamını andırmaktadır. Üzerinde hiç bir uzuv belirtilmemiştir. Bu tip idoller, Anadolu'da ve Ege'de Neolitik dönem başlarından itibaren görülmekte ve Erken Tunç Çağ'ın sonlarına kadar devam etmektedir. Ege'de Saliagos'ta (**Levha KD-12/3**), ve Akrotori'de²¹⁷ (**Levha KD-12/4**) idolün benzer örnekleri karşımıza çıkmaktadır²¹⁸.

Geç kalkolitik, VIIIb katı buluntuları arasından gelen ve MÖ 4300 yıllarına tarihlenen bir başka "8" formlu idol (**Levha KD-12/5**), yine mavi-gri şist taşından

---

²¹³ Joukowsky 1982, 90

²¹⁴ Keskin 2011, 199

²¹⁵ Joukowsky 1982, 93

²¹⁶ Renfrew 1969, 5

²¹⁷ Sotirakopoulou 1998, 110, 111

²¹⁸ Renfrew 1969, 5; Joukowsky 1982, 94

yapılmıştır. İlk örneğin aksine, taş üzerinde şekillendirme izleri daha yoğundur. Bu tip idoller, Ege’de ETÇ’de daha yoğun olarak görülse de, daha önce de değindiğimiz üzere, Erken Neolitik dönemden itibaren hem Anadolu hem de Ege coğrafyasında karşılaşılan örnek tipleridir. Bu tip idoller, Troya tipi idollere benzetilse de²¹⁹, Aphrodisias’daki örnek, yaklaşık olarak bin yıl daha erkene tarihlendirilmektedir.

2. Karain Mağarası²²⁰

Karain Mağarası’nda Kalkolitik döneme tarihlenen 2 adet idol bulunmaktadır. Bu idollerden ilki, II. Evreye, diğeri ise H. IV biriminin son evrelerinden H9 plan karesi 5. arkeolojik seviyeye aittir²²¹.

2a. Şematik Figürin/İdol

Karain Mağarası’nın II. Evresinde ele geçmiş olan Kilia tipi idolün yalnızca baş kısmı korunmuştur²²². Silindirik bir boynu olan idolün, elde bulunan parçalarından yuvarlağa yakın yüz tipinde ya da oval bir yüzü olduğu söylenebilir. Burun çıkıklığı kabartı şeklindedir ve ense girintisi bulunmamaktadır (**Levha KD-13/2**).

---

²¹⁹ İlgili makale için bkz, C. Renfrew, “The development and Chronology of Early Cycladic Figurines”, AJA 73, 1969.

²²⁰ Antalya il merkezinin 27 km kuzeybatısında; Yağca Köyü’nün hemen kuzeydoğusundadır. Mağara Çam Dağı’nın kalker oluşumlu dik yamaçlarında bulunan, Çadır Tepesi içinde, doğal bir oluşumdur. Mağara’da A-E gözleri olmak üzere 5 adet göz bulunmaktadır (Yaman 2011). Karain Mağarası; ilk defa Kılıç Kökten tarafından 1946-1972 yıllarında kazılmıştır. 1946-72 yılında yapılan çalışmalarda; mağaranın B ve E gözlerinde; en üst tabakada; Kalkolitik dönem çanak çömleklerine rastlanmıştır. 1985 yılında ise mağaranın B gözünde, I. Yalçinkaya yönetiminde yapılan kazıda; Kökten’in açmalarının dışında; girişten 13 m uzaklıkta; ancak 4 metre karelik bir alanda; en üstteki 130 cm kalınlıktaki kültür toprağı içinde, Kalkolitik döneme ait çanak çömlek parçalarına rastlanmış ve mağaranın Kalkolitik dönem tabakalanması ortaya çıkmıştır (Yalçinkaya 1987, 23). Üst Paleolitik dönem tabakalarının hemen üstünde; üç ana arkeolojik tabakayı gösteren 12 kat ortaya çıkartılmıştır. Alttan itibaren; I. tabakada: Erken Kalkolitik dönem; II. tabakada: Orta ya da Geç Kalkolitik dönem; III. tabakada: Geç Kalkolitik dönem-Erken Tunç Çağ ve Roma Dönemi buluntuları ele geçmiştir.

²²¹ Yalçinkaya vd. 2009, 49

²²² Seheer 1988, 224

H9 plan karesinden ele geçen ve Kalkolitik döneme tarihlenen şematik figürin/idol (**Levha KD-13/3**) pişmiş topraktan yapılmıştır. Figürin, oldukça stilizedir ve dip kısmı dik duramayacağı kadar ovaldır. Baş kısmı gövde ile herhangi bir boyun bağlantısı gösterilmeden birleşmektedir. Yüzde, göz çukuru, burun ve kaşların çıkıntısı belli belirsiz işlenmiş, kollar, bacaklar ve ayaklar işlenmeden bırakılmıştır. Figürinin üzerinde, dişil ya da eril olabileceğine dair hiçbir işaret bulunmamaktadır. Figürinin yakın benzeri (**Levha KD-13/4**) İç Anadolu Bölgesi'ndeki Köşk Höyük yerleşimi Kalkolitik tabakasından, H/13 plan karesi VI. evden ele geçmiştir²²³. Köşk Höyük Kalkolitik seviyelerinden elde edilen örnek, Karain figürinine göre daha sivri bir baş tipolojisi göstermektedir. Köşk Höyük örneklerinin burun göz ve kaşları Karain örneğine göre daha belirgindir. Bu tip pişmiş topraktan yapılan ve gelişigüzel şekillendirilmiş şematik figürinler, Makedonya'da Neolitik dönem yerleşimlerinden Tumba Madjari²²⁴ (**Levha KD-14/1**), Martina²²⁵ (**Levha KD-14/2**), Tesalya'da Doxaras I²²⁶ (**Levha KD-14/3**), Magoula Panagou²²⁷ da (**Levha KD-14/4**) karşımıza çıkmaktadır.

3. Hacılar²²⁸

Hacılar yerleşiminde Kalkolitik dönem tabakaları içerisinde 7 adet natüralistik figürin, 7 adet şematik/yarı şematik figürin bulunmaktadır.

---

²²³ Öztan vd. 2006, 380-388

²²⁴ Pejoska 2009, 152

²²⁵ Heurtley 1939, 165

²²⁶ Orphanidis-Gallis 2011, 132

²²⁷ Orphanidis-Gallis 2011, 131

²²⁸ Hacılar yerleşiminde Erken Kalkolitik olarak adlandırılan dönem I-V tabakalar arasında görülmektedir. Bu tabakalardan V-II Erken Kalkolitik dönemde mimari ve çömlekçilikte önemli değişiklikler görülsede, yerleşimin Neolitik dönem iskâncıları ile aynı soyu taşıyanların yerleşimde varlığını devam ettirdiği düşünülmektedir; ancak, Hacılar'ın son yerleşmesi olan I. Yapı katını temsil eden dönemde, mimari ve çömlekçilikte önceki dönemlerden tamamen farklı uygulamaların varlığı söz konusudur. Kapsamlı bu değişimler, Hacıların bu evresinde eskisinden tamamen farklı, yeni bir halkın varlığına işaret etmektedir (Duru 2008, 12).

3a. Natüralistik Figürin

Hacılar yerleşimi Erken Kalkolitik I yapı katı buluntuları arasında ye alan²²⁹ figürin krem rengi pişmiş topraktan yapılmış ve ayakta durur pozisyonda gösterilmiştir (**Levha KD-14/5**). Vücudu üzerinde, kırmızı boya ile yapılmış, “V” yakalı kıyafet benzeri bezeme bulunmaktadır. Köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgene yakın bir formu olan baş üzerinde saç benzeyen kabarıklıklar bulunmaktadır. Yüz detayları aşınmadan dolayı belli olmayan figürinin, Hacılar’ın erken dönem figürinlerinin aksine ağız kısmı işlenmiş ve derin ince bir çukurlukla belirtilmiştir. Kalın ve omuzlara doğru genişleyen bir boynu olan örneğin omuzları oldukça geniştir. Kollar dirsekten yuvarlak bir kıvrımla göğüslerin üzerinde gösterilmiştir. Göğüsler ve eller işlenmeden bırakılmıştır. Figürinin şişkin bir göbeği vardır. Göbek çukuru derin yuvarlak bir oyukla belirtilmiştir. Bacakları kalın ve ayak kısımlarına doğru daralarak incelmektedir. Bacak üzerinde diz ya da kalça kıvrımları gösterilmemiştir. Ayaklar işlenmeden bırakılmış, ayakuçları önde küçük çıkıntılar olarak betimlenmiştir. Anadolu’da Kalkolitik dönem figürinleri arasında bu figürin ile benzer bir örnek bulunmamaktadır. Figürinin tip, form ve duruş olarak Neolitik dönem örneklerinin bir benzeri olduğunu söyleyebiliriz.

Pişmiş topraktan yapılan ve ayakta durur pozisyonda tasvir edilen bir başka Hacılar figürini yine kırmızı astar üzerine kızıl kahverengi boyalıdır (**Levha KD-14/6**). Baş, sol kolu ve sağ bacağına bazı bölümleri kırık ve eksik durumda olan figürinin, sağlam olan kolu yumuşak bir hatla kıvrılmış, eller göğüslerin üzerinde gösterilmiştir. Göğüsler belirgindir; ancak, Neolitik dönem örneklerinin birçoğunun aksine sarkık ve büyük olarak gösterilmemiştir. Göbek şişkinliği ve çukuru belirgindir. Üzerinde ilk örnekte olduğu gibi “V” yakalı bir kıyafeti andıran ve vücudu dik kesen paralel boya bezemeler bulunmaktadır. Kalçaları geniş olarak şekillendirilmeyen figürinin sağ ayağı kırık ve eksik durumda iken, sol ayağı da önde küçük bir çıkıntı olarak gösterilmiştir. İlk örnekle yakın benzerlik içinde olan bu figürinin, Kalkolitik dönem üç boyutlu tasvirleri arasında benzer örnekleri ile karşılaşılmamıştır.

---

²²⁹ Kulaçoğlu 1992, 64; Duru 2010, Lev:8

Yerleşimin natüralistik üslupta şekillendirilen ve ayakta durur pozisyonda gösterilen Kalkolitik dönem figürinlerinin üçüncüsü, yine pişmiş topraktan yapılmış, kızıl kahverenginde ve perdahlıdır (**Levha KD-15/1**). Erken Kalkolitik II yapı katından ele geçen figürinin, baş ve bacaklarının dizden aşağı kısmı kırık ve eksik durumdadır. Figürinin geniş omuzları vardır. Kollar vücudun her iki yanında, eller kalçaların üzerinde duracak şekilde durmaktadır. Göğüsleri küçük üçgenler şeklinde gösterilmiş, göbeği ise çok hafif kabartı şeklinde şekillendirilmiştir. Göbek çukuru hafif bir oyukla belirtilmiştir; ancak yıpranmadan dolayı bu oyukluk belli belirsiz gözlenebilmektedir. Bacaklar dizlere kadar bitişik dizlerden sonra “^” şeklinde açılmaktadır. Vulva bölgesi ince bir oyuklukla belirginleştirilmiştir. Bu tip figürinler, Hacılar yerleşimin diğer örneklerinde olduğu gibi daha çok Neolitik dönemin geç tabakalarında karşımıza çıkmaktadır. Figürinin yakın benzerini, Bademağacı yerleşimi, Geç Neolitik dönem tabakaları içerisinde görmek mümkündür.

Kalkolitik dönem tabakalarının ayakta tasvir edilen son örneği pişmiş topraktan yapılmış ve kızıl kahve renklidir (**Levha KD-15/2**). Baş kısmı eksik durumda olan figürinin, kolları dirsekten kıvrılarak, elleri göğüslerin üzerinde gösterilmiş, eller ise işlenmeden bırakılmıştır. Göğüsler, üçgenimsi formda, küçük ve göbeğe doğru sarkıktır. Göbek bölgesi, göğüslerin hemen altından başlayarak keskin bir kabarıklık şeklinde gösterilmiştir. Figürinin bacakları kalçadan itibaren bileklere doğru incelmektedir. Bacak ve kalça üzerinde, kalça kıvrımları, diz gibi ayrıntılara yer verilmemiştir. Ayaklar işlenmeden bırakılmış, bilekle birlikte düz kesilerek sonlandırılmıştır. Bu tip figürinlerle, Hacıların ve Kuruçay'ın Neolitik dönem tabakalarında karşılaşmak mümkündür.

Hacılar yerleşimi, natüralistik üslupta şekillendirilen ve Kalkolitik dönem tabakaları arasında yer alan bir başka figürin, oturur durumda tasvir edilmiştir (**Levha KD-15/3**). Baş kısmı, göğüsleri ve kalçadan itibaren bacakları eksik durumda olan figürinin kolları, dirsekten kıvrılarak karın bölgesinin üzerinde birleştirilmiştir. Eksik durumdaki göğüsler, koptuğu yerde iki yuvarlak çukurluk şeklinde görünmektedir. Bu da figürinin, yerleşimin ayakta duran Kalkolitik dönem

figürinlerinin göğüs işlenişinden farklı olduğu göstermektedir. Üzerinde hiçbir düzeltme yapılmamış, yüzeyi oldukça pürüzlü bırakılmıştır. Kalça kısımları arkaya doğru çekik ve kabarık gösterilen figürinin, vulva bölgesi küçük bir çizgi ile belirtilmiştir. Hacılar yerleşiminin hem Neolitik hem de Kalkolitik dönem figürinlerine baktığımızda, bu figürini diğerlerinden ayrı bir yere koymak mümkündür. Yerleşimin şematik figürinlerinin bir kısmında olduğu gibi fazla özen gösterilmeden şekillendirilen bu figürin, Hacılar için nadir örneklerdendir.

Hacılar yerleşimi Kalkolitik dönem tabakaları arasından gelen ve natüralistik üslupta şekillendirilen bir başka buluntu tipi, vücuttan ayrı olarak bulunmuş dört adet kopuk durumda baştır (**Levha KD-15/4-7**). Başlardan ilki (**Levha KD-15/4**) kalın boyunlu ve oval yüzlüdür. Yüzde, kulaklar ve burun kabartı şeklinde gösterilmiş, gözler kazıma çizgilerle, yuvarlağa yakın formda, kulaklara doğru çekik, iri badem şeklinde vurgulanmıştır. İkinci baş ise ilkinin göre daha uzun yüzlü ve ince boyunludur (**Levha KD-15/5**). İlk örnekte olduğu gibi, burun ve kulakları kabartı şeklinde, gözleri kazıma ile gösterilmiştir. Her iki örnek de incelendiğinde, söz konusu başların, yerleşimin Neolitik dönem tabakaları arasından elde edilen figürinlerin baş formları ve özellikleri ile aynı olduğu ve Neolitik dönemden, Kalkolitik döneme değişmeden devam ettiğini söylemek mümkündür.

3b. Şematik Figürin/İdol

Hacılar yerleşimi Erken Kalkolitik döneme ait altı adet şematik/yarı şematik figürin, yerleşimin I. yapı katına, bir adet figürin ise yerleşimin II. yapı katına aittir²³⁰. Söz konusu figürinlerden ilki (**Levha KD-16/1**), kızıl kahve renkli ve perdahlıdır. Baş kısmı kırık ve eksik durumda olan figürinin kolları yanlarda oval çıkıntılar şeklinde durmaktadır. Ayakta ya da yarı oturur durumda tasvir edilen figürinin göğüsleri işlenmeden bırakılmıştır. Göbek bölgesi kabarık değildir ve göbek çukuru gösterilmemiştir. Bel oyuntusu belirtilen figürinin, ön kısmında dişilik ibaresi olabilecek herhangi bir bezeme ve işaret bulunmamaktadır. Kalçaları omuz genişliğine oranla daha büyüktür; ancak, yerleşimin diğer figürinlerinde olduğu gibi

²³⁰ Duru 2010 Levha: 8, Levha: 9; Bilgi 2012 Resim: 254, 255, 256, 257

dolgun ve belirgin olarak gösterilmemiştir. Çuval şeklinde devam eden vücudun alt bölümünde bacaklar şematize edilerek öne doğru kavis yapan, kabartılar şeklinde verilmiştir. Ayaklar işlenmeden bırakılmış, çuval biçimli alt bölge düz bir şekilde kesilmiştir. Söz konusu figürinle form ve plastik özellikler açısından oldukça benzer durumda olan ikinci figürin (**Levha KD-16/2**), yine pişmiş topraktan yapılmış ve ayakta/ yarı oturur pozisyonda gösterilmiştir. Baş kısmı kırık ve eksik durumda olan figürinin kolları yanlarda konik çıkıntılar şeklindedir. Göğüsler ve karın bölgesi işlenmeden bırakılmış ve gövde üzerinde dişilik göstergesi olabilecek bir bezeme unsuruna yer verilmemiştir. Figürinin bel oyuntusu belirgin ve kalça bölümüne göre ince olarak işlenmiş, belden aşağı kısmı ise kütleli olarak tek parça devam ettirilerek çuval şeklinde sonlandırılmıştır. İlk figürinde de olduğu gibi, bacaklar, dışa doğru çıkıntılar şeklinde kabarık ve birbirinden ayrıktır. Ayaklar kısmen belirgin ve önde ufak çıkıntı olarak gösterilmiştir.

Hacılar yerleşimi yarı şematik figürinlerinden üçüncüsü, yine ayakta durur ya da yarı oturur pozisyonda gösterilmiştir (**Levha KD-16/3**). Baş kısmı ve sağ kolu kırık ve eksik durumda olan figürinin, kabaca silindirik formda şekillendirilen sol kolu, dirsekten kıvrılarak göğüslerinin altında gösterilmiştir. Göğüsler, küçük kabarık, iki yuvarlak şeklindedir. Yıpranan ve sağlam durumda olmayan göbek bölgesinin elde bulunan parçalarından hafif kabarık şeklinde olduğu görülebilmektedir. Bel oyuntusu belli olan figürinin vulva bölgesi, neredeyse vücudun belden aşağısını kaplayacak büyüklükte, derin bir “\” şeklinde, belirgin olarak vurgulanmıştır. Vücudun belden aşağıda kalan kısmı kütleli ve tek parçadır. Bacaklar hafif kabartılar şeklinde, dış bükey olarak belirtilmiş, ayak kısımları ise vücudun, çuval biçimli alt bölümüne bitişik olarak, hafif öne doğru çıkıntı yapacak şekilde sonlandırılmıştır.

Yerleşimin Erken Kalkolitik I. yapı katna ait bir diğer şematik figürini (**Levha KD-16/4**), pişmiş topraktan yapılmış ve gri renklidir. Baş kısmı eksik olan figürinin kolları yanlarda konik çıkıntılar olarak gösterilmiştir. Göğüsler yuvarlak formu ve küçük kabartılar şeklinde, göbek bölgesi hafif kabarık olarak şekillendirilmiştir. Oldukça ince bir bel oyuntusu olan figürinin, belin aşağıda kalan

kısmı oval formludur ve çuval biçiminde, kütleli olarak gösterilmiştir. Belinin hemen altında ve kalçadan itibaren aşağıya doğru birbirine paralel şekilde devam eden iki çizgi arasına, dikine kesmeler atılarak oluşturulan motif ile vulva bölgesi “\|” şeklinde vurgulanmıştır. Bacaklar ve ayaklar belirtilmemiş, figürin, belden aşağıda kalan çuval biçimindeki alt bölgesinin tamamını vulva bölgesi kaplayacak şekilde biçimlendirilmiştir.

Hacılar’ın ayakta durur pozisyonda gösterilen yarı şematik figürinlerinden sonuncusu, pişmiş topraktan yapılmış ve bej rengi hamurludur (**Levha KD-17/1**). Erken Kalkolitik II. yapı katına ait olan figürinin²³¹, baş kısmı eksik durumdadır. Kolları dirseklerden yuvarlak bir hatla kıvrılarak göğüslerin altında, karın bölgesinin hemen üzerinde gösterilmiştir. Göğüsler ve eller işlenmeden bırakılmıştır. Figürinin bel oyuntusu çok belirgin değildir. Bel bölgesini saran kabarıklık, ya bir kıyafet ya da şişkin göbeği vurgulamak üzere şekillendirilmiştir. Bacaklar ve ayaklar işlenmeden bırakılarak, vücudun belden aşağıda kalan kısmı neredeyse konik bir biçimde sonlandırılmıştır. Figürinin üzerinde, kırmızı boya ile yapılmış bezemeler bulunmaktadır. “M” şeklinde tek parça üst bölüm ile belden aşağısı birbirine paralel çizgilerden oluşan bu motifleri, kıyafet olarak yorumlamak mümkündür.

Yerleşimin erken Kalkolitik I. yapı katından ele geçen, ayakta durur ya da yarı oturur pozisyonda gösterilen yarı şematik figürinlerinin dışında, iki adet oturur durumda tasvir edilen figürin mevcuttur. Bu figürinlerden ilki (**Levha KD-17/2**), pişmiş topraktan yapılmış ve kırmızı renklidir. Baş kısmı kırık ve eksik durumda olan figürinin kolları, dirsekten kıvrılarak göğüslerinin altında, göğüslerini tutar şekilde gösterilmiştir. Göğüsler, yuvarlak kabartılar şeklinde, göbek bölgesi ise düz olarak biçimlendirilmiştir. Bel oyuntusu belli olan figürinin, kalçaları hafif yanlara doğru çıkıktır. Belden aşağısı tek parça olarak şekillendirilen figürinin, öne doğru uzanan bacakları, kazıma ile vurgulanan, üçgen şeklindeki vulva bölgesinin çizgileri boyunca çok hafif kabarıklıklar şeklinde belirtilmiş, ayak kısımları ise öne

---

²³¹ Duru 2010, Lev: 8

doğru uzanan, birbirine bitişik tek parça bacakların ucunda, küçük kabarıklıklar olarak gösterilmiştir.

Erken Kalkolitik I. yapı katına ait, oturur pozisyonda tasvir edilen ikinci figürin ise kızıl bej rengindedir (**Levha KD-17/3**). Baş kısmı ve sol kolu eksik olan figürinin sağ kolu sağ göğsün altında, karn bölgesinin üzerinde durmaktadır. Göğüsler küçük yuvarlaklar şeklinde gösterilmiş, eller işlenmeden bırakılmıştır. Figürin, yerleşimin diğer Kalkolitik dönem şematik ve yarı şematik figürinlerine göre doğal üsluba daha yakındır. Kalçalar ve göbek bölgesi, dolgun ve belirgin olarak gösterilmiştir; ancak figürinin bacakları, önde, vulva çukuruyla birbirinden ayrılan ve öne doğru uzanan iki adet çıkıntı olarak vurgulanmıştır. Bu da, figürinin doğal üsluptan, şematik üsluba geçiş aşamasında olan, vücudun bazı bölümlerinde büyük oranda plastik özelliklerin korunduğu; ancak bazı unsurlarda kısaltmanın kullanıldığı, yarı şematik bir üç boyutlu tasvir olduğunu düşündürmektedir. Bu tip figürinleri, Neolitik dönemden itibaren hem Anadolu'da, hem de Kıta Yunanistan'da görmek mümkündür. Anadolu'da, Höyücek, Gökçeada/Uğurlu, Ilıpınar ile Tesalya'da, Magoula Paliambela²³² (**Levha KD-17/4**), Karamourlar²³³ (**Levha KD-18/1**), Sitochoro 1²³⁴ (**Levha KD-18/2**), Girit /Knossos Orta Neolitik dönem tabakalarında²³⁵ (**Levha KD-18/3**), Hacılar örnekleri ile plastik özellikler açısından benzer, yarı şematik figürinler bulunmaktadır.

4. Kuruçay²³⁶

---

²³² Orphanidis-Gallis 2011, 306

²³³ Orphanidis-Malakasioti 2011, 199

²³⁴ Orphanidis-Gallis 2011, 319

²³⁵ Mina 2008, 127

²³⁶ Kuruçay Kalkolitik dönem tabakaları, 7-10. Yapı katları Erken Kalkolitik, 3, 3A, 4-6, 6A yapı katları ise Geç Kalkolitik olarak sıralanmaktadır. Yerleşimde Geç Neolitik dönemden sonra gelen 7. Yapı katında bir önceki döneme göre farklı kültür unsurları söz konusudur. Bu dönem Hacılar I. yapı katı ile özellikle mimaride benzer özellikler gösterir. Kuruçay 7. Yapı katının bir yangınla son bulmasından sonra, yaklaşık olarak MÖ 4000 yıllarına kadar höyük terk edilmiştir. Bu aşamadan sonra höyüğe yerleşen halk, Kuruçay'ın Neolitik-Erken Kalkolitik toplumundan tamamen farklı yeni

Kuruçay yerleşiminin hem Erken Kalkolitik, hem de Geç Kalkolitik dönem tabakaları arasında üç boyutlu insan tasvirleri ile karşılaşmak mümkündür. Yerleşimin Erken Kalkolitik dönem tabakaları arasından gelen buluntularının tamamı kırık parçalardan oluşmaktadır. Bu parçalar, 12 kırık baş parçası, 1 adet baş ve torso kısmının bir bölümü korunmuş figürin ile 4 adet gövdenin alt kısmına ait çeşitli buluntulardan ibarettir. Geç kalkolitik dönemde ise natüralistik üslupta şekillendirilen figürin sayısı bire düşerken, şematik üslupta dört adet figürin/idol ele geçmiştir.

4a. Natüralistik Figürin

Erken Kalkolitik dönem tabakalarına ait natüralistik figürinlerden ilki, pişmiş topraktan yapılmış ve kırmızı renklidir (**Levha KD-18/4**). Sadece baş kısmı, sağ kolunun tamamı ve sol kolunun omuz kısmı korunmuş olan figürinin oval uzun bir başı vardır. Yüzde gözler kazıma ile badem şeklinde, burun kabartı olarak gösterilmiştir. Figürinin sağlam olan sağ kolu, yanda oval çıkıntı olarak gösterilmiş, eller işlenmeden bırakılmıştır. Elin olması gereken yerde, yuvarlak formlu bir kabartı ve bu kabartının tam ortasında, ufak bir delik bulunmaktadır. Elde bulunan parçadan anlaşıldığı kadarıyla göğüsler küçük üçgen formunda gösterilmiştir. Figürinin yüz detaylarının işlenişi ve plastik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, Hacılar'ın hem Neolitik Hem de Erken Kalkolitik dönem figürinleri ile oldukça benzer özelliklerde olan bu figürinin, kol işlenişi açısından bir benzeri bulunmamaktadır; ancak şematik üslupta şekillendirilen kolların el bölümüne delik açılması, Anadolu'da Aşağı Pınar yerleşimi, Makedonya'da Zelenikovo²³⁷, Olynthus²³⁸ gibi yerleşimlerde görmek mümkündür.

Yerleşimin Erken Kalkolitik tabakalarından elde edilen diğer örnekler ise çeşitli form ve ebatlardaki, kırık baş parçalarıdır (**Levha KD-18/5; Levha KD-19/1-**

---

bir kültür sürecine girilmiştir. Yaklaşık olarak MÖ 3250 yıllarına kadar devam eden bu süreç yine bir yangınla son bulmaktadır (Duru 2008, 13-15).

²³⁷ Garaşanin vd. 1976, Levha: 16

²³⁸ Heurtley 1939, 164

10). Başların tamamında yüzde gözler kazıma çizgilerle badem şeklinde gösterilirken, burun kabartma olarak şekillendirilmiştir. Hacıların Neolitik ve Kalkolitik dönem tabakalarına tarihlenen figürinlere ait baş ve yüz işlenişinin plastik özellikleri ile tamamıyla aynı özellikler sergileyen bu parçalarda, ağız kısmının işlenmeyişi bir gelenek olarak varlığını korumuş gibi görünmektedir. Parçalardan bir tanesi krem rengi üzerine kırmızı boyalıdır ve gözleri boya bezeme ile vurgulanmıştır (**Levha KD-19/10**). Sayıları az da olsa, bu tip yüzü boya bezemeli ya da saç veya yüz detayı boya bezeme ile vurgulanmış figürinlerle, Tesalya bölgesinde (**Levha KD-20/1**)²³⁹ ve Makedonya'da karşılaşmak mümkündür.

Kuruçay'da Erken Kalkolitik dönem tabakalarından ele geçen natüralistik üslupta şekillendirilmiş bir diğer buluntu ise, sadece sağ kolu ve göğüs bölümünün bir kısmı korunmuş olan figürin parçasıdır (**Levha KD-20/2**). Üst kısmı oldukça kalın ve pazulu olan figürinin kolu, bileğe doğru incelmekte ve göğsünün üzerinde durmaktadır. Elde bulunan parçadan anlaşıldığı kadarıyla steatopik görünümlü olan bu figürin, Kuruçay sakinlerinin Neolitik dönemden itibaren bölgede yaygın olan, dolgun görünümlü, göğüslerin vurgulandığı figürinleri kullanmaya ve şekillendirmeye devam ettiği görülmektedir. Söz konusu figürinin benzerleri, hem Anadolu'da, hem de Tesalya'da, Neolitik dönemde karşımıza çıkmaktadır.

Yerleşimin Erken Kalkolitik dönem tabakasından elde edilen ve ayakta tasvir edilen bir diğer figürinin, büyük bölümü eksik durumdadır (**Levha KD-20/3**). Bel bölgesinden başlayarak, dizlere kadar olan bölümü korunmuş olan figürin pişmiş topraktan yapılmıştır. Karın bölgesi kabarık ve göbek çukuru küçük bir delikle belirtilmiştir. Steatopik denilebilecek kadar dolgun hatlara sahip olan buluntunun bacakları, kalçadan itibaren, korunan diz kısmına bitişik olarak gösterilmiştir. Pubik bölge belirgin değildir; ancak karın ve karın bölgesinin hemen altından kalçalara doğru yapılan iki paralel çizgi ile hem vulva bölgesi, hem de figürinin şişmanlığı vurgulanmıştır. Aynı kattan elde edilen ve yine ayakta gösterilen bir başka figürin parçasının, sadece belden aşağısının üst sağ kısmı ve sağ bacağının tamamı

---

²³⁹ Orphanidis-Gallis 2011, 180

korunmuştur (**Levha KD-20/5**). Diğer figürinde de olduğu steatopik bir figürini temsil eden bu parçanın kalçaları ilk figürine oranla daha geniş ve arkaya doğru daha çıkık olarak şekillendirilmiştir. Elde bulunan parçanın kalça kısmı göz önünde bulundurularak, figürinin ön tarafının, hem dolgun kalça ve sarkık karını hem de vulva bölgesini vurgulamak için derin “V” şeklinde şekillendirildiği görülmektedir. Bacaklar, kalçadan itibaren daralarak ayak bileklerine kadar incelmektedir. Ayaklar işlenmeden bırakılmıştır.

Kuruçay’ın Erken Kalkolitik tabakasından gelen ve natüralistik üslupta şekillendirilen dördüncü ve son buluntu, ayakta tasvir edilen bir figürine ait sol bacak parçasıdır (**Levha KD-20/4**). Oldukça kalın ve kalçadan itibaren bileklere doğru fazla incelmeden devam eden bacak parçası, yerleşimin Geç Neolitik dönem tabakalarından gelen buluntularla yakın benzerlik içerisindedir. Özellikle yerleşimin 11. tabakasından gelen bir figürine ait, altı parmaklı gösterilen (**Levha KD-20/6**) bir ayak parçası ile parmak sayıları dâhil, aynı olan buluntu, yerleşimin diğer Erken Kalkolitik örneklerinde olduğu gibi figürin geleneğinin fazla değişmediğinin göstergesidir.

Kuruçay’ın natüralistik üslupta şekillendirilen ve Geç Kalkolitik dönem 6A tabakasından gelen²⁴⁰, oturur pozisyonda tasvir edilmiş pişmiş toprak figürini (**Levha KD-21/1**), Geç Kalkolitik döneme tarihlenen tek steatopik özellikler gösteren üç boyutlu insan tasviridir. Koyu devetüyü hamurlu, kırmızı astarlı ve perdahlı olan figürinin baş kısmı, kırık ve eksik durumdadır. Kolları yanlarda oval formlu kıvrılarak, elleri, göbek bölgesinin üzerinde gösterilen örneğin elleri ve parmakları işlenmiştir. Göbek bölgesi şişkin ve sarkıktır. Göbek çukuru enine derin bir yuvarlaklıkla belirtilmiş, kalçaları dolgun ve geriye doğru çıkık gösterilmiştir. Vücudun önüne doğru uzanmış durumdaki bacakları, doğala yakın olarak şekillendirilse de tam olarak bir natüralistik üsluptan söz etmek mümkün değildir. Sağlam durumdaki ve bilekten itibaren bacakla bileği saran derin bir olukla ayrılan ayaklar belirtilmiş, ayak parmakları, el parmaklarının işlenişinde olduğu gibi

---

²⁴⁰ Duru 2008, 142

birbirine paralel oluklar şeklinde gösterilmiştir. Figürinin Anadolu'da Kalkolitik dönem içerisinde yakın benzeri bulunmamaktadır. Bademağacı yerleşiminin EN II yapı katından gelen, doğal üslupta şekillendirilen ve oturur durumda gösterilen figürin (**Levha ND-43/3**) ile el ve ayak parmakların işlenişi ve plastik özellikler açısından bazı benzer özellikler taşısa da, bu benzerlik, tam olarak karşılaştırma yapabilecek kadar yeterli değildir; ancak söz konusu figürinin, Güneybatı Anadolu'daki Geç Neolitik dönem figürinleri ile benzer plastik özellikler sergilediğini söylemek mümkündür.

4b. Şematik Figürin/İdol

Kuruçay yerleşimi Geç Kalkolitik dönemin, geç yerleşmelerinin yıkıntıları arasından ele geçen idol, bej rengi hamurlu, pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha KD-21/2**). Tam ve sağlam durumda olan idolün baş kısmı, boyun ile birlikte dikdörtgen formunda gösterilmiştir. Kulakları, burnu ve ağız kısmı işlenmeyen figürinin gözleri, yuvarlak derin çukurluklar şeklindedir. Göz çukurluklarının eşit büyüklükte ve düzgün hatlı oluşu, muhtemelen bir alet yardımı ile baskı tekniği ile yapıldığını düşündürmektedir. Kollar yanlarda küçük konik çıkıntılar şeklinde açıktır. Karn, göğüs, göbek çukuru gibi ayrıntıların gösterilmedi idolün vücudunun alt kısmı çuval biçiminde, oval olarak sonlandırılmıştır. İdolün, tüm vücudunda ve yüzünde kırmızı boya ile yapılmış, geometrik motifli desenler ile bulunmaktadır. Bu desenler Duru tarafından kıyafet olarak yorumlanmış ya da kundaktaki bebeğe benzetilmiştir²⁴¹; ancak motiflerin yüz bölgesinde de kesintisiz olarak devam etmesi, kundaktaki bebek veya oyuncak olabilme ihtimalini güçlendirmektedir.

Kuruçay Geç Kalkolitik yerleşimleri arasından 6A katından ele geçen²⁴² stilize edilmiş idol/pendant, beyaz taştan yapılmıştır (**Levha KD-21/3**). İki boyutlu, yassı olarak yapılmış ve kadın bedeninin aşırı şematize edilmiş hali olan idolün üst kısmında delik bulunmaktadır. Bu delik muhtemelen buluntunun boyuna ya da her hangi bir yere asılması için tasarlanmıştır. Oldukça düzgün şekil verilen ve

---

²⁴¹ Duru 2008, 142

²⁴² Duru 2008,142; Bilgi 2012, 186: 442

dikdörtgen formlu uzun ince üst bölüm ve yarım daire şeklinde alt bölümden oluşan idolün üzerinde her hangi bir ayrıntı ya da bezeme unsuru kullanılmamıştır.

Yerleşimin Geç Kalkolitik yerleşmeleri 6. Katından elde edilen²⁴³ bir başka idol/pendant, kırmızı renkli taştan yapılmıştır (**Levha KD-21/4**). Üst kısmı sivri çıkıntılar şeklinde iki yana açılan ve bir bel oyuntusu ile altta yine yanlarda çıkıntı yapacak şekilde oluşturulan dairesel formlu gövdeden oluşan idolün, daralan bel bölümünün ortasında bir delik bulunmaktadır. Kalkolitik dönemde bu tip idol/pendantlar ne Anadolu'da ne de komşu coğrafyalarda çok yaygın değildir. Pendantlar ve halka idoller arasındaki bağlantı göz önünde bulundurulduğunda, Dimini'den ele geçen birisi kahverengi-gri şist taşından, diğeri siyah-koyu gri çakıl taşından yapılmış olan ve MÖ 5. bine tarihlenen²⁴⁴ pendantın form açısından, Kuruçay örneklerine benzediği öne sürülebilir (**Levha KD-21/5, 6**). Bununla birlikte, kıta Yunanistan'da çeşitli şekillerde ve formlarda, bazen bacak kısımları işlenmiş, bazen yalnızca dikdörtgen formunda bırakılmış pendantlarla karşılaştırmak mümkündür²⁴⁵.

Kuruçay'ın Erken Kalkolitik yıkıntıları arasından gelen²⁴⁶ ve şematik üslupta şekillendirilen bir başka idol, beyaz mermerden yapılmıştır (**Levha KD-22/1**). Kalçadan itibaren kırık ve eksik durumda olan idolün baş kısmı tepeye doğru sivrilen, konik bir formda biçimlendirilmiş, yüz kısmında ise ince kazıma çizgilerle ayrıntılar belirtilmiştir. Kollar yanlarda küt çıkıntılar şeklindedir. Koltuk altlarına yapılan birbirine paralel çizgiler, muhtemelen kolların göğüs ya da karın üzerinde tasvirini simgelemektedir. Bel oyuntusu hafif bir oyukla belirtilen idolün belden aşağı kısmının ya ETÇ idolleri gibi kütsel ve tek parça ya da basit ve şematik birbirinden ayrı şekilde işlenmiş bacaklar şeklinde olması muhtemeldir. Bu tip idoller, Anadolu'da Geç Kalkolitik dönemde, Can Hasan²⁴⁷ (**Levha KD-22/5**),

---

²⁴³ Duru 2008, 142; Bilgi 2012, 186: 443

²⁴⁴ Skafida 2008, 518

²⁴⁵ Perles 2004, 268, Fig: 12.5

²⁴⁶ Duru 2008, 105

²⁴⁷ Bilgi 2012, 180

Burdur/Aktaş Höyük²⁴⁸ (**Levha KD-22/6**) gibi yerleşimlerle, Tesalya'da²⁴⁹ karşımıza çıkmaktadır (**Levha KD-22/2-4**). Mermerden yapılan ve genelde üzerlerinde cinsiyet ibaresi bulunmayan iki boyutlu bu tür insan tasvirleri, daha çok ETÇ'de karşımıza çıkarken, Tesalya bölgesi için, kıklad figürinlerinin öncüsü olarak kabul edilirler²⁵⁰.

5. Malkayası Mağarası²⁵¹

Malkayası mağarası Latmoslarda kazısı gerçekleştirilen tek mağaradır. Kazılardan elde edilen buluntular arasında 2 adet tam ve sağlam durumda şematik figürin ile 1 adet pişmiş toprak figürine ait olduğu düşünülen boyun kısmı ile korunmuş baş parçası bulunmaktadır²⁵².

5a. Şematik Figürin/İdol

Mağarada yapılan çalışmalarda B2 ve B4 karesi buluntuları arasında yer alan²⁵³ Kilia tipi idol, mermerden yapılmıştır (**Levha KD-23/1**). İdolün baş kısmı, sol kolu ve belden aşağısı kırık ve eksik durumdadır. Tipik Kilia figürinlerinde olduğu gibi silindirik boynu olan figürinin, sağlam olan sağ kolu penguen kanadı şeklindedir.

B2 ve B4 karesi buluntuları arasından gelen bir diğer idol ise, ETÇ'den bildiğimiz keman biçimli bir idole aittir (**Levha KD-23/2**). Tam ve sağlam durumdaki idol mermerden yapılmıştır. İnsan-kadın? bedeninin aşırı derecede şematize edilmesi olarak yorumlanan bu idoller, hemen hemen hiç değişikliğe uğramayan standart plastik özelliklere sahiptir. Bu tip idollerde baş ve

²⁴⁸ Bilgi 2012, 180

²⁴⁹ Skafida 2008, 519; Orphanidis-Malakasioti 2011, 224-226

²⁵⁰ Skafida 2008, 520

²⁵¹ Malkayası Mağarası, Latmos Dağı'nın kuzey yamacında bulunan ve arkeolojik kazısı yapılan, tek karstik mağara sistemidir. Mağara, alüvyal ovanın bittiği, Değirmendere Vadisi'nin hemen doğu yamacında, 50 m. yükseklikte yer almaktadır. Mağarada, Göller Bölgesi' Hacılar ve Kuruçay'dan bilinen boyalı çanak çömlek parçalarının varlığı ve mahmuzlu kulplar, mağaranın Geç Neolitik-Erken Kalkolitik dönemde kullanıldığını düşündürmektedir (Peschlow Bindokat-Gerber 2012, 74-75).

²⁵² Peschlow Bindokat-Gerber 2012, 107, Fig: 41

²⁵³ Peschlow Bindokat-Gerber 2012, 74

boyun bölgesi birleşik ve tek parça şeklindedir. Malkayası örneğinde olduğu gibi, bazı örneklerde idolün baş kısmı nerdeyse vücudun alt bölümüyle aynı uzunluğa sahipken, kimi örnekte daha kısa tutuşmuştur. Kollar yanlarda ya küt çıkıntılar şeklinde ya da bu örnekte olduğu gibi konik çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir. Örneklerin genelini belden aşağısı çuval şeklinde, yarım daire formunda ve tek parça halindedir. Keman biçimli idollerin benzerleri Anadolu'da özellikle Beycesultan'da ETÇ I, XVII. seviyeye ait tapınak yapısında görülmektedir²⁵⁴. Bu tip idollerin benzerleri ise Tesalya bölgesinde ve Kıta Yunanistan'da erken dönemlerden itibaren görülmeye başlamıştır (**Levha KD-23/5, 6**)²⁵⁵. Bu tip idoller, kıklad figürinlerinin proto tipi olarak yorumlanır ve tarihleri, MÖ 4500 yıllarına kadar gitmektedir²⁵⁶ (**Levha KD-23/7**). Güneybatı Bulgaristan'da Galabnik²⁵⁷ yerleşiminde de mermerden bir idol ile Tsangli'de pişmiş topraktan yapılmış²⁵⁸, plastik özellikler ve insanın vücut özelliklerinin kısaltılması açısından benzer bir figürin Neolitik dönemde karşımıza çıkmaktadır (**Levha KD-23/4**). Grit Mallia'da bulunan²⁵⁹, pişmiş topraktan yapılmış, üzerinde siyah boya ile yapılmış motifleri olan şematik figürin de, keman biçimli idollerin özellikleri ile oldukça benzerdir (**Levha KD-23/8**). Yine Anadolu'da Neolitik dönemin sonlarında görülen çuval vücutlu, sokma başlı idoller, kısaltma biçimleri açısından benzer özellikler sergiler.

C) İç Batı Anadolu Bölgesi

1. Beycesultan²⁶⁰

²⁵⁴ Mellaart 1958, 104, Mellaart 1962, 266, Fig: F.1.1

²⁵⁵ Orphanidis-Gallis 2011, 394,395

²⁵⁶ Getz-Preziosi 1988, 46-50

²⁵⁷ Todorova vd. 1993, 164

²⁵⁸ Ucko 1962, 51, Fig:4

²⁵⁹ Branigan 1971, 58

²⁶⁰ Beycesultan, Denizli-Çivril İlçesi'nin 5 km güneyinde Büyük Menderes Nehri'nin batı yakasında yer almakta ve doğu ve batı olmak üzere iki ayrı tepeden oluşmaktadır. Yerleşimde ilk kazılar 1954-1959 yılları arasında S. Lloyd ve J. Mellaart tarafından gerçekleştirilmiş ve altı kazı sezonu çalışılmıştır (Mellaart 1974, 493). Bu tarihten sonra ara verilen kazılara, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi öğretim üyesi, Prof. Dr. Eşref Abay tarafından yeniden

Beycesultan'da yapılan sistemli kazılar arasında, tabakalardan elde edilen idollerin tamamı Erken Tunç Çağı'na aittir; ancak, yerleşimin Geç Tunç Çağ sarayı yıkıntıları arasından gelen ve Mellaart tarafından Erken Tunç Çağ'a ait olduğu düşünülen²⁶¹ bir adet figürin, üç boyutlu ve steatopik özellikler sergilemesi ve yerleşimin iki boyutlu idollerinden oldukça farklı olması nedeniyle Kalkolitik dönem buluntuları arasında değerlendirilmiştir.

1a. Şematik figürin/İdol

Geç Tunç Çağ saray yapısından gelen, oturur pozisyonda tasvir edilen ve beyaz mermerden yapılmış figürinin, baş kısmı kırık ve eksik durumdadır (**Levha KD-24/1**). Figürinin oldukça geniş omuzları vardır ve kolları yanlarda yuvarlak hatlı çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir. Figürinin kolları üzerinde ve koltuk altlarında, kolların kıvrılması sırasında oluşan çizgiler kazımlarla detaylı bir şekilde işlenmiştir. Göğüsler kabarıktır. Dirsekte oluşan kıvrımlar düşünüldüğünde, figürinin aynı zamanda kollarını kıvrılarak göğüslerini tuttuğu düşünülebilir. Bel oyuntusu belli olan figürinin, hafif kabarık bir göbeği vardır ve göbek ile vulva bölgesini ayıran enine derin bir oyukla gösterilmiştir. Figürinin belden aşağısı yuvarlak formlu işlenmiş, kalçaları dolgun ve geniş olarak gösterilmiştir. Bacaklar, vücudun ön bölümünde, vücuda yapışık kabartılar şeklinde gösterilirken, derin bir yarıkla birbirinden ayrılmaktadır. Ayaklar, kalın, küt ve aşağıya doğru hafif daralan bacakların bitiminde, küt bir şekilde kesilmiş ve bacaklardan enine bir kazıma ile ayrılmıştır. Figürinin en yakın benzeri Anadolu'da Kültepe (**Levha KD-24/2**) ve Ilıpınar (**Levha KD-36/2**) Kalkolitik dönem tabakaları arasında karşımıza çıkmaktadır. Tesalya bölgesinde ise Neolitik dönemden itibaren, pişmiş toprak

---

başlanmıştır (Abay 2010, 40). Beycesultan'da gerçekleştirilen kazılar sonucunda, yerleşimde 40 tabaka tespit edilmiş ve her bir tabaka Roma rakamı ile ifade edilmiştir. Bu tabakaların XL-XX arası Kalkolitik döneme aittir (Lloyd-Mellaart 1962, 17-26). XIX. tabaka ise Erken Tunç Çağı başına tarihlendirilmektedir. Beycesultan Kalkolitik döneme ait yerleşim boyutlarının Erken Tunç Çağ'a göre daha küçük olduğu anlaşılmaktadır (Lloyd-Mellaart 1958, 102). XL. tabaka yaklaşık olarak MÖ 4600-4500 yılları arasına tarihlendirilmiştir (Mellaart 1998, 61).

²⁶¹ Mellaart 1955, 102

figürinlerin benzer plastik üslupta yapıldığı ve bedensel uzuvların kısaltılmasında benzer özelliklerin kullanıldığı görülmektedir. Özellikle, Magoula Karagats /Nechali²⁶² (**Levha KD-24/3**), Karamourlar²⁶³ (**Levha KD-18/1; Levha KD-24/4**), Kyriaki²⁶⁴ (**Levha KD-24/5**) gibi yerleşimlerde, söz konusu figürin ile yakın benzerlikte olan figürinler bulunmaktadır. Bununla birlikte, Metropolitan Müzesi'nde bulunan, MÖ 4500-4000 yılları arasına tarihlenen, beyaz mermerden yapılmış ve ayakta durur pozisyonda gösterilen figürin²⁶⁵ (**Levha KD-24/6**), Beycesultan figürini ile plastik özellikler bakımından yakın benzerliktedir.

D) Kuzeybatı Anadolu Bölgesi

Kalkolitik dönemde Kuzeybatı Anadolu'da figürin ve idol ele geçen merkezler, Uğurlu-Zeytinlik, Gülpınar, Aktopraklık, Kumtepe, Beşik-Sivritepe, Orman Fidanlığı ve Ilpınar'dır (**Harita 10**).

1. Uğurlu-Zeytinlik²⁶⁶

Uğurlu'da 2009-2012 yılları arasında yapılan kazı çalışmalarında III. Evreye tarihlenen 5 adet figürin ve 1 adet deniz kabuğundan yapılmış sokma baş ele geçmiştir.

1a. Natüralistik Figürin

Uğurlu'da III. Evre buluntuları arasında yer alan ve ayakta durur pozisyonda gösterilen figürin (**Levha KD-25/1**), pişmiş topraktan yapılmıştır. Baş kısmı ve ayakları kırık ve eksik olan figürinin, sol kolu omzundan hafif kavis

---

²⁶² Orphanidis-Gallis 2011, 292

²⁶³ Orphanidis-Malakasioti 2011, 199, 200

²⁶⁴ Perles 2004, 268, 162

²⁶⁵ Getz-Preziosi 1988, 126

²⁶⁶ Uğurlu-Zeytinlik'te yapılan kazı çalışmalarında, 9 tabaka içeren 5 kültür evresi tespit edilmiştir. I. Evre yerleşmenin doğusunda yüzey buluntuları ile tanımlanan Erken ve Orta Tunç Çağ'ıdır. II. Evre Batı Anadolu'da MÖ 5000-4500 yıllarına tarihlenen Kumtepe IA, Beşik-Sivritepe Kalkolitik dönem kültürüne aittir. III. Evreye ait buluntular yerleşimin batı kısmında P5 sondaj açmasında yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır (Erdoğu 2012, 3,4). Geç Neolitik-Erken Kalkolitik geçiş evresi olarak tanımlanan III. Evre Karanovo III ve Vinča kültürünün erken evrelerine tarihlenmektedir (Erdoğu 2013, 8).

yaparak sağ göğsü üzerinde, sağ kol ise aşağıya doğru uzanarak vulva bölgesi üzerinde gösterilmiştir. Figürinin oldukça kaba ve özensiz hatları vardır. Bel oyuntusu belli belirsiz olan figürinde, göğüs, göbek gibi ayrıntılara yer verilmemiştir. Kalçalar çok geniş değildir. Bacaklar birbirine bitişik ve ayaklara kadar sabit kalınlıkta devam etmektedir. Söz konusu figürinin genel plastik özellikleri açısından Neolitik dönem figürinlerine benzemekle birlikte, figürinin pozisyonu açısından bir benzeri ile karşılaşılmamıştır. Elleri karın bölgesi ve karın bölgesinin hemen altında duran figürinler yine Tesalya'da karşımıza çıkarken, Batı Makedonya'da Porodin yerleřiminde²⁶⁷ her iki eli de vulva bölgesinde gösterilen yarı oturur pozisyonda bir figürin bulunmaktadır (**Levha KD-25/2**).

Yerleşimin III. Evresinden ele geçen bir başka Natüralistik figürin, oturur/yarı oturur pozisyonda tasvir edilmiştir (**Levha KD-25/3**). Baş kısmı ve alt bacakları kırık ve eksik durumda olan figürinin silindirik formdaki kolları, omuzlardan başlayarak, dirseklerden yuvarlak bir hatla kıvrılmış, eller karın bölgesi üzerinde birleştirilmiştir. Boyun bölgesinde kalan parçadan anlaşıldığı kadarıyla figürinin kalm bir boynu vardır. Göğüs bölgesi oldukça dar olarak şekillendirilen figürinin göğüsleri işlenmemiş, göbek bölgesi ise hafif kabarık gösterilmiştir. Vulva, derin bir yarıkla karın bölgesinden ayrılmaktadır. Kalçaları ve bacakları oldukça dolgun ve steatopik özellikler gösterirken, bitişik olan üst bacaklar, derin bir yarıkla birbirinden ayrılmakta ve bacakların korunan bölümünden anlaşıldığı kadarıyla dizlerden sonra ayrılmaktadır. Form ve plastik özellikler açısından Neolitik dönem figürinleri ile benzerlik içerisinde olan bu figürinin, kollarının işlenişi ve duruğu açısından benzeri, Porodin²⁶⁸ (**Levha KD-25/4**) ve Trakya'da Tell Azmak²⁶⁹ (**Levha KD-25/5**) gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır.

III. Evrenin natüralistik üslupta şekillendirilen ve oturur vaziyette gösterilen son figürini, pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha KD-26/1**). Yalnızca belden aşağısı korunan figürin, steatopik özellikler göstermektedir. Dolgun kalçalar,

---

²⁶⁷ Grbić vd. 1960, Fig: XXXI

²⁶⁸ Тодорова- Вайсов 1993, 192. Рuc.12a

²⁶⁹ Nikolov 2003, 66, Pl: 23-5

yuvarlak bir hatla kısa bacaklarla birleşmektedir. Bacakları, karın bölgesinden ve birbirinden kazıma ile yapılmış çizgilerle ayrılmaktadır. Ayaklar küçük çıkıntılar şeklinde belirtilmiştir. Geç Neolitik dönem figürinleri ile benzer plastik özelliklere sahip olan figürinin hem Anadolu'da hem de Tesalya'da benzerlerini görmek mümkündür.

1b. Şematik Figürin/İdol

Uğurlu'nun III. Evresinde ele geçen şematik figürin parçalarından ilk ikisi, yassı formda sokma baş figürinlerin üst gövdelerine aittir. Pişmiş topraktan yapılan figürinlerden ilki koyu gri/kahve (**Levha KD-26/2**), ikincisi ise açık kahverengidir (**Levha KD-26/3**). Her iki figürinin de sol kol ve belden aşağısı eksik durumdadır. Omuzlarının üst kısmında kolun devamı şeklide kabarıklık olan bu figürinlerin, omuzları arasına sokma başın girmesi için açılmış küçük birer delik bulunmaktadır. Belirgin sağ kollar, köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgen bir kavisle dönerek, karın bölgesi üzerinde gösterilmiştir. Açık kahverengi olan figürin, omuz ve göğüs bölgesinde, muhtemelen hamur ıslakken oluşturulan küçük deliklerin varlığı ile diğerinden ayrılmaktadır. Bu delikler, göğüs üzerinde simetrik aralıklarla yapılmış bir daire ve ortasındaki aynı boyuttaki delikten oluşmaktadır. Belden aşağı kısmı eksik olan figürinlerin, varsa, bacak kısımlarının nasıl devam ettiği bilinmemektedir. Batı Anadolu ve Anadolu'ya komşu bölgelerde bu tip bir figürinin benzer örnekleri ile karşılaşılmamıştır.

III. Evrenin bir diğer şematik figürini (**Levha KD-26/4**), armut şekilli figürinler olarak da adlandırılan, baş, kol, bacak gibi bedensel uzuvlar kullanılmadan, sadece kalça ve vulva bölgesinin betimlendiği üç boyutlu nesnelere bir örnektir. Anadolu'da benzer bir örneği olmayan bu tip şematik figürinler, genelde steatopik özellikler gösterirler ve varsa? dişilik organları belirgindir. Koyu gri renkli pişmiş topraktan yapılan Uğurlu örneği, daha çok kalça bölgesinin abartılmasıyla oluşturulmuştur. Üzerinde kazıma çizgilerle yapılmış geometrik motifler bulunan figürinin, form ve plastik özellikler açısından yakın benzeri Anadolu'da Köşk

Höyük'te²⁷⁰ Tesalya'da karşımıza çıkmaktadır. Bölgede yapılan yüzey araştırması ve kazılarda yoğun olarak ve çeşitli formlarda ele geçen bu tip armut şekilli, şematik figürinler, alt kısımlarında oluşturulan küçük çıkıntılarla, bazen üç, bazen de dört bacaklı gösterilirler; ancak Uğurlu örneğinde olduğu gibi, Kyparissia 1 /Magoula Diodion²⁷¹ (**Levha KD-26/5**), Doxaras²⁷² (**Levha KD-26/6**), Zappeio²⁷³ (**Levha KD-27/1**) gibi yerleşimlerde bacaksız olarak tasvir edilen örnekler de bulunmaktadır.

Uğurlu yerleşiminin III. Evresinin şematik figürinlerinin son örneği ise, deniz kabuğundan yapılmış bir sokma başa aittir (**Levha KD-27/2**). Sokma başlı figürinlerin omuzları arasındaki deliklere oturtulan ve portatif olarak, takılıp çıkarıldığı düşünülen, kemikten, mermer ya da benzer taşlardan yapılan, bazen boya veya kazıma bezemeli olarak karşımıza çıkan bu figürinler, Neolitik dönemden itibaren hem Anadolu'da²⁷⁴ hem de Tesalya'da, yüzey araştırması buluntusu olarak (**Levha KD-27/3, 4**)²⁷⁵ ya da Platomagoula²⁷⁶ (**Levha KD-27/5**), Rachmani²⁷⁷ (**Levha KD-27/6**) gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır.

2. Gülpınar²⁷⁸

---

²⁷⁰ Öztan 2013,

²⁷¹ Orphanidis-Gallis 2011, 383

²⁷² Orphanidis-Gallis 2011, 383

²⁷³ Orphanidis-Gallis 2011, 378

²⁷⁴ Bilgi 2012, 111, 67, Fig: 45

²⁷⁵ Skafida 2008, 527, Fig: 2; Orphanidis-Malakasioti 2011, 161,162

²⁷⁶ Orphanidis-Malakasioti 2011, 163

²⁷⁷ Bailey 2005, 156, Fig: 7. 4

²⁷⁸ Gülpınar, Troas Bölgesi'nin güneybatı kısmında yer almaktadır. Gülpınar yerleşiminde Kalkolitik döneme ait buluntular Grek-Roma şehri Chrysa ve Hellenistik Apollo Smintheus kutsal alanında ve alanın çevresinde gerçekleştirilen çalışmalar sonucu ortaya çıkarılmıştır (Takaoğlu 2006, 289). Gülpınar, Hellenistik kutsal alanındaki çalışmalar 1980 yılından beri Coşkun Özgünel tarafından yürütülmektedir (Özgünel-Kaplan 2009, 76). Prehistorik dönem kazıları, 2004 yılında başlamış ve halen devam etmektedir. Gülpınar kazılarında elde edilen veriler Kalkolitik dönemde yerleşimin, Doğu Ege ve Kiklad adalarının yanı sıra, Balkan Yarımadası ile de benzerlik içerisinde ve söz konusu bölgelerle kültürel birliktelikte olduğunu yansıtmaktadır (Takaoğlu 2006, 289). Gülpınar, MÖ 5. bine ait Gülpınar/Kumtepe IA/Beşik-Sivritepe kültürel bütünlüğü içinde değerlendirilmektedir. Son

Gülpınar yerleşiminde yapılan çalışmalardan elde edilen üç boyutlu insan tasvirleri, figürinlerin, vücutlarından ayrı olarak bulunmuş ve farklı formda şekillendirilmiş baş kısımlarına aittir.

2a. Natüralistik Figürin

Yerleşimin Kalkolitik dönem tabakasından elde edilen ilk baş parçası, pişmiş topraktan yapılmıştır ve çene kısmından yukarıya, başın üst bölümüne doğru genişleyen, oval formdadır (**Levha KD-28/1**). Yüz üzerinde oldukça iri görünen badem şeklindeki gözleri, etrafına eklenti olarak yapılmış şeritlerle çevrelenmiş, göz bebekleri kabartı şeklinde belirtilmiştir. Burun, alın kısmından başlayarak, gözlerin etrafını çevreleyen eklenti ile muhtemelen aynı uygulama ile şerit şeklinde ve kabaraktır. Oldukça kaba hatlara sahip bu figürin başının benzer örnekleri Anadolu'da bulunmazken, Makedonya'da, Tumba Madjari'de²⁷⁹ (**Levha KD-29/3**) rölyef şeklinde gözlerin yapımında uygulanan özelliklere benzer uygulamalar insan tasvirli altarlarda baş kısımlarında bulunmaktadır; ancak söz konusu altarlara ait başlar, Gülpınar örneğine göre oldukça iyi işçilikle yapılmışlardır.

Gülpınar'dan ele geçen, pişmiş toraktan yapılmış figürine ait bir diğer baş parçası (**Levha KD-28/2**), derin yanak çukurları üzerinde devam ederek, yanlarda hafif köşe yapan yarım daire şekilli forma sahiptir. Yarım daire şeklindeki alın bölümünün köşe yapan kısımlarında birer delik bulunmaktadır. Kaşlar kabartı

---

yıllarda yapılan çalışmalarla, Gülpınar'dan elde edilen yeni sonuçların yanı sıra Kumtepe ve Beşik-Sivritepe malzemelerinin yeniden değerlendirilmesi ve C14 sonuçları, Kumtepe 1A/Gülpınar/Beşik-Sivritepe kültürel geleneğinin yeniden ele alınması gerektiğini ortaya çıkıştır (Takaoğlu 2007, 347). Söz konusu bu yerleşimlerde yapılan araştırmalara göre Özdoğan, Kumtepe 1A ve Kumtepe 1B arasında en az bin yıllık bir boşluk olduğunu belirtmektedir (Özdoğan 1993, 183). Bunun sonucunda, Kumtepe 1A'nın tarihi MÖ 5. binin ilk yarısına çekilmektedir. Kumtepe 1A, C14 sonuçlarına göre, MÖ 4805-4370 zaman aralığını vermektedir. Benzer bir şekilde Beşik-Sivritepe için yapılan C14 sonuçları, MÖ 4780-4500 yıllarına aittir. Bu bağlamda Gülpınar'da bulunmuş olan perdah bezemeli keramik örnekleri için, Kumtepe ve Beşik-Sivritepe'ye göre yaklaşık olarak bir tarihlendirme öne sürülmektedir. Buna göre Gülpınar/Beşik-Sivritepe/Kumtepe 1A aynı kültür evresi olarak değerlendirilebilir ve yaklaşık MÖ 4800- 4500 arasına tarihlendirilmektedir (Takaoğlu 2007, 347).

²⁷⁹ Pesojka 2009, 164

şeklindedir ve burnun devamı olarak, buruna bitişik gösterilmiştir. Başın her iki yanına açılan delik burun kısmında da mevcuttur. Gözler, enine derin kazıma çizgilerle vurgulanmıştır. Söz konusu figürin ile benzer özellikler gösteren bir örnek ile ne Gülpınar yerleşiminde ne de Anadolu'da karşılaşılmamıştır. Örneğin form olarak benzerleri daha yaygın olarak Bulgaristan'da bulunmaktadır. Bulgaristan'ın batısında yer alan Kurilo-Kramenitsa'da²⁸⁰ (**Levha KD-29/4-6**) Gülpınar örneğinde olduğu gibi yanakların sıkıştırılarak burun ve kaşların ön plana çıktığı figürin başları bulunmaktadır. Yine bu figürinlerde, benzer özellik olarak kulaklarda delik olan örneklerde mevcuttur; ancak, Kurilo-Kramenitsa örnekleri, Gülpınar'a göre daha çıkık çeneli ve keskin hatlara sahiptir. Yine Romanya'nın güneyindeki Măgura Gorgana²⁸¹ yerleşiminde baş kısmı benzer plastik özellikler gösteren "T" şekilli bir figürin bulunmaktadır (**Levha KD-30/1**).

Bir diğer baş tipi, uzun silindirik formdadır (**Levha KD-28/3**). Kızıl kahve-kahverengi astarlı ve perdahlı olan başın uç kısmı tepeye doğru hafif daralmakta ve bu bölüm geniş alın bölgesini oluşturmaktadır. Figürinin kabartı şeklindeki kaşları, tüm alın boyunca kavis yaparak burunla birleşmektedir. Gözler birbirine paralel iki kazıma çizgi şeklindedir ve ağız kısmı vurgulanmamıştır. Figürinin Anadolu'da yakın bir benzeri bulunmamakla birlikte, baş formu ve gözlerin paralel iki çizgi ile gösterildiği bir figürin Ilıpınar'da mevcuttur; ancak Ilıpınar örneği, kaş ve burun gibi diğer yüz detaylarıyla Gülpınar örneğinden ayrılmaktadır.

Gülpınar'dan ele geçen değişik form ve tipteki başlardan bir diğeri, matem tutan figürin olarak da adlandırılan²⁸² kahverengimsi siyah renkli, pişmiş topraktan yapılmış, perdahlı, figürin başıdır (**Levha KD-28/4**). Figürinin uzun boynu ve boynu ile birlikte devam eden uzun bir yüzü vardır. Baş kısmı tepeye doğru hafif genişleyerek yuvarlak bir form almıştır. Kaşları kabartı şeklinde ve belirgin devam ederek, geniş burnu ile birleşmektedir. Gözler, hamur pişirilmeden önce

²⁸⁰ Вайсов 1984, 55, 63; Тодорова- Вайсов 1993, 196

²⁸¹ Hansen 2006, 442

²⁸² Takaoglu 2006, 306

oluşturulmuş enine derin çizgiler şeklinde vurgulanmış ve kaş ile gözler arasında belirgin çukurluklar oluşturulmuştur. Söz konusu figürinin burnunun sağ ve sol tarafında, gözlerinden aşağıya doğru inen ve gözü oluşturan çizgilerden daha ince kazımlarla yapılmış, figürinin ağlıyormuş gibi görünmesini sağlayan çizgiler bulunmaktadır. Takaoğlu, bu tip figürinlerin, Hoffman'ın Erken Kiklad boyalı ya da çizgi bezemeli figürinleri için önerdiği gibi, cenaze törenleri sırasında yas tutan insanları temsil ediyor olabileceğini öne sürmekte; ancak figürinin buluntu yerinin “Çukur K” olarak adlandırılan ve içerisinde hayvan kemiği, keramik parçaları, öğütme taşları gibi evsel buluntuların olduğu bir alandan geldiğini, böylesi bir önermenin en azından şimdilik Gülpınar örneği için spekülasyondan öteye gidemeyeceğini söylemektedir²⁸³. Anadolu'da bu tipte bir figürin ile Gülpınar yerleşimi dışında henüz karşılaşılmamıştır; fakat Vinça yerleşiminde ele geçen figürinler²⁸⁴ arasında çok sayıda benzer figürinle karşılaşmak mümkündür. Bu figürinler, değişik şekillerde karşımıza çıkarken, gözyaşı için yapılan kazıma çizgilerin, büyük ihtimalle zamanla gözün kendi formuna dönüştüğü ve zamanla kendi içerisinde geliştiği öne sürülebilir (**Levha KD-30/2-6**).

Yerleşimden ele geçen ikinci yas tutan/ağlayan? figürin başı, pişmiş topraktan yapılmıştır. Silindirik bir boyun üzerinde, köşeleri yuvarlatılmış üçgenimsi bir formda olan figürin başının üst kısmı düz olarak kesilmiştir. Alın bölgesinin baş ile birleştiği çizgide hafif kabartı ile gösterilen kaşların devamı niteliğindeki burun, kalın, geniş ve belirgindir. Gözler, enine, tek çizgi şeklinde yapılan kazımlarla gösterilmiş, gözlerden aşağıya doğru dik inen ve göz çizgilerine oranla daha ince olan birer çizgiyle, yüze ağlıyormuş? görüntüsü verilmiştir. Gülpınar'ın diğer, ağlayan örneğinden farklı form ve plastik özellikler gösteren ve farklı olarak ağız kısmı hafif belirgin olan bu figürini yine Vinça'nın benzer görüntü içindeki figürinleri ile karşılaştırabiliriz. Özellikle (**Levha KD-30/2**) deki figürin burun ve gözlerin tasviri açısından söz konusu örnekle benzerlik içerisindedir; ancak Vinça örnekleri için yapılan yorum, “ağlayan” ya da “madem tutan” figürinler olma

---

²⁸³ Takaoğlu 2006, 307

²⁸⁴ Игњатовић 2008, 209, 212, 213, 210

olasılıkları değil, gözlerin, erken tarihlerde köşeli bir hatla yapıldığı ve yapım teknikleri, plastik uygulamalar değiştikçe, köşeli hatların kapanarak badem şeklinde vurgulanan gözlere dönüştüğüdür²⁸⁵. Figürinin plastik özellikler açısından ise çok yakın benzeri Tesalya'da, Zoodochos Pigi/Farsala 1²⁸⁶ (**Levha KD-31/1**) yerleşiminde bulunmaktadır.

Gülpinar'dan ele geçen, pişmiş toraktan yapılmış figürlere ait üç adet pişmiş toprak baş parçası (**Levha KD-28/6; Levha KD-29/2, 3**) benzer plastik özelliklere sahiptir. Silindirik biçimli, uzun boyunları olan bu figürinlerin, yüzleri yuvarlak formludur; ancak ilk figürinin (**Levha KD-28/6**) yüz çehresi, disk biçimli figürinlerin işlenişine benzer şekilde, belirginken, diğer iki figürinin çene kısımları işlenmeden bırakılmıştır. Her üç figürinde de, gözler enine kazıma çizgilerle belirtilmiş, kabartma şeklinde uygulanan kaşlar, burun ile birleştirilerek şekillendirilmiştir. Her üç figürinin de kulaklarında küçük delikler bulunmaktadır ve ağız kısmı işlenmeden bırakılmıştır. Kalkolitik dönemde benzer plastik özelliklerle şekillendirilmiş bir figürin Batı Anadolu'da ele geçmemiştir. Ancak kaşların uygulanışındaki benzerlik ETÇ'de Demirci Höyük, Küllüoba²⁸⁷ gibi yerleşimlerdeki figürinler ve Troya²⁸⁸, Bakla Tepe'deki²⁸⁹ Antropomorfik kaplarda da görülmektedir.

3. Aktopraklık²⁹⁰

---

²⁸⁵ Тасић 2008, 144, 145

²⁸⁶ Orphanidis-Gallis 2011, 179

²⁸⁷ Bilgi 2012, 302

²⁸⁸ Bilgi 2012, 308

²⁸⁹ Bilgi 2012, 332

²⁹⁰ Anadolu platosunun kuzeybatısında, Kuzey Ege ve Güneydoğu Avrupa'ya açılan Güney Marmara Bölgesi'nde, Bursa ilinin 25 km kadar batısında, Ulubat Gölü'nün doğu teraslarından birinin üzerinde bulunan Aktopraklık, birbirlerine yaklaşık olarak 100 m mesafede, kronolojik açıdan süreklilik gösteren ve Aktopraklık-A, B, C olarak isimlendirilen üç ayrı yerleşimden oluşmaktadır. 2004 yılında Prehistorya Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Doç. Dr. Necmi Karul'un bilimsel başkanlığında başlayan kurtarma kazıları, 2006 yılından itibaren Bakanlar Kurulu Kazısı olarak devam etmektedir (Karul 2007, 387; Karul 2013, 45,46). Aktopraklık'ta Kalkolitik dönem C evresi olarak adlandırılan mezarlık alanı ve B evresinin geç katlarına aittir. Bu dönem Ilıpınar VI ve Aşağı Pınar 6.

Aktopraklık yerleşiminde yapılan çalışmalardan elde edilen ve B evresi buluntuları arasından gelen 6 adet şematik figürin/idol bulunmaktadır.

3a. Şematik Figürin/İdol

Aktopraklık-B evresinde bulunan²⁹¹, ayakta durur pozisyonda tasvir edilen şematik figürin, pişmiş topraktan yapılmış, gri/siyah renkli ve perdahlıdır (**Levha KD-31/2**). Baş kısmı eksik olan figürinin kolları, yanlarda açık ve konik formdadır. Göğüsler, çok küçük kabartılar şeklinde belirtilmiştir. Figürinin üzerinde her hangi bir kazıma, motif bulunmamakla birlikte, karn bölgesi düz olarak gösterilmiştir. Bel oyuntusu belli, kalçaları dardır. Figürinin bacakları işlenmemiş, belden aşağısı silindirik formda, yere doğru hafif genişleyerek devam etmiş ve düz bir şekilde kesilmiştir. Bu tip figürinler, çuval vücutlu idollere benzerler; ancak onlardan farklı olarak belden aşağıda kalan bölümleri uzundur ve yere düz basarlar. “T” şekilli figürinler olarak da adlandırılan bu örneklerin form açısından benzeri, Anadolu’da Ilımar’da²⁹² görülürken, Aşağı Pınar yerleşiminin 7-8. tabakasında²⁹³ steatopik özellikler gösteren; fakat bu tip figürinlerin öncüsü olabilecek figürinler bulunmaktadır. Balkanlarda ise, Karanovo’da²⁹⁴, benzer formda figürinler mevcuttur (**Levha KD-32/2-4**).

Yerleşimin Kalkolitik döneme tarihlenen diğer iki figürini benzer form ve stildedir (**Levha KD-31/4; Levha KD-31/3**). Ayakta durur pozisyonda tasvir edilen figürinler, pişmiş topraktan yapılmıştır. İlki koyu kahve-siyah, ikincisi ise açık kahve renkli olan figürinlerin baş kısımları kırık ve eksik durumdadır. Kolları yanlarda konik çıkıntılar şeklinde gösterilmiş, göğüsleri ise yuvarlak kabarıklıklar olarak betimlenmiştir. Bel oyuntuları belirgin olan figürinlerin, belden aşağıda kalan kısımları, çan şeklinde açılmaktadır ve tek parça halinde gösterilmiştir. Bu tip

---

tabakalarından daha erken bir döneme, yaklaşık olarak MÖ 5800-5600 yıllarına tarihlenmektedir (Karul 2013, 52,53).

²⁹¹ Karul-Avcı 2013, 51

²⁹² Bilgi 2012, 179

²⁹³ Özdoğan 2013, 257, Fig: 133

²⁹⁴ Тодорова- Вайсов 1993, 196, 197

figürinlerin bacak kısımları, silindirik formdadır ve düz kesilerek yere otururlar. Bu özellik, Neolitik dönemden itibaren, çuval vücutlu idollerde görülürken, benzer stil gösteren ve belden aşağısı kabarık etek formunda açılan figürinler, Barçın Höyük²⁹⁵, Çatal höyük²⁹⁶ gibi yerleşimlerden bilinmektedir. Aktopraklık örneği, bu tip figürinlerin gelişkin örneği olmalıdır. Silindirik vücutlu kollarm konik çıkıntılar şeklinde gösterildiği bir figürin grubu da Yasa Tepe'de²⁹⁷ (**Levha KD-32/5**) mevcuttur.

Yerleşimden ele geçen, Kalkolitik döneme tarihlenen bir diğer şematik figürin, ayakta durur pozisyonda gösterilmiş, perdahlı ve pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha KD-31/5**). Tepeye doğru sivrilmiş konik formda bir başı ve yine konik kolları olan figürinin üzerinde, göğüs, göbek çıkıntısı, göbek çukuru ve dişilik ibaresi olabilecek her hangi bir şekillendirme yapılmamıştır. Dikdörtgen formundaki vücut ince kesitlidir. Stil özellikleri açısından çuval vücutlu idolleri andıran idolün ayakları çok küçük çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir. bu tip idoller Anadolu'da Neolitik dönemden itibaren görülmeye başlamıştır; fakat Kalkolitik dönem buluntuları, Neolitik dönemdeki benzerlerine göre daha uzun vücut formlarına sahiptir. Figürinin çok yakın benzeri Höyücek'te KAD'nin kutsal alanları yıkıntı molozu içerisinde ele geçmiştir. Balkanlarda, Vinča yerleşimi²⁹⁸ (**Levha KD-33/1**) ile Karanovo IV. tabaka ile çağdaş, Karasura'da²⁹⁹ ve Knossos'un Erken Neolitik katlarında³⁰⁰ (**Levha KD-33/2**)da bu tip figürinler görmek mümkündür.

Yerleşimden ele geçen bir diğer şematik figürin, kemikten yapılmış, baş kısmının bir bölümü kırık ve eksiktir (**Levha KD-31/6**). İnce kesitli, düz yüzeyli ve dikdörtgen bir vücut ile vücuda eklentili boyun/baş? Olmak üzere tek parça halinde şekillendirilmiş olan figürinin üzerinde, her hangi bir kazıma ya da motif

---

²⁹⁵ Gerritsen-Özbal-Thissen 2013, 112, Fig:1

²⁹⁶ Bilgi 2012, 60

²⁹⁷ Тодорова- Вайсов 1993, 196, 199

²⁹⁸ Игњатовић 2008, 235; Tasić 2011, 155, 156

²⁹⁹ Тодорова- Вайсов 1993, 201

³⁰⁰ Ucko 1962, 48

bulunmamaktadır. Bu tip şematik figürinler, taş, mermer gibi malzemeden yapıldığı gibi bazen pişmiş topraktan yapılan örnekleri ile de karşılaşmaktadır. Neolitik dönemden itibaren görülmeye başlanan, Kalkolitik dönemde üslup açısından küçük farklarla değişikliğe uğrayan ve ETC’de de Kıta Yunanistan, Balkanlar ve Anadolu’da sıkça karşılaşılan, insan bedeninin aşırı derecede şematize edilmesiyle oluşturulan bu figürinler, muhtemelen aynı amaca hizmet ediyor olmalıdır.

Aktopraklık yerleşiminden ele geçen bir diğer şematik figürin ayakta durur pozisyonda gösterilmiştir (**Levha KD-32/1**). Silindirik formda, kolsuz, uzun bir beden ve birbirine bitişik olarak şekillendirilmiş, kalın bacaklar olmak üzere tek parça halinde işlenen bu figürin, yine insan bedeninin aşırı derecede şematize edilmesiyle oluşturulmuştur. Anadolu’da bir benzeri ile karşılaşılmayan bu figürinin en yakın benzeri, Knossos’un Geç Neolitik tabakalarından³⁰¹ ele geçmiştir (**Levha KD-33/2**).

Yerleşimden ele geçen son üç boyutlu insan tasviri, ayakta durur pozisyonda tasvir edilen, belden yukarısı kırık ve eksik durumdaki pişmiş toprak, kırmızı bej renkli³⁰² figürine aittir (**Levha KD-33/4**). Figürinin karın bölgesi düz olarak gösterilmiş, vulva bölgesi, üçgen şeklinde kazıma ile belirtilmiştir. Bacaklar birbirine bitişiktir; ancak bacak ayrımları, pubik bölgeden başlayan ve ayaklara kadar inen derin bir oyukla gösterilmiştir. Ayakları işlenmeden, oval formda bitirilen bu figürin tipi, Anadolu’da Neolitik dönemden itibaren kullanılmaktadır.

4. Kumtepe³⁰³

---

³⁰¹ Ucko 1962, 48

³⁰² Bilgi 2012, 180,181

³⁰³ Kumtepe, Troas bölgesinde, Kara Menderes Çayı’nın batı kıyısında. Konumu itibarıyla Anadolu, Balkan yarımadası ve Ege Adaları ile bağlantılar açısından önemli konuma sahip yerleşimlerden biridir (Furness 1956, 206). İlk olarak J.F. Caskey ve J. Sperling tarafından 1934 yılında tespit edilen yerleşim, 1934-1936 yılları arasında J. Sperling ve H. Z. Koşay tarafından kazılmıştır (Koşay-Sperling 1936, 23). Kazı çalışmaları sonucu elde edilen Kumtepe malzemesi 1976 yılında Sperling tarafından yayınlanmıştır (Sperling 1976, 305-364). Kumtepe, Sperling tarafından iki ana tabakaya ayrılmıştır. Kumtepe I. Tabaka A’dan C’ye kadar alt evrelere sahiptir. Bunlarda A ve B Troya öncesine

Batı Anadolu'da görülen Kilia tipi idollere ait 1 adet örnek, Kumtepe IA tabakasından elde edilmiştir³⁰⁴.

4a. Şematik Figürin/İdol

Kumtepe IA tabakasına tarihlenen Kilia tipi idol, mermerden yapılmıştır (**Levha KD-33/5**). Baş kısmı ve belden aşağısı eksik durumda olan idolün, kolları dirsekten kıvrılarak göğüs kısmına doğru uzatılmıştır. Dirsek kıvrımları çok keskin değildir. Elleri ve parmakları gösterilmiştir. Bu tip idoller, Anadolu'nun batısında görülmekte ve Kumtepe IA tabakası yaklaşık olarak aynı döneme, MÖ 4800 yıllarına tarihlenmektedir.

5. Beşik-Sivritepe³⁰⁵

Beşik-Sivritepe'de gerçekleştirilen küçük çaplı kazı çalışmaları sonucu elde edilen 1 adet Kilia tipi idol bulunmaktadır.

5a. Şematik Figürin/İdol

Beşik-Sivritepe Hellenistik Tümülüs dolgusu arasından elde edilen Kilia tipi idol³⁰⁶ (**Levha KD-33/6**), Kumtepe IA tabakasından ele geçen örnek ile benzer

---

tarihlendirilirken Kumtepe C ise Troya I ile çağdaş olarak tanımlanmakta, II. tabaka ise Troya V ile çağdaş buluntular içermektedir (Sperling 1976, 355-360). Koşay ve Sperling, Kumtepe II'yi Troia V ve Kumtepe IC'yi Troia I'e tarihlendirilmektedir (Korfmann 1995, 240). Kumtepe'de gerçekleştirilen ikinci dönem kazıları ise M. Korfmann başkanlığında, Çanakkale Müzesi ile birlikte 1993 yılından 1997 yılına dek sürdürülmüştür. Yapılan çalışmalar sonucunda yerleşimde üç tabaka tespit edilmiş ve IA Kalkolitik dönem, IB Kalkolitik dönemden ETÇ'ye geçiş, IC ise ETÇ I dönemine tarihlendirilmektedir (Korfmann 1995, 247).

³⁰⁴ Düring 2011, 214

³⁰⁵ Beşik-Sivritepe, Çanakkale İlinin güneydoğusunda, Yeniköy'ün yaklaşık 2 km. güney-güneybatısında yer alan, denize yakın konumda bir höyüktür. Eski kaynaklarda Beşiktepe olarak isimlendirilen höyükte çalışmalar, küçük çaplı kazılar olarak gerçekleştirilmiştir. Höyük, 1980'li yıllarda M. Korfmann tarafından Troya projesi kapsamında sondaj niteliğinde yeniden kazılmıştır (Korfmann 1989, 473-474). Yapılan C14 sonuçlarına göre Gülpınar/Beşik-Sivritepe/Kumtepe IA yaklaşık olarak MÖ 4780-4500 yılları arasına ait 330 yıllık bir zaman diliminin göstermektedir (Korfmann 1993, 145). Böylelikle bu bölgenin Geç Vinça, Erken Gumelnitsa, Larissa ve Geç Dimini ile eş zamanlı bir gelişim gösterdiği anlaşılmıştır (Korfmann 1993, 329).

özellikler sergilemektedir. Kumtepe örneğine göre daha keskin kol kıvrımlarına sahip olan idolün, sağ omzundan itibaren baş kısmı ve belden aşağısı eksiktir. Bel bölgesinin hemen altında bulunan çizgiden, vulva kısmının kazıma ile gösterildiği anlaşılmaktadır.

6. Orman Fidanlığı³⁰⁷

Orman Fidanlığı tabaka I-VII'ye tarihlenen 25 adet figürin bulunmaktadır.

6a. Şematik Figürin

Orman Fidanlığı I. tabakaya tarihlenen³⁰⁸ ve pişmiş topraktan yapılan figürin, ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiştir (**Levha KD-34/1**). Baş kısmı ve bacaklarının alt kısmı kırık ve eksik durumda olan figürinin kolları, dirseklerden kıvrılarak göğüslerin altında, karın bölgesi üzerinde gösterilmiştir. Göğüsler iki yuvarlak kabarıklık şeklindedir. Göbek bölgesi düz olarak gösterilen figürinin göbek çukurluğu belirtilmiş ve vulva bölgesi ve pubik bölge derin kazıma ile üçgen şeklinde vurgulanmıştır. Söz konusu figürinin bacakları kırık ve eksik durumda olduğundan bir benzeri ile karşılaştırmak mümkün olmasa da, bu tip figürinlerin Bulgaristan'ın Kuril Kremanitsa yerleşiminde görüldüğünü söyleyebiliriz. Efe, figürinin bacakları olabileceğini önermiş ve figürinin resmini bacakları ile birlikte tamamlayarak yayınlamıştır³⁰⁹. Efe'nin figürinin bacaklarının varlığına dair referans noktası, büyük ihtimalle, elde bulunan parçanın bacak arasında bulunan küçük girintidir; ancak, Kurilo Kremenitsa'daki³¹⁰ figürinlere baktığımızda bacak ayrımlarının derin bir oluk ya da çizgiyle verilebildiği görülmektedir (**Levha KD-**

---

³⁰⁶ Korfman 1985, Res: 8

³⁰⁷ Orman Fidanlığı, Eskişehir İl'inin 5-6 km güneybatısında, Anadolu Platosu 'nu Marmara Bölgesi'ne bağlayan geçiş yolu üzerinde bulunmaktadır (Efe 1999, 73). Yerleşim, Porsuk Nehri'ne doğru oldukça meyilli inen yamaç üzerindeki sivri bir kayanın batı ve güney eteklerinde kurulmuştur (Efe 1999, 75).

³⁰⁸ Efe 1999, 83

³⁰⁹ Efe 1999, 83

³¹⁰ Вайсов 1984, 40; Тодорова- Вайсов 1993, 196

34/3). Bu da bize söz konusu figürinin bacaklarının bitişik, bacak ayrımlarının ise çizgi ya da olukla belirtilebilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Yerleşimin Kalkolitik tabakalarından elde edilen³¹¹ ve ayakta durur pozisyonda gösterilen bir diğer şematik figürin, pişmiş topraktan yapılmıştır ve belden aşağı kısmı korunmuştur (**Levha KD-34/2**). Bel oyuntusu belli edilen figürinin bacakları bitişiktir ve bacak ayrımları hafif bir oyuklukla belirtilmiştir. Vulva bölgesi üçgen şeklindedir. Silindirik ve küt bir şekilde bitirilen bacak kısımları, zemine oturduğu yerde dışarıya doğru açılmaktadır. Bu tip figürinler, Kurilo Kremenitsa³¹² (**Levha KD-34/3, 4**), Vinča³¹³ (**Levha KD-35/1-4**) gibi yerleşimlerde görülmektedir.

Ele geçen figürinlere ait gövde parçalarından anlaşıldığı üzere, yerleşimde, stilistik açıdan benzer özellikler hakimdir. Genelde ayakta durur pozisyonda gösterilen bu figürinlerin genel özelliği, bacakların işlenmeden bırakılarak, belden aşağısı silindirik formda, yere doğru hafif genişleyerek devam eder ve düz bir şekilde kesilerek zemine oturtulmasıdır. Bu tip figürinler, çuval vücutlu idollere benzerler; ancak onlardan farklı olarak belden aşağıda kalan bölümleri uzundur ve yere düz basarlar. Bu tip figürinlerin kolları çoğunlukla yanlarda konik çıkıntılar olarak gösterilir. “T” şekilli figürinler olarak da adlandırılan bu örneklerin form açısından benzeri, Hoca Çeşme, Balkanlarda ise, Karanovo’da³¹⁴, Kurilo Kremenitsa³¹⁵, Vinča³¹⁶, Topolnica³¹⁷ ve Makedonya’da Mandalo’nun Geç Neolitik dönem katlarında bulunmaktadır. Aşağı Pınar 7-8. tabakasında³¹⁸ ise steatopik özellikler gösteren; fakat bu tip figürinlerin öncüsü olabilecek figürinler bulunmaktadır.

---

³¹¹ Efe 1999, 83

³¹² Вайсов 1984, 39,40; Тодорова- Вайсов 1993, 196; Petrović-Spasić 2013, 26, 27

³¹³ Тасић 2008, 156, 157

³¹⁴ Тодорова- Вайсов 1993, 196, 197

³¹⁵ Вайсов 1984, 39,40; Тодорова- Вайсов 1993, 196; Petrović-Spasić 2013, 26, 27

³¹⁶ Тасић 2008, 156,157

³¹⁷ Тодорова- Вайсов 1993, 197; Koukouli-Chryssanthaki vd. 2007, 75

³¹⁸ Özdoğan 2013, 257, Fig: 133

7. Ilıpınar³¹⁹

Ilıpınar yerleşiminde yapılan çalışmalarda 7 adet figürin ele geçmiştir. Yerleşimden elde edilen bu figürinlerden 1 tanesi Erken Kalkolitik döneme, 6 tanesi Geç Kalkolitik döneme tarihlenmektedir.

7a. Natüralistik Figürin

Ilıpınar'da ele geçen figürinler arasında natüralistik formda şekillendirilen az sayıdaki figürin bulunmaktadır. Bu figürinlerden ilki ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiştir (**Levha KD-36/3**). Kolları eksik durumda olan ve pişmiş topraktan yapılan figürin, kahve renkli ve perdahlıdır. Boynu ile birlikte devam eden uzun bir yüzü olan figürinin alınım üzerinde saç buklesi olabilecek, başın üst kısmında doğru uzanan bir eklenti bulunmaktadır. Yüzde gözler, kazıma ile yapılmış ve birbirine paralel alt alta duran iki çizgi olarak gösterilmiştir. Kabartma olarak şekillendirilen burun oldukça yıpranmış durumdadır. Ağız kısmı işlenmeden bırakılmıştır. Kalın bir boynu olan figürinin kolları büyük ihtimalle omuzlardan itibaren kırılmış ve göğüs üzerinde gösterilmiştir; ancak kolların yanlarda oval çıkıntılar yaparak göğüs bölgesinde tasvir edilme ihtimali göz önünde bulundurulduğunda, figürinin göğüs kısmındaki yuvarlak formu iki parçanın, kolların kopan bölümü olma olasılığı da bulunmaktadır. Bel oyuntusu hafif belirgin, göbek bölgesi ise düz olarak gösterilen figürinin üzerinde, vulva veya geniş kalça gibi dişilik ibaresi olabilecek herhangi bir şekillendirme ya da kazıma yapılmamıştır. Bacaklar silindirik formda ve birbirinden arıdır. Ayaklar işlenmeden bırakılmış, yere saplama veya konik formda bitirilmiştir. Söz konusu figürinin yüz detayları, gözlerinin çift çizgi kazıma ile tasviri ve alınım üzerindeki saç buklesi benzeri

---

³¹⁹ Ilıpınar yerleşimi, Marmara Denizi'nin doğusunda, Bursa-Orhangazi İlçesi'nin 1.5 km. güneyinde, İznik Gölü'nün batısında yer almaktadır (Roodenberg 1995, 1). Ilıpınar'da, 1987 yılında Hollanda Tarih ve Arkeoloji Enstitüsü adına Dr. Jacob Roodenberg'in başkanlığında başlayan kazılar 2004 yılında sona ermiştir. Höyükte Geç Neolitik dönem ile Erken Bizans Dönemi arasında 10 adet yerleşim evresi olduğu saptanmıştır. Buna göre; X ve VII. Evreler boyunca buluntu topluluğundaki değişim oldukça yavaştır. VI ve VA evresi ise buluntu topluluğu ve mimaride meydana gelen değişim yaklaşık olarak MÖ 5700-5600 tarihleri arasındadır (Roodenberg-Roodenberg 2007, 394; Roodenberg-Roodenberg 2013, 69, 70).

çıkıntı, Ulucak Höyük IVb katı buluntuları arasından gelen dişil figürinde de mevcuttur. Balkanlarda ise Starčevo Kültürü'nde, Starčevo³²⁰ ve Vinkovci³²¹ yerleşiminde gözlerin çift kazıma çizgi ile gösterildiği, uzun yüzlü figürinler bulunmaktadır (**Levha KD-38/ 2, 3**).

7b. Şematik Figürin/İdol

Erken Kalkolitik dönem buluntuları arasında değerlendirilen şematik figürinlerden ilki, pişmiş topraktan yapılmış ve bacaklarını öne uzatarak oturur pozisyonda gösterilmiştir. Baş kısmı ve sol omzunun bir bölümü eksik durumda olan figürinin kolları yanlarda oval çıkıntılar yapacak şekilde durmakta ve göğüs üzerinde birleşmektedir. Kollar ve kol kıvrımları derin bir çizgiyle ayrılmıştır. Göğüsler ise kabarıktır; fakat kol ile birlikte oldukça şematik olarak şekillendirilmiştir. Her iki göğüs arasındaki derin yarıklık, hem kolun bittiği bölümü hem de göğüsleri ayıran çizgi olarak kullanılmıştır. Steatopik denebilecek kadar dolgun hatlara sahip olan figürin, kalça ve bacaklarını ayıran enine derin bir oluk bulunmaktadır. Bacaklar bitişiktir; ancak kıvrımlı hatlarla bacak ayrımları gösterilmeye çalışılmış, ayaklar ise işlenmeden bırakılmıştır. Bu tip figürinlere örnek, Kalkolitik dönemde Beycesultan (**Levha KD-24/1**), Kültepe (**Levha KD-24/2**) gibi yerleşimlerden elde edilen figürinler örnek gösterilebilir. Tesalya bölgesinde ise Neolitik dönemden itibaren, pişmiş toprak figürinlerin benzer plastik üslupta yapıldığı ve bedensel uzuvların kısaltılmasında benzer özelliklerin kullanıldığı görülmektedir. Özellikle, Magoula Karagats /Nechali³²² (**Levha KD-24/3**), Karamourlar³²³ (**Levha KD-18/1; Levha KD-24/4**), Kyriaki³²⁴ (**Levha KD-24/5**) gibi yerleşimlerde, söz konusu figürin ile benzer stilde figürinler bulunmaktadır.

Yerleşimden ele geçen ve pişmiş topraktan yapılan şematik figürinlerden üçü benzer stilistik özelliklere sahiptir. Ayakta durur pozisyonda gösterilen ve kolları

³²⁰ Тодорова- Вайсов 1993, 193

³²¹ Тодорова- Вайсов 1993, 193

³²² Orphanidis-Gallis 2011, 292

³²³ Orphanidis-Malakasioti 2011, 199, 200

³²⁴ Perles 2004, 268, 162

konik çıkıntılar şeklinde yanlara doğru açık olan bu figürinlerden ilki, oldukça kaba hatlarla şekillendirilmiştir (**Levha KD-36/4**). Baş kısmı ovaldir. Korunan sağ göz, birbirine paralel yatay iki kazıma çizgi ile gösterilmiştir. Göğüs bölgesi kabarıktr; ancak bu kabarıklığın göğüs olup olmadığı belli olmamaktadır. Bel oyuntusu belli olan figürinin belden aşağı kısmı, tek parça halinde, kütesel ve silindirik formda şekillendirilmiş ve yere doğru hafif açılmıştır. Figürinin yere bastığı noktada, pubik bölge olarak yorumlanabilecek, hatları özensiz olarak şekillendirilmiş, derin bir delik bulunmaktadır. Söz konusu figürinin stilistik özellikleri ile benzer olan, ancak daha özenli şekillendirilen diğer iki figürinden ilki tam ve sağlam durumda iken, ikincisinin baş, kalçadan itibaren sağ tarafı ve yere basan kısmı eksik durumdadır (**Levha KD-36/5,6**). Figürinlerden ilkinin boynu ile birlikte devam eden bir başı vardır. Baş kısmının üzerinde ve arka kısmında kabartma ile oluşturulan çıkıntılar muhtemelen saçı temsil etmektedir. Yüzde gözler kazıma ile enine oluşturulmuş küçük çukurluklarla belirtilmiştir. Burun kabartı şeklinde hafif öne doğru çıkıntı olarak gösterilmiştir. Göğüsleri vurgulanmayan figürinin göbek bölgesi de oldukça düzdür. Bel oyuntusu belirgin ve kalça kısmı arkaya doğru oldukça kabarıktr. Vulva bölgesi üçgen şeklinde kazıma ile belirginleştirilmiştir. Anadolu'nun kuzeybatı bölümünde rastladığımız bu tip figürinlerin en yakın benzerleri Bulgaristan Struma Vadisi'nde Topolnica³²⁵ yerleşiminde (**Levha KD-38/5, 6**) ve Makedonya'da Mandalo'nun Geç Neolitik dönem katlarında bulunmaktadır (**Levha KD-38/4**).

Yerleşimin Kalkolitik dönem katlarından ele geçen iki adet bacak parçası ise belden aşağısı kütesel olarak şekillendirilen figürinlerden stil açısından, çok az farkla karşımıza çıkmaktadır (**Levha KD-37/1, 2**). Bu figürinler, ilk örneklerde olduğu gibi yine masif kütesel bacaklara sahiptir; “ayrık/bölünmüş bacaklı” olarak da isimlendirilen bu figürinlerin bacak ayrımları, ya bir derin yarıkla ya da çizgi ile bölünmektedir. Ilıpar örneğinde olduğu gibi bazen boya bezemeli olarak karşımıza çıkan bu örneklerin benzerleri, Yunanistan'da Dimini³²⁶, Nemea bölgesi³²⁷ (**Levha**

---

³²⁵ Тодорова- Вайсов 1993, 197; Koukouli-Chryssanthaki vd. 2007, 75

³²⁶ Souvatzi 2008, 131

³²⁷ F. Cherry vd 1988, 169

KD-37/3; Levha KD-38/1), Bulgaristan Kurilo Kremenitsa³²⁸ (**Levha KD-34/3, 4**) gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır.

E) Trakya

Trakya'da Kalkolitik dönemde, üç yerleşimde figürin/idol ele geçmiştir. Bu yerleşimler, Aşağı Pınar, Hoca Çeşme ve Toptepe'dir (**Harita 11**).

1. Aşağı Pınar³²⁹

Aşağı Pınar yerleşimi 5-2. tabakalar arasından gelen buluntular arasında, oldukça yoğun miktarda ele geçen figürinler, genel olarak şematik veya yarı şematik plastik özelliklerle karşımıza çıkar; bu tabakalardan yalnızca bir adet figürin natüralistik üsluba yakındır.

1a. Şematik Figürin/İdol

Aşağı Pınar yerleşiminde 5-6. tabaka buluntuları arasında yer alan ve ayakta durur pozisyonda tasvir edilen ilk figürin, pişmiş topraktan yapılmış ve iyi derecede perdahlıdır (**Levha KD-39/1**). Tepeye doğru daralan, uzun silindirik başı olan figürinin gözleri kabartı şeklinde, dışarıya doğru çıkık büyük kabartılar olarak vurgulanmış, göz bebekleri nokta şeklinde küçük çukurluklarla gösterilmiştir. Burun belirgin ve öne doğru çıkıktır. Kollar yanlarda köşeleri yuvarlatılmış üçgen şeklinde, vücuda bitişik olarak gösterilmiş ve vücuttan kazıma çizgilerle ayrılarak göğüs üzerinde tasvir edilmiştir. Göğüsler ve bel oyuntusu belirgin olan figürinin, göbek ve karn bölgesi kabarık değildir. Belden aşağısı silindirik ve kütsel devam etmektedir ve bacak ayrımları belirginleştirilememiştir. Figürinin zemine bastığı bölüm ise, etek benzeri bir kıyafetin uzantısı görünümündeki dalgalı hatlarla sonlandırılmış, vulva bölgesi üçgen şeklinde vurgulanmıştır.

³²⁸ Вайсов 1984, 39,40; Тодорова- Вайсов 1993, 196; Petrović-Spasić 2013, 26,27; Gimbutas 1982, 201

³²⁹ Aşağı Pınar'da Geç Neolitik-Erken Kalkolitik Geçiş Dönemi ve Kalkolitik Döneme ait tabakalar, 5-2 arası numaralandırılmıştır. Yaklaşık olarak MÖ 5500-4700 tarihlenen bu tabakalar, kendinden önce gelen 7-6. tabakaların hem mimari hem de çanak-çömlek özellikleri açısından tamamen farklıdır. Bu aşamadan sonra Balkan kültürü etkisi altına giren höyükte, 3. tabaka hem Marmara hem de Bulgaristan'a yabancı unsurların olduğu görülmektedir (Özdoğan 2013, 189, 190).

Yerleşimin 2-5. tabaka buluntuları arasında yer alan ve ayakta durur pozisyonda gösterilen figürinin baş kısmı eksik durumdadır (**Levha KD-39/2**). Pişmiş topraktan yapılan figürinin kolları vücuda bitişiktir ve vücuttan derin oluklarla ayrılmaktadır. Göğüsler iki yuvarlak kabartı şeklinde gösterilmiştir. Bel oyuntusu belli olan figürinin, belden aşağı kısmı diğer figürinde olduğu gibi kütleli olarak gösterilmiş, bacak ayrımlarını ayıran çizgi ya da oluk kullanılmamıştır.

Ayakta durur pozisyonda tasvir edilen ve yine belden aşağı kısmı kütleli olarak şekillendirilmiş, baş kısmı eksik ikinci bir figürin, benzer stilistik özelliklerle şekillendirilmiştir (**Levha KD-39/4**). Göğüsleri birbirine yakın iki yuvarlak kabartı olarak gösterilen figürinin bel oyuntusu belirgindir ve bacak ayrımları gösterilmeden etek benzeri kıyafet şeklinde son bulmaktadır. Her üç figürinin de ortak özelliği olan bacak kısımlarının silindirik, kütleli tek parça olarak tasviri, Bulgaristan ve Kıta Yunanistan ve Makedonya'da karşılaşılan stilistik özelliklerden biridir. Benzer figürinler, Anadolu'da Aktopraklık³³⁰ ve Ilımar³³¹ ve Orman Fidanlığı³³² yerleşimlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Yerleşimin 5. tabakasından gelen ve yalnızca belden aşağı kısmı korunmuş olan, ayakta durur pozisyonda gösterilen bir başka figürin, stilistik özellikleri açısından diğerlerinden farklıdır (**Levha KD-39/3**). İnce bir beli olan figürinin arka kısmı oldukça dolgun ve dışarıya çıkık gösterilmiştir. Bacaklar silindirik ve tek parça halindedir; ancak bacak ayrımları derin bir olukla belirtilmiştir. Vulva ve pubik bölgesi üçgen şeklinde kazma çizgilerle vurgulanan figürinin ayakları kaide benzeri şekillendirilmiş ve düz olarak zemine oturtulmuştur. Anadolu'da, Ilımar, Orman Fidanlığı gibi yerleşimlerde benzerlerine rastladığımız figürinin özellikle Bulgaristan'ın Varna³³³ ve Targovişte³³⁴ bölgesinde benzerleri ile karşılaşmak mümkündür (**Levha KD-45/1-3**).

---

³³⁰ Karul-Avcı 2013, 67

³³¹ Bilgi 2012, 179

³³² Efe 1999, 83

³³³ Тодорова- Вайсов 1993, 204

³³⁴ Вайсов 1998, 134

Aşağı Pınar yerleşiminin 2-4. tabakalarından gelen ve farklı stilistik özellikteki, yassı ve dikdörtgen gövdeli figürin, pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha KD-39/5**). Uzun gaga biçimli burnu vurgulanan figürinin kolları yanlarda üçgen çıkıntılar şeklindedir ve kol uçlarında ve başının arka tarafında başı enlemesine kesen küçük delikler ve gövde üzerinde kazıma ile yapılan birbirini takip eden “V” şekilli motifler bulunmaktadır. Göğüsler yuvarlak kabartılar şeklinde gösterilmiştir ve söz konusu kazıma bezemeler göğüs kısmına uygulanmamıştır. Bu tip bir figürinin Anadolu’da yakın benzeri ile henüz karşılaşılmamıştır. Bulgaristan’ın Karanovo IV ile çağdaş, Nova Zagora yerleşiminde³³⁵ dikdörtgen formda şematize edilmiş vücutlu, gaga formunda burnu olan ve farklı tipte kazıma bezemeli bir figürin, Aşağı Pınar örneği ile yakın özellikler gösterir (**Levha KD-40/1**). Bulgaristan’ın güneybatısı Vaksevo³³⁶ (**Levha KD-40/4**), Makedonya’da Anzabegovo IV. tabaka³³⁷ (**Levha KD-40/3**) ve Karanovo³³⁸ (**Levha KD-40/7**), Zelenikovo³³⁹ (**Levha KD-40/2**) yerleşimlerinde benzer figürinler bulunmaktadır. tesalya bölgesinde ele geçen figürinler arasında da Aşağı Pınar örneği ile benzer şekilde, gaga burunlu olarak şekillendirilen figürinler bulunmaktadır (**Levha KD-40/5, 6**).

Yerleşimin 2-4. tabakalarından gelen, baş kısmı eksik olan figürinin kolları karn bölgesinde kıvrılarak göğüslerini tutar biçimde betimlenmiştir (**Levha KD-41/1**). Yassı, dörtgen formunda şekillendirilen figürinin elleri belirtilmiştir. Göbek bölgesi, kalçalara doğru düz bir şekilde inmektedir ve kalça bölgesinde, birbirine paralel olarak yapılan kazıma çizgilerle vulva bölgesi “V” şeklinde belirtilmiştir. Anadolu ve çevresinde benzer bir örneği ile karşılaşılmayan figürin, Höyücek yerleşiminin Neolitik tabakalarında olduğu gibi yarı şematik olarak adlandırabileceğimiz, kolların doğal, gövdenin ise şematize edilmesiyle oluşan figürinlere örnek gösterilebilir.

---

³³⁵ Тодорова- Вайсов 1993, 200

³³⁶ Čochadžiev 2001, Fig: 92

³³⁷ Gimbutas 1976, 217

³³⁸ Nikolov 2003, 59

³³⁹ Sanev 2006, Fig: 12

Kalkolitik dönem tabakalarından elde edilen ve yine dörtgen forma yakın, sol el karn bölgesinde, sağ el ise iki göğsü arasında durur şekilde tasvir edilen belden aşağısı eksik, iki adet figüründen ilkinin baş kısmı korunmuş durumdadır (**Levha KD-41/2**). Yuvarlak formda başı olan figürünün gözleri, özensiz yapılmış delikler şeklinde gösterilmiştir. Burun kısmı kırıktır. Her iki figürünün de kolları vücut üzerinde kabartı şeklinde gösterilmiş, elleri ve parmakları işlenerek vurgulanmıştır. Göğüsler küçük kabartılar şeklindedir (**Levha KD-41/2,3**).

Aşağı Pınar, Orta Kalkolitik dönem tabakalarından ele geçen³⁴⁰ ve yerleşimdeki diğer örneklerle göre yoğun olarak karşılaşılan diğer bir pişmiş toprak figürin grubu ise silindirik formdaki figürinlerdir (**Levha KD-42/1-4**). Stilistik özellikler açısından birbirlerine çok benzeyen bu buluntu topluluğunun yerleşim genelindeki ortak özelliği ince uzun silindirik formda vücutları ve yine uzun silindirik formdaki başlarıdır³⁴¹. Bu formdaki figürinlerin genel olarak öne doğru hafif çıkıntı yapan burunları ve başın her iki yanında belirgin kabartı şeklinde kulakları bulunmaktadır. Kulaklar kimi zaman deliklidir. Bazı örneklerde baş oval olarak yanlara açılabilir, uçlara açılan delikler bu ovalliğin kulakların baş bölümünden dışarıya doğru çıkıntı yapan kısmı olarak yorumlanabilir. Anadolu'da bu figürinlerle benzer özellikteki bir figürin, Toptepe yerleşiminden ele geçmiştir. Hacılar yerleşimi buluntuları arasında da bu tipte uzun silindirik formda bir baş³⁴² bulunmaktadır. Yine Can Hasan'da Kalkolitik dönem tabakalarından gelen silindirik formdaki uzun başları ile dikkat çeken figürinler de, örneklerin yalnızca baş bölümleri göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu figürin ile benzer özellikler göstermektedir; ancak Hacılar figürinin yüzü üzerinde göz, kulak gibi, herhangi bir şekillendirme yapılmaması, Can Hasan örneğinin de başının uç kısmındaki saç ya da başlık benzeri kabartmalar, Aşağı Pınar figürini ile bu figürinler arasında karşılaştırma yapmayı zorlaştırmaktadır (**Levha KD/41-4**). Balkanlar'da Yasatepe³⁴³,

³⁴⁰ Özdoğan-Parzinger-Karul 1998, 144; Özdoğan 2013, 266

³⁴¹ Hansen 2001, 183; Hansen 2007, 204-206

³⁴² Bilgi 2012, 188

³⁴³ Detev 1960, 34

Drama³⁴⁴, Karanovo³⁴⁵ gibi yerleşimlerde bu tipte uzun silindirik başlı figürinler yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır (**Levha KD-46/1-4**).

Yerleşimin Orta Kalkolitik tabakalarından ele geçen³⁴⁶ silindirik figürinlerin diğer örnekleri de yassı gövde parçalarıdır (**Levha KD-43/1-6; Levha KD-44/1**). Yanlarda oval ya da geniş üçgenimsi formda açılan kolları ve küçük kabartı şeklindeki göğüsleri ile dikkat çeken bu figürinlerin genel özellikleri, silindirik boyunlu olmaları ve gövde kısmından sonra bel ve bacak bölümlerinin, ayaklara kadar silindirik formda devam etmesidir. Bu figürinlerde ayaklar işlenmeden bırakılarak, ya bacaklarla aynı kalınlıkta ya da hafif dışa açılarak kaide şeklinde son bulmakta ve zemine düz oturmaktadır. Anadolu'da Kalkolitik dönemde Orman Fidanlığı'nda benzeri ile karşılaşılan figürinlerin benzerleri, Balkanlar'da Samovodene³⁴⁷, Promachon II ve III. tabaka³⁴⁸, Karanovo³⁴⁹ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır (**Levha KD-44/2-7; Levha KD-46/1, 2, 4**).

2. Hoca Çeşme

Hoca çeşme yerleşimi 1. tabakasın yalnızca 1 adet üç boyutlu insan tasviri bulunmaktadır.

2a. Şematik Figürin/İdol

Yerleşimin Kalkolitik dönem tabakasından gelen ve yalnızca belden aşağısı korunmuş durumdaki figürin, ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiştir (**Levha KD-47/1**). Silindirik formdaki figürinin kalça kısmı geriye doğru çıkıktır. Vulva bölgesi kazıma çizgilerle üçgen şeklinde gösterilen figürinin benzerleri, Anadolu'da Aşağı Pınar, Orman Fidanlığı'nda bulunmaktadır. Balkanlar'da ise

---

³⁴⁴ Lichardus vd. 2000, Lev: 42

³⁴⁵ Georgiev 1961, Fig: 2; Hiptmair 1997, Lev: 115; Nikolov 2003, 58

³⁴⁶ Özdoğan-Parzinger-Karul 1998, 144; Özdoğan 2013, 266

³⁴⁷ Тодорова- Вайсов 1993, 202; Vajsov 1998, 129

³⁴⁸ Koukouli vd. 2007,

³⁴⁹ Тодорова- Вайсов 1993, 199; Nikolov 2003, 58

Kurilo Kremenitsa³⁵⁰ (**Levha KD-34/3, 4**), Vinča³⁵¹ (**Levha KD-35/1-4**), Samovodane³⁵² (**Levha KD-35/5**) yerleşimlerinde karşımıza çıkmaktadır.

3. **Toptepe**³⁵³

Toptepe yerleşiminde yalnızca 1 adet figürin ele geçmiştir³⁵⁴.

3a. **Şematik Figürin/İdol**

Toptepe yerleşmesinde, yalnızca baş kısmı bulunan pişmiş toprak figürin, uzun bir boyun ile birlikte, silindir formunda biçimlendirilmiştir (**Levha KD-47/2**). Başın her iki yanında kulak olarak düşünülebilecek iki çıkıntı ve önde ince uzun bir burun ile yüz oluşturulmuştur. Bu tip figürinlerin en tipik özellikleri dik duran keman biçimli stilize gövdeleri, iki bacağın altında yer alan şematik ayaklar ve üstte uzun, silindirik bir boyun-baş kısmıdır³⁵⁵. Balkanlar'da Yasatepe³⁵⁶, Drama³⁵⁷, Karanovo³⁵⁸ gibi yerleşimlerde bu tipte uzun silindirik başlı figürinler yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır (**Levha KD-46/1-4**).

---

³⁵⁰ Вайсов 1984, 39,40; Тодорова- Вайсов 1993, 196; Petrović-Spasić 2013, 26,27; Gimbutas 1982,

³⁵¹ Тасић 2008, 156,157

³⁵² Vajsov 1998, 129

³⁵³ Toptepe Höyüğü, Tekirdağ İl merkezinin doğusunda, Marmara Ereğlis'i'nin 4 km. batısında yer alan bir höyüktür. İlk yerleşim 70 metre genişlikteki denize doğru uzanan kayalık bir burun üzerinde kurulan yerleşme denizden 8-9 m. yüksekte er almaktadır (Özdoğan vd. 1991). Yerleşim 1966 yılında D. H. French tarafından bulunmuştur. İnşaat faaliyetleri nedeniyle oldukça tahrip olan höyükteki ilk kazılar, 1989 yılında, höyüğün tahribattan kurtulan 60 metre karelik bir kısmında, M. Özdoğan yönetiminde gerçekleştirilmiştir (Özdoğan 1990, 351). Toptepe yerleşiminde yapılan kazı çalışmalarında 12 tabaka ve tabakalara ait 4 evre tespit edilmiştir. Buna göre; 5 ve 3. tabakaların C 14 sonuçları yaklaşık olarak MÖ 5540-4940 yılları tarih aralığını vermektedir (Özdoğan vd. 1991, 82; Özdoğan- Dede, 1998, 153).

³⁵⁴ Karauçak 2008, 22

³⁵⁵ Hansen 2001, 186

³⁵⁶ Detev 1960, 34

³⁵⁷ Lichardus vd. 2000, Lev: 42

³⁵⁸ Georgiev 1961, Fig: 2; Hiptmair 1997, Lev: 115; Nikolov 2003, 58

V. BÖLÜM

ERKEN TUNÇ ÇAĞ FIGÜRİN VE İDOLLERİ

A. Batı Anadolu Kıyı Şeridi / Orta Batı Anadolu

Erken Tunç Çağ, Batı Anadolu Kıyı Şeridi ya da Orta Batı Anadolu olarak adlandırdığımız bölge içerisinde 6 yerleşimde figürin ya da idol ele geçmiştir. Bu yerleşimler, Liman Tepe, Bakla Tepe, Milet, Manisa/Akhisar, Ulucak Höyük yerleşimleri ve Yortan Mezarlığı'dır (Harita 12).

1. Liman Tepe³⁵⁹

Liman Tepe yerleşimi Erken Tunç Çağ tabakalarından ele geçen ve yayınlanan 4 adet insan tasviri bulunmaktadır. Bu buluntulardan 2 adeti "Troya Tipi" idollere, 2 adeti ise fallus tipi heykelciklere aittir.

1a. Şematik Figürin/ İdol

Liman Tepe, Erken Tunç Çağ II, 1. mimari tabakasına tarihlenen³⁶⁰, yassı idol, mermerden yapılmıştır (**Levha ETC-1/1**). İdol, gövdeden derin bir yivle ayrılan baş kısmı ve dörtgen formlu gövdeden oluşmaktadır. Blegen'in tipolojik olarak "tip 2D" olarak sınıfladığı³⁶¹ "Troya Tipi" idollere benzerliği ile dikkat çeken bu idol, Anadolu'da Bakla Tepe³⁶², Troya, Seyitömer, Karataş-Semayük, Aphrodisias, Batı Anadolu'ya komşu coğrafyalarda ise Erken Kiklad II döneminde, Syros-Chalandriani³⁶³, Girit'te, Lebena, Trapeza, Cyme-Aeolis³⁶⁴, Akrotiri³⁶⁵, Chios-Ayio Gala³⁶⁶ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu idol grubu adalarda

---

³⁵⁹ Liman Tepe yerleşimi, Geç Kalkolitik dönemden sonra kesintisiz bir şekilde kullanılmaya devam etmiştir. Erken Tunç Çağ I'in erken evreleri ile çok fazla buluntu vermeyen yerleşimde, takip eden evrelerde ele geçen Kiklad tavaları, Bakla Tepe, Aphrodisias bölgesi dışında Anadolu'da ele geçen en erken örnekleri oluşturmaktadır (Erkanal-Şahoğlu 2012b, 222).

³⁶⁰ Erkanal 1998, 383

³⁶¹ Blegen 1950, Pl. 127

³⁶² Erkanal-Özkan 1999, Res: 19

³⁶³ Renfrew 1972, 420-424; Hekman 2003, 140

³⁶⁴ Refrew 1969, 6

³⁶⁵ Sotirakopoulou 1998, 118; Maliszewski 1993, 113

³⁶⁶ Hood 1982, 653

karşımıza çıkan ve Refrew'in "Apeiranthos Type" olarak adlandırdığı³⁶⁷ idollerle yakın benzerlik içerisinde (Levha ETÇ-2/1-6).

Yerleşimden elde edilen ve Erken Tunç Çağ II'ye tarihlenen bir başka mermer idol (Levha ETÇ-1/2), yamuk kenarlı dörtgen formlu bir baş ile baş bölümünden keskin bir yivle ayrılan dörtgen biçimli vücut olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bu tip bir idolün yakın benzeri Anadolu'da, Aphrodisias'ta³⁶⁸, Ege'de Akrotiri'de³⁶⁹ karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu örneğin baş kısmı eksik olmakla birlikte, korunan alır gövdesi, Liman Tepe örneğinin formuna yakın yamuk dörtgen formundadır (Levha ETÇ-2/7).

Liman Tepe yerleşimi, Erken Tunç Çağ II katından elde edilen bir diğer şematik figürin grubu falluslardır (Levha ETÇ-1/3, 4). Tamamı "Koridorlu Ev" olarak tanımlanan yapıda ele geçen³⁷⁰ yedi adet fallus, silindirik formdadır ve zemine oturdukları bölüm düz bırakılmıştır. Taştan yapılan bu buluntulardan bir tanesinin baş kısmı maymun yüzlü olarak tasvir edilmiştir. Tüm buluntuların aynı yapı içerisinde elde edilmesi, Erkanal tarafından, yapının dini bir anlam içerebileceği şeklinde yorumlanmaktadır³⁷¹. Fallus tipi buluntular, hem Anadolu'da hem de Balkanlar ve Yunanistan'da Neolitik dönemden itibaren kullanılmaktadır. Bazen insan vücudunun tamamı şekillendirilerek hem fallus hem figürin olarak karşımıza çıkan bu buluntu topluluğunun en iyi örnekleri, Hatip Höyük³⁷² ve Çatalhöyük'te³⁷³ karşımıza çıkmaktadır.

---

³⁶⁷ Refrew 1969, 14

³⁶⁸ Joukowsky 1986, 205

³⁶⁹ Sotirakopoulou 1998, 122

³⁷⁰ Erkanal 1998, 386

³⁷¹ Erkanal 1998, 386

³⁷² Bilgi 2012, 111

³⁷³ Bilgi 2012, 55, 56, 60, 61

2. Bakla Tepe³⁷⁴

Bakla Tepe Erken Tunç Çağ tabakalarından elde edilen figürinlerin tamamı şematiktir. Erken Tunç Çağ I'de pişmiş toprak örnekleri ile karşılaştığımız bu buluntular, Erken Tunç Çağ II'de, farklı özellikler göstermektedir.

2a. Şematik Figürin/ İdol

Bakla Tepe Erken Tunç Çağ I, "Uzun Evler" olarak adlandırılan yapı içerisinden gelen pişmiş toprak şematik figürin, ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiştir (**Levha ETC-3/1**). Baş ve sağ kolu omuzdan itibaren eksik durumda olan figürinin dörtgen formundaki kolları, ortadan boğumlu bir çıkıntı yaparak, vücudun her iki yanında açık vaziyette gösterilmiştir. Göğüsler ve dişilik üçgeni vurgulanmayan figürinin bacakları birbirine bitişiktir; ancak ortadan derin bir yarıkla ayrılmaktadır. Ayaklar belirtilmiştir. Söz konusu figürinin stilistik açıdan benzeri, Anadolu'da Höyücek I. tabaka, I. kutsal alandan elde edilen şematik figürindir (**Levha ND-**). Benzer bir şematik figürin, Lesbos-Thermi'nin III. tabakasından elde edilmiştir³⁷⁵ (**Levha ETC-4/5**).

Yerleşimden elde edilen diğer pişmiş toprak figürin, ayakta durur pozisyonadadır (**Levha ETC-3/2**). Sadece belden aşağıda kalan kısmı korunan figürinin, İnce bir bel oyuntusu ve oldukça şematize edilerek şekillendirilen yuvarlak formu bir alt gövdesi bulunmaktadır. Ayaklar, vücudu taşıyan kaide şeklinde zemine düz oturmaktadır. Bu tip figürinlerin yakın benzeri, Anadolu'da Aşağı Pınar'ın Orta Kalkolitik tabakalarında görülürken (**Levha KD-44/1**), Balkanlar'da Promachon II ve III. tabakada³⁷⁶ (**Levha KD-44/5, 7**) benzer tipte ayak kısımlarının kaide şeklinde son bulunduğu, zemine düz basan figürinler bulunmaktadır.

---

³⁷⁴ Bakla Tepe yerleşimi, Erken Tunç Çağ I'in sonunda sebebi bilinmeyen bir nedenle terk edilmiş ve yerleşimde Erken Tunç Çağ II'nin erken dönemlerine ait her hangi bir bulgu elde edilmemiştir. Erken Tunç Çağ II'ye ait arkeolojik veriler höyüğün güneydoğusundaki mezarlık alanından gelmektedir. Tamamına yakını pithos mezarlardan oluşan mezarlık, Erken Tunç Çağ I'in ölü gömme anlayışından farklı özellikler sergilemektedir (Erkanal-Şahoğlu 2012a, 95).

³⁷⁵ Lamb 1936, 153

³⁷⁶ Koukouli vd. 2007, 76

Erken Tunç Çağ I'e tarihlenen diğerk bir pişmiş toprak figürinin baş ve belden aşağı kısmı eksik durumdadır (**Levha ETC-3/4**). Figürinin elde bulunan parçasından yola çıkarak geniş bir boynu olduğu ya da baş kısmının boyunla beraber devam ettiği düşünülebilir. Kolları yanlarda küçük konik çıkıntılar şeklinde gösterilen figürinin, göğüs ve karın bölgesi belirtilmemiştir. Stilistik açıdan değerlendirildiğinde kolların konik çıkıntılar şeklinde gösterildiği pişmiş toprak figürinler, Neolitik dönemin erken evrelerinden itibaren görülmeye başlanmıştır. Erken Tunç Çağ ile birlikte yaygınlaşan konik biçimli kollar, bazen küçük sivri çıkıntılar şeklinde bazen de yuvarlatılmış formda karşımıza çıkmaktadır. Bakla Tepe örneğinin baş ve belden aşağısı kısmının eksik olması çevre bölgelerle karşılaştırılmasını zorlaştırmaktadır; ancak yerleşimin aynı katından çıkan sivri formda konik kollu ikinci bir yassı pişmiş toprak figürinin alt kısmının yuvarlatılmış formda olması söz konusu figürinin de bu tipte figürinlere bir örnek teşkil ettiğini düşündürmektedir (**Levha ETC-3/3**). Batı Anadolu'da Demirci Höyük³⁷⁷, Bademağacı³⁷⁸ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkan, konik kollu ve alt kısımları yuvarlatılmış bu tip figürinler, Anadolu'da, ikiztepe³⁷⁹, Alaca Höyük³⁸⁰, Ahlatlıbel³⁸¹ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır.

Bakla Tepe Erken Tunç Çağ II-III A tabakasında ise pişmiş toprak şematik figürinlerin yerini mermerden yapılmış yassı idoller almaktadır. Mermerden veya çakıl taşından şekillendirilen bu idoller, boyun kısımlarından "V" ya da "U" şeklinde oluşturulan yivlerle ayrılan baş ve gövdeden oluşmaktadır (**Levha ETC-3/4, 5; Levha ETC-4/1, 2**). Stilistik açıdan Troya tipi idollere benzeyen bu buluntular, başta Troya olmak üzere, Aphrodisias, Kusura, Karataş-Semayük gibi yerleşimlerle, Batı Anadolu'ya komşu coğrafyalarda, Erken Kiklad II döneminde, Syros-

---

³⁷⁷ Korfman 1980, Abb:22

³⁷⁸ Duru 2008, 174

³⁷⁹ Alkim vd. 2003, 146

³⁸⁰ Bilgi 2012, 222

³⁸¹ Bilgi 2012, 222

Chalandriani³⁸², Girit'te, Lebena, Trapeza, Cyme-Aeolis³⁸³, Akrotiri³⁸⁴ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır.

Yerleşimin bir diğer idol grubu ise, hem Erken Tunç Çağ I hem de Erken Tunç Çağ II-III A mezarlarından ele geçen "Halka İdoller" olarak adlandırılan stilize insan tasvirleri, pendantlardır. Form bakımından incelendiğinde bu tip örnekler disk ya da halka şeklinde bir gövde ve gövdenin uzantısı olarak devam eden sap veya boyun kısmından oluşmaktadır. Genellikle sap kısmında bir veya iki delik bulunmakta, kimi örneklerde boyun ve gövde üzerinde kabartma nokta şeklinde süslemeler de görülmektedir. Orta Avrupa'dan Doğu Anadolu'ya ve Kafkaslardan Girit'e kadar uzanan geniş bir coğrafyada karşımıza çıkan halka idollerin Bakla Tepe'de ele geçen üç örneğinden ilk ikisi kurşundan yapılmıştır. Erken Tunç Çağı I Mezar-24 ve Mezar-46 olarak adlandırılan basit toprak mezarlardan ele geçen idollerden ilki iskeletin göğsünde, diğeri ise iskeletin boyun kısmında, çok sayıda metal ve taş boncukla birlikte bir kolye oluşturacak şekilde ele geçmiştir³⁸⁵. Ortası delik dairesel bir gövdeye sahip olan idoller, gövdenin uzantısı olarak devam eden ters üçgen şeklindeki sap kısmı arkaya doğru kıvrılarak ip deliğini oluşturmaktadır (**Levha ETÇ-4/4, 6**). Altından yapılmış olan üçüncü idol (**Levha ETÇ-4/3**), ETÇ II-III A dönemine tarihlenen Mezar-259 olarak adlandırılan bir pithos mezarda³⁸⁶ altın bir saç spirali ile altın dağ kristali birleşiminden üretilmiş bir çift küpe ve gümüşten üretilmiş çok sayıda disk biçimli, ortası çift kanallı boncukla birlikte ele geçmiştir³⁸⁷. Form olarak ilk iki idole göre daha düzgün bir yuvarlağa ve daha iyi bir işçiliğe sahip bu örnekte dairesel gövde üzerindeki delik daha geniştir. Form olarak benzerleri Anadolu'da Aphrodisias'ta³⁸⁸ ve Sardis'te³⁸⁹, Ege'de ise Lemnos'ta Poliochni ETÇ II tabakasından ele geçmiştir³⁹⁰ (**Levha ETÇ-5/1-4**).

³⁸² Renfrew 1972, 420-424; Hekman 2003, 140

³⁸³ Renfrew 1969, 6

³⁸⁴ Sotirakopoulou 1998, 118; Maliszewski 1993, 113

³⁸⁵ Erkanal-Özkan 1999, 29-31

³⁸⁶ Erkanal 2008, Abb:6; Keskin 2011, 198

³⁸⁷ Keskin 2011, 198

³⁸⁸ Joukowsky 1986, 288

³⁸⁹ Keskin 2011, 198

3. Milet³⁹¹

Milet'te Erken Tunç Çağ'a tarihlenen birisi Kiklad tipi idol başı³⁹², diğeri ise Anadolu tipi olarak tanımlanan Troya tipi idol olmak üzere³⁹³ 2 adet insan tasviri ele geçmiştir.

3a. Şematik Figürin/ İdol

Erken Tunç Çağ, ikinci evresine tarihlenen, Athena Tapınağı güney hendeklerinden elde edilen, Kiklad tipi idol başı (**Levha ETC-5/5**), ada mermerinden yapılmış olup Keros-Syros kültüründe, "Dokathismata Tipi"³⁹⁴ne aittir³⁹⁵. Geriye doğru eğimli başın belirgin üçgen yüzü bulunmaktadır. Burun çıkıntısı uzun ve belirgindir. Bu tip figürinler, adını verdiği Amargos-Dokathismata'da, 14 numaralı mezarda, Naxos ve Syros'ta bulunmuştur³⁹⁶ (**Levha ETC-6/1-4**).

Yerleşimden ele geçen diğer idol, Troya tipinde "8" formudur³⁹⁷. Mermerden yapılan figürinin benzerleri Anadolu'da Troya başta olmak üzere,

---

³⁹⁰ Bernabò-Brea 1964, 376

³⁹¹ Miletos antik kenti Aydın il merkezinin batısında, Menderes Nehri'nin Ege Denizi'ne döküldüğü yerde yer almaktadır. Antik çağda kıyıda bulunan kent, deltanın ilerlemesiyle denizden 7 km içeride kalmıştır. Miletos'un II. Tabakası Erken Tunç Çağı'na tarihlenmektedir. Bu dönemde yerleşimin Kiklad adalarıyla yakın ticari ilişki içerisinde olduğu düşünülmektedir (Niemeier 2001, 18; Greaves 2002, 45).

³⁹² Graeve 1999, 600

³⁹³ Niemeier and Niemeier 1997, 241

³⁹⁴ Kiklad figürinlerinin beş tipi vardır; figürinlerin ilk kez ya da çoğunlukla bulunduğu Amargos, Naksos, Syros ve Girit'teki beş mezarlık alanının adı verilmiştir. Tipolojik ve tarihsel olarak, Kapsala Tipi, Spedos Tipi, Dokathismata Tipi, Chalandriani Tipi ve Koumasa Tipi olarak beş sınıfa ayrılırlar (Stampolidis-Sotirakopoulou 2011, 76). Dokathismata Tipi figürinler, Renfrew'e göre en zarif ve en uzun figürinler sınıfında yer aklamaktadır. Dişilik üçgenleri çoğunlukla belirtilen bu figürinler, sistemli kazılardan çok, kaynağı belirsiz buluntular olarak müzelerde sergilenmektedir (Renfrew 1969, 16).

³⁹⁵ Graeve 1999, 586

³⁹⁶ Renfrew 1969, 16

³⁹⁷ Niemeier-Niemeier 1997, 241; Greaves 2002, 45

Yortan³⁹⁸, Kulaksızlar³⁹⁹, Karataş-Semayük⁴⁰⁰, Harmanören-Göndürle⁴⁰¹, Aphrodisias⁴⁰², Seyitömer'de⁴⁰³, Batı Anadolu'ya komşu bölgelerde ise Girit ve Ege Ada yerleşimlerinde görülmektedir⁴⁰⁴.

4. Manisa-Akhisar⁴⁰⁵

4a. Natüralistik Figürin

Akhisar Höyük'ten ele geçen natüralistik figürin⁴⁰⁶, pişmiş topraktan yapılmış ve oturur pozisyonda tasvir edilmiştir (**Levha ETC-7/1**). Kulakları ve saç/polos ? kısmı eksik olan figürinin oval formda, düz bir yüzü vardır. Gözler kazıma ile birbirine paralel iki yay şeklinde gösterilmiş, göz bebekleri ise derin yuvarlak çukurluklar olarak vurgulanmıştır. Burun kabartı şeklindedir; burun delikleri belirtilmiştir. Figürinin ağız kısmı enine kazıma ile yapılmış bir çizgi ile gösterilirken, ağızdan çeneye doğru dik bir şekilde inen ve yine kazıma ile yapılmış birbirine paralel çizgiler bulunmaktadır. Omuzları dar olan figürinin kolları vücuda yapışık, eller ise dizlerin üzerinde duracak şekilde betimlenmiştir. Göğüsleri küçük yuvarlak kabartılar şeklinde, karın bölgesi ise düz olarak şekillendirilmiştir. Figürinin omuzlarında ve boynunun hemen altında, ağız kısmında uygulanan kazıma tarzı bezemenin bir benzeri uygulanmıştır. Göğüs bölgesinde ise, göğüsler arada kalacak şekilde, kazıma ile yapılmış büyük bir "X" motifi bulunmaktadır. Bacakları dizden kıvrılmış ve önde toplanmıştır. Yere oturan kısmı düz olarak kesilen figürin, yere bağdaş kurarak ya da bir tabure üzerinde oturuyor izlenimi uyandırmaktadır. Genel olarak "Disk Yüzlü" figürinler olarak kullanılan bu tip figürinler, Anadolu'da

³⁹⁸ Kamil 1982, Fig: 84

³⁹⁹ Dinç 1997, 262

⁴⁰⁰ Melink 1964, Pl. 82, Fig: 24, 25; Kulaçoğlu 1992, Fig: 114

⁴⁰¹ Özsaıt 2000, 373

⁴⁰² Jukowsky 1986, 212

⁴⁰³ Topbaş 1994, 300

⁴⁰⁴ Renfrew 1969, 27

⁴⁰⁵ Manisa İli, Akhisar ilçesinin 3 km güneyinde, Akhisar-Gölmarmara yolunun yaklaşık 600 m batısındadır. 1959 Yılında D.H. French tarafından incelenmiştir (French 1969, 47). Antik Thyateira olarak tanıtılmıştır.

⁴⁰⁶ Ormerod 1912-1913, 54; Bilgi 1978, 133

Demirci Höyük, Küllioba, Afyon-Çıkrık, Kusura, Bozüyük, Kaklık, Şarhöyük, Banaz, İnaz, Manahoz gibi bir çok yerleşimde çok benzer stilistik özelliklerle karşımıza çıkmaktadır. Disk yüzü olarak tanımlanabilecek en erken örnek ise Batı Anadolu, Bakla Tepe yerleşimi V. tabakasından ele geçmiştir⁴⁰⁷.

5. Yortan⁴⁰⁸

5a. Şematik Figürin/İdol

Yortan mezarlık alanından Keman biçimli-Beycesultan tipi bir idol, Troya tipi iki idol ve Kilia tipi bir idol olmak üzere toplam dört adet idol ele geçmiştir⁴⁰⁹ (**Levha ETÇ-7/2-5**).

6. Ulucak Höyük⁴¹⁰

Ulucak Höyük'te Erken Tunç Çağ'a tarihlenen bir adet mermer ve bir adet fallus ele geçmiştir. Yerleşimin Erken Tunç Çağ birikimi içersinden gelen steotopik dişil figürin Neolitik dönem buluntuları arasında değerlendirilmiştir.

6a. Şematik Figürin/İdol

Yerleşimden elde edilen mermer idol (**Levha ETÇ-4/6**), Renfrew'in "1E" olarak grupladığı ve "*Tripartite Form*" olarak isimlendirdiği, basit çuval gövdeli, boyun, kollar ve gövdenin küçük oval girintilerle belirtildiği idoller ile

⁴⁰⁷ Erkanal-Şahoğlu 2012a, 92

⁴⁰⁸ Paul Gaudin tarafından, Manisa ilinin Kırkağaç ilçesi, Bostancı köyü yakınlarında açığa çıkarılan Yortan Mezarlığı, Kırkağaç'ın 16,5 km kuzeydoğusu, Balıkesir İl'inin 55 km güneyinde yer almaktadır (Kamil 1980, 1). Mezarlığın Erken Tunç Çağ'ın tüm evrelerinde kullanıldığı, mezar buluntularının karşılaştırmalı tarihçesi neticesinde anlaşılmaktadır.

⁴⁰⁹ Kamil 1980, 34

⁴¹⁰ Orta Tunç Çağı temellerinin tahribine uğramadan, korunabilen ve R 13 açmasının kuzeybatı kesiti önünde ve P13 açmasının güneybatı kesimi boyuncada devam ettiği tespit edilen yer yer çakıl döşeli sıkıştırılmış toprak taban üzerinde ele geçirilen, kırmızı astarlı ve ačkılı tüm bir depas ele geçirilmiştir. Depasın hemen yanında bulunan, hayvan kemiğinden elde edilen AMS sonuçları, kemiğin kalibre edilmiş tarihini MÖ 2341 ile 2138 arasını vermektedir. P13 açmasında bu çakılla karışık sıkıştırılmış tabanın kuzey kesiminde, OTÇ temellerinin çıkarılması sırasında ele geçen andezit bir phallos ve mermer idol de, aynı tarihler arasına yerleştirilmektedir. Elde edilen bu son bulgular, Ulucak Höyüğü'nün ETÇ III döneminde de yerleşim gördüğünü göstermektedir (Çevik 2013, 147).

benzerlik içerisinde. Bu tip idoller, Anadolu'da Beycesultan⁴¹¹, Troya⁴¹², Aphrodisias, Ege'de, Antiparos, Krassades, Dhespotikhon, Zoumbaria ve Naxos'ta, Akrotiri mezarlarında⁴¹³ ve Tesalya'da, Lachanokipos Nikaias'ta⁴¹⁴ karşımıza çıkmaktadır. Thermi, Lesbosta'da⁴¹⁵ çok küçük farklılıklarla bu tip idollerin kullanıldığı bilinmektedir.

Ulucak Höyük ETÇ III tabakasına ait bir diğer idol/fallus (**Levha ETÇ-4/7**), andezit taşından yapılmıştır. Liman Tepe'de ETÇ II. tabakadan gelen bu tip örnekler (**Levha ETÇ-1/3, 4**), çeşitli form ve özelliklerle Neolitik dönemden itibaren kullanılmaktadır.

B) İç Batı Anadolu Bölgesi

İç Batı Anadolu olarak adlandırdığımız bölge içerisinde 8 yerleşimde figürin ya da idol tespit edilmiştir. Bu merkezler, Beycesultan, Kusura, Çıkrık, Kaklık, Seyitömer, Küllioba, Demirci Höyük, Bozüyük'tür (**Harita 13**).

1. Beycesultan⁴¹⁶

Beycesultan, XVII b tabakasında on beş adet, XVII c tabakasında ise iki adet idol ele geçmiştir (**Levha ETÇ-8**). Bu idollerden on beş adeti, çeşitli form ve ebatlardaki, "Beycesultan Tipi" veya "Keman Biçimli İdol" olarak adlandırılan ve ince uzun bir baş, omuzlardan çıkan üçgen formlu stilize kollar ile çuval formunda gövdeye sahip figürinlerdir. İlk örnekleri Beycesultan'da bulunan bu idoller, Erken Tunç Çağ I'e tarihlenmekle birlikte Erken Tunç Çağ II'den sonra kullanılmamıştır⁴¹⁷.

---

⁴¹¹ Lloyd-Mellaart 1962, 266

⁴¹² Schliemann 1875, 172, No:140; Schliemann 1881, No: 209

⁴¹³ Renfrew 1969, 5

⁴¹⁴ Orphanidis-Gallis 2011, 394

⁴¹⁵ Lamb-Hutchinson (1928/1929 - 1929/1930, Pl. X

⁴¹⁶ Beycesultan XIX- XVII. tabakaları ETÇ I, XVI-XIII. tabakaları ETÇ II, XII- VI. Tabakalar ETÇ III'e tarihlenmektedir (Lloyd- Mellaart 1956, 101-135; 1962, 7-17).

⁴¹⁷ Lloyd-Mellaart 1962, 269

1a. Şematik Figürin/İdol

Beycesultan'da XVII b katı tapınağı, "2 no.lu oda" dan ele geçen⁴¹⁸ 13 adet Beycesultan tipi idol, mermerden yapılmıştır. Üç alt gruba ayırabileceğimiz bu idollerden ilk grubu, uç kısma doğru incelen, uzun silindirik başlı, konik ya da üçgen formda kolları olan ve bel inceltiyle yuvarlak ya da dörtgenimsi şekil verilmiş çuval vücutlu stilize insan tasvirleri oluşturmaktadır (**Levha ETÇ-9/2, 3; ETÇ-10/1-5; ETÇ-11/1**). Bu formdaki idoller, Lloyd ve Mellaart'a göre Erken Tunç Çağ'ın idolleri arasında en erken grubu oluşturmaktadır⁴¹⁹. Anadolu'da bu tipin öncüsü olarak Kuruçay'm VII. tabakasından elde edilen mermer idol⁴²⁰, örnek olarak gösterilmektedir⁴²¹. Kalkolitik dönemde, Muğla, Malkayası Mağarası⁴²², Kuruçay Höyük⁴²³, Büyük Göllücek; Erken Tunç Çağ I ve II'de Afyon, Ağın, Aydın, Çine-Tepecik, , Nevşehir, Hacıbektaş Höyüğü⁴²⁴, Karaoğlan⁴²⁵, Yortan⁴²⁶ ve Dorak⁴²⁷ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır. Keman biçimli idoller, Batı Anadolu sınırları dışında Kiklad'ların Gretto-Pellos kültüründen de bilinmektedir. Form olarak Beycesultan'daki örneklerle yakın benzerlik içerisinde olan bu idoller, stilistik özellikler açısından farklıdır. Baş kısımları benzer biçimde, ince uzun olarak şekillendirilen, ancak kolları, Beycesultan'daki örneklerden farklı olarak küt, köşeli ya da ovalimsi çıkıntılar şeklinde gösterilen bu idollerin bel oyuntuları yüksektir. Kiklad örneklerinin biçim ve form açısından Geç Neolitik dönemden itibaren gelişmeye başladığı birçok araştırmacı tarafından kabul görmektedir. Bu idollerin en güzel örneğini Saliagos'ta bulunan üçgen kollu uzun boyunlu şematik tasvirler

---

⁴¹⁸ Lloyd-Mellaart 1962, 269

⁴¹⁹ Lloyd-Mellaart 1962, 269

⁴²⁰ Duru 1980, 24

⁴²¹ Aydınğün 2005, 58

⁴²² Peschlow-Bindokat 2006, Res: 77; Peschlow Bindokat-Gerber 2012, 107, Fig: 41

⁴²³ Duru 2008, 105

⁴²⁴ Ekiz 2006, Res: 2

⁴²⁵ Ekiz 2005, 50

⁴²⁶ Kamil 1980, 34

⁴²⁷ Aydınğün 2005, 58

oluşturmaktadır (**Levha ETÇ-13/1**). Erken Tunç Çağ'a ait keman biçimli idoller, yapım aşamasında oluşturulan küçük farklılıklarla, "omuzlu", "bel", "dişli bel" ve "spatula" tipleri olarak dört alt gruba ayrılmaktadır⁴²⁸. Paros, Antiparos, Kimolos, Siphnos, Amargos ve Kea'da örnekleri ile karşılaşılan ve genelde mezar buluntusu olarak, Chios-Ayio Gala⁴²⁹, Tesalya Bölgesinde Visviki'de⁴³⁰ (**Levha ETÇ-14/2-4**) karşımıza çıkan bu idollerin gelişim ve değişimleri Renfrew tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir⁴³¹ (**Levha ETÇ-14/1**).

Yerleşimin XVI. katından ele geçen ve form olarak keman biçimli idollerden farklı olan diğer bir grubu vücut şekilleri açısından keman biçimli idollere benzeyen ancak, baş kısımları yuvarlak ya da oval formu olan idoller oluşturmaktadır⁴³². Bu tip buluntular Beycesultan dışında, Kusura⁴³³, Afyon, Kocaman Höyük⁴³⁴, Susuz Höyük⁴³⁵, Kaklık⁴³⁶, Karaağaç Höyük⁴³⁷, Manisa, Alaşehir⁴³⁸, Çorum, Alaca Höyük⁴³⁹, Burdur, Bademağacı⁴⁴⁰, Ankara, Karayavşan⁴⁴¹ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır. Kiklad adalarında benzer örnekleri ile karşılaşılmayan bu tip idollerin Anadolu-Ege arasında karışık bir form olması

⁴²⁸ Stampolidis-Sotirakopoulou 2011, 73

⁴²⁹ Hood 1981, 67, Fig: 44

⁴³⁰ Orphanidis-Gallis 2011, 395

⁴³¹ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Renfrew Colin, "The Development and Chronology of the Early Cycladic Figurines", AJA: 73, 1969, 1-32; Pat Getz-Preziosi, Early Cycladic Art in North American Collections, Virginia Museum of Fine Arts, Richmond, 1987; Pat Getz-Preziosi, Early Cycladic Sculpture An Introduction, The J. Paul Getty Museum Malibu, California, 1994.

⁴³² Aydıngün, bu tip idolleri, Beycesultan-Kusura Tipi idoller olarak sınıflamaktadır (Aydıngün 2005, 148, 149).

⁴³³ Mellaart 1954, Fig: 499; Alp 1965, Pl: I,4; Aydıngün 2005, 151

⁴³⁴ Bilgi 2012, 199

⁴³⁵ Aydıngün 2005, 148, 149; Bilgi 2012, 205

⁴³⁶ Aydıngün 2005, 152, 153; Bilgi 2012, 205

⁴³⁷ Alp 1965, P: IV,7

⁴³⁸ Bilgi 2012, 206

⁴³⁹ Bilgi 2012, 206

⁴⁴⁰ Duru-Umurtak 2009, Res: 7

⁴⁴¹ Bilgi 2012, 206

muhtemeldir. Ancak Beycesultan yerleşiminin Erken Tunç I. ve II. tabakasından elde edilen iki adet figürin, Renfrew'in "1E" olarak sınıfladığı ve "Tripartite Form" olarak isimlendirdiği, basit çuval gövdeli, boyun, kollar ve gövdenin küçük oval girintilerle belirtildiği idollerin, Antiparos, Krassades, Dhespotikhon, Zoumaria ve Naxos'ta, Akrotiri mezarlarında benzeri ile karşılaşılmaktadır⁴⁴². Bu tip idollerin baş kısımları yuvarlak ya da oval olarak karşımıza çıkmakla birlikte, boyunlarının kısılalığı dışında, bu tip idollerle karşılaştırılabilirler.

Beycesultan yerleşimi, XVII c tabakasından elde edilen bir idol, diğerlerinden farklı bir formda karşımıza çıkmaktadır. Lloyd ve Mellaart tarafından baş kısmı, çizimde keman biçimli idol şeklinde tamamlanarak yayınlanan⁴⁴³ figürinin duruşu ve etek şeklinde açılan vücut bölümü "Titriş Tipi" idoller ile benzerlik içerisinde görülmektedir. Anadolu'da Urfa-Titriş Höyük'te ortaya çıkarılan bu tip idoller, Kıbrıs Geç Kalkolitik dönemde, yaklaşık olarak MÖ 2800-2300 yıllarına tarihlendirilmekte ve Anadolu tipi idoller olarak kullanılarak⁴⁴⁴, Anadolu'daki Erken Tunç Çağ II buluntuları ile paralel olarak gösterilmektedir⁴⁴⁵.

2. Kusura⁴⁴⁶

Lamb'ın 1936-1937 yılları arasında yaptığı kazı çalışmaları sonucu yerleşimin Erken Tunç Çağ II'ye tarihlenen B tabakasından elde edilen mermer idoller, Kusura Tipi, Beycesultan tipi, Troya Tipi ve farklı üslupta şekillendirilen ayrıksı örneklerle çeşitli formlarda karşımıza çıkmaktadır. Yerleşimden elde edilen Pişmiş toprak figürin ve idoller ise değişik form ve çeşitlilik göstermektedir.

2a. Natüralistik Figürin

---

⁴⁴² Renfrew 1969, 5

⁴⁴³ Lloyd-Mellaart 1962, 266

⁴⁴⁴ Vagnetti 1979, 113; Peltenburg 1990, 43; Peltenburg 1991, 110

⁴⁴⁵ Vagnetti 1979, 112

⁴⁴⁶ Kusura, Afyon'un 55 km güneybatısında Sandıklı ovasının doğusunda yer almaktadır. W. Lamb başkanlığında 1936-1937 yıllarında yapılan kazılarda, yerleşimin en erken evresinin Kalkolitik döneme ait olduğu tespit edilmiş ve bu evreye Kusura-A evresi olarak adlandırılmıştır. Yerleşimin Erken Tunç Çağ tabakaları ise Kusura-B evresi olarak adlandırılmaktadır (Lamb 1937, 2-4).

Kusura B alanı, Erken Tunç Çağ II'ye tarihlenen, ayakta tasvir edilmiş figürin⁴⁴⁷ pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha ETC-17/6**). Sağ kolu eksik durumda olan figürinin oldukça kalın bir boynu vardır. Baş kısmı dikey yönlü oval olan figürinin kulakları oldukça belirgindir. Yüzde gözler iki kabartı şeklinde gösterilmiş ve göz çukurları oyuk bırakılmıştır. Burun belirgin ancak, yüksek değildir. Ağız kısmı enine bir kazıma ile belirtilmiştir. Oldukça dar ince uzun vücudu olan figürinin göğüsleri, neredeyse omuz bölgesinde duracak şekilde, iki yuvarlak kabartı şeklinde gösterilmiştir. Sağlam olan sol kol göğsü tutar biçimde durmaktadır. Sağ kolun ise koptuğu bölümden kalan boşluk yardımı ile sağ göğsün biraz altında durduğu anlaşılmaktadır. Göbek bölgesi düzdür. Bitişik bacakları kısa ve kalındır. Bacakları ayrıran bölümde ise ok ucu görünümünde vulva bölgesi vurgulanmıştır.

Kusura'dan ele geçen diğer örnek, Önder Bilgi'nin Afyon Müzesi Müdürlüğü izni ile yayınladığı pişmiş toprak figürin başı (**Levha ETC-15/1**), kırmızı renklidir⁴⁴⁸. Disk ya da düz yüzü olan figürinler olarak kullanılan figürinin yuvarlak düz yüzü üzerinde gözler küçük, yuvarlak delikler şeklinde gösterilmiştir. Büyük abartılı burnu sivri ve öne doğru çıkıktır. Ağız gösterilmiştir. En yaygın örnekleri Demirci Höyük'te karşımıza çıkan bu tip figürinlerin en belirgin özellikleri baş kısımlarının üzerinde bulunan polos tipi başlık ya da saç olarak yorumlanabilen, bazen uzun silindirik formda bazen yuvarlatılmış topuz şeklinde çıkıntılarının bulunmasıdır.

2a. Şematik Figürin/ İdol

Kusura-B tabakasından elde edilen mermer idoller⁴⁴⁹ arasında ilk grubu, ilk kez Kusura'da bulunan ve yerleşimin adıyla anılan "Kusura Tipi" idoller oluşturmaktadır⁴⁵⁰ (**Levha ETC-15/2, 3**). Bu tip idollerin genel özelliği, ince yassı cidarlı, yuvarlak ya da oval formlu başları, uzun boyunları ve yuvarlağa yakın ya da yuvarlatılmış dörtgen şekilli vücutlarının olmasıdır. Yaygın olan bu formun yanında,

---

⁴⁴⁷ Lamb 1936, Fig: 11,4

⁴⁴⁸ Bilgi 2012, 302

⁴⁴⁹ Lamb 1937, 29

⁴⁵⁰ Lamb 1937, Pl. LXXXIV. 11

baş kısımlarının üçgen, dörtgen ya da kare olarak şekillendirildiği örneklerle de karşılaşılmaktadır. Anadolu'da Karataş-Semayük⁴⁵¹, Harmanören-Göndürle⁴⁵², Aphrodisias⁴⁵³, Troia II. tabaka⁴⁵⁴, Küllioba⁴⁵⁵, Karacahöyük⁴⁵⁶ ve Karahisar'da⁴⁵⁷ karşımıza çıkan bu tip idoller, Ege adalarında Thermi⁴⁵⁸ ve Kikladlar'da Lebedos'ta⁴⁵⁹ görülmektedir.

Yerleşimden ele geçen ikinci grup buluntu ise benzerlerini Beycesultan'dan bildiğimiz Kusura ile Beycesultan tipinin bir arada olduğu, yuvarlak başlı, üçgen ya da yuvarlatılmış kollu, çuval vücutlu idollerdir (**Levha ETÇ-15/4-6**). Bu buluntu tip Anadolu'da, Afyon, Kocaman Höyük⁴⁶⁰, Susuz Höyük⁴⁶¹, Kaklık⁴⁶², Karaağaç Höyük⁴⁶³, Manisa, Alaşehir⁴⁶⁴, Alaca Höyük⁴⁶⁵, Bademağacı⁴⁶⁶, Karayavşan⁴⁶⁷, gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu idoller arasında yine Beycesultan'da bir örneği ile karşılaştığımız, başın bir tarafında, çentik ya da çıkıntılarla oluşturulan saç benzeri çıkıntılar bulunmaktadır (**Levha ETÇ-15/6**).

B tabakasının bir diğer idol tipi, "Troia Tipi" idollerdir (**Levha ETÇ-16/4**). Anadolu'da bilimsel kazılar sonucunda elde edilen ilk idol grubu olan ve MÖ

---

⁴⁵¹ Mellink 1967, Pl.77,13

⁴⁵² Özsait 2000, Fig:10

⁴⁵³ Joukowsky 1986, 215

⁴⁵⁴ Schmidt 1902, 279

⁴⁵⁵ Efe 1999, 169; Efe 2001, Res: 28, 1

⁴⁵⁶ Mellaart 1954, 239

⁴⁵⁷ Akdeniz 2002, 9-11, 15

⁴⁵⁸ Lamb 1936, 23

⁴⁵⁹ Zervos 1957, 46, 80

⁴⁶⁰ Bilgi 2012, 199

⁴⁶¹ Aydıngün 2005, 148, 149; Bilgi 2012, 205

⁴⁶² Aydıngün 2005, 152, 153; Bilgi 2012, 205

⁴⁶³ Alp 1965, P: IV,7

⁴⁶⁴ Bilgi 2012, 206

⁴⁶⁵ Bilgi 2012, 206

⁴⁶⁶ Duru-Umurtak 2009, Res: 7

⁴⁶⁷ Bilgi 2012, 206

3. binin son çeyreğine tarihlenen, Troya’da II-V. tabakalar arasından gelen bu tip idollerin genel özellikleri, yuvarlak bir kafa ve yuvarlak ya da dörtgenimsi çuval vücutlardan oluşan basit bir şematizasyonla oluşturulmalarıdır. “8” şekilli idollerle yakın benzerlik içerisinde olan bu tip idollerin, yuvarlak ya da elips şeklindeki dere taşlarının yan taraflarının hafif şekilde yontulmasıyla meydana gelerek, bu formdan geliştiği düşünülmektedir⁴⁶⁸. Genel ve yaygın formunun dışında, Troya tipi idollerin baş ve gövde kısımları dörtgen, üçgenimsi, uzun oval şeklinde değişiklik gösterebilmektedir. Kusura’da ele geçen söz konusu idoller arasında üzerinde kazıma ile gözlerin ve saçların belirtildiği ve “Baykuş Yüzlü İdol” olarak kullanılan⁴⁶⁹ bir örnek de mevcuttur. Bu tip idoller, Anadolu’da yoğun olarak Seyitömer’de bulunmaktadır⁴⁷⁰.

Kusura’da ele geçen bir diğer idol⁴⁷¹ diğerlerinden oldukça farklıdır (**Levha ETÇ-16/5**). Vücut bölümü ve kol çıkıntıları Beycesultan ya da Kusura tipi idollerle benzerlik içerisinde olan bu idolün baş kısmı, uzun dikdörtgen formundadır. Yüz üzerinde gözler iki yuvarlak çukurla belirtilirken, ağız ve burun kısmı işlenmeden bırakılmıştır. Anadolu’da yakın benzeri ile karşılaşılmayan bu idolün benzerleri Greto Pellos kültüründe, Paros, Antiparos ve Amargos’ta karşımıza çıkmaktadır⁴⁷². Bu türün yakın benzeri ise Melos, Phylakopi’den bilinmektedir (**Levha ETÇ-16/6**). Ancak bu tip figürinler MÖ 1900’lere tarihlenmektedir ve erken örnekleri ile karşılaşılmamıştır⁴⁷³.

Kusura B alanından elde edilen ve sadece baş kısmı korunan iki şematik figürin parçası pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha ETÇ-17/1, 2**). Kalın ve yassı boyunları olan figürinlerden ilkinin başı oval, ikincisinin ise yuvarlak olarak şekillendirilmiştir. Yüzde gözler ve burun kabartma applike şeklindedir. Kaşlar yay

---

⁴⁶⁸ Aydıngün 2005, 64

⁴⁶⁹ Schliemman 1875, 37

⁴⁷⁰ Topbaş 1994, 300

⁴⁷¹ Lamb 1937, Fig:17, 5

⁴⁷² Renfrew 1969, 5

⁴⁷³ Renfrew 1969, Pl: 7

şeklinde yapılmış ve burun ile birleştirilmiştir. Ağız kısmı işlenmeden bırakılan figürinlerden ilkinin boynunda kazıma ile yapılmış zikzak bezeme bulunmaktadır.

B alanında gelen ve pişmiş topraktan yapılmış diğer idolün göğüs bölgesinden aşağıda kalan kısmı eksiktir (**Levha ETÇ-17/3**). Oval formlu başı ve ince boynu olan figürinin kolları konik şeklinde yanlara doğru açıktır. Yüz üzerinde gözler ve burun sığ çukurlukla gösterilmiştir. Gözlerin üst ve alt kısmına kazıma ile yapılan “X” şeklindeki bezeme, üst tarafta kaşları oluşturmuştur. İdolün göğüsleri gösterilmemiştir ancak; boyun bölgesinde birbirine paralel iki kazıma çizgi arasında oluşturulmuş dikey kazıma çizgiler ve göğüs bölgesine uygulanan “V” şekilli kazıma ile kıyafet benzeri bir motif oluşturulmuştur.

Kusura B alanından gelen iki adet sağlam durumdaki pişmiş toprak idol, ayakta durur pozisyonda gösterilmiştir (**Levha ETÇ-17/4, 5**). Boyunla birlikte devam eden, boyunla aynı kalınlıkta, kare formunda başları olan idollerin, gözleri ve ağızları küçük deliklerle belirtilmiştir. Her iki idolün de burun kısmı işlenmeden bırakılmıştır. Kollar yanlarda konik çıkıntılar şeklindedir. Göğüsleri belirtilmemiştir ancak; her iki figürünün de gövdesi üzerinde kazıma ile yapılmış “X” şekilli motifler bulunmaktadır. Bacakları işlenmeden bırakılan idollerin belden aşağıda kalan kısımları çuval şeklinde son bulmaktadır. Anadolu’da yakın benzeri bulunmayan bu idollerin form ve işleniş açısından benzerleri, Bademağacı⁴⁷⁴, Demirci Höyük⁴⁷⁵ gibi yerleşimlerde bulunmaktadır ancak; bu örneklerin baş kısımları oval ya da yuvarlak formlu olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Çıkrık⁴⁷⁶

3a. Natüralistik Figürin

Afyon-Çıkrık köyü doğusundaki höyükten ele geçen ve Afyon Müzesinde bulunan pişmiş toprak figürin (**Levha ETÇ-18/1**) oturur durumda

⁴⁷⁴ Duru 2008, Res: 341, 1

⁴⁷⁵ Obladen-Kauder 1996, Taf: 116, 5

⁴⁷⁶ Çıkrık Höyüğü, Afyon’u 14 km kuzeydoğusundaki Çıkrık Kasabasının yaklaşık 2 km doğusundadır. Üzerinden Erken Tunç Çağ II. evreye ait çanak çömlekler toplanmıştır (TAY-ETÇ Maddesi).

gösterilmiştir⁴⁷⁷. Uzun silindirik boyun üzerinde yuvarlak başlı ve düz yüzlü olan figürinin gözleri, hamur ıslakken oluşturulmuş iki yuvarlak şeklinde gösterilmiştir. Burun belirgin, sivri ve dışa doğru çıkıktır ve burun delikleri gibi ayrıntılar işlenmiştir. Ağız kısmı şaşırma ifadesine benzer şekilde oval çukurlukla belirtilmiş, kulaklar gösterilerek, üzerlerine birer delik açılmıştır. Figürinin baş kısmı üzerinde polos türü başlık ya da saç topuzu benzeri silindirik formda bir eklenti bulunmaktadır. Uzun boyun üzerinde enine ve boyuna yapılan birbirine paralel kazımlarla kolye benzeri motifler bulunmaktadır. Aynı motif tarzı figürinin omuzlarına da işlenmiştir. Gövdesinin üst kısmı alt kısmına göre daha uzun olarak şekillendirilen figürinin kolları da oldukça uzun olarak şekillendirilmiş ve vücudun her iki yanına yapışık vaziyette duracak şekilde, dizlerin üzerinde betimlenmiş, el ve parmak ayrımları belirtilmiştir. Göğüsler iki kabartı şeklinde gösterilirken, göğüslerin üzerinde kazıma ile yapılmış derin yarıklar bulunmaktadır. Göbek deliği ve pubik bölgesi bir çukurlukla belirtilen figürinin oldukça kısa olan bacakları, dizlerden kıvrılmaktadır.

4. Kaklık⁴⁷⁸

4a. Natüralistik Figürin

Kaklık'ta B alanı-1 numaralı mezardan elde edilen ve oturur durumda tasvir edilmiş pişmiş toprak figürin⁴⁷⁹ (**Levha ETÇ-18/2**), sağlam durumdadır. Uzun boynu olan figürinin, yuvarlak başı ve düz bir yüzü vardır. Baş kısmında polos benzeri çıkıntı bulunan figürinin gözleri, iri, yuvarlak çukurluklar şeklinde gösterilmiştir. Burun belirgindir ve kaşlar burnun devamı şeklinde kabartı olarak devam emiştir. Ağız kısmı belirtilmeyen figürinin, kulakları işlenmiştir ve üzerinde delikler açılmıştır. Kolları, dirsekten geniş bir hatla kıvrılarak dizlerin üzerinde gösterilmiş ve bacaklarla birleştirilerek tek parça halinde vurgulanmıştır. Ayakları

---

⁴⁷⁷ Bilgi 1980, 134

⁴⁷⁸ Kaklık Afyon'un kuzeydoğusunda, Burhaniye Köyü'nün 1,2 km kuzeybatısında yer almaktadır. Yerleşimde, 1983-1984 yıllarında, Afyonkarahisar Müzesine bağlı olarak Ahmet Topbaş tarafından kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir. İki yapı katlı düz bir yerleşme olan Kaklık'ta Erken Tunç II ve III'e tarihlenen mezarlar bulunmaktadır (Topbaş-Efe-İlaslı 1998, 42).

⁴⁷⁹ Topbaş-Efe-İlaslı 1998, 66, 67

belirtilmeyen figürinin, yere oturan bölümü düz olarak kesilmiş, böylece yere sağlam oturması sağlanmıştır.

Kaklık'tan elde edilen ve oturur durumda gösterilen diğer figürin yine pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha ETÇ-18/3**). Baş kısmı ve kolları dirseklerden itibaren eksik olan figürinin silindirik boynunun kalan kısmına bakıldığında Kaklık'tan ele geçen diğer örneğe benzer şekilde uzun boyunlu olduğunu söyleyebiliriz. Figürinin kolları, yanlarda açık olarak gösterilmiştir. Kolların vücut üzerinde her hangi bir parçasının bulunmayışı, duruş açısından farklı olduğunu göstermektedir. Göğüsleri gösterilmeyen figürinin göğüs bölgesinde kazıma ile yapılmış ve omuzlardan karın bölgesine kadar devam eden büyük bir "X" bezemesi bulunmaktadır. Benzer kazımaların kolların kırık bölümünde de olduğu kalan parçadan anlaşılmaktadır. Bel oyuntusu belli değildir ve kaçalar gösterilmeden zemine düz olarak oturmaktadır. Vulva bölgesi, kare şeklini oluşturan, gelişi güzel noktalarla vurgulanmıştır.

4b. Şematik Figürin/ İdol

Yerleşimden ele geçen üç adet mermer idol⁴⁸⁰ benzerlerini Beycesultan ve Kusura'dan bildiğimiz, Kusura ile Beycesultan tipinin bir arada olduğu, yuvarlak başlı, üçgen ya da yuvarlatılmış kollu, çuval vücutlu idollerdir (**Levha ETÇ-19/1-3**). İdollerden ilki, yarım daire şeklinde çuval vücutlu, uzun boyunlu ve üçgen başlıdır. İkinci idol ise yine Beycesultan ve Kusura'da bir örneği ile karşılaştığımız, başın bir tarafında, çentik ya da çıkıntılarla oluşturulan saç benzeri çıkıntıların bulunduğu idollerin iyi bir örneğidir. Bu örnekte saç kısımları derin yivlerle, sekiz parça halinde yukarıya doğru kavis yapar durumda gösterilmiştir. Bu buluntu tipi Anadolu'da, Afyon, Kocaman Höyük⁴⁸¹, Susuz Höyük⁴⁸², Karaağaç Höyük⁴⁸³, Alaşehir⁴⁸⁴, Alaca Höyük⁴⁸⁵, Bademağacı⁴⁸⁶, Karayavşan⁴⁸⁷, gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır.

---

⁴⁸⁰ Bilgi 2012, 205

⁴⁸¹ Bilgi 2012, 199

⁴⁸² Aydınğün 2005, 148, 149; Bilgi 2012, 205

⁴⁸³ Alp 1965, P: IV,7

⁴⁸⁴ Bilgi 2012, 206

5. Seyitömer Höyük⁴⁸⁸

Seyitömer Höyüğünden elde edilen insan tasvirlerinden tamamı şematize edilerek tasvir edilmiştir. Sayıca çok fazla olan ve mermer, marn, pişmiş toprak, kireçtaşı, opal gibi değişik malzemeler kullanılarak imal edilen bu buluntulardan yayımlananları tezimizde yer almaktadır.

5a. Şematik Figürin/ İdol

Seyitömer Höyüğünden ele geçen şematize insan tasvirlerinden ilk grubu Troya tipi idoller oluşturmaktadır⁴⁸⁹ (**Levha ETÇ-19/4-9**). Mermer, opal gibi malzemeler kullanılarak imal edilen bu idoller, daha önce de bahsettiğimiz üzere “8” formudur⁴⁹⁰. Form açısından, boyun girintisi ve vücut uzunluğu değişiklik gösteren bu tip idollerin yakın benzerleri Anadolu’da Troya başta olmak üzere, Yortan⁴⁹¹, Kulaksızlar⁴⁹², Karataş-Semayük⁴⁹³, Harmanören-Göndürle⁴⁹⁴, Aphrodisias⁴⁹⁵, Bakla

---

⁴⁸⁵ Bilgi 2012, 206

⁴⁸⁶ Duru-Umurtak 2009, Res: 7

⁴⁸⁷ Bilgi 2012, 206

⁴⁸⁸ Seyitömer Höyük, Kütahya’nın 25 km kuzeybatısında, eski Seyitömer kasabasının bulunduğu mevkide yer almaktadır. 150x140 m boyutlarındaki höyüğün yüksekliği 23,5 metredir. 1989 yılında Eskişehir Müze Müdürlüğü, 1990-1995 yılları arasında Afyon Müze Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonrasında höyükte, 2006 yılında itibaren Dumlupınar Üniversitesi Arkeoloji bölümü öğretim üyesi, Prof. Dr. Nejat Bilgen tarafından yürütülmektedir. Yapılan çalışmalar sonucunda beş tabaka tespit edilen höyükte V-a tabakası Erken Tunç Çağ III’e tarihlenmektedir (Bilgen 2011, 208).

⁴⁸⁹ Topbaş 1994, 310

⁴⁹⁰ Niemeier-Niemeier 1997, 241; Greaves 2002, 45

⁴⁹¹ Kamil 1982, Fig: 84

⁴⁹² Dinç 1997, 262

⁴⁹³ Melink 1964, Pl. 82, Fig: 24, 25; Kulaçoğlu 1992, Fig: 114

⁴⁹⁴ Özsaıt 2000, 373

⁴⁹⁵ Jukowsky 1986, 212

Tepe⁴⁹⁶, Batı Anadolu'ya komşu bölgelerde ise Girit ve Ege Ada yerleşimlerinde görülmektedir⁴⁹⁷.

Yerleşimden ele geçen ikinci idol grubu ise, Troya tipi idollerin bir alt kolu olarak yorumlayabileceğimiz “Baykuş Yüzlü İdoller” dir⁴⁹⁸ (**Levha ETÇ-19/9; Levha ETÇ-20/1, 2**). Troya tipi idollerin en yaygın ve bilinen çeşidi olan bu buluntu grubunun genel özelliği, yüz üzerinde kazımlarla oluşturulan, yay şeklinde, belirgin kaş ve gözlerin varlığıdır⁴⁹⁹. Bazı örneklerde boyun bölgesine de kazıma ile paralel motifler işlenen bu idollerin, göz işlenişi ve baş kısımlarının formu çeşitlilik göstermektedir. Seyitömer'de ele geçen baykuş yüzlü idoller arasında, üçgen, yarım daire ve oval başlı idoller olduğu gibi, üzerinde kazımlarla göbek deliği ve vulva bölgesinin gösterildiği idoller de bulunmaktadır. Anadolu'da, Troya⁵⁰⁰, Yortan⁵⁰¹, Küllüoba⁵⁰², Karahöyük-Konya⁵⁰³ (**Levha ETÇ-21/1-4**) gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır.

Seyitömer'den elde edilen üçüncü idol grubunu marndan yapılmış, ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiş, buluntular⁵⁰⁴ oluşturmaktadır (**Levha ETÇ-20/4, 5**). Baş kısımları yuvarlak olan bu idollerin vücutlarının üst kısımlarına oranla kalın olarak yorumlayabileceğimiz boyunları vardır. Kollar yanlarda üçgen ya da konik çıkıntılar olarak gösterilmiştir. Bel oyuntuları ince olan idollerin bacak kısımları gösterilmemiş, uzun kare ya da dikdörtgen formunda tek parça olarak işlenmiştir. Üzerlerinde, her hangi bir kazıma bulunmamaktadır.

---

⁴⁹⁶ Erkanal-Özkan 1999, Res: 19

⁴⁹⁷ Renfew 1969, 27

⁴⁹⁸ Schliemann 1875, 37

⁴⁹⁹ Makowski 2005, 10

⁵⁰⁰ Blegen 1950, 27, 28

⁵⁰¹ Aydıngün 2005, 65

⁵⁰² Efe 2007, Fig: 14d

⁵⁰³ Bilgi 2012, 316

⁵⁰⁴ Topbaş 1992, 94

Yerleşimin ayakta tasvir edilen ve marndan yapılan diğer idoli⁵⁰⁵, tama yakın durumdadır (**Levha ETC-20/8**). Dikdörtgene yakın köşeli formda başı olan idoliün kalın bir boynu vardır. Baş kısmı boyundan kazıma ile ayrılmış ve işlenerek vücuttan daha yüksek olması sağlanmıştır. Sağlam olan sağ göz sıg bir çukurlukla gösterilmiştir. Kollar yanlarda küçük köşeli çıkıntılar şeklinde açıktır. Kolların hemen altında oluşturulan küçük oyuklar aynı zamanda bel oyuntusunu da göstermektedir. İdoliün bel oyuntusundan, kalça boyunca bacaklara inen testere formunda girinti çıkıntılar bulunmaktadır. Kısa bacakları birbirinden ayrı ve bacak arası köşelidir. Ayaklar işlenmeden bırakılmıştır.

Yerleşimden elde edilen diğer bir idol grubu⁵⁰⁶ ise, yine marndan yapılmış, ilki yuvarlak, ikincisi ise dikdörtgen formlu başa sahip, dörtgen vücutlu stilize insan tasvirleridir (**Levha ETC-20/6, 7**). Yuvarlak başlı olan idoliün gözleri, kazıma ile oluşturulmuş iki üçgen şeklinde gösterilmiş, bu üçgenler arasında kalan ve kazınmayan bölüm ise idoliün burun kısmını oluşturmuştur. Gövdesinin alt bölümünde eksikler olan idoliün göğüs bölümündeki üçgen kazımlar, muhtemelen kolları temsil etmektedir. İkinci idoliün gözleri ise derin yuvarlak çukurluklar olarak gösterilmiş ve gözlerin arasında alın bölgesine denk gelen bölümde üçüncü bir delik açılmıştır. Üzerinde hamur ıslakken oluşturulmuş derin yarıklarla düzensiz motifler bulunmaktadır. Bu yarıkların yükselti oluşturan bölümlerinde, pubik bölgenin olduğu kısımda, yuvarlak şeklindeki kabartı ve ortasında bulunan delik göbek deliği ya da cinsel organı temsil ediyor gibi görünmektedir.

---

⁵⁰⁵ Topbaş 1994, 310

⁵⁰⁶ Topbaş 1994, 310

6. Küllioba Höyüğü⁵⁰⁷

Küllioba Höyüğü'nde Erken Tunç Çağ II ve III. tabakalara tarihlenen insan tasvirleri arasında natüralistik üslupta şekillendirilen, pişmiş toprak, düz/disk yüzü figürinler ile yine pişmiş toprak, kemik, mermer ve çeşitli taşlardan yapılmış idoller bulunmaktadır.

6a. Natüralistik Figürin

Küllioba Höyüğü Erken Tunç Çağ II'ye tarihlenen düz ya da disk yüzü figürinler pişmiş topraktan yapılmıştır. Büyük çoğunluğu, oturur pozisyonda tasvir edilen bu figürinlerin genel özelliği, belirgin düzleştirilmiş yüzleri ve başlarının üzerinde bazen silindirik, bazen oval formlu polos benzeri başlıklarıdır. Küllioba'da IV D evresinden elde edilen iki adet figürin tama yakın olarak ele geçmiştir (**Levha ETC-22/1, 2**). Göğüsleri gösterilmeyen ya da küçük kabartılar olarak vurgulanan bu figürinlerin kolları yanlarda açık olarak tasvir edilmiştir. Boyun ve omuz bölgelerinde kazıma veya baskı ile yapılan motifler bulunmaktadır. Figürinlerin diğer bir ortak özelliği, vulva bölgelerinin üçgen ya da dörtgen şeklini oluşturacak şekilde, küçük noktalarla vurgulanmasıdır.

Yerleşimden elde edilen bir diğer pişmiş toprak figürinin yalnızca belden aşağısı korunmuştur (**Levha ETC-22/3, 4**). Bacaklarını dizlerden kıvrarak oturan

---

⁵⁰⁷ Küllioba Höyüğü, Eskişehir'in, Seyitgazi İlçesi, sınırları içinde, Yukarı Sakarya Ovası'nda yer almaktadır. Doğu-batı yönünde 250 x 150 m. Boyutlarındaki höyük, ova seviyesinden 10 m. yüksekliğe sahiptir. Prof. Dr. Turan Efe tarafından, 1996 yılında başlayan bilimsel kazı çalışmaları halen devam etmektedir. Yerleşimde yapılan çalışmalar sonucunda, höyüğün Geç Kalkolitik dönem sonlarından, Orta Tunç Çağ başlarına kadar kesintisiz bir yerleşmeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Höyüğün Batı kesiminde açılan alanlarda saptanan en erken evre, Geç Kalkolitik döneme tarihlenmektedir ve yerleşimin 6. Evresini oluşturmaktadır. Daha sonraki 5-3. evreler Erken Tunç Çağ geçiş dönemi, 2. evre Erken Tunç Çağ I dönemine tarihlenmektedir. Doğu kesimde yapılan çalışmalar ise Erken Tunç Çağ'ın hemen hemen tüm evrelerini içermektedir. Bu evreler, Erken Tunç Çağ I (V A-C), Erken Tunç Çağ II (IV A-G), Erken-Erken Tunç Çağı III (III A-C) ve Geç Erken Tunç Çağ III/Orta Tunç Çağına Geçiş Evresi (II A-D), olarak sıralanmaktadır (Efe-Ay-Efe 2001, 43-78; Efe-Fidan 2008, 67-80).

figürünün vulva bölgesi, kazıma ile oluşturulmuş geniş bir üçgen ve bu üçgeninin içini dolduran noktalarla vurgulanmıştır. Her iki diz üzerine açılan ve vulva bölgesinde oluşturulan deliklere oranla daha büyükçe olan birer deliğin ne amaçla açıldığı belli olmamaktadır. Ayaklar ve ayak parmakları işlenmiştir.

Küllüoba'nın bir diğer figürin grubunu, vücutlarından kopuk vaziyette ele geçirilen baş parçaları oluşturmaktadır (**Levha ETÇ-23/1-7**). Başların hemen hepsi poloslu olarak şekillendirilmiştir⁵⁰⁸. Küllüoba'da, bölgenin genel özelliği olarak figürinlerin tamamında karşılaşılan bu polos tipi başlıkların boyutlarının, figürinlerin oranına göre değişiklik gösterdiği, tiplerinin ise silindirik olduğu gibi bazen saçın arkasında topuz gibi oval ya da yuvarlak formlu olduğu gözlenmektedir. Boyun bölümleri bazen uzun olmakla birlikte, kalın ve küt olarak şekillendirilmiş figürinler de mevcuttur. Yüz detayları oldukça değişiklik göstermektedir. Kaşların, kazıma ile yapılmış birbirine paralel çift çizgi ile gösterildiği figürinler olduğu gibi, yine kazıma ile yapılmış yay şeklinde ve kabartma olarak gösterilmiş figürinler de bulunmaktadır. Gözlerin işlenişinde de, kaşların işlenişinde olduğu gibi değişik varyasyonların varlığı söz konusudur. İri badem şeklinde kazıma ile ya da küçük deliklerle belirtilmiş gözler, figürinlerin yapımında plastik açıdan uygulanan katı kuralın yüz detaylarına yansımadığını göstermektedir. Burun, genel olarak her figürinde belirgindir ve burun delikleri gösterilmektedir. Ağız kısımlarının işleniş ise kaş ve gözlerin uygulamasına yakın bir şekilde, figürinden figürine değişiklik göstermektedir. Bazı örnekte ağız işlenmeden bırakılırken, bazılarında yatay kazıma, tek delik, ya da dudaktan aşağıya doğru sarkan birbirine paralel dikey sakal benzeri kazımalarla vurgulanmıştır. Bu tip bir uygulama Manisa-Akhisar⁵⁰⁹, Manahoz-Afyon ve Demirci Höyük'te⁵¹⁰ de karşımıza çıkmaktadır. Düz ya da disk yüzü figürinler, Anadolu'da başta Demirci Höyük⁵¹¹, olmak üzere, Çıkrık⁵¹², Kusura⁵¹³, Bozüyük⁵¹⁴,

⁵⁰⁸ Efe 2001, 51, 62; Makovski 2005, 12

⁵⁰⁹ Ormerod 1912-1913, Fig: 3; Bilgi 1978, 133

⁵¹⁰ Bilgi 2012, 302

⁵¹¹ Korfman 1981, 106, 6

⁵¹² Bilgi 1978, 135; Bilgi 2012, 298

⁵¹³ Bilgi 2012, 302

Kaklık⁵¹⁵, Banaz⁵¹⁶, İnaz⁵¹⁷ gibi bir çok yerleşimde çok benzer stilistik özelliklerle şekillendirilmişlerdir.

6b. Şematik Figürin/İdol

Küllüoba Höyüğü'nden elde edilen idollerden ilk grubu pişmiş topraktan yapılan örnekler oluşturmaktadır. Bu örnekler, yassı, çuval vücutlu ya da yassı kısa bacaklı olarak iki grupta incelenebilir. Çuval vücutlu olan idollerin en belirgin özellikleri, ince belli, geniş yuvarlak ya yuvarlatılmış köşeli kaçaları olan, üzerlerinde kazıma bezemelerin yer aldığı şematize insan tasvirleri olmasıdır (**Levha ETC-24/1, 2**). Bu tip idolleri yapıldıkları madde dışında, stilizasyon açısından Beycesultan-Kusura tipi idollere benzetmek mümkündür. Anadolu'da yoğun olarak Demirci Höyük'te karşımıza çıkmakla birlikte, Ankara-Etiyokuşu ve Karayavşan⁵¹⁸, Koçumbeli⁵¹⁹ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır.

Yerleşimden elde edilen bir diğer idol grubu ise yine yassı vücutlu ve pişmiş topraktan yapılan kısa, ayırık bacaklı örneklerdir (**Levha ETC-24/3, 4**). Yerleşimde tüm olarak ele geçen örnek bulunmadığı için baş ve yüzlerinin nasıl şekillendirildiği belli olmamakla birlikte, Küllü oba idolüne çok benzer stilde şekillendirilen ve yukarı Söğütönü'nden elde edilen örneğe⁵²⁰ bakıldığında yine düz yüzü olarak şekillendirildikleri görülmektedir ancak; Sariket'te 295 no.lu mezarda⁵²¹ bulunan aynı tipte bir figürinin, yuvarlak formlu bir başı ve baş üzerinde, Beycesultan-Kusura tipi idollerin saç eklentisi benzeri bir eklentiye sahip olduğu da dikkat çekmektedir. Bu örneklerin kaçaları vücutlarına oranla oldukça geniştir ve vulva bölgeleri tüm kaça boyunca dörtken şekilde vurgulanmaktadır. Bacaklar

---

⁵¹⁴ Bilgi 1978, 135; Bilgi 2012, 303

⁵¹⁵ Topbaş-Efe-İlaşlı 1998, 66, 67

⁵¹⁶ Bilgi 1978, 134

⁵¹⁷ Bilgi 1980, Res: 11

⁵¹⁸ Bilgi 2012, 279; Bilgi 2012, 224

⁵¹⁹ Bilgi 1972, 494-496

⁵²⁰ Efe 1992, Res: 4,3

⁵²¹ Seeher 2000, 152; Aydıngün 2005, 115

vücuda oranla daima kısa olarak şekillendirilmiştir. Bu idol grubunun da en yoğun olarak ele geçtiği merkez Demirci Höyük'tür. Ege'de ise Thermi Lesbos'ta bu tip idollerle karşılaşmak mümkündür.

Küllüoba IV D katından ele geçen bir başka idolün belden aşağıda kalan kısmı eksiktir. Pişmiş topraktan yapılan idolün kolları vücudun her iki yanında konik olarak açılmıştır (**Levha ETC-24/5**). Uçlara doğru köşeli üçgenimsi bir başı olan idolün boyun bölgesi vücuduna oranla oldukça kalındır. Yüzde gözler, başın köşe yapan bölümünde kazıma çizgilerle iri badem şeklinde gösterilirken, göz bebekleri nokta şeklinde deliklerle vurgulanmıştır. Ağız bölgesi ise yine küçük bir delikle gösterilmiştir. idolün göğüsleri gösterilmemiştir ancak; gövde üzerinde bölgenin idol ve figürlerinin bir çoğunda olduğu gibi "X" şeklinde kazıma ile yapılmış motif, kollarla ise yine kazımalarla yatay şeritler bulunmaktadır. Bu tip idoller, Demirci Höyük⁵²², Kusura⁵²³ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmakla birlikte, baş formlarının çeşitlilik gösterdiği dikkat çekmektedir.

Yerleşimden elde edilen idoller arasında, mermerden yapılan ve Kusura tipinin güzel bir örneğini oluşturan idol de bulunmaktadır⁵²⁴ (**Levha ETC-25/1**). Tam yuvarlak formu başı, yarım daire şeklindeki vücudu ve gövdeye doğru açılan uzun boynu ile Anadolu'da Karataş-Semayük⁵²⁵, Harmanören-Göndürle⁵²⁶, Aphrodisias⁵²⁷, Troia II. tabaka⁵²⁸, Karacahöyük⁵²⁹ ve Karahisar'da⁵³⁰ karşımıza

---

⁵²² Seeher-Obladen-Kauder 1996, 359, 360

⁵²³ Lamb 1936, Fig: 11,1

⁵²⁴ Efe 1999, 169; Efe 2001, Res: 28, 1

⁵²⁵ Mellink 1967, Pl.77,13

⁵²⁶ Özsait 2000, Fig:10

⁵²⁷ Joukowsky 1986, 215

⁵²⁸ Schmidt 1902, 279

⁵²⁹ Mellaart 1954, 239

⁵³⁰ Akdeniz 2002, 9-11, 15

çıkan bu tip idoller, Ege adalarında Thermi⁵³¹ ve Kikladlar'da Lebedos'ta⁵³² görülen bu idollerin çok yakın benzeri Karataş-Semayükte bulunmaktadır.

Küllüoba'da bulunan bir diğer idol tipi ise Troya tipi idollerin baykuş yüzü grubuna aittir (**Levha ETÇ-25/2**). Tam "8" formunda, belirgin kazıma ile yapılan yay şeklinde kaşları ve küçük nokta biçiminde gözleri olan idolün en yakın benzeri, Seyitömer'de karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'da, Troya⁵³³, başta olmak üzere, Yortan⁵³⁴, Karahöyük-Konya⁵³⁵, Harmanören⁵³⁶ gibi yerleşimlerde görülen bu tip idoller, Batı Anadolu için geniş bir yayılım sahası izlemektedir.

Yerleşimden elde edilen bir diğer idol⁵³⁷ ise diğerlerinden oldukça farklıdır. Mermerden yapılan idolün başı oval formudur (**Levha ETÇ-25/3**). Yüz üzerinde kaşlar yay şeklinde ince kazımlarla, gözler nokta şeklinde gösterilmiştir. Burun kabartma şeklindedir. Ağız tek çizgi şeklinde vurgulanmıştır. Boyun ince ve uzundur. Çuval formunda, köşeleri yuvarlatılmış dörtgen şeklinde vücudu olan idolün gövde kısmının tam ortasına gelecek şekilde, küçük dörtgen bir kazıma ve bu kazımanın etrafını saran birbirini takip eden çizgiler bulunmaktadır. Bu çizgiler boyun bölgesinde "V" şeklini oluşturmaktadır. Dönemin stilizasyon özellikleri göz önünde bulundurulduğunda bu kazımaların gövdenin yan kısımlarında kolları, alt bölümde ise vulva bölgesini temsil ettiği öne sürülebilir. İdolün gövde formu olarak yakın benzeri Seyitömer'de bulunmaktadır. Ancak Seyitömer örneğinin baş kısmı yuvarlak olarak değil, tepeye doğru sivri biçimde şekillendirilmiştir. Benzer örnekler Kikladlar'dan Akrotiri Thera'da⁵³⁸ da karşımıza çıkmaktadır.

---

⁵³¹ Lamb 1936, 23

⁵³² Zervos 1957, 46, 80

⁵³³ Blegen 1950, 27, 28

⁵³⁴ Aydınğün 2005, 65

⁵³⁵ Bilgi 2012, 316

⁵³⁶ Özsaıt 2000, Fig: 10

⁵³⁷ Efe 2001, Res: 28, 3

⁵³⁸ Sotirakopoulou 1998, 116, 124

Yerleşimden ele geçen idol gruplarından sonuncusu ise, kemikten yapılan örneklerdir⁵³⁹ (**Levha ETC-25/4, 5**). Tam ya da köşeleri yuvarlatılmış baş formları, uzun boyun ve gövdeleri ile dikkat çeken bu örneklerin kolları, vücudun her iki yanında küçük çıkıntılar şeklinde ya da düz olarak gösterilirler, Küllioba örneğine baktığımızda kolları vücuttan dışarıya doğru çıkmış, hafif yuvarlatılmış bir hatla gösterilmiştir. Baş kısmı köşeleri yuvarlatılmış dörtgen şeklinde olan idolün alt bölümü eksiktir. Bu tip kemik idollerin en yoğun olarak ele geçtiği merkez Troya'dır⁵⁴⁰. Benzer bir kemik idol, Ilıpınar'da da bulunmaktadır⁵⁴¹.

7. Demircihöyük⁵⁴²

Demircihöyük'te Erken Tunç Çağ I ve II'ye tarihlenen çok sayıda pişmiş toprak figürin ve idol ele geçmiştir.

7a. Natüralistik Figürin

Demircihöyük'te Erken Tunç Çağ I yapı katı 11 no.lu odadan elde edilen figürin⁵⁴³ oturur durumda tasvir edilmiştir (**Levha ETC-26/1**). Pişmiş topraktan yapılan figürinin baş kısmı uzun, tepeye doğru yuvarlak hatlı ve vücuduna oranla oldukça küçüktür. Yüz üzerinde göz, burun, ağız gibi her hangi bir ayrıntı gösterilmemiştir. Sağ kolu eksik olan figürinin kısa sol kolu, dirsekten vücuda doğru

---

⁵³⁹ Efe 2007, Fig:14b

⁵⁴⁰ Blegen vd. 1950, 360

⁵⁴¹ Roodenberg-Thissen-Buitenbuis 1989, Fig:6, 10

⁵⁴² Demircihöyük, Bilecik-Eskişehir il sınırında, Anadolu Yaylası ile Sakarya ırmağı arasındaki ticaret yolu üzerinde olduğu kabul edilen küçük bir höyüktür. Höyüğün 250 m batısındaki Sarıket mezarlığının Demircihöyük'te yerleşenlere ait olduğu düşünülmektedir. Yerleşim, 1937 yılında Alman Arkeoloji Enstitüsü adına K. Bittel, 1975 - 1978 yıllarında da M. Korfmann başkanlığında kazılmıştır (Korfmann 1983, 1- 4). Sarıket Mezarlığı'nda ise Bursa Müzesi ile Deutsch Forschungsgemeinschaft adına, 1990-1991 yıllarında J. Seeher yönetiminde çalışmalar yapılmıştır. Demircihöyük yerleşiminin 250 m. kadar güneybatısında Erken ve Orta Tunç Çağ'ında mezarlık alanı olarak kullanılan Sarıket'te, en erken mezarların Erken Tunç Çağ II'ye ait olduğu ve 500-600 yıllık bir boşluktan sonra tekrar yerleşilen höyükle birlikte mezarlığın Orta Tunç Çağ'ında tekrar kullanıldığı tespit edilmiştir. 70 x 60 m boyutlarındaki bir alana yayılan mezarlıkta 497 adet mezar bulunmuştur (Seeher 2000, 229).

⁵⁴³ Obladen-Kauder 1996, 370

kıvrılmıştır. Bel oyuntusu belirgin, kalçaları geniştir. Göğüsleri gösterilmeyen figürinin vulva bölgesi üçgen şeklinde kazıma ile belirtilmiştir. Bacaklar oldukça kısadır ve dizden kıvrılmıştır. Söz konusu figürinin Erken Çağ'da yakın bir benzeri olmamakla birlikte, daha çok Göller Bölgesi Neolitik-Erken Kalkolitik figürinleri ile benzerlik içerisindedir.

Yerleşimin Erken Tunç Çağ I yapı katından ele geçen pişmiş figürin⁵⁴⁴, bacaklarını öne doğru uzatarak oturur durumda tasvir edilmiştir (**Levha ETC-26/2**). Başı yukarıya doğru kalkık olarak gösterilen figürinin baş kısmı çeneye doğru sivrilmiştir ve yüzü hafif düzleştirilmiştir. Yüz üzerinde gözler başın oldukça yukarında enine iki kazıma ile gösterilmiştir. Oldukça kalın ve kısa bir boynu olan figürinin kolları vücudun ön tarafında birleştirilmiştir. Karın bölgesi şişkin değildir. Bacakları oldukça kısadır ve ayaklar önce küçük çıkıntılar olarak belirtilmiştir.

Yerleşimde, yüzeyden ele geçen bir diğer pişmiş toprak figürinin⁵⁴⁵ yalnızca baş ve gövdesinin bir bölümü ele geçmiştir (**Levha ETC-26/3**). Figürin, yuvarlak başlı, düz yüzlü ve silindirik boyunludur. Gözler badem şeklinde ve çukurdur. Burun ve kaşlar kabartma ile belirginleştirilmiş, ağız kısmı küçük yuvarlak bir delikle gösterilmiştir. Göğüsleri belirtilmeyen figürinin, boyun bölgesinde "V" şeklinde bir adet, göğüs üzerinde ise birbirine paralel ikişer çizgi şeklinde kazımalar bulunmaktadır.

Yerleşimden elde edilen bir diğer buluntu grubu ayaklarını öne uzatarak oturmuş pozisyonda tasvir edilen, baş kısımları eksik figürinlerdir (**Levha ETC-26/4, 5**). Hem Erken Tunç Çağ I, hem de Erken Tunç Çağ II'de benzer, ortak özellikler gösteren bu figürinlerin kolları karın ya da göğüs üzerinde birleştirilirken, eller işlenmeden bırakılmıştır. Birkaç örnek dışında tamamına yakınında göğüsler belirtilmemiştir. Yine istisnalar dışında birçoğunun gövde ya da kollarında kazıma ile oluşturulmuş bezemeler bulunmakta ve vulva bölgeleri, üçgen ya da kare olarak belirgin bir şekilde gösterilmektedir. Bazı örneklerde vulva bölgesinin belirtilen sınırlarının içi noktalarla doldurulmuş, bazılarında ise sadece kazıma çizgi ile vurgulanmıştır. Tamamına yakının bacakları ve kolları kısadır. Kolları uzun olan

⁵⁴⁴ Obladen-Kauder 1996, 369; Bilgi 2012, 214

⁵⁴⁵ Obladen-Kauder 1996, 366

figürinlerin ise kolları silindir formunda işlenmiş, kol kıvrımları oval olarak verilerek, omuz bölgesinden bileklere kadar, hemen hemen aynı kalınlıkta şekillendirilmiştir. Bu tip figürinlerin yakın benzeri Şarhöyük⁵⁴⁶ ve Nemli Höyük'ten⁵⁴⁷ ele geçmiştir (**Levha ETC-38/4; Levha ETC-38/5**).

Demircihöyük Erken Tunç Çağ I ve II. tabakadan elde edilen figürin grubunun büyük çoğunluğunu gövdelerinden ayrı olarak ele geçirilen baş parçaları oluşturmaktadır (**Levha ETC-28/1-6; Levha ETC-29/1-6; Levha ETC-30/1-5**). Daha önce de değindiğimiz üzere, “düz” ya da “disk yüzü” figürinler olarak adlandırılan bu buluntu grubunun, hem Demircihöyük buluntuları, hem de yaygın olarak görüldüğü diğer İç Batı Anadolu yerleşim örnekleri için en belirgin ortak özellikleri, yuvarlak ve yassı formdaki yüzleri ve başın üst kısmında bulunan polos türü başlık ya da saç topuzlarıdır. Figürinlerin tamamında yüz üzerinde kaş, göz, burun ve ağız gibi uzuvlar işlenmiştir; ancak hem yerleşim içi, hem de bölgesel olarak baktığımızda bu uzuvların işlenişlerindeki stilizasyonun farklı olduğu dikkat çekmektedir. Demircihöyük buluntuları göz önünde bulundurulduğunda, Erken Tunç Çağ I ve II. tabaka arasında belirgin bir fark yoktur. Her iki tabakada da kaşların kabartma şeklinde gösterildiği figürinler olduğu gibi, kazıma ile gösterildiği örnekler de mevcuttur. Gözler, ya kazıma ile badem şeklinde gösterilmiş ve göz bebekleri belirtilmiş, ya da sadece küçük yuvarlak çukurluklar olarak işlenmiştir. Kulaklar ve burun tüm örneklerde belirginken, birçoğunda burun deliği vurgulanmış, kulaklara ise küpe deliği açılmıştır. Ağız kısımları ise yatay kazıma çizgilerle belirtildiği gibi, küçük yuvarlak deliklerle de gösterilebilmektedir; ancak birkaç örnek dışında, kaşların kabartma olarak vurgulandığı örneklerde, gözlerin genellikle küçük delikler olarak işlendiği dikkat çekmektedir. Figürinlerin bir kısmının ağız kısmında dikkat çeken bir başka uygulama ise, ağız çizgisinden aşağıya doğru inen ve birbirine paralel dik çizgilerle oluşturulan sakal ya da diş benzeri kazımaların varlığıdır (**Levha ETC-30/2**). Yerleşimden elde edilen bir örnekte bu çizgilerin beyaz boya ile boyanması, diş olma ihtimalinin daha yakın olduğunu düşündürmektedir. Bu şekilde

---

⁵⁴⁶ Darga-Sivas-Sivas 2002, Fig:11

⁵⁴⁷ Sivas 2009, Res: 1

ağız kısmında kazımların olduğu örnekler, Küllüoba⁵⁴⁸ ve Afyon-Manahoz'da⁵⁴⁹ da ele geçmiştir. Bu tip figürinler Orta Batı, Güneybatı, Kuzeybatı ve İç Batı Anadolu'da Manisa-Akhisar⁵⁵⁰, Çıkrık⁵⁵¹, İnaz⁵⁵², Kusura⁵⁵³, Küllüoba⁵⁵⁴, Banaz⁵⁵⁵, Bozüyük⁵⁵⁶, Kaklık⁵⁵⁷, Kanlıgeçit⁵⁵⁸ gibi yerleşimlerde görülmektedir.

7b. Şematik Figürin/İdol

Demircihöyük, Erken Tunç Çağ I ve II. tabakadan elde edilen yüze yakın idol ve idole ait parçanın tamamı pişmiş topraktan yapılmıştır.

Bu idollerden Erken Tunç Çağ I. tabaka, H yapı katı 9 no.lu odadan elde edilen idol ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiştir ve sağlam durumdadır (**Levha ETÇ-31/1**). Üst kısımlara doğru genişleyen başı, yuvarlak formudur. Yüz üzerinde kaşlar ve gözler kazıma ile gösterilmiş, göz bebekleri, enine yapılan iki küçük kazıma ile vurgulanmıştır. Burun, ağız ve kulaklar işlenmeden bırakılmıştır. Boyun kısmı üst gövdeye oranla oldukça kalın olan idolün kolları, yanlarda küçük çıkıntılar olarak gösterilmiş, göğüsleri ise iki yuvarlak çıkıntı olarak vurgulanmıştır. İdolün boyun kısmında birbirine paralel çizgilerle oluşturulan kazımlar ve göğüs bölgesindeki "X" şeklindeki bezeme, dönemin Orta Batı ve İç Batı Anadolu merkezlerindeki idolleri için tipiktir. Beli ince olan idolün kalçası, oldukça geniş, bacakları ise kısadadır. Ayaklar belirtilerek, ayak parmakları işlenmiştir. Kalçanın tamamına yakını kaplayan vulva bölgesi iç içe geçmiş iki adet üçgen ve enine kazımlarla vurgulanmış, göbek deliği ise düz olan karnın üzerinde derin bir delikle gösterilirken, göbek deliğinin etrafı küçük deliklerle çevrilmiştir.

---

⁵⁴⁸ Bilgi 2012, 302

⁵⁴⁹ Korfmann 1979, Abb:5; Bilgi 2012, 302

⁵⁵⁰ Ormerod 1912-1913, Fig: 3; Bilgi 1978, 133

⁵⁵¹ Bilgi 1978, 135; Bilgi 2012, 298

⁵⁵² Bilgi 1980, Res: 11

⁵⁵³ Lamb 1936, Fig: 11,4

⁵⁵⁴ Efe 2003, 51, 62; Makovski 2005, 12

⁵⁵⁵ Bilgi 1978, 135

⁵⁵⁶ Bilgi 1978, 135; Bilgi 2012, 303

⁵⁵⁷ Topbaş-Efe-İlaslı 1998, 66, 67

⁵⁵⁸ Özdoğan 2000, 75; Karul 2005, Abb:1; Bilgi 2012, 301

Erken Tunç Çağ I. tabaka, K2 yapı katı 108 no.lu odadan elde edilen ve ayakta durur pozisyonda tasvir edilen bir diğer idolün⁵⁵⁹ (**Levha ETC-31/2**) bacak kısımları eksiktir. Başu oval olan idolün boyun kısmu oldukça uzun ve silindirik formda gösterilirken, boyun bölgesinde, kazıma çizgi ile yapılmış birbirine paralel iki çizgi ve bu çizgilerin arasında küçük delikler bulunmaktadır. Kolları yanlarda konik çıkıntılar şeklinde gösterilen idol, stilistik açıdan bir önceki idolle oldukça benzeşirken, göğüslerinin işlenmeyişi ve kalçasının darlığı ile bir önceki idolden ayrılır. İdolün vulva bölgesi kalça genişliği boyunca dörtgen şeklinde gösterilmiş ve dörtgenin içi, enine gelişi güzel sıralanmış deliklerle doldurulmuştur.

Erken Tunç Çağ I tabakasına tarihlenen ve sağlam durumda ele geçen üçüncü pişmiş toprak idol, ayakta durur pozisyonda gösterilmiştir (**Levha ETC-31/3**). Baş kısmı oval formda olan idolün, boynu kısa ve omuzlarla bitişiktir. Yüzde göz, burun, ağız gibi hiçbir uzvu işlenmeden bırakılan idolün, kolları vücudun her iki yanında kavisli çıkıntılar olarak gösterilmiş, bel oyuntusu belirginleştirilmiştir. Gövdenin alt bölümü tek parça halindedir. Çuval biçimli olarak şekillendirilen alt gövde üzerindeki vulva bölgesi, kazıma çizgilerle üçgen şeklinde belirtilmiş, üçgenin içi yine kazımlarla oluşturulan küçük deliklerle bezenmiştir. Yerleşimden elde edilen bu tip idollerin cidarları, diğer idollere göre daha kalındır. Erken Tunç Çağ I. tabakasında bu idollerle benzer stilistik özellikler gösteren, kolları yanlarda küçük çıkıntı olarak gösterilmiş, çuval vücutlu ve gövde üzerinde yalnızca vulva bölgesinin vurgulandığı idol gövde parçalarının (**Levha ETC-31/3-5**) sayısı oldukça fazladır. Genel özellik açısından benzer şekilde tasarlanan bu idolleri, Troya'da mermerden yapılan ve Renfrew'in "*Tripartite Form*" olarak adlandırdığı idollere benzetmek mümkündür.

Yerleşimin Erken Tunç Çağ II. katından elde edilen tüme yakın pişmiş toprak iki adet idol⁵⁶⁰ (**Levha ETC-32/1, 2**), Erken Tunç Çağ I. yapı katı idolleri ile benzer özellikler göstermektedir. Baş kısımları oval formlu olan idollerin kolları, yanlarda konik çıkıntılar olarak gösterilmiştir. Çuval vücutlu olarak tasarlanan bu örneklerin bel oyuntuları belirgindir. İdollerden ilki üzerinde her hangi bir bezeme

⁵⁵⁹ Korfmann 1978, 18; Obladen-Kauder 1996, 358

⁵⁶⁰ Obladen-Kauder 1996, 362; Bilgi 2012, 215

bulunmamakla birlikte, gözleri küçük çukurluklar şeklinde belirtilmiştir. Gözleri başın üst kısmında kazıma çizgilerle badem şeklinde gösterilen ikinci idolün ise, göğüsleri belirtilmezken, göğüs bölgesinde “X” şeklinde kazıma ile yapılmış bezeme ve şeklin tam ortasına küçük bir delik açılmıştır. Bu deliklerden daha küçük boyutlardaki benzer iki delik kolların uç kısmında da mevcuttur. Yerleşimin diğer örneklerinden farklı olarak karın bölgesi kabarık olarak gösterilen bu idolün, göbek deliği de küçük, derin bir delikle belirtilmiştir. Vulva bölgesi tüm kalça boyunca dörtgen şeklinde kazıma ile gösterilirken, kazımanın iç kısmı küçük deliklerle bezenmiştir.

Yerleşimden elde edilen pişmiş toprak idollere ait üst gövde parçaları (**Levha ETC-32/3-5; Levha ETC-33/1-3**), yine Erken Tunç I ve II. yapı katından elde edilen idollerle benzer özelliktedir. Baş kısımları oval, yuvarlak ya da hafifi köşeli olarak küçük farklarla değişkenlik gösteren bu idollerin, en belirgin ortak özellikleri, kazıma ile yapılan kaş ve gözleridir. İdollerin birçoğunda göz bebekleri küçük deliklerle belirtilmiştir. İki örnek dışında tamamına yakınında burun ve ağız işlenmemiştir (**Levha ETC-33/1, 2**). İdollerin yüz detayları dışında diğer belirgin bir ortak özelliği ise konik formda çıkıntılı şematize kolları ve göğüs bölgesindeki “X” şeklinde kazımalarıdır. Geneline yakınında ise silindirik boyun üzerinde kazımalarla yapılmış kolye benzeri bezemeler bulunmaktadır. Göğüs bölgesi üzerinde “X” bezemesi yer almayan tek örnek ise Erken Tunç Çağ I’ tarihlenen ve burun kısmı belirtilen örnekle aynı idoldür (**Levha ETC-33/2**).

Yerleşimin Erken Tunç Çağ I. tabakası F3-G yapı katı, 105 no.lu odadan ele geçen bir idol parçası ise kare formundaki başı ve iki küçük delik şeklinde gösterilen gözleri ile diğer örneklerden ayrılmaktadır (**Levha ETC-33/3**). Yine konik formda tasarlan kolları ve göğsü üzerinde ye alan “X” bezemesi ile yerleşimdeki diğer idollerle benzer özellikler sergilese de bu idol, Kusura B alanından elde edilen Erken Tunç Çağ II. tabakaya ait idolle⁵⁶¹ oldukça yakın benzerlik içerisinde.

Demircihöyük Erken Tunç Çağ I ve II’den elde edilen diğer buluntu grubu, baş kısımları eksik durumda olan, yassı ve belden aşağısı çuval şeklinde

---

⁵⁶¹ Lamb 1936, Fig: 11, 2

tasarlanmış idollerdir (**Levha ETÇ-33/4, 5; Levha ETÇ-34/1-4**). Diğer örneklerle benzer şekilde, Erken Tunç Çağ I ve II boyunca, stilistik özellikler açısından değişikliğe uğramadan tasarlanan bu buluntu grubunun en belirgin özelliği, kalçanın tamamını kaplayacak şekilde vurgulanan, üçgen ya da dörtgen formlu vulvaların tasvir şeklidir. Erken Tunç Çağ I'e ait yalnızca iki örnek dışında⁵⁶², idollerin vulva bölgeleri çoğunlukla küçük delik ya da yatay kazımlarla belirginleştirilmektedir.

Erken Tunç Çağ I ve II'nin ayakta durur pozisyonda tasvir edilen, kısa bacaklı ve konik kollu idolleri ise, çuval vücutlu olarak tasarlanan örneklerle, bacaklarının gösterilmesi dışında benzer özellikler sergilemektedir (**Levha ETÇ-34/5, 6; Levha ETÇ-35/1-6; Levha ETÇ-36/1-5**). Bu örneklerden bir kısmında göğüs belirtilirken, geneline yakınında göğüsler işlenmeden bırakılmıştır. Bu tip idollerin göğüs bölgesinde, yerleşimin natüralistik formda şekillendirilen figürinleri ve çuval vücutlu tasarlanan idolleri ile benzer şekilde, kazıma ile yapılmış "X" şeklinde bezeme bulunmaktadır. Yine tüm yerleşimin figürin ve idollerinde görülen ortak özellik olarak, vulva bölgeleri, üçgen veya dörtgen kazımlarla belirtilmiş ve kazımların iç kısımları noktalarla vurgulanmıştır. Eskişehir-Hasmelilerin Höyüğü'nden elde edilen idol alt gövde parçası⁵⁶³, kalça genişliğinde vurgulanan vulva bölgesinin işleniş tarzı ile Demircihöyük örnekleri ile yakın benzerlik içerisindedir (**Levha ETÇ-38/3**).

Erken Tunç Çağ I tabakası, K1 yapı katı 109 no.lu odadan ele geçen, ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiş, bir idol⁵⁶⁴ (**Levha ETÇ-35/1**) ise sokma başlı olarak tasarlanmıştır. Kolları konik formda çıkıntılar şeklinde belirtilen idolün göğüsleri gösterilmemiştir. Üst gövde üzerinde omuzlardan bele doğru kavisli sığ bir kazıma çizgi, idolün sırt kısmına doğru dolanmaktadır. Göbek deliği belirtilmeyen figürinin vulva bölgesi iç içe geçmiş, dörtgen şekilli kazımlarla belirtilirken, iç kısmı enine küçük çentiklerle doldurulmuştur. Bu örnek yerleşimin tek sokma başlı idolü olmakla birlikte, çevre bölgelerde de bu tipte tasarlanmış sokma başlı bir idol mevcut değildir.

---

⁵⁶² Obladen-Kauder 1996, 361, 362

⁵⁶³ Sivas 2008, Şek: 12

⁵⁶⁴ Obladen-Kauder 1996, 364

Yerleşimden elde edilen diğer idol grubu ise gövdelerinden ayrı olarak ele geçirilen, kopuk baş parçalarıdır (**Levha ETC-37/1-6**). Daha önce de değindiğimiz üzere benzer stilistik özelliklerle tasarlanan bu örneklerin tamamına yakınında, burun, ağız ve kulaklar işlenmeden bırakılmıştır. Gözler örnekten örneğe çeşitlilik göstermekle birlikte, kazımlarla oluşturulan çizgi ya da badem şeklinde vurgulanmıştır. Birçoğunda göz bebekleri belirgindir. Bu örneklerden Erken Tunç Çağ I'e tarihlenen iki idolün başının yan tarafında bulunan saç benzeri çıkıntı, Beycesultan-Kusura tipi idollerle benzer şekilde tasarlanmıştır. Yerleşimden elde edilen idol başları ile yakın benzerlik içerisinde olan, ancak ağız kısmı küçük bir kazıma ile gösterilen bir idol başı, Eskişehir-Kuştepe'den ele geçerken⁵⁶⁵ (**Levha ETC-37/7**), aynı yerleşimden Demircihöyük'ün çuval vücutlu idollerine benzer bir idol de bulunmaktadır⁵⁶⁶ (**Levha ETC-36/6**).

Demircihöyük yerleşiminin 250 m. kadar güneybatısında yer alan ve Erken-Orta Tunç Çağ'ında mezarlık alanı olarak kullanılan Sariket'te ise Erken Tunç Çağ II'ye tarihlenen idol⁵⁶⁷ (**Levha ETC-38/1**), ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiştir. Başı yuvarlak formlu olan idolün, başının yan tarafında bulunan çıkıntı, yerleşimdeki diğer örnekler gibi Beycesultan-Kusura tipi idollerle benzeşmektedir. Boyun kısmı oldukça uzun olarak şekillendirilen idolün kolları silindirik formdadır ve vücudun iki yanında açık olarak gösterilmiştir. Göğüsler belirgin değildir. Oldukça geniş ve köşeli kalçaları olan idolün bacaklar "n" şeklinde birbirinden ayrı olarak şekillendirilmiştir. Bu idolle stilistik açıdan benzer bir örnek Yukarı Söğütünü'nden⁵⁶⁸ ele geçmiştir. Demircihöyük figürinleri ile benzer şekilde düz yüzü olarak şekillendirilen bu idolün, kolları konik formda olmakla birlikte, kalça ve bacakların işlenişi Sariket örneği ile yakın benzerlik içerisinde (**Levha ETC-38/2**).

---

⁵⁶⁵ Sivas 2008, Şek: 4,5

⁵⁶⁶ Efe 1992, 562

⁵⁶⁷ Seheer 1992, 15

⁵⁶⁸ Efe 1991, 568

8. Bozüyük⁵⁶⁹

8a. Natüralistik Figürin

Bozüyük'ten elde edilen pişmiş toprak figürinin (**Levha ETÇ-39/1**) yalnızca boyun ve baş kısmı korunmuştur⁵⁷⁰. Uzun silindirik boynu ve yine uzun bir başı olan figürinin yüzü üzerinde kaşlar ve gözler kazıma ile gösterilmiş, burun kabartma olarak vurgulanmıştır. Figürinin başı üzerinde saç topuzu ya da taç benzeri bir eklenti yer almaktadır. Kulaklar işlenmiş, üzerine küpe delikleri açılmıştır.

C) Güneybatı Anadolu Bölgesi

Erken Tunç Çağ'da Güneybatı Anadolu'da figürin ve idol ele geçen merkezler, Nudra, Çaykenarı, Bademağacı, Kuruçay, Harmanören/Göndürle, Çine Tepecik, Aphrodisias ve Karataş-Semayüktür. Bu yerleşimlerden Nudra figürini dışında toplam 80 adet şematik figürin/idol tespit edilmiştir (**Harita 14**).

1. Nudra⁵⁷¹

1a. Natüralistik Figürin

Nudra Höyüğü'nden elde edilen ve oturur durumda tasvir edilen figürin, pişmiş topraktan yapılmıştır⁵⁷² (**Levha ETÇ-39/2**). Oldukça uzun ve boynu olan figürinin yuvarlak baş kısmı yuvarlaktır. Düz yüzü üzerinde gözler kazıma ile iri badem şeklinde gösterilirken, göz bebekleri küçük noktalarla vurgulanmıştır. Burun kısmı kabarıktır. Ağız enine küçük bir kazıma ile gösterilmiştir. Figürinin başı ve boynunda birbirine paralel çok sayıda kazıma çizgi bulunmaktadır. Göğüsleri küçük kabartılar şeklinde, omuzların hemen altında gösterilen figürinin kolları vücuttan ayrı

---

⁵⁶⁹ Bozüyük, Bilecik'te, Eskişehir'in batısında, bugünkü Bozüyük kasabasında yer almaktadır. Höyüğün toprağı, 1895-1896 yıllarında, İstanbul-Ankara demiryolunun yapımı sırasında yakındaki bataklık alanı doldurmak üzere taşınmış ve höyük ortadan kaldırılmıştır. Bu çalışmalar sırasında Koerte tarafından söz konusu höyükten ele geçirilen ve bir kısmı yurt dışına çıkarılan buluntular, 1899 yılında yayımlanmıştır (Efe 2007, 1).

⁵⁷⁰ Bilgi 1980, 135

⁵⁷¹ Nudra, Isparta'nın Şakikarağaç ilçesi, Nudra Mevkiinde yer almaktadır. Söz konusu figürin kazı ya da yüzey araştırması malzemesi olmayıp, Badisches Landesmuseum-Karlsruhe, Müze koleksiyonunda yer almaktadır.

⁵⁷² Bilgi 2012, 299

olarak, dirsekten kıvrılarak ayaklarını tutar pozisyonundadır. Figürinin göğüsleri arasından geçen “X” şeklindeki kazıma bezeme İç Batı Anadolu örnekleri ile benzeşmektedir. İnce belli, geniş kalçalı olarak şekillendirilen figürinin belden alt kısmı çuval vücutlu idollerle benzeşirken, vücudun önüne yapılan bir eklenti ile ayaklar vurgulanarak, figürine plastik bir özellik yüklenmiştir. Söz konusu figürinin yakın bir benzeri bulunmamakla birlikte pozisyon açısından İç Batı Anadolu’daki örneklerle karşılaştırılabilir.

2. Çaykenarı⁵⁷³

2a. Şematik figürin/İdol

Kuruçay ve Bademağacı kazılarında elde edilen veriler doğrultusunda, Erken Tunç Çağ I ve II’ye tarihlenen Çaykenar tipi idoller, pişmiş topraktan, genellikle koyu kahve ya da siyah renkli olarak tasarlanmaktadır (**Levha ETC-39/3, 4**). Dünyanın birçok müzesinde sergilenen ve en yaygın Anadolu tipi idol olan bu buluntu grubunun başları genellikle, dörtgen, konik ya da yuvarlak formdadır. Bazı istisnalar hariç, boyun kısımları uzun olarak tasarlanmıştır. Kollar genel olarak yanlarda konik ya da küt çıkıntılar şeklindedir. Gövdenin alt kısmı ise çoğunlukla çuval formudur; ancak çan şeklinde ya da etek formunda şekillendirilen örnekler de mevcuttur. Çaykenar tipi idollerin en belirleyici özelliği gövdenin tamamına uygulanan bezeme tarzıdır. İdollerin üst gövdesine kollarını da kaplayacak şekilde çapraz oluk bantlar uygulanırken, boyun kısmına daima “V” şeklinde bir boşluk bırakılmaktadır. Bazı örneklerde gövdenin zemine oturan bölümünde yatay bantlar ve zikzak kazımlar yer almaktadır. İdoller üzerinde, kıyafet benzeri bir tasarımı düşündüren yoğun bezeme anlayışı, göbek deliği ve vulva bölgesinin vurgulandığı örneklerin yoğunluğu düşünüldüğünde, ya göbek deliği ya da vulva bölgesini bilinçli olarak açıkta bırakan bir tasarımın kaygısı içerisinde olduklarını düşündürmektedir. Aynı şekilde benzer bezemelerin baş kısmına da uygulanması, idolleri tasarlayan kişilerin farklı kaygıları olduğunu düşündürmektedir. Çaykenar tipi idoller,

---

⁵⁷³ Antalya’nın Korkuteli İlçesine bağlı olan Çaykenarı Köyü’nden elde edilen idoller, kazı malzemesi olmayıp, Ashmolean Müzesi’de sergilenmektedir. İlk kez Peet tarafından yayınlanan bu idoller, Peet’in adlandırması sonucu “Çaykenar Tipi İdol” olarak tanımlanmaktadır.

Anadolu'da Kuruçay, Bademağacı, Harmanören-Göndürle ve Mancarlı Höyük'te karşımıza çıkmaktadır⁵⁷⁴.

3. Bademağacı⁵⁷⁵

Bademağacı yerleşimi Erken Tunç Çağ II. tabakadan elde edilen insan tasvirlerinin tamamı idollere aittir.

3a. Şematik Figürin/İdol

Yerleşimin Erken Tunç Çağ II. tabakasından gelen pişmiş toprak idollerden altı tanesi, Çaykenar tipi olarak adlandırılan idollere aittir. Bu idollerden ilkinin⁵⁷⁶ (**Levha ETÇ-40/1**) baş kısmı kenarları yuvarlatılmış dörtgen formudur. Yüz üzerinde gözler kazıma ile gösterilirken, burun ve ağız işlenmeden bırakılmıştır. Boyun kısmı kalındır ve üzerinde birbirine paralel kazımlarla yapılan şeritler ve bu şeritlerin arasında yer alan dikey kazımlar bulunmaktadır. Kolları yanlarda konik çıkıntılar olarak gösterilen idolün, gövdesi üzerinde birbirini çapraz şekilde kesen, kazıma ile yapılmış çizgiler bulunmakta, gövdenin alt bölümde ise yine birbirini “^” şeklinde takip eden paralel kazımlar yer almaktadır.

Yerleşimden elde edilen tam ve sağlam durumdaki Çaykenar tipi ikinci idolün ise baş formu üçgen şeklindedir (**Levha ETÇ-40/2**). Yüz üzerinde göz, burun, ağız gibi ayrıntılar işlenmezken, başın sivri kenarlarına doğru, sağ ve sol tarafta olmak üzere, birbirine paralel kavisli kazımlar yer almaktadır. Boyun kısmı oldukça incedir ve üzerinde üç şerit halinde kazıma çizgi yer almaktadır. Üst gövdesine kollarını da kaplayacak şekilde çapraz oluk bantlar bulunan idolün boyun ve göğüs bölgesi arasında “V” şeklinde bir boşluk bulunmakta ve bu boşluğun tam altında derin bir çukur şeklinde göbek deliği vurgulanmaktadır. Gövdenin zemine

---

⁵⁷⁴ Makowsky 2005, 13

⁵⁷⁵ Bademağacı, Erken Kalkolitik dönemde terk edilmesinden sonra Erken Tunç II'de tekrar yerleşim görmüştür. Yerleşimde Erken Tunç Çağ'a tarihlenen ve ETÇ II/1, 2 ve 3 olarak adlandırılan üç yapı katı tespit edilmiştir. Erken Tunç Çağ II sonunda birkaç yüzyıl terk edilen höyükte yerleşim Orta Tunç Çağ'ın başlarında yeniden kullanılmaya başlanmıştır (Duru 1996, 296; Duru 2008, 18, 19).

⁵⁷⁶ Duru 2003, Lev: 47, 2

oturan bölümünde yatay bantlar ve zikzak kazımlar yer alan idol, çuval vücutlu olarak tasarlanmıştır.

Baş kısmı eksik olarak ele geçen diğer dört idol ise ilk iki örnekle benzer özellikler göstermektedir (**Levha ETÇ-40/3, 4; Levha ETÇ-41/1, 2**). Kolları konik formu olarak şekillendirilen idollerden bir tanesinin üzerinde yer alan bezemeler diğerlerinden farklıdır (**Levha ETÇ-40/3**). Birbirini takip eden paralel kazımlarla oluşturulan motifler, gövdenin çuval formundaki alt bölümünde, dörtgen şeklinde vulvanın vurgulanması ile son bulmaktadır. Dörtgenin içi küçük çentiklerle bezenmiştir.

Erken Tunç Çağ II'ye tarihlenen idollerden Çaykenar tipine yakın, ancak daha özensiz olarak şekillendirilen bir diğer idolün gövdesinin sol bölümü eksik durumdadır (**Levha ETÇ-41/3**). Başu oval formu olan idolün, yüzü üzerinde kaş ve gözler enine derin kazımlarla gösterilmiştir. Boyun kısmı uzun değildir. Kollar yanlarda belli belirsiz çıkıntılar şeklinde gösterilmiş, bel oyuntusu belirtilmemiştir. Gövde üzerinde oluşturulan kazıma bezemeler, Çaykenar tipi idollere benzemekle birlikte, geliş güzel oluşturulmaları ile söz konusu bu idol, bölgenin bu tipte tasarlanan idollerinin her zaman aynı özenle yapılmadığını ya da Çaykenar tipi idollerin erken örneklerinden bir tanesi olduğunu düşündürmektedir.

Yerleşimin sağlam durumdaki diğer pişmiş toprak idolünün ise başu yuvarlak formdadır (**Levha ETÇ-41/4; Levha ETÇ-42/1**). Başın arka kısmında yer alan topuz benzeri çıkıntı, yerleşimin diğer idollerinde bulunmamaktadır. Yüz üzerinde gözler ve ağız küçük deliklerle belirtilirken, burun kabartı şeklinde gösterilmiştir. Kollar, yanlarda kavisli çıkıntılar şeklindedir. İdolün boyun bölgesinde noktalarla oluşturulmuş "V" şeklinde bir bezeme ve üst gövde üzerinde "X" şeklinde kazıma yer almaktadır. Alt gövde çuval formundadır. Anadolu'da bu tip idoller, Demircihöyük Erken Tunç Çağ I ve II. tabakasında görülürken,

Karayavşan'da⁵⁷⁷, Bademağacı idolü ile çok yakın benzerlikte olan bir idol bulunmaktadır.

Bademağacı'ndan ele geçen farklı formdaki bir diğer pişmiş toprak idolün baş kısmı dörtgenimsi formdadır (**Levha ETC-42/2**). Yüz üzerinde gözler büyük yuvarlak sığ çukurlarla belirtilirken, göz bebekleri çok küçük noktalarla vurgulanmıştır. Burun dikine bir kazıma ile gösterilmiş ve etrafı küçük noktalarla bezenmiştir. İdolün boynu oldukça kalındır. Gövdesi yuvarlak formda, çuval şeklinde tasarlanmış, kolları yanlarda belli belirsiz çıkıntılar olarak gösterilmiştir. İdolün gövdesinde burun hizasında devam eden ve boyun bölgesinde kesilen dikine bir kazıma ve bu kazımanın etrafında, yüz üzerindeki bezeme uygulaması ile aynı tarzda tasarlanan noktalar yer almaktadır. Vulva bölgesi küçük dörtgen bir oyukla belirtilmiştir.

Yerleşimin bir diğer farklı bir stilistik özellikteki idolü yine pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha ETC-42/3**). Baş üst kısma doğru uzunlamasına oval olan ve boyunsuz olarak tasarlanan idolün, yüzü üzerinde gözler enine iki kazıma ile gösterilmiş, burun ise kabartma olarak vurgulanmıştır. Kolları belirtilmeyen idolün gövdesi üzerine uygulanan "X" motifi kolların belirtilmesi için yapılmış olmalıdır. Köşeleri yuvarlatılmış formda, çuval biçiminde tasarlanan alt gövde zemine düz olarak oturmaktadır.

Bademağacı'nda ele geçen disk şeklinde bir idol (**Levha ETC-43/3**), yine yerleşimin diğer idollerinden ayrılmaktadır. Baş ile başa bitişik formda tasarlanan disk şeklindeki gövdeden oluşan idolün, gövdesi üzerinde kazımalarla oluşturulmuş bezemeler bulunmaktadır. söz konusu idolü, Ankara-Karaoğlan⁵⁷⁸ yerleşimindeki benzer formda tasarlanan, baş ve disk şeklinde gövdeden oluşan idollerle karşılaştırmak mümkündür.

Erken tunç Çağ II. tabakadan elde edilen pişmiş toprak figürinlerin sonuncusu ise ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiştir (**Levha ETC-43/1**). Oval

---

⁵⁷⁷ Bilgi 2012, 224

⁵⁷⁸ Bilgi 2012, 229

şekilli başın üzerinde gözler, enine kazımlarla belli belirsiz olarak gösterilirken, burun ve ağız işlenmemiştir. Kolları yanlarda konik çıkıntılar olarak gösterilen idolün üst gövdesi üzerinde yer alan “X” şeklindeki kazıma, kol ve ayaklarda ise daha derin yarıklarla oluşturulmuş birbirine paralel çizgiler, İç Batı Anadolu Erken Tunç Çağ I ve II örnekleri için tipiktir. İdolün baş formu ve gözlerinin işlenişini de Demircihöyük örnekleri ile benzeşmektedir.

Yerleşimden Erken Tunç Çağ II. tabakasından elde edilen tek mermer idol ise Beycesultan-Kusura tipindedir (**Levha ETC-43/2**). Bu tip buluntular Beycesultan dışında, Kusura⁵⁷⁹, Kocaman Höyük⁵⁸⁰, Susuz Höyük⁵⁸¹, Kaklık⁵⁸², Karaağaç Höyük⁵⁸³, Alaca Höyük⁵⁸⁴, Karayavşan⁵⁸⁵ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkarken en yakın benzeri Manisa, Alaşehir’de⁵⁸⁶ (**Levha ETC-43/4, 5**) yer almaktadır.

4. Kuruçay⁵⁸⁷

4a. Şematik Figürin/İdol

Kuruçay yerleşiminden Erken Tunç Çağ I ve II. tabakaya tarihlenen altı adet Çaykenar tipi idol ele geçmiştir (**Levha ETC-44/1-6**). Kırık parçalar halinde ele geçen idollerin baş kısımları dörtgen formludur. Kollar, yanlarda konik çıkıntılar olarak gösterilmiştir. Yerleşimden elde edilen idollerin üç adeti benzer bezeme özellikleri gösterirken ikisi diğerlerinden farklıdır. Benzer idoller, Anadolu’da Bademağacı, Harmanören-Göndürle ve Mancarlı Höyük’te karşımıza çıkmaktadır⁵⁸⁸.

⁵⁷⁹ Mellaart 1954, Fig: 499; Alp 1965, Pl: I,4; Aydınğün 2005, 151

⁵⁸⁰ Bilgi 2012, 199

⁵⁸¹ Aydınğün 2005, 148, 149; Bilgi 2012, 205

⁵⁸² Aydınğün 2005, 152, 153; Bilgi 2012, 205

⁵⁸³ Alp 1965, P: IV,7

⁵⁸⁴ Bilgi 2012, 206

⁵⁸⁵ Bilgi 2012, 206

⁵⁸⁶ Bilgi 2012, 206

⁵⁸⁷ Kuruçay yerleşiminde MÖ 3200-2400 yılları arasına tarihlenen, Erken Tunç Çağ I ve II. tabakaları, sırasıyla 2 ve 1. yapı katlarını oluşturmaktadır (Duru 1980, 16; Duru 2008, 13).

⁵⁸⁸ Makowsky 2005, 13

5. Harmanören/Göndürle⁵⁸⁹

Harmanören-Göndürle mezarlık alanında yapılan çalışmalar sonucunda N4⁵⁹⁰ ve 12⁵⁹¹ no.lu mezarlardan, pişmiş toprak ve mermerden yapılan idoller ele geçmiştir.

5a. Şematik Figürin/ İdol

Harmanören-Göndürle N4 mezarından elde edilen idollerden iki tanesi Kusura tipi idoller grubuna girmektedir (**Levha ETC-45/1, 2**). Mermerden yapılan bu idollerden birincisinin baş kısmı oldukça muntazam şekillendirilmiş, tam yuvarlak, ikincisinin baş kısmı ise ovale yakın formdadır. Uzun boyunları olan idollerin gövdelerinin alt bölümleri yarım daire şeklinde biçimlendirilmiştir. Bu tip idoller, Anadolu'da, Erken Tunç Çağ başlarından itibaren, Troia III ve IV'te, Kusura, Beycesultan, Aphrodisias, Karataş-Semayük ve Küllioba gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır.

N4 mezarından elde edilen ikinci buluntu grubu ise, Troya tipi olarak adlandırılan⁸ formu idollerdir (**Levha ETC-45/3-5**). Form açısından, baş form ve şekilleri, boyun girintisi ve vücut uzunluğu değişiklik gösteren bu tip idollerin yakın benzerleri Anadolu'da Troya başta olmak üzere, Yortan⁵⁹², Kulaksızlar⁵⁹³, Karataş-

---

⁵⁸⁹ Harmanören/Göndürle, Isparta'nın Atabey ilçesindeki eski adı Göndürle olan Harmanören köyünün 1 km güneydoğusunda yer alan höyük ve ektramural mezarlık alanından oluşmaktadır. Henüz kazılmayan höyükte, yüzey buluntularına göre Geç Kalkolitik dönemden Roma dönemi sonuna kadar yerleşildiği bilinmektedir. Höyüğün 250-350 m kadar kuzeybatısında bulunan ve yaklaşık 2 dönümlük bir alana yayılan mezarlık alanında 1989, 1991-1992 yıllarında Isparta Müzesi tarafından kurtarma kazısı yapılmıştır. 1993 yılından itibaren mezarlık alanında Prof. Dr. Mehmet Özsait başkanlığında kazılar sürdürülmektedir. Mezarlığın Erken Tunç Çağ II sonu ve Erken Tunç Çağ III başı ile Orta Tunç Çağ başında kullanıldığı anlaşılmıştır (Ünlüsoy 1993, 291; Kaya 1994, 129; Özsait 1997, 457, 462; Özsait 2003a, 307-314; Özsait 2005, 314).

⁵⁹⁰ Özsait 2000, 372, 379; Özsait 2003c, 99

⁵⁹¹ Ünlüsoy 1993, 293

⁵⁹² Kamil 1982, Fig: 84

⁵⁹³ Dinç 1997, 262

Semayük⁵⁹⁴, Setitömer⁵⁹⁵, Aphrodisias⁵⁹⁶, Bakla Tepe⁵⁹⁷, Liman Tepe⁵⁹⁸; Batı Anadolu'ya komşu bölgelerde ise Girit-Lebana ve Ege Ada yerleşimlerinde görülmektedir⁵⁹⁹.

Harmanören-Göndürle, 12 no.lu mezardan elde edilen⁶⁰⁰ Çaykenar tipi idol ise pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha ETC-45/5**). Tepeye doğru sivrilen üçgen formundaki başı ve uzun boynu bulunan idolün, üst gövdesine kollarını da kaplayacak şekilde çapraz oluk bantlar kazınmış, boyun kısmına “V” şeklinde bir boşluk bırakılmıştır. Gövdenin zemine oturan bölümünde ise gelişi güzel dağıtılmış, “V” şekilli kazımlar ve birbirine paralel iki kazıma yer almaktadır. Çaykenar tipi idollerin çuval vücutlu olanlarının yanı sıra, birbirinden ayrı bacaklı, ayakta duran tek örneği olarak yorumlanan⁶⁰¹ bu örneğin çizimi, Ünlüsoy tarafından ayakta durur pozisyonda yayımlansa da⁶⁰², idolün alt gövdesine dikkat edildiğinde, sağlam kalan alt gövde parçasının sanki bacakları varmış gibi bir görünüm sergilediği, kalan parçanın da yüzeyinin kırık olduğu dikkat çekmektedir. Bu şekilde değerlendirildiğinde idolün torba vücutlu buluntular grubunun bir örneği olduğu anlaşılmaktadır; ancak buluntuyu görmeden yaptığımız bu değerlendirme yanıltıcı da olabilir. Çaykenar tipi idoller, dünyada birçok müzede sergilenmekler birlikte, Çaykenarı, Kuruçay, Bademağacı, ve Mancarlı Höyük'te karşımıza çıkmaktadır⁶⁰³.

---

⁵⁹⁴ Melink 1964, Pl. 82, Fig: 24, 25; Kulaçoğlu 1992, Fig: 114

⁵⁹⁵ Topbaş 1994, 310

⁵⁹⁶ Jukowsky 1986, 212

⁵⁹⁷ Erkanal-Özkan 1999, Res: 19

⁵⁹⁸ Erkanal 1998, 383

⁵⁹⁹ Renfew 1969, 27

⁶⁰⁰ Ünlüsoy 1993, 293

⁶⁰¹ Aydınğün 2005, 45

⁶⁰² Ünlüsoy 1993, 310, Çizim: 5d

⁶⁰³ Makowsky 2005, 13

6. Çine-Tepecik⁶⁰⁴

Çine-Tepecik Erken Tunç Çağ katlarından çeşitli form ve boyutta idoller ele geçmiştir.

6a. Şematik Figürin/İdol

Yerleşimin Erken Tunç Çağ III tabakası, M/13 açmasında, VIII/d plan karesinde, dikdörtgen planlı bir yapının doğu duvarı kenarında bulunan mermer idol, çanak formunda, küçük bir kap yanında ele geçmiştir⁶⁰⁵. Dik üçgen formundaki idol (**Levha ETÇ-46/1**), baş kısmından, gövdenin alt bölümüne doğru yay şeklinde kavis yaparak genişlemekte ve çuval biçimli alt gövdeyi oluşturmaktadır. Beycesultan'ın Keman biçimli idolleri ile benzer bir boyuna sahip bu idolün kolları ve baş-gövde ayrımı belirtilmemiştir. Bu tip idollerin benzerleri Neolitik dönemden başlayarak, Erken Tunç Çağ boyunca karşımıza çıkarken, Erken Tunç Çağ'da Troya'da⁶⁰⁶ ve Anadolu'nun orta ve doğu kesimlerinde, Norşuntepe, Alishar gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır⁶⁰⁷.

Çine-Tepecik, I/11 açması III-V/d-e plan karesinden elde edilen ikinci mermer idol, üçgen şeklinde biçimlendirilmiş bir baş ve köşeleri yuvarlatılmış dörtgen formunda alt gövdeden oluşmaktadır (**Levha ETÇ-46/2**). İdolün baş kısmı ile alt gövdesini "u" şeklinde bir girinti ayırmaktadır. Yerleşimdeki diğer idollerden farklı bir stilistik özellik gösteren bu idol, daha çok fallus tipi objelere benzemekle birlikte, Batı Anadolu için bir benzeri bulunmamaktadır.

---

⁶⁰⁴ Çine-Tepecik, Aydın'ın ve Büyük Menderes Nehri'nin güneyinde, Çine Çayı'nın belirgin bir kavis yaptığı ovada yer almaktadır. 40x120 m boyutlarında ve 9 m yüksekliğindedir. Höyükte, 1995 yılında, E. Akdeniz tarafından araştırmalar yapılmış ve Erken Tunç Çağ çanak çömlekleri toplanmıştır (Akdeniz 1996, 239). 2004 yılından itibaren Prof. Dr. Sevinç Günel tarafından sürdürülen kazı çalışmaları neticesinde, höyüğün tabakalanmasında, Neolitik dönemden itibaren Geç Tunç Çağ sonuna kadar takip edilen, uzun bir kültür tarihini ortaya koymakta ve bu süreç geç dönemlere değin uzanmaktadır (Günel 2012, 377).

⁶⁰⁵ Günel 2008, 76

⁶⁰⁶ Blegen vd. 1950, Fig: 127

⁶⁰⁷ Bilgi 2012, 276

Yerleşimin I/11 açması, IV-V/d ve VIII/f plan karesinde, bulunan üç adet mermer idol, Beycesultan tipi idoller sınıfına girmektedir (**Levha ETÇ-46/3-5**). Stilistik açıdan benzer özellikler sergileyen bu idoller, küçük farklılıklarla birbirinden ayrılırlar. İdollerden ilkinin baş kısmı yuvarlatılmıştır ve şematize edilen kollar sivri çıkıntılar şeklinde verilmiştir. İkinci idolün baş kısmı ise, ilkinin göre daha sivridir. Bu idollün kolları, küt çıkıntılar şeklinde gösterirlerken, alt gövdesi daha yuvarlak hatlara sahiptir. Üçüncü idol, ilk iki idole göre daha farklı bir üslupta şekillendirilmiştir. İdolün, baş, üst ve alt gövde bölümleri birbirinden belirgin şekilde ayrılmıştır. Baş kısmı uzun olarak şekillendirilen idolün üst kısmı düz kesilmiştir. Alt gövdeye göre daha dar olan üst gövdede kollar hafif kavisli çıkıntılar olarak gösterilmiş, yuvarlak formu alt gövde ise çuval şeklinde biçimlendirilmiştir. Batı Anadolu'da yakın bir benzeri bulunmayan bu idölü, Renfrew'in *Notch waisted form*⁶⁰⁸ olarak adlandırdığı idollere benzetmek mümkündür (**Levha ETÇ-46/6**). Bu tip idoller, Paros, Antiparos ve Amargos'ta⁶⁰⁹ karşımıza çıkmaktadır.

7. Aphrodisias⁶¹⁰

Aphrodisias'ın Erken Tunç Çağ'a tarihlenen insan tasvirleri, Akropolis'ten gelmektedir. Pişmiş toprak, mermer ve taştan imal edilen ve sayısı yüze varan bu buluntu grubu içerisinde yalnızca bir adet natüralistik figürin bulunmaktadır. Buluntuların hemen hepsi şematize edilmiş insan tasvirleridir.

7a. Natüralistik Figürin

Akropol yerleşimi, açma 7, Kompleks A, karışık dolgu buluntuları arasında yer alan figürin⁶¹¹, pişmiş topraktan yapılmış ve ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiştir (**Levha ETÇ-47/1**). Kalın bir boynu olan figürinin baş kısmı

---

⁶⁰⁸ Renfrew 1969, 5

⁶⁰⁹ Renfrew 1969, 5

⁶¹⁰ Aphrodisias, Akropol yerleşiminde Erken Tunç Çağ III başından, Lidya dönemi sonuna kadar kesintisiz bir tabakalanma tespit edilmiştir. Prehistorik Aphrodisias'ın Akropol yerleşimi, Erken Tunç Çağ III yerleşimi buluntu ve mimarisi açısından önemli sonuçlar vermektedir. Pekmez Tepe'de olduğu gibi, Akropol yerleşiminde de, Erken Tunç Çağ II'de bir kesinti söz konusudur.

⁶¹¹ Joukowsky 1986, 216

yuvarlağa yakındır. Alın üzerinde saç buklesi belirtilen figürinin gözleri daire şeklinde boya bezeme ile gösterilirken, göz bebekleri nokta şeklinde vurgulanmıştır. Burun kabartma şeklinde gösterilmiş ve yüz oranlarına göre oldukça belirgindir. Figürinin kol ve bacakları eksik durumdadır. Göğüsler ve karın bölgesi belirgin değildir. Üzerinde, çapraz bantlar ve birbirine paralel çizgiler şeklinde boya izleri bulunan bu örneğin dönem içerisinde yakın bir benzeri bulunmamaktadır.

7b. Şematik Figürin/ İdol

Aphrodisias'ın Akropol yerleşimi, 4, 5 ve 7 numaralı açmalarından gelen şematik insan tasvirleri arasında ilk grubu çakıl taşı "*Pebble Form*"⁶¹² idoller oluşturmaktadır (**Levha ETC-47/2-10**). Yerleşimin Geç Kalkolitik dönem tabakalarında da ele geçen bu tip idollerin genel özelliği, çakıl taşının doğal formundan yararlanılarak, üzerinde çok az ya da hiç düzeltme yapılmadan elde edilen buluntular olmasıdır. Bu tip buluntular, Ege'de, Antiparos ve Saliagos'ta, Akrotori⁶¹³ (**Levha KD-12/4**) gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır⁶¹⁴.

Yerleşimden gelen ikinci grup buluntular ise "8" formu Troya tipi idollerdir (**Levha ETC-48/1-9; Levha ETC-49/1-5**). Akropol yerleşimi, 4 ve 7 numaralı açmalarından gelen bu tip idoller, genel ve yaygın "8" formunun dışında, dörtgen, üçgenimsi, uzun oval şeklinde baş ve gövdeleri ile değişiklik gösterebilmektedir. Blegen'in tipolojik olarak "Tip 2D" olarak sınıfladığı⁶¹⁵ ve Anadolu'da Bakla Tepe⁶¹⁶, Troya, Seyitömer, Yortan⁶¹⁷, Kulaksızlar⁶¹⁸, Karataş-Semayük⁶¹⁹, Harmanören-Göndürle⁶²⁰, Milet; Batı Anadolu'ya komşu bölgelerde ise

---

⁶¹² Renfrew 1969, 5

⁶¹³ Sotirakopoulou 1998, 110, 111

⁶¹⁴ Evans-Renfrew 1968, Fig: 88; Renfrew 1969, 5

⁶¹⁵ Blegen 1950, Pl. 127

⁶¹⁶ Erkanal-Özkan 1999, Res: 19

⁶¹⁷ Kamil 1982, Fig: 84

⁶¹⁸ Dinç 1997, 262

⁶¹⁹ Melink 1964, Pl. 82, Fig: 24, 25; Kulaçoğlu 1992, Fig: 114

⁶²⁰ Özsait 2000, 373

Girit ve Ege Ada yerleşimlerinde⁶²¹, Erken Kiklad II döneminde, Syros-Chalandriani⁶²², Girit'te, Lebena, Trapeza, Cyme-Aeolis⁶²³, Akrotiri⁶²⁴ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu idol grubu adalarda karşımıza çıkan ve Refrew'in "*Apeiranthos Type*" olarak adlandırdığı⁶²⁵ idollerle yakın benzerlik içerisindedir (**Levha ETC-2/1-5**).

Akropol yerleşiminden gelen üçüncü buluntu grubu ise Kusura tipi idoller arasındadır (**Levha ETC-51/2, 3**). Yerleşimin 4 numaralı açmasından gelen bu tip idollerden bir tanesinin yalnızca yuvarlak baş kısmı ele geçmiştir. Diğer idolün ise sadece gövde kısmı korunmuştur. İnce yassı cidarlı, yuvarlak ya da oval formlu başları, uzun boyunları ve yuvarlağa yakın ya da yuvarlatılmış dörtgen şekilli vücutları ile tipik ve benzer özellikler gösteren bu tipi idoller, yaygın olan formlarının dışında, baş kısımlarının üçgen, dörtgen ya da kare olarak şekillendirildiği örneklerle de karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'da, Kusura⁶²⁶, Karataş-Semayük⁶²⁷, Harmanören-Göndürle⁶²⁸, Aphrodisias⁶²⁹, Troia II. tabaka⁶³⁰, Külliüba⁶³¹, Karacahöyük⁶³² ve Karahisar'da⁶³³ karşımıza çıkan bu tip idoller, Ege adalarında Thermi⁶³⁴ ve Kikladlar'da Lebedos'ta⁶³⁵ görülmektedir.

---

⁶²¹ Renfrew 1969, 27

⁶²² Renfrew 1972, 420-424; Hekman 2003, 140

⁶²³ Refrew 1969, 6

⁶²⁴ Sotirakopoulou 1998, 118; Maliszewski 1993, 113

⁶²⁵ Refrew 1969, 14

⁶²⁶ Lamb 1937, 29

⁶²⁷ Mellink 1967, Pl.77,13

⁶²⁸ Özsait 2000, Fig:10

⁶²⁹ Joukowsky 1986, 215

⁶³⁰ Schmidt 1902, 279

⁶³¹ Efe 1999, 169; Efe 2001, Res: 28, 1

⁶³² Mellaart 1954, 239

⁶³³ Akdeniz 2002, 9-11, 15

⁶³⁴ Lamb 1936, 23

⁶³⁵ Zervos 1957, 46, 80

Aphrodisias, Akropol yerleşimi, 7 numaralı açma, Kompleks D'den gelen⁶³⁶ dördüncü buluntu tipi ise Beycesultan tipi idoller sınıfına girmektedir (**Levha ETC-51/1**). Mermerden yapılan ve baş ve boyun kısmı eksik olan idol, baş kısmının eksik olması nedeniyle kesin olarak Beycesultan-Kusura sınıfı idoller arasında da değerlendirilebilir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, Anadolu'da bu tipin öncüsü olarak Kuruçay'ın VII. tabakasından elde edilen mermer idol⁶³⁷, örnek olarak gösterilmektedir⁶³⁸. Kalkolitik dönemde, Muğla, Malkayası Mağarası⁶³⁹, Kuruçay Höyük⁶⁴⁰, Büyük Göllücek; Erken Tunç Çağ I ve II'de Afyon, Ağrı, Aydın, Çine-Tepecik, , Nevşehir, Hacıbektaş Höyüğü⁶⁴¹, Karaoğlan⁶⁴², Yortan⁶⁴³ ve Dorak⁶⁴⁴ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır. Keman biçimli idoller, Batı Anadolu sınırları dışında Kiklad'ların Gretto-Pellos kültüründen de bilinmektedir. Form olarak Beycesultan tipi idollerle yakın benzerlik içerisinde olan bu buluntular, stilistik özellikler açısından Aphrodisias örneğine benzemektedir. Kolları, Beycesultan'daki örneklerden farklı olarak küt, köşeli ya da ovalimsi çıkıntılar şeklinde gösterilen bu idollerin bel oyuntuları Aphrodisias örneğinde olduğu gibi yüksektir. Kiklad örneklerinin biçim ve form açısından Geç Neolitik dönemden itibaren gelişmeye başladığı birçok araştırmacı tarafından kabul edilmekle birlikte, en güzel örneği Saliagos'ta bulunan üçgen kollu uzun boyunlu şematik tasvirler oluşturmaktadır (**Levha ETC-13/1**). Paros, Antiparos, Kimolos, Siphnos, Amargos ve Kea'da örnekleri ile karşılaşılan ve genelde mezar buluntusu olarak karşımıza çıkan bu

---

⁶³⁶ Joukowsky 1986, 213

⁶³⁷ Duru 1980, 24

⁶³⁸ Aydınğün 2005, 58

⁶³⁹ Peschlow-Bindokat 2006, Res: 77; Peschlow Bindokat-Gerber 2012, 107, Fig: 41

⁶⁴⁰ Duru 2008, 105

⁶⁴¹ Ekiz 2006, Res: 2

⁶⁴² Ekiz 2005, 50

⁶⁴³ Kamil 1980, 34

⁶⁴⁴ Aydınğün 2005, 58

idoller⁶⁴⁵ (**Levha ETC-14/1**), Chios-Ayio Gala⁶⁴⁶, Tesalya Bölgesinde Visviki'de⁶⁴⁷ karşımıza çıkmaktadır (**Levha ETC-14/2-4**).

Akropol yerleşiminden gelen beşinci idol tipi Baykuş yüzlü idoller sınıfında değerlendirilmektedir (**Levha ETC-50/5, 6**). Troya tipi idollerin en yaygın ve bilinen çeşidi olan bu buluntu grubunun genel özelliği, yüz üzerinde kazımlarla oluşturulan, yay şeklinde, belirgin kaş ve gözlerin varlığıdır⁶⁴⁸. Bazı örneklerde boyun bölgesine de kazıma ile paralel motifler işlenen bu idollerin, göz işlenişi ve baş kısımlarının formu çeşitlilik göstermektedir. Aphrodisias'ta 7 numaralı açmada Kompleks B buluntuları arasında yer alan⁶⁴⁹ baykuş yüzlü idollerden ilki, köşeleri yuvarlatılmış üçgen formundadır. İkincisinin ise yalnızca baş kısmı ele geçmiştir. Tam yuvarlak formda bir başa sahip bu idol, Troya'da karşılaşılan buluntuların tipik bir benzeridir. Baykuş yüzlü idoller, Anadolu'da, Troya⁶⁵⁰, Yortan⁶⁵¹, Küllüoba⁶⁵², Seyitömer, Karahöyük-Konya⁶⁵³ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır.

Aphrodisias Akropol yerleşimi 7 numaralı açma, Kompleks C'den gelen ve taştan şekillendirilen idol (**Levha ETC-50/4**), çakıl taşı formundaki idoller ile yakın benzerlik içerisindedir. Köşeleri yuvarlatılmış ikizkenar yamuk formunda bir başı olan idolün, başının hemen bitiminde küçük yuvarlak çıkıntılar şeklinde kolları bulunmaktadır. Boyun ya da bel oyuntusu belli olmayan idolün kollarının hemen bitiminde, çuval formundaki alt gövdesi başlamaktadır. Üzerinde her hangi bir bezeme olmayan idol, stilistik açıdan Renfrew'in "1E" olarak sınıfladığı ve "*Tripartite Form*" olarak isimlendirdiği, basit çuval gövdeli, boyun, kollar ve gövdenin küçük oval girintilerle belirtildiği idoller ile benzerlik içerisindedir. Bu tip

---

⁶⁴⁵ Renfrew 1969, 1-32

⁶⁴⁶ Hood 1981, 67, Fig: 44

⁶⁴⁷ Orphanidis-Gallis 2011, 395

⁶⁴⁸ Makowski 2005, 10

⁶⁴⁹ Joukowsky 1986, 214

⁶⁵⁰ Blegen 1950, 27, 28

⁶⁵¹ Aydıngün 2005, 65

⁶⁵² Efe 2007, Fig: 14d

⁶⁵³ Bilgi 2012, 316

idoller, Anadolu'da Beycesultan⁶⁵⁴, Troya⁶⁵⁵, Ege'de, Antiparos, Krassades, Dhespotikhon, Zoumbaria ve Naxos'ta, Akrotiri mezarlarında⁶⁵⁶ ve Tesalya'da, Lachanokipos Nikaias'ta⁶⁵⁷ karşımıza çıkmaktadır.

Akropol yerleşimi, 4 numaralı açma, Kompleks 1-E'den gelen bir başka idol (**Levha ETÇ-50/1**), yamuk kenarlı dörtgen formlu bir baş ile baş bölümünden bir yivle ayrılan dörtgen biçimli vücut olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bu tip bir idolün yakın benzeri Anadolu'da, Liman Tepe Erken Tunç Çağ II tabakasında (**Levha ETÇ-1/2**) ve Ege'de Akrotiri'de⁶⁵⁸ karşımıza çıkmaktadır (**Levha ETÇ-2/7**).

Aphrodisias Akropol yerleşimi 3 numaralı açmadan gelen iki adet idol ise, taşın doğal formundan yararlanılarak oluşturulmuş bulutulardır (**Levha ETÇ-51/4, 5**). Söz konusu idollerin, "*pebble form*" idollerden farklı, dolgun hatlara sahip ve üç boyutlu olmalarıdır. Üzerlerinde çok az miktarda düzeltme yapılan idollerden ilki yuvarlak formda bir başa sahiptir. Boyun oyuntusu belirtilen idolün, alt gövdesi yuvarlatılmıştır. İkinci idol ise, ucu yuvarlatılmış bir baş, hafif belirtilmiş bir boyun girintisine sahiptir. Alt gövdesi çuval biçimli olarak sonlanmıştır.

8. Karataş-Semayük⁶⁵⁹

---

⁶⁵⁴ Lloyd-Mellaart 1962, 266

⁶⁵⁵ Schliemann 1875, 172, No:140; Schliemann 1881, No: 209

⁶⁵⁶ Renfrew 1969, 5

⁶⁵⁷ Orphanidis-Gallis 2011, 394

⁶⁵⁸ Sotirakopoulou 1998, 122

⁶⁵⁹ Karataş-Semayük, Antalya ili, Teke Yarımadası'nın ortasında bulunan Elmalı ilçesinin Semayük (Bozüyük) köyünde yer almaktadır. Yerleşim, 1963-1974 yılları arasında, M. Mellink başkanlığında kazılmıştır. Höyük ve mezarlık alanından oluşan yerleşimde Merkezi tepe olarak adlandırılan höyük üzerinde surlarla çevrelenmiş bir akropol vardır. Akropolün etrafında aşağı şehir ve mezarlık alanı tespit edilmiştir. Yerleşime göre oldukça geniş bir alana yayılmış olan küp mezarlardan oluşan mezarlık alanı, yerleşimin kuzeydoğusunda bulunmaktadır (Mellink 1964, 271- 272; Warner 1994, 1). Karataş- Semayük'te Erken Tunç Çağ boyunca süren 6 tabaka tespit edilmiştir. Mezarlık alanının Erken Tunç Çağ II boyunca yoğun bir şekilde kullanıldığı anlaşılmaktadır (Warner 1994, Tab. 11).

Karataş-Semayük'te yapılan çalışmalarda, Erken Tunç Çağa tarihlenen 9 mermer/taş adet idol ve 1 adet baykuş-insan biçimli pişmiş toprak baş ele geçmiştir.

8a. Şematik Figürin/İdol

Karataş-Semayük'te mezarlardan ve yerleşimden gelen idoller arasında ilk grubu Kusura tipi idoller oluşturmaktadır (**Levha ETC-52/3-8; Levha ETC-53/1**). Tamamı pithos gömülerde, başları kırık olarak bulunmuştur. İdollerden iki tanesinin başı pithosların yanından gelmiş ve sonradan tamamlanmıştır. Bir çocuğa ait olduğu söylenen 191 no.lu mezarda, ölü hediyesi olarak iki adet kusura tipi idol, bir adet testi ve gümüş takılar ele geçmiştir⁶⁶⁰. 15 no.lu gömüde başları kopuk halde bulunan dört adet Kusura tipi idol yine başları kırık vaziyette ele geçmiştir⁶⁶¹. Başları genellikle büyük yuvarlak formunda olan bu tip idollerin gövde kısımları, dörtgen ya da yarım daire şeklinde olabilmektedir. Kusura-B⁶⁶² tabakasından elde edilen bu örnekler, ilk kez Kusura'da ele geçtiği için bu ismi almıştır. Anadolu'da, Harmanören-Göndürle⁶⁶³, Aphrodisias⁶⁶⁴, Troia II. tabaka⁶⁶⁵, Külliüba⁶⁶⁶, Karacahöyük⁶⁶⁷ ve Karahisar'da⁶⁶⁸, Ege adalarında Thermi⁶⁶⁹ ve Kikladlar'da Lebedos'ta⁶⁷⁰ görülmektedir.

Karataş-Semayük'ten gelen ikinci tip idol ise Troya tipi idollere aittir (**Levha ETC-53/2-4**). İdollerden bir adeti 191 no.lu mezardan, bir adeti 144 no.lu mezardan⁶⁷¹, bir adeti ise 71/72 no.lu evin ana odasında ele geçmiştir⁶⁷². Troya'da I-

---

⁶⁶⁰ Mellink 1964, 271

⁶⁶¹ Mellink 1964, Fig: 24, 25

⁶⁶² Lamb 1937, 29

⁶⁶³ Özsait 2000, Fig:10

⁶⁶⁴ Joukowsky 1986, 215

⁶⁶⁵ Schmidt 1902, 279

⁶⁶⁶ Efe 1999, 169; Efe 2001, Res: 28, 1

⁶⁶⁷ Mellaart 1954, 239

⁶⁶⁸ Akdeniz 2002, 9-11, 15

⁶⁶⁹ Lamb 1936, 23

⁶⁷⁰ Zervos 1957, 46, 80

⁶⁷¹ Mellink 1967, Fig. 13, 14, 15

V. tabakalar arasından gelen bu tip idollerin genel özellikleri, yuvarlak bir kafa ve yuvarlak ya da dörtgenimsi çuval vücutlardan oluşan basit bir şematizasyonla oluşturulmalarıdır. Anadolu'da Troya, Kusura, Yortan⁶⁷³, Harmanören-Göndürle⁶⁷⁴, Aphrodisias⁶⁷⁵, Seyitömer⁶⁷⁶, Kulaksızlar⁶⁷⁷, Batı Anadolu'ya komşu coğrafyalarda ise Erken Kiklad II döneminde, Syros-Chalandriani⁶⁷⁸, Girit'te, Lebena, Trapeza, Cyme-Aeolis⁶⁷⁹, Akrotiri⁶⁸⁰, Chios-Ayio Gala⁶⁸¹, Thermi-Lesbos ve Samos'ta⁶⁸² karşımıza çıkmaktadır.

Yerleşimden ele geçen baykuş yüzlü pişmiş toprak figürin başı ise (**Levha ETC-53/5**), Troya tipi idoller baykuş yüzlü olanları ve çömlekler üzerinde bulunan baykuş betimleri ile benzeşmektedir. Yuvarlak belirgin gözlerin üzerine kazıma ile yapılan "m"şekilli tek kaş, her üç buluntu tipi için ortak özelliktir. Bademağacın'da Erken Tunç Çağ II'ye tarihlenen bir yası figürin başının kaşları da benzer şekilde "m" şekildedir (**Levha ETC- 43/4**).

D) Kuzeybatı Anadolu

Erken Tunç Çağ'da Kuzeybatı Anadolu'da figürin ve idol ele geçen merkezler, Troya, Ilıpınar, Yenibademli, Hanaytepe, Babaköy'dür (**Harita 15**).

---

⁶⁷² Warner 1994, Pl. 197

⁶⁷³ Kamil 1982, Fig: 84

⁶⁷⁴ Özsaıt 2000, 373

⁶⁷⁵ Jukowsky 1986, 212

⁶⁷⁶ Topbaş 1994, 300

⁶⁷⁷ Dinç 1997, 262

⁶⁷⁸ Renfrew 1972, 420-424; Hekman 2003, 140

⁶⁷⁹ Renfrew 1969, 6

⁶⁸⁰ Sotirakopoulou 1998, 118; Maliszewski 1993, 113

⁶⁸¹ Hood 1982, 653

⁶⁸² Renfrew 1969, 29

1. Troya⁶⁸³

Troya'da Erken Tunç Çağ'a tarihlenen çok sayıda pişmiş toprak figürin ve mermer/taş idol ele geçmiştir. Bu buluntulardan yayınlananları tezimizde yer almaktadır.

1a. Natüralistik Figürin

Troya'da Erken Tunç Çağ I, 1f tabakasına, tarihlenen tek figürin, ayakta durur pozisyonda gösterilmiştir (**Levha ETÇ- 54/1**). Baş kısmı ve bacaklarının büyük bölümü eksik durumda olan figürinin göğüsleri küçük kabarıklıklar şeklinde gösterilmiştir. Kollar dirsekten bükülmüş gibi duran bu tip figürinlerin benzerleri, Thermi bulunmakla birlikte, Lamb tarafından "dik açılı omuzlu"⁶⁸⁴, Renfrew tarafından "bükülmüş kolu"⁶⁸⁵ olarak tanımlanmaktadır.

1b. Şematik Figürin/İdol

Erken Tunç Çağ II. tabakaya ait, iki adet şematik figürin pişmiş topraktan yapılmıştır. Yuvarlak baş ve silindirik bir gövededen oluşan bu idoller, zemine düz oturmaktadır. Kollar, yanlarda konik çıkıntılar olarak gösterilmiştir. aynı formda ve stilistik özellikte olan figürinlerin bir tanesinin yüzü üzerinde, kaş, gözler, burun ve ağız işlenmiş (**Levha ETÇ- 54/3**), diğerinde ise sadece burun, kabartma ile belirtilmiştir (**Levha ETÇ- 54/2**). Lamb tarafından "sütun biçimli" figürinler olarak tanımlanan bu tip buluntular, Thermi'de III ve IV. kattan gelmektedir⁶⁸⁶.

---

⁶⁸³ Çanakkale'nin merkez ilçesine bağlı Tevfikiye Köyü'nde yer alan eski adı Hisarlık olan Troya Çanakkale Boğazı'na hâkim bir konumdadır. 1870-1890 yıllarında H. Schliemann, daha sonra 1893-1894'de W. Dörpfeld ve 1932-1938 yıllarında C. W. Blegen kazılara devam etmiş, 1988'den 2005'e kadar, M. O. Korfmann başkanlığında kazılmıştır (Korfmann 1992, 15-30). 2005 yılından itibaren E. Pernicka başkanlığında Troya kazı çalışmaları devam etmektedir (Jablonka 2007, 701). Yerleşimde yapılan arkeolojik kazılar sonucunda Erken Tunç Çağ başından Bizans Dönemi'ne kadar devam eden 9 yerleşme ve 50 yapı katı tespit edilmiştir. Bunlardan I-V Erken Tunç Çağ yerleşimlerini temsil etmektedir (Korfmann 2000, 6).

⁶⁸⁴ Lamb 1936, 154

⁶⁸⁵ Renfrew, 1969, 1

⁶⁸⁶ Lamb 1936, 152

Erken Tunç Çağ II. tabakasına ait birbirinin benzeri bir başka figürin çifti ise, çuval vücutludur (**Levha ETC- 54/4, 5**). Pişmiş topraktan yapılan ve baş kısımları eksik olan figürinlerin bir tanesinin göğüs kısmında, Demrici Höyük ve Küllüoaba idollerini andıran çapraz kazıma bat yer almaktadır. Figürinin vulva bölgesi ise yine İç Batı Anadolu'nun kuzeyindeki figürinlere benzer şekilde büyük ve belirgin ve kazıma hatlarının içine oluşturulmuş tarama ile belirginleştirilmiştir.

Aynı tabakadan gelen diğer bir figürin pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha ETC- 55/1**). Kolları yanlarda sivri çıkıntılar olarak gösterilen figürinin bacakları da, kolların işlenişinde olduğu gibi ayrık ve uzun konik formdadır. Yüzünde ve gövdesinde bir kazıma olmayan bu tip figürinler yine Thermi'de karşımıza çıkmaktadır.

Yerleşimin Erken Tunç Çağ II. tabakasından gelen bir başka figürin baykuş yüzlü idollere benzerliği ile dikkat çekmektedir (**Levha ETC- 55/2**). Boyun kısmına doğru dörtgen formunda başı olan figürinin yüzünde kaşlar "V" şeklinde belirginleştirilmiş, gözler ise iki nokta ile gösterilmiştir. Bu tip betimlemeler hem Troya'da hem de Seyitömer gibi İç Batı Anadolu yerleşimlerinde mermer idollerin üzerinde bulunmaktadır. Ağız kısmından boynuna doğru dört paralel kazıma olan figürinin göğüsleri de iki küçük nokta ile belirtilmiştir. Figürinin kolları sivridir ve omuzlardan yukarıya doğru kaldırılmıştır. Gövde üzerinde, kalçadan, kol uçlarına kadar büyük bir "X" kazıması bulunmaktadır.

Troya'da Erken Tunç Çağ II'ye tarihlenen bir başka pişmiş toprak figürinin yalnızca üst gövdesi korunmuştur (**Levha ETC- 54/6**). Yassı formda bir gövdesi olan figürinin göğüsleri iki küçük kabatlı şekilde gösterilmiştir. Blegen'in yaptığı tipolojide "tip 2" olarak tanımladığı⁶⁸⁷ bu tip figürinlere Anadolu'da Yenibademli'de rastlamak mümkündür.

Yerleşimin Erken Tunç Çağ III. tabakasından gelen iki adet pişmiş toprak idol ise genel olarak mermerden yapılan bu tip buluntuların, pişmiş topraktan yapılan örnekleridir. Anadolu'da Troya dışında, pişmiş topraktan yapılan bu tipte

---

⁶⁸⁷ Blegen 1950, 27, 28

buluntu ele geçmemiştir. Sadece Karataş-Semayük'te gördüğümüz bir yuvarlak formlu baykuş yüzlü figürin, Troya örneği ile karşılaştırılabilir (**Levha ETC- 55/4**); ancak Troya örneğinin başı üçgen formdadır. İkinci idol ise (**Levha ETC- 55/3**), "8" formlu mermer ya da taştan idollerin, küçük sivri çıkıntılar şeklinde kol eklenmiş şeklidir.

Yerleşimden elde edilen diğer buluntu tipi ise III. tabakada ele geçen ve "Troya tipi" olarak adlandırılan idollerdir (**Levha ETC- 55/5-9; Levha ETC- 56/1-7**). MÖ 3. binin son çeyreğine tarihlenen, Troya'da I-V. tabakalar arasından gelen bu tip idollerin genel özellikleri, yuvarlak bir kafa ve yuvarlak ya da dörtgenimsi çuval vücutlardan oluşan basit bir şematizasyonla oluşturulmalarıdır. Genel ve yaygın formunun dışında, bu tip idollerin baş ve gövde kısımları dörtgen, üçgenimsi, uzun oval şeklinde değişiklik gösterebilmektedir. Renfrew'in "Tip 2D" olarak grupladığı idoller, Batı Anadolu ve Ege'de geniş bir yayılım sağasında, Kusura, Yortan⁶⁸⁸, Harmanören-Göndürle⁶⁸⁹, Aphrodisias⁶⁹⁰, Seyitömer⁶⁹¹, Kulaksızlar⁶⁹², Karataş-Semayük⁶⁹³, Batı Anadolu'ya komşu coğrafyalarda ise Erken Kiklad II döneminde, Syros-Chalandriani⁶⁹⁴, Girit'te, Lebena, Trapeza, Cyme-Aeolis⁶⁹⁵, Akrotiri⁶⁹⁶, Chios-Ayio Gala⁶⁹⁷, Thermi-Lesbos ve Samos'ta⁶⁹⁸ karşımıza çıkmaktadır. Bu tip idollerin pişmiş toprak örnekleri yerleşimin yine Erken Tunç Çağ III, 2d tabakasında, taş işçilerinin yaşadığı 452 numaralı evde ele geçmiştir. genel ve yaygın tipin dışında bu idollerin pişmiş topraktan yapılması, yerleşim sakinlerin arasındaki statü farkını gösteriyor olabilir. Troya tipi idollerin, bir alt grubu veya çeşidi olarak

---

⁶⁸⁸ Kamil 1982, Fig: 84

⁶⁸⁹ Özsaıt 2000, 373

⁶⁹⁰ Jukowsky 1986, 212

⁶⁹¹ Topbaş 1994, 300

⁶⁹² Dinç 1997, 262

⁶⁹³ Melink 1964, Pl. 82, Fig: 24, 25; Kulaçoğlu 1992, Fig: 114

⁶⁹⁴ Renfrew 1972, 420-424; Hekman 2003, 140

⁶⁹⁵ Renfrew 1969, 6

⁶⁹⁶ Sotirakopoulou 1998, 118; Maliszewski 1993, 113

⁶⁹⁷ Hood 1982, 653

⁶⁹⁸ Renfrew 1969, 29

değerlendirebileceğimiz, “Baykuş Yüzlü İdoller” (**Levha ETC- 56/8, 9; Levha ETC- 57/1, 2**), bu tip buluntuların en yaygın ve bilinen formudur. Bu idollerin ayırıcı özelliği, yüz üzerinde kazımlarla oluşturulan, yay şeklinde, belirgin kaş ve gözlerin varlığıdır⁶⁹⁹. Bazı örneklerde boyun bölgesine de kazıma ile paralel motifler işlenen söz konusu idollerin, göz işlenişi ve baş kısımlarının formu çeşitlilik göstermektedir. Bu tip idoller, Küllioba⁷⁰⁰, Harmanören⁷⁰¹, Aphrodisias⁷⁰², Karahöyük-Konya⁷⁰³ gibi yerleşimlerde görülmektedir. Yerleşimin aynı katlarından ele geçen çömlekler üzerinde de, bu tip idollerin yüz ayrıntıları ve işleniş stilleri ile yakın benzerlik içerisinde olan kabartma motifler bulunmaktadır. Bu çömlekler de muhtemelen idollerin kullanım amaçlarına yakın bir anlamda, törenlerde ve seromonilerde kullanılıyor olmalıdır. Keros-Syros Kültürü’nde taş/mermer vazoların üzerinde de yine bu tip baykuş benzeri motifler bulunmaktadır⁷⁰⁴.

Yerleşimden ele geçen diğer idoller, kemikten yapılan ve Troya tipi idollerle aynı formda, ancak gövde kısmı daha uzun olarak şekillendirilen buluntulardır (**Levha ETC- 57/4-11**). Anadolu’da Ilıpınar, Demircihöyük gibi merkezlerde benzer tipte kemikten yapılmış idoller bulunmaktadır.

Erken Tunç Çağ’a tarihlenen idollerden bir başka tipi ise, alt gövdesi geniş, üste doğru üçgenimsi form alan idol tipleridir (**Levha ETC- 57/3, 4**). Kaba ve köşeleri yuvarlatılmış üçgen formundaki bu tip buluntular, yine Troya tipi idoller içerisinde değerlendirilmektedir. Benzerleri, Kikladlar’da karşımıza çıkan bu tip örneklerin pişmiş topraktan yapılan benzerleri Orta Anadolu’da da görülmektedir.

Yerleşimden gelen son idol tipi ise gövdesi kare ya da dörtgen formda ve uzun ya dasivri bir baştan oluşan idollerdir (**Levha ETC- 58/2, 5**). Bu tip idolleri Kusura tipi idollerin başsızlarıdır diyebiliriz. Yine Kikladlarda ve Thermi’de

---

⁶⁹⁹Makowski 2005, 10

⁷⁰⁰Efe 2007, Fig: 14d

⁷⁰¹Özsait 2000, Fig: 10

⁷⁰²Joukowsky 1986, 214

⁷⁰³Bilgi 2012, 316

⁷⁰⁴Preziosi 1987

kaşlaşan örneklerle birlikte, bu tip buluntular, Anadolu'da Seyitömer ve Ankara-İlcahöyük'te⁷⁰⁵ tespit edilmiştir.

2. Yenibademli Höyük

Yenibademli'de ele geçen figürinlerden tamamı Erken Tunç Çağ II'ye tarihlenmekte ve tamamı şematik olarak karşımıza çıkmaktadır.

2a. Şematik Figürin/İdol

Yerleşimden ele geçen buluntular arasında tam ve sağlam durumda olan tek idol, pişmiş topraktan yapılmıştır (**Levha ETÇ- 59/10**). Üçgen bir gövde, uzun bir boyun ve uzunlamasına oval başı olan idolün, boyun ve gövdesi üzerinde enine oluşturulmuş, birbirine paralel kazıma çizgiler bulunmaktadır. Anadolu'da yakın bir benzeri olmayan bu idolün, bir benzeri yerleşim içinde de ele geçmemiştir; ancak Thermi'de bu tip pişmiş toprak idoller bulunmaktadır.

Yenibademli'den ele geçen bir diğer idol tipi yuvarlak gövde formundaki idollerdir. Genel özellikleri ile benzer ve tipik olarak, daire formunda bir gövde ve bu gövdenin devamı şeklinde uzanan sivri baştan oluşan bu tip idoller, Orta Anadolu'da ve yine Thermi'de karşımıza çıkmaktadır (**Levha ETÇ- 59/7, 8**). Bu tipteki buluntuların bir benzeri de büyük daire formunda baş ve stilize edilmiş vücuttan oluşan stilize figürinlerdir (**Levha ETÇ- 59/3**). Örneklerini yine Thermi'de tespit ettiğimiz bu figürinlerin baş kısımları genellikle vücut oranlarına göre oldukça büyük yapılmakta ve göğüsleri küçük kabartılar olarak gösterilmektedir.

Yenibademli'den gelen bir diğer şematik figürin tipi, kolların konik formda açık gösterildiği yassı formda buluntulardır (**Levha ETÇ- 59/5**). Bu tip idollerin çok yakın benzeri Anadolu'da Bademağacı ve Troya ile Batı Anadolu'ya komşu coğrafyalarda Thermi Lesbos'ta tespit edilmiştir. Bu figürinle benzer bir başaka pişmiş toprak figürin ayakta durur pozisyonda gösterilen gösterilmiştir. Belden aşağısı silindirik formda, yere doğru hafif daralarak devam etmekte ve zemine saplama şeklinde oturmaktadır. Bu tip figürinlerin kolları genellikle yanlarda

---

⁷⁰⁵ Bilgi 2103, 278

konik çıkıntılar olarak gösterilmektedir. Benzeri Anadolu'da, Hoca Çeşme ve Orman Fidanlığı'nda, Balkanlarda ise, Karanovo'da⁷⁰⁶, Kurilo Kremenitsa⁷⁰⁷, Vinča⁷⁰⁸, Topolnica⁷⁰⁹ ve Makedonya'da Mandalo'nun Geç Neolitik dönem katlarında bulunmaktadır. Aşağı Pınar 7-8. tabakasında⁷¹⁰ ise steatopik özellikler gösteren; fakat bu tip figürinlerin öncüsü olabilecek figürinler bulunmaktadır.

3. Ilıpınar⁷¹¹

Ilıpınar yerleşiminde Erken Tunç Çağ'a tarihlenen üç adet figürin bulunmaktadır. Bu figürinlerden tamamı şematik olup, Erken Tunç Çağ I. kattan gelmektedir.

3a. Şematik Figürin/İdol

Yerleşimden ele geçen idollerden ilki (**Levha ETÇ-60/1**) benzerlerini Troya'da gördüğümüz, kemikten yapılan Troya tipi idoller grubuna girmektedir. Kemikten yapılan ve Troya tipi idollerle aynı formda, ancak gövde kısmı daha uzun olarak şekillendirilen bu buluntular, Anadolu'da Troya, Demircihöyük gibi merkezlerde tespit edilmiştir.

Ilıpınar'dan ele geçen diğer figürin ise yassı daire formunda bir gövde ve dörtgenimsi baştan oluşan, pişmiş toprak idoldür. Gövde üzerinde yer alan göbek deliği, küçük derin bir çukurla belirtilmiştir (**Levha ETÇ-60/2**).

⁷⁰⁶ Тодорова- Вайсов 1993, 196, 197

⁷⁰⁷ Вайсов 1984, 39,40; Тодорова- Вайсов 1993, 196; Petrović-Spasić 2013, 26,27; Gimbutas 1982,201

⁷⁰⁸ Тасић 2008, 156,157

⁷⁰⁹ Тодорова- Вайсов 1993, 197; Koukouli-Chryssanthaki vd. 2007, 75

⁷¹⁰ Özdoğan 2013, 257, Fig: 133

⁷¹¹ Neolitik ve Kalkolitik dönem boyunca yerleşilen höyüğün, batı yakasında 1996 yılında Erken Tunç Çağ'a ait küp mezarlardan oluşan ekstramural bir mezarlık alanı tespit edilmiştir. Bu mezarların, mezarlığın 300 m güneyinde yer alan ve Erken Tunç Çağ'a tarihlenen Hacılarteppe yerleşimi ile ilişkili olduğu bilinmektedir (Roodenberg vd. 2003, 297)

4. Hanaytepe⁷¹²

Hanaytepe’de Erken Tunç Çağ’a tarihlenen 3 adet şematik figürin bulunmaktadır.

4a. Şematik Figürin/İdol

Bu figürinlerden ilki örneklerini Kalkolitik dönemde gördüğümüz, Kilia tipi idolleraittir (**Levha ETÇ-60/3**). Baş kısmı eksik olan idolün bacak kısımları torba şeklinde kesilmiştir. Kalça üzerinde kazıma ile oluşturulmuş bir yiz bulunmaktadır. Kulaksızlar ve Kilya dışında Anadolu’da, Beşik-Sivritepe, Çukuriçi, Hanaytepe, Yortan Mezarlığı, Alağaç, Papazköy, Gavurtepe, Aphrodisias, Karain Mağarası, Kozagacı ve Kırşehir’de ele geçen Kilia tipi idoller, hem Kalkolitik dönem hem de ETÇ yerleşimlerinde ele geçmiştir⁷¹³.

Yerleşimden ele geçen ikinci idol tipi “pebble form” olarak bilinen çakıl taşı idoller grubuna girmektedir (**Levha ETÇ-60/4, 5**). Bu tip idollerin genel özelliği, çakıl taşının doğal formundan yararlanılarak, üzerinde çok az ya da hiç düzeltme yapılmadan elde edilen buluntular olmasıdır. Bu tip buluntular, Ege’de, Antiparos ve Saliagos’ta, Akrotori⁷¹⁴ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır⁷¹⁵.

---

⁷¹² Hanaytepe, Çanakkale İli’nin merkez ilçesine bağlı Tevfikiye köyünün güneyinde bulunan Calvert Çiftliği yakınındadır. C. Blegen başkanlığındaki Troya kazı ekibi höyükte araştırmalar yapmış, daha sonra Korfmann başkanlığında yürütülen Troya kazıları sırasında tekrar araştırılmıştır. Günümüzde P. Jablonka başkanlığında devam eden Troya kazılarıyla birlikte höyükteki araştırmalar da devam etmektedir. Yapılan kazılar sonucunda A, B ve C olarak adlandırılan üç farklı kültür katı tespit edilmiştir. Bunlardan A-Bizans Dönemi, B-Erken Tunç Çağ ve C-Geç Tunç Çağ’a tarihlenmektedir. Erken Tunç Çağ yerleşimi ETÇ I sonu ve ETÇ II’ye tarihlenmektedir (Yakar 1985, 148).

⁷¹³ Dinç 1996, 26; Takaoğlu 2001, 160; Akdeniz 2010, 68

⁷¹⁴ Sotirakopoulou 1998, 110, 111

⁷¹⁵ Evans-Renfrew 1968, Fig: 88; Renfrew 1969, 5

5. Babaköy⁷¹⁶

5a. Natüralistik Figürin

Babaköy'den ele geçen ve ayakta durur pozisyonda gösterilen biri dişil diğeri eril iki adet figürin, pişmiş topraktan yapılmıştır. Baş kısımları eksik olan figürinlerden dişil olanının (**Levha ETC-60/7**), üst gövdesi dörtgenimsi formdadır. Kollar kazıma ile yapılmış girintilerle belirtilmiştir. Oldukça inde bir beli olan figürinin kalçası köşeli formdadır ve beline oranla geniş gösterilmiştir. Bacaklar bitişiktir ve vulva bölgesi "V" şeklinde belirtilmiştir. Eril olan figürinin ise kolları konik formdadır (**Levha ETC-60/8**). Köşeli kalçalara ship figürinin eril olduğu açıkça belli edilmiştir. Figürinin göğüs bölgesinde yer alan ve sağ omuzdan sol kalça doğru uzanan çapraz kuşak benzeri bezemenin varlığı, söz konusu örneğin eril olması nedeniyle savaşçı erkek yorumunu getirmiş ve Kikladların savaşçı figürin motifleri ile karşılaştırılmıştır. Ancak Cucuteni kültüründe MÖ 4200-4050 yıllarına tarihlenen figürinlerden erkek olanları söz konusu figürinle yakın benzerlik içerisindedir.

Yerleşimden gelen diğer figürinin ise yalnızca üst gövde korunmuştur. Sol göğsü sağlam durumda olan örneğin, dişil olduğu belli olmaktadır. Gövde üzerinde yer alan zig zag bezemeler ve vulva bölgesinin kare formunda kazıma ve içi taramalarla gösterilmesi, yerleşimin yakın çevresinde, Demircihöyük ve Küllioba yerleşimlerinde görülmektedir.

E) Trakya

Trakya'da Erken Tunç Çağ'a tarihlenen yalnızca 1 merkezde figürin ele geçmiştir.

1. Kanlıgeçit⁷¹⁷

---

⁷¹⁶ Babaköy'de ele geçen buluntulardan ilk ikisini Orthman yayınlamıştır (Orthmann 1966, Pl. 3). Figürinler, kazı buluntusu değildir ve Berlin Müzesi'nde bulunmaktadır. Üçüncü figürin ise bilgi tarafından yayımlanmıştır (Bilgi 2012).

⁷¹⁷ Kırklareli il merkezinin yaklaşık 500 m güneyinde, Asılbeyli köyü yolu üzerinde bulunan höyük, M. Özdoğan'ın 1980'lerde bölgedeki yüzey araştırmalarında saptanmış, 1994-1999 yıllarında M. Özdoğan ve H. Parzinger tarafından kazılmıştır¹²⁵. ETC I-II kültürü Balkan kültürü özelliklerini

Kanlıgeçit'te Erken Tunç Çağ'a tarihlenen iki adet figürin bulunmaktadır⁷¹⁸.

1a. Natüralistik Figürin

Yerleşimin Erken Tunç Çağ III. katından ele geçen, "Düz/Disk Yüzlü" iki adet figürin (**Levha ETÇ-60/7**), benzer özellikler göstermektedir. Baş kısmından geriye doğru uzanan poloları olan figürinlerin yüzlerinde gözler nokta şeklinde deliklerle belirtilmiş, kaşlar ve burun gösterilmiştir. Daha önce de belirttiğimiz üzere bu tip buluntuların en erken örneği Bakla Tepe V. tabakadan gelmiştir⁷¹⁹. Anadolu'da başta Demirci Höyük⁷²⁰, olmak üzere, Çıkrık⁷²¹, Kusura⁷²², Kaklık⁷²³, Banaz⁷²⁴, İnaz⁷²⁵, Küllüoba⁷²⁶, Bozüyük⁷²⁷, gibi yerleşimlerde karşımıza çıkan bu tip figürinlerle benzer stilistik özellikte, yüzleri düz olarak şekillendirilen bir adet figürin Thermi-Lesbos'ta bulunmaktadır.

---

göstermekle birlikte, ETÇ II sonu ve ETÇ III boyunca bir akropol ve akropolü çevreleyen aşağı şehirden oluşan yerleşim, tamamen Anadolulu karakterli bir yerleşimdir (Özdoğan-Parzinger-Karul 1997, 8).

⁷¹⁸ Özdoğan 2000, 75; Karul 2005, Abb:1; Bilgi 2012, 301

⁷¹⁹ Erkanal-Şahoğlu 2012a, 92

⁷²⁰ Korfman 1981, 106, 6

⁷²¹ Bilgi 1978, 135; Bilgi 2012, 298

⁷²² Bilgi 2012, 302

⁷²³ Topbaş-Efe-İlaslı 1998, 66, 67

⁷²⁴ Bilgi 1978, 134

⁷²⁵ Bilgi 1980, Res: 11

⁷²⁶ Efe 2003, 51, 62; Makovski 2005, 12

⁷²⁷ Bilgi 1978, 135; Bilgi 2012, 303

VI. Değerlendirme ve Sonuç

Batı Anadolu'da Neolitik dönemden Erken Tunç Çağ sonuna kadar ele geçen insan figürin ve idollerinin incelenmesi sonucunda, bu buluntu grubunun hem tipolojik açıdan değerlendirilmesi hem de ele geçen merkezler ve çevre bölgelerle olan ilişkisi vurgulanmaya çalışılmıştır. Tezimizin konusu olan insan figürin ve idollerinin ele geçtiği merkezlerin ilk grubunu, Batı Anadolu Neolitik dönem yerleşimleri oluşturmaktadır. Batı Anadolu Kıyı şeridi/ Orta Batı Anadolu, Güneybatı Anadolu/ Göller Bölgesi, Kuzey Batı Anadolu ve Trakya olmak üzere dört ana başlık altında incelenen merkezlerdeki figürin ve idoller, tipolojik ve bağlamsal açıdan değerlendirilmiştir.

Batı Anadolu Kıyı şeridi/ Orta Batı Anadolu

Batı Anadolu Kıyı şeridi/ Orta Batı Anadolu olarak adlandırdığımız bölge içerisinde, figürin ya da idol ele geçen Yeşilova, Ulucak ve Ege Gübre merkezlerinin, tarihsel açıdan birbirlerine oldukça yakın bir gelişim silsilesi içerisinde olduğunu görmekteyiz. Bölgede insan tasviri, figürin, şematik figürin ya da idol ele geçen merkezler, bu merkezlerin mimari dokusu ve çanak çömlek gelenekleri göz önünde bulundurulduğunda, kültürel bir bütünlüğün olduğunu söylemek yanlış olmaz.

MÖ	Ulucak Höyük	Yeşilova	Ege Gübre
5700	IVa		
6000	IVk	III1-2	3a-b
	Va-c	III3-5	4
6500	Vd-g	III6-8	-
7000	VIa-b	-	-

Figür 8

Orta Batı Anadolu Bölgesi Figürinlerin Ele Geçtiği
Merkezlerin Yerleşim Tabakaları
(Yayınlarda Kullanılan C14 Tarihlerine Dayanılarak Hazırlanmıştır)

Orta Batı Anadolu merkezlerinden elde edilen insan tasvirleri, tabakalarına göre ele alındığında, natüralistik üslupta şekillendirilen örneklerin, Ulucak Höyük'te IVa-k, Yeşilova Höyüğü'nde III1-2 ve Ege GÜbre yerleşimi 4, 3a-b tabakalarından geldiği ve bu tabakaların kabaca MÖ 6000-5800 yıllarına tarihlendiği görülmektedir (Fig. 8). Benzer bir durum yerleşimlerden elde edilen idoller için de geçerlidir. Yeşilova Höyüğü III6-8. tabakadan ele geçen birisi şematik, diğeri çuval vücutlu olarak tasarlanan iki adet idol ve Ulucak Höyük V. tabakasından elde edilen bir adet çuval vücutlu ve bir şematik idol, yaklaşık olarak MÖ 6500-6300 yılları arasına tarihlenmektedir (Fig. 9).

Ulucak Höyük	Yeşilova	Ege GÜbre
Vd-g 	III6-8 	-----
Va-Vc 	III3-5	4
IVa-k 	III1-2 	3a-b

Figür 9
Orta Batı Anadolu Bölgesi Figürin ve İdollerin Ele Geçtiği
Merkezlerin Yerleşim Tabakaları

Figürin ve idollerin elde edildiği tabakaların diğer maddi kültür varlıklarına bakacak olursak, Yeşilova Höyüğü'nde III1-2 tabakasında ele geçen, tırnak baskılı, kırmızı astarlı mal gruplarının, Ulucak Höyük'te IV. tabaka ve Ege Gübre yerleşiminde taş temelli mimari içeren tabakalardan ele geçmesi, Yeşilova III3-5 ve Ulucak Höyük V. tabakada tırnak baskılı ve kırmızı astarlı çanak çömlek grubunun ortadan kalkarak, yerini mat yüzeyli malların alması⁷²⁸, yerleşimler arasındaki tarihsel uyumu da destekler niteliktedir. Yeşilova ve Ulucak yerleşimlerinde, natüralistik figürinlerin ele geçtiği tabakalar, yaklaşık olarak MÖ 6000-5800 yıllarına tarihlenmektedir. Ulucak Höyük çanak çömlek buluntuları göz önünde bulundurulduğunda, IV. tabakadan ele geçen keramiklerin birçoğu, "*kırmızı astarlı-açıklı mallar*" olarak tanımlanmıştır⁷²⁹. Bu evrede görülen bezeme anlayışı genelde tırnak bezemedir. Boya, kabartma ya da çizi bezek az da olsa mevcuttur. V. tabakanın çanak çömleği ise üç grupta toplanmaktadır; Bunlar yüzey renklerine göre, kahverengi, kırmızı ve krem astarlı olarak gruplanmıştır. Ancak Vb-Vf katlarının karakteristik örneklerini, koyu yüzü açıklı mallar oluşturmaktadır⁷³⁰. Yeşilova III1-2 tabakası, çanak çömlek buluntuları ise büyük oranda, kırmızımsı kahve ve üst seviyelere doğru, kırmızı renklidir. Kap formları içinde, dışa dönük ağız kenarlı, uzun boyunlu çömlekler baskın formdur. Çanak formlarında ise, dışa açılan sığ gövdeli çanaklar ve "S" profilli kâseler yoğunluktadır⁷³¹. Yerleşimin III3-5 katlarında ise çanak çömleklerin hamur ve yüzey renklerinde gözle görülür bir fark söz konusudur. Bu tabakada kahverengi tonlarının belirgin hale geldiği gözlenmektedir. Form olarak yaygın olan çanak çömlek grubu, daralan ağızlı çömlekler iken, "S" profilli kâselerde belirgin bir artış gözlenmektedir⁷³². III6-8 katlarından elde edilen çanak çömlek buluntularının yüzey renkleri, yerleşimin geç katlarına göre farklılıklar göstermektedir. Genel yüzey renklerini, sarımsı ve kırmızımsı kahverenginin oluşturduğu buluntular, boyunsuz ve küresel formda, daralan, dışa dönük ağızlı ve dışa açılan sığ gövdeli çanakların

---

⁷²⁸ Derin 2007, 382

⁷²⁹ Çilingiroğlu-Çilingiroğlu 2007, 365

⁷³⁰ Ç. Çilingiroğlu 2012, 71

⁷³¹ Derin 2007, 380

⁷³² Derin 2007, 380

oluşturduğu gruptur. Çömlekler ise dışa dönük ağız kenarlı ve “S” profilli yarı küresel olarak devam etmektedir. Yerleşimin en erken tabakasını oluşturan III6-8 tabakaları, Höyücek-EYD, Bademağacı-EN ve Kuruçay-13. tabaka gibi Göller Bölgesi yerleşimlerinin erken dönem katları ile benzerlik içerisindedir⁷³³. Ege Gübre yerleşiminde de çanak çömlek buluntuları arasında 3 ve 4. tabakalar arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Hamur renklerinin büyük bir kısmı her iki tabakada da açık kahve, kahve ve kırmızımsı tonlardadır. Ancak 3. tabakadan 4. tabakaya geçildiğinde, kahve tonlarında artış görülürken, kızıl kahve ve kahve tonlarında belirgin bir düşüş söz konusudur. 4. tabakada “S” profilli çanakların oranı %42 iken bu oran 3. tabakada %36 ya düşmüştür⁷³⁴.

Yerleşimlerin benzer gelişim aşamaları içerisinde oldukları, çanak çömlek verileri dışında, mimari öğelerde de kendisini göstermektedir. Ulucak Höyük IV. tabaka farklı evrelere ait mimari kalıntılar değerlendirildiğinde, evlerin, tek sıra taş temelli oldukları, yapıların, kerpiçten yapılmış dörtgen biçimli mimari plana sahip oldukları dikkat çekmektedir⁷³⁵. Ulucak Höyük IVb tabakası ile yaklaşık olarak çağdaş olan Yeşilova Höyüğü III1-2 mimarisi, 0.60-0.80 m kalınlığında taş temelleri olan dikdörtgen planlı 6 x 8 m boyutlarında, kerpiç bedenli mekânların inşa edildiği saptanmıştır. Yan yana ama birbirinden ayrı inşa edilen ve radyal planda sıralanan yapılar ortak bir avluya bakmaktadır⁷³⁶. Bu dönemde Ege Gübre Yerleşimi’nde de bir avlu etrafında yer alan tek ve çok odalı yapıların varlığı bilinmektedir⁷³⁷. Ancak bu dönemde yerleşimde hem yuvarlak planlı hem de dikdörtgen planlı mimari bir arada kullanılmıştır⁷³⁸.

Her ne kadar bazı küçük farklılıklar görülse de, bu yerleşimler, değişimleri aynı süreç içerisinde yaşamış ve hemen hemen aynı tarihlerde terk

---

⁷³³ Derin 2007, 382

⁷³⁴ Sağlamlımur 2012, 199-200

⁷³⁵ Çilingiroğlu-Çevik-Çilingiroğlu 2012, 161

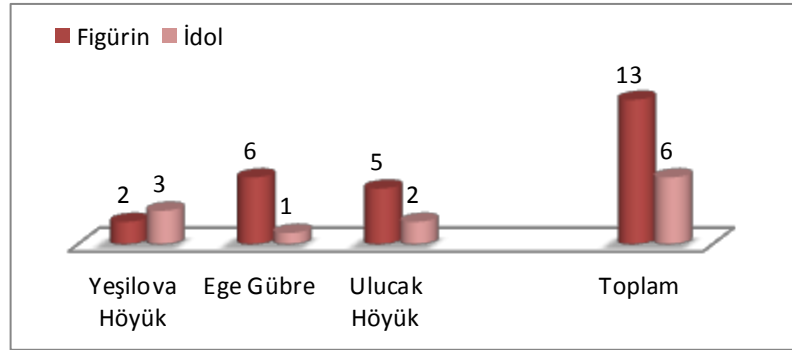
⁷³⁶ Derin 2012b, 172

⁷³⁷ Sağlamlımur 2012, 103; Ozan 2012, 259

⁷³⁸ Sağlamlımur 2012, 103

edilmişlerdir. Yerleşimlerdeki var olan söz konusu bütünlük, yerleşimlerin figürin buluntularında da kendisini göstermektedir.

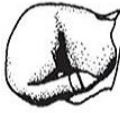

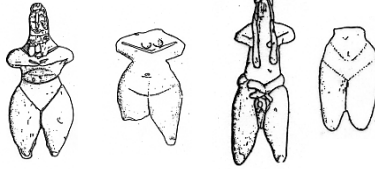
Bölgede ele geçen az saydaki figürin, Anadolu'nun iç ve güneybatısı, Kıta Yunanistan, Makedonya ve Bulgaristan Neolitik dönem merkezlerinin figürin veya idolleri ile karşılaştırıldığında, karşımıza çıkabilecek sorunlardan ilki, sayı ve veri yetersizliğidir. Genel olarak, bu buluntu grubunu sayısal olarak değerlendirmek, elimizdeki verilerle şimdilik mümkün gibi görünmemektedir. Ancak, burada dikkat edilmesi gereken nokta, söz konusu coğrafya içerisindeki Neolitik dönem yerleşimlerinin, bu bölgeye komşu olan diğer yerleşimlerdeki figürin ve idollerin üslup ve biçim açısından sahip olduğu yelpazenin hemen hemen hepsini karşılayacak durumda olmasıdır. Burada anlatılmak istenen şudur; Yeşilova Höyük, Ege Gübre yerleşimi ve Ulucak Höyük'te⁷³⁹ yapılan arkeolojik kazı çalışmalarında, kazıların başlangıç tarihinden günümüze kadar kayıtlara geçen, toplam 6 adet tam ya da tama yakın figürin, 6 adet idol ve tanımlanabilir çeşitli parçalar ele geçmiştir (Fig. 10).

Figür 10
Orta Batı Anadolu Bölgesi
Ele Geçen Figürin ve İdollerin Grafik Dağılımları

⁷³⁹ Ulucak Höyük ile ilgili yapılan yayınlarda, ele geçen figürin parçası sayısına göre, genel toplamda kırkın üzerinde bir rakamdan bahsedildiği bilinmektedir (Çilingiroğlu-Çevik-Çilingiroğlu 2012, 144). Aynı şekilde, Ege Gübre yerleşimi ve Yeşilova Höyük'te de kazılar sırasında figürin parçaları ile karşılaşmıştır. Ancak bu buluntular hem yayımlanmamış olduğu, hem de tanımlama ve karşılaştırmaya yönelik çalışmalarda yetersiz kalacağı için rakamsal veri olarak tezimizde yer almamaktadır.

Üç Neolitik yerleşim için bu rakam sayıca az gibi görünse de, buluntu repertuarı açısından, zengin ve çeşitli olarak yorumlanabilecek kadar yeterlidir. Yerleşim buluntuları arasında, natüralistik üslupta şekillendirilen, ayakta veya oturur pozisyonda tasvir edilmiş figürinler bulunmaktadır (Fig. 11). Bu figürinlere, kollarm duruş pozisyonu açısından bakıldığında, hem göğüsler üzerinde, hem de vücudun her iki yanında açık pozisyonda, konik formda tasvir edilen figürinlerin mevcut olduğunu görmekteyiz. Plastik açıdan değerlendirildiğinde ise, Yeşilova ve Ulucak Höyük'te tam plastik ve natüralistik sınıfına alabileceğimiz figürinler bulunmaktadır. Benzer bir durum Ege Gübre yerleşiminde, figürinlere ait bacak ve baş parçalarında da mevcuttur. Söz konusu parçaların, natüralistik üslupta işlenen figürinlere ait olması muhtemeldir.

	Oturarak Tasvir	Ayakta Tasvir	Ayakta veya Oturur Pozisyonda Tasvir?
Yeşilova Höyük			
Ege Gübre			
Ulucak Höyük			

Figür 11

Orta Batı Anadolu Bölgesi

Ele Geçen Figürinlerin Buluntu Durumları

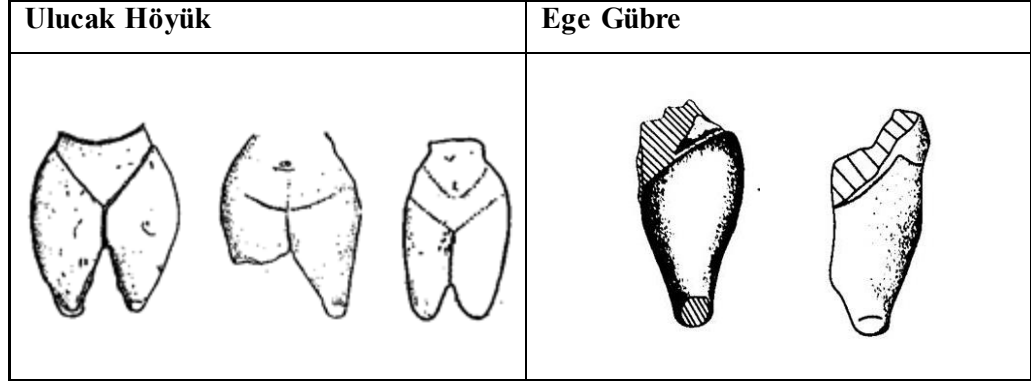
Ayakta durur pozisyonda gösterilen figürinlerin göğüs, karın ve vulva bölgelerinin tasviri ise genel olarak birbirlerine yakın özellikler sergilerler. Özellikle, Ulucak Höyük'te ele geçen figürinler, birbirinin yakın benzerleridir. Kolları, göğüslerini tutar pozisyonda tasvir edilen bu figürinlerin göğüsleri de küçük ve abartıdan uzaktır. Yerleşimde Erken Tunç Çağ II dolgusu içinden gelen ve aşırı şişman hatları ile dikkat çeken oturur pozisyondaki bir örnek dışındaki tüm figürinler, steotopik özellikler gösterse de tam anlamıyla “steotopik” tanımı için zayıf kalmaktadır. Söz konusu figürinlerin vulva bölgesinin farklı formlarda da olsa, mutlaka gösteriliyor olması da önemli bir ayrıntıdır (Fig. 12).

Figür 12
Ulucak Höyük
Ele Geçen Figürinlerin Vulva Tasvirleri

Yeşilova yerleşiminde ise hem steotopik hem de abartısız vücut hatlarına sahip iki adet figürin (**Levha ND-1/1, 5**) aynı kattan, yerleşimin III1-3. tabakasından gelmektedir. Ulucak Höyük'te de görülen ve genel olarak Anadolu tipi olarak adlandırılan vücut hatları abartılı steotopik figürinler, yaygın olarak Orta ve Güneybatı Anadolu'da karşımıza çıkmaktadır. Bu tip buluntuların hem yüzey araştırmaları hem de kazı buluntusu olarak yoğun bir şekilde ele geçtiği diğer bölge ise Tesalya bölgesidir. Özellikle Yeşilova Höyüğü'nden elde edilen figürinin kol duruşu ve stilistik özelliği Tesalya Bölgesi figürinleri ile yakın benzerlik içerisindedir. Figürinlere ait bacak parçalarının ya da tam olarak ele geçen buluntuların bacaklarının plastik özellikler açısından benzeştiği görülmektedir. Ulucak Höyük figürinlerine baktığımızda “^” şekli bacakların baskın olduğunu görmekteyiz. Ege Gübre Yerleşimi'nden elde edilen bacak parçalarının ise buluntu

durumu, kırılma bölümlerinde anlaşıldığı kadarıyla yine “^” şeklinde biçimlendirilmiştir (Fig. 13).

Figür 13

**Ulucak Höyük-Ege Gübre Yerleşimi
Ele Geçen Figürinlerin Bacak Formları**

Bacakların üst kalınlıkları ve bileklere doğru inceleterek devam ederek şekillendirilmesi, her iki yerleşim buluntuları için tipiktir; ancak Ulucak Höyük'ten elde edilen bir figürinin bacakları yere saplama şeklinde son bulmuş ve ayakları işlenmeden bırakılmıştır.

Orta Batı Anadolu Neolitik figürinlerin baş kısımlarını değerlendirdiğimizde, elimizde Ulucak Höyük'ten iki, Ege Gübre yerleşiminden ise bir adet tam, iki adet gövdelerinden ayrı olarak ele geçmiş figürin başı mevcuttur. Toplam beş adet olan figürinlerin, göz, burun, ağız gibi yüz özelliklerini karşılaştırdığımızda, birbirlerine benzemediğini, hatta çevre bölgelerde yakın benzerlerinin olmadığını görmekteyiz. Ulucak Höyük eril figürini için, gaga biçimli burun yapısına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu tip burun şekli, Makedonya, Bulgaristan'ın güney batısı gibi geniş bir coğrafyada görülse de, daha çok Tesalya bölgesinde karşımıza çıkmaktadır; ancak, bu figürinler, genel plastik özellikleri, göz, ağız gibi ayrıntıları değerlendirildiğinde, biçimsel olarak Ulucak örneğinden ayrılmaktadır (Fig. 14).

Ulucak Höyük Eril Figürinin Başı	Tesalya Bölgesi Gaga Tipi Burun Örnekleri
	

Figür 14

Ulucak Höyük-Tesalya Bölgesi

Eril Figürin Başı

Yine söz konusu eril figürinle aynı kâse içerisinde bulunan dişil figürinin yüz özelliklerinin yakın bir benzeri yerleşime yakın çevre bölgelerde bulunmamaktadır. Hatta göz, burun gibi ayrıntılar dikkate alındığında, söz konusu figürinin, birlikte bulunduğu eril figürin ile de benzemediği anlaşılmaktadır. Trakya'da Aşağı Pınar 7-8. tabakaları ile Starčevo kültüründe, Starčevo⁷⁴⁰ ve Vinkovci⁷⁴¹ yerleşiminde gözlerin çift kazıma çizgi ile gösterildiği, uzun yüzlü figürinler bulunmaktadır. Ancak eril figürinde de olduğu gibi bu örnekler, plastik özellikler açısından Ulucak örneğinden ayrılmaktadır. Ege Gübre yerleşiminde ise Ulucak Höyük'ten oldukça farklı özellikler gösteren, hem Güneybatı Anadolu bölgesi özellikleri gösteren, hem de tamamen kendine özgü figürinlerin varlığı dikkat çekicidir. Özellikle kıvrık saçları ve badem gözleri olan figürinin bir benzeri Anadolu Neolitik dönem merkezlerinden henüz ele geçmemiştir. Yerleşimden elde edilen her iki figürin de, kazıma ile yapılmış badem gözlerinin bir benzeri Vinča yerleşiminde karşımıza çıkmaktadır (Fig. 15).

⁷⁴⁰ Тодорова- Вайсов 1993, 193

⁷⁴¹ Тодорова- Вайсов 1993, 193

Figür 15

Vinća-Ege Gübre Yerleşimi Figürinlerin Gz Şekilleri

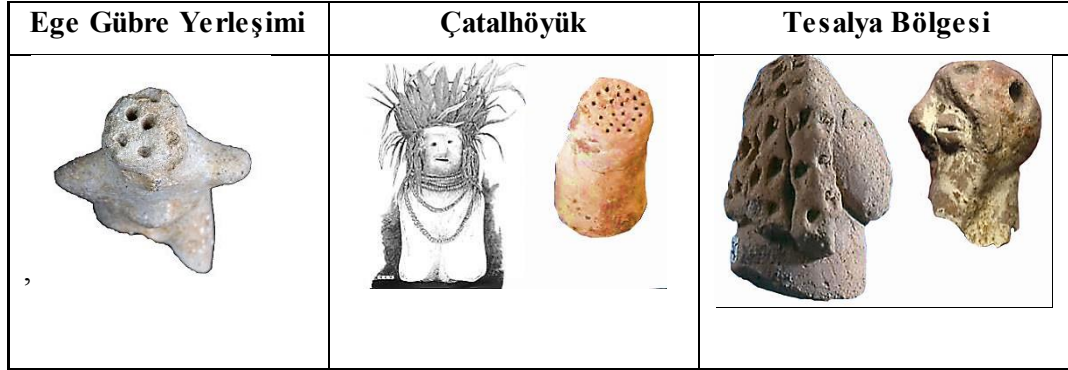
Gözlerin badem şeklinde, kazıma çizgilerle şekillendirilmesi, Anadolu'da Göller Bölgesi, Köşk Höyük, Dden, Ege Gübre Yerleşimi ve Yeşilova Höyük'te⁷⁴² karşımıza çıkmaktadır. Ege Gübre, Yeşilova ve Göller bölgesi yerleşimlerinde karşılaşılan bu tip örnekler birbiri ile benzerlik içerisindeyken, Vinća Kültürü örnekleri, gözlerin daha iri ve keskin formda vurgulanması, baş ve yüzün işlenişi ve figürinlerin genel plastik özellikleri açısından tamamen farklı özellikler göstermektedir.

Bölgeden ele geçen, tamamı pişmiş topraktan yapılmış, Neolitik dönem figürinlerinin, bir diğerk ortak özelliği ise, Ulucak Höyük'teki dişil figürin dışında, el ve ayak parmakları işlenmeden bırakılması ve Ege Gübre Yerleşimi'nde oturur durumdaki figürin dışında, tamamının elleri göğüslerinin altında ya da üzerinde tasvir edilmiş olmasıdır. Ulucak Höyük eril figürini dışında, figürinlerin tamamı çıplak olarak gösterilmiştir.

Orta Batı Anadolu yerleşimlerinden elde edilen figürinlerden iki tanesi, diğerklerinden farklıdır. Ayrıkşı figürinler olarak sınıflandırabileceğimiz örneklerden ilki, Ege Gübre yerleşimi 3. Kat buluntuları arasında yer alan sağlam durumdaki figürindir (**Levha ND-3/2**). Genel plastik özellikleri açısından Göller Bölgesi figürinleri ile karşılaştırabileceğimiz örneğin, başı üzerinde açılan deliklerin bir benzeri bölge içerisinde henüz ele geçmemiştir. Bu figürin ile karşılaştırma yapabileceğimiz ilk yerleşim Çatalhöyük'tür. Yerleşimden elde edilen bir figürinin başı üzerinde açılan düzensiz deliklerin, Ege Gübre örneğinde olduğu gibi saç

⁷⁴² Yeşilova Höyüğü'nde 2013 yılı çalışmasında, benzer türde bir figürin başı ele geçmiştir.

benzeri bir eklentinin uygulanması için açıldığı düşünülmüştür⁷⁴³. Benzer özellikteki iki figürin de Tesalya bölgesinde bulunmaktadır. Neolitik döneme tarihlenen bu figürinlerin başları üzerinde yine Ege Gübre örneği ile benzer düzensiz oluşturulmuş delikler bulunmaktadır (Fig. 16).

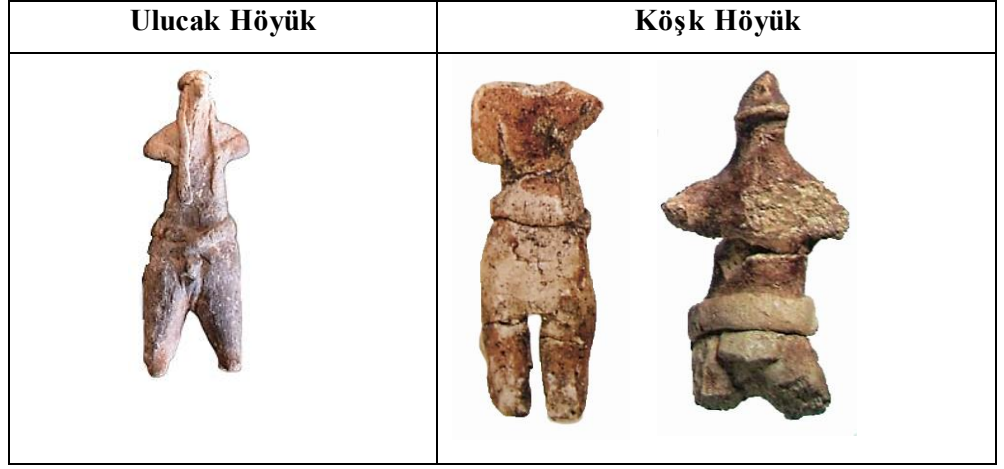

Figür 16

**Ege Gübre Yerleşimi-Çatalhöyük-Tesalya Bölgesi
Başı Üzerinde Delik Açılmış Figürinler**

Ayrıksı olarak nitelendirdiğimiz diğer örnek, Ulucak Höyük IVb katı buluntuları arasında yer alan eril figürindir (**Levha ND-5/2**). Neolitik dönemde, bölge içerisinde, erkeklik organı vurgusu yapılan, başında ve üzerinde yer alan kıyafet benzeri eklentilerle tasvir edilen bir figürin bulunmamaktadır. Bu tip, erkeklik vurgusu yapılan figürinler yine Tesalya bölgesinde karşımıza çıkmakla birlikte, Orta Anadolu, Köşk Höyük'te benzer şekilde kıyafetle tasvir edilen ve muhtemelen eril olan iki adet figürin söz konusudur (Fig.17).

⁷⁴³ Meskell-Nakamura 2009, 177-178

Figür 17

Ulucak Höyük-Köşk Höyük

Beli Saran Kıyafetle Gösterilen Figürinler

Yine Çatalhöyük'te de eriliğin vurgulandığı çok sayıda figürinle karşılaşmaktadır. Batı Anadolu'nun genel buluntu repertuarına bakıldığında eril figürinlerin bulunmayışı, bölgenin Yunanistan, Tesalya bölgesi ile ilişki içerisinde olduğunun kabülü şeklinde yorumlanabilir. Kıyı Ege'de ele geçen figürin ve idollerin benzerlerinin Yunanistan'ın Erken ve Orta Neolitik dönem tabakalarından gelmektedir. Bölgede görülen Erken Neolitik dönem yerleşim tabakalarının C14 sonuçlarının MÖ7000-6500⁷⁴⁴ yıllarına tarihlenmesi, bu dönemde görülen, bölgeler arası mevcut ilişkinin figürin buluntularına da yansımış olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim Ege Denizi'ne komşu olan Kıyı Ege ve Yunanistan'ın aynı bölgenin kara parçaları olduğu ve iki bölge arasında yer alan adaların birbirine olan uzaklıklarının günümüzde olduğundan daha yakın olduğu düşünüldüğünde, tam olarak kanıtlanamasa da iki bölge arasındaki mevcut ilişkinin varlığını düşündürmektedir. Melos obsidyeninin Kıyı Ege'de ve Yunanistan ana karasında sıklıkla kullanılmasından⁷⁴⁵ kaynaklanan bir kültür alış verişi, bölgedeki figürin geleneklerine de yansımalarını sağlamış olabilir.

⁷⁴⁴ Perlés 2001, 85

⁷⁴⁵ Pelés-Takaoğlu-Gratuze 2011, 42

Yukarıda da bahsedildiği gibi natüralistik üslupta şekillendirilen figürinlerin tamamı, Yeşilova Höyüğü III1-2, Ulucak höyük IV ve Ege Gübre 3a-b/4. tabakasından ele geçmiştir. Figürinlerin buluntu yeri bağlamında üzerine yorum yapabileceğimiz tek merkez, Ulucak Höyük'tür. Yerleşimin, IVb yapı katı, 13 no.lu yapısında, kırmızı boyalı güney duvarı önünde, içerisine çakmaktaşı dilgilerin doldurulduğu, tabana yerleştirilmiş bir kâsenin içinde ele geçen biri eril, diğeri dişil figürin ikilisi ve aynı yapı katının 6 no.lu mekânından ele geçen dişil figürin dışında, bölgede, yapı içerisinden gelen figürin mevcut değildir. Söz konusu figürinlerin ele geçtiği mekânlara ve mekân buluntularına bakarsak, dişil ve eril figürinin birlikte ele geçtiği 13 no.lu yapı, 35-40 metre karelik bir alanı olan, taş temelli, kerpiçten yapılmış ve dikdörtgen planlıdır. Yapı, çamur-kerpiç tekniği kullanılarak yapılmış bir duvarla ayrılan, iki adet odadan oluşmaktadır. Büyük olan odada, bir fırın, keramik parçaları, öğütme taşları, taş baltalar, çakmaktaşı deliciler ve dilgiler gibi günlük kullanım için sıradan sayılabilecek buluntular ele geçmiştir. İkinci ve daha küçük olan oda, söz konusu figürinlerin ele geçirildiği mekândır. Odanın doğu kesiminde bulunan seki üzerinde, yine büyük odada olduğu gibi öğütme taşları bulunmaktadır. Figürinlerin bulunduğu kâse (Fig. 18), söz konusu sekinin batısında, işlenmiş ve işlenmemiş çakmaktaşı dilgiler ile birlikte bulunmuştur. Mekânın güney duvarında bulunan kırmızı boya izleri dışında, mekânı özel kılan, kutsal alan ya da ritüel işlevi görebilecek her hangi bir buluntuya rastlanılmamıştır. Aynı durum 6 no.lu mekân için de geçerlidir. Figürinin bulunduğu kâse ile birlikte ele geçen in-situ durumdaki buluntular, dibek taşı, çakmaktaşı dilgi gibi günlük kullanım için düşünülebilecek objelerdir. Bir diğer konu ise, bu mekânların boyut, yer seçimi gibi, diğer mekânlara kıyasla özel olabileceğini düşündüren her hangi bir veri olmamasıdır. Aslında bu durum her üç yerleşim için de geçerlidir. Yerleşimlerin Neolitik dönem tabakaları ve mimari öğeleri göz önünde bulundurulduğunda, özel sayılabilecek mekânların olmayışı, figürin, mekân ve kullanım analizini yorumlamayı zorlaştırmakta ve figürinlerin, yerleşim sakinleri için ne derecede önemli olduklarını anlamamıza engel olmaktadır. Figürinlerin kâse içerisinden ve sıradan sayılabilecek buluntularla birlikte ele geçmesi, üzerinde düşünülmesi gereken bir diğer unsurdur. Buradan çıkarılabilecek sonuç, figürinlerin evsel kullanım, günlük işler gibi, günlük olayların

döngüsü arasında devam eden birer buluntu grubu olabileceğidir. Bu yorum tam olarak figürinlerin günlük kullanım ifade eden sıradan nesnelere sınıfta değerlendirmekten öte, kutsallık, kutsal mekân, mekân-kişi arasındaki bağlantının Neolitik dönem insanların sosyal hayatı içerisine, ne derecede ve nasıl oturduğu sorunudur. Ulucak Höyük'te karşılaştığımız benzer bir uygulama Kıbrıs Kalkolitik dönem merkezi Kissonerga-Mosphilia'da⁷⁴⁶ da “*Ritual Deposit*” olarak adlandırılan tabakada karşımıza çıkmaktadır. Yerleşimde in-situ olarak ele geçen kırmızı astarlı çanak içerisinde (Fig. 18) on sekiz adet figürin ve çeşitli taş aletler, bir adet deniz kabuğu, kemik bız ele geçmiş ve çanağın etrafında, bazıları taş olmak üzere, elli adet figürin bulunmuştur⁷⁴⁷. Çanağı özel kılan bir başka ayrıntı ise içerisinde merkezi bir ocak ve cidarında kapı açıklığı bulunmasıdır. Yaklaşık olarak MÖ 3500 yılına tarihlenen bu uygulamanın daha geç bir tarihte, Erken Tunç Çağ'da, yine Kıbrıs yerleşimi olan Bellapais Vounous'ta⁷⁴⁸ 22 no.lu gömü içerisinde ele geçen, çanak formunda bir ev ya da toplantı salonu benzeri modelin (Fig. 18) erken örneği olduğu düşünülebilir. Bu modelde on dokuz adet insan figürini ayakta, çömelmiş ya da oturur vaziyette, dört adet büyük baş hayvan figürini kendileri için ayrılan ayrı bir bölüme gösterilmiştir. Figürinlerden bir kısmının eril olduğu özellikle belirtilmiş, bir kısmında ise cinsiyet belirtilmeden bırakılmıştır. Önemli olan bir diğer nokta, dişil olduğu belli olan ve kucağında bebeği ile gösterilen tek figürinin, mekânın ayrılmış, daha küçük bir bölümünde duruyor olmasıdır.

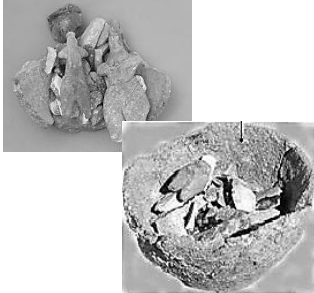

---

⁷⁴⁶ Goring 1991, 154

⁷⁴⁷ Goring 1991, 153

⁷⁴⁸ Bolger 1996, 370; Knapp 2008, 87

Ulucak Höyük	Platia Magoula Zarkou-Tesalya
	
Bellapais Vounous-Kıbrıs	Kissonerga-Mosphilia-Kıbrıs
	

Figür 18

**Ulucak Höyük-Platia Magoula Zarkou, Bellapais Vounous-Kissonerga-Mosphilia
Kâse/Ev Modelleri**

Mezar buluntusu olarak ele geçen bu modelin dönemin toplumsal hiyerarşisini gösteriyor olması muhtemeldir. Söz konusu modeli; Karageorghis, yerleşimciler için yapılan, defin ritüeli ya da bir bereket veya evlilik törenin tasviri, Frankel ve Tamvaki, mezar dromosunda düzenlenen bir gömü törenini, Morris ise insanların daha genel, günlük faaliyetlerinin tasvir edildiği bir model olarak yorumlamıştır⁷⁴⁹. Tesalya bölgesinde de Ulucak Höyük'tekine benzer bir uygulama Platia Magoula Zarkou'da karşımıza çıkmaktadır (Fig. 18). Modelin içerisinde dördü küçük, dördü büyük olmak üzere sekiz adet figürin ve bir bölmede ocak yer almaktadır. Bu model, çekirdek bir ailenin tasviri olarak yorumlanmıştır. Yerleşim sakinlerinin sosyal önemini vurgulayan, yaş ve cinsiyet, sosyal birimlerin yapısı ve tanımı, yapıyı

⁷⁴⁹ Knapp 2008, 88

kullanan kişiler arasındaki bağlantı gibi genel bir yapının tasviri şeklindedir⁷⁵⁰. Ulucak örneğine dönecek olursak, figürinlerden birisinin eril değerinin dışıl olması, yapıyı kullanan kişiler için evlenme, birliktelik gibi kavramların ev ile birlikte kutsanması ya da bereket, evin önemi, sakinlerin devamlılığının arzulanması gibi yine günlük ihtiyaçlardan doğan ve özelde yine ölümle bağıntılı evsel uygulamalar olduğunu öne sürebiliriz.

Her üç yerleşim için söylenebilecek bir diğer ortak nokta natüralistik figürinlerin ele geçtiği katlardan elde edilen kabartma bezemeli kapların varlığıdır. Ege Gübre yerleşimi IV⁷⁵¹ ve Ulucak Höyük'te Vb⁷⁵² tabakasından ele geçen, stilize boğa boynuzu şeklindeki bezeme anlayışı ve Ege Gübre yerleşiminin yine IV. tabakasından ele geçen, bir erkek ve bir kadının betimlendiği iki adet kabartma bezemeli gövde parçası, Yeşilova III.1-2 katında karşımıza çıkmaktadır. Orta Anadolu'da Köşk Höyük II-V⁷⁵³, Kuruçay 11 tabakası⁷⁵⁴ ve Höyücek⁷⁵⁵ karışık birikim arasında görülen kabartma bezemeli insan tasvirlerinin yer aldığı kaplar, Ulucak Höyük'te tespit edilmemiştir. Bu tip kaplar figürinler gibi belirli bir törensel veya ritüel anlamı olabilecek, belki yalnızca özel günlerde kullanılan ya da ölü kültürle alakalı nesnelere olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Ege Gübre, Yerleşimi'nden elde edilen büyük ihtimalle aynı kabın iki parçası olan, kolların normalden uzun ve dalgalı hatlarla gösterildiği birisi dışıl diğeri eril iki figürün dans ediyor şekilde tasviri, ata ya da ölü kültürle alakalı bir töreni ya da yine bir evlilik seremonisini anlatıyor olabilir (Fig. 19).

---

750 Bailey 2000, 170

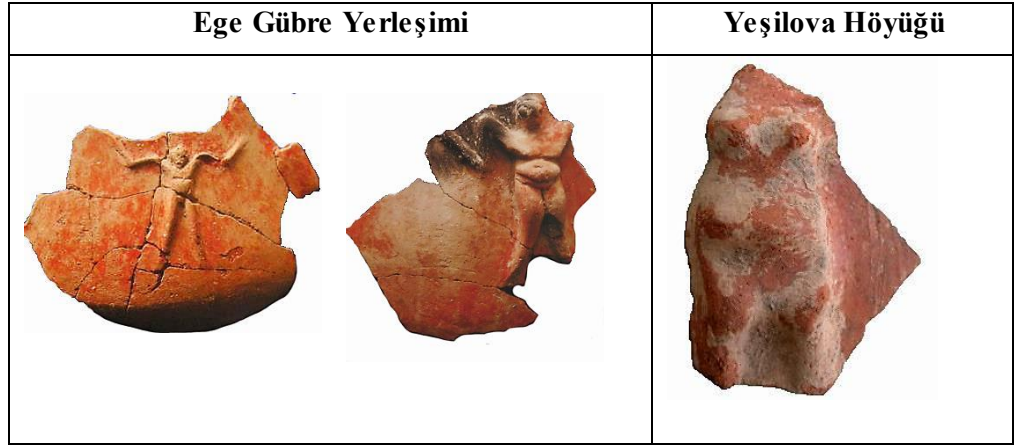
751 Sağlamtimur 2012, 199-200

752 Çilingiroğlu-Çevik-Çilingiroğlu 2012, 172

753 Öztan 2007, 234

754 Duru 2008, 69

755 Duru 2008, 73

Figür 19

Ege Gübre Yerleşimi ve Yeşilova Höyüğü-Kabartma Bezemeli Kaplar

Ege Gübre örneğinde gördüğümüz kolların dalgalar halinde tasviri Köşk Höyük yerleşiminde de benzer şekilde karşımıza çıkmaktadır⁷⁵⁶ (Fig. 20).

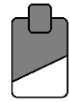

Figür 20

Köşk Höyük-Kabartma Bezemeli Kaplar

Orta Batı Anadolu merkezlerinden ele geçen İdol ya da şematik figürinlere baktığımızda ise, natüralistik figürin ele geçen her üç yerleşimde de şematize edilmiş insan biçimli insan tasvirlerinin mevcut olduğunu görmekteyiz (Fig 21). Bölgeden ele geçen idoller arasında Yeşilova III.6-8 katından ele geçen kemik idol haricinde, pişmiş toprak dışında malzeme kullanılmamıştır (Fig. 22).

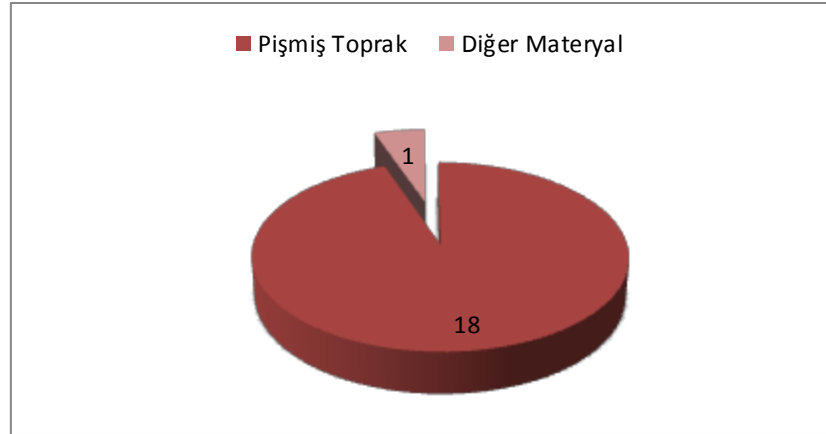
⁷⁵⁶ Hansen 2006, 204; Öztan 2007,

	Tip 1 Geometrik	Tip 2 Çuval Vücutlu
Yeşilova Höyük		
Ege Gübre		
Ulucak Höyük		

Figür 21

Orta Batı Anadolu Bölgesi-Ele Geçen İdoller

Söz konusu bu idoller, naturalistik figürinlerin aksine yerleşimlerin daha erken tabakalarından ele geçmiştir. Değişik tiplerde ve stilistik özellikte karşımıza çıkan idollerin en yaygın tipi, Yeşilova III.6-8, Ulucak V katlarından ele geçen, Göller Bölgesi'nde, Hacılar, Bademağacı ve Höyücek yerleşimlerinden bildiğimiz, sokma başlı-çuval vücutlu idollerin benzerleridir (**Levha ND-32-38**). Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, Hem Ulucak, hem de Yeşilova yerleşimlerinde görülen bu tip idollerin, Höyücek yerleşimi KAD ve Hacılar VI. katlarından gelen örneklerden daha erken olmasıdır. Höyücek yerleşimi EYD ve TD dönemine tarihlenen çok az figürin bulunması, buna karşılık Ulucak ve Yeşilova yerleşimleri figürin ve idollerinin daha erken tarihli olması, Batı Anadolu kıyı şeridinin geçiş bölgesi olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Figür 22

Orta Batı Anadolu

Ele Geçen Figürinlerin ve İdollerin Materyallere Göre Dağılımı

Eldeki verilere göre Kıyı Ege ve Göller Bölgesi Neolitik buluntu repertuarı açısından, eş zamanlı bir gelişim silsilesi içerisinde. Yeşilova yerleşimi III.6-8 katları daha çok Höyücek EYD ve Bademağacı EN I katları ile karşılaştırılabilir. Hem mimari açıdan, hem de çanak çömlek özellikleri açısından oldukça benzer özellikler sergileyen iki bölge⁷⁵⁷ arasında figürin ve idol buluntularının farklı tabakalardan ele geçiyor olması, Anadolu'nun kıyı şeridinin Orta Anadolu ile de ilişki içerisinde olduğunu ve bazı kültürel unsurların daha erken tarihlerde birliktelik içerisinde düşünülmesi gerektiğini göstermektedir. Nitekim Çatalhöyük yerleşimi idol ve figürin gruplarının büyük çoğunluğu yerleşimin VI. tabakasından gelmektedir. Bu tabaka, hem Ulucak V hem de Yeşilova III.6-8 ile yakın tarihler içerisinde, "Erken ve Orta Gelenek" olarak adlandırılan MÖ 6700/6600-6400/6300 yılların ait, içe kapanan ağız kenarlı çömleklerin benzerliği ile dikkat çekmektedir⁷⁵⁸. Bu durum Göller Bölgesi, Orta Anadolu ve Orta Batı Anadolu kıyı şeridi arasında yaşanan ortak kültürün, sanat, inançsal faaliyetler gibi daha ayırıcı ve karşılaştırılması daha güç olan ayağının, bölgeler arasında farklı zamanlarda kabullenişinin bir göstergesi olabilir. Tüm bunlar Yeşilova ve Ulucak merkezlerinin, Orta Anadolu ve Göller Bölgesiyle ilişki içerisinde olduğunu, inançsal ve sanatsal

⁷⁵⁷ Derin-Ay-Caymaz 2009, 13

⁷⁵⁸ Derin-Ay-Caymaz 2009, 13

faaliyetlerini bölgeye yerleşmelerinden önceki bir dönemden, büyük ihtimalle bölgenin doğusundan getirdiklerini ve tüm kültürel unsurlarla birlikte kendi Neolitik kültürlerini yarattıklarının bir göstergesidir.

Yukarı da anlatıldığı gibi, Orta Batı Anadolu merkezlerinden ele geçen şematik figürinlerin erken tarihli olanları dışında, daha geç tarihli olan, Ege Gübre yerleşimi 3a-b tabakasından elde edilen idolün yakın benzeri Akrotiri⁷⁵⁹ Erken Tunç Çağ tabakalarından gelmektedir. Bu tip idoller Kıta Yunanistan ve Ege adalarında erken tarihlerde karşımıza çıkarken Anadolu'da olduğu gibi Erken Tunç Çağ'ın sonlarına kadar, kullanılmaya devam etmiştir.

Neolitik Dönem-Güneybatı Anadolu/Göller Bölgesi

Göller Bölgesi, figürin ya da idol ele geçen Hacılar, Höyücek, Bademağacı ve Kuruçay merkezlerinin Neolitikleşme sürecine baktığımızda, Erken Neolitik olarak adlandırılan ve çok fazla insan tasviri ele geçmeyen tabakaların varlığı söz konusudur (Fig. 24). Göller Bölgesi tarihsel süreci ve bu süreç içerisindeki figürin ve idollerin dağılımları, bölgenin en erken yerleşiminin Bademağacı EN I tabakası olduğunu (Fig. 23), fakat yerleşimin bu katında figürin ya da idol buluntusu olmadığına işaret etmektedir. Yerleşimin en erken figürin buluntuları yine Bademağacı yerleşiminin EN II katlarından gelmektedir.

	Neolitik I MÖ 6250 Öncesi	Neolitik II MÖ 6250-6000	Neolitik III MÖ 6000-5800
Hacılar		IX-VI	V-II
Höyücek	EYD	TD	KAD
Bademağacı	EN I	EN II	Geç Neolitik
Kuruçay		13-12	11

Figür 23
Güneybatı Anadolu
Figürin ve İdollerin Ele Geçtiği
Merkezlerin Yerleşim Tabakaları

⁷⁵⁹ Sotirakopoulou 1998, 113

	Neolitik I MÖ -/6250	Neolitik II MÖ 6250-6000	Neolitik III MÖ 6000-5800
HACILAR		Hacilar IX-VI 	
HÖYÜCEK	EYD	TD	KAD
BADEMAĞACI	EN I	EN II 	Geç Neolitik
KURUÇAY	-	13-12	11

Figür 24

Güneybatı Anadolu Bölgesi
Ele Geçen Figürinlerin Tabakalara Göre Dağılımları

Bölgedeki en erken çanak çömlek geleneği, Bademağacı EN I-II, Höyücek EYD-TD ve Kuruçay 13-12 tabakalarında bulunan koyu yüzü, monokrom mallardan oluşmaktadır⁷⁶⁰. Her dört yerleşme için söz konusu buluntular, el yapımı, ince cidarlı, yüksek ısıda pişirilmiş, kaliteli olarak tanımlanabilecek niteliktedir. Bölgede Erken Neolitik olarak adlandırılan bu süreç, Ege Bölgesi kıyı şeridi için Yeşilova III.6-8, Ulucak Vb-c gibi yerleşimlerin erken katları ile çağdaştır. Bu dönemde Kıyı Ege ve Göller Bölgesi yerleşimlerinde erkene gidildikçe, keramiklerin sayıca azaldığı bilinmektedir. Bu dönemin mimari unsurlarına bakıldığında, yine her iki bölge için paralellikten söz etmek mümkündür. Yeşilova III.6-8, Ulucak Vd-f katları ile Höyücek EYD ve Bademağacı EN I 9-5 katlarındaki ahşap dikmeli mimarinin, MÖ 6200 'ün öncesine ait ortak bir sürecin varlığının diğer kanıtıdır⁷⁶¹.

Bölgenin Erken Neolitik II sürecinde, yaklaşık olarak MÖ 6250-6000 tarihleri arasında, çanak çömlek buluntuları açısından tamamen farklı bir buluntu repertuarı ile karşılaşılmaktadır. Geneli kırmızı astarlı çanak çömlek grubunun oluşturduğu bu keramikler, kaliteli, yüksek ısı fırınlarında pişirilmiş, temiz ince kilden ve el yapımı, dış yüzeyleri iyi perdahlıdır⁷⁶². Bu süreç C14 sonuçlarında bazı farklar olsa da, Yeşilova III.3-5, Ege Gübre 3a-b, Ulucak Va-c ile çağdaştır gibi görülmektedir⁷⁶³. Bademağacı yerleşiminin EN II, Kuruçay'ın 13-12 ve Höyücek yerleşiminin TD ile temsil edilen bu dönemde, çanak çömlek ve mimari olarak hem Kıyı Ege hem de Göller Bölgesi yerleşimlerinin ortak kültürel bütünlüğünün devam ettiğini görülmektedir.

Dönemi takip eden, Höyücek KAD, Hacılar V-I ve Kuruçay 11-7. tabakalarında, yani yaklaşık olarak MÖ 6000 civarında, Göller Bölgesi ve Kıyı Ege Neolitik dönem merkezleri arasında belirgin farklar oluşmaya başlamıştır. Boya bezemeli çanak çömlek geleneğinin hâkim olmaya başladığı ve Kalkolitik dönem de

---

⁷⁶⁰ Duru 2008, 55

⁷⁶¹ Derin-Ay-Caymaz 2009, 13

⁷⁶² Duru 2008, 56

⁷⁶³ Derin-Ay-Caymaz 2009, 14

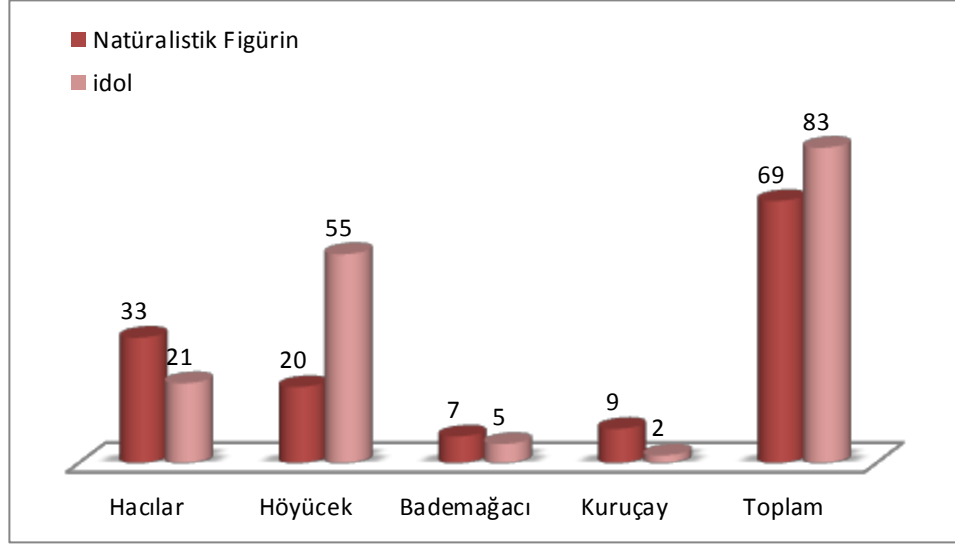

dâhil olmak üzere giderek arttığı bilinmektedir. Boyalı çanak çömleğin bölgedeki hâkimiyetinin yanında, monokrom malların da bu dönemde Kıyı Ege'den farklı bir gelişim silsilesi izlediği görülmektedir. Yeşilova III.2-1, Ulucak IVa-k ve Ege Gübre 3a-b katlarına denk gelen ve kırmızı astarlı çanak çömlek geleneği ile sanatsal açıdan en yoğun buluntuların ele geçtiği bu dönemde başta Ege Bölgesi olmak üzere, Marmara Bölgesi'nde de yoğun yerleşimlerin varlığı dikkat çekmektedir.

Mimari olarak da farklılıklar gösteren bu katlarda, Kuruçay 11. tabakasında, etrafı kulelerle çevrili sur duvarının varlığı, bölgede farklı bir kültürel sürecin başladığını, aynı dönemde Ege Gübre yerleşiminde de benzer yapılaşmanın varlığı olsa da, iki bölge arasında, temel farklılıkların oluştuğuna işaret etmektedir.

Göller Bölgesi tarihsel süreci ve bu süreç içerisindeki figürin ve idollerin dağılımlarına baktığımızda. Bademağacı EN II katları ve Kuruçay'ın 11. tabakasının sonuna kadar, yerleşimlerdeki insan figürin ve idollerinin sayısal olarak dağılımı 152 adettir. Bu figürinlerden 83 adeti şematik figürin/ idol, 69 tanesi ise natüralistik olarak değerlendirilmiştir. Natüralistik figürinlerin yoğun olarak ele geçtiği iki merkez ise Höyücek ve Hacılar yerleşimidir (Fig. 25).

Bölgedeki en erken natüralistik figürin grubu, Bademağacı EN II katlarından gelmektedir. Birkaç örnek dışında Hacılar yerleşimi figürinlerinden ayrılan bu buluntular ile Hacılar yerleşimi VI. katından elde edilen figürinler arasında yaklaşık 200 yıllık bir fark bulunmaktadır. Bölgedeki kültürel bütünlük ve çanak çömlek buluntularının eş zamanlı gelişimi göz önünde bulundurulduğunda, Bademağacı EN II katlarından elde edilen figürinlerin EN II/1 e tarihlendirilmesi gerekmektedir. Figürinlerin yoğun olarak ele geçtiği bir diğer yerleşim olan Höyücek'te ise figürinlerin tamamı KAD'den gelmektedir. Kuruçay'ın 11, Ulucak IVa-k ve Yeşilova III.2-1 ile çağdaş olan KAD buluntuları, hem Kıyı Ege hem de Tesalya bölgesi figürin buluntularıyla yakın benzerlik içerisindedir.

Figür 25
Güneybatı Anadolu Bölgesi
Ele Geçen Figürin ve İdollerin Grafik Dağılımları

Göller Bölgesi yerleşimleri natüralistik figürinlerinin plastik özelliklerine bakıldığında, hem ayakta hem de oturur pozisyonda tasvir edilen figürinlerin olduğu görülmektedir (Fig. 26). Bu figürinlerin büyük çoğunluğu steotopik özellikler gösterirken, daha doğal üslupta, abartıdan uzak figürinlerin de olduğunu görmekteyiz. Figürinler arasındaki bu farklılık özellikle Hacılar yerleşimi buluntuları için, çeşitli bilim insanları tarafından “genç tanrıça” ya da “tanrıçaların genç hali” olarak yorumlanmaktadır.

Göller Bölgesi natüralistik figürinlerinin geneline baktığımızda kol duruşlarının çeşitlilik gösterdiği, duruşların, göğüs üzerinde, göğüs altında, yanlarda konik ve vücuda bitişik olarak dört farklı şekilde uygulandığı dikkat çekmektedir. Bölgede ele geçen figürinler, genelde geniş omuzlu gösterilmiştir. Tüm merkezlerde, kolların üst kısımları, alt kısımlarına göre daha dolgundur. Benzer durum Yeşilova Höyüğünde III.1-2 katından elde edilen figürine ait kol ve üst gövde parçasında da gözlenmektedir. Natüralistik figürinleri, abartıdan uzak, yerleşim sakinlerinin gerçekte nasıl görüldüğünün yansıtıldığı birer minyatür obje olarak düşündüğümüzde, bu tip bir kol betimlemesinin, kadınların güç gerektiren işler

yaptığını, kollarının iyi gelişmiş ve pazulu olduğunun göstergesi olduğunu ileri sürebiliriz. Nitekim Habu Hureyra’da yapılan iskelet analizlerinin sonucunda, sadece kadınların sağ ayak parmaklarının yukarı doğru eğildiği ortaya çıkmıştır; bu da kadınların çömelerek ya da ayak parmaklarını kıvrarak uzun süre aynı pozisyonda kaldıklarını göstermektedir. Ayrıca, kemik ve kasların bağlantı noktalarında yapılan anatomik incelemelerde, kadınların biceps kaslarının ve omuzlarının normalden çok fazla geliştiği ortaya çıkmıştır. Bu durumun buğday öğütme sırasında saatlerce aynı hareketi yapmaktan kaynaklanıyor olabileceği düşünülmektedir⁷⁶⁴. Bu da tarım ve yerleşik yaşamın kadınlar için benzer koşullar ve sonuçlar doğurabileceğini akla getirmektedir. Çatalhöyük’te yapılan araştırmalarda ise yerleşimde öğütülmüş buğdayın çok fazla tüketilmediğini ortaya çıkarmıştır⁷⁶⁵; ancak Çatalhöyük figürinlerinin de benzer şekilde pazulu ve geniş omuzlu olanları azımsanmayacak kadar çoktur. Yerleşimde erişkin iskeletlerinde yapılan analizlerde, her iki cins için de, fiziksel etkinliklerle ilgili bir dizi sonuç ortaya çıkmıştır. Yerleşim sakinlerinin kol ve bacak kemiklerinin kesit kalınlığının fazlalığı, kısa boylu olmalarına rağmen güçlü kollara sahip olduklarını ve günlük ağır işler yaptıklarını doğrulamaktadır⁷⁶⁶. Bu da bize, ele geçen figürinlerin en azından bir kısmının, gerçekten de yerleşim sakinlerinin görüldüğü gibi yansıtıldığını düşündürebilir.

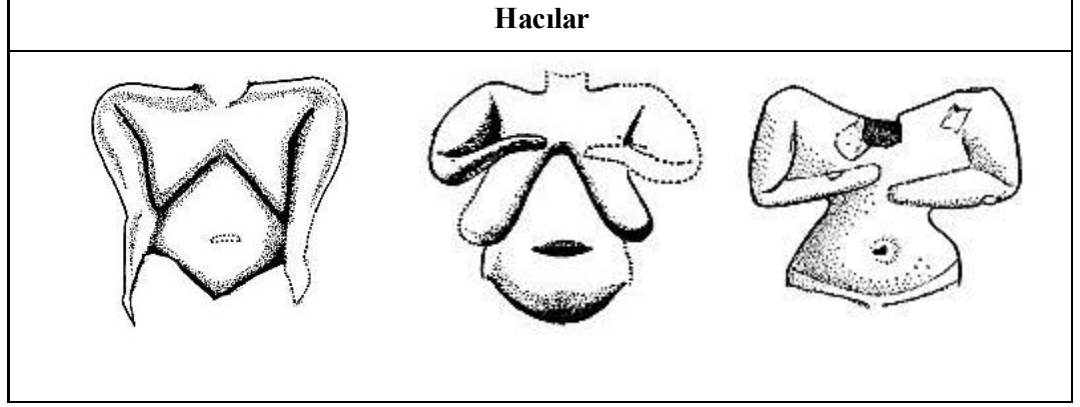
Bademağacı’ndaki birkaç figürin dışında, eller işlenmeden bırakılmıştır. Ayakta duran örneklerde, kollar genelde göğüslerin altında, göğüsleri kaldırır pozisyonda ya da vücudun yanında, vücuda bitişik olarak gösterilmiştir. Göğüslerin üzerinde duran ellere ise hemen hemen her yerleşimde rastlanılmaktadır. Göğüslerin işlenişi ve plastik özellikleri, hem yerleşimlerin kendi içinde, hem de yerleşimler arasında farklılıklar göstermektedir. Hacılar yerleşimi figürinlerinin büyük çoğunluğu sarkık göbek ve göğüsleri ile dikkat çekmektedir (Fig. 27).

---

⁷⁶⁴ Molleson 1994, 73

⁷⁶⁵ Hodder 2006, 86

⁷⁶⁶ Larsen-Wilson 2006, 139

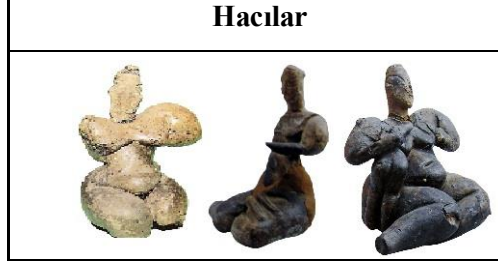

Figür 27

Hacılar

VI. Tabakadan Ele Geçen Figürinlerin Kol Duruşları
ve
Üst Gövdelerinden Örnekler

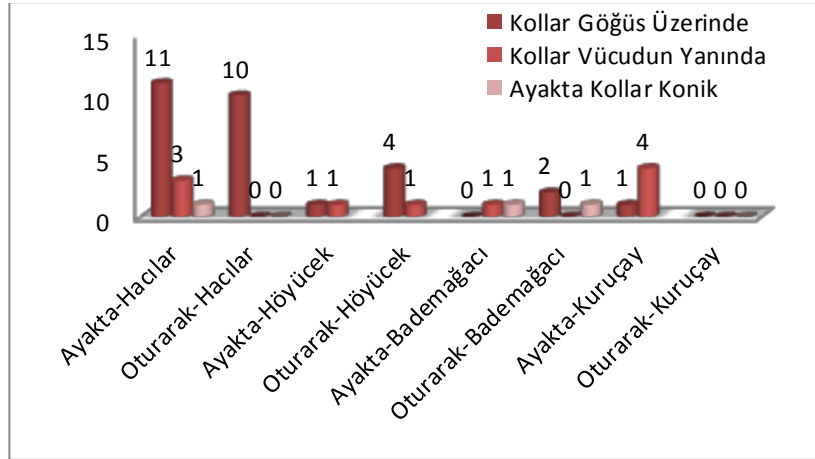
Oturur pozisyondaki figürinler ise, yere bağdaş kurarak, bacaklarını öne uzatarak ya da bir ayağını altına alarak oturanlar; iskemle üzerine ve leopar üzerine oturanlar olmak üzere, beş şekilde gruplandırılabilir. Bacaklarını yana kıvrarak oturan figürinler, Hacılar'da sık karşılaşılan bir figürin çeşididir (Fig. 28). Ayaklarını altına alarak oturan ve bağdaş kurmuş pozisyondaki figürin grubu ise sadece Höyücek yerleşiminden bilinmektedir. Hacılar ve Bademağacı yerleşimlerinde, bağdaş kurmuş figürinlerin yerini, bir ayağını sağa ya da sola uzatmış, diğerini kıvrarak altına almış figürinler almaktadır. Göller Bölgesi'ndeki yerleşimler arasında, iskemleye oturur pozisyonda gösterilen figürinlere, Hacılar'ın leoparlı iskemleye oturur durumda tasvir edilen figürünü dışında, Höyücek yerleşiminde rastlanılmaktadır. Bu tip figürinler, Anadolu Neolitik dönem merkezlerinde de görülmemektedir. Sıklıkla, Tesalya, Makedonya, Bulgaristan Neolitik dönem yerleşimlerinde karşımıza çıkan bu tip figürinlerin içerisinde, Höyücek yerleşimi natüralistik figürinlerine, plastik özellikler açısından en yakın olanları, Tesalya bölgesinde karşımıza çıkmaktadır. Leopar benzeri bir hayvan üzerine oturur pozisyonda gösterilen iki figürin ise Hacılar yerleşiminden ele geçmiştir (**Levha ND-11/1; Levha ND-12/1**). Kuruçay'da oturur pozisyonda figürin bulunmamaktadır. Yerleşimlerin genelinde, hem ayakta, hem de oturur pozisyonda tasvir edilen figürinlerin büyük çoğunluğu, dolgun kalça ve kalın bacaklara sahiptir.

Figür 28
Hacılar

VI. Tabakadan Ele Geçen Figürinlerin Oturuş Pozisyonları

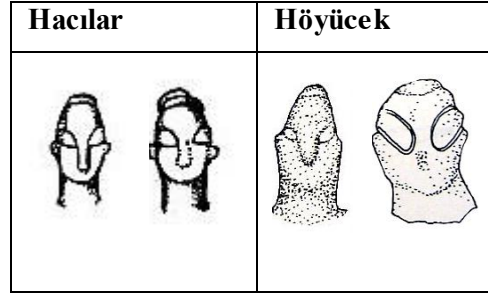
Yerleşimlerde ayakta duran figürinlerin bacakları, Orta Batı Anadolu figürinlerinde de yaygın olduğu gibi, genelde “A” şeklindedir. Oturur ve yatar pozisyonda tasvir edilmiş figürinlerin derin yarıklarla belli edilmiş bacakları vardır; ancak diz kapakları ya da ayakları ayrıntılı olarak işlenmemiştir. Yatar pozisyonda tasvir edilen figürinler ise Hacılar ve Höyücek yerleşiminde karşımıza çıkmaktadır. Bu pozisyonda tasvir edilen figürinler yine Tesalya bölgesinde de görülürken, Güneybatı Anadolu yerleşimleri dışında Anadolu'dan tek örnek Çukurkent⁷⁶⁷ yerleşiminde bulunmuştur. Hacılar'da yüzüstü yatar pozisyondaki dişil figürin ve sarılmış pozisyondaki figürin çifti ise, Neolitik dönemde Anadolu'da karşılaşılan tek ve ayrık örnekler diyebiliriz.

Figür 26
Güneybatı Anadolu
Ele Geçen Figürinlerin Duruş Pozisyonlarına Göre Dağılımı

⁷⁶⁷ Bilgi 2012, 77

Göller Bölgesi'ndeki figürinlerin baş kısımlarına baktığımızda büyük çoğunluğunun oval başlı olduğunu görmekteyiz. Figürinlerin yüzlerinde gözler genellikle kazıma çizgilerle gösterilirken, kulaklar ve burun kabartma şeklinde vurgulanmıştır. Tüm yerleşimler için ortak olan özellik, badem şeklinde vurgulanan gözler ve ağız kısmının işlenmeden bırakılmasıdır (Fig. 29). Hacılar ve Höyücek yerleşiminde bu tip buluntular natüralistik örnekler arasında yaygın olarak karşımıza çıkarken, Hacılar ve Bademağacı'nda kil plaka şeklindeki şematik figürinlerin de gözleri badem şeklinde gösterilmiştir (Levha ND-44/5; Levha ND-22/3-6). Figürinlerin saçları ise başın arkasında genelde topuz şekline gösterilirken, alın üzerinde kazıma çizgilerle vurgulanmıştır.

Figür 29
Hacılar-Höyücek Figürinlerin Yüz ve Göz Şekilleri

Yerleşimlerde sayıca fazla olan badem şeklinde kazıma çizgilerle oluşturulan göz tipi, bölgenin figürinlerinde karakteristik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz üzere, Vinça Kültüründe de tipik olan bu üslup, Vinça Kültürü için, figürinleri şekillendiren bireylerin, kendi göz tiplerini yansıtarak, farklı göz tiplerinin yerleşim sakinleri arasındaki fiziksel farklılıkları vurgulamak için yapılmış olabileceği şeklinde yorumlanmıştır⁷⁶⁸. Orta Batı Anadolu'da Ege Gübre yerleşiminde de karşılaştığımız bu tip göz şekli ve saçların zikzak şeklinde tasviri, özellikle Höyücek yerleşiminde Kutsal Alan- Karışık tabakadan ele geçen örneklerle yakın benzerlik içindedir (Fig. 30).

⁷⁶⁸ Тасић 2008, 147

Höyücek	Ege Gübre Yerleşimi
	

Figür 30
Höyücek-Ege Gübre Yerleşimi
Figürinlerin Saç ve Göz Şekilleri

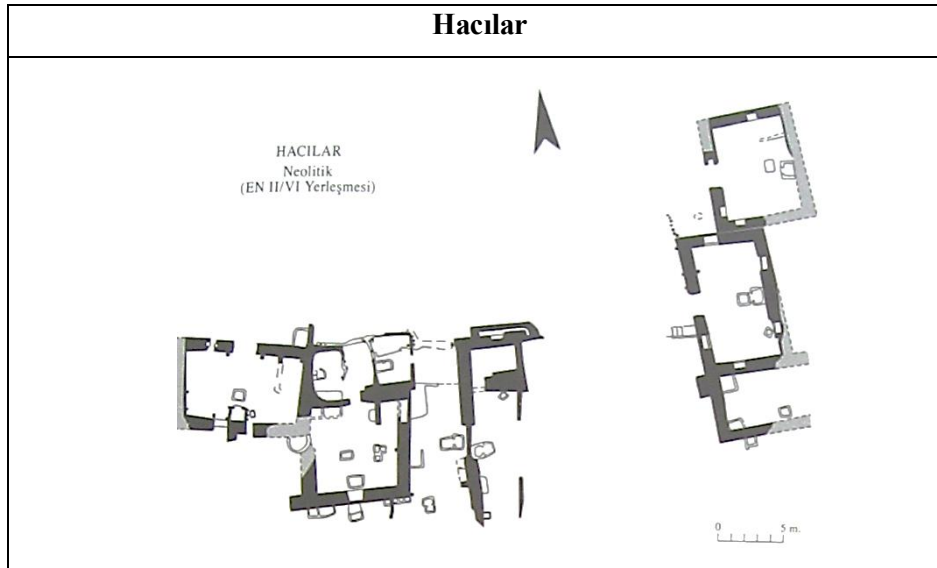
Yerleşimler arasında ele geçen figürinler içerisinde Hacılar ve Höyücek'te bulunan sarılmış pozisyondaki çiftler/ anne-çocuk ? dışında, eril figürine rastlanılmamıştır. Höyücek yerleşiminde iskemlede oturur pozisyonda, elleri dizlerinin üzerinde tasvir edilen figürinin Tesalya'daki benzerleri, çoğunlukla eril figürinlerdir. Bu tip insan tasvirleri, her ne kadar “*Ana Tanrıça*” olarak yorumlansa veya bu buluntulara çoğunlukla dişil cinsiyet atfedilse de, göğüslerinin belirgin olmayışı ve kalçalarının darlığı, eril figürin olma olasılığını da akla getirmektedir (Fig. 31).

Höyücek	Magoula St' Ambelia- Tesalya
	

Figür 31
Höyücek- Magoula St' Ambelia
İskemlede Oturur Pozisyondaki Eril ? Figürinler

Göller Bölgesi'nde ele geçen figürinlerin büyük çoğunluğu mekân içerisinde ele geçmiştir. Hacılar yerleşiminde, IX. tabaka, çöplük alanından ele geçen iki örnek dışında, tüm figürinler binalardan, Q3, Q4 ve Q5 evlerinin tabanlarından ele geçmiştir. Bu figürinlerden bazılarının henüz pişirilmemiş olması ve yoğun olarak yalnızca üç binadan elde edilmesi, J. Mellaart'ın söz konusu binaları

tapınak olarak yorumlamasını sağlamıştır⁷⁶⁹. Aynı durum biraz daha farklı olarak Höyücek yerleşimi için de geçerlidir. Yerleşimden ele geçen natüralistik figürinlerin tamamına yakını Kutsal Alan 1-3'ten gelmektedir⁷⁷⁰. İki farklı düzlemde yapılmış sekiler üzerinde insitu durumda bulunan figürinler, çeşitli boy ve ebatlarda olmakla birlikte, plastik özellikleri açısından, Hacılar yerleşiminden farklı olarak daha çeşitli bir yelpaze sunarlar. Figürinlerin buluntu mekânlarını “tapınak” veya “kutsal alan” olarak yorumlanması, genelde binaların ve mekânların ya içerisinden gelen buluntu repertuarı ya da diğer binalardan mimari olarak daha gösterişli-farklı olması sonucu ortaya atılan bir savdır. Hacılar’ın VI. kat mimari planına baktığımızda yapıların birbirine bitişik nizamlı, dikdörtgen planlı, uzun duvarlarına açılan kapıları ve kapı karşısındaki duvara konumlandırılan fırınları ile birbirine benzer ve standart plana sahip olduğu dikkat çekmektedir (Fig. 32). Bu evlerde ortak olarak karşımıza çıkan bir diğer unsur depolama kaplarının varlığıdır.

Figür 32
Hacılar VI. Tabaka Mimari Planı

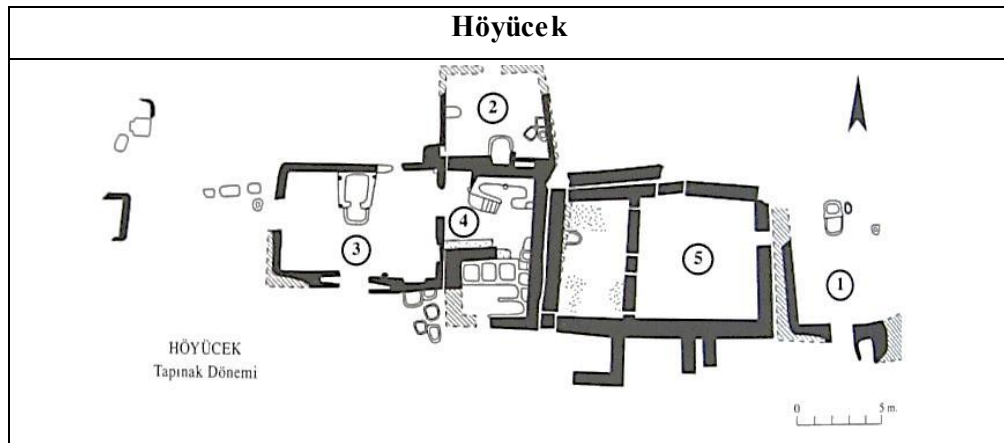
Höyücek yerleşimi Tapınak Dönemi mimarisi de, Hacılar VI. kat ile benzer şekilde, bitişik nizamlı, yapıların doğu-batı yönünde uzandığı, içlerinde ocak ve saklama kutularının bulunduğu bir mimari plan sergilemektedir. Yerleşimde tapınak olarak

⁷⁶⁹ Mellaart 1970, 167

⁷⁷⁰ Duru-Umutak 2005, 98-109

adlandırılan “3 no.lu yapı” ise, yine Bademağacı ve Hacılarda görülen dikdörtgen planlı, geniş kenarlarından birisinde kapı açıklığı ve kapı karşısında ocağı olan bir mekândır. 3 no.lu tapınak yapısının, “adyton” olarak adlandırılan 4 no.lu mekâna geçişi bulunmaktadır. “En Kutsal Mekân” olarak adlandırılan bu yapı içerisinde ise, birbirinden ayrı hücreler şeklinde oluşturulmuş çeşitli işlik alanları, taşınmaz eşyalar, depolama kutuları bulunmaktadır⁷⁷¹ (Fig. 33). Söz konusu bu mekânların, özellikle Höyücek Tapınak Dönemi 3 ve 4 no.lu yapısının diğerlerinden ayrıcalıklı görünmesi, mekânın üretimin gerçekleştiği yer olması açısından, yerleşim sakinleri arasında egemen bir sınıfın varlığı ile ilgili düşünceleri akla getirmektedir. Olasılıkla, yerleşim sakinleri arasında, hiyerarşik olarak diğerlerinden daha üst düzeyde olan “elit sınıf” diyebileceğimiz bireylerin ekonomiyi elinde bulunduruyor olması da muhtemeldir.

Figür 33
Höyücek Yerleşimi Tapınak Dönemi Mimari Planı

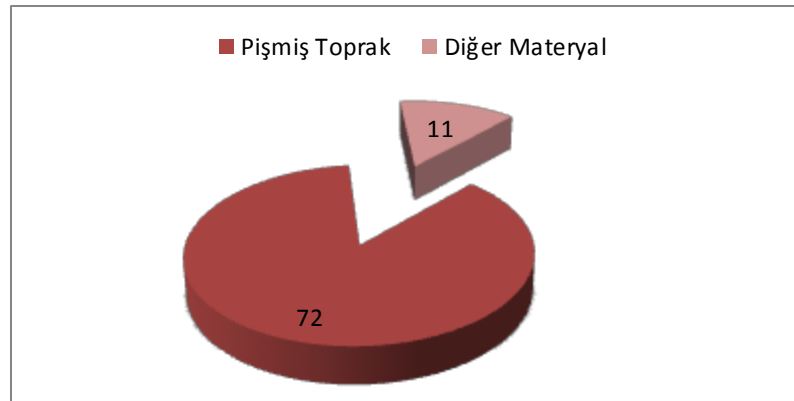
Nitekim böyle bir bakış açısının, Hacılar yerleşiminde figürinlerin ele geçtiği mekânlar göz önünde bulundurulduğunda, henüz sistemli olmayan ev içi tapınım olarak adlandırabileceğimiz, evin kutsallığı ve ata kültürü döngüsünde devam eden bir manevi yapının, tabakası oluşmaya başlayan toplum düzeni çerçevesinde, buluntu-mekân ilişkisini değiştireceği de bir gerçektir.

Naturalistik figürinlerin dışında, yerleşimlerden elde edilen ve sayıca azımsanmayacak miktarda idol ya da şematik figürin bulunmaktadır (Fig. 25). Dört yerleşimde de karşımıza çıkan idol ya da şematik figürin olarak adlandırdığımız

⁷⁷¹ Duru 2008, 37

buluntu grubunun büyük çoğunluğunu, Yeşilova III.6-8, Ulucak V. katlardan ele geçen, sokma başlı-çuval vücutlu idoller oluşturmaktadır. Bademağacı'nda EN II, Hacılar VI ve Höyücek KAD'de ele geçen çuval vücutlu idoller, üzerinde vulva, göğüs gibi ayrıntıların işlenmiş olanları ve hiçbir uzvunun gösterilmemiş tipte olanları şeklinde iki grupta incelenebilir. Hem Ulucak, hem de Yeşilova yerleşimlerinde görülen bu tip örnekler, Kıyı Ege'de sayıca az da olsa, Göller Bölgesi'nden daha erkene tarihlendirilmektedir.

Bölgedeki en erken şematik figürin, Höyücek yerleşimi Tapınak Dönemi birikiminden gelmektedir (Fig. 36). Taşın doğal şeklinden yararlanılarak biçimlendirilen figürin, mermerden yapılmıştır. Bölgedeki şematik figürinlerin büyük çoğunluğu pişmiş topraktan yapılsa da, kemik, mermer gibi farklı materyallerden yapılanları da bulunmaktadır (Fig. 34).

Figür 34
Güney Batı Anadolu Bölgesi
Ele Geçen Figürin ve İdollerin Yapıldığı Materyallere Göre Dağılımı

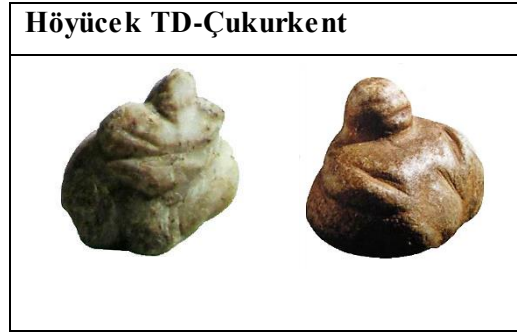
Höyücek yerleşimi KAD, Kutsal Alan 1 ve 2'de ele geçen şematik figürin ve idoller, hem rakamsal olarak, hem de plastik özelliklerinin çeşitliliği açısından bölgedeki en zengin buluntu grubunu oluşturmaktadır. Bacakları bitişik veya ayrı olarak, ayakta ya da oturarak tasvir edilen söz konusu şematik figürinlerin büyük kısmında, kollar, yanlarda konik çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir. Yerleşimden ele geçen figürinler arasında yarı plastik özellikler gösteren şematik figürinlerle birlikte, vücut uzuvlarının tamamıyla şematize edilerek oluşturulmuş olanları da yoğunluktadır. Bazı idollerde, kolların vücuda yapışık olarak kabartma

şeklinde vurgulandığı da dikkat çekmektedir. Yerleşimlerin natüralistik figürinleri ile aynı katlardan gelen bu buluntular, genel olarak natüralistik figürinlerin devamı niteliğinde, onların soyutlaşmış örnekleri olarak yorumlanmaktadır. Ancak söz konusu buluntu grubunun tabakalar arası dağılımına baktığımızda, ya natüralistik figürinlerle aynı ya da daha erken katlardan ele geçtikleri söylenebilir. Şematik figürin ve idollerin, Höyücek yerleşiminde farklı mekânlardan ele geçmesi, iki buluntu grubu arasındaki anlamsal ya da işlevsel farkın varlığına işaret edebilir. Kuşkusuz, idoller, natüralistik figürinlerin kısaltılması, doğal özelliklerinin kısıtlanması yoluyla oluşturulmuştur. Ancak eldeki veriler, idol ya da şematik figürinlerin, en azından bu buluntu grubunu kullanan Neolitik dönem toplumları için “tanrı” veya “tanrıça” özelliklerinin soyutlanmış hali olarak yorumlaması için oldukça yetersiz kalmaktadır. İdoller ile ilgili sağlıklı yorum yapabilmek için buluntu mekânlarına ve yoğunluğuna bakmak gerekmektedir. Göller Bölgesi için, idol veya şematik buluntuların yoğun olarak ele geçtiği merkezlerde, natüralistik figürinlerin yoğunluğu da doğru orantılı olarak artış göstermektedir. Hacılar yerleşiminde VI. tabakadan elde edilen idoller genelde evlerin içerisinde ele geçmiştir. Orta Anadolu, Çatalhöyük yerleşiminde ele geçen natüralistik ve şematik figürinlerin hem çöplük alanlarından, hem sokaklardan, hem de evlerin içerisinden ele geçmesi, söz konusu buluntu grubu arasında belirgin farkların bulunup bulunmadığı sorusunu akla getirmektedir.

Şematik figürinler için söylenebilecek bir diğer özellik ise, plastik özellikleri açısından oldukça benzer şekillerde karşımıza çıkıyor olabilir. Özellikle Bademağacı yerleşimi ve Hacılar’dan ele geçen kil plaka levha şeklindeki şematik figürinler ve çuval vücutlu idollerin neredeyse birebir benzer özelliklerde olması, natüralistik figürinler için daha zor karşılaşılabilen bir özelliktir.

Bölgede ele geçen idol ve natüralistik figürinlerin, bazılarının sokma başlı olarak tasarlanmaları da dikkat çekici bir diğer unsurdur. Çuval vücutlu idollerin birçoğu sokma başlı olarak tasarlanmıştır. Bu özellikleri, onların çeşitli dönemlerde farklı işlevlerde kullanılan, farklı başlar takılarak kullanılmış olabileceği şeklinde yorumlanmaktadır. İdoller için yapılan bu yorum, natüralistik figürinler için

de geçerli olabilir. O zaman özenle işlenmiş, göz, kulak ve burunlara sahip figürinler nasıl bir amaca hizmet etmektedir? Şematik figürinlerin bir kısmı da sadece baş ve gövdeden oluşan, ayrıntıları kısaltılmış, üzerlerinde yalnızca bazı uzuvların yer aldığı ya da hiç kullanılmadığı örnekler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu figürinler birbirlerine benzerliklerinin ötesinde, ya yapıldığı maddenin özellikleri nedeniyle ya da hali hazırda insan görüntüsüne benzeyen taşlar kullanarak yapıldığı için hemen hemen her yerleşimde benzer şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunun en güzel örneği Höyücek TD’de ele geçen mermer şematik figürin ve çok benzeri olan Çukurkent merkezi örneğinin neredeyse, aynı elden çıkmışçasına tıpatıp aynı olmasıdır (Fig. 35).

Figür 35
Höyücek TD-Çukurkent Şematik Figürin

Hem natüralistik hem de şematik figürinlere baktığımızda, bölge içerisinde benzerliklerin, farklılıklardan daha fazla olduğunu, Bademağacı EN II, Hacılar VI ve Höyücek KAD’nin C14 sonuçları arasında bazı farklılıklar olsa da aynı gelişim silsilesi içerisinde olduğunu göstermektedir. Ulucak V, Yeşilova III.6-8 katlarından elde edilen şematik figürinler ise, Bademağacı EN I ve Höyücek EYD tabakaları ile çağdaştır. Merkezlerdeki çanak çömlek gelişiminin en azından, Yeşilova III.1-2’ye kadar devam ettiği düşünülürse. Her iki bölgenin de hem Orta Anadolu, hem de Tesalya ve Kıta Yunanistan’dan kültürel açıdan etkilendiği düşünülebilir. Nitekim Duru, KAD “Kutsal Alanlar” ndan ele geçen farklı buluntuların varlığını, buraya dışarıdan gelen toplulukların hediyesi olarak yorumlamaktadır.

	Neolitik I MÖ -/6250	Neolitik II MÖ 6250-6000	Neolitik III MÖ 6000-5800
HACILAR		Hacılar IX-VI 	
HÖYÜCEK	EYD	TD 	KAD
BADEMAĞACI	EN I	EN II 	Geç Neolitik
KURUÇAY	-	13-12	11

Figür 36
Güney Batı Anadolu Bölgesi
Ele Geçen İdollerin Tabakalara Göre Dağılımı

Neolitik Dönem-Kuzeybatı Anadolu

Kuzeybatı Anadolu olarak adlandırdığımız bölge, Marmara'nın doğu kesimi veya Anadolu tarafında kalan coğrafyasına karşılık gelmektedir. Bölgede, figürin ya da idol ele geçen Uğurlu/Gökçeada, Barçın Höyük, Pendik ve Ilımar yerleşimlerinin, söz konusu buluntu grubunun ele geçtiği tabakaları ve bulguları değerlendirecek olursak, bu merkezlerin çanak çömlek geleneklerinde kültürel bütünlüğün olduğunu; ancak coğrafi farklılıklar nedeniyle, mimari açıdan bölgesel ayrılmanın varlığından söz edebiliriz.

	MÖ 6500-6000	MÖ 6000-5800	MÖ 5800-5600/5500
Uğurlu/Gökçeada	V	IV	III
Barçın Höyük	VIe-d	VIc-a	
Pendik	Arkaik Fikirtepe		Klasik Fikirtepe
Ilımar	X	IX	VIII

Figür 37
Kuzeybatı Anadolu
Figürin ve İdollerin Ele Geçtiği
Merkezlerin Yerleşim Tabakaları
(Yayınlarda Kullanılan C14 Tarihlerine Dayanılarak Hazırlanmıştır)

Bölgede figürinlerin ele geçtiği tabakalar, yaklaşık olarak yakın tarihleri vermektedir (Fig. 37). Bu tabakaların çanak çömlek gelişimi, Arkaik Fikirtepe, Klasik Fikirtepe ve Gelişkin Fikirtepe olarak, belirli bir gelişim evresini takip etmektedir⁷⁷². Arkaik Fikirtepe evresinde, koyu renklerin hâkim olduğu, açık, sabit kıvrımlı ve küresel gövdeli kap biçimlerinin ağırlıklı olduğu çanak çömlek grubu yoğunluktadır (Fig. 32). Ilımar ve Barçın yerleşimlerinde ise koyu yüzlü açık malların yanı sıra açık kahverengi mal grubunun da varlığı söz konusudur. Dörtgen biçimli, köşeli, yatay tutamaklı kaplar bu dönemin tipik kap formları arasındadır⁷⁷³. Bu dönemde Fikirtepe ve Pendik'te, yuvarlak planlı, çamur sıvalı dal örgülü, basit

⁷⁷² Özdoğan 2007, 412, 413; Özdoğan 2013, 173

⁷⁷³ Özdoğan 2007, 412; Özdoğan 2013, 173

kulübelerden oluşan yapılar bulunmakta, buna karşılık Ilıpınar ve Barçın'da⁷⁷⁴ ahşap direklerin kullanıldığı, duvarların dal örgü tekniği ile yapıldığı, dikdörtgen planlı mimari ile karşılaşılmaktadır. Besin ekonomisinde de mimari de olduğu gibi kıyı şeridi ve iç bölge yerleşimleri arasında, bir takım farklılıklar söz konusudur. Yapılan araştırmalar, Fikirtepe ve Pendik'te beslenmenin sınırlı miktarda evcil hayvanın yanı sıra, büyük oranda balıkçı ve avcı/toplayıcı bir düzene bağlı olduğunu, Ilıpınar ve Barçın'da⁷⁷⁵ ise çiftçiliğe dayalı bir besin ekonomisinin varlığını göstermiştir⁷⁷⁶.

Klasik Fikirtepe evresi, Arkaik evreden kesin bir sınırla ayrılmayan, değişimlerin zamanla oluştuğu bir kültür değişimini sergilemektedir. Bu dönemde dar ağızlı, kapalı formlar ortadan kalkmış, yerini "s" kıvrımlı açık formlar almıştır. Kapların yüzey renkleri bir önceki evreye benzer şekilde devam etmiş; ancak parlak siyah ve kırmızı renkte kaplar da kullanılmaya başlanmıştır.

Yaklaşık 500 yıl süren bu süreçte, yerleşimlerden ele geçen çok fazla insan tasviri bulunmamaktadır. Figürinlerin geneline yakını Geç Neolitik dönem tabakalarından gelmektedir. Bölgede Barçın Höyük'ten 4, Uğurlu Gökçeada'dan 2, Ilıpınar ve Mentеше'den birer tane olmak üzere toplam 8 adet insan figürünü ele geçmiştir. Bu buluntulardan 6 tanesi natüralistik üslupta, 2 tanesi ise şematik olarak karşımıza çıkmaktadır (Fig. 38). Pişmiş toprak dışında farklı malzemeden yapılan tek örnek ise Uğurlu/Gökçeada yerleşiminden gelmektedir.

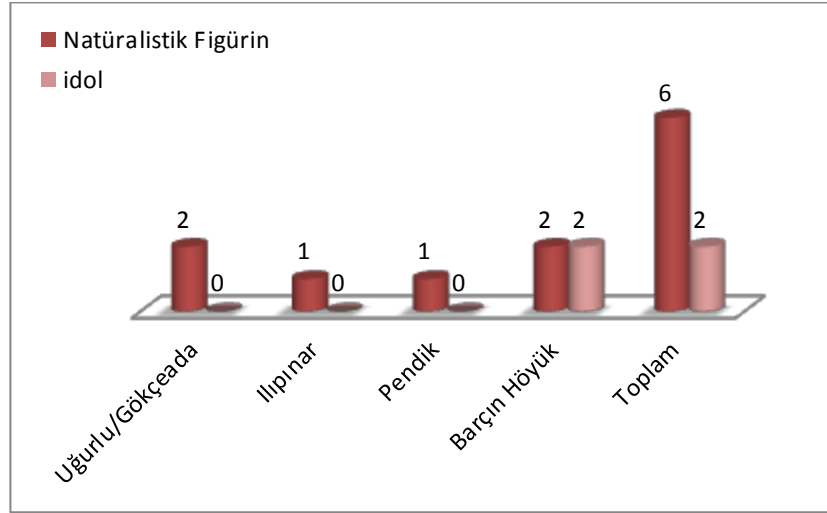
Yerleşimlerden ele geçen natüralistik figürinler (Fig. 41), tip ve form açısından birbirine oldukça benzemektedir. Ele geçtikleri tabakalara bakıldığında, eş zamanlı olarak nitelendirebileceğimiz figürinlerin, ayakta tasvir edilenlerinin benzer şekilde, bel oyuntusu belirgindir ve kalça kısımları düz kesilmiştir. Bacakların işlenişi de yine benzer özelliklerde, birbirinden ayrı ve silindirik formda gösterilirken ayaklar işlenmeden bırakılmıştır.

---

⁷⁷⁴ Gerritsen-Özbal-Thissen 2013, 95

⁷⁷⁵ Gerritsen-Özbal-Thissen 2013, 100

⁷⁷⁶ Özdoğan 2007, 412

Figür 38
Kuzeybatı Anadolu Bölgesi
Ele Geçen Figürin ve İdollerin Grafik Dağılımları

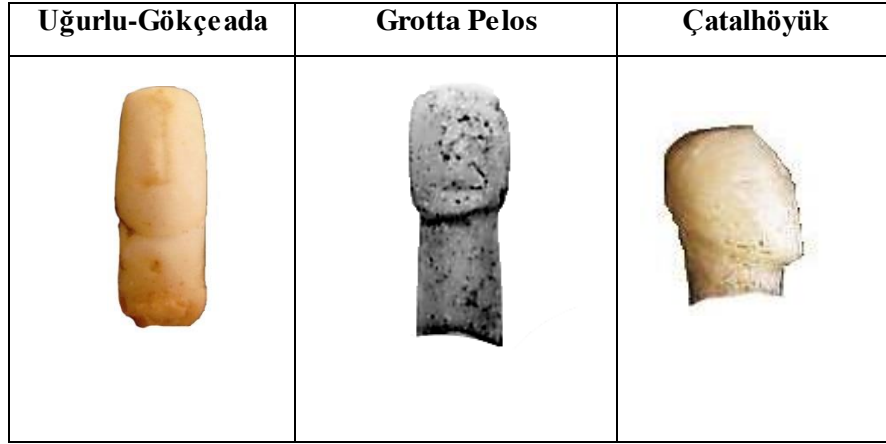
Pendik yerleşiminden ele geçen bir örnek dışında göğüsler işlenmemiş, Pendik örneğinde ise çok hafif bir kabarıklıkla belli belirsiz gösterilmiştir. Kolları sağlam durumdaki tek figürin Barçın Höyük'ten gelmektedir. İki kolunu dirsekten kıvrıyarak göğüsler üzerinde durur şekilde tasvir edildiği bu figürinin elleri işlenmeden bırakılmıştır. Söz konusu figürinin yüzündeki ayrıntılar, çok belirgin olmamakla birlikte, gözleri, çift çizgi kazıma ile belirtilerek, burun kabartı şeklinde gösterilmiştir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, Aşağı Pınar ve Ulucak yerleşiminde, benzer şekilde gözlerin çift çizgi kazıma ile gösterildiği figürinler bulunmaktadır. Ancak bu figürinlerin baş ve yüz şekilleri, Barçın Höyük'teki örnekten plastik özellikler açısından oldukça farklıdır.

Uğurlu/Gökçeada yerleşiminde IV. tabaka V18 aşmasından elde edilen⁷⁷⁷ mermerden yapılmış bir figürin başı ise diğerlerinden ayrılmaktadır. Uzun köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgen yüzü ve kırık fakat kırılma yerinden belirgin olduğu anlaşılan bir burnu olan figürin, Batı Anadolu figürinleri içerisinde, bu formda ve mermerden yapılmış en erken örnek gibi görünmektedir. Grotta Pelos Kültürü "*Plastiras Type*" figürinlerle yakın benzerlik içerisinde olan figürin başının boyundan aşağısının eksik olması nedeniyle tam olarak bir bağ kurmak zor olsa da,

⁷⁷⁷ Erdoğan 2013, 4

Paros, Naxos, Antiparos, Amorgos⁷⁷⁸ gibi birçok Kiklad adasının bu tipte figürinlerinin MÖ 3000'lere tarihlenmesi, yaklaşık 2000 yıl daha erkene tarihlenen bu figürini daha da önemli kılmaktadır (Fig. 39).

Figür 39
Uğurlu/Göçecada-Grotta Pelos Kültürü-Çatalhöyük VI. Tabaka
Mermer Figürin Başları Örnekleri

Bunun yanında, Anadolu'da Neolitik dönemde mermerden yapılan bu tipte figürinlerin varlığı, Çatalhöyük merkezinden de bilinmektedir. Çatalhöyük VI. tabakada iskemleye oturur pozisyonda tasvir edilen figürinin, plastik özellikleri ayrılsa da, Uğurlu örneği ile benzerlik içerisinde olduğu düşünülebilir.

Barçın Höyük'te, Ayakta tasvir edilen bir figürine ait bacak parçası ise Orta Anadolu, Batı Anadolu kıyı şeridi, Güneybatı Anadolu'da sıklıkla karşılaşılan Anadolu tipinde örnekler sınıfında değerlendirilmektedir. Özellikle, Ulucak Höyük örneklerinin ayak işlenişi ile de yakın benzerlik içerisinde olan bu figürinin ele geçtiği mimari tabaka olan VIc-a, Ulucak Höyük IVb ve Yeşilova Höyüğü III.1-2 ile çağdaştır.

Bölgede Neolitik dönem tabakalarından gelen ve oturur pozisyonda tasvir edilen tek natüralistik figürin, Uğurlu'da IV. tabaka buluntuları arasında yer almaktadır⁷⁷⁹. Steotopik özellikler gösteren bu örnek, yine Anadolu tipindedir ve özellikle Orta ve Güneybatı Anadolu'da örnekleri ile yakın benzerlik içerisinde.

⁷⁷⁸ Renfrew 1969, 6

⁷⁷⁹ Erdoğan 2013, 4

Figürinlerin büyük çoğunluğu mekân içerisinde ele geçmiştir. Ancak buluntuların konumları ile ilgili çok fazla veri olmaması yine buluntu-mekân arasında kurulacak olan ilişkiyi zorlaştırmaktadır. Pendik yerleşimi Arkaik evreden elde geçen figürin⁷⁸⁰ ise dönemin mimari anlayışı ve yerleşim sakinlerinin beslenme alışkanlıkları nedeni ile bize önemli bir ipucu vermektedir. Daha önce de belirttiğimiz üzere besinini balıkçılık ve av hayvanlarından sağlayan yerleşim sakinlerinin, yüzeyi iyi perdahlı ve bezemeli bir figürin kullanmış olması gerçeği, figürinlere atfedilen toprağın bereketi, tarım toplumu-figürin arasındaki ilişkinin, tekrar sorgulanması gerektiğini düşündürmektedir.

Kuzeybatı Anadolu Neolitik dönem yerleşimlerden elde edilen çok az sayıda şematik figürin/idol ise Barçın Höyük VIc-a tabakasından gelmiştir (Fig. 40). Bacakları işlenmeden bırakılan figürinin, vücudun kalça kısmından sonra düz kesilerek, dairesel bir formda zemine oturması sağlanmıştır. Söz konusu figürinin yakın bir benzeri yoktur; ancak figürinin omuz bölgesi, kalça üzerindeki zikzak şeklindeki kazımlar ve plastik özellikleri pendik yerleşimindeki figürin ile karşılaştırılabilir. Tesalya bölgesinde ise kalçadan sonra bacakların işlenmeden bırakılarak, silindirik bir şekilde kesilmiş ve yere dairesel formda düz olarak oturan, yarı şematik ve şematik figürinlerin sayısı oldukça fazladır. Yerleşimin VIc-a tabakasından ele geçen diğer idol ise, Güneybatı Anadolu'dan bildiğimiz ve Yeşilova Höyüğü III.6-8 ve Ulucak Höyük V. tabakasından elde edilen çuval vücutlu idollerin yakın benzeridir. Ancak bu örnek Höyücek'te ele geçen uzun dikdörtgen formda vücutları ile diğerlerinden ayrılan idollere plastik özellikler açısından daha yakındır. Bu idolün yakın benzeri Tesalya Dimini'de de karşımıza çıkmaktadır.

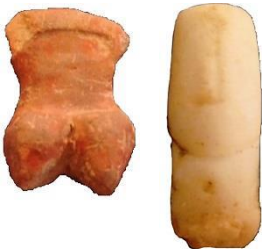

---

⁷⁸⁰ Özdoğan 2007, 412

	Barçın Höyük
MÖ 6000-5800 Vic-a	

Figür 40
Kuzeybatı Anadolu-Şematik Figürin ve İdol

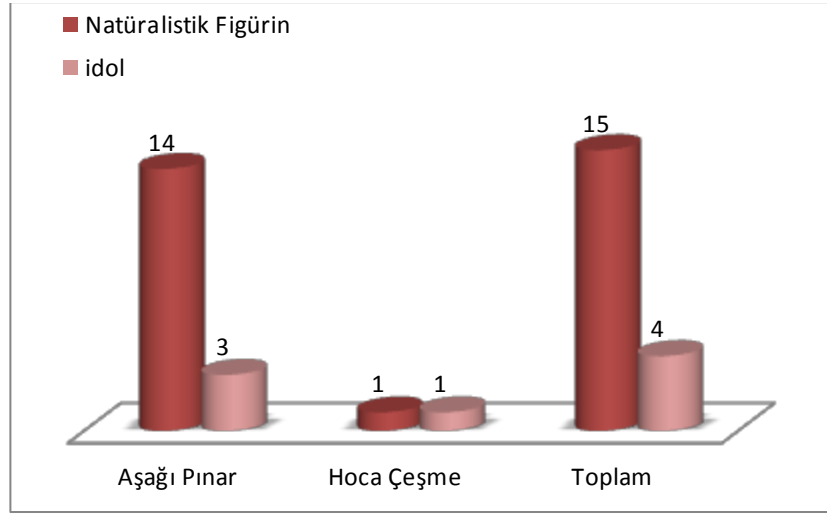
Orta Batı Anadolu'da Ulucak Höyük V, Yeşilova III.6-8 katları ile çağdaş, yaklaşık olarak 6400-6000 yılları arasına tarihlenen Arkaik evre, buluntuları ile dönemi takip eden Klasik evre buluntuları göz önünde bulundurulduğunda, en azından bir süre iki bölge arasında gelişen çanak çömlek buluntularının yüzey renkleri ve kap formlarının benzer özellikler sergilediği görülmektedir. Bu benzerlik Barçın Höyük Vc-a ve Uğurlu IV. tabakadan elde edilen Anadolu tipi, steotopik figürinlerin varlığı ve yine Barçın Höyük'ten ele geçen çuval vücutlu idol ile de örtüşmektedir. Hem Güneybatı, hem de Orta Batı Anadolu merkezleri Geç Neolitik dönem tabakaları arasında yer alan söz konusu figürinler, kısıtlı da olsa, Batı Anadolu'da geniş bir coğrafyanın benzer maddi kültür varlıklarını benimsediğinin göstergesidir.

	MÖ 6500-6000	MÖ 6000-5800	MÖ 5800/5600/5500
Uğurlu/Gökçeada	V	IV 	III
Barçın Höyük	VIe-d	VIc-a 	
Pendik		Arkaik Fikirtepe 	Klasik Fikirtepe
Ilıpınar	X	IX 	VIII

Figür 41
Kuzeybatı Anadolu Bölgesi Natüralistik Figürinlerin Ele Geçtiği Merkezlerin Yerleşim Tabakaları

Neolitik Dönem-Trakya

Trakya Bölgesi coğrafi açıdan Marmara Bölgesi'nin batısında kalmaktadır. Doğu Trakya olarak da tanımlanan, Balkanlar'ın en doğu ucunu oluşturan Trakya bölgesi, birbirinden farklı birimlerden oluşmaktadır⁷⁸¹. Bölgede, kazısı yapılan iki merkez olan, Aşağı Pınar ve Hoca Çeşme'de Neolitik döneme tarihlenen, Hoca Çeşme'den 2, Aşağı Pınar yerleşiminden 17 olmak üzere, toplam 19 adet insan figürini ele geçmiştir (Fig. 42).

Figür 42
Trakya
Ele Geçen Figürin ve İdollerin Grafik Dağılımları

Trakya bölümü, coğrafi olarak Anadolu'dan farklı ve yine coğrafyanın oluşturduğu doğal sınırlarla Anadolu'ya kapalıdır. Bu durum Trakya ile Anadolu arasında kurulan kültürel ilişkilere de engel teşkil etmiş ve bölgenin kapalı bir kültür coğrafyasında kalmasını sağlamıştır.

Bölgede Neolitik dönemin en erken evresinin MÖ 6400'lere kadar gittiği bilinmektedir⁷⁸². Bu dönem Hoca Çeşme IV, Aşağı Pınar 9-8. tabakaya karşılık gelmektedir (Fig. 43).

⁷⁸¹ Özdoğan 2007, 406

⁷⁸² Özdoğan 2013, 415

	MÖ 6400-6000	MÖ 6000-5600	MÖ 5600/5500
Aşağı Pınar	9-8	7-6	5
Hoca Çeşme	IV-III	II	I

Figür 43
Trakya
Figürin ve İdollerin Ele Geçtiği
Merkezlerin Yerleşim Tabakaları
(Yayınlarda Kullanılan C14 Tarihlerine Dayanılarak Hazırlanmıştır)

Erken evrede bölgede görülen maddi kültür varlıklarını değerlendirdiğimizde, Anadolu'nun batı kıyı şeridi ve güneybatısından farklı özelliklerde geliştiğini görmekteyiz. Tarihsel olarak Yeşilova III.6-8, Ulucak V. tabaka ile çağdaş bu evrede çanak çömlek geleneği, daha yaygın olarak kırmızı, kahverengi ve siyah gibi koyu yüzeyle mal gruplarının bulunduğu, "s" profilli derin çanaklar, omurgalı çanaklar, boyunlu ve boyunsuz çömlekler gibi buluntu repertuarını yansıtmaktadır.

Bölgedeki erken evre mimari unsurlarını ise Hoca Çeşme'den bilinmektedir. Hoca Çeşme IV. evresinde, yuvarlak planlı, ana kaya üzerine oyulmuş, yaklaşık 5 m çapında, çamur-dal örgülü, direkli kulübelere oluşmaktadır. Yapıların içinde yine ana kayanın içine oyulmuş, torba biçimli yaklaşık 1.5 m çapında depolama çukurları bulunmaktadır. Birbirine benzer konutlardan oluşan bu mimari yapısı, yerleşimin kuzeybatısında açığa çıkarılan 8 m. çapında yine yuvarlak planlı, fakat tabanı, kireçli bir toprağa yerleştirilmiş, çakıl taşları ile doldurulduktan sonra sarı renkli aşı boyası ile kapatılmıştır. Yerleşimi çevreleyen oldukça iri taşlardan yapılmış kalın bir çevre duvarı mevcuttur.

Dönemi takip eden Hoca Çeşme III ve Aşağı Pınar 8-7 evrelerinde belirgin bir değişiklik söz konusu değildir. Ancak Hoca Çeşme'de bu evrede kaba kapların sayısında artış söz konusudur. Aşağı Pınar 8-7. Evrelerde ise monokrom örnekler görülmekte ve 8. Evreye doğru daha yoğun olarak baya bezemeli keramiklerin varlığı dikkat çekmektedir. Siyah boyalı, kırmızı ya da kırmızımsı kahve tonlarında yüzey renkleri olan bu kapların Balkanlar'm batısından ithal olduğu düşünülmektedir⁷⁸³.

⁷⁸³ Özdoğan 2011, 87; Özdoğan 2013, 186

Bu evrede Hoca eşme yerleşiminde yuvarlak planlı yapıların varlığı devam etmektedir. Yerleşimde III. evreye ait tek fark yapıların ana kayaya değil bir önceki evrenin dolgu toprağına oturmasıdır⁷⁸⁴.

Bölgede Neolitik döneme ait yerleşimlerin tabakalarında az sayıda insan figürini ele geçmiştir. Hoca eşme yerleşiminden gelen birisi natüralistik diğeri şematik 2 figürin yerleşimin III. tabakasına aittir. Aşağı Pınar yerleşiminde ise figürin ve idoller 8-7. tabakadan itibaren görülmeye başlanmıştır.

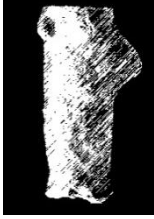

Tamamı pişmiş topraktan şekillendirilmiş natüralistik figürinleri, ayakta durur pozisyonda ve oturur durumda tasvir edilenler şeklinde iki gruba ayırırsak, ayakta durur pozisyonda gösterilen grubun sayıca fazla olduğunu görürüz (Fig. 46) . Aşağı Pınar yerleşiminden gelen bu figürinlerin en erken olanı uzun boynu küçük göğüsleri ve gaga biçimli burnu ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Yerleşimin ayakta gösterilmiş diğeri figürinleri, 8-7. tabakadan gelmektedir. Bu evrede bacakların silindirik ve birbirine bitişik olarak gösterildiğı dikkat çekmektedir. 7. tabakanın sonlarına doğru ise bacaklar yine silindirik formda ancak birbirinden ayrı olarak gösterilmeye başlanmıştır (Fig. 44). 8-7. tabakanın ayakta duran örneklerinde, kalça arkaya doğru abartılı biçimde çıkık gösterilir. Bu hem bacakların bitişik, hem de ayrı olduğu figürinlerde ortak özellik olarak karşımıza çıkar. Ayakta durur pozisyonda gösterilen örneklerin bir başka özelliğı ise 7. tabakada üst gövdenin yassılaşmasıdır. Erken örneklerde, üst gövde, alt gövde ile hemen hemen aynı kalınlıkta şekillendirilirken, geç örneklerde figürinler yassılaşmaya başlamaktadır.

Natüralistik figürinlerde ortak olan diğeri bir özellik, göğüslerin küçük kabarıklıklar şeklinde gösteriliyor olmasıdır. Kolların duruş pozisyonları da bacakların şekillendirilmesinde olduğu gibi erken ve geç örneklerde farklılık gösterebilmektedir. Erken örneklerde yanlarda konik veya yanlara doğru açık olarak gösterilen iki adet figürin bulunmaktadır. 7. tabaka figürinlerinde ise kollar vücuda yapışık, oldukça ince olarak şekillendirilmiştir. Bu figürinlerden oturur pozisyonda ve ayakta duran iki örneğın sağ kolunun vücudun önünde sol kolunun vücudun arkasında, vücuda yapışık olarak gösterilmesi ortak özellik olarak karşımıza

---

⁷⁸⁴ Özdoğan 2007, 415

çıkarken, Karanovo'da kollarm bu şekilde gösterildiği benzer figürinler bulunmaktadır.

Tabaka	Aşağı Pınar		
8-7			
7			

Figür 44
Aşağı Pınar
8-7. Tabaka Figürin Bacak Şekilleri

8-7 ve 7. tabakanın Figürinlerin baş formları ve yüz şekilleri değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır. 8. Tabakanın erken örneklerinden olan gaga burunlu figürin oldukça küçük ebatlarda başı ve yüzünün neredeyse tamamını kaplayacak kadar büyük burnu ile diğer örneklerden ayrılmaktadır. Karanovo'daki örneklerle benzer durumda, boyunla birlikte devan eden dikdörtgen başla sahip figürinlerin ise yüz ayrıntıları, nokta ya da çift çizgi kazıma şeklinde gösterilen gözler, kabarik uzun burun ile benzer ve tipiktir. Yerleşimden ele geçen 7. tabaka figürinlerinden üç adet baş ise hem yerleşimdeki diğer figürinlerden hem de Anadolu'dan oldukça farklıdır. Ortak özellik olarak, gözlerin derin çukurlar, burnun ise kabartı şeklinde gösterilerek, burun deliklerinin vurgulandığı bu örneklerin ilki geriye doğru kalkık olarak gösterilen başı ile dikkat çekmektedir. Güneydoğu Anadolu yerleşimlerinden Mezraa-Teleilat eril figürinlerini andıran bu örneğin Batı Anadolu'da yakın benzeri bulunmamaktadır. Yerleşimdeki diğer figürinlerden farklı

olan bir başka baş ise belirgin üçgen formludur. Düz yüz üzerinde gözler, burun, burun delikleri ve ağız özenle işlenmiştir. Bu figürinin Anadolu'da yakın bir benzeri bulunmamakla birlikte, Sesklo'da⁷⁸⁵ üçgen yüzlü ve Aşağı Pınar figürinine benzer şekilde dar omuzlu bir örnek bulunmaktadır. Üçüncü baş formu, belirgin oval yüzlüdür. Başın üzeri düzdür ve omuzlara doğru belirgin bir kavisle devam etmektedir. Daha çok günümüz rahive başlıklarını andıran bir görüntüsü olan bu figürinin ilk iki örnek gibi yakın bir benzeri bulunmamaktadır. En yakın benzeri, kuzey Bulgaristan ise Samovodene⁷⁸⁶ yerleşiminde bulunan düz yüzlü figürindir.

Trakya'da oturur pozisyonda tasvir edilen figürin sayısı çok değildir. Hem Hoca Çeşme, Hem de Aşağı Pınar yerleşiminde bir örnekle temsil edilen bu grup, yerleşimdeki ayakta gösterilen figürinlerin aksine daha dolgun hatlara sahiptir. Aşağı Pınar örneğinde öne doğru uzatılan bacaklar, ayakta tasvir edilenlerle benzer şekilde bitişik olarak şekillendirilmiştir. Hoca Çeşme örneği ise bağdaş kurmuş pozisyonuyla hem Anadolu'dan hem de Tesalya'da yakından tanıdığımız oturur durumdaki örneklerle benzerdir.

Natüralistik figürinlere oranla sayıca daha az olan şematik figürinler ise yine Hoca Çeşme III, Aşağı Pınar 8-7. tabakadan gelmektedir (Fig. 45). Aşağı Pınar yerleşiminde ele geçen iki örnek, yassı plaka şeklinde, dörtgen formludur. Gözlerin çift çizgi kazımlarla, burnun ise kabartma şeklinde kabarık olarak gösterildiği bu örnekler, Anadolu Neolitik dönem figürinlerine yabancı olup, Bulgaristan'da yoğun olarak, Karanovo⁷⁸⁷, Kapitan Dimitriev, Rakitovo⁷⁸⁸, Vaksevo, Kovacevo, Pernik⁷⁸⁹, Elesnica⁷⁹⁰, Galabnik⁷⁹¹, Saparavea Banja⁷⁹², Macaristan Körös-Kriş kültür bölgesinde, Mehtelek⁷⁹³, gibi yerleşimlerinde karşımıza çıkmaktadır.

---

⁷⁸⁵ Wijnen 1982, 44

⁷⁸⁶ Тодорова-Вайсов, 1993, 202; Vajsov 1998, 120

⁷⁸⁷ Hiptmair 1997, Lev: 110

⁷⁸⁸ Matsanova 1996, Lev: 1, 3

⁷⁸⁹ Тодорова-Вайсов, 1993, 195; Todorova vd. 1993, 173

⁷⁹⁰ Nikolov 1987, Fig: 29; Тодорова-Вайсов, 1993, 208

⁷⁹¹ Tshochadshiew 1981, 89; Тодорова-Вайсов, 1993, 195

⁷⁹² Тодорова-Вайсов, 1993, 209

⁷⁹³ Тодорова-Вайсов, 1993, 195

Hoca Çeşme'den gelen, bacakların iki yana açık şekilde gösterildiği taş idolün benzerlerini ve çeşitli tiplerini, hem Balkan, hem Ege Adaları, hem de Anadolu coğrafyasında görmek mümkündür.

	MÖ 6200-6000	MÖ 6000-5800
Aşağı Pınar	8-7 	
Hoca Çeşme	IV-III 	

Figür 45
Trakya
İdollerin Ele Geçtiği
Merkezlerin Yerleşim Tabakaları

Trakya yerleşimleri, Neolitik buluntu topluluğuna baktığımızda, Aşağı Pınar 8-7 ve Hoca Çeşme IV-III tabakaları için hem çanak çömlek, hem de mimari açıdan figürinlerin etkileşim bölgeleri ile uyum içerisinde olduğunu görmekteyiz. Aşağı Pınar'ın erken evrelerinde Anadolu ile eş zamanlı devam eden maddi kültür öğelerinin, 7. tabakadan itibaren daha büyük oranda Balkan kültür bölgesine kaydığı bilinmektedir⁷⁹⁴. Yerleşimden ele geçen figürinlerin de tamamı Balkan kültür bölgeleri ile uyumludur. Hoca Çeşme ise Aşağı Pınar'dan farklı olarak daha çok Ege kültür bölgesinin etkisinde gibi görünmekle birlikte, bağdaş kurarak oturur pozisyonda tasvir edilen figürin hem Anadolu hem de Tesalya bölgesinde tipik olan ve Anadolu tipi olarak adlandıran figürinlere örnek teşkil etmektedir.

⁷⁹⁴ Özdoğan 2007, 462

	MÖ 6200-6000	MÖ 6000-5800
Aşağı Pınar	8-7	
Hoca Çeşme	IV-III	

Figür 46
Trakya
Natüralistik Figürinlerin Ele Geçtiği
Merkezlerin Yerleşim Tabakaları

Kalkolitik Dönem

Batı Anadolu Bölgesi'nde Geç Neolitik dönem sonunda kültürel bir değişim yaşanmıştır. MÖ 5700 yıllarına kadar Batı Anadolu sahil şeridinde herhangi bir yerleşim yerine rastlanmaz. Bu süreçle ilgili henüz yeterli veri bulunmamakla birlikte, süreci takip eden dönemde Ulucak ve Yeşilova, Bakla Tepe, Liman Tepe, Çine-Tepecik, Gülpınar, Kumtepe, Beşik-Sivri Tepe gibi benzer maddi kültür yapılarıyla, yeni yerleşim yerlerinin kurulduğunu görmekteyiz. Bölgede yaklaşık olarak, MÖ 4500 yıllarında 800-900 yıl sürecek ikinci bir benzer kırılma dalgası yaşanmıştır. Yeşilova II.1 tabakası MÖ 4340-4230/4170 tarihlerini vermektedir⁷⁹⁵. Bu tarihler içerisinde Batı Anadolu'da Orta Kalkolitik Çağ yerleşim yerlerinin terk edildiğini görmekteyiz. Fazla bilgi sahibi olmadığımız bu dönemde Yeşilova'da kullanılan mimari öğelere göre, gelişmiş mimari kültür terk edilmiş ve yerine çukur barınaklar inşa edilmiştir diyebiliriz. Bu durum Göller Bölgesinde, Erken Kalkolitik dönemin sonuna kadar çok fazla dış etken olmadan gelişimini sürdüren toplumların muhtemelen dışardan gelen başka insan grupları tarafından yakılıp yıkılarak, mevcut kültürün üzerine bambaşka bir yapıyı kurdukları, kendinden önceki toplumlarla bir ilgisi olmayan ve eski kültürü tanımayan halklar olarak yorumlanmıştır⁷⁹⁶.

Batı Anadolu Kıyı şeridi/ Orta Batı Anadolu

Batı Anadolu Kıyı şeridi/ Orta Batı Anadolu olarak adlandırdığımız bölge içerisinde, Kalkolitik dönemde figürin ya da idol ele geçen yerleşimleri Ulucak, Ege Gübre, Liman Tepe, Bakla Tepe, Çukuriçi, Manisa Alağaç merkezleri ve Kulaksızlar Mermer Atölyesi'dir. Kalkolitik dönem olarak adlandırılan süreç yukarıda da bahsedildiği üzere bir takım sorunları içerisinde barındırmaktadır. Bölgede Erken, Orta ve Geç Kalkolitik dönemle ilgi birbirinden kopuk veriler, dönemin sağlıklı bir şekilde tarihlendirmesi ve tam olarak anlaşılmasına henüz olanak tanınmamaktadır. Bölge merkezlerinden elde edilen ve tezimizin konusu olan insan figürinlerinin tarihlendirmesi ve karşılaştırılması ile ilgili şimdilik yayınlarda

⁷⁹⁵ Derin 2009, 13; Derin 2010, 44

⁷⁹⁶ Duru 2008, 8, 9

kullanılan Erken, Orta ya da Geç Kalkolitik dönem sınıflaması şeklinde yapabilmekteyiz (Fig. 47).

	Ulucak Höyük	Ege Gübre	Liman Tepe	Bakla Tepe	Çukuriçi
Geç Kalkolitik				I-V	VIII
Orta	III	2	VII		
Erken					

Figür 47
Orta Batı Anadolu Bölgesi Kalkolitik Dönem Figürin ve İdollerin Ele Geçtiği Merkezlerin Yerleşim Tabakaları
(Yayınlarında Kullanılan C14 Tarihlerine ya da Buluntu Karşılaştırmalarına Dayanılarak Hazırlanmıştır)

Bölge içerisinde figürinlerin ele geçtiği merkezlerin Kalkolitik dönem maddi kültür varlıkları ile ilgili çok kapsamlı veri bulunmamaktadır. Erken ve Orta Kalkolitik olarak adlandırılan süreç içerisinde, Ulucak Höyük ve Ege gübre yerleşimlerinden elde edilen bulgulara göre; Ege Gübre tek sıra temelli mimari yapılar ile koyu yüzlü, açkılı ve bezemeli kaba mallar olarak tanımlanan çanak çömlek buluntularının varlığı anlaşılmakta⁷⁹⁷, Ulucak Höyük yerleşiminde ise benzer nitelikte koyu yüzlü açkılı kaba malların kullanıldığı ve bu geleneğin Ege'deki 5. binyıl merkezleri ile benzer nitelikte olduğu bilinmektedir⁷⁹⁸. Bakla Tepe ve Liman Tepe ise Kalkolitik dönemin Geç evresinin daha iyi anlaşıldığı yerleşimlerdir. Bakla Tepede MÖ 4. Binin sonlarına tarihlenen V. tabaka, en az 4 alt evreye sahiptir ve yerleşimde, savunma sistemi olmayan, aralarında geniş açıklıklar bulunan birbirinden ayrı konutların, tek sıra taş temelli, çamur-ahşap kullanılarak inşa edilen bir mimarinin varlığından söz edilmektedir. Bu dönemin çanak çömlek buluntuları, kırmızı veya siyah astarlı, perdahlı, içten kalınlaştırılmış ağız kenarlı, omuzlu çanaklar şeklindedir⁷⁹⁹. Liman Tepe'de VIIb tabakası için, benzer şekilde çamur-ahşap sıvalı, tek sıra taş temelli yapıların olduğu, basit bir mimari ile perdah

⁷⁹⁷ Sağlamlımur-Ozan 2012, 102

⁷⁹⁸ Çilingiroğlu-Çevik-Çilingiroğlu 2012, 160

⁷⁹⁹ Erkanal-Şahoğlu 2012a, 92

bezemeli kapların varlığından söz edilmektedir. Liman Tepe merkezinin bu evresinden sonra yerleşilen VIIa evresi, Geç Kalkolitik dönem olarak adlandırılmaktadır ve Bakla Tepe V ile çağdaş gibi görünmektedir⁸⁰⁰.

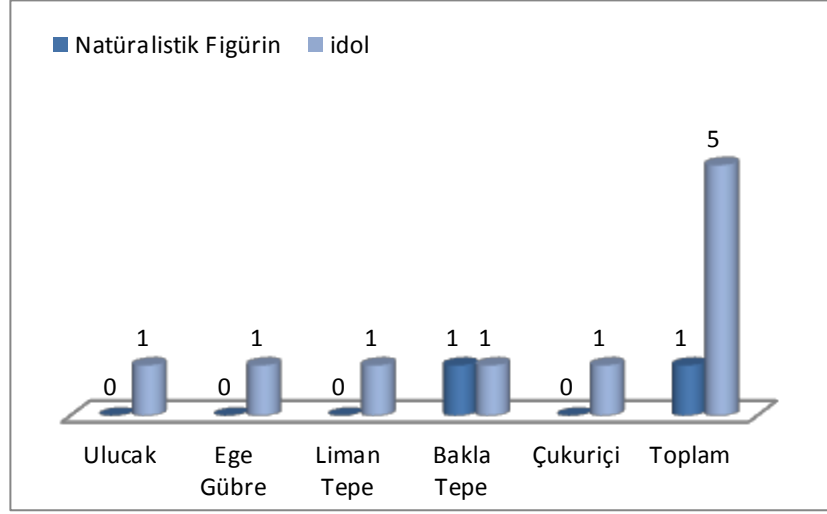
Orta Batı Anadolu'da ele geçen az saydaki figürin ve idol, farklı formlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde, bölge yerleşimleri için bir stil birliğinden söz etmek oldukça zordur (Fig. 48).

Kalkolitik	Ulucak Höyük	Ege Gübre	Liman Tepe	Bakla Tepe	Çukuriçi
Geç				I-V 	VIII
Orta	 III	2 	VII 		
Erken					

Figür 48
Orta Batı Anadolu
Figürinlerin Ele Geçtiği
Merkezlerin Yerleşim Tabakaları

Kulaksızlar Mermer Atölyesi ve Manisa-Alağaç yerleşimi ayrı tutulduğunda yerleşimlerden elde edilen buluntu sayısı 6'dır. Bu figürinlerden tamamı şematik olmakla birlikte, Bakla Tepe IV. tabakadan gelen sadece 1 adet figürin Natüralistik üslupta şekillendirilmiştir (Fig. 49).

⁸⁰⁰ Erkanal-Şahoğlu 2012b, 220, 221

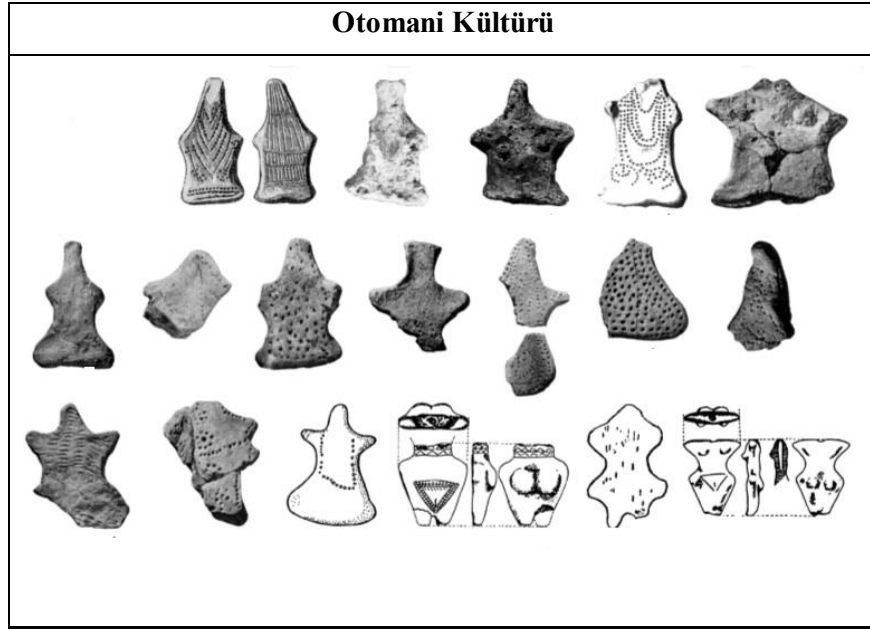
Figür 49
Orta Batı Anadolu Bölgesi
Ele Geçen Figürin ve İdollerin Grafik Dağılımları

Ulucak Höyük ve Bakla tepe şematik figürin veya idolleri, benzer nitelikte olan bulutular arasındadır. Ulucak Höyük örneğinin baş kısmının eksik olması nedeniyle, çok fazla şey söyleyememekle birlikte, bu tip figürinlerin, Anadolu'da Neolitik dönemden itibaren, Göller Bölgesi, Orta Anadolu'da kullanıldığı bilinmektedir. Yine Balkanlar'da, Vinça yerleşimi, Karanovo IV. tabaka ile çağdaş, Karasura yerleşiminde ve Bulgaristan'da Veliko Tırnovo'da, Saliagos'ta⁸⁰¹, Tesalya, Zerelia⁸⁰² benzer özellikler gösteren figürinler bulunmaktadır. Aslında geniş bir coğrafyada benzer şekillerde karşımıza çıkan bu tip figürinlerin, kültürlerin birbiri ile temasının yanında, ortak bir bilinçle yapılıyor olması da akla gelmektedir. Bedensel özelliklerin kısaltılması durumu, benzer şekilde karşımıza çıkıyor olabilir. Nitekim Romanya'da Otomani Kültürü'nde de görülen birçok şematik figürinin⁸⁰³ de benzer özellikler gösteriyor olması ilginçtir (Fig. 50).

⁸⁰¹ Evans-Refrew 1968, Pl: XLV

⁸⁰² Wace-Droop-Thompson 1907/1908, 217

⁸⁰³ Dietrich 2010, 105

Figür 50
Romanya Otomani Kültürü Şematik Figürinleri

Ege Gübre yerleşimi 2. tabakasından gelen halka idol ise Anadolu'da Erken Tunç Çağ'da görülürken, Ege Gübre örneği şimdilik Anadolu coğrafyası için en erken örnektir. Form olarak daha çok Kıta Yunanistan ile benzerlik içerisinde olan idolün en yakın benzeri, Yunanistan'da Theopetra Mağarası'nda ve Tesalya'da Stefanovikeio yerleşiminde ele geçmiştir. Yine Tesalya'da bu tip halka idollerin taştan yapılmış olanları ile de karşılaşmak mümkündür⁸⁰⁴. Halka idoller, Yunanistan'ın güney yarısı, Ege adaları, Anadolu, Karadeniz'in kuzeyi gibi çok geniş bir coğrafyada benzer ve tipik olarak karşımıza çıkmaktadır⁸⁰⁵. Yunanistan'da genelde mağaralarda ele geçen idollerin altın olanlarına sık rastlanılmamaktadır. Balkanlar'da Varna mezarlarında da ele geçen altından yapılmış halka idollerin bronz ve gümüşe göre sayıca fazla olması, zenginlik göstergesi olarak yorumlanmıştır⁸⁰⁶. Bu tip idollerin kökenleri ile ilgili birçok tartışma olmakla birlikte Varna Mezarlığı için MÖ 4600-4200 tarihleri önerilmektedir. Durankulak mezarlığında aynı tipte idol ise Varna III. evresine MÖ 4100-3900 yıllarına tarihlenmektedir (Fig. 51). Bu evre Güneydoğu Avrupa Geç Kalkolitik döneme denk

⁸⁰⁴ Apostolika 2005, 134

⁸⁰⁵ Hansen 2005, Fig: 5

⁸⁰⁶ Apostolika 2005, 135

gelen “Karanovo-Gumelnita-Kozadermen VI” kültür kompleksine karşılık gelmektedir⁸⁰⁷.

Figür 51
Ege Gübre ve Varna Mezarlığı
Benzer Tipte Halka İdoller

Ege Gübre yerleşiminin 2. tabakasından alınan C14 tarihlemesi MÖ 4040-3950/ MÖ 3780-3640 tarihlerini vermektedir ve bu tarihler Varna Mezarları'nın III evresi ile uyumaktadır. Yine Ege'de, Atina'da ele geçen toplu buluntu grubu ve Salamis Adası'nda Euripides Mağarası'nda ele geçen gümüş örnek⁸⁰⁸ ve yerleşimin Neolitik dönem 3a-b tabakasından elde edilen ve yakın benzerlerini Ege adalarında gördüğümüz üçgen formlu idol göz önünde bulundurulduğunda, Ege Gübre yerleşimi, inançsal veya kültürel faaliyetlerinin, MÖ 6.binden itibaren, Ege ile kültürel bir paralelliği olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Bakla Tepe yerleşiminde Geç Kalkolitik dönem kuzey kazı alanında 2. mimari tabakadan elde edilen idol, bölgeye yabancı gibi görünmektedir. Aşağı Pınar yerleşimi 5-2. Tabakada görülen, baş kısmı dörtgen formlu ve konik, çıkık kollu idolün kısmen benzerleri, Balkan coğrafyasında karşımıza çıkmaktadır; ancak bu benzerlik başın formundan ve kolların yanlarda, duruşundan ibarettir.

Bakla Tepe V. tabakasından gelen ikinci buluntu, Erken Tunç Çağ I ve II süresince da, Anadolu'da başta Demirci Höyük⁸⁰⁹ olmak üzere, Kusura⁸¹⁰,

⁸⁰⁷ Keskin 2011, 197

⁸⁰⁸ Dimakopoulou 1998, 52

⁸⁰⁹ Korfman 1981, 106, 6

⁸¹⁰ Bilgi 2012, 302

Bozüyük⁸¹¹, Kaklık⁸¹², Banaz⁸¹³, İnaz⁸¹⁴ Manisa-Akhisar⁸¹⁵, Çıkrık⁸¹⁶, Kusura⁸¹⁷, Küllioba⁸¹⁸, Bozüyük⁸¹⁹, Kanlıgeçit⁸²⁰ gibi bir çok merkezde çok benzer stilistik özelliklerle karşımıza çıkan düz yüzlü figürinler olarak adlandırılan örnekler sınıfına girmektedir. Çok benzer olmasa da Thermi’de düz yüzlü bir figürin ele geçmiştir⁸²¹. Bu durumda Bakla tepe örneği, Anadolu’da bu buluntu grubunun ele geçen en erken örneğidir; ancak Erken Tunç Çağ’da oldukça geniş bir alanda ve benzer formda, yayılım gösteren bir gruba, köken ya da daha doğru ifadeyle erken tarihli örnek olarak gösterilebilecek bir figürinin, en azından çevre bölgelerinde de benzer nitelikte özellik gösteren örneklerin beklenmesi olasıdır. Söz konusu düz yüzlü figürinlerin ele geçtiği en yakın yerleşimler Kaklık, Banaz, İnaz Manisa-Akhisar ve Çıkrık’tır. Bu yerleşimlerin tamamında sistemli kazı yapılmadığı için kesin olmamakla birlikte, bu tip figürinlerin Batı Anadolu’nun daha erken tarihlerinde görülmeye başlanmış olabileceğini, Erken Tunç Çağ ile birlikte yayıldığını öne sürülebiliriz.

Bölge içerisinde ele geçen buluntular arasında en büyük grubu ise “*Kilia Tipi*” idoller oluşturmaktadır. Daha öncede bahsettiğimiz üzere, çok az merkezde kazı buluntusu olarak ele geçen ve Orta Batı Anadolu’da Çukuriçi yerleşiminde, Kalkolitik dönem tabakalarından ele geçen bu tip buluntular, dünyanın birçok müzesine dağılmış durumdadır. Kulaksızlar’da yapılan çalışmalar sonucunda, çanak çömleklerle birlikte, bu tipe ait yüzlerce taslak ve parça ele geçmiştir. Ele geçen, açık ve geniş ağızlı, yüksek kulplu, düz dipli kâseler ve şişkin gövdeli düz boyunlu

---

⁸¹¹ Bilgi 1978, 135; Bilgi 2012, 303

⁸¹² Topbaş-Efe-İlaslı 1998, 66, 67

⁸¹³ Bilgi 1978, 134

⁸¹⁴ Bilgi 1980, Res: 11

⁸¹⁵ Ormerod 1912-1913, Fig: 3; Bilgi 1978, 133

⁸¹⁶ Bilgi 1978, 135; Bilgi 2012, 298

⁸¹⁷ Lamb 1936, Fig: 11,4

⁸¹⁸ Efe 2003, 51, 62; Makovski 2005, 12

⁸¹⁹ Bilgi 1978, 135; Topbaş-Efe-İlaslı 1998, 66, 67; Bilgi 2012, 303

⁸²⁰ Özdoğan 2000, 75; Karul 2005, Abb:1; Bilgi 2012, 301

⁸²¹ Lamb 1930/1931, Pl: XXVI

çömleklerin çoğunlukta olduğu el yapımı keramiklerin yüzeyleri, siyahımsı gri renkli olarak tanımlanmıştır. Ege’de Emporio IX-VIII ve Tigani II-III tabakası ile karşılaştırılan örnekler, Geç Kalkolitik dönemin erken evrelerine tarihlendirilmektedir⁸²². Kulaksızlarda, Kilia tipi idollerin yanı sıra üretilen konik rhyton ve sivri dipli kâselerin ayrı alanlarda üretildiğine dair de kanıtlar bulunmaktadır⁸²³. Bu durum, Batı Anadolu için Erken Tunç Çağ öncesinde var olan uzmanlaşmış zanaatçı sınıfının varlığına işaret etmekle birlikte, böyle bir atölyenin varlığı, mevcut ticaret ağının da kanıtı olabilir. Nitekim, Batı Anadolu ve Kiklad adalarında Erken Tunç Çağ’dan itibaren mermer kapların benzer şekilde karşımıza çıkması, bölgeler arası olası ticaretin varlığını doğrular niteliktedir; ancak Erken Tunç Çağ merkezlerinde de görülen bu tip idollerin benzerlerinin Kikladlar’da ele geçmemesi ve tamamen farklı bir üslup benimsenmesi ayrıca üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Kikladlar’da “Keros Definesi” ile ilgi yapılan, kararlı izotop, EPR analizleri gibi köken belirleme çalışmalarında, Naksos, Keros, Ios, Syros, Nikouria, Sikinos ve İraklia adalarından özellikle Naksos’un doğusu ve İos’ta figürin yapımına uygun mermer yatakları ile karşılaşmıştır; ancak adaların genelinde, bu tip buluntuların şekillendirilmesi için uygun mermer yataklarının bulunmadığı, dahası mermer yataklarının tamamında her hangi bir mermer işçiliğine işaret eden kanıta ulaşamadığı sonucuna varılmıştır⁸²⁴. Yakın tarihte yapılan bu çalışmanın sonucundan yola çıkarak, Kiklad adalarında ihtiyaç duyulan yoğun mermer ihtiyacının, en azından bir bölümünün, çevre bölgelerden karşılanıyor olma ihtimali ve Anadolu-Kiklad adaları arasında zaten bilinen ve ön görülen olası kültürel etkileşimin varlığı düşüncesini pekiştirmektedir.

Güneybatı Anadolu

Güneybatı Anadolu’da, Kalkolitik döneme ait, figürin ya da idol ele geçen merkezler, Hacılar, Kuruçay, Aphrodisias, Çine-Tepecik yerleşimleri, Karain ve Malkayası Mağarası’dır (Fig. 52). Bu yerleşimlerin Kalkolitik dönem sürecinde,

---

⁸²² Takaoğlu 2001, 161

⁸²³ Takaoğlu 2001, 162; Takaoğlu 2011, 159,160

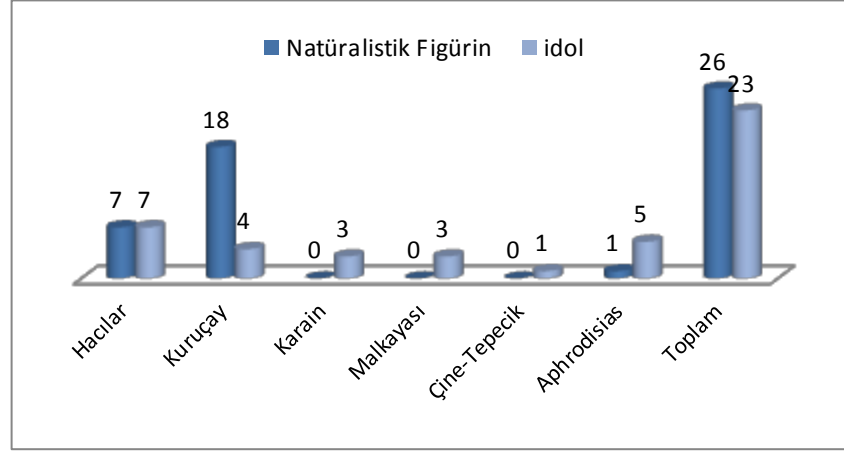
⁸²⁴ Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Tambakopoulos-Maniatis 2012, 287-299

hem erken hem de geç evrelerine ait buluntularla karşılaşmakla birlikte, yerleşimler arasında figürinlerin büyük oranda yine Göller Bölgesi ekseninde toplandığını görmekteyiz.

Kalkolitik	Hacılar	Kuruçay	Karain Mağarası	Makayası Mağarası	Aphrodisias	Çine Tepecik
Geç		6A			VII VIII A VIII B	
Orta			II	?		
Erken	II I	7 8 10				IV

Figür 52
Güneybatı Anadolu Bölgesi Kalkolitik Dönem Figürin ve İdollerin Ele Geçtiği
Merkezlerin Yerleşim Tabakaları
(Yayınlarda Kullanılan C14 Tarihlerine ya da Buluntu Karşılaştırmalarına Dayanılarak
Hazırlanmıştır)

Güneybatı Anadolu merkezlerinden elde edilen insan tasvirleri, tabakalarına göre ele alındığında, natüralistik üslupta şekillendirilen örneklerin, Hacılar I ve Kuruçay 7-10. tabakasından geldiğini görmekteyiz. Hacıların II. tabakasından ise şematik veya yarı şematik insan tasvirlerinin belirginleşmeye başladığı dikkat çekmektedir. Kuruçay VI. tabakasından hem idol, hem de şematik figürinlerin bir arada kullanıldığı, Aphrodisias VIII, VII. tabaka, Makayası ve Karain mağaralarına ise, Erken Tunç Çağı I ve II. tabakalarında yoğun olarak ele geçen idol tiplerinin belirginleşmeye başladığı gözlenmektedir. Erken, Orta ve Geç Kalkolitik dönem buluntuları bir arada değerlendirildiğinde, tüm yerleşimler için toplam 26 adet natüralistik, 23 adet şematik figürin/idol ele geçtiği anlaşılmaktadır (Fig. 53).

Figür 53
Güneybatı Anadolu Bölgesi
Ele Geçen Figürin ve İdollerin Grafik Dağılımları

Hacılar ve Höyücek yerleşimlerinden ele geçen Erken Kalkolitik dönem figürinlerinin, büyük oranda natüralistik üslupta şekillendiğini görmekteyiz (Fig. 54). Her iki yerleşimde de Geç Neolitik dönem ile artan çanak çömlek sayısı ve kalitesi, Erken Kalkolitik dönemin son evrelerine doğru azaldığı ve kap formlarının açık formlara dönüştüğü dikkat çekmektedir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, Kuruçay 11. tabaka ve Hacilar VI. tabakanın yıkılmasından sonra aynı halkın yerleşimlerde iskânına devam ettiği, Kuruçay 8. Hacilar I. tabakada ise daha önce bu yerleşimlerde yaşayan halktan farklı nitelikte yaşam pratikleri olan toplulukların varlığı söz konusudur.

Yerleşimlerden ele geçen Erken Kalkolitik dönem figürinlerinin Neolitik dönemden bir miktar farklı ama benzer stilistik özelliklerle şekillendirilmeye devam ettiğini görmekteyiz. Özellikle Hacilar II. tabakada ele geçen ayakta durur pozisyondaki dişil figürinler, hala dolgun ve steotopik özellikler göstermeye devam etmektedir. Kuruçay yerleşiminde de 10-7. katlar arasında figürin sayısının Geç Neolitik döneme göre fazlaştığını görmekteyiz. Yerleşimden gelen çanak çömlek buluntularına paralel olarak yerleşimlerin Erken Kalkolitik döneminde görülen benzerlik, figürinlerin yapılarında da benzer üslup anlayışına gidildiğini göstermektedir. Her iki yerleşim için ortak çanak çömlek atölyesi fikri, figürinler için de geçerli olabilir. Kuruçay'dan ele geçen çok sayıdaki baş parçası, Hacilar yerleşiminin Geç Neolitik dönemden itibaren standart olarak uygulanan formlarla

tamamen aynı özellikler göstermektedir. Yerleşimlerin her ikisinde de Neolitik dönemin ilk evrelerinden beri görülen, katı kuralla bağlı olarak, standartların dışına çok fazla çıkmayan bir üslup anlayışı, ya çanak çömlek ve figürinlerin yapımlarının küçük bir grubun elinde olduğunu ve zamanla diğer nesillere aktarıldığını ya da yerleşim sakinlerinin bilinçli olarak aynı formları sürekli tekrar ettiğini düşündürmektedir.

Her iki yerleşimde de ayakta tasvir edilen figürin bulunmaktadır. Bu figürinler, Neolitik dönemde Anadolu'nun neredeyse tümünde görmeye alışık olduğumuz standartlarda, kolları dirsekten kıvrılarak göğüslerini tutar pozisyonda gösterilmişler, göğüsleri ve vulva bölgeleri vurgulanmış ve göbek şişkinliği belirtilmiş olarak karşımıza çıkarlar.

Hacılar yerleşimi Erken Kalkolitik I. katında ise figürinlerde şematik unsurlar belirginleşmeye başlamaktadır. Bazı figürinlerde kollar yine dirseklerden kıvrılarak, göğüslerin üzerinde gösterilir ve göğüsler belirgindir; ancak figürinlerin hem oturarak, hem de ayakta tasvir edilen tiplerinde bacaklar artık işlenmeden bırakılmaya başlanmış, ya çuval şeklinde bitirilmiş ya da masif tek parça halinde bırakılarak kazıma çizgileriyle vulva bölgesi belirtilmiştir. Bu tabakada kolların yanlarda konik çıkıntılarla gösterildiği figürinler de çoğunluktadır. Bu figürinlerde göğüsler genelde belirgin değildir. Yerleşimin I. tabaka örnekleri, genelde Tesalya bölgesi figürinlerinin form ve stilistik özellikleri ile yakın benzerlik içerisindedir.

	Erken Kalkolitik II	Erken Kalkolitik I
Hacılar		
Kuruçay Erken Kalkolitik		

Figür 54
Hacılar-Kuruçay
Erken Kalkolitik Dönem Natüralistik Figürinleri

Hacıların Erken Kalkolitik dönem I. tabakası buluntuları arasında ele geçen figürinler arasında sadece bir adet örneğin başı sağlam durumdadır (Fig. 55); ancak bu figürin ağız kısmının derin bir yarıkla gösterilmesi özelliği ile yerleşimin ve Neolitik dönemden itibaren tüm bölgenin katı kurallarından bir tanesinin yıkıldığının göstergesi olabilir. Nitekim bu aşamadan sonra yerleşim terk edilmiş ve bir daha yerleşilmemiştir.

Figür 55
Hacılar Erken Kalkolitik II Figürini

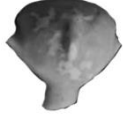
Bölgede ele geçen şematik figürin ve idollerin büyük çoğunluğu ise Geç Kalkolitik döneme tarihlenmektedir (Fig. 56). Erken Kalkolitik dönem ile yaklaşık olarak 1500 yıl zaman aralığı olan bu dönemde, Kuruçay'ın natüralistik üslupta şekillendirilen ve Geç Kalkolitik dönem 6A tabakasından gelen⁸²⁵, oturur pozisyonda tasvir edilmiş, tek steatopik özellikler gösteren üç boyutlu figürini dışında, artık steatopik dişil figürinlerin kullanılmadığını görmekteyiz. Söz konusu figürin, bölgenin Geç Neolitik dönem figürinleri ile yakın benzerlik içerisindedir. Yerleşimlerden ele geçen diğer buluntular ise form açısından birbirinden ayrılmaktadır. Geç ve Orta Kalkolitik dönemin ilk evresine tarihlenen 17 adet idol mevcuttur. Kuruçay yerleşiminin Geç Kalkolitik dönemin, geç yerleşmelerinin

---

⁸²⁵ Duru 2008, 142

yıkıntıları arasından ele geçen pişmiş toprak idol dışında, tamamı taş ya da mermer kullanılarak yapılmıştır.

Kalkolitik	Kuruçay	Karain Mağarası	Makayası Mağarası	Aphrodisias	Çine Tepecik
Geç					
Orta					

Figür 56
Güneybatı Anadolu Bölgesi Kalkolitik Dönem İdolları

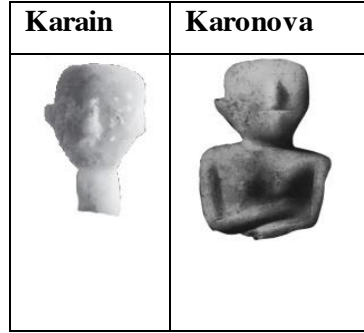
Kuruçay yerleşiminden elde edilen iki adet idol/pendant bölgede Kalkolitik döneme tarihlenen tek örneklerdir. İki boyutlu, yassı olarak yapılmış bu örnekler, kadın bedeninin aşırı şematize edilmiş hali olarak tasarlanmışlardır. Pendantların üzerinde bulunan askı delikleri, muhtemelen kişilerin boynuna asması ya da yanında taşınması için tasarlanmıştır. Neolitik dönemde de karşımıza çıkan bu tip pendantlar ve Kalkolitik dönemden itibaren görülmeye başlanan halka idolleri ortak bir sınıfa koyarsak, bu tip buluntuların kişiye özel, taşıyana uğur getirecek, onu koruyacak ya da özel törenlerde sadece özel kişilerin kullanmış olabileceği nesnelere olarak yorumlayabiliriz.

Çine Tepecik, Malkayası Mağarası'nda Erken Kalkolitik, Karain Mağarası'nda Orta Kalkolitik ve Aphrodisias'ta Geç Kalkolitik dönem tabakalarından gelen Kilia tipi idoller, Çukuriçi yerleşimi ile birlikte, Batı Anadolu'da bu tip buluntuların tabakalardan ele geçen en erken örnekleridir. Kilia tipi figürinlerin tarihlendirilmesi hala sorun olmakla birlikte her iki yerleşimden de gelen çanak çömlek buluntuları göz önünde bulundurulduğunda, Kilia tipi figürinleri Kalkolitik döneme ait buluntular olarak tarihlemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Karain'de II. tabakadan ele geçen çanak çömleklerin genelde grimsi kahverengi, siyah renkli olup, Beşik-Sivritepe'den iyi bilinen perdah bezemenin varlığı ve form olarak, büyük boyutlu, düz veya hafif dışa çekik ağızlı sığ ve dikey ağız kenarlı omuzlu çanak formunda olduğu görülmektedir⁸²⁶. Çine-Tepecik'te ise Batı Anadolu ve Ege'den bilinen perdah bezemeli yüzey rengi gri çanaklarda, panellere ayrılmış kafes bezeme, bu buluntu grubunda sık karşılaşılan bezeme anlayışı olarak dikkati çekmektedir. Geniş bir coğrafi dağılım alanında görülen bu tür kaplar, Batı Anadolu'da Gülpınar, Beşik-Sivritepe, Kumtepe IA, Malkayası Mağarası, Ege adalarında ise, Samos-Tigani, Kalymnos -Vathy III merkezlerinde görülmektedir⁸²⁷. Karain Mağarası II. tabaka buluntuları arasında yer alan Kilia Tipi örneklerden bir tanesi, Bulgaristan-Karonova örneği ile yakın benzerlik içerisindedir (Fig. 57).

---

⁸²⁶ Seeher 1988, 223

⁸²⁷ Günel 2013, 19

Figür 57
Karain-Karonova Kilia Tipi İdol/Figürin

Karonova'daki figürin Kilia tipi buluntulara baş ve yüzün işlenişi açısından benzemesine karşın vücudunun plastik formda şekillendirilmesi ile bu buluntulardan ayrılmaktadır. Karain örneğinin sadece baş kısmının ele geçmesi nedeniyle vücut şekillendirilmesi ile ilgi yorum yapamamakla birlikte, bu tip örneklerin Kalkolitik dönem için benzer olduklarını söylemek yanlış olmaz.

Kuruçay yerleşimi Geç Kalkolitik, Malkayası Mağarası Orta Kalkolitik dönem buluntuları arasında yer alan iki adet mermer idol ise Keman Biçimli-Beycesultan tipi idollere benzerliği ile dikkat çekmektedir. Kuruçay yerleşimi idolünün alt kısmının nasıl tamamlandığını bilmemekle birlikte, mermerden yapılan bu tip idollerin şematik bacaklarla belirtildiği örnekler, Geç Kalkolitik dönemde, Can Hasan⁸²⁸, Burdur/Aktaş Höyük⁸²⁹ gibi yerleşimlerle, Ege'de Tesalya'da⁸³⁰ karşımıza çıkmaktadır. Mermerden yapılan ve genelde üzerlerinde cinsiyet ibaresi bulunmayan iki boyutlu bu tür insan tasvirleri, daha çok Anadolu'da Erken Tunç Çağ'da yoğun olarak karşımıza çıkarken, Ege Adaları için, Kiklad figürinlerinin öncüsü olarak kabul edilirler⁸³¹. Malkayası Mağarası örneği ise Beycesultan Tipi-Keman Biçimli idollerin daha kaba ve köşeli hatlara sahip bir örneğidir diyebiliriz. Anadolu'da Beycesultan tipi idollerle aynı formda fakat daha özensiz, kaba hatlara sahip iki adet idol, Suluca Höyük "D" alanında, Erken Tunç Çağ'a tarihlenen VI. tabakadan

⁸²⁸ Bilgi 2012, 180

⁸²⁹ Bilgi 2012, 180

⁸³⁰ Skafida 2008, 519; Orphanidis-Malakasioti 2011, 224-226

⁸³¹ Skafida 2008, 520

gelmiştir. Yassı vücutları kabaca 8 biçimde olup kaba üçgen biçimli başlara sahip idollerin birisi mermer, diğeri pişmiş topraktan yapılmıştır.

Figür 58
Beycesultan Tipi İdol

Benzer formda bir başka idol, Gavurhöyük'ün yine Erken Tunç Çağ tabakasında, bir çocuk mezarında bulunmuştur⁸³². Ege'de Ayio Gala'nın Kalkolitik dönem tabakaları arasında yer alan Beycesultan tipi idol de, Malkayası Mağarası buluntusu ile paralellik içerisindedir (Fig. 58). Daha önce de belirttiğimiz üzere, Kiklad figürinlerinin proto tipi olarak yorumlanan ve tarihleri, MÖ 4500 yıllarına kadar geriye giden bu örnekler⁸³³, Ege'de Galabnik⁸³⁴, Tsangli'de⁸³⁵ ve Grit Mallia'da⁸³⁶, benzer şekilde pişmiş topraktan yapılan şematik figürinler de, keman biçimli idollerin özellikleri ile oldukça benzerdir. Kesin olmamakla birlikte, incelenen merkezlerin Kalkolitik tabakalarından elde edilen ve Ege adalarında Erken Tunç Çağ'ın öncesine tarihlenen Beycesultan tipi idollerin benzerlerinin, Kilia tipi idoller gibi Anadolu'nun kıyı şeridi ve güneybatısında Erken Tunç Çağ'dan önce görülmeye başladığı ve Erken Tunç Çağ I ile birlikte İç Batı Anadolu'da çoğalarak devam ettiği öne sürülebilir.

⁸³² Meriç 1989, 180; Meriç 1993, Res: 2, 4

⁸³³ Getz-Preziosi 1988, 46-50

⁸³⁴ Todorova vd. 1993, 164

⁸³⁵ Ucko 1962, 51, Fig: 4

⁸³⁶ Branigan 1971, 58

Aphrodisias'ın Geç Kalkolitik dönem tabakalarından gelen “*Pebble Form*” olarak adlandırılan⁸³⁷ idol tipi ise, çakıl taşının doğal formundan yararlanılarak, üzerinde çok az ya da hiç düzeltme yapılmadan elde edilen buluntulardır. Bu tip buluntular, Ege'de, Antiparos ve Saliagos'ta, Akrotori'de⁸³⁸ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmakta⁸³⁹ ve hem Aphrodisias'ın Erken Tunç Çağ tabakalarında hem de Anadolu Erken Tunç Çağ merkezlerinde kullanılmaya devam etmektedir.

Karain H9 plankaresinden gelen şematik figürinin yakın benzerleri Anadolu'da özellikle Çatalhöyük'te yoğun olarak ele geçmektedir. Kalkolitik dönemde de karşılaşılan bu tip örnekler, İç Anadolu Bölgesi'nde Köşk Höyük yerleşimi, H/13 plan karesi VI. evden ele geçmiştir⁸⁴⁰. Köşk Höyük Kalkolitik seviyelerinden elde edilen örnek, Karain figürinine göre daha sivri bir başa sahiptir. Bu tip pişmiş topraktan yapılan ve gelişigüzel şekillendirilmiş şematik figürinler, Makedonya'da Neolitik dönem yerleşimlerinden Tumba Madjari⁸⁴¹, Martina⁸⁴², Tesalya'da Doxaras I⁸⁴³, Magoula Panagou⁸⁴⁴, da karşımıza çıkmaktadır.

Kuzeybatı Anadolu

Kuzeybatı Anadolu'da, Uğurlu-Zeytinlik, Gülpınar, Kumtepe, Beşik-Sivritepe, Orman Fidanlığı, Aktopraklık ve Ilıpınar olmak üzere toplam 7 merkezde Kalkolitik döneme ait, figürin ya da idol ele geçmiştir. Bu merkezlerden elde edilen insan tasvirleri, tabakalarına göre ele alındığında, natüralistik üslupta şekillendirilen örneklerin Erken Kalkolitik döneme tarihlenen, Uğurlu-Zeytinlik, Aktopraklık ve Orman Fidanlığı yerleşiminde yoğunlaştığını görmekteyiz (Fig. 59).

---

⁸³⁷ Renfrew 1969, 5

⁸³⁸ Sotirakopoulou 1998, 110, 111

⁸³⁹ Evans-Renfrew 1968, Fig: 88; Renfrew 1969, 5

⁸⁴⁰ Öztan vd. 2006, 380-388

⁸⁴¹ Pejoska 2009, 152

⁸⁴² Heurtley 1939, 165

⁸⁴³ Orphanidis-Gallis 2011, 132

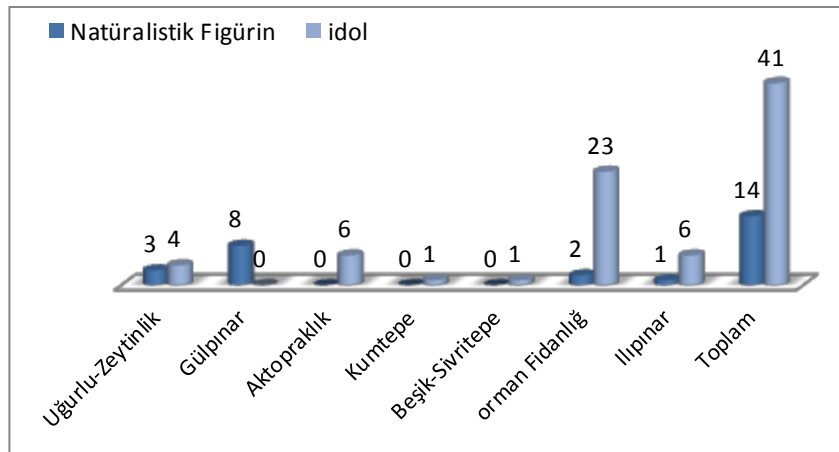
⁸⁴⁴ Orphanidis-Gallis 2011, 131

Kalkolitik	Uğurlu Zeytinlik	Gülpınar	Kumtepe	Beşik-Sivritepe	Orman Fidanlığı	Aktopraklık	Ilıpınar
Geç			IB				
Orta	II	III-II-I	IA	Beşik-Sivritepe	VII VI		
Erken	III				I-V	Site B	VA-B

Figür 59

Kuzeybatı Anadolu Bölgesi Kalkolitik Dönem Figürin ve İdollerin Ele Geçtiği Merkezlerin Yerleşim Tabakaları
(Yayınlarda Kullanılan C14 Tarihlerine ya da Buluntu Karşılaştırmalarına Dayanılarak Hazırlanmıştır)

Bölgeden ele geçen figürinlerden 14 tanesi natüralistik üslupta 41 tanesi ise şematik üslupta şekillendirilmiştir (Fig. 60). Ele geçen 55 adet figürin ve idolden, 45 tanesi Erken Kalkolitik, 10 tanesi ise Orta Kalkolitik döneme tarihlenmektedir. Yerleşimlerin geneline baktığımızda Erken Kalkolitik dönem tabakalarından elde edilen buluntuların çoğunlukta olduğu dikkat çekmektedir.

Figür 60

Kuzeybatı Anadolu Bölgesi
Ele Geçen Figürin ve İdollerin Grafik Dağılımları

Bölgede figürin ve İdollerin ele geçtiği merkezleri, Erken ve Orta Kalkolitik dönem olarak ayırdığımızda, Erken Kalkolitik dönem natüralistik figürinlerinin geneline yakının ayakta durur pozisyonda tasvir edildiği ve Neolitik dönem buluntuları ile benzer özellikler gösterdiği dikkat çekmektedir. Ayakta durur pozisyondaki üç figürininin de kollarının birbirinden farklı pozisyonda tasvir edildiği görülmektedir (Fig. 61).

Uğurlu Zeytinlik	Orman Fidanlığı	Aktopraklık	Ilıpınar
III 	I-V -	Site B -	VA-B

Figür 61
Kuzeybatı Anadolu Erken Kalkolitik Dönem Figürinleri

Uğurlu-Zeytinlik III. tabakadan gelen figürinin duruş pozisyonu Anadolu tipi figürinlerden oldukça farklıdır. Bu tipte, elleri karın bölgesi ve karın bölgesinin hemen altında duran figürinler Tesalya'da karşımıza çıkarken, Batı Makedonya'da Porodin yerleşiminde⁸⁴⁵ her iki eli de vulva bölgesinde gösterilen yarı oturur pozisyonda bir figürin bulunmaktadır.

Ilıpınar örneği ise, Uğurlu-Zeytinlik figürininden tamamen farklıdır. Silindirik formda, birbirinden ayrı olarak şekillendirilen bacakları olan figürinin yüz detayları, gözlerinin çift çizgi kazıma ile tasviri ve alınının üzerindeki saç buklesi benzeri çıkıntı, Ulucak Höyük IVb katı buluntuları arasından gelen dişil figürinde de

⁸⁴⁵ Grbić vd. 1960, Fig: XXXI

mevcuttur. Staróevo Kültürü'nde, Staróevo⁸⁴⁶ ve Vinkovci⁸⁴⁷ yerleşiminde gözlerin çift kazma çizgi ile gösterildiği, uzun yüzü figürinler bulunmaktadır.

Hem Uğurlu, hem de Ilıpınar yerleşiminden gelen ve ayakta durur pozisyonda gösterilen figürinler, stilistik özellikler açısından birbirinden tamamen farklı olsa da, Anadolu özelliklerinden çok Balkan özelliği göstermeleri açısından benzerdirler.

Oturur pozisyonda gösterilen iki adet figürin ise yine Uğurlu-Zeytinlik yerleşiminden gelmektedir. Bacak ve kalçaların işlenişi açısından benzer olan bu figürinler, Geç Neolitik dönem figürinleri ile benzer özellik göstermektedir. Steatopik olarak nitelendirebileceğimiz bu örnekleri, hem Anadolu, hem de Tesalya bölgesinde görmek mümkündür.

Erken Kalkolitik dönemin sayıca çoğunlukta olan şematik figürinlerine baktığımızda, tamamına yakınının yarı-şematik olarak şekillendirildiğini görmekteyiz (Fig. 62). Genelde ayakta durur pozisyonda gösterilen bu figürinler, çok benzer stilistik özellikler göstermektedir. Tüm örneklerde bacaklar işlenmeden bırakılarak, belden aşağısı silindirik formda, yere doğru hafif genişleyerek devam eder ve düz bir şekilde kesilerek zemine oturtulur. Bu tip figürinler, çuval vücutlu idollere benzerler; ancak onlardan farklı olarak belden aşağıda kalan bölümleri uzundur ve yere düz basarlar. Bu tip figürinlerin kolları çoğunlukla yanlarda konik çıkıntılar olarak gösterilir. "T" şekilli figürinler olarak da adlandırılan bu örneklerin form açısından benzeri, Hoca Çeşme, Balkanlarda ise, Karanovo'da⁸⁴⁸, Kurilo Kremenitsa⁸⁴⁹, Vinča⁸⁵⁰, Topolnica⁸⁵¹ ve Makedonya'da Mandalo'nun Geç Neolitik dönem katlarında bulunmaktadır. Aşağı Pınar 7-8. tabakasında⁸⁵² ise steatopik özellikler gösteren; fakat bu tip figürinlerin öncüsü olabilecek figürinler bulunmaktadır.

---

⁸⁴⁶ Тодорова- Вайсов 1993, 193

⁸⁴⁷ Тодорова- Вайсов 1993, 193

⁸⁴⁸ Тодорова- Вайсов 1993, 196, 197

⁸⁴⁹ Вайсов 1984, 39,40; Тодорова- Вайсов 1993, 196; Petrović-Spasić 2013, 26,27

⁸⁵⁰ Тасић 2008, 156,157

⁸⁵¹ Тодорова- Вайсов 1993, 197; Koukouli-Chryssanthaki vd. 2007, 75

⁸⁵² Özdoğan 2013, 257, Fig: 133

İlpinar V. tabakadan gelen iki adet bacak parçası ise belden aşağısı kütleli olarak şekillendirilen figürinlerden stil açısından, çok az farkla karşımıza çıkmaktadır. Bu figürinler, ilk örneklerde olduğu gibi yine masif kütleli bacaklara sahiptir; “ayrık/bölünmüş bacaklı” olarak da isimlendirilen bu figürinlerin bacak ayrımları, ya bir derin yarıkla ya da çizgi ile bölünmektedir. Bazen boya bezemeli olarak karşımıza çıkan bu örneklerin benzerleri, Yunanistan’da Dimini⁸⁵³, Nemea bölgesi⁸⁵⁴, Bulgaristan Kurilo Kremenitsa⁸⁵⁵ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır.

Kuzeybatı Anadolu ve Trakya için Neolitik dönemden itibaren benzer özellikler gösteren bu tip örnekler, bölgenin Balkan kültürleri ile paralellliğini göstermesi açısından önemlidir.

Erken Kalkolitik döneme ait idoller ise Uğurlu-Zeytinlik ve Aktopraklık yerleşiminden gelmektedir. Bölgeye yabancı olan ve Anadolu’da yalnızca Uğurlu III. tabakada karşılaştığımız bu örnek armut şekilli olarak da adlandırılmaktadır. Tesalya’da paralelleri ile karşılaştığımız bu tip örneklerin en yakın benzerleri, Kyparissia 1 /Magoula Diodion⁸⁵⁶, Doxaras⁸⁵⁷, Zappeio⁸⁵⁸ gibi yerleşimlerde mevcuttur. Yerleşiminin bir diğer şematik figürinlerin ise, deniz kabuğundan yapılmış bir sokma başa aittir. Sokma başlı figürinlerin omuzları arasındaki deliklere oturtulan ve portatif olarak, takılıp çıkarıldığı düşünülen, kemikten, mermer ya da benzer taşlardan yapılan, bazen boya veya kazıma bezemeli olarak karşımıza çıkan bu figürinler, Neolitik dönemden itibaren hem Anadolu’da⁸⁵⁹ hem de Tesalya’da, Platomagoula⁸⁶⁰, Rachmani⁸⁶¹ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır.

---

⁸⁵³ Souvatzi 2008, 131

⁸⁵⁴ F. Cherry vd 1988, 169

⁸⁵⁵ Вайсов 1984, 39,40; Тодорова- Вайсов 1993, 196; Petrović-Spasić 2013, 26,27

⁸⁵⁶ Orphanidis-Gallis 2011, 383

⁸⁵⁷ Orphanidis-Gallis 2011, 383

⁸⁵⁸ Orphanidis-Gallis 2011, 378

⁸⁵⁹ Bilgi 2012, 111

⁸⁶⁰ Orphanidis-Malakasioti 2011, 163

Aktopraklık Erken Kalkolitik dönem idollerinden ilki stil özellikleri açısından çuval vücutlu idoller ile benzerdir. Bu tip idoller Anadolu'da Neolitik dönemden itibaren görülmeye başlamıştır; fakat Kalkolitik dönem buluntuları, Neolitik dönemdeki benzerlerine göre daha uzun vücut formlarına sahiptir. Figürinin çok yakın benzeri Höyücek'te KAD'nin kutsal alanları yıkıntı molozu içerisinde ele geçmiştir. Balkanlarda, Vinča yerleşimi⁸⁶² ile Karanovo IV. tabaka ile çağdaş, Karasura'da⁸⁶³ ve Knossos'un Erken Neolitik katlarında⁸⁶⁴ da bu tip figürinler görmek mümkündür. Kemikten yapılan ikinci idol ise, İnce kesitli, düz yüzeyli ve dikdörtgen formudur. Bu tip şematik figürinler, taş, mermer gibi malzemeden yapıldığı gibi bazen pişmiş topraktan yapılan örnekleri ile de karşılaşılmaktadır. Neolitik dönemden itibaren görülmeye başlanan, Kalkolitik dönemde üslup açısından küçük farklarla değişikliğe uğrayan ve ETÇ'de de Kıta Yunanistan, Balkanlar ve Anadolu'da sıkça karşılaşılan, insan bedeninin aşırı derecede şematize edilmesiyle oluşturulan bu figürinler, muhtemelen aynı amaca hizmet ediyor olmalıdır.

Anadolu coğrafyasında bir benzeri olmayan ve ayrık olarak nitelendirilebileceğimiz bir idol ise Aktopraklık yerleşiminden ele geçmiştir (**Levha KD-32/1**). Silindirik formda, kolsuz, uzun bir beden ve birbirine bitişik olarak şekillendirilmiş, kalın bacaklar olmak üzere tek parça halinde işlenen bu figürin, yine insan bedeninin aşırı derecede şematize edilmesiyle oluşturulmuştur. En yakın benzeri, Knossos'un Geç Neolitik tabakalarından⁸⁶⁵ ele geçmiştir (**Levha KD-33/3**).

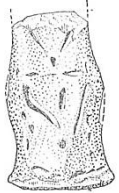

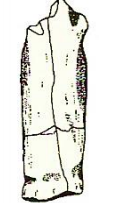

⁸⁶¹ Bailey 2005, 156, Fig: 7.4

⁸⁶² Игњатовић 2008, 235; Tasić 2011, 155, 156

⁸⁶³ Тодорова- Вайсов 1993, 201

⁸⁶⁴ Уско 1962, 48

⁸⁶⁵ Уско 1962, 48

Kalkolitik	Uğurlu Zeytinlik	Orman Fidanlığı	Aktopraklık	Ilıpınar
	III	I-V	Site B	VA-B
Erken				
				
				
				
				
				

Figür 62
Kuzeybatı Anadolu Erken Kalkolitik Dönem Şematik Figürin/İdoller

Kuzeybatı Anadolu Orta Kalkolitik dönemi ise, Erken Kalkolitik dönemden farklı özellikte insan tasvirleri söz konusudur (Fig. 63). Bölgede, Gülpınar, Kumtepe IA, Beşik-Sivritepe yerleşimleri ile temsil edilen bu dönem, kültürel bir bütünlük içinde değerlendirilmektedir. Söz konusu bu yerleşimlerde yapılan araştırmalara göre Kumtepe IA'nın tarihi MÖ 5. binin ilk yarısına çekilmektedir. Kumtepe IA, C14 sonuçlarına göre, MÖ 4805-4370 zaman aralığını vermektedir. Benzer bir şekilde Beşik-Sivritepe için yapılan C14 sonuçları, MÖ 4780-4500 yıllarına aittir. Bu bağlamda Gülpınar'da bulunmuş olan perdah bezemeli çanak çömlek örnekleri için, Kumtepe ve Beşik-Sivritepe'ye göre yaklaşık olarak bir tarihlendirme öne sürülmektedir. Buna göre Gülpınar, Beşik-Sivritepe, Kumtepe IA aynı kültür evresi olarak değerlendirilebilir⁸⁶⁶. Genel olarak el yapımı çok iyi perdahlı grimsi-siyah veya grimsi- kahverengi çanak çömlek geleneğinin belirgin olduğu, tek kulplu boyunlu ve geniş gövdeli çömlekler ile halka dipli ve boynuz kulplu kâselerin çoğunlukta olduğu dikkat çekmektedir. Sayısal açıdan bakıldığında çanak çömlekler arasında en yaygın formun kazıma bezemeli yüksek kulplu çanaklar olduğu görülmüştür. Boynuzlu tek kulplu ve halka dipli kâseler ise sayısal açıdan en yaygın formlardan biridir. Bunların yanı sıra çeşitli formlarda boyunlu çömlekler dikkat çekmektedir. Perdah bezeme genellikle yüksek kaideli meyveliklerin, halka dipli kâselerin ve derin çanakların iç kısımlarında ve boyunlu çömleklerin omuz kısımlarında görülmektedir⁸⁶⁷. Benzer çanak çömlekler, Ege'de Geç Neolitik dönemde, Zas Mağarası, Ayios Sostis, Tigani, Emporio ve Kephala, ve Kıta Yunanistan'da Tsangli, Arapi, Franchthi Mağarası'nda görülmektedir⁸⁶⁸.

Kalkolitik dönemde, Gülpınar yerleşiminden 8, Kumtepe IA ve Beşik-Sivritepe'den birer tane olmak üzere toplam 10 adet figürin ve idol ele geçmiştir. Bu buluntulardan Gülpınar örnekleri natüralistik formda baş parçaları ile temsil edilirken, Kumtepe IA ve Beşik-Sivritepe örnekleri Kilia tipi idollere aittir.

---

⁸⁶⁶ Özdoğan 1993, 183; Takaoğlu 2007, 347

⁸⁶⁷ Özgünel-Kaplan 2008, 410

⁸⁶⁸ Takaoğlu 2006, 309

Kalkolitik	Gülpınar	Kumtepe	Beşik-Sivritepe
Geç		IB	
	III-II-I	IA	Beşik-Sivritepe
Erken/Orta			
			
			
			

Figür 63
Kuzeybatı Anadolu Orta Kalkolitik Dönem Figürin ve İdoller

Gülpınar yerleşiminden gelen 8 adet baş birbirinden oldukça ayrı tip ve stilistik özellikte şekillendirilmiştir. Tamamı pişmiş topraktan şekillendirilen bu örneklerin Anadolu'da Geç Neolitik ve Kalkolitik dönemde bir benzeri bulunmamakla birlikte, tüm örnekler tamamen Balkan özellikleri göstermektedir. Örneklerden ikisi dışında başlar arasında bir stil birliği yoktur. Üçgenimsi, dörtgen, yuvarlak ve uzun dikdörtgen formda olmak üzere dört farklı baş tipi dikkati çekmektedir. Bir örnekte gözler aplike kabartma şeklinde badem formunda gösterilirken, gözlerin geneli kazıma çizgilerle vurgulanmıştır. Figürinlerden yedisinde ise kaşlar kabartma şeklinde belirgindir. Anadolu'da bir benzeri ile karşılaşılmayan ve ayrıksı olarak nitelendirebileceğimiz, değişik form ve tipteki,

başlardan ikisi, matem tutan figürin olarak da adlandırılan⁸⁶⁹ örneklerdir. Form açısından farklı özelliklere sahip bu buluntular, burnunun sağ ve sol tarafında, gözlerinden aşağıya doğru inen ve gözü oluşturan çizgilerden daha ince kazımlarla yapılmış, figürinin ağlıyormuş gibi görünmesini sağlayan çizgiler nedeniyle ağlıyormuş izlenimi uyandırmaktadır. Takaoğlu, bu tip figürinlerin, Hoffman'ın Erken Kiklad boyalı ya da çizgi bezemeli figürinleri için önerdiği gibi, cenaze törenleri sırasında yas tutan insanları temsil ediyor olabileceğini öne sürmekte; ancak figürinin buluntu yerinin “Çukur K” olarak adlandırılan ve içerisinde hayvan kemiği, keramik parçaları, öğütme taşları gibi evsel buluntuların olduğu bir alandan geldiğini, böylesi bir önermenin en azından şimdilik Gölpinar örneği için spekülasyondan öteye gidemeyeceğini söylemektedir⁸⁷⁰. Bu örnekleri Vinça yerleşiminde ele geçen figürinler⁸⁷¹ ile karşılaştırmak mümkündür. Bu figürinler, değişik şekillerde karşımıza çıkarken, gözyaşı için yapılan kazıma çizgilerin, büyük ihtimale zamanla gözün kendi formuna dönüştüğü ve kendi içerisinde geliştiği öne sürülebilir. Nitekim Vinça örnekleri için yapılan yorum, “ağlayan” ya da “matem tutan” figürinler olma olasılıkları değil, gözlerin, erken tarihlerde köşeli bir hatla yapıldığı, yapım teknikleri ve plastik uygulamalar değiştikçe, köşeli hatların kapanarak badem şeklinde vurgulanan gözlere dönüştüğüdür⁸⁷². Örneklerden bir tanesinin form ve plastik özellikler açısından çok yakın benzeri Tesalya'da, Zoodochos Pigi/Farsala 1⁸⁷³ yerleşiminde bulunmaktadır. Yerleşimin kendi içerisindeki buluntularla olan farkı göz önünde bulundurulduğunda, belki tamamen tesadüf olabilecek, nereyse aynı elden çıkmışçasına benzer olan bu iki figürin ile ilgili yorum yapmak oldukça güçtür (Fig. 64).

---

⁸⁶⁹ Takaoğlu 2006, 306

⁸⁷⁰ Takaoğlu 2006, 307

⁸⁷¹ Игњатовић 2008, 209, 212, 213, 210

⁸⁷² Тазић 2008, 144, 145

⁸⁷³ Orphanidis-Gallis 2011, 179

Figür 64
Gülpınar- Zoodochos Pigi/Farsala 1
Figürin Başları

Kumtepe IA ve Beşik-Sivritepe'den gelen Kilia tipi idollerin tabakaları göz önünde bulundurulduğunda, yerleşimlerden alınan C14 sonuçlarına göre, MÖ 4805-4370 ve MÖ 4780-4500 yıllarına tarihlendirilmektedir. Çine Tepecik, Malkayası Mağarası, Karain Mağarası ve Aphrodisias Kalkolitik dönem tabakalarından gelen Kilia tipi idoller, Orta Batı Anadolu'da bulunan Çukuriçi yerleşimi ile birlikte, Batı Anadolu'da bu tip buluntuların tabakalardan ele geçen erken örneklerindedir. Toplam yedi yerleşimde Kalkolitik dönem tabakalarından gelen Kilia tipi idoller, hala bazı soru işaretleri olsa da, yerleşimlerden gelen çanak çömlek verileri ve paralellikleri de göz önünde bulundurulduğunda, kabaca Orta Kalkolitik dönemin erken evrelerinden itibaren görülmeye başlanmıştır diyebiliriz.

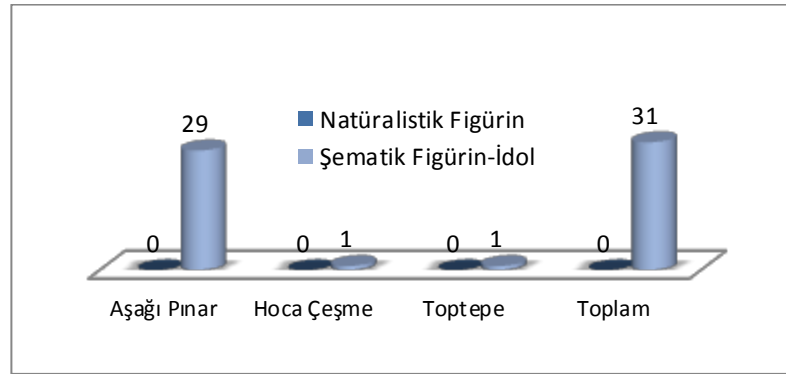
Trakya

Trakya'da, Aşağı Pınar, Hoca Çeşme ve Toptepe olmak üzere toplam 3 merkezde Kalkolitik döneme ait, figürin ya da idol ele geçmiştir. Aşağı Pınar ve Hoca Çeşme örneklerini Erken Kalkolitik dönemin son evresine - Orta Kalkolitik döneme, Toptepe yerleşimine ait örnekleri ise Orta Kalkolitik dönemin sonuna tarihlendirmek mümkündür (Fig. 65).

Kalkolitik	Aşağı Pınar 5-2	Hoca Çeşme	Toptepe
Orta	5-2	1	3-5
Erken	6		

Figür 65
Trakya-Kalkolitik Dönem Figürin ve İdollerin Ele Geçtiği
Merkezlerin Yerleşim Tabakaları
(Yayınlarda Kullanılan C14 Tarihlerine Dayanılarak Hazırlanmıştır)

Yerleşimlerden ele geçen 31 adet figürinin tamamı şematiktir. Figürinlerin 29 tanesi Aşağı Pınar merkezinden gelmekle birlikte, Toptepe ve Hoca Çeşme merkezlerinde birer adet figürin ele geçmiştir (Fig. 66).

Figür 66
Trakya
Ele Geçen Figürin ve İdollerin Grafik Dağılımları

Daha önce de belirttiğimiz üzere Trakya, coğrafi konum olarak, Balkanların en doğu ucunu oluşturmaktadır. Neolitik dönemin başından itibaren Anadolu ile bazı paralellikler görülsede, özellikle kült eşyası, statü objesi gibi akla gelecek tüm unsurların paralelleri daha çok Balkanlar'da görmek mümkündür. Bölgedeki Geç Neolitik, Erken Kalkolitik dönem gelişimini izleyebileceğimiz tek merkez Aşağı Pınar yerleşimidir. Yaklaşık olarak MÖ 5600-4800 yılları arasına tarihlenen bu dönemde, mimari ve çanak çömlek özelliklerinde bir takım değişikliklerin olduğu gözlenmektedir. Orta Neolitik dönemin başına tarihlenen 4-2. tabakada yerleşimin küçüldüğü ve plan tipinin değiştiği, kuzey kesiminde 3. tabakadan itibaren çevirme

duvarı eklendiği anlaşılmaktadır. 3. tabakayla benzer özellikler sergileyen, 2. Tabakada ise konutların yapım tekniği ve planlarında bir takım değişiklikler söz konusudur⁸⁷⁴. Çanak çömlek buluntularında da mimariye koşut değişiklikler bulunmaktadır. 5. Evrede başlayan değişiklikler, kademeli olarak devam etmiştir. Önceki evrelerden farklı olarak gözlenen en belirgin özellik, açık renkli kapların yerini koyu yüzlü mallara bırakmasıdır. Ayrıca bu dönemde “cheese pot” olarak da tanımlanan pişirme kaplarının varlığı söz konusudur. Genel olarak Karanovo III-IV. evrede paralellikler kurulan bu dönemde, Doğu Balkan Kültürlerinin özelliklerini belirgin olarak görmek mümkündür⁸⁷⁵. Yerleşimin 3-2. Evresinde Toptepe buluntuları ile paralellik gösteren, kaplar görülmeye başlanmıştır. Bu tip kapların gerek mal gerekse yüzey işlemleri ile benzerlerinin Bulgaristan’ın doğusunda ve Orta Tuna Havzası’nda da izlenmesi, Aşağı Pınar merkezinin iki bölge arasında kalan ara bir bölge olarak tanımlanmasını sağlamıştır⁸⁷⁶.

Bölgede ele geçen Kalkolitik dönem şematik figürinlerini, ayakta durur pozisyonda tasvir edilenler, silindirik baş ve gövdeli şematik figürinler ve yassı gövdeli ayrıksı örnekler olarak üç grupta toplamak mümkündür (Fig. 67).

Aşağı Pınar ve Hoca Çeşme yerleşimi Kalkolitik dönem tabakalarından gelen şematik figürinlerden ayakta durur pozisyonda tasvir edilen ilk grubu, benzerlerini Kuzeybatı Anadolu’dan da takip ettiğimiz bacak kısımlarının silindirik, kütsel tek parça olarak tasvir edilen şematik figürinler oluşturmaktadır. Bulgaristan ve Kıta Yunanistan ve Makedonya’da karşılaşılan bu tip örnekler, Karanovo’da⁸⁷⁷, Kurilo Kremenitsa⁸⁷⁸, Samovodane⁸⁷⁹, Vinča⁸⁸⁰, Topolnica⁸⁸¹ ve Makedonya’da Mandalo’nun Geç Neolitik dönem katlarında bulunmaktadır.

---

⁸⁷⁴ Karul 2003, 120

⁸⁷⁵ Özdoğan 2007, 449-455

⁸⁷⁶ Özdoğan 2007, 466

⁸⁷⁷ Тодорова- Вайсов 1993, 196, 197

⁸⁷⁸ Вайсов 1984, 39,40; Тодорова- Вайсов 1993, 196; Petrović-Spasić 2013, 26,27

⁸⁷⁹ Vajsov 1998, 129

⁸⁸⁰ Тасић 2008, 156, 157

⁸⁸¹ Тодорова- Вайсов 1993, 197; Koukouli-Chryssanthaki vd. 2007, 75

Toptepe ve Aşağı Pınar Orta Kalkolitik dönem tabakalarından ele geçen⁸⁸² ve yerleşimdeki diğer örneklerle göre yoğun olarak karşılaşılan ikinci grubu silindirik formdaki figürinler oluşturmaktadır (**Levha KD-42/1-4; Levha KD-43**). Stilistik özellikler açısından birbirlerine çok benzeyen bu buluntu topluluğunun yerleşim genelindeki ortak özelliği ince uzun silindirik formda vücutları ve yine uzun silindirik formdaki başlarıdır⁸⁸³. Balkanlar'da Yasatepe⁸⁸⁴, Drama⁸⁸⁵, Karanovo⁸⁸⁶ gibi yerleşimlerde bu tipte uzun silindirik başlı figürinler yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağı Pınar, Orta Kalkolitik tabakalarından ele geçen⁸⁸⁷ silindirik figürinlerin diğer örnekleri de yassı gövde parçalarıdır. Yanlarda oval ya da geniş üçgenimsi formda açılan kolları ve küçük kabartı şeklindeki göğüsleri ile dikkat çeken bu figürinlerin genel özellikleri, silindirik boyunlu olmaları ve gövde kısmından sonra bel ve bacak bölümlerinin, ayaklara kadar silindirik formda devam etmesidir. Bu figürinlerde ayaklar işlenmeden bırakılarak, ya bacaklarla aynı kalınlıkta ya da hafif dışa açılarak kaide şeklinde son bulmakta ve zemine düz oturmaktadır. Anadolu'da Kalkolitik dönemde Orman Fidanlığı'nda benzeri ile karşılaşılan figürinlerin paralelleri, Balkanlar'da Samovodene⁸⁸⁸, Promachon II ve III. tabaka⁸⁸⁹, Karanovo⁸⁹⁰ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır.

Yerleşimden gelen ayrıksı örnekler ise, iki boyutlu olarak yorumlayabileceğimiz, dörtgen forma yakın, kolların karın bölgesinden kıvrılarak göğüs üzerinde gösterildiği, ellerin ve parmakların vurgulandığı şematik figürinlerdir (**Levha KD-41/1-3**). Aşağı Pınar yerleşiminde dört örnekle temsil edilen bu buluntular, stilistik özellikler açısından benzer olsalar da ufak detaylarla birbirinden ayrılırlar. Bu buluntular arasında diğerlerden farklı, yassı baş formu, uzun gaga

---

⁸⁸² Özdoğan-Parzinger-Karul 1998, 144; Özdoğan 2013, 266

⁸⁸³ Hansen 2001, 183; Hansen 2007, 204-206

⁸⁸⁴ Detev 1960, 34

⁸⁸⁵ Lichardus vd. 2000, Lev: 42

⁸⁸⁶ Georgiev 1961, Fig: 2; Hiptmair 1997, Lev: 115; Nikolov 2003, 58

⁸⁸⁷ Özdoğan-Parzinger-Karul 1998, 144; Özdoğan 2013, 266

⁸⁸⁸ Тодорова- Вайсов 1993, 202; Vajsov 1998, 129

⁸⁸⁹ Koukouli vd. 2007,

⁸⁹⁰ Тодорова- Вайсов 1993, 199; Nikolov 2003, 58

biçimli büyük burnu, konik formlu kolları ile dikkat çeken figürin, Bulgaristan'ın Karanovo IV ile çağdaş, Nova Zagora yerleşiminde⁸⁹¹ dikdörtgen formda şematize edilmiş vücutlu, gaga formunda burnu olan ve farklı tipte kazma bezemeli bir figürin, yakın özellikler göstermektedir. Bulgaristan'ın güneybatısı Vaksevo⁸⁹², Makedonya'da Anzabegovo IV. tabaka⁸⁹³ ve Karanovo⁸⁹⁴, Zelenikovo⁸⁹⁵ yerleşimlerinde benzer figürinler bulunmaktadır. Tesalya bölgesinde ele geçen figürinler arasında da Aşağı Pınar örneği ile benzer, gaga burunlu olarak şekillendirilen figürinler tespit edilmiştir.

Figürinlerin geneline baktığımızda, Trakya'da Neolitik dönemden itibaren başlayan Balkanlarla benzerliklerin, Kalkolitik dönemde de devam ettiği gözlenmektedir. Bölge, Kuzeybatı Anadolu ile kısmen paralel unsurlar gösterse de, benzer özelliklerin Balkanlarda da olması, Trakya'nın iki bölge arasında yer alan konumundan kaynaklanıyor olabileceği öne sürülebilir. Figürinlerin tamamına yansımayan ancak bazı ayırıcı özellikleri ile Ege ve Batı Anadolu ile kısmen benzeşen özellikleri az da olsa mevcuttur; fakat en azından figürin buluntuları için ortak bir kültür birliğinden söz etmek oldukça zordur. Bu durum Anadolu'nun kuzeybatısı dışında, Orta batı ve Güneybatı Anadolu için de geçerlidir. Çevre kültürlerle olan, ticari ilişkiler ya da başka etkenlere bağlı olarak bir takım ortak özelliklerin varlığı söz konusu olsa da, genel olarak kendi kültür bölgelerini oluşturmuş gibi görünmektedirler.

Batı Anadolu Kalkolitik dönem coğrafyası için söylenebilecek diğer nokta, Kulaksızlar Mermer Atölyesi'nde üretilen figürin, kap gibi ürünlerin üretimi, organizasyonu ve dağıtımı ve bunun için uzmanlaşmış bir sınıftan söz edebiliyor olmasıdır. Bu dönemde sosyo-ekonomik olarak tarım ve hayvancılığın yanında zanaatta uzmanlaşmanın olması ve bundan ekonomik kazanç elde ediliyor olması önemlidir. Sosyo-ekonomik olarak saygınlık, değiş tokuş ve sembolik temsili olan

---

⁸⁹¹ Тодорова- Вайсов 1993, 200

⁸⁹² Čochadžiev 2001, Fig: 92

⁸⁹³ Gimbutas 1976, 217

⁸⁹⁴ Nikolov 2003, 59

⁸⁹⁵ Sanev 2006, Fig: 12

ürünlerin yoğun üretimi, bölgede gelişmiş bir üretim sistemi ve dağıtım ağının var olduğunu ortaya koymaktadır⁸⁹⁶. Batı Anadolu'da Kalkolitik Çağ'da kentleşmenin henüz başlamadığı bir dönemde uzmanlık isteyen bir üretim organizasyonunun ve dağıtım sisteminin var olması oldukça önemlidir.

Diğer bir husus, Orta Batı Anadolu'da yer alan Liman Tepe, Bakla Tepe ve Ulucak Höyük gibi merkezlerin, coğrafi konumları itibarıyla hem Ege Adaları hem de İç Anadolu ile mevcut ilişkileri sağlamış olabileceğidir. Nitekim Liman Tepe'nin, Kiklad ve Ege adaları, Kıta Yunanistan ve İç Anadolu arasında köprü görevi görerek⁸⁹⁷, Gediz Vadisi ile İç Anadolu'ya açılmakta, limanı sayesinde de Ege Adaları ve Kıta Yunanistan'la bağlantı kurduğu belirtilmektedir⁸⁹⁸. Bakla Tepe, Tahtalı Çayı'nın kıyısında, Cuma Ovası'na egemen konumuyla, Küçük Menderes Vadisi ile bağlantılı olması nedeniyle önemli ve stratejik bir yerdedir. Yine Ulucak Höyük deniz kıyısına yakın bir yerde ve ovaya hâkim olan bir noktada kurulmuştur. Yerleşme kıyı ile iç bölgedeki ovalar arasında bağlantıyı sağlayan bir geçitte yer almaktadır⁸⁹⁹. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, Orta Batı Anadolu, hem Ege hem de iç bölgeler ile ilişki içerisinde kalarak, kültürler arası alış verişini sağlamış olmalıdır. Nitekim Neolitik dönemden itibaren süregelen, çevre kültür bölgelerinin varlığı ile bu alanda bambaşka bir kültür yaratmıştır.

---

⁸⁹⁶ Takaoğlu 2002, 71

⁸⁹⁷ Erkanal 2004, 115

⁸⁹⁸ Erkanal 1996, 76; Tuncel 2008 585

⁸⁹⁹ Derin-Öner 1997, 412

Kalkolitik	Aşağı Pınar 5-2	Hoca Çeşme	Toptepe
Orta			
			
			
			
			
Erken			
	6		

Figür 67
Trakya-Kalkolitik Dönem Figürinleri

Erken Tunç Çağ

Batı Anadolu'da, Ege Adaları, Kıta Yunanistan'ı, Kıbrıs, Balkanlar ve İç Anadolu ile Neolitik dönemden itibaren küçük ölçeklerde ticaret ile başlayan, Kalkolitik dönem sonlarında hız kazanan ve Erken Tunç Çağ'da gelişen ticari, ekonomik ve kültürel ilişkileri bölgede ele geçen maddi kültür varlıklarından ve bu varlıkların çevre bölgelerle olan paralelliklerinden izlenebilmektedir. Neolitik ve Kalkolitik dönemle kıyaslandığında, Erken Tunç Çağ merkezlerinden daha zengin ve gösterişli buluntular ele geçmesi, Erken Tunç Çağ toplumlarının sosyoekonomik olarak daha da zenginleşmiş ya da artan bilgi birikimi ve nüfusun doğal sonucu olarak hammadde ihtiyacı, sosyoekonomik olarak gelişme sağlamış olabilir.

Batı Anadolu Erken Tunç Çağ kültürlerini iki büyük kültür bölgesine ayırmak mümkündür. Bu bölgelerden ilki, Batı Anadolu sahil kesimi ve Doğu Ege Adaları olarak tanımlanan coğrafyadır. İkinci kültür bölgesi ise belirli özellikleri ile ilk bölgeden ayrılan ve Orta Anadolu ile Batı Anadolu arasında kalan, coğrafi ve kültürel açıdan bir geçiş bölgesi niteliğinde olan İç Batı Anadolu Bölgesi'dir. İç Batı Anadolu, kuzeyden güneye coğrafi ve kültürel açıdan farklılıklar gösteren oldukça geniş bir bölgeyi kapsamaktadır. Bu bölgenin kültüründe Orta ve Batı Anadolu etkisi görülmektedir⁹⁰⁰. Güneybatı Anadolu bölgesi İç Batı Anadolu'nun devamı niteliğindedir. Kuzey Batı Anadolu ise kıyı şeridi ve Kuzey iç Batı Anadolu olarak ikiye ayrılabilir. Kıyı şeridi, Batı Anadolu Kıyı şeridinin devamı niteliğindeyken, iç kesimler İç batı Anadolu kültür bölgesinde yer almaktadır.

Batı Anadolu'da Geç Neolitik dönemden itibaren oluşmaya başlayan ve yerleşimlerden elde edilen, çanak çömlek, mimari gibi maddi kültür varlıklarından takip edilebilen kültür birliği ya da ayrışması, benzer şekilde figürin ve idollere de yansımaktadır. Neolitik dönemde Ege, Tesalya, Orta Batı Anadolu arasındaki benzerlikler ve bu benzerliklerin Orta Anadolu'ya kadar takip edilebilmesi bölgeler arası ticaretin küçük oranda da olsa başladığına işaret etmektedir. Kalkolitik dönemde özellikle mermer eserlerin, Kulaksızlar gibi merkezlerde üretiliyor olması ve eserlerin dağıtım dönem içerisinde Neolitik dönemde başlayan kültürel

---

⁹⁰⁰ Özgüç 1964, 40

benzeşmenin idol ve figürinlerde daha net ortaya çıkmasını sağlamıştır. Geç Kalkolitik döneme göre sayısı artan ve büyük oranda genişleyen merkezlerin, toplumlarının ekonomik olarak daha da zenginleşmiş olduklarını göstermektedir. Ele geçen ithal buluntuların, gömü hediyelerinin, değerli madenler ve özenle şekillendirilmiş idol gibi buluntuların sayısının bu dönemde artması ve bölgeler arası ayrılarak belirli alanlarla sınırlanması, MÖ 4. binyılın son çeyreği, Erken Tunç Çağ'a Geçiş Dönemi'nden itibaren, çanak çömleğe dayalı kültür gruplarının yayılım alanları ile büyük oranda örtüşen, kültür bölgelerinden de takip edilebilmektedir. Batı Anadolu'nun kültürel gelişim sürecinde önemli bir kırılma noktası olan bu dönemde, çanak çömleğin yanı sıra artık mimari veriler de bölgede kültürel ve olasılıkla siyasal açıdan yeni bir yapılanmanın ortaya çıktığına işaret etmektedir. Bu süreçte, sınırları kesin hatlarla ayıramamakla beraber, oluşturulan kültür bölgelerinde, idol ya da figürinlerin bölgesel olarak, katı kurallara bağlı biçimlendirilen ve net bir şekilde takip edilebilen buluntuların varlığını da doğrulamıştır. Bu buluntuların ETÇ II de artarak devam etmesi ve Demirci Höyük, Küllioba, Troya, Beycesultan gibi yerleşimlerde yerel ancak kültürü etkileyebilecek, çevre bölgelere dağılan buluntu gruplarının varlığı, bölgesel yöneticiler ve elitlerin ortaya çıktığını ve bu kişilerin uzak mesafeli ticareti ve yönetimi kontrol etmeye başladıklarının göstergesidir.

ETÇ'de yerleşmelerin sayısında büyük bir artış görülmektedir. ETÇ başlarında köy ve kasaba niteliğinde olan merkezler, ETÇ II'de gelişerek büyümüşür. Kentleşmeye doğru giden bu süreçte yerleşmelerin boyutları büyümüş, fazla ürünün toplandığı merkezi bir depolama sistemi oluşmaya başlamıştır. Yönetici sınıfının yanında mesleki sınıflarında oluşması, idari ve dini binaların olması gibi etkenler kent kavramını desteklemektedir⁹⁰¹.

ETÇ başlarında ticaretin gelişmesi ile birlikte önemli noktalarda yer alan merkezler kentleşmeye başlamaktadır. Kentleşmeyle beraber kenti yönetecek idareciler ve onlara ait yönetim binaları, anıtsal boyutlara ulaşmıştır.

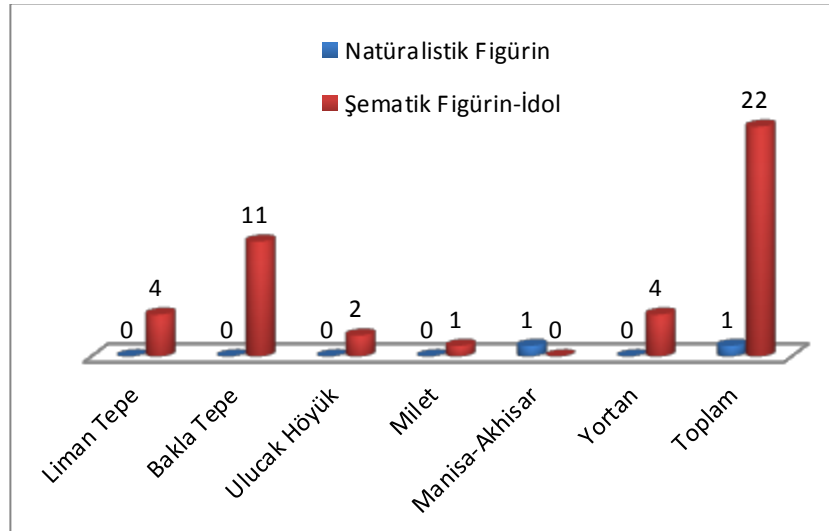
⁹⁰¹ Çevik 2005, 64-69

ETÇ III'te kentleşmenin hız kazandığı ve kent devletlerinin ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu dönem Anadolu'da belli bir bölgede askeri gücü elinde tutan sülalelerin ortaya çıktığı dönemdir. Mezopotamya'da olduğu gibi Anadolu'da da canlı bir kent hayatının varlığı söz konudur.

Batı Anadolu Kıyı Şeridi/Orta Batı Anadolu

Orta Batı Anadolu olarak adlandırdığımız bölge içerisinde 6 yerleşimde figürin ya da idol tespit edilmiştir. Bu merkezler, Liman Tepe, Bakla Tepe, Milet, Manisa/Akhisar, Ulucak Höyük, Yassitepe⁹⁰² yerleşimleri ve Yortan Mezarlığı'dır.

Bölgede toplam 23 adet figürin ve idol ele geçmiştir. Bu buluntulardan yalnızca 1 tanesi natüralistik formda olup, 22 adeti mermer, taş ve pişmiş toprak gibi çeşitli malzemelerden yapılmış, şematik figürin ya da idollerdir (Fig. 68).

Figür 68
Orta Batı Anadolu
Ele Geçen Figürin ve İdollerin Grafik Dağılımları

Orta Batı Anadolu Erken Tunç Çağ buluntularının ilk bölümünü ETÇ I'e tarihlenen pişmiş toprak figürinler oluşturmaktadır (Fig. 71). Bakla Tepe'den 4 adet şematik, Manisa-Akhisar'dan 1 adet natüralistik figürin olmak üzere toplam 5 adettir. Şematik üslupta şekillendirilen Bakla Tepe örnekleri ayakta, çuval ya da torba vücutlu ve kaideli olmak üzere üç ayrı formda karşımıza çıkmaktadır. Örneklerden bir tanesinin belden altı eksik olduğu için ayrı değerlendirilmiştir.

⁹⁰² Yassitepe buluntuları 2013 çalışmasında ele geçtiği için çalışmamızda yer almamıştır.

Ayakta durur pozisyonda gösterilen örnek, Bakla Tepe Erken Tunç Çağ I, “Uzun Evler” olarak adlandırılan yapı içerisinden ele geçmiştir. Figürinin dörtgen formundaki kolları, ortadan boğumlu bir çıkıntı yaparak, vücudun her iki yanında açık vaziyette gösterilmiş, bacakları birbirine bitişik; ancak ortadan derin bir yarıkla ayrılmıştır (**Levha ETC-3/1**). Söz konusu figürinin stilistik açıdan benzeri, Anadolu’da Höyücek I. tabaka, I. kutsal alandan elde edilen şematik figürinlerdir. Ancak bu figürinlerin kollarının şekillendirilmesi, söz konusu figürinle ayrılmaktadır. Benzer bir şematik figürin, Lesbos-Thermi’nin III. tabakasından elde edilmiştir (**Levha ETC-4/5**)⁹⁰³.

Oldukça şematize edilerek şekillendirilen yuvarlak formlu bir alt ve kaide şeklinde zemine düz oturan ayakları olan figürin ETC’de Batı Anadolu’da bu tip figürinlerin en geç örneğidir. Yakın benzeri, Anadolu’da Aşağı Pınar’ın Orta Kalkolitik tabakalarında görülürken, Balkanlar’da Promachon II ve III. tabakada⁹⁰⁴ ve Ege’de Thermi’de⁹⁰⁵ benzer figürinler bulunmaktadır.

ETÇ I’e tarihlenen, kolları yanlarda küçük konik çıkıntılar şeklinde gösterilen üçüncü şematik figürin, stilistik açıdan değerlendirildiğinde kolların konik çıkıntılar şeklinde gösterildiği pişmiş toprak figürinler (**Levha ETC-3/2-4**), Neolitik dönemin erken evrelerinden itibaren Anadolu, Ege, Kıta Yunanistan ve Balkanlar’da görülmektedir. Erken Tunç Çağ ile birlikte yaygınlaşan konik biçimli kollar, bazen küçük sivri çıkıntılar şeklinde, bazen de yuvarlatılmış formda karşımıza çıkmaktadır. Batı Anadolu’da Demirci Höyük⁹⁰⁶, Bademağacı⁹⁰⁷ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkan, konik kollu ve alt kısımları yuvarlatılmış bu tip figürinler, Anadolu’da, İkiztepe⁹⁰⁸, Alacaöyük⁹⁰⁹, Ahlatlıbel⁹¹⁰ gibi yerleşimlerde de görülmektedir. Ege’de

---

⁹⁰³ Lamb 1936, 153

⁹⁰⁴ Koukouli vd. 2007, 76

⁹⁰⁵ Lamb 1936, 153

⁹⁰⁶ Korfman 1980, Abb:22

⁹⁰⁷ Duru 2008, 174

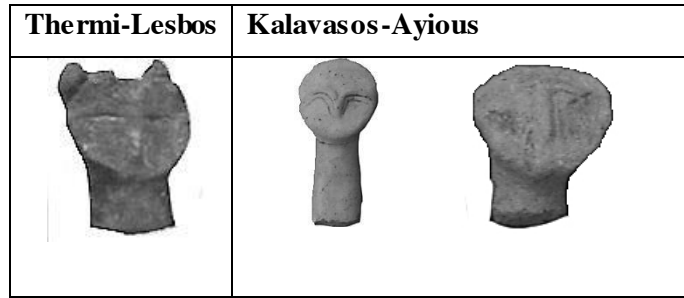
⁹⁰⁸ Alkim vd. 2003, 146

⁹⁰⁹ Bilgi 2012, 222

⁹¹⁰ Bilgi 2012, 222

ise Thermi-Lesbos pişmiş toprak buluntuları arasında bu tip şematik figürinler bulunmaktadır⁹¹¹.

Manisa-Akhisar örneği (**Levha ETÇ-7/1**), İç Batı Anadolu'nun, kuzey kesiminde yoğun olarak ele geçen ve "Disk Yüzlü" ye de "Düz Yüzlü" olarak adlandırılan figürinler grubuna girmektedir. Daha önce de belirttiğimiz üzere bu tip buluntuların en erken örneği Bakla Tepe V. tabakadan gelmiştir⁹¹². Anadolu'da başta Demirci Höyük⁹¹³, olmak üzere, Çıkrık⁹¹⁴, Kusura⁹¹⁵, Kaklık⁹¹⁶, Banaz⁹¹⁷, İnaz⁹¹⁸, Küllüoba⁹¹⁹, Bozüyük⁹²⁰, Kanlıgeçit⁹²¹, gibi yerleşimlerde karşımıza çıkan bu tip figürinlerle benzer stilistik özellikte, yüzleri düz olarak şekillendirilen bir adet figürin Thermi-Lesbos'ta bulunmaktadır. Yine Kıbrıs Adası Kalavastos-Ayious, Geç Kalkolitik dönem tabakalarında⁹²² düz yüzlü figürinler, Kalkolitik dönem boyunca kullanılmıştır; ancak her iki bölge için stilistik özellikler açısından tam anlamıyla bir benzerlikten söz etmek mümkün değildir (Fig. 69).

Figür 69
Thermi-Lesbos- Kalavastos-Ayious Düz Yüzlü Figürin

⁹¹¹ Lamb 1928/1929-1929/1930, Pl: VIII

⁹¹² Erkanal-Şahoğlu 2012a, 92

⁹¹³ Korfman 1981, 106, 6

⁹¹⁴ Bilgi 1978, 135; Bilgi 2012, 298

⁹¹⁵ Bilgi 2012, 302

⁹¹⁶ Topbaş-Efe-İltaşlı 1998, 66, 67

⁹¹⁷ Bilgi 1978, 134

⁹¹⁸ Bilgi 1980, Res: 11

⁹¹⁹ Efe 2003, 51, 62; Makovski 2005, 12

⁹²⁰ Bilgi 1978, 135; Bilgi 2012, 303

⁹²¹ Özdoğan 2000, 75; Karul 2005, Abb:1; Bilgi 2012, 301

⁹²² Todd 1990, 10

Erken Tunç Çağ II döneminde, Orta Batı Anadolu'da benzer tarz ve stilistik özellikteki buluntuların kullanılmaya başladığı dikkat çekmektedir. Bu buluntular arasında ilk grubu, Bakla Tepe ve Liman Tepe'de gördüğümüz, mermer ve taş kullanılarak şekillendirilen "Troya Tipi" ya da "8" formlu idoller oluşturmaktadır (**Levha ETÇ-3/5, 6; Levha ETÇ-4/1, 2**). Renfrew'in "Tip 2D" olarak grupladığı bu tip idoller, Batı Anadolu ve Ege'de geniş bir yayılım sahasında görülmektedir. MÖ 3. binin son çeyreğine tarihlenen, Troya'da I-V. tabakalar arasından gelen bu tip idollerin genel özellikleri, yuvarlak bir kafa ve yuvarlak ya da dörtgenimsi çuval vücutlardan oluşan basit bir şematizasyonla oluşturulmalarıdır. Bu tip idollerin, yuvarlak ya da elips şeklindeki dere taşlarının yan yüzeylerinin hafif şekilde yontulmasıyla şekillendirilerek, geliştiği düşünülmektedir⁹²³. Genel ve yaygın formunun dışında, Troya tipi idollerin baş ve gövde kısımları dörtgen, üçgenimsi, uzun oval şeklinde değişiklik gösterebilmektedir. Anadolu'da Troya, Kusura, Yortan⁹²⁴, Harmanören-Göndürle⁹²⁵, Aphrodisias⁹²⁶, Seyitömer⁹²⁷, Kulaksızlar⁹²⁸, Karataş-Semayük⁹²⁹ (Harita 16), Batı Anadolu'ya komşu coğrafyalarda ise Erken Kiklad II döneminde, Syros-Chalandriani⁹³⁰, Girit'te, Lebena, Trapeza, Cyme-Aeolis⁹³¹, Akrotiri⁹³², Chios-Ayio Gala⁹³³, Thermi-Lesbos ve Samos'ta⁹³⁴ karşımıza çıkmaktadır.

Yortan'dan ele geçen ve Troia tipi idollerin bir alt grubu veya çeşidi olarak değerlendirebileceğimiz, "Baykuş Yüzlü İdoller", Troya tipi idollerin en

---

⁹²³ Aydıngün 2005, 64

⁹²⁴ Kamil 1982, Fig: 84

⁹²⁵ Özsait 2000, 373

⁹²⁶ Jukowsky 1986, 212

⁹²⁷ Topbaş 1994, 300

⁹²⁸ Dinç 1997, 262

⁹²⁹ Melink 1964, Pl. 82, Fig: 24, 25; Kulaçoğlu 1992, Fig: 114

⁹³⁰ Renfrew 1972, 420-424; Hekman 2003, 140

⁹³¹ Renfrew 1969, 6

⁹³² Sotirakopoulou 1998, 118; Maliszewski 1993, 113

⁹³³ Hood 1982, 653

⁹³⁴ Renfrew 1969, 29

yaygın ve bilinen formudur. Bu tip idollerin ayırıcı özelliği, yüz üzerinde kazımlarla oluşturulan, yay şeklinde, belirgin kaş ve gözlerin varlığıdır⁹³⁵. Bazı örneklerde boyun bölgesine de kazıma ile paralel motifler işlenen söz konusu idollerin, göz işlenişi ve baş kısımlarının formu çeşitlilik göstermektedir. Troya⁹³⁶, Küllioba⁹³⁷, Harmanören⁹³⁸, Aphrodisias⁹³⁹, Karahöyük-Konya⁹⁴⁰ gibi merkezlerde karşımıza çıkmaktadır.

Ulucak Höyük ETÇ III tabakasından gelen idol (**Levha ETÇ-4/6**) ise Renfrew'in "1E" olarak grupladığı ve "*Tripartite Form*" olarak isimlendirdiği, basit çuval gövdeli, boyun, kollar ve gövdenin küçük oval girintilerle belirtildiği idoller ile benzerlik içerisindedir. Bu tip idoller, Anadolu'da Beycesultan⁹⁴¹, Troya⁹⁴², Aphrodisias, Ege'de, Antiparos, Krassades, Dhespotikhon, Zoumbaria ve Naxos'ta, Akrotiri mezarlarında⁹⁴³ ve Tesalya'da, Lachanokipos Nikaias'ta⁹⁴⁴ karşımıza çıkmaktadır.

Milet'te ETÇ II evresine tarihlenen, Athena Tapınağı güney hendeklerinden elde edilen, Kiklad tipi figürin(**Levha ETÇ-5/5**), Keros-Syros kültüründe, "Dokathismata Tipi" ne aittir⁹⁴⁵. Bu tip figürinler, adını verdiği Amargos-Dokathismata'da, 14 numaralı mezarda, Naxos ve Syros'ta bulunmuştur⁹⁴⁶. Anadolu'da Kiklad tipi figürinlerin kazı buluntusu olarak ele geçtiği tek merkez Milet'tir. Bu tip figürinlerin, Milet'in güneyinde Datça yarımadası ucunda Cape Krio

---

⁹³⁵Makowski 2005, 10

⁹³⁶Blegen 1950, 27, 28

⁹³⁷Efe 2007, Fig: 14d

⁹³⁸Özsait 2000, Fig: 10

⁹³⁹Joukowsky 1986, 214

⁹⁴⁰Bilgi 2012, 316

⁹⁴¹Lloyd-Mellaart 1962, 266

⁹⁴²Schliemann 1875, 172, No:140; Schliemann 1881, No: 209

⁹⁴³Renfrew 1969, 5

⁹⁴⁴Orphanidis-Gallis 2011, 394

⁹⁴⁵Graeve 1999, 586

⁹⁴⁶Renfrew 1969, 16

ya da Deveboynu Burnu olarak adlandırılan bölgede de ele geçtiği kayıtlarda bulunmaktadır⁹⁴⁷. Aynı zamanda Kiklad tipi mermer kapların da Batı Anadolu'da Liman Tepe, İsasos gibi merkezlerden ele geçtiği bilinmektedir⁹⁴⁸. Üretim ve ulaşım maliyetleri düşünüldüğünde, Kiklad kökenli bu tip buluntuların bölgedeki varlığı, muhtemelen, elit ve seçkin sınıfın elinde bulundurduğu ürünler olduğunu düşündürmektedir.

Bölgeden ele geçen bir diğer buluntu grubu da falluslardır. Ulucak Höyük ETÇ III (**Levha ETÇ-4/7**), Liman Tepe ETÇ II. tabakadan gelen bu tip örnekler (**Levha ETÇ-1/3, 4**), çeşitli form ve özelliklerle Neolitik dönemden itibaren kullanılmaktadır. Liman Tepe'de tamamı "Koridorlu Ev" olarak tanımlanan yapıda ele geçen⁹⁴⁹ yedi adet fallus, silindirik formdadır ve zemine oturdukları bölüm düz bırakılmıştır. Taştan yapılan bu buluntulardan bir tanesinin baş kısmı maymun yüzü olarak tasvir edilmiştir. Tüm buluntuların aynı yapı içerisinde elde edilmesi, Erkanal tarafından, yapının dini bir anlam içerebileceği şeklinde yorumlanmaktadır⁹⁵⁰. Bazen bir baş ve vücut bölümü olarak tasarlanan figürinlerin, aynı zamanda bilinçli olarak fallus tipinde biçimlendirildiği örnekler de bulunmaktadır. Bu tip buluntuların en iyi örnekleri, Neolitik dönemde Orta Anadolu yerleşimleri, Bademağacı⁹⁵¹, Hatip Höyük⁹⁵² ve Çatalhöyük'te⁹⁵³ karşımıza çıkmaktadır (Fig. 70).

---

⁹⁴⁷ Takaoğlu 2011, 160

⁹⁴⁸ Takaoğlu 2011, 158

⁹⁴⁹ Erkanal 1998, 386

⁹⁵⁰ Erkanal 1998, 386

⁹⁵¹ Duru 2005, Lev: 18, 1

⁹⁵² Bilgi 1980, Lev: II, 5; Bilgi 2012, 111: 40

⁹⁵³ Bilgi 2012, 55, 56, 60, 61

Çatalhöyük	Hatip Höyük	Bademağacı
		

Figür 70
Neolitik Dönem Fallus Tipi Olabilecek Figürinler

Fallus tipi objeler, Tesalya, Makedonya ve Kıta Yunanistan'da⁹⁵⁴ da Neolitik dönemden itibaren karşılaşılan buluntu grubudur. Anadolu'da Erken tarihli Göbekli Tepe, Nevali Çori gibi merkezlerde bulunan fallik unsurların da, bu nesnelere aynı pota içerisinde değerlendirilmesi gerektiğinin kanısındayım. Dişil bedeninin dışı vurumu ile paralel olarak ortaya çıkan bu unsurlar, erklığın de, dişillik gibi, üç boyutlu tasvirinin erken dönemlerden itibaren insanların hayatında olduğunun göstergesidir.

Bakla Tepe'de, ETÇ I ve ETÇ II-III A mezarlarından ele geçen "Halka İdoller" ise (**Levha ETÇ-4/3, 4**) form bakımından incelendiğinde, üç örnekten ikisinin kurşundan birinin altından yapıldığını görmekteyiz. Erken Tunç Çağı I, Mezar-24 ve Mezar-46 olarak adlandırılan basit toprak mezarlardan ele geçen idollerden ilki, iskeletin göğsünde, diğeri ise iskeletin boyun kısmında, çok sayıda metal ve taş boncukla birlikte bir kolye oluşturacak şekilde ele geçmiştir⁹⁵⁵. Altından yapılmış olan üçüncü idol, ETÇ II-III A dönemine tarihlenen Mezar-259 olarak adlandırılan bir pithos mezarda⁹⁵⁶ altın bir saç spirali ile altın dağ kristali birleşiminden üretilmiş bir çift küpe ve gümüşten üretilmiş çok sayıda disk biçimli,

⁹⁵⁴ Nanoglou 2010, 215-220

⁹⁵⁵ Erkanal-Özkan 1999, 29-31

⁹⁵⁶ Erkanal 2008, Abb:6; Keskin 2011, 198

ortası çift kanallı boncukla birlikte ele geçmiştir⁹⁵⁷. Bakla Tepe örneklerinin form olarak benzerleri Anadolu'da Aphrodisias'ta⁹⁵⁸ ve Sardis'te⁹⁵⁹, Ege'de ise

ETÇ	I	II	III
Liman Tepe			
Bakla Tepe			
Ulucak Höyük			
Milet			
Yortan Mezarlığı			
Manisa-Akhisar			

Figür 71
Orta Batı Anadolu Erken Tunç Çağ Figürin ve İdolları

Lemnos'ta Poliochni ETÇ II tabakasından ele geçmiştir⁹⁶⁰. Geniş bir coğrafyada ortak bir inanışın temsilcileri ve yansımaları olarak karşımıza çıkan halka idoller,

⁹⁵⁷ Keskin 2011, 198

⁹⁵⁸ Joukowsky 1986, 288

⁹⁵⁹ Keskin 2011, 198

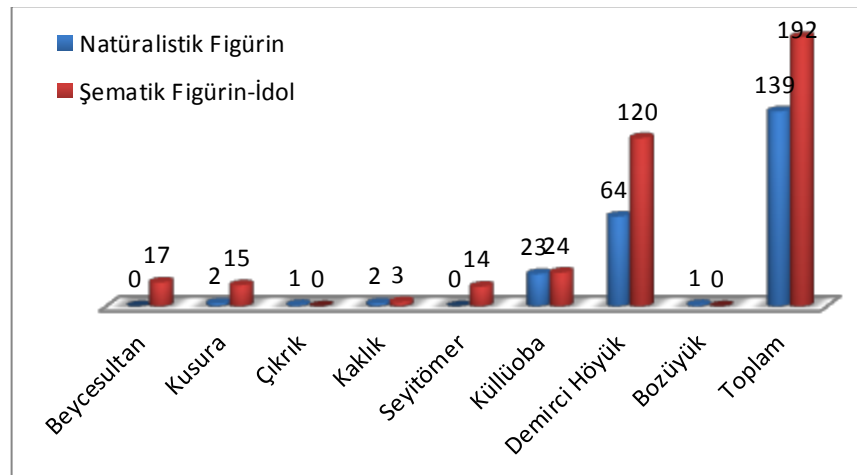
⁹⁶⁰ Bernabò-Brea 1964, 376

Anadolu'da da komşu kültür bölgeleriyle olan ilişkiler sonucunda ortaya çıkmış ve kabul görmüştür. Bu tip idollerin, Ege ve Balkan coğrafyasında 4. bin yıla tarihlendiği bilinmektedir. Ege Gübre yerleşiminden gelen örnek dikkate alındığında, bu tip buluntuların, Batı Anadolu'da Kalkolitik dönemden başlayarak, ETÇ boyunca kullanımda olduğu görülmektedir. Çoğunlukla mezar buluntusu olarak karşımıza çıkan halka idoller, yayılım sahası göz önünde bulundurulduğunda, çok geniş bir coğrafyada benzer davranışların gerçekleştirildiğini göstermektedir. İdollerin değerli metallerden yapılıyor olması da yine elit sınıfın ulaşabildiği nesnelere olabileceğini akla getirmektedir.

İç Batı Anadolu

İç Batı Anadolu olarak adlandırdığımız bölge içerisinde 8 yerleşimde figürin ya da idol tespit edilmiştir. Bu merkezler, Beycesultan, Kusura, Çıkrık, Kaklık, Seyitömer, Külliüba, Demirci Höyük, Bozüyük'tür.

Yerleşimlerden ele geçen 331 adet figürin ve idol tespit edilmiştir. Bu buluntulardan, 139 tanesi natüralistik, 192 adeti şematik figürin/idol grubunda değerlendirilmiştir (Fig. 72).

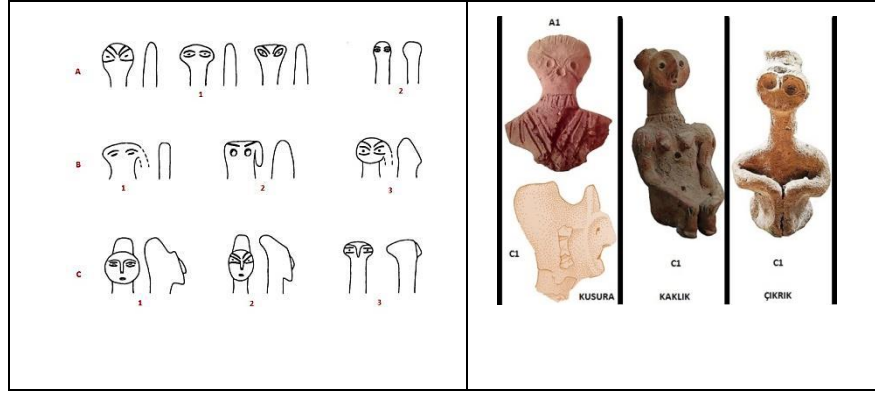

Figür 72
İç Batı Anadolu
Erken Tunç Çağ Ele Geçen Figürin ve İdollerin Grafik Dağılımları

Yerleşimlerin tabakalanması ve ele geçen buluntuları değerlendirdiğimizde en erken buluntu grubunu Beycesultan XIII-XVI. ve Demirci

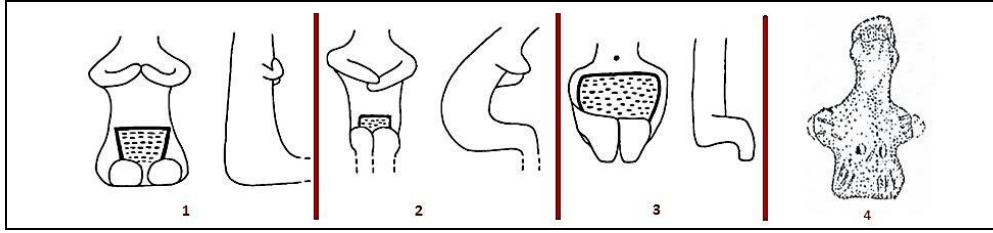
Höyük D-H tabakalarından gelen buluntuları oluşturmaktadır. Demirci Höyük ETÇ I-II, Çıkrık ETÇ II, Kaklık ETÇ II, Küllüoba ETÇ II ve Kusura-B evrelerinde ele geçen buluntular arasında, “Düz ya da Disk Yüzlü” figürinler dikkat çekmektedir (Fig. 78). Daha çok İç Kuzeybatı Anadolu’da görülen, poloslu baş tasarımları, çapraz bantlı gövdeleri, yivlerle bezenmiş kol ve beden görünüşleri ve üçgen, dörtgen biçimli çerçeve içine alınmış pubik bölge betimleri sebebiyle ortak bir adlandırma yapılmıştır. Bu bölge haricinde, Uşak, Antalya, Manisa gibi illerden kazı çalışmaları haricinde ele geçirilen örneklerde, söz konusu özellikleri barındırmaları sebebiyle bu bölge figürin geleneğine dâhil edilmişlerdir. Batı Anadolu’da en erken örneği, Bakla Tepe V. tabakasında ele geçen bu tip buluntular, tüm yerleşimlerde benzer özelliklerle şekillendirilmiştir. Bölgede, Demirci Höyük ve Küllüoba merkezleri dışında birer örnekle temsil edilen örneklerin en büyük grubunu Demirci Höyük buluntuları oluşturmaktadır. Obladen-Kauder Demirci Höyük figürinleri üzerinde yaptığı çalışmada, parçaları birleştirerek, yerleşimde ETÇ I ve II. tabakalarından gelen, doksana yakın figürin olabileceğini ileri sürmüştür. Bu figürinler üzerinde yaptığı tipolojik çalışmada, figürin ve idolleri veya bunlara ait parçaları gruplayarak, bu grupların alt gruplarını oluşturmuştur. Demirci Höyük’ten ele geçen figürinlerde 3 tip baş formu vardır. Bu formlar arasında ETÇ I veya II ayrımı yapmak oldukça zordur. Nitekim aynı baş tipi, her iki tabakada da benzer şekilde karşımıza çıkmaktadır. Kusura B evresinden ele geçen düz yüzlü idol, A1 grubu ile yakın benzerlik içerisindedir. Kaklık, Kusura ve Çıkrık figürinleri ise C1 grubunda değerlendirilebilir. Ancak Kaklık örneğinin gözleri derin yuvarlaklar şeklinde gösterilmiştir (Fig. 73). Tipolojik olarak değerlendirdiğinde, A-1 ve A-2 baş tiplerinin çoğunlukla şematik figürinlerde kullanıldığı dikkat çekmektedir. C-1 ve C-2 tipindeki formlar ise, oturur pozisyondaki natüralistik figürinler için kullanılmaktadır.

Figür 73
İç Batı Anadolu Erken Tunç Çağ Figürinlerin Yüz Tipleri

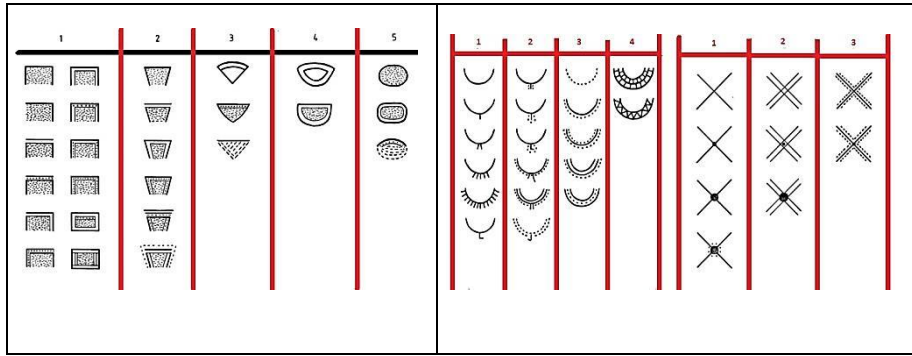
Bu dönemde figürinlerin yüzlerinde dikkat çeken bir diğer ayrıntı, ağız kısımlarının farklı şekillerde belirtilmesidir. Neolitik ve Kalkolitik dönemde ele geçen figürinlerin aksine, ETC’de ağızların ön plana çıktığını görmekteyiz. Derin yivlerle oluşturulmuş minik oval biçimli ağızlar, birbirine paralel, minik iki yatay yiv ile gösterilmiş ağızlar, burun altına, ince bir yiv çizilerek ve buna dik, ince kazıma çizgilerle gösterilmiş, dişleri? ya da bıyıkları? belirtilmiş ağızlar, derin yuvarlak şekilde baskı ile oluşturulmuş delik formları gibi, özellikle yapılan uygulamalar dikkat çekicidir.

Figürinleri duruş pozisyonlarına göre incelediğimizde, natüralistik üslupta olanların yaygın olarak oturur pozisyonda gösterildiği dikkat çekmektedir. Ele geçen örneklerin kalça görünümleri, kalçadan baldıra uzanan bacak çıkıntısı ve parça halinde ele geçmiş bitişik tasarlanmış bacaklardan yola çıkarak; figürinlerin bacaklarının hafifçe öne doğru uzatıldığı veya daha dik bir açıyla hafifçe dizden kırılarak aşağıya doğru sarkıtıldığı anlaşılmaktadır (Fig. 74/1-3). Bu figürinlerin kollarının, dizleri üstünde (Fig. 74/1), göğüs altında (Fig. 74/2) veya kolların iki yanda açık konik ya da oval formlu çıkıntılar olarak gösterildiği görülmektedir (Fig. 74/4). Demirci Höyük yerleşiminde kolların yanlarda açık olduğu natüralistik figürin bulunmamakla birlikte bu tip örnekler, Küllioba yerleşiminden gelmektedir. Çıkrik ve Kaklık’ta görülen eller dizlerin üzerinde duracak şekilde tasvir ise, ne Küllioba ne de Demirci Höyükte görülmemektedir. Güneybatı Anadolu’daki Nudra örneği de benzer şekilde tasvir edilmiştir.

Figür 74
İç Batı Anadolu Erken Tunç Çağ Figürlerinin Duruş Pozisyonları ve Vücut Tipleri

Figürlerin gövdeleri üzerindeki ayrıntılar ise tüm Batı Anadolu coğrafyasında katı kurallara bağlı gibi görünmektedir. Hem şematik hem de natüralistik örneklerde görülen, pubik bölgenin çeşitli şekillerde tasviri, gövde üzerindeki çapraz bantlar ve boyunda yer alan kazıma motifler, yerleşimlerin tamamında tipiktir (Fig. 75).

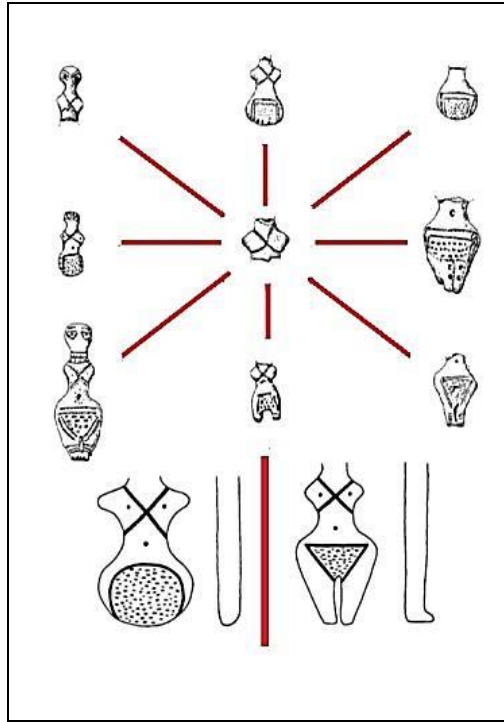
Figür 75
İç Batı Anadolu Erken Tunç Çağ Figürlerinin Gövde Üzerindeki Motifler

Göğüsler genelde küçük yuvarlaklar şeklinde gösterilmiştir; ancak Demirci Höyük, Küllioba'da ve Kaklık örneğinde olduğu gibi göğüslerin belirtilmediği natüralistik figürler de bulunmaktadır (**Levha ETÇ-32/1**).

Daha önce de belirttiğimiz üzere Anadolu'da başta Demirci Höyük, olmak üzere, Bakla Tepe, Çıkrık, Kusura, Kaklık, Banaz, İnaz, Küllioba, Bozüyük, Kanlıgeçit, Emirdağ-Afyon, Şarhöyük, Manahoz, Uranhöyük, Bahçehisar gibi yerleşimlerde görülen bu tip örneklerin ele geçen yoğunluktan ve tiplerin çeşitliğinden yola çıkarak, Kuzey İç Batı Anadolu kökenli olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim İç Batı Anadolu'nun kuzey ve güneyi arasında kalan yerleşimlerde hem mermer idollerin hem de bu tip figürlerin birlikte görülmesi

bölgeler arası etkileşimin inançsal ya da ölü gömme gibi pratiklere yansıdığına göstergesidir.

Bölgeden ele geçen pişmiş toprak idoller de yine Demirci Höyük, Küllioba ekseninde yoğunlaşmaktadır (**Levha ETÇ-24, 31-37**). Erken Tunç Çağ'da oldukça yoğun olarak kullanıldığı görülen bu tip idollerin ETÇ I döneminden ETÇ II sonlarına kadar üretilmiş olanları, ayakta durur pozisyondadır; yuvarlak başları üzerinde ağız genellikle belirtilmemiştir; uzun veya kısa boyunları üzerinde natüralistik figürinlerde olduğu gibi kazımlarla yapılan yivler ve kolye olarak yorumlanan motifler bulunur; göğüs üzerinde yer alan çapraz bant bezemeli, içi çentiklerle doldurulmuş, bazen tüm gövdeyi kaplayan cinsel organlar söz konusudur (Fig. 75). Şematik figürinleri tipolojik olarak sınıflayacak olursak;

Figür 76
İç Batı Anadolu Erken Tunç Çağ Pişmiş Toprak Şematik Figürinlerin/İdol Tipleri

Vücutun iki yanında çıkıntılı kısa küt ya da konik kollar ve abartılı geniş kalçalı figürinler; ayakta durur pozisyonda şekillendirilmiş, oval baş ve gövdeye sahip, baş ve gövde ayrımının hafif bir kavisle oluşturulduğu buluntular; bezemesiz idoller ve bu genel özelliklerin dışında, idol üzerinde cinsel organ betiminin tüm alt

gövdeye hakim olduğu, dörtgen ve dairesel biçimli idol gövdeleri de söz konusudur. Diğer idol tipleri ise, küçük boyutlu, çuval biçimli, alt gövdelere sahip ve bazı anatomik detaylarla şekillendirilen idoller; Uzun boyunlu, yüze ve vücuda ait bazı anatomik detayların vurgulandığı ve oldukça ufak boyutlu şekillendirilen kuş biçimli baş tasarımına sahip idoller olarak sıralanabilir (Fig. 76).

Bölgede ele geçen bir başka idol tipi, Beycesultan ETÇ I. tabakadan itibaren görülmeye başlanan, II. tabakada azalan ve daha sonra ortadan kalkan mermer yassı vücut formundaki buluntulardır. Bölgeden ele geçen büyük çoğunluğu mermer ve mermerin yanında çeşitli taş ve kemikten yapılan bu idolleri, Beycesultan/Keman Biçimli (**Levha ETÇ/8-10**), Beycesultan-Kusura Tipi (**Levha ETÇ-11/3-5**), Kusura Tipi (**Levha ETÇ-15/1, 2**), Troya Tipi (**Levha ETÇ-16/1-4**) ve bu gruplarla benzer alt tipler olarak beş grupta incelemek mümkündür. “Beycesultan Tipi” veya “Keman Biçimli İdol” olarak adlandırılan ve ince uzun bir baş, omuzlardan çıkan üçgen formlu stilize kollar ile çuval formunda gövdeye sahip figürinlerdir. İlk örnekleri Beycesultan’da bulunan bu idoller, Erken Tunç Çağ I’e tarihlenmekle birlikte Erken Tunç Çağ II’den sonra kullanılmamıştır⁹⁶¹. Anadolu’da Beycesultan tipi idollerle aynı formda fakat daha özensiz, kaba hatlara sahip iki adet idol, Suluca Höyük “D” alanında (Fig. 58-2), Erken Tunç Çağ’a tarihlenen VI. tabakadan gelmiştir. Yassı vücutları kabaca 8 biçimde olup kaba üçgen biçimli başlara sahip idollerin birisi mermer, diğeri pişmiş topraktan yapılmıştır. Ege Adaları için, Kiklad figürinlerinin öncüsü olarak kabul edilen bu tip idoller⁹⁶², Kalkolitik dönemde Malkayası Mağarası, Kuruçay, gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır. Ege’de Galabnik⁹⁶³, Tsangli’de⁹⁶⁴ ve Grit Mallia’da⁹⁶⁵, benzer şekilde pişmiş topraktan yapılan şematik figürinler de, keman biçimli idollerin özellikleri ile oldukça benzerdir. Kesin olmamakla birlikte, incelenen merkezlerin Kalkolitik tabakalarından elde edilen ve Ege adalarında Erken Tunç Çağ’ın öncesine tarihlenen

---

⁹⁶¹ Lloyd-Mellaart 1962, 269

⁹⁶² Skafida 2008, 520

⁹⁶³ Todorova vd. 1993, 164

⁹⁶⁴ Ucko 1962, 51, Fig: 4

⁹⁶⁵ Branigan 1971, 58

Beycesultan tipi idollerin benzerlerinin, Kilia tipi idoller gibi Anadolu'nun kıyı şeridi ve güneybatısında Erken Tunç Çağ'dan önce görülmeye başladığı ve Erken Tunç Çağ I ile birlikte Beycesultan'da kabul gördüğü, daha sonra kullanılmadığı öne sürülebilir. Nitekim tanımlanan tam formu ile uzun sivri baş ve konik çıkık kollar şeklinde biçimlendirilen idollere Beycesultan ve Çine Tepecik dışında, ETÇ'de başka bir merkezde rastlanılmamaktadır. Bu tip idollerin hem Beycesultan'da, hem de Kusura ve Kaklık ETÇ II. tabakalarında Beycesultan-Kusura tipi idollere evrildiği görülmektedir. Beycesultan tipi idollerle aynı gövde formunda; ancak başı yuvarlak, üçgen gibi değişik tiplerde tasarlanan, Ege adalarında bir benzeri ile karşılaşılmayan Beycesultan-Kusura tipi idoller, ETÇ II'de görülmeye başlanmıştır. Bazı örneklerinde başın yan tarafında saç topuzu olarak bir eklenti olan bu idoller, Demirci Höyük'teki başlarının yan kısmında eklenti olan pişmiş toprak idollerle karşılaştırılmaktadır. Anadolu'da, Bademağacı, Çine Tepecik, Kocaman Höyük⁹⁶⁶, Susuz Höyük⁹⁶⁷, Kaklık⁹⁶⁸, Karaağaç Höyük⁹⁶⁹, Alaca Höyük⁹⁷⁰, Karayavşan⁹⁷¹, Manisa, Alaşehir'de⁹⁷² gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır. Kusura tipi idoller ise Beycesultan tipi ve Beycesultan-Kusura tipi idollerden farklı olarak, yanlarda kol çıkıntısı olmadan tasarlanırlar (**Levha ETÇ-52/3-8**). Başları genellikle büyük yuvarlak formunda olan bu tip idollerin gövde kısımları, dörtgen ya da yarım daire şeklinde olabilmektedir. Kusura-B⁹⁷³ tabakasından elde edilen bu örnekler, Anadolu'da Karataş-Semayük⁹⁷⁴, Harmanören-Göndürle⁹⁷⁵, Aphrodisias⁹⁷⁶, Troia II.

---

⁹⁶⁶ Bilgi 2012, 199

⁹⁶⁷ Aydıngün 2005, 148, 149; Bilgi 2012, 205

⁹⁶⁸ Aydıngün 2005, 152, 153; Bilgi 2012, 205

⁹⁶⁹ Alp 1965, P: IV,7

⁹⁷⁰ Bilgi 2012, 206

⁹⁷¹ Bilgi 2012, 206

⁹⁷² Bilgi 2012, 206

⁹⁷³ Lamb 1937, 29

⁹⁷⁴ Mellink 1967, Pl.77,13

⁹⁷⁵ Özsaıt 2000, Fig:10

⁹⁷⁶ Joukowsky 1986, 215

tabaka⁹⁷⁷, Küllioba⁹⁷⁸, Karacahöyük⁹⁷⁹ ve Karahisar'da⁹⁸⁰ (**Harita 17**), Ege adalarında Thermi⁹⁸¹ ve Kikladlar'da Lebedos'ta⁹⁸² görülmektedir.

Seyitömer ve Küllioba'nın ETÇ III tabakalarından gelen Troya tipi idoller ise, ilk üç gruptan daha geniş bir yayılım sağıası göstermektedir (**Levha ETÇ-19/9; Levha ETÇ-20/1, 2**). Bu tip idoller, genel ve yaygın "8" formunun dışında, dörtgen, üçgenimsi, uzun oval şeklinde baş ve gövdeleri ile değışiklik gösterebilmektedir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, Blegen'in tipolojik olarak "Tip 2D" olarak sınıfladığı⁹⁸³ ve Anadolu'da Bakla Tepe⁹⁸⁴, Troya, Seyitömer, Yortan⁹⁸⁵, Kulaksızlar⁹⁸⁶, Karataş-Semayük⁹⁸⁷, Harmanören-Göndürle⁹⁸⁸, Milet; Batı Anadolu'ya komşu bölgelerde ise Girit ve Ege Ada yerleşimlerinde⁹⁸⁹, Erken Kiklad II döneminde, Syros-Chalandriani⁹⁹⁰, Girit'te, Lebena, Trapeza, Cyme-Aeolis⁹⁹¹, Akrotiri⁹⁹² gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır. Troya tipi idollerle aynı grup içerisinde yer alan Baykuş yüzlü idoller ise, Seyitömer ve Küllioba'da ETÇ III tabakalarında görülürken, Kusura-B evresinden gelmektedir. Seyitömer'den ele geçen baykuş yüzlü idoller arasında, üçgen, yarım daire ve oval başlı idoller olduğu gibi, üzerinde kazımlarla göbek deliğı ve vulva bölgesinin gösterildiğı idoller de

---

⁹⁷⁷ Schmidt 1902, 279

⁹⁷⁸ Efe 1999, 169; Efe 2001, Res: 28, 1

⁹⁷⁹ Mellaart 1954, 239

⁹⁸⁰ Akdeniz 2002, 9-11, 15

⁹⁸¹ Lamb 1936, 23

⁹⁸² Zervos 1957, 46, 80

⁹⁸³ Blegen 1950, Pl. 127

⁹⁸⁴ Erkanal-Özkan 1999, Res: 19

⁹⁸⁵ Kamil 1982, Fig: 84

⁹⁸⁶ Dinç 1997, 262

⁹⁸⁷ Melink 1964, Pl. 82, Fig: 24, 25; Kulaçoğılu 1992, Fig: 114

⁹⁸⁸ Özsait 2000, 373

⁹⁸⁹ Renfrew 1969, 27

⁹⁹⁰ Renfrew 1972, 420-424; Hekman 2003, 140

⁹⁹¹ Refrew 1969, 6

⁹⁹² Sotirakopoulou 1998, 118; Maliszewski 1993, 113

bulunmaktadır. Bu tip buluntular, Anadolu'da, Troya⁹⁹³, Yortan⁹⁹⁴, Karahöyük-Konya⁹⁹⁵ gibi yerleşimlerde görülmektedir.

Ayrıksı örnekler olarak sınıflayabileceğimiz örnekler ise Seyitömer ve Küllioba yerleşimleri ETÇ III. tabakasından gelmektedir. Bu örneklerden ilki Küllioba'nın oval başlı, uzun dar boynu ve dörtgen biçimli gövdesi ile diğerlerinden ayrılan örneğidir (**Levha ETÇ-20/3; Levha ETÇ-25/3**). Gövde üzerinde, baklava şeklinde bir kazıma bezeme yer alan bu örneğin yakın bir benzeri ile karşılaşmamıştır. Seyitömer'de marndan yapılan üç adet idolden ikisi pişmiş toprak şematik figürinlerin taştan yapılmış bir örneği gibi durmaktadır. Yuvarlak baş, konik kollar ve çuval vücut şeklinde tasarlanan taş örnekler Anadolu coğrafyasına yabancı örneklerdir.

Demirci Höyük, Küllioba yerleşimlerinde karşılaşılan bir başka idol tipi ise kemikten yapılan ve Troya tipi idollerle benzerlik içerisinde olan buluntulardır. Oval başlı, dörtgen, uzun gövdeli, dörtgen başlı ve gövdeli, tepesi düzleştirilmiş, köşegen başlı, boyun ve kol ayrımının gösterildiği idoller, kurs biçimli başlı ve dörtgen gövdeli idoller olmak üzere vücut ayrıntılarına göre sınıflanmışlardır. Birkaç örneğin baş kısmında askı deliği bulunmaktadır. Anadolu'da Troia⁹⁹⁶, İkiztepe⁹⁹⁷, Ilıpınar gibi merkezlerde karşımıza çıkan bu tip idollerin çeşitli tipleri ile Balkanlar'da Romanya Pitrele'de⁹⁹⁸ karşılaşmak mümkündür (Fig. 77).

---

⁹⁹³ Blegen 1950, 27, 28

⁹⁹⁴ Aydınğün 2005, 65

⁹⁹⁵ Bilgi 2012, 316

⁹⁹⁶ Blegen 1950, 9

⁹⁹⁷ Bilgi 2012, 159

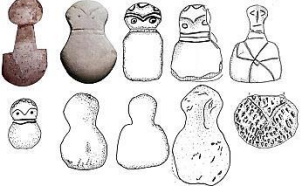

⁹⁹⁸ Hansen 2011, 10

Figür 77
Pietrele-Romanya ve İç Batı Anadolu Erken Tunç Çağ Kemik İdol Tipleri

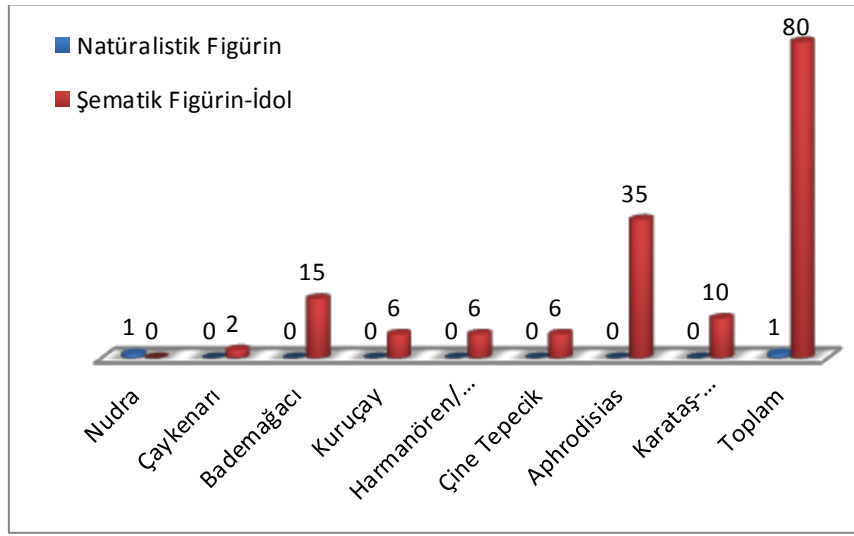
Geç Kalkolitik dönemden ETÇ'ye geçişte kültürel bir kopukluk veya boşluk görülmemekle birlikte, İç Batı Anadolu ETÇ kültüründe türdeş öğelerin arttığını görmekteyiz. Özellikle, Ege Adaları, Kıta Yunanistan, Trakya, Balkanlar ile doğuda İç Anadolu ve Kilikya ile mevcut kültürel ilişkiler, sosyo-ekonomik yapının belirgin derecede değiştiğini göstermektedir. İç Batı Anadolu'da görülen buluntu tipi ve yayılımına baktığımızda, ekonomik yapının kült faaliyetleri üzerinde de etkileri görülmektedir. Bölgeden ele geçen buluntular, adak, süs eşyaları ya da ne amaçla kullanıldığı belirsiz nesnelere sınıflandırılabilir, yapıldıkları madde, kökenleri ve mesafeleri gibi, bu nesnelere elinde bulunduran bireyin sosyo-ekonomik durumuna göre farklılıkların belirginleştiği, elit ya da sıradan halk gibi ayırım yapılabileceği bir dönemin başladığı kesindir.

ETÇ	I	II	III
Beycesultan			
Kusura			
Çıkrık			
Kaklık			
Seyitömer			
Küllüoba			
Demirci Höyük			
Bozüyük			

Figür 78
İç Batı Anadolu Erken Tunç Çağ Figürin ve İdolleri

Güneybatı Anadolu

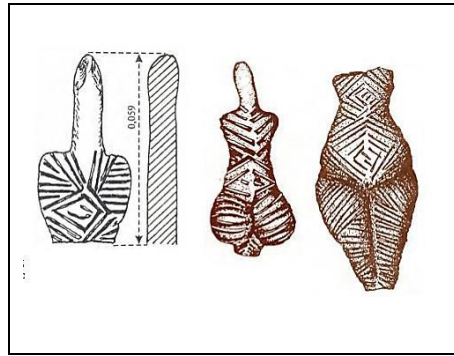
Erken Tunç Çağ'da Güneybatı Anadolu'da figürin ve idol ele geçen merkezler, Nudra, Çaykenarı, Bademağacı, Kuruçay, Harmanören/Göndürle, Çine Tepecik, Aphrodisias ve Karataş-Semayüktür. Bu yerleşimlerden Nudra figürini dışında toplam 80 adet şematik figürin/idol tespit edilmiştir (Fig. 79).

Figür 79
Güneybatı Anadolu Erken Tunç Çağ Ele Geçen Figürin ve İdollerin Grafik Dağılımları

Yoğun olarak ETÇ II ve III. döneme tarihlenen buluntuların tamamı şematiktir (Fig. 81). Bölgeden ele geçen buluntulardan ilk grubu Çaykenar Tipi idoller oluşturmaktadır (Levha ETÇ/40-42). Kuruçay ve Bademağacı kazılarında elde edilen veriler doğrultusunda, Erken Tunç Çağ I ve II'ye tarihlenen Çaykenar tipi idoller, pişmiş topraktan, genellikle koyu kahve ya da siyah renkli olarak tasarlanmaktadır. Kollar genel olarak yanlarda konik ya da küt çıkıntılar şeklindedir. Gövdenin alt kısmı ise çoğunlukla çuval formudur; ancak çan şeklinde ya da etek formunda şekillendirilen örnekler de mevcuttur. Çaykenar tipi idollerin en belirleyici özelliği gövdenin tamamına uygulanan bezeme tarzıdır. İdollerin üst gövdesine kollarını da kaplayacak şekilde çapraz oluk bantlar uygulanırken, boyun kısmına daima "V" şeklinde bir boşluk bırakılmaktadır. Bazı örneklerde gövdenin zemine oturan bölümünde yatay bantlar ve zikzak kazımlar yer almaktadır. İdoller üzerinde, kıyafet benzeri bir tasarımı düşündürülen yoğun bezeme anlayışı, göbek deliği ve

vulva bölgesinin vurgulandığı örneklerin yoğunluğu düşünüldüğünde, ya göbek deliği ya da vulva bölgesini bilinçli olarak açıkta bırakan bir tasarımın kaygısı içerisinde olduklarını düşündürmektedir. Çaykenarı, Harmanören/Göndürle, Kuruçay, Bademağacı, ve Mancarlı Höyük'te karşımıza çıkmaktadır⁹⁹⁹. Bu tip idolleri Pre Cucuteni Kültüründeki figürlere benzetmek mümkündür (Fig. 80). Muhtemelen benzer uygulamalarla, hamur ıslakken gövdeye uygulanan, sarma, ip ya da kumaşla oluşturulan bezeme tipi, her iki bölgede de tipik ve benzerdir.

Figür 80
Pre Cucuteni Kültürü Figürinleri

İkinci grup idol tipi ise, Harmanören-Göndürle ETÇ II-III, Aphrodisias'ta Akrapol yerleşimi III. tabaka ve Karataş-Semayük'ten mezar buluntusu olarak ele geçen Kusura tipi idollerdir. Karataş-Semayük'ten ele geçen idollerin tamamı pithos gömülerde, başları kırık olarak bulunmuştur. İdollerden iki tanesinin başı pithosların yanından gelmiş ve sonradan tamamlanmıştır. Bir çocuğa ait olduğu söylenen 191 no.lu mezarda, ölü hediyesi olarak iki adet kusura tipi idol, bir adet testi ve gümüş takılar ele geçmiştir. Melink'e göre bu mezar, gömü ritüeli pratikleriyle ilgili, başların önceden kırılarak mezara konulduğu konusunda bilgi vermektedir. Mezardaki diğer hediyelerin sağlam olarak ele geçmesi bunun kanıtıdır¹⁰⁰⁰.

Güneybatı Anadolu'dan gelen diğer buluntu tipi, Troya tipi idollerdir. Düz olarak tam "8" formunda ya da başları üçgenimsi veya baykuş yüzü olarak

⁹⁹⁹ Makowsky 2005, 13

¹⁰⁰⁰ Melink 1964, 271-277

tasarlan tiplerinin tamamı bölgeden ele geçmiştir. Bu tip idollerin büyük çoğunluğu Aphrodisias Akropol yerleşiminden gelmektedir. Karataş-Semayük'te ise mezarlardan ele geçen Troya tipi idoller, Kuzeybatı Anadolu ile bölge arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından önemlidir. Aphrodisias'ta yoğun olarak ele geçen bir diğer idol tipi Pebble ve Çakıl taşı formundaki idollerdir. Yerleşimin Geç Kalkolitik dönem tabakalarında da ele geçen bu tip idollerin genel özelliği, çakıl taşının doğal formundan yararlanılarak, üzerinde çok az ya da hiç düzeltme yapılmadan elde edilen buluntular olmasıdır. Bu tip buluntular, Ege'de, Antiparos ve Saliagos'ta, Akrotori¹⁰⁰¹ gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır¹⁰⁰².

Çine-Tepecik'ten gelen Beycesultan tipi idoller, form olarak Beycesultan örneklerine benzese de daha kalın ve küt hatlara sahip olduğu görülmektedir. Bu tip idollerin Erken Kiklad dönemindeki gelişimi göz önünde bulundurulduğunda, Çine-Tepecik örneklerini, Kiklad tipi buluntuların erken örneklerine benzetmek mümkündür. Saliagos adasında en erken buluntuların Geç Neolitik dönemde görülmekte ve Kiklad I ve II döneminde gelişimi sürdürmektedir. Bu buluntu grubu Erken Kiklad I-II ve Batı Anadolu'da ETÇ I-II'de görülen geleneksel anlayışın ürünleridir. Adalarda mezar buluntusu olarak ele geçmekle birlikte, Kusura tipi idollerle benzer şekilde gömü ritüellerinde kullanıldığı düşünülebilir. Tepecik yerleşimin bulunduğu coğrafi konum dikkate alındığında zengin mermer yataklarının varlığı¹⁰⁰³, mermerin yakın çevreden elde edilerek, işlenmiş olabileceğini düşündürmektedir.

---

¹⁰⁰¹ Sotirakopoulou 1998, 110, 111

¹⁰⁰² Evans-Renfrew 1968, Fig: 88; Renfrew 1969, 5

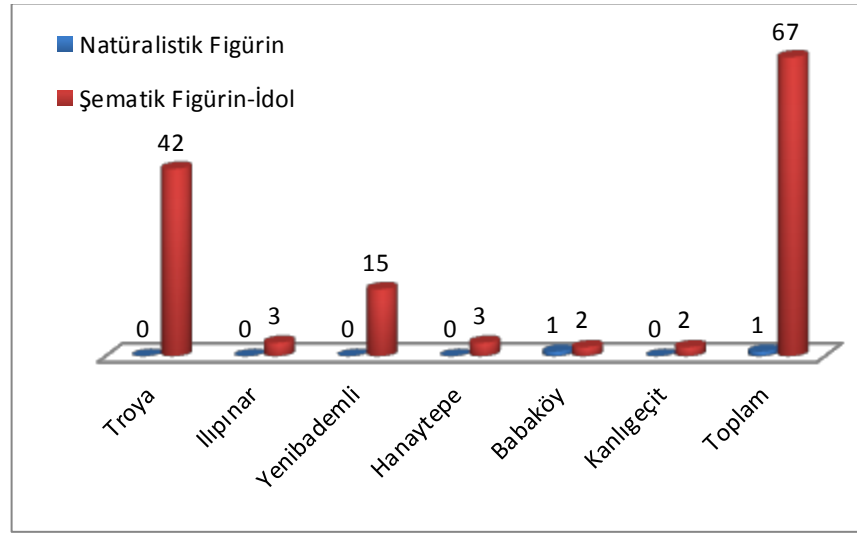
¹⁰⁰³ Günel 2008, 156

ETÇ	I	II	III
Nudra			
Çaykenarı			
Bademağacı			
Kuruçay			
Harmanören/ Göndürle			
Çine Tepecik			
Aphrodisias			
Karataş- Semayük			

Figür 81
Güneybatı Anadolu Erken Tunç Çağ Figürin ve İdolları

Kuzeybatı Anadolu-Trakya

Erken Tunç Çağ'da Kuzeybatı Anadolu'da figürin ve idol ele geçen merkezler, Troya, Ilıpınar, Yenibademli, Hanaytepe, Babaköy ve Kanlıgeçit'tir. Bölgede ele geçen toplam 67 adet buluntudan yalnızca Babaköy'de bulunan erkek figürini natüralistik üslupta şekillendirilmiştir (Fig. 82).

Figür 82
Kuzeybatı Anadolu Erken Tunç Çağ Ele Geçen Figürin ve İdollerin Grafik Dağılımları

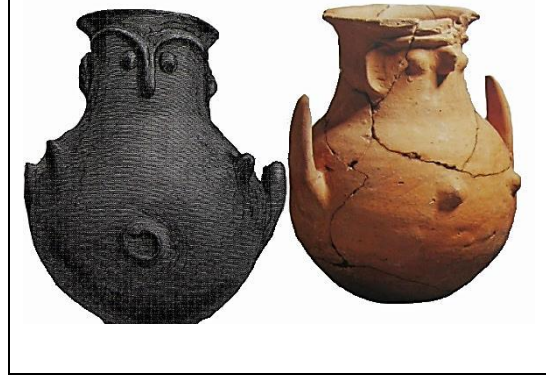
Kuzeybatı Anadolu'da ele geçen şematik figürin ve idolleri çok çeşitli formda karşımıza çıkmaktadır (Fig. 85). Yerleşimlerin geneline baktığımızda bir stil birliğinden söz etmek mümkün değildir.

Ele geçen buluntuların en büyük grubunun Troya'dan geldiğini görmekteyiz. Yerleşimden ETÇ I-III arasında yaklaşık olarak beş yüz adet idol ya da figürin ele geçmiştir. İnsan tasvirlerinin yerleşimde, sayıca bu kadar fazla olması, kült objesi olarak kullanılmış olmaları gerektirdiğini düşündürmüştür¹⁰⁰⁴.

Troya'dan gelen buluntuların ilk grubunu Troya Tipi idoller oluşturmaktadır. Anadolu'da bilimsel kazılar sonucunda ele geçtiği ilk yerleşim olması nedeniyle bu ismi alan Troya tipi idoller, III. binin son çeyreğine tarihlenmektedir. Bilinen ve yaygın olan "8" formunun yanında birçok çeşitli biçimlerde tasarlanan bu buluntu grubunun, bir diğer tipi olan Baykuş yüzü idoller,

¹⁰⁰⁴ Aydıngün 2005, 65

Troya'da ele geçen, üzerinde baykuşa benzer kabartmalar yer alan çömleklerle paralellik içindedir (Fig. 83).

Figür 83
Troya-Baykuş Yüzlü Çömlekler

Troya dışında, Kusura, Yortan, Harmanören-Göndürle, Aphrodisias, Seyitömer, Kulaksızlar, Karataş-Semayük (Harita 18), Erken Kiklad II döneminde, Syros-Chalandriani¹⁰⁰⁵, Girit'te, Lebena, Trapeza, Cyme-Aeolis¹⁰⁰⁶, Akrotiri¹⁰⁰⁷, Chios-Ayio Gala¹⁰⁰⁸, Thermi-Lesbos ve Samos'ta¹⁰⁰⁹ karşımıza çıkan ve oldukça tutucu bir geleneğin yansıması gibi görünen bu idollerin, geniş yayılım sahası, Anadolu ve Ege arasında bağlantıyı göstermesi açısından önemlidir.

Bölgede ETÇ II boyunca pişmiş toprak idollerin ağırlıkta olduğu dikkati çekmektedir. Troya ve Yenibademli'de karşılaşılan pişmiş toprak şematik figürinler, çeşitli formlarda karşımıza çıkmaktadır. Buluntuların baş formları, yassı, yuvarlak, silindirik gibi değişik biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Yüz detayları kabartma veya çizgilerle vurgulanmıştır. Yenibademli ve Troya'dan gelen iki örnek Demirci Höyük'te karşılaşılan, üzeri bezemeli idollerle benzerlik içerisindedir. Yine Thermi'de benzer tipte ve çeşitli varyasyonlarla oluşturulmuş idollerin sayısı oldukça fazladır. Bölge içerisinde, hatta yerleşimlerin kendi buluntu grubu kapsamında dahi

¹⁰⁰⁵ Renfrew 1972, 420-424; Hekman 2003, 140

¹⁰⁰⁶ Renfrew 1969, 6

¹⁰⁰⁷ Sotirakopoulou 1998, 118; Maliszewski 1993, 113

¹⁰⁰⁸ Hood 1982, 653

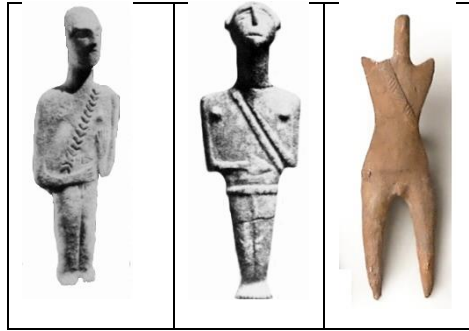
¹⁰⁰⁹ Renfrew 1969, 29

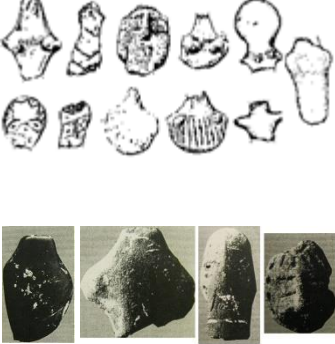

bir grup oluşturamayacak kadar farklı olan pişmiş toprak buluntular, Ege Adaları, Demirci Höyük gibi yerleşimlerde paralellerinin olması nedeniyle, her iki bölgeden aldıkları stil özelliklerini kullanarak kendi buluntu topluluklarını yaratmıştı diyebiliriz.

Trakya Kanlıgeçit'te ele geçen iki adet polos başlıklı figürin ise Demirci Höyük ve Küllüoba örnekleri ile paralellik içindedir. Troya ve Yenibademli'de ele geçen idollerin de benzer şekilde İç Batı Anadolu ile karşılaştırılabilmesi, yerleşimlerin Anadolu'nun iç bölgeler ile de iletişim içerisinde olduğunu göstermektedir.

Batı Anadolu ETÇ boyunca Ulucak ve Liman Tepe'den ele geçen falluslar dışında, eril nitelikli tek buluntu, Balıkesir-Babaköy'den gelmektedir. ETÇ II'ye tarihlenen figürin, ayakta durur pozisyonda tasvir edilmiş ve erkeklik belirtilmiştir. Figürinin göğüs bölgesinde yer alan ve sağ omuzdan sol kalça doğru uzanan çapraz kuşak benzeri bezemenin varlığı, söz konusu örneğin eril olması nedeniyle savaşçı erkek yorumunu getirmiş ve Kikladların savaşçı figürin motifleri ile karşılaştırılmıştır. Ancak Cucuteni kültüründe MÖ 4200-4050 yıllarına tarihlenen figürinlerden erkek olanları söz konusu figürinle yakın benzerlik içerisindedir (Fig. 84).

Figür 84
Kiklad Savaşçı Figürinleri-Cucuteni Kültürü Eril Figürin

ETÇ	I	II	III
Troya			
Ilıpınar			
Yenibademli			
Bozköy/Hanaytepe			
Babaköy			
Kanlıgeçit			

Figür 85
Kuzeybatı Anadolu-Trakya Erken Tunç Çağ Figürin ve İdolları

Figürin ve İdol Kavramı

Figürin ve idol kavramını tartışmadan önce *Anaerki* ve *Ataerki* kavramı üzerinde durmamız gerektiği kanısındayım. Arkeoloji, antropoloji, mitoloji, tarih ve karşılaştırmalı dinler gibi disiplinler arası boşluklarda yer alan ve aynı zamanda feminist söylem içerisinde oldukça fazla yer tutan *ataerki-öncesi* söylemi, tartışmalı bir konudur. Ataerki öncesi toplumların tam olarak neye benzediğini kanıtlamak ya da ataerki öncesi hipotezine inananların savunduğu kadar kesin bir şekilde bu toplumların simge ve mit sistemleri hakkında yorum yapabilmek şimdilik mümkün gibi görünmemektedir. Ataerkinin, belli nedenler ve koşullara bağlı olarak ortaya çıktığı, görece geç bir dönemde geliştiği ve ataerki öncesi bir dönemin varlığına ilişkin fikir yürütmek pek kolay değildir. Anaerkiyi savunan araştırmacılar, dişil biçimleri ve simgeleri yorumlayarak, doğurganlık ve annelik vurgusu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak, bu iki kavram tek başına bir inanç sistemi oluşturmak ve anaerki bir düzenin varlığının kanıtı için yeterli gibi görünmemektedir¹⁰¹⁰.

İlk avcı-toplayıcı ve bahçe tarımı yapan toplumları, yeniden inşa etmeye çalışan antropolog ve arkeologlar, evrensel eril egemenliği sonucunu açıkça reddetmektedir. Buna karşılık dişil egemenliğin varlığı ile ilgili kanıtlar oldukça zayıftır. Araştırmacılar, prehistorik toplumların yaşam şekline genellikle “*eğer ataerki değilse, anaerkidir*” tutumuyla yaklaşmakla birlikte, ilk avcı toplayıcı toplumların geçiminin sadece erkekler tarafından sağlandığı, aletlerin keşfi, dilin gelişimi gibi önemli ilerlemelerin yalnızca bir cinse ait olduğu konusuna da kuşku ile yaklaşmaktadır. Bahçe tarımcılığında yoğun tarımcılığa geçilmesi, eril egemenliği ilk kez arkeolojik kayıtlarda görünür hale getirmektedir; ancak, ataerkinin yaradılışı konusunda, savaşın ve işgallerin, ataerki öncesi toplumların yok olmasıyla ne kadar ilişkili olduğu da tartışma konusudur. Barışçı ve ana odaklı Neolitik köyleri, sert ve hızlı bir şekilde yok eden yabancı istilacıların varlığına ilişkin kanıtlar oldukça açık olmakla birlikte, eril egemenliği de içine alan toplumsal hiyerarşiye yönelik iç gelişmelerin, geniş ölçekli savaşlardan önce başladığı da açıktır. Her ne kadar bu

---

¹⁰¹⁰ Gross 2006, 93-98

toplumlar, ataerkil savaşçılar haline gelmiş yabancılar tarafından yok edilmiş gibi görünse de, savaşları çekici hale getirmiş olan nedenler, temelde artan nüfus baskısı ve kıt kaynaklar üzerindeki rekabet gibi görünmektedir. Dolayısıyla, savaşlar ataerki öncesi toplumların sona ermesinin nedeni değil, sonucudur diyebiliriz. Nitekim Sanday, toplumun eril ya da dişil egemenlik düzeyinde rol oynayan nedenleri, çevresel koşullara dayandırmıştır. Çevrenin cömertliği sonucunda ortaya çıkan “içe yönelim” (*inner orientation*) adını verdiği, erkekler ve kadınların birlikte çalışma eğilimde olduğu, erkeklerin çocuklarla zaman geçirdiği, kadının yaratıcı varlığını ön plana çıkaran bir simge sistemi içerisine yerleştirir. Bu toplumlar genellikle eril egemen değildir. Bu durumun tam tersi “dışa yönelim” (*outer orientation*) ise çevre koşullarının daha sert olduğu, temel ihtiyaçları sağlamının stres yarattığı, büyük göçlerin yaşandığı toplumlarda, yaratıcı güçlerin eril olduğu bir sistem gelişmektedir. Bu toplumlarda ise daha çok eril egemenlik görülmektedir.

Bu savdan yola çıkarak bahçe tarımcılığı yapan ilk yerleşik Neolitik toplum yapısı ile ilgili “orta yol” olarak niteleyebileceğimiz bir sistemden söz edilebilir. Çevre koşulları düşünüldüğünde, bu toplumlarda kadınlar ve erkekler birbirlerini tamamlayıcı roller üstlenmiş olmalıdır. Bu durumu kadının egemenliği şeklinde yorumlamaktan öte, görece daha özerk olduğu ve erkeklerle eşit statüde roller üstlendiği şeklinde açıklamak daha yerinde olacaktır.

Bu durumda, figürinlerin prehistorik toplumların maddi ve manevi dünyasında ne anlam yüklenmiş olabileceğini de söylemek, ataerki ve anaerki inşası kadar yoruma açık, tartışmalı ve zordur. Figürinleri biçimsel olarak değerlendirdiğimizde, dişil bedeninin ön planda olduğu, cinsellik vurgusu yapan, “sanat eseri” nitelendirmesini yapabileceğimiz buluntularla birlikte, cinsiyetsiz, şematize edilerek ayrıntıdan arınmış, kimi zaman hızlı bir üretim aşaması sonucunda şekillendirildiği açık, üç ya da iki boyutlu insan tasvirlerinin varlığını görürüz. Figürinler arasındaki biçimsel farklılaşma, beraberinde işlevsel bir takım farklılıkların olup olmadığı sorusunu da akla getirmektedir. Anadolu’da Neolitik dönemin başından itibaren karşılaştığımız bu buluntu topluluğunu salt biçimsel olarak değerlendirdiğimizde, işlevsel anlamları ile ilgili yorum yapabilmek nerdeyse imkânsız hale gelmektedir. Birçok merkezde, aynı tabakada, biçimsel olarak farklı

buluntuların ele geçmesi, ya işlevlerinin farklı olduğunu ya da bu buluntu grubunu kullanan bireylerin statü ve sosyo-ekonomik yönden farklılaştığının göstergesi olabilir. Bu bağlamda değinilmesi gereken bir diğer nokta buluntu-mekân analizidir. Figürinleri mekânsal açıdan ele aldığımızda, evsel mekânlarda, günlük kullanım objeleri ile birlikte ele geçtiği gibi, tapınak olarak yorumlanan yapıların içerisinde ve mezarlardan mezar buluntusu olarak geldiğini görmekteyiz. Daha önce de değindiğimiz üzere, Hacılar ve Höyücek merkezlerinde, tapınak olarak yorumlanan binaların, aynı zamanda evsel niteliklerinin ön planda olması, Neolitik dönem için tapınak kavramının tekrar düşünülmesi gerekliliğini doğurmaktadır. Nitekim Hacılar ve Höyücek merkezleri için “tapınak” veya “kutsal alan” yorumu yapılabilmesinin nedeni bina içlerinden gelen figürinlerin varlığıdır. Benzer şekilde Bakla Tepe’de aynı bina içerisinde bulunan 8 adet fallusun varlığı da mekânın kutsal olabileceği yorumunu beraberinde getirmiştir; ancak unutulmamalıdır ki bu yorumlar yapılırken figürin, idol ve falluslara bakış açısının tek yönlü olduğudur. Bu yorumları yapan bilim insanları, figürin, fallus gibi buluntuların kutsal objeler olduğunun kesinliğini kabullenip, *öyleyse bu alanlar da tapınak olmalıdır* gibi tek yönlü bir çıkarım yapmaktadır. Elbette bu buluntular belirli bir inançsal işleve sahip olabilir; fakat bu işlev, bize, bahsedilen mekânları tapınak olarak niteleyebileceğimiz kadar kesin kanıtlar sunmaz. Diğer bir sorunsal bu insanların “tapınak” gibi özellikli bir yapıya ne kadar ihtiyacı olduğudur. Bu konu ile ilgili, tez konumuzun alanı dışında kalan, ancak konuya açıklık getirebilecek Çatalhöyük ve Göbeklitepe merkezlerini ele alacak olursak; Çatalhöyük’te özellikli binalar olarak yorumlanan bazı mekânlarda, genelde, görece elde etmesi zor olan obsidyen uç ve çekirdeklerin olduğu ve mekânların aynı zamanda ışık olarak kullanılabilirdiği görülmektedir. Bu mekânlardan gelen diğer bir buluntu topluluğu ise figürinlerdir. Ian Hodder, bu durumu, yerleşim sakinlerinin statü farkından kaynaklanıyor olabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Bu binalardan bazılarında görülen çoklu gömülerin ise evde yaşayarak ölen kişilerin sayısından çok fazla olduğu ve başka mekânlarda yaşayan bireylerin, bu binalara bilinçli olarak gömülmüş olabileceğini göstermiştir. Öyleyse, burada üzerinde durulması gereken üç nokta, ekonomik durum, ata kültürü ve buna bağlı olarak figürinlerin varlığıdır. Figürinler, toplumdaki diğer bireylere oranla daha

üst konumda olan kişi ve akrabaları için düzenlenen özel seremonilerde kullanılıyor olabilir; ancak yerleşimde, bireyler arasındaki yaşam biçimi farkı ile ilgili net bir veri yoktur. Dolayısıyla tapınak işlevi görebilecek, kalabalıkları etrafında toplayabilecek bir ekonomik güç de yoktur diyebiliriz. Göbekli Tepe’de ise, son derece ayrıntılı, anıtsal ve karmaşık bir eril inançsal-sanat anlayışı ya da eril egemen inanç faaliyetlerini yöneten kişiler ve inançsal içerikli kamu binalarının varlığı daha açık olarak gözlenebilmektedir. Burada artık tabakası oluşmaya başlamış bir toplum ve tabakanın üst kademelerinde erk gücün hâkimiyeti daha net bir biçimde ayırt edilebilmektedir¹⁰¹¹. Dönemin sonlarına doğru yaşanan ve “Neolitik Çöküş” olarak adlandırılan bir sürecin yozlaşmış şekil değiştirerek çevreye yayılmasının en temel nedeni olarak, bölgede Neolitik dönemin başından beri hüküm süren bir ruhban sınıfına karşı duyulan tepki ve sosyal bir çalkantı görülmektedir. Dönemi takip eden yerleşik toplumlarda ise muhtemelen Tunç Çağ sonlarına kadar sürecek bir durgunluk yaşanmış olmalıdır. İki yerleşimin koşulları değerlendirildiğinde, Çatalhöyük ve diğer Geç Neolitik dönem toplulukları, Göbeklitepe’de örneğini gördüğümüz gibi büyük bir sistemin parçası gibi görünmemektedir. Her iki toplumda da inançsal bir takım faaliyetlerin kaçınılmazlığını göz ardı etmemekle birlikte, Geç Neolitik dönem insanların, evlerinden, çöplük alanlarından, sokaklardan ele geçen figürinler için daha mütevazı bir “ritüel pratiği” olmalıdır sonucunu çıkarabiliriz.

Figürinleri mekânsal açıdan değerlendirebileceğimiz bir diğer nokta mezarların varlığıdır. Batı Anadolu’da Neolitik dönemde, mezar buluntusu olarak kullanılan figürin ele geçmemiştir. Ancak bu buluntu grubunun Köşk Höyük’te mezarlardan geldiği bilinmektedir¹⁰¹². Erken Tunç Çağ’da ise bölgede, mezar buluntusu olarak, idollerin kullanıldığını görmekteyiz. İdoller, birçok araştırmacı için işlevsel olarak figürinlerle aynı anlam ifade etmekte, biçimsel olarak farklı buluntular olarak yorumlanmaktadır. Hatta figürinlerin, görülmeye başladığı dönemden, Erken Tunç Çağ sonuna kadar geçen dönemde, somuttan soyuta doğru çizgisel bir evrim geçirerek ilahi bir tanrı kavramına yaklaştığı şeklinde yorumlar da bulunur¹⁰¹³.

---

¹⁰¹¹ Schmidt 2005, 17

¹⁰¹² Silistireli 1988, 2

¹⁰¹³ Aydıngün 2005, 13

Ancak unutulmamalıdır ki idoller, Neolitik dönemin başından itibaren çok geniş bir coğrafyada, figürinlerle paralel olarak, kullanım görmüştür. İdollerin Neolitik dönemden ETÇ'nin sonuna kadar, geçirdiği evrim için yapılabilecek yorum, sadece, teknolojik imkânların değişmesiyle, daha gösterişli buluntulara dönüştüğü olabilir. Figürinlerin idole doğru bir geçiş süreci yaşadığı savı ile ilgili olarak, Kiklad figürinlerini örnek verecek olursak, Anadolu'da görülebilen üç boyuttan iki boyuta dönüşüm sürecinin tam tersinin yaşandığını görebiliriz. Neolitik dönemde, yassı şematik idoller olarak şekillendirilen, Erken Tunç Çağ'da hybrid ve insan heykellerine dönüşen bu buluntu topluluğunun gelişimi ve değişimi, böylesine bir savı çürütür niteliktedir. Ayrıca yalnızca incelediğimiz alan sınırları içerisinde bile şematik figürin/idol sayısı neredeyse eşittir. Erken Tunç Çağ'da bu sayı idollere doğru artış gösteriyor gibi görünse de, bölgede, natüralistik figürinlerin hala yoğun olarak kullanılmaya devam ettiği görülmektedir.

İdollerin ölü kültürle ilişkili oldukları, açıktır. Karataş-Semayük'te mezarlarda başları kopuk olarak ele geçen Kusura tipi idollerin, başlarının bilerek kırıldığı ve gömü ritüeli ile ilgili bir işlevi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bakla Tepe'de ise, Mezar-24 ve Mezar-46 olarak adlandırılan basit toprak mezarlardan ele geçen idollerden ilki iskeletin göğsünde, diğeri ise iskeletin boyun kısmında, çok sayıda metal ve taş boncukla birlikte bir kolye oluşturacak şekilde ele geçmiştir¹⁰¹⁴ ETÇ II-III A dönemine tarihlenen Mezar-259 olarak adlandırılan bir pithos mezarda¹⁰¹⁵ ise, altın bir saç spirali ile altın dağ kristali birleşiminden üretilmiş bir çift küpe ve gümüşten üretilmiş çok sayıda disk biçimli, ortası çift kanallı boncukla birlikte ele geçmiştir¹⁰¹⁶. Erken Tunç Çağ boyunca mezar hediyesi olarak daha özenle işlenmiş mermer ya da metal buluntuların varlığı, yine mezar sahiplerinin sahip olduğu statü ile ilgili olabilir. Nitekim aynı dönemde yerleşimlerden ele geçen Pebble tipi idoller, belki de ekonomik olarak daha alt seviyedeki bireyler için aynı amaca hizmet ediyor olabilir.

---

¹⁰¹⁴ Erkanal-Özkan 1999, 29-31

¹⁰¹⁵ Erkanal 2008, Abb:6; Keskin 2011, 198

¹⁰¹⁶ Keskin 2011, 198

Burada değinilmesi gereken bir diğerk konu “taş”ın ilkel insanlar için üstlendiğı anlamdır. L. Levy Bruhl, kaya ve taşlara atfedilen anlamlarla ilgili yaptığı araştırmada çok çarpıcı sonuçlara ulaşmıştır. Bruhl, özellikle taşların, bizim için sahip olduklarından çok farklı anlamlar yüklediğı, vücut için kemikler ne anlam taşıyorsa, toprak içinde taşların aynı anlama geldiğini söylemektedir.

“ilkel insan bir taşın yanından geçip gidecektir. Ancak gözüne takılan ve düş gücünü harekete geçiren tuhaf biçimli ya da tuhaf konumda, bir şey gördüğünde buna hemen özel bir anlam yükleyecektir. Kendilerine gizemli güçler yüklenen bu taşlar, yerli ve yakınlarının yaşantısı üzerinde iyi ya da kötü sonuçlara yol açabilmektedir”¹⁰¹⁷

Bizim ilkel olarak sınıfladığımız daha birçok toplum, taşın “kutsal” gücüne inanmakta ve gündelik hayatlarında, bu taşların yüklendikleri kutsallıktan faydalanmaktadır. Örneğın, tarımla uğraşan Kaledonya yerlileri için patates formundaki küçük taşların, bol ve bereketli ürün alabilmek için ekim zamanında büyük bir törenle toprağa gömüldüğü, hasat sonrası ise bulunduğu yerden çıkartılarak evlerinde saklandığı bilinmektedir. Bu bağlamda Erken Tunç Çağ’da mekân içlerinde bulunan “8” formlu çakıl taşlarının benzer şekilde kullanıldığı düşünülebilir.

İdollerle ilgili bir diğerk kullanım alanı da taşıyan bireye şans getireceğı, onu kötülüklerden uzak tutacağı fikri olabilir. İdollere açılan deliklerle kolye şeklini alan amuletler de benzer bir anlam içeriyor olmalıdır. Nitekim günümüzde, Anadolu’nun kırsal kesiminde hala bazı bireyler, bebeklerin kundağına küçük bir çakıl taşı iğnelemekte ve bu taşın bebeğı kötülüklerden koruyacağına inanılmaktadır¹⁰¹⁸. İdollerin mezar buluntusu olarak ele geçmesi ya da üzerlerine açılan deliklerle amulet gibi kullanılması, işlevleri ile ilgili daha sağlam varsayımlar üretebilmemizi sağlamaktadır. Figürinler ise, maneviyattan öte daha birçok işlev için kullanılmış olabilir. Bunlardan biri, tüm arkeologlarca görmezden gelinen çocuk kavramı ve oyuncak olgusudur. Hemen hemen her prehistorik yerleşimde karşımıza

---

¹⁰¹⁷ Bruhl 2006, 30

¹⁰¹⁸ Diyarbakır’da, kaplumbağa kemikleri ile ilgili antropolojik bir araştırma sırasında, Mardin-Sürgücü Bucağı’nda köylü bir hanımdan tesadüfen edinilmiş bilgidir.

çıkan minyatür kaplar, ev modelleri, idol ya da figürinlerin bir kısmının kült objesi olmasının yanında, oyuncak olabileceklerini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu bağlamda, söz konusu maddi kültür varlıklarını kullanan insanların yaşama biçimlerini, etraflarında oluşturdukları hemen hemen tüm nesnelerin kilden yapıldığını, evlerinin içinde bastıkları zeminden, onları soğuktan ve güneşten koruyan duvarlara, yemek yedikleri-pişırdıkları çanak çömleğe kadar yaptıkları her şeyin kilden oluşturulması, çocuklar için yapılan oyuncakların da elbette kilden olabileceğini düşündürmektedir. Buna bağlı olarak, yetişkin birey olma aşamasında olan kız ya da erkek çocuklara, bir takım öğretme ve yetişkinliğe geçme durumunu modelleyen küçük nesnelere olarak da yorumlanabilirler.

Figürinlerin çıplaklığı ile ilgili yapılan yorumlar ise tamamen bugünkü algılarımız sonucu ortaya atabildiğimiz bir savdır. Bizim için tabu olan çıplaklığın, prehistorik toplumlar için sıradan bir durum olduğu düşünülürse, “kendilerini sergileyen kadınlar” imajı şeklinde önümüzde duran bu şişman kadınların aslında gerçekte öyle oldukları için, benzer şekillerde üretildiklerini de düşünebiliriz.

Figürinlerin kült uygulamalarının/ritüellerin bir parçası olarak kullanıldığı şeklinde düşünecek olursak, bu objeler ritüel bilgisi ve kültürün yayılımında önemli bir rol oynamıştır diyebiliriz. Figürinlerin ve ritüelin varlığının prehistorik toplumların erken inanç sistemleri üzerinde yarar sağladığı düşünülebilir. Ancak günümüzde de görüldüğü gibi bahsedilen ritüel eylemlerin tanrı ya da tanrıça kavramına dayanması gerekmemektedir. Ritüel uygulamaları pek çok nedenle, bilerek ya da bilmeyerek alışkanlıkla yapılmış olabilecekleri gibi, bu eylemleri gerçekleştirenlerin inançsal gelişimlerinin yanı sıra psikolojik olarak da rahatlamalarını sağlamış olabilir.

Figürin veya idollerin, tanrı veya tanrıça, bereket kültü, oyuncak, sıradan süs eşyası gibi işlevsel kavramlarla ilişkilendirilebilmeleri için arkeolojik verilerde bilimsel bir takım yöntemlerin kullanılmasına ihtiyaç vardır. Figürinlerin değerlendirilmesinde yerleşmeye ait tüm buluntular ele alınarak, birlikte düşünülmelidir. Bu buluntu grubunu yapanların, çocuk ya da yetişkin bireyler olup olmadığı ile ilgili parmak izi analizleri yapılabilir. Ya da kullanılan kilin kaynağının yerleşimin kendi kil kaynaklarından mı sağlandığı, yoksa dışarıdan bir hediye veya

ticaret sonucu takas yoluyla mı elde edildiği öğrenilebilir. Ancak tüm bunların da, şu anki bakış açımızla, o nesnelere doğru yorumlamamızı sağlayamayacağı bir gerçektir.

Paleolitik dönemde görülmeye başlayan figürin ve idoller, Batı Anadolu prehistorik toplumlarının hayatına Neolitik dönemde girdiği ve tüm çevre kültürlerle birlikte uzun süre kullanıldığı açıktır. Yerleşimlerdeki biçimsel farklılaşma muhtemelen figürinlerin işlevleriyle ilgili olmalıdır ve yine çevre kültürlerle olan benzerlikler, çok büyük bir coğrafyada benzer pratiklerin paralel bir zaman diliminde başladığını, değişen ekonomik koşullarla birlikte değişerek, daha katı ve daha küçük alanlara sıkıştığını göstermektedir. Göbeklitepe’de gördüğümüz anıtsal yapıların çöküşü, ardından devam eden daha kolay uygulanabilir bir takım pratikleri doğurmuş olabilir. Bu da ele geçen buluntuların birbirinden farklı, sembolik olarak çok karmaşık olmadığı şekliyle karşımıza çıkmaktadır. Kalkolitik dönemin sonlarında başlayan ve Erken Tunç Çağ’da ise merkezileşme ve ardından gelen kentleşme sürecinin zorlaması ile tekrar canlanacak olan yönetici sınıf, rahip gibi kişilerin varlığı, inanışta ve gelenekte değişimlerin olmasını da beraberinde getirdiğinden, bu süreç, daha katı kurallara bağlı, biçimsel olarak birbirine çok benzer buluntuların üretilmesine neden olmuş olabilir.

Bu buluntu grubu için inanç ve bereketle ilgili yapılan yorumların gördüğü ilgiye karşın, hiçbir kuram değerinin önüne geçememiştir. Figürinlerin üzerine yapılan araştırmalarda çok yönlü bakış açısına ihtiyaç vardır ve çok çözümlü soruların daha gerçekçi olduğu görüşü giderek daha iyi anlaşılmaktadır.

Unutulmamalıdır ki, prehistorik toplumlar için, “inanç sistemi” yaşamın diğer yönlerinden ayrı, tek başına bir olgu değil; tohum ekmeye, sevişmeye, gebe kalmaya, çocuk doğurmaya, öğretmeye ve tedavi etmeye, çocukları eğitmeye, çömleğe biçim vermeye ve süslemeye, ölüme hazırlanmaya ve ölümün kendisine kadar nüfus eden bir yapıdır. Öyleyse ben, figürin ve idollerin anlam ve işlevleri için “günlük kullanım nesnelere” yorumunu yaparak bitirmek istiyorum.

KAYNAKÇA

- Abay 2003 E. Abay, "The Neolithic Figurines from Ulucak Höyük: Reconsideration of the Figurine Issue by Contextual Evidence", *Neo-Lithics* 2/03: 16-22.
- Abay 2012 E. Abay, "Beycesultan", *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları*, (Ed. A. Çilingiroğu, Z. Mercangöz, G.Polat), 2012, 39-64.
- Abay-Dedeoğlu 2007 E. Abay, F. Dedeoğlu, "2005 Yılı Çivril Ovası Yüzey Araştırması", 24. *AST*, 1, 277-292.
- Abay-Dedeoğlu 2011 E. Abay, F. Dedeoğlu, "Beycesultan 2007-2010 Yılı Kazı Çalışmaları Raporu" 33. *KST*, 4, 313.
- Abay-Sağlamtimur-Özkan 2000 E. Abay, H. Sağlamtimur, T. Özkan, "Ulucak Höyük Kazıları 1998" 21. *KST*, 1, 359-370.
- Akdeniz 1996 E. Akdeniz, "1995 Yılı Büyük Menderes Ovası ve Çevresi Yüzey Araştırmaları", 14. *AST*, 2, 233-254.
- Akdeniz 2002 E. Akdeniz, "Erken Tunç Çağına Ait Bir Grup İdol", *Anadolu Araştırmaları XVI*, 9-18.
- Akdeniz 2009a E. Akdeniz, "Yortan Mezarlığı Hakkında Yeni Gözlemler/New

- Observations about Yortan Cemetery”, TÜBA-AR 12, 49-64.
- Akdeniz 2009b E. Akdeniz, “2007 Yılında Manisa İli ve İlçelerinde Yürütülen Prehistorik-Protohistorik Yüzey Araştırmaları”, 26. AST, 2, 257-266.
- Akdeniz 2010 E. Akdeniz, “Kulaksızlar Atölyesinde Kilya Tipi Figürin Üretimi”, OLBA XVIII, 65-83.
- Alkım vd. 2003 U. Bahadır, Alkım, H. Alkım, Ö. Bilgi, *İkiztepe II: Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Yedinci Dönem Kazıları (1976-1980)*, Ankara.
- Alp 1965 S. Alp, “ Güney-Batı Anadolu’da Bulunan Erken Bronz Çağına Ait Mermer İdoller”, *Belleten* 113, 3-8.
- Andel-Shackleton 1982 T. H. Vandel, J. Shackletoni “Late Paleolithic and Mesolithic Coalines of Greece and the Aegean”, *Journal of Field Archaeology* 9, 445-454.
- Apostolika 2005 N. K. Apostolika, “Tracing Symbols of Death in Neolithic Archaeological Contexts”, *Documenta Praehistorica* XXXII, 133-144.
- Apostolika 2008 N. K. Apostolika, “Some Fins of Balkan (or Anatolian) Type in the Neolithic Deposit of Theopetra Cave, Thessaly”, *The Aegean in the*

- Neolithic, Chalcolithic and the Early Bronze Age, Proceedings of the International Symposium* (ed. H. Erkanal, H. Hauptmann, V. Şahoğlu, R. Tuncel), 2008, 301-307.
- Atalay 1982 İ. Atalay, *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş*, 1982.
- Atalay 1997 İ. Atalay, *Türkiye Coğrafyası*, 1997.
- Atalay-Mortan 1997 İ. Atalay, K. Mortan, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, (ed. İ. Atalay, K. Mortan), 1997.
- Aydınğün 2005 Ş. G. Aydınğün, *Tunç Çağın Gizemli Kadınları*, Yapı Kredi yayınları, İstanbul.
- Aydınğün 2006 Ş. G. Aydınğün, “Macaristan-Budapeşte Szepmuveszeti Müzesi Koleksiyonlarında Yer Alan Erken Tunç Çağı’na Ait Anadolu İdolları”, Hayat Erkanal’a Armağan, *Kültürlerin Yansıması/Studies in Honor of Hayat Erkanal, Cultural Reflections*, (ed. A. Erkanal, E. Özgen, S. Günel, T. Ökse, H. Hüryılmaz, H. Tekin, N. Çmardalı, B. Uysal, F. A. Karaduman, A. Engin, R. Spiess, A. Aykurt, R. Tuncel, U. Deniz, A. Rennie), İstanbul, 398-400.

- Bahn 2001 P. Bahn, *Archaeology Guide*, The Penguin Books, London.
- Bailey 2000 D. W. Bailey, *Balkan Prehistory: Exclusion, Incorporation and Identity*, Routledge, London.
- Bailey 2005 D. W. Bailey, *Prehistoric Figurines: Representation and Corporeality in the Neolithic*, Routledge London.
- Bakamska 2007 A. Bakamska, "Tell Gäläbnik. Architectura and Site Planning" *The Struma/Strymon River Valley in Prehistory*, Proceedings of the International Symposium, Strymon Praehistoricus, in the Steps of James Harvey Gaul, 2, Bulgaria-Greece, 175-180.
- Baykal-Obladen-Kauder 1996 J. Seeher, S. J. Obladen, Kauder, Demircihöyük Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975-1978, Band IV, Die Kleinfunde, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- Bernabò-Brea 1964 L. Bernabò, Brea, *Poliochni, Citta Preistorica nell' isola di Lemnos I*, Rome, L' Erma di Bretschneider.
- Bilgen 2011 N. Bilgen, "Seyitömer Höyük", *Karşidan Karşıya, MÖ 3.Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*, 208-

- 214, (ed. V. Şahoğlu, P. Sotirakopoulou), İstanbul.
- Bilgi 1972 Ö. Bilgi, *Development and Distribution of Anthropomorphic figures in Anatolia from the Neolithic to the end of the Early Bronze Age*, London, 1972.
- Bilgi 1977 Ö. Bilgi, “Yeni Tip Mermer İdoller/Some Remarks on Marble Idols of Unusual Type”, *Belleten* 163, 473-480.
- Bilgi 1978 Ö. Bilgi, “M.Ö. 3. Bin yılına Tarihlenen Bir Grup İnsan Figürini ve Bunların Anadolu’da Dağılışı”, *Anadolu Araştırmaları VI*, 133-140.
- Bilgi 1980 Ö. Bilgi, “Yeni Bulunmuş Eserlerin Işığında Anadolu’da Bronz Çağı Öncesi İnsan Figürleri Hakkında Yeni Gözlemler”, *Belleten Cilt 44, Sayı 173*, 1-13.
- Bilgi 2012 Ö. Bilgi, *Anadolu’da İnsan Görüntüleri: Klasik Çağ Öncesi*, İstanbul, 2012
- Blegen 1935 C. W. Blegen, “Excavations at Troy, 1935”, *AJA* 39/4, 550-587.
- Blegen vd. 1950 C. W. Blegen, J. L. Caskey, M. Rawson, J. Sperling, *Troy I, Genel*

- Introduction, The First and The Second Settlements*, Princeton.
- Blegen vd. 1951 C. W. Blegen, J. L. Caskey, M. Rawson, J. Sperling, *Troy II, The Third, Fourth and Fifth Settlements*, Princeton.
- Bolger 1996 D. Bolger, "Figurines, Fertility, and the Emergence of Complex Society in Prehistoric Cyprus", *Current Anthropology* 37, 365-372.
- Branigan 1971 K. Branigan, "Cycladic Figurines and Their Derivatives in Crete" *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 66, 57-78.
- Budge 1971 E. A. W. Budge, *Egyptian Magic*, New York.
- Čochadžiev 2001 S. Čochadžiev, *Vaksevo-praistoričeski selišta*, Veliko Tarnovo.
- Čochadžiev 2007 S. Čochadžiev, *Neolithic and Chalkolithic Cultures in the Struma River Basin*, Veliko Tarnovo.
- Ç. Çilingiroğlu 2012 Ç. Çilingiroğlu, "Ulucak Höyüğü", *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları*, (ed. A. Çilingiroğlu, Z. Mercangöz, G. Polat), 426-436.
- Çevik 2005 Ö. Çevik, *Arkeolojik Kanıtlar Işığında Tarihte İlk Kentler ve*

- Kentleşme Süreci Kuramsal Bir Değerlendirme*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Çevik 2013 Ö. Çevik, “Ulucak Höyük 2009-2011 Yılı Kazı Çalışmaları”, 34. KST, 1, 143-158.
- Çilingiroğlu vd. 2004 A. Çilingiroğlu, Z. Derin, E. Abay H. Sağlamtimur, İ. Kayan, *Ulucak Höyük: Excavations Conducted Between 1995 and 2002*, Ancient Near Eastern Studies, Supplement 15, Louvain.
- Çilingiroğlu-Çevik-Çilingiroğlu 2012 “Ulucak Höyük Towards Understanding the Early Farming Communities of Middle West Anatolia: Contribution of Ulucak”, *The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research*, (ed. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm), Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 139-175.
- Çilingiroğlu-Çilingiroğlu 2007 A. Çilingiroğlu, Ç. Çilingiroğlu, “Ulucak”, *Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı. Türkiye’de Neolitik Dönem: Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, (ed. M. Özdoğan, N. Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 360-372.

- Çilingiroğlu-Dedeoğlu 2007 A. Çilingiroğlu, F. Dedeoğlu, "Ulucak Höyük Kazıları 2005 Yılı Çalışmaları", 28. KST, 1, 137-146
- Danielou 1995 A. Danielou, The Phallus: Sacred Symbol of Male Creative Power, Inner Traditions Bear and Company.
- Darga-Sivas-Sivas 2002 M. Darga, T. Sivas, H. Sivas, "2000 Yılı şarhyk-Dorylaion Kazıları", KST 23, II, 207-218.
- Darkot-Tuncel 1995 B. Darkot, M. Tuncel, *Ege Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul.
- Derin 2005 Z. Derin, "The Neolithic Architecture of Ulucak Höyük", *How Did Farming Reach Europe?* (ed. C. Lichter), BYZAS 2, 85-94.
- Derin 2007 Z. Derin, "Yeşilova Höyüğü", *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı. Türkiye'de Neolitik Dönem: Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, (ed. M. zdoğan, N. Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 377-384.
- Derin 2009 Z. Derin, "Çamurun Altındaki Geçmiş: Yeşilova Höyüğü", *Egeden*, 1, 32-35
- Derin 2010 Z. Derin "İzmir'in Prehistorik Yerleşimi Yeşilova Höyüğü 2008 Yılı Çalışmaları", KST 31, 1, 475-491.

- Derin 2012a Z. Derin, “Yeşilova Höyüğü”, *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları*, (ed. A. Çilingiroğlu, Z. Mercangöz, G.Polat), 426-436.
- Derin 2012b Z. Derin, “Yeşilova Höyük”, *The Neolithic in Turkey, New Excavations&New Research*,(ed. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm), Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 177-195.
- Derin-Abay-Özkan 2002 Z. Derin, E. Abay, T. Özkan, “Kemaipaşa-Ulucak Höyük Kazıları 1999-2000”, 23. KST, 1, 341-352.
- Derin-Ay-Caymaz 2009 Z. Derin, F. Ay, T. Caymaz “İzmir’in Prehistorik Yerleşimi- Yeşilova Höyüğü 2005-2006 yılı Çalışmaları”, “Prehistoric Settlement of İzmir-Yeşilova Mount Campaign of 2005-2006”, Arkeoloji Dergisi, XII, 2009/1, 7-58.
- Derin-Çilingiroğlu-Taşlıalan 2004 Z. Derin, A. Çilingiroğlu, M. Taşlıalan, “Ulucak Höyük Kazısı 2002”, 25. KST, 1, 239-250.
- Derin-Öner 1997 Z. Derin, E. Öner, “Ulucak Höyük Kazıları ve Paleo-Coğrafya Araştırmaları-1995”, XVII. KST, I, 411-439.

- Dermott 1996 Mc. Dermott, "Self-Representation in Upper Paleolithic Female Figurines" *Current Anthropology* 37, 227-275.
- Detev 1960 P. Detev, "Razkopki na Selistnata Mogila Jasatepe v Plodiv Prez 1959", *Godišnik na Narodnija Arheološki Muzej Plodiv*, 4, 5-59.
- Dietrich 2010 O. Dietrich, "Kinderspielzeug oder Kultobjekte? Überlegungen zu Anthropomorphen figurinen der Wietenberg- und Tei-Kultur" *Bronze Age Rites and rituals in the carpathian basin, proceedings of the international colloquium, From Târgu Mureş*, (ed. S. Berecki, R. Nemeth, B. Rezi), 87-107.
- Dimakopoulou 1998 K. Dimakopoulou, *Jewellery of Greek Prehistory-The Neolithic Treasure, Catalogue of the homonymous exposition at the National Archeological Museum, Athens*
- Dinç 1995 R. Dinç, "Yortan'da Bulunan Kilia Tipi İki Mermer Heykelcik Başı", *In Memoriam İ. Metin Akyurt- Bahattin Devam Anı Kitabı. Eski Yakın Doğu Kültürleri Üzerine İncelemeler/Studies for Ancient Near Eastern Cultures*, (ed. A. Erkanal, H. Erkanal, H. Hüryılmaz, A. T. Ökse, N. Çınardalı,

- S. Günel, H. Tekin, B. Uysal, D. Yalcıklı), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 91-95.
- Dinç 1996 R. Dinç, “1994 Yılı Akhisar-Kulaksızlar Mermer İdol Atölyesi Yüzey Araştırması”, XIII. AST, 11-41.
- Dinç 1997 R. Dinç, “Kulaksızlar Mermer İdol Atölyesi ve Çevre Araştırmaları”, XIV. AST, 255-282.
- Duru 1980 R. Duru, *Kuruçay Höyüğü Kazıları, 1978-1979 Çalışma Raporu*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul
- Duru 1996 R. Duru, *Kuruçay Höyük II. 1978-1988 Kazılarının Sonuçları, Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri/Results of the Excavations 1978-1988 The Late Chalcolithic and Early Bronze Age Settlements*, Ankara.
- Duru 2003 R. Duru, “Bademağacı 2001/2002”, ANMED,1, 11-13.
- Duru 2005 R. Duru, “Bademağacı Kazıları 2002 ve 2003 Yılları Çalışma Raporu”, Belleten, 68, 252, 519-560.
- Duru 2007 *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı. Türkiye'de Neolitik Dönem: Yeni Kazılar, Yeni*

- Bulgular*, (ed. M. Özdoğan, N. Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul,
- Duru 2008 R. Duru, *MÖ 8000'den MÖ 2000'e Burdur-Antalya Bölgesi'nin Altıbin Yılı*, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayını, İstanbul.
- Duru 2010 R. Duru, *Elli Yıllık Bir arkeoloji Öyküsü: Hacılar*, İstanbul.
- Duru 2012 R. Duru, "The Neolithic of the Lake Region Hacılar-Kuruçay Höyük-Höyücek- Bademağacı Höyük", *The Neolithic in Turkey, New Excavations&New Research*,(ed. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm), Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 1-65..
- Duru-Umurtak 2005 R. Duru, G. Umurtak, " Bademağacı Kazıları, 2004", KST 22, 2, 437-444.
- Duru-Umurtak 2008 R. Duru, G. Umurtak, " Bademağacı Kazıları 2007 Yılı Çalışmaları/ Excavations at Bademağacı in 2007", ANMED, 6, 14-19.
- Duru-Umurtak 2009 R. Duru, G. Umurtak, " Bademağacı Kazıları 2007 Yılı Çalışmaları", KST 30,1, 255-268.

- Düring 2011 B.S. Düring, *The prehistory of Asia Minor: From Complex Hunter-Gatherers to Early Urban Societies*, Cambridge University Press, USA.
- Efe 1992 T. Efe, “1990 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzev Araştırmaları”, IX.AST, 561-583.
- Efe 1999 T. Efe, “Küllüoba 1997 Yılı Kazısı”, XX. KST, 1, 165-181.
- Efe 2001 *The Salvage Excavations at Orman Fidanlığı, a Chalcolithic Site in Inland Northwestern Anatolia*, (ed. T. Efe), İstanbul.
- Efe 2003 T. Efe, “Küllüoba and the Initial Stages of Urbanism in Western Anatolia”, *Ufuk Esin’e Armağan/ Studies Presented to Ufuk Esin. Köyden Kente Yakın Doğu’da İlk Yerleşimler/From Village to Cities Early Villages in the Near East. 2*, (ed. M. Özdoğan, H. Hauptmann, N. Başgelen), İstanbul, 265-282.
- Efe 2007 T. Efe, “Küllüoba Kazıları ve Anadolu Tarihöncesi Araştırmalarına Katkısı”, *Refik Duru’ya Armağan/ Studies in Honour of Refik Duru*, (ed. G. Umurtak, ř. Dönmez, A. Yurtsever), İstanbul, 103-114.

Efe-Ay-Efe 2001

T. Efe- D. Ş. M. Ay-Efe, “Küllüoba: İç Kuzeybatı Anadolu’da Bir İlk Tunç Çağı Kenti: 1996-2000 Yılları Arasında Yapılan Kazı Çalışmalarının Genel Bir Değerlendirmesi/Küllüoba: An Early Bronze Age Settlement in North-West Anatolian Hinterland An Overview on the Archaeological Work Done Between Years 1996-2000”, TÜBA-AR 4, 43-78.

Efe-Fidan 2008

T. Efe, E. M. Fidan, “Complex Two in the Early Bronze II Upper Town of Küllioboa Near Eskişehir” *Anatolica* XXXIV, 67-80.

Efe-İlaslı-Topbaş 1997

T. Efe, A. İlaslı, A. Topbaş, “ alvage Excavations of the Afyon Archaeological Museum, Part I: Kaklık Mevkii, A Site Transitional to the Early Bronze Age”, *Studia Troica* 5, 357-391.

Efe-Türkteki 2011

T. Efe, M. Türkteki, “İç Batı Anadolu Erken Tunç Çağ Figürin ve İdolları”, *Karşıdan Karşıya, MÖ 3.Bin’de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*, (ed. V. Şahoğlu, P. Sotirakopoulou), İstanbul, 228-232.

Ekiz 2005

H. H. Ekiz, “Kusura İdolları”, *AST* 22,1, 163-172

- Ekiz 2006 H. Ekiz, “Uşak Müzesi’nde Bulunan Eski Tunç Çağı’na Ait Bir Grup İdol”, *AST* 23, 1, 47-56.
- Erdoğu 2013 B. Erdoğu, “Uğurlu A Neolithic Settlement on the Aegean Island og Gökçeada” *The Neolithic Turkey New Excavations & New Research, Northwestern Turkey and İstanbul*, (ed. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm), 1-33.
- Erinç-Yücel 1978 S. Erinç, T. Yücel, Türkiye ile Komşu Ege Adaları, Ankara
- Erkanal 1996 H. Erkanal, “Early Bronze Age Urbanization in the Coastal Region of Western Anatolia/ Erken Tunç Çağı’nda Batı Anadolu Sahil Kesiminde Kentleşme”, *Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme, Habitat II*, 70-82.
- Erkanal 1998 H. Erkanal, “1996 Liman Tepe Kazıları”, *KST* XIX, I, 379-398.
- Erkanal 2004 H. Erkanal, *İzmir Bölgesi Kazı ve Araştırmalar Projesi*, Ankara.
- Erkanal 2008a H. Erkanal, “Liman Tepe: New Light on Prehistoric Aegean Cultures”, *Proceedings of the International Symposium. The Aegean in the*

Neolithic, Chalcolithic and the Early Bronze Age, October 13th-19th 1997, Urla-İzmir (Turkey), (ed. H. Erkanal, H. Hauptmann, V. Şahoğlu, R. Tuncel), Ankara, 179-190.

Erkanal 2008b

H. Erkanal, “ Die Neuen Forschungen in Bakla Tepe bei İzmir”, *Proceedings of the International Symposium. The Aegean in the Neolithic, Chalcolithic and the Early Bronze Age, October 13th-19th 1997, Urla-İzmir (Turkey)*, (ed. H. Erkanal, H. Hauptmann, V. Şahoğlu, R. Tuncel), Ankara, 165-177.

Erkanal 2011

H. Erkanal, “MÖ 3. Bin’de Batı Anadolu Sahil Kesimi ve Kiklad Adaları: Giriş”, *Karşıdan Karşıya, MÖ 3.Bin’de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*, 116-124, (ed. V. Şahoğlu, P. Sotirakopoulou), İstanbul.

Erkanal-Özkan 1999

H. Erkanal, T. Özkan, “1997 Baklatepe Kazıları”, *KST*, XX, I, 337-355.

Erkanal-Şahoğlu 2012a

H. Erkanal, V. Şahoğlu, “Baklatepe”, *DTCF Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011), Anadolu/Anatolia*, (ed. O. Bingöl, A. Öztan, H. Taşkıran), 91-99, Ankara.

- Erkanal-Şahoğlu 2012b H. Erkanal, V. Şahoğlu, “Limantepe (1992-)”, *DTCF Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011), Anadolu/ Anatolia*, (ed. O. Bingöl, A. Öztan, H. Taşkıran), 219-231, Ankara.
- Evans-Renfrew 1968 J. D. Evans, C. Renfrew, *Excavations at Saliagos near Antiparos*, Oxford.
- Cherry vd 1988 F. Cherry, J. L. Davis, A. Demitrack, E. Mantzourani, T. F. Strasser, L. E. Talalay, 1988. “Archaeological Survey in an Artifact-Rich Landscape: A Middle Neolithic Example from Nemea, Greece”, *American Journal of Archaeology* 92, 159-76.
- French 1969 D. H. French, “Prehistoric Sites in Northwest Anatolia, II. The Balıkesir and Akhisar Manisa Areas”, *AS* 19, 41-99.
- Furness 1956 “Some Early Pottery of Samos, Kalimos and Chios”, *PPS*, XXII, 173-212.
- Gallis 1996 K. Gallis, “III. Die Grabungen Von Platia Magula Zarkou, Souphli Magula und Makrychori 2” *Die Ägäische Frühzeit. 1. Band Das Neolithikum in Griechenland mit*

- Ausnahme von Kreta und Zypern*, (ed. E. A. Stern), Wien, 520-561.
- Garašanin vd. 1976 M. Garašanin, D. Garašanin, “Novi, skopapavanja vo Zelenikovo koj Skopje, Neue Grabung in Zelenikovo Bei Skopje”, *Macedoniae Acta Archaeologica* 2, 85-117
- Garfinkel 1999 Y. Garfinkel, “Facts, Fiction and Yarmukian Figurines”, *CAH* 9, 1, 130-133.
- Georgiev 1961 G. I. Georgiev, “Kulturgruppen der Jungstein- und der Kupferzeit in der Ebene von Thrazien” (Südbulgarien) *Actes du Symposium consacré aux problèmes du Néolithique européen*, Prague, Liblice, Brno, 5-12.
- Gerritsen-Özbal 2009 F. Gerritsen, R. Özbal, “Barçın Höyük Excavations 2007”, *KST* 30, 3, 457-464.
- Gerritsen-Özbal-Thissen 2013 F. Gerritsen, R. Özbal, L.thissen, “Barçın Höyük The Beginnings of Farming in the Marmara Region” 93-112.
- Getz-Preziosi 1988 *Early Cycladic Art in North American Collections: The Fine Arts Museums of San Francisco, California Palace of the Legion of Honor, San Francisco.*

- Gimbutas 1982 M. Gimbutas, *The Goddesses and Gods of Old Europe. 6500-3500 BC: Myths and cult images. New and updated edition*, London, Thames and Hudson. (Önceki Baskı 1974)
- Gimbutas1976 M. Gimbutas, *Neolithic Macedonia as Reflected by Excavation at Anza, Southeast Yugoslavia*, Los Angeles: Institute of Archaeology, University of California.
- Gobher-Orrelle 1996 A. Gopher, E. Orrelle “An Alternative Interpretation for the Material Imagery of the Yarmukian, a Neolithic Culture of the Sixth Millennium BC in the Southern Levant” CAH 6, 2, 255-279.
- Goring 1991 E. Goring, “Pottery Figurines: The Development of a Coroplastic Art in Chalcolithic Cyprus”. BASOR 282/283, 153-161.
- Graeve 1999 V. Von Graeve, “1996/1997 Yılı Milet Çalışmaları”, KST XX, I, 583-605.
- Grbic vd 1960 M. Gbrić, P. Mackic, S. Nadj, D. Smoska, B. Stalio, *Porodin*, Kasno nelitski naselje na tumbu k kod Bitole, Bitolj

- Greaves 2002 A. M. Greaves, *Miletos A History/ Miletos Bir Tarih*, (çev. H. Ç. Öztürk, 2003).
- Günel 2008 S. Günel, “Çine-Tepecik Höyük’te Bulunan Mermer İdoller”, *Muhibbe Darga Armağanı*, Sadberk Hanım Müzesi Yayını, İstanbul, 251-260.
- Günel 2012 S. Günel, “Çine-Tepecik 2011 Yılı Kazıları”, *KST* 34, 1, 377-387.
- Günel 2013 S. Günel, “Çine-Tepecik Kazıları” *Türk Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Haberler*, 36, (ed. M. Doğan-Alparslan A. Özdizbay), 18-21.
- Hahn 1993 J. Hahn, “Aurignacian Art in Central Europe in Knecht”, *Before Lascaux: The Complex Record of the Early Upper Paleolithic*. Boca Raton: CRC
- Hamilton 2000 N. Hamilton, “Çatalhöyük Figürinleri”, (çev. Ali Ova), *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul, *Sanat Dünyamız* 80, 135-140.
- Hansen 2001 S. Hansen, “Zum Größenformat neolithischer Figuralplastik”, In: R. M. Boehmer/J. Maran (ed.), *Lux Orientis Archäologie zwischen Asien und Europa Festschrift für Harald Hauptmann*, Rahden/Westf, 181, 186.

- Hansen 2005 S. Hansen, "Neolithic Figurines-East-West"; *Byzas 2, How Did Farming Reach Europe? Anatolian- European relations from the second half of the 7th through the first half of the 6th millenium cal BC*, (ed. C. Lichter), Proceedings of the International Workshop İstanbul, 20-22 May, 195-212.
- Hansen 2006 S. Hansen, "Frühe Statuetten in Griechenland und ihre Vorbilder", *Aegean - Marmara - Black Sea: The Present State of Research on the Early Neolithic*, 135-150
- Hansen 2007 S. Hansen, *Bilder vom Menschen der Steinzeit. Untersuchungen zur anthropomorphen Plastik der Jungsteinzeit und Kupferzeit in Südosteuropa*, Mainz.
- Hansen 2011 S. Hansen, Figurines in Pietrele: Copper Age Ideology. *Documenta Praehistorica* 38, 117-129.
- Hekman 2003 J. J. Hekman, *The Early Bronze Age cemetery at Chalandriani on Syros*, Assen.
- Heurtley 1939 W. A. Heurtley, *Prehistoric Macedonia An Archaeological of Greek Macedonia (West of the Struma) in the Neolithic, Bronze, and*

- Early Iron Ages*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Hiptmair 1997 P. Hiptmair, "Neolithische Statuetten und figürliche Darstellungen", Karanovo I, Die Ausgrabungen im Südsektor 1984-1992, (ed. S. Hiller, V. Nikolov), Verlag Ferdinand Berger&Söhne, Salzburg-Sofia, 255-270.
- Hodder 2005 I. Hodder, "Figürinler Üzerine Düşünmek- Thinking About Figurines", Tunç Çağı'nın Gizemli Kadınları-Mysterious Women of the Bronze Age, (çev. D. Ç.Valente), (ed. Ş. Şentürk-Ş. Aydıngün), YKY, İstanbul, 7-10.
- Hodder 2006 Çatalhöyük Leoparın Öyküsü, (çev. D. Şendil) , Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Hodder 2007 "Çatalhöyük: Yeni Çalışmalar", *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı. Türkiye'de Neolitik Dönem: Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, (ed. M. Özdoğan, N. Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 301-317.
- Hood 1981 S. Hood, *Excavations in Chios 1938-1955 Prehistoric Emporio and Ayio Gala*, Oxford.

- Hood 1982 S. Hood, *Prehistoric Emporio and Ayio Gala, Vol. II*, BSA- Thames and Hudson.
- Horejs 2012 B. Horejs, "Çukuriçi Höyük A Neolithic and Bronze Age Settlement in the Region of Ephesos", *The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research*, (ed. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm), Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 117-131.
- Joukowsky 1982 M. S. Joukowsky, "Late Chalcolithic Figurines from Aphrodisias in Southwestern Turkey", *Archéologie au Levant. Recueil à la mémoire de R. Saidah*. Lyon: Maison de l'Orient et de la Méditerranée Jean Pouilloux, 87-94.
- Joukowsky 1986 M. S. Joukowsky, *Prehistoric Aphrodisias I, II*, Louvain, Belgium.
- Joukowsky 1989 "Exchange at Prehistoric Aphrodisias", *Anatolia And The Ancient Near East Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, TTK, Ankara, 225-234.
- Kadish 1969 B. Kadish, "Excavations of Prehistoric Remains at Aphrodisias, 1967", *AJA* 73, 49-65.

- Kadish 1971 B. Kadish, "Excavations of Prehistoric Remains at Aphrodisias, 1968 and 1969", *AJA* 75, 121-140.
- Kamil 1982 T. Kamil, *Yortan Cemetery in the Early Bronze Age of Western Anatolia*, BAR International Series 145, Oxford.
- Karauçak 2008 K. M. Karauçak, *Trakya'da Toptepe Kültürünün Tanımlanması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karul 2003 N. Karul, "Die Architektur von Aşağı Pınar" *Aşağı Pınar I, Einführung, Forschungsgeschichte, Stratigraphie und Architektur*, Archäologie in Euroaisen 15, Studien im Thrakien-Marmara Raum Band I, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 42-125.
- Karul 2005 N. Karul, "Anatolische Idole in Ostthrakien: Kırklareli-Kanlıgeçit", *Interpretationsraum Bronzezeit*, Festschrift für Bernhard Hansel. (ed. B. Terzan, R. Jung, E. Kaiser, B. Horejs) *Universitätsforschungen zur prahistorischen Archäologie* Band 121, Bonn, 117-121
- Karul 2007 N. Karul, "Aktopraklık: Kuzeybatı Anadolu'da Gelişkin Bir Köy", *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve*

- Avrupa'ya Yayılımı. Türkiye'de Neolitik Dönem: Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, (ed. M. Özdoğan, N. Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 383-391.
- Karul-Avcı 2013 N. Karul, M. B. Avcı, "Aktopraklık", *The Neolithic Turkey New Excavations & New Research, Northwestern Turkey and İstanbul*, (ed. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm), 45-68.
- Kaya 1994 D. Kaya, "1992 Yılı Gündürle Erken Tunç Çağı Mezarlığı Kurtarma Kazısı", IV. MKKS, 129-146.
- Kayan 1995 İ. Kayan, "The Troia Bay and Supposed Harbour Sites in the Bronze Age", *Studia Troica* 5, 211-235.
- Keskin 2011 L. Keskin, "Anadolu'da Ele Geçen Halka İdoller: Tipolojik ve Kronolojik bir Değerlendirme", *Anadolu*, 37, 195-222.
- Knapp 2008 A. B. Knapp, *Prehistoric and Protohistoric Cyprus. Identity, Insularity, and Connectivity*, Oxford University Press.
- Korfmann 1978 M. Korfmann, "Demircihüyük Eine Vorgeschichtliche Siedlung an der

- Phrygisch-Bithynischen Grenze
Vorbericht über die Ergebnisse der
Grabung von 1977-1978”, IstMitt,
Band 27-28, 5-31.
- Korfmann 1979 M. Korfmann, “Demircihüyük Eine
Vorgeschichtliche Festung an der
Phrygisch-Bithynischen Grenze
Vorbericht über die Ergebnisse der
Grabungen von 1976 und 1977”,
IstMitt, Band 29, 9- 47.
- Korfmann 1980 M. Korfmann, “Demircihüyük Eine
Vorgeschichtliche Festung an der
Phrygisch-Bithynischen Grenze
Vorbericht über die Ergebnisse der
Grabungen von 1976 und 1977”,
IstMitt, Band 29, 9- 47.
- Korfmann 1983 M. Korfmann, *Demircihüyük Die
Ergebnisse der Ausgrabungen 1975-
1978. Band I, Architectur,
Stratigraphie und Befunde*, Mainz am
Rhein.
- Korfmann 1985 M. Korfmann, “Beşik-Yassitepe,
Beşik-Sivritepe ve Beşik Mezarlığı
1984 Ön Raporu”, VII. KST, 229-
238.
- Korfmann 1989 M. Korfmann, “1987 Yılı Beşik-
Sivritepe, Beşik Koyu ve Troia
Çalışmaları” KST, X, I, Ankara, 323-
330.

- Korfmann 1993 M. Korfmann, “1991 Yılı Troia Çalışmaları”, XIV. KST, I, Ankara, 381-406.
- Korfmann 1994 M. Korfmann, “ 1991 Yılı Troia Çalışmaları”, KST XIV, I, 381-406.
- Korfmann 1995 M. Korfmann, “1993 Yılı Troia Çalışmaları”, KST XVI, I, 239-262.
- Koşay-Sperling 1936 H. Z. Koşay, J. Sperling, *Troad'da Dört Yerleşme Yeri*, Kültür Bakanlığı Yay. İstanbul.
- Koukouli-Chryssanthaki vd. 2007 C. Koukouli, H. Todorova, I. Aslanis, I. Vajsov, M. Valla, “Promachon-Topolnica. A greek-bulgarian archaeological Project”, *The Struma/Strymon River Valley In Prehistory*
- Kulaçoğlu 1992 B. Kulaçoğlu, *Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi. Tanrılar ve Tanrıçalar*, İstanbul.
- Lamb 1930/1931 W. Lamb and J. K. Brock, “Excavations at Thermi”, *The Annual of the British School at Athens*, 31, 148-165.
- Lamb 1936 W. Lamb, *Excavations at Thermi in Lesbos*, Cambridge University Press.

- Lamb 1937 W. Lamb, "Excavations at Kusura Near Afyon Karahisar", *Archaeologia* 86, Oxford, 1-64.
- Lamb-Hutchinson 1928/1929-1929/1930 Lamb, R. W. Hutchinson, "Excavations at Thermi in Lesbos", *The Annual of the British School at Athens*, 30, 1-52.
- Larsen-Wilson 2006 C. S. Larsen, S. Wilson, "Çatalhöyük'te Hayat Tarzı ve Sağlık", *Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük*, (ed. S. Şentürk), 136-155.
- Lichardus vd. 2000 I. Lichardus, M. J. P. Demolue, L. Peniceva, M. Kulov, I. Kulov, "Kovacevo, an Early Neolithic Site in South-West Bulgaria and its importance for European Neolithization", *Aegean-Marmara Black Sea: The Present State Research on the Early Neolithic*, (ed I. Gatsov, H. Schwarzberg), 83-94.
- Lloyd-Mellaart 1956 S. Lloyd- J. Mellaart, "Beycesultan Excavations: Second Preliminary Report, 1955", *AS* 6, 101-135.
- Lloyd-Mellaart 1958 S. Lloyd, J. Mellaart, "Beycesultan Excavations Fourth Preliminary Report, 1957." *AS* VIII, 93-125.

- Lloyd-Mellaart 1962 S. Lloyd, J. Mellaart, *Beycesultan I: The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*, London.
- Makowski 2005 M. Makowsky, "Anthropomorphic Figurines of Early Bronze Age Anatolia" *Artkuly*, 7-30.
- Maliszewski 1993 D. Maliszewski, "Trojan Schematic Idols at Munich" *AS* 48, 111-113.
- Matsanova 1996 V. Matsanova, Cult objects from the Early Neolithic site at the town Rakitovo. Porocilo o raziskovanju paleolitika, neolitika in eneolitika v Sloveniji 23, 105-127.
- Matskevich 2011 M. Matskevich, The lithic assemblage of Sha'ar Hagolan: PPN/PN continuity? *The State of the Stone: Terminologies, Continuities and Context in Near Eastern Lithics*, (ed. E. Healey, S. Campbell, O. Maeda), 227-241.
- Mauss 2011 M. Mauss, *Sosyoloji ve Antropoloji*, (çev. Ö. Doğan), Ankara.
- Mellaart 1954 J. Mellaart, "Preliminary Report on a Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey", *AS* 4, 175-240.
- Mellaart 1955 J. Mellaart, "Some Prehistoric Sites in North-Western Anatolia", *İstMitt.* 6, 53-88.

- Mellaart 1958 J. Mellaart, "Excavations at Hacilar, First Preliminary Reports", AS XI, 39-76.
- Mellaart 1962 J. Mellaart, "Excavations at Çatal Hüyük", AS XII, 41-67.
- Mellaart 1970 J. Mellaart, *Excavations at Hacilar I*, Edinburgh.
- Mellaart 1974 J. Mellaart, "Western Anatolia, Beycesultan and the Hittites." Mansel'e Armağan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1974, 493-526.
- Mellaart 1998 "Beycesultan." *Ancient Anatolia. Fifty Years Work by the British Institute of Archaeology at Ankara*, (ed. R. Mathews), British Institute of Archaeology at Ankara, 61-68.
- Mellink 1964 M. Mellink, "Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1963", AJA-68, 269-278.
- Mellink 1967 M. Mellink , "Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1966", AJA-71, 251-267, pl. 75-84.
- Meriç 1989 R. Meriç, "1987 Yılı Alaşehir Kazısı", KST X, I, Ankara, 157-170.
- Meriç 1993 "1991 Yılı Alaşehir Kazısı", KST XIV, II, Ankara, 355-364.

- Merlini 2006 M. Merlini, "The Gradešnica Script Revisited" Acta Terrae Septemcastrensis V, Sibiu, 25-78.
- Meskel-Nakamura 2009 L.Meskel, C.Nakamura, "Çatalhöyük Figürinleri" Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük. From Earth to Eternity, 108-135, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Mina 2008 M. Mina, "Anthropomorphic Figurines from the Neolithic and Early Bronze Age Aegean: Gender Dynamics and Implications for the Understanding of Early Aegean Prehistory. British Archaeological Reports", International Series 1984. John and Erica Hedges, Oxford.
- Molleson 1994 T. Molleson, "The Eloquent Bones of Abu Hueyra, The Daily Grind in an Early Near Eastern Agricultural Community left Revaling marks on the Skeletons of the İnhabitans" Scientific American, 271, 70-75.
- Morris 2004 B. Morris, *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler*, (çev. T. Atay), Ankara.
- Nanoglou 2010 S. Nanoglou, "Representing people, constituting worlds: multiple 'Neolithics' in the Southern Balkans, Documenta Praehistorica XXXVI, 283-297.

- Niemeier 2001
W. D. Niemeier, "Milet in der Bronzezeit/Tunç Çağı'nda Milet: Ege ile Anadolu Arasında Köprü", (çev. A. Akkaya), *TEBE Haberler*, Sayı 12, 18.
- Niemeier-Niemeier 1997
B. Niemer, W. D. Niemer, "Milet 1994-1995: Projekt 'Minoisch-Mykenisches bis Protogeometrisches Milet': Zielsetzung und Grabungen auf dem Stadionhügel und am Athenatempel", *AA* 112, 189-248.
- Nikolov 1987
V. Nikolov, "Beitrage zu den Beziehungen Zwischen Vorderasien und Südeosteuropa auf Grund der Frühneolithischen Bemalten Keramik aus dem Zenralbalkan" *Acta Prehistorica et Archeologica* 19, 15, 16.
- Nikolov 2002
V. Nikolov, "The Neolithic and the Chalcolithic Periods in Northern Thrace," *TÜBA-AR* 6, 21-83.
- Nikolov 2003
V. Nikolov, "Anthropomorphe Plastik aus der spätneolithischen Siedlung Ljubimec- Bulgarien", *Köyden Kente, Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul.
- Nikolova 2008
L. Nikolova, "Balkan- Anatolian Cultural Horizons from the Fourth Millennium BC and Their Relations

- to the Baden Cultural Complex”, *The Baden Complex and the Outside World. Proceeding of the 12th Annual Meeting of the EAA in Cracow 19-24th September 2006*. (ed. Martin Furholt, Marzena Szymt and Albert Zastavny), Studien zur Archäologie in Ostmitteleuropa. Band 4, Bonn, 157-166.
- Obladen-Kauder 1996
J. Obladen-Kauder, *Demircihüyük IV: Die Kleinfunde B*, Mainz am Rhein.
- Ormerod 1912/1913
H. A. Ormerod, “Prehistoric Remains in South-Western Asia Minor III”, *British School at Athens* IXX, 48-60.
- Orphanidis-Gallis 2011
L. Orphanidis, K. Gallis, *Figurines Of Neolithic Thessaly*, II, Athens.
- Orphanidis-Malakasioti 2011
L. Orphanidis, Z. Malakasioti, *Figurines Of Neolithic Thessaly*, III, Athens.
- Ozan 2012
A. Ozan, *Ege Gübre Yereşiminden Elde edilen Veriler Kapsamında Kıyı Ege Neolitik Kültürünün Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Özdoğan 1983
M. Özdoğan, “Pendik: A Neolithic Site of Fikirtepe Culture in the Marmara Region”, *Beiträge zur Altart*

- umskunde Kleiasien, Festschrift für Kurt Bittel, Mainz, (ed. R. M. Boehmer, H. Hauptmann) 401-411.*
- Özdoğan 1985 M. Özdoğan, "A Surface Survey for Prehistoric and Early Historic Sites in Northwestern Turkey", *National Geographic Research for 1979*, Washington, s. 517-541.
- Özdoğan 1990 M. Özdoğan, "1989 Yılı Marmara Araştırmaları ve Toptepe Kazısı", *KST XII, 1, Ankara, 345-375.*
- Özdoğan 1993 M. Özdoğan, "Vinça and Anatolia: A New Look at a Very Old Problem", *Anatolica XIX, (Special Issue on Anatolia and the Balkans), 173-193.*
- Özdoğan 1997 M. Özdoğan, "The Beginning of Neolithic Economies in Southeastern Europe: An Anatolian Perspective", *Journal of European Archaeology 5-2, 1-33.*
- Özdoğan 2000 M. Özdoğan, "Kırklareli Kazıları: Aşağı Pınar ve Kanlıgeçit", *TAİÜ, 69-76.*
- Özdoğan 2001 M. Özdoğan, "The Neolithic Deity. Male or Female", *Lux Orientis, Festschrift für Harald Hauptmann, (ed. R.M. Boehmer ve J. Maran,*

- Verlag Marie Leidorf, Rahden, 313-318.
- Özdoğan 2007 M. Özdoğan, "Marmara Bölgesi Neolitik Çağ Kültürleri", *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı. Türkiye'de Neolitik Dönem: Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, (ed. M. Özdoğan, N. Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 401-430.
- Özdoğan 2011 M. Özdoğan, "Neolithic Polychrome Painted Pottery at Aşağı Pınar", *Studia Praehistorica 14 (Festschrift Dedicated to Marion Lichardus)*, 83-90.
- Özdoğan 2013 M. Özdoğan, "Neolithic Sites in the Marmara Region Fikirtepe, Pendik, Yarımburgaz, Töptepe, Hoca Çeşme and Aşağı Pınar", *The Neolithic Turkey New Excavations & New Research, Northwestern Turkey and İstanbul*, (ed. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm), 167-269.
- Özdoğan vd. 1991 M. Özdoğan, Y. Miyake, N. Özbaşaran, Y. Dede, "An Interim Report on the Excavations at Yarımburgaz and Töptepe in Eastern Thrace", *Anatolica XVII*, 59-121.
- Özdoğan-Dede 1998 M. Özdoğan, Y. Dede, "An Anthropomorphic Vessel from

- Toptepe-Eastern Turkey”, *James Harvey Gaul in Memorium*, (ed. M. Stefanovic, H. Todorova, H. Hauptman), Sofia, 143-152.
- Özdoğan-Parzinger-Karul 1998 M. Özdoğan, H. Parzinger, N.Karul, “Kırklareli Höyüğü 1996 Yılı Kazısı”, KST XIX, I, Ankara, 123-150.
- Özgüç 1964 T. Özgüç, “Yeni Araştırmalar Işığında Eski Anadolu Arkeolojisi”, *Anadolu (Anatolia)*, 7, Ankara, 1-42.
- Özgünel-Kaplan 2008 C. Özgünel, D. Kaplan, “2007 Yılı Gülpnar/Smintheion Kazı Çalışmaları (28. Yıl)”, KST 30, 4, 409-432.
- Özgünel-Kaplan 2009 C. Özgünel, D. Kaplan, “2008 Yılı Gülpnar/Smintheion Kazı Çalışmaları (29. Yıl)”, KST 31, 2, 75-90.
- Özsait 1997 M. Özsait, “1995 yılı Harmanören Mezarlık Kazısı”, KST XVIII, 1, Ankara, 457- 474.
- Özsait 2000 M. Özsait, “1998 yılı Harmanören (Göndürle Höyük) Mezarlık Kazısı”, KST 21, 1, Ankara, 371-380.
- Özsait 2003a M. Özsait, “2001 yılı Harmanören (Göndürle Höyük) Mezarlık Kazısı”, KST 24, 1, Ankara, 307-318.

- Özsait 2003b M. Özsait, “Harmanören Mezarlığı”, Arkeo-Atlas, 2, İstanbul, 119.
- Özsait 2003c M. Özsait, “Les Fouillies du Cimetiere Gündürle Höyük a Harmanören”, Anatolica XXIX, 87-103.
- Özsait 2005 M. Özsait, “2004 yılı Harmanören-Gündürle Höyük-Mezarlık Kazısı”, KST 27, 2, Ankara, 311-320.
- Öztan 2007 A. Öztan, “Köşk Höyük: Niğde Bor Ovası’nda Bir Neolitik Yerleşim”, *Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı. Türkiye’de Neolitik Dönem: Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, (ed. M. Özdoğan, N. Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 223-236.
- Öztan 2012 A. Öztan, “Köşk Höyük A Neolithic Settlement in Niğde-Bor Plateau”, “Yeşilova Höyük”, *The Neolithic in Turkey, New Excavations&New Research*, (ed. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm), Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 31-70.
- Öztan vd. 2006 A. Öztan, S. Özkan, M. C. Erek, E. Faydalı “2004 Yılı Köşk Höyük Kazıları”, 27. KST, I, 379-392.

- Paine 2004 S. Paine, *Amulets: A World of Secret Powers, Charms and Magic*, London: Thames & Hudson.
- Pasinli vd. 1994 A. Pasinli, E. Uzunoğlu, N. Atakan, Ç. Girgin, M. Soysal, "Pendik Kurtarma Kazısı", *MKKS IV*, 147-163.
- Pejoska 2009 M. A. Pejoska, *Neolithic Art in the Region of the Republic of Macedonia*, Ljubljana.
- Peltenburg 1990 E. J. Peltenburg, "Kissonegromosphilia: A Major Chalcolithic Site in Cyprus", *Chalcolithic Cyprus*, 17-37.
- Peltenburg 1991 E. J. Peltenburg, "Chalcolithic Cyprus", *Cyprus Before the Bronze Age* (ed. J. Harris), 5-25.
- Perlés 2001 C. Perlés, *Early Neolithic in Greece*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Perlés-Takaoğlu-Gratuze 2011 T. Takaoğlu, C. Perles, B. Gratuze, "Melian Obsidian in Northwestern Turkey: Evidence for Early Neolithic Trade" *Journal of Field Archaeology* 36, 1, 44-52.
- Peschlow-Bindokat 2006 A. Peschlow, *Tarihöncesi İnsan Resimleri: Latmos Dağları'ndaki*

- Prehistorik Kaya Resimleri. Vehbi Koç Vakfı, İstanbul, 2006
- Peschlow-Bindokat-Gerber 2012
A. Peschlow, C. Gerber “The Latmos-Beşparmak Mountains Sites with Early Rock Paintings in Western Anatolia”, *The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research*, (ed. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm), Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 67-115.
- Petrović-Spasić 2013
B. Petrović, M. Spasić, *Life in Clay Neolithic Art on the Territory of Belgrade, Slovenija, Kranj*
- Renfrew 1969
C. Renfrew, “The Development and Chronology of the Early Cycladic Figurines” *AJA* 73, 1-31.
- Renfrew 1972
C. Renfrew, *The Emergence of Civilization: Cyclades and the Aegean in the Third Millennium B.C.*, Methuen, London.
- Roodenberg 1993
J. Roodenberg, “İlpinar X to VI: Links and Chronology” *Anatolica* 19, 251-267.
- Roodenberg 1995
J. Roodenberg, *The Ilipınar Excavations I. Five Seasons in NW Anatolia, 1987-91*, LXXII, Leiden/İstanbul.

- Roodenberg vd 2008 J, Roodenberg, S. A. Roodenberg. "Barçın Hüyük In The Plain of Yenişehir (2005-2006) A Preliminary note on the Fieldwork, Pottery and Human Remains of The Prehistoric Levels." *Anatolica*, XXXIV, 2008, 53-66.
- Roodenberg-Roodenberg 2007 J. Rodenberg, S. A. Rodenberg, "İlıpınar ve Mentеше, Doğu Marmara'da Neolitik Döneme Ait iki Yerleşme", *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı, Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, (ed. M. Özdoğan, N. Başgelen), İstanbul, 393-400.
- Roodenberg-Roodenberg 2013 J. Rodenberg, S. A. Rodenberg, "İlıpınar and Mentеше Early farming Communities in the eastern Marmara", *The Neolithic in Turkey, New Excavations&New Research*,(ed. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm), Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 69-91.
- Roodenberg-Thissen-Buitenhuis 1989/90 J. Roodenberg, L. Thissen, H. Buitenhuis, "Preliminary Report on the Archeological investigations at ılıpınar in NW Anatolia" *Anatolica* 16, 61-144.

- Sağlamtimur 2007 H. Sağlamtimur, “Ege Gübre Neolitik Yerleşimi”, *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı, Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, (ed. M. Özdoğan, N. Başgelen), İstanbul, 373-376.
- Sağlamtimur 2012 H. Sağlamtimur, “The Neolithic Settlement of Ege Gübre”, *The Neolithic in Turkey, New Excavations&New Research*,(ed. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm), Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 197-225.
- Sağlamtimur-Ozan 2012 H. Sağlamtimur, A. Ozan, “Ege Gübre Neolitik Yerleşimi”, *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları*, (ed. A. Çilingiroğlu, Z. Mercangöz, G.Polat), 95-114.
- Sanev 2006 V. Sanev, “Anthropomorphic Cult Plastic of Anzabegovo-Vrsnik Cultural Group of The Republic of Macedonia” *Homage to Milutin Garasasin*, Serbian Academy of Sciences an Arts, Belgrade, 171-191
- Sarkçioğlu 2002 E. Sarkçioğlu, *Din Fenomenolojisi*, Isparta.
- Schliemann 1875 H. Schliemann, *Troy and Its Remains*, London.

- Schliemann 1881 H. Schliemann, *Ilios, Stadt und Land der Trojaner*, Leipzig.
- Schmidt 1902 H. Schmidt, Heinrich Schlieman's Sammlung Trajanischer Altertümer, Berlin.
- Schmidt 2005 K. Schmidt, "Ritual Centers' and the Neolithisation of Upper Mesopotamia", Neo-Lithics, Dialogue on the Early Neolithic Origin of Ritual Centers, 2/05, 13-21.
- Seeher 1988 J. Seeher, Antalya Yakınlardaki Karain Mağarasındaki Kalkolitik Çağ Buluntuları" AST V, 221-238.
- Seeher 2000 J. Seeher, *Die Bronzezeitliche Nekropole von Demircihüyük-Sarıket. Ausgrabungen des Deutschen Archaologischen Instituts In Zusammenarbeit mit dem Museum Bursa, 1990- 1991*, Ernst Wasmuth Verlag, Tübingen.
- Simoska 1985 D. Simoska, "Veluska Tumba (Neolithic Settlement)" Arheloski Pregled 26, 1985, 48.
- Sivas 2008 H. Sivas, "Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar İlleri YüzeY Araştırmasında Bulunan Pişmiş Toprak İdollerden Birkaç Örnek", *Muhibbe Darga Armağani*, Sadberk

- Hanım Müzesi Yayını, İstanbul, 427-436.
- Sivas 2009
- H. Sivas, “Eskişehir’den İlk Tunç Çağı’na Ait İki Pişmiş Toprak Kadın Figürini”, *Altan Çilingiroğlu’na Armağan. Yukarı Denizin Kıyısında Urartu Krallığı’na Adanmış Bir Hayat/Studies in Honour of Altan Çilingiroğlu. A Life Dedicated to Urartu on the Shores of the Upper Sea*, (ed. H. Sağlamtimur, E. Abay, Z. Derin, A. Ü. Erdem, A. Batmaz, F. Dedeoğlu, M. Erdalkıran, M. B. Baştürk, E. Konakçı), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 627-631.
- Sivas-Sivas 2005
- T. T. Sivas, H. Sivas, “Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Arkeolojik Envanteri 2003”, *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi/Journal of Cultural Inventory 2004-2*, TÜBA-Yay. İstanbul, 101-119.
- Skafida 2008
- E. Skafida, “Symbols from the Aegean World: The Case of Late Neolithic Figurines and House Models from Thessaly,” *The Aegean in the Neolithic, Chalcolithic and the Early Bronze Age*, (ed. H. Erkanal, H. Hauptmann, V. Sahoglou, and R. Tuncel), Ankara, 517-532.

- Sotirakopoulou 1998a
- P. Sotirakopoulou, "The Cyclades, the East Aegean and the Western Asia Minor: Their Relations in the Aegean Late Neolithic and Early Bronze Age", Proceedings of the International Symposium. The Aegean in the Neolithic, Chalcolithic and the Early Bronze Age, October 13th-19th 1997, Urla-İzmir (Turkey), (ed. H. Erkanal, H. Hauptmann, V. Şahoğlu, R. Tuncel), Ankara, 533-557.
- Sotirakopoulou 1998b
- P. Sotirakopoulou, "The Early Bronze Age Stone Figurines from Akrotiri on Thera and Their Significance for the Early Cycladic Settlement" The Annual of the British School at Athens, 93, 107-165.
- Souvatzi 2008
- S. G. Souvatzi, *A social archaeology of households in Neolithic Greece: an anthropological approach*, Cambridge University Press.
- Sözen-Tanyeli 2003
- M. Sözen, U. Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimler Sözlüğü*, Ankara.
- Sperling 1976
- J. Sperling, "Kum Tepe in the Troad-Trial Excavation, 1934", *HESPERIA*-45, 4, 305-364.
- Stampolidis-Sotirakopoulou 2011
- N. Stampolidis, P. Sotirakopoulou, "Erken Kiklad Dönemi taş Eserler ve

- İdoller”, *Karşıdan Karşıya, MÖ 3.Bin’de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*, (ed. V. Şahoğlu, P. Sotirakopoulou), İstanbul, 64-85.
- Takaoğlu 2001 T. Takaoğlu, “1999 Yılı Kulaksızlar Mermer Atölyesi Araştırması”, 18. AST, 2, 157-168.
- Takaoğlu 2002 T. Takaoğlu, “Chalcolithic Marble Working at Kulaksızlar in Western Anatolia/Kalkolitik Dönem Batı Anadolu’da Kulaksızlar Mermer Üretimi”, TÜBA-AR 5, 71-93.
- Takaoğlu 2006 T. Takaoğlu, “The Late Neolithic in the Eastern Aegean: Excavations at Gülpınar in the Troad.” *Hesperia*, 75, 2006, s. 289-315.
- Takaoğlu 2007 T. Takaoğlu, “Pattern-Burnished Pottery from Gülpınar in the Troad.” *Patronvs: Coşkun Özgünel’e 65.Yaş Armağanı. Festschrift für Coşkun Özgünel zum 65. Geburtstag* Derleyenler: Erhan Öztepe, Musa Kadioğlu (Ed. B. Avunç), İstanbul
- Takaoğlu 2011 T. Takaoğlu, “Batı Anadolu’da Taş Kaplar ve İdoller”, *Karşıdan Karşıya, MÖ 3.Bin’de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*, 158-164, (ed. V. Şahoğlu, P. Sotirakopoulou), İstanbul.

- Talalay 1987 L. E. Talalay, "Rethinking the function of clay figurine legs from Neolithic Greece. An argument by analogy". *AJA* 91, 161-169
- Talalay 1993 L. E. Talalay, "Deities, Dolls, and Devices: Neolithic Figurines from Franchti Cave, Greece" Bloomington: Indiana University Press.
- Tambakopoulos-Maniatis 2012 D. Tambakopoulos, Y. Maniatis, "The Search for the Prehistoric Marble Sources in the Cyclades", *Interdisciplinary Studies on Ancient Stone IX*, 2009, Tarragona, Catalunya, 287-299.
- Tambiah 2002 S. J. Tambiah, *Büyük, Bilim, Din ve Akılcılığın Kapsamı*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Tasić 2011 N. Tasić, "Anthropomorphic figurines from Vinča excavations 1998-2009", *Documenta Praehistorica XXXVIII*, 149-157.
- Thissen 2001 L. Thissen, "The Pottery of Ilıpınar X to VA", *The Ilıpınar excavations II*, (ed. J. Roddenberg L. Thissen) Leiden, 3-154.
- Todd 1990 I. A. Todd, "The Vasilikos Valley and The Chalcolithic Period in Cyprus", *Calcolithic Cyprus*, California, 3-16.

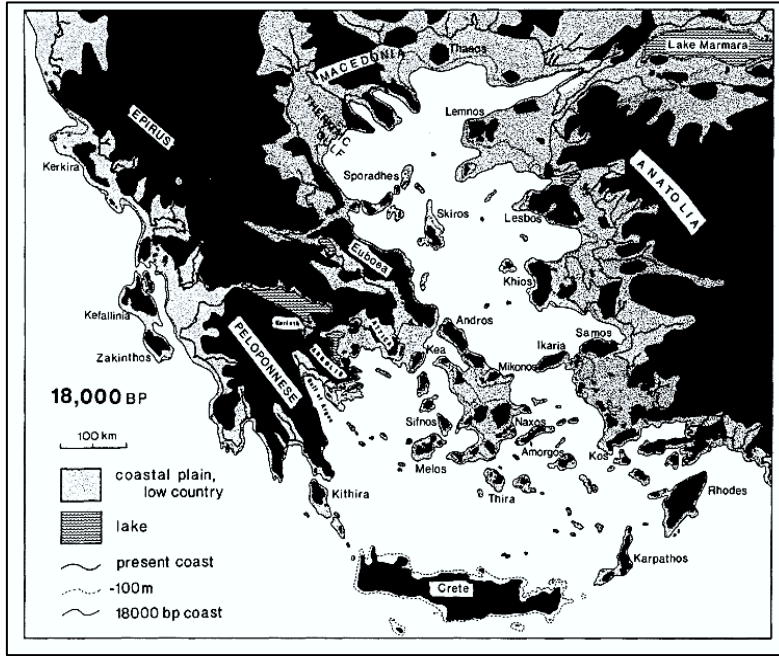

- Todorova vd, 1993 H. Todorova, I. Vajsov, “Neolitnite kulturi v Balgaria”, *Novokamennata epoha v Balgaria (kraja na sedmoto-sestoto heljadoletie predi novata era)*. Sofia, 94–147)
- Topbaş 1992 A. Topbaş, “Kütahya Seyitömer Höyüğü 1990 Yılı Kurtarma Kazısı” MKKS II, 11-34.
- Topbaş 1994 A. Topbaş, “Seyitömer Höyüğü 1992 Yılı Kurtarma Kazısı” MKKS IV, 297-310.
- Topbaş-Efe-İlaslı 1998 A. Topbaş, T. Efe, A. İlaslı, “Salvage Excavations of The Afyon Archaeological Museum, Part 2: The Settlement of Karaoğlan Mevkii and The Early Bronze Age Cemetery of Kaklık Mevkii”, *Anatolia Antiqua-VI*, İstanbul, 21-94.
- Tshochadshiew 1981 M. Tshochadshiew, *Junsteinzeit in Bulgarien, Braunschweigisches Landesmuseum, (Katalog)*, Sofia.
- Tuncel 2008 R. Tuncel, “The Late Chalcolithic Period in the İzmir Region.” Chr. G, Dumas, A.Giannikouri, O.Kouka (Edt.) *The Aegean Early Bronze Age: New Evidence, International Conference, Athens*.

- Türker 2012
A. Türker, “Suluca Karahöyük İdollerİ”, (ed. M. Alparsalan, A. Akkaya), *Colloquium Anatolicum XI*, 347-403.
- Ucko 1962
P. J. Ucko, “The Interpretation of Prehistoric Anthropomorphic Figurines” *Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain* 92, 38-54.
- Ünlüsoy 1993
İ. Ünlüsoy, “İsparta İli Atabey İlçesi Harmanören (Göndürle) Kurtarma Kazısı 1989-1991”, *MKKS III*, 291-322.
- Vagnetti 1979
L. Vagnetti, “Two Steatite Figurines of Anatolian Type in Chalcolithic Cyprus” *RDAC*, 112-114.
- Vajsov 1998
I. Vajsov, “The typology of the anthropomorphic figurines from northeastern Bulgaria”. *In the Steps of James Harvey Gaul, James Harvey Gaul In memoriam*, Vol. 1, (ed. M. Stefanovic, H. Todorova, H. Hauptmann), James Harvey Gaul Foundation, Sofia: 107–41.
- Voight 2000
M. Voight, “Çatalhöyük in Context, Ritual at Early Neolithic Sites in Central and Eastern Turkey”, *Life in Neolithic Farming Communities: social organization, identity, and*

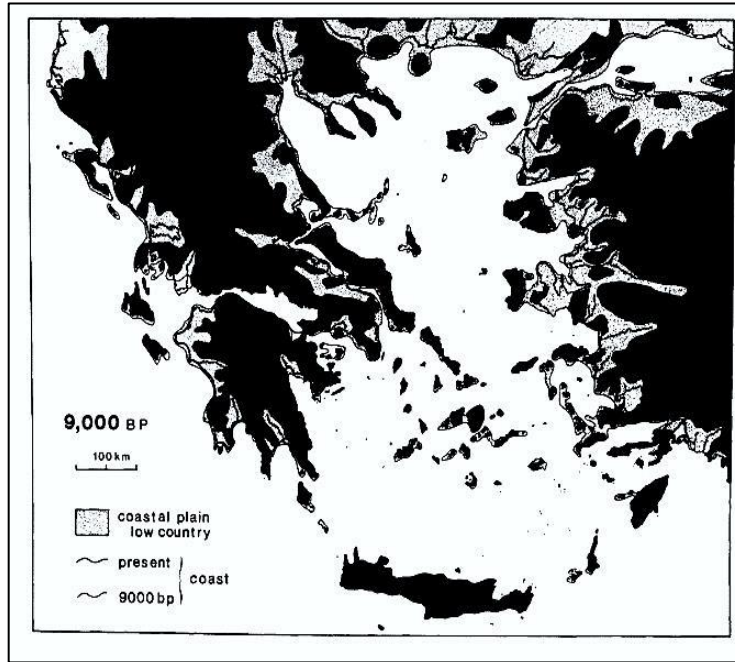
- differentiation*, (ed. Ian Kuijt), New York: Plenum, 253-293.
- Wace-Droop-Thompson 1907/1908 A. J. B. Wace, J. B. Droop, M. S. Thompson, "Excavations at Zerelia, Thessaly", *The Annual of the British School at Athens*, 14, 1-11.
- Warner 1994 J. L. Warner, *Elmalı-Karataş II, The Early Bronze Age Village of Karataş*, Bryn Mawr Pub, USA.
- Weinberg 1951 S. Weinberg, "Neolithic Figurines and Aegean Interrelations" *AJA* 55, 2, 121-133.
- Wijnen 1982 H. Wijnen, "A Technological and Typological Analysis of the Pottery." *Anatolica* XXIX, 2003, 24-59.
- Winston 2005 R. Winston, *Tanrının Öyküsü, Tanrı mı İnsanı, İnsan mı Tanrıyı Yarattı?*, (çev. S. Köseoğlu), İstanbul.
- Yalçınkaya 1987 I. Yalçınkaya, "1985 Yılı Karain Kazıları", *KST* VIII - I, 21- 37.
- Yalçınkaya vd. 2009 I. Yalçınkaya, H. Taşkran, M. Kartal, K. Özçelik, M. B. Kösem, G. Kartal, "2008 Yılı Karain Mağarası Kazıları", *KST* 31, 4, 41-51.
- Yaman 2011 İ. D. Yaman, "Karain Mağarası B Gözü'nün Jeolojik ve Arkeolojik Stratigrafisi", *Işın Yalçınkaya'ya*

- Armağan / Studies in Honour of Işın Yalçınkaya, (ed. H. Taşkıran, M. Kartal, K. Özçelik, M. B. Kösem, G. Kartal), 235-262, Ankara.
- Zervos 1957
C. Zervos *L'Art des Cyclades: Du Debut a la Fin de L'Age du Bronze, 2,500-1,100, Avant Notre Ere*, Paris.
- Zihlman 1997
“The Paleolithic Glass Ceiling: Women in Human Evolution”. *Women in Human Evolution*. (ed. L. Hagger), London: Routledge, 91-113.
- Тасић 2008
Тасић винча – праисторијска метропола истраживања 1908–2008
- Тодорова- Вайсов 1993
Х. Тодорова, и. вайсов, “духовен живот на неолитното население в България”, ново- каменната епоха в България.

Harita 1

Ege Denizi'nin Günümüzden 18.000 Yıl Önceki Görünümü

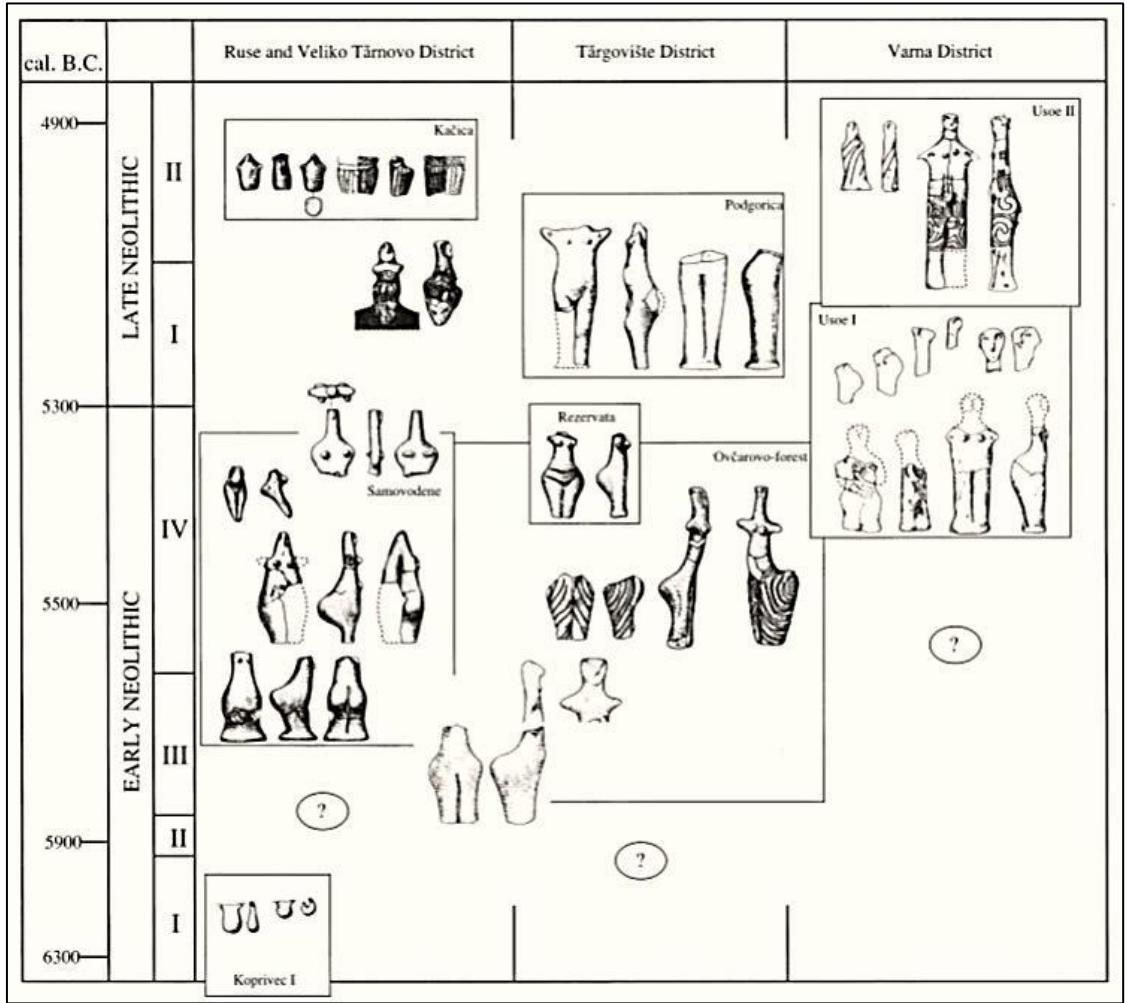

Harita 2

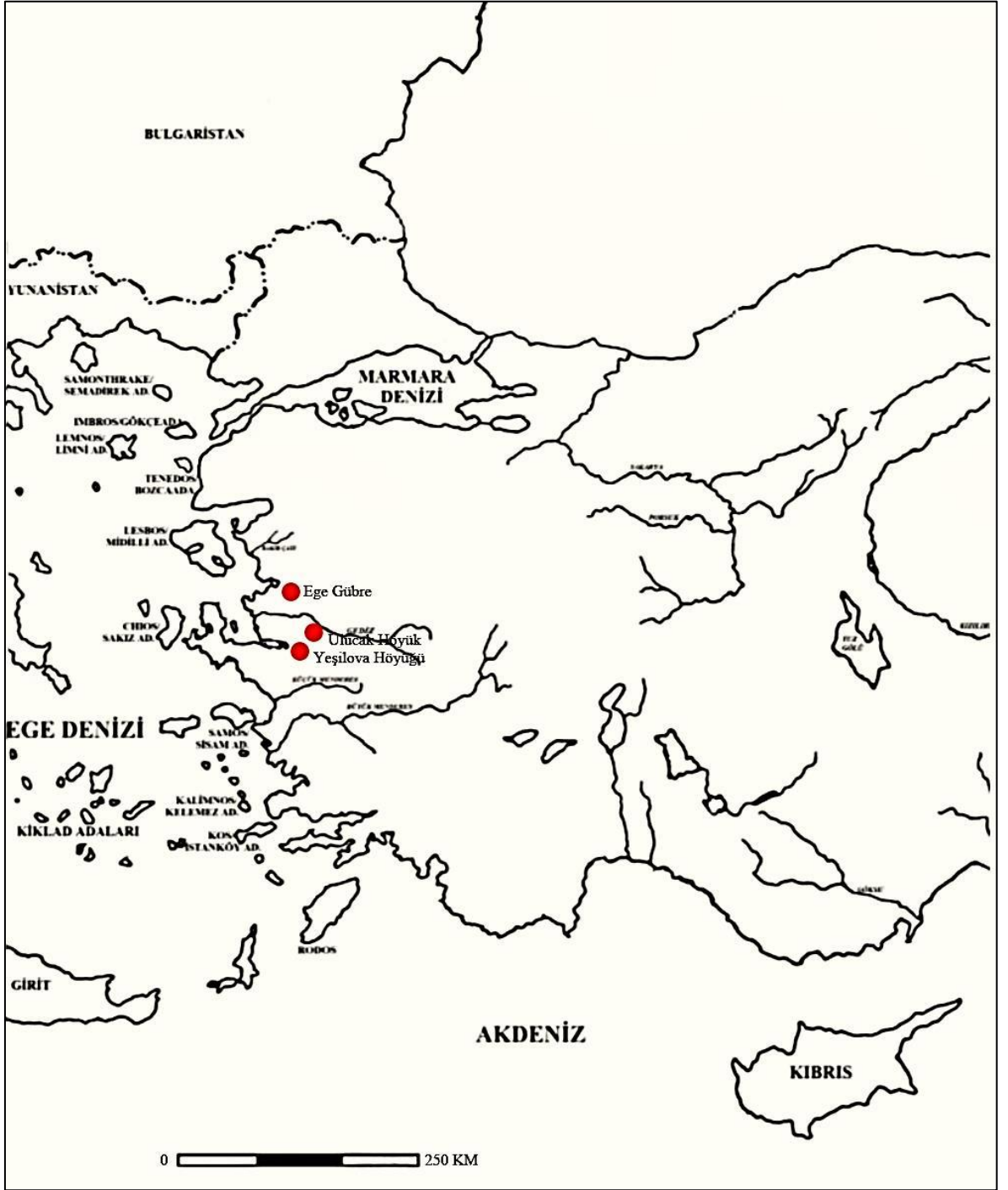
Ege Denizi'nin Günümüzden 9.000 Yıl Önceki Görünümü

	ADALAR GRUBU	ADALAR
BİRİNCİ GRUP ADALAR	Trakya ve Boğazlar Önündeki Adalar	Tasos, Samotraki, İmroz, Bozcaada, Lemnos, Ayios Evstratios
	Doğu Sporad Adaları	Lesvos, Hiyos, Psara, Samos, İkarya
	Güney Sporad Adaları	Patmos, Lipsos, İeros, Kalimnos, Kos, Nisiros, Tilos, Simi, Kalki, Rhods, Maiste, Astipalaia
İKİNCİ GRUP ADALAR	Kuzey Sporad Adaları	Skiatos, Skopeles, Alonisos, Pelagos, Yiura, Piperi, Skiros, Ewia
	Kiklad Adaları	Andros, Tinos, Mikonos, Naksos, İraklia, Amorgos, Yiarios, Siros, Paros, İos, Sikinos, Tira, Anafi, Kea, Kitnos, Serifos, Kimolos, Poliagos, Milos, Folegandros
ÜÇÜNCÜ GRUP ADALAR	Girit Adaları	Kitira, Andikitira, Kriti, Gavdos, Karpatos, Kasos

Fig 1: Ege Denizindeki Ada Grupları

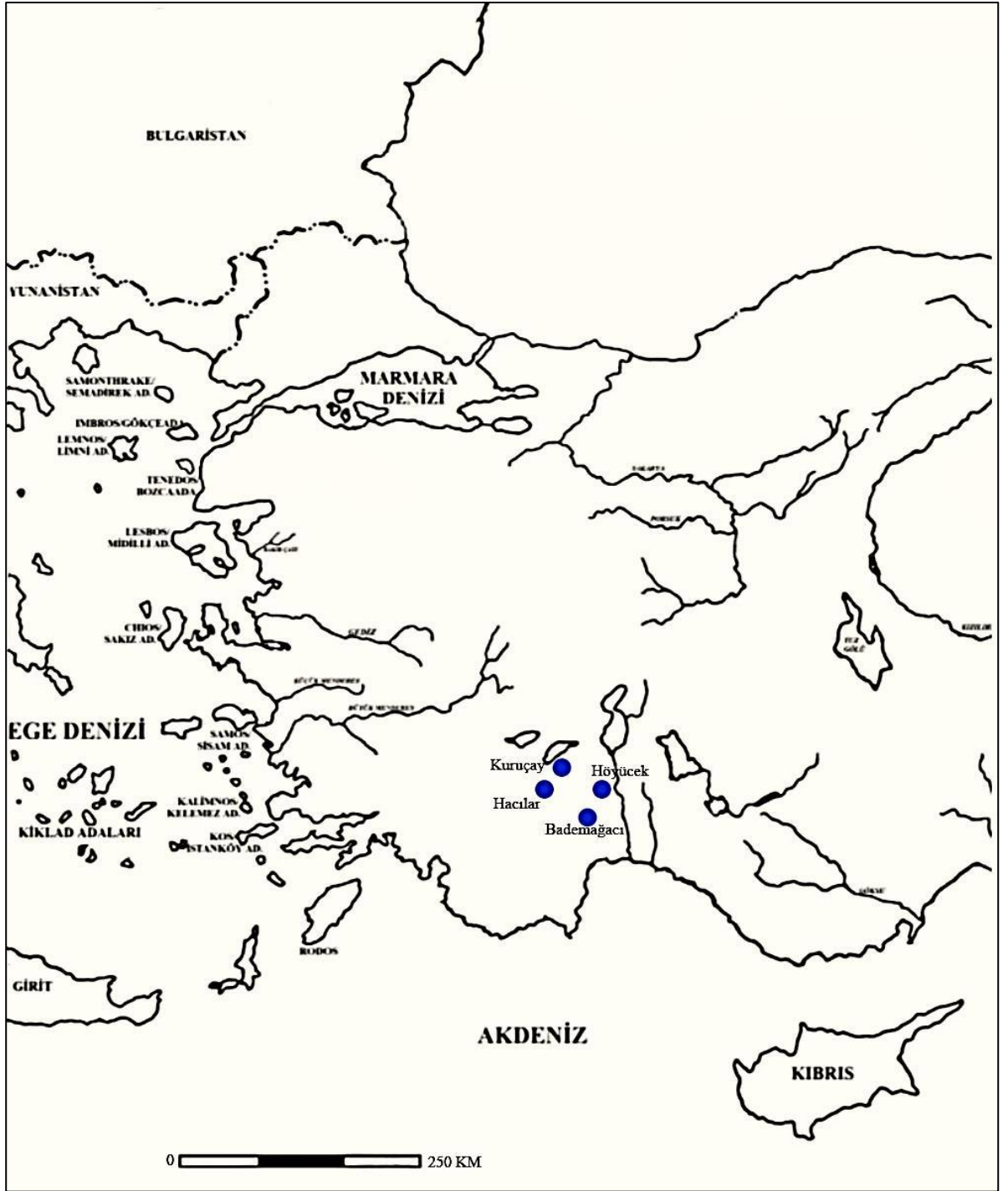
Fig 2: Bulgaristan'daki Antropomorfik Figürinlerin Kronolojik Gelişimi

Harita 3

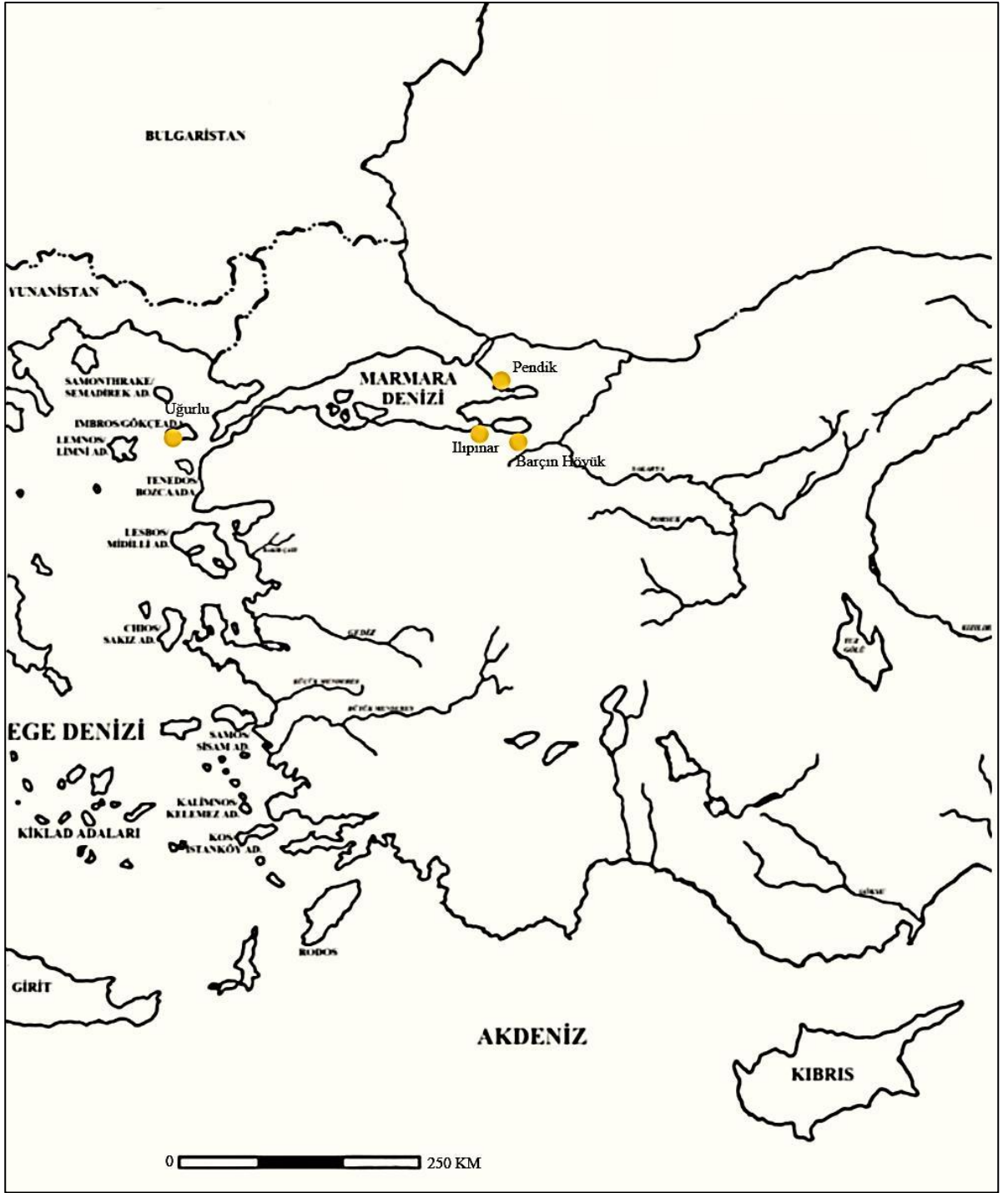
Batı Anadolu Kıyı Şeridi / Orta Batı Anadolu
Neolitik Dönem Figürin Ele Geçen Merkezler

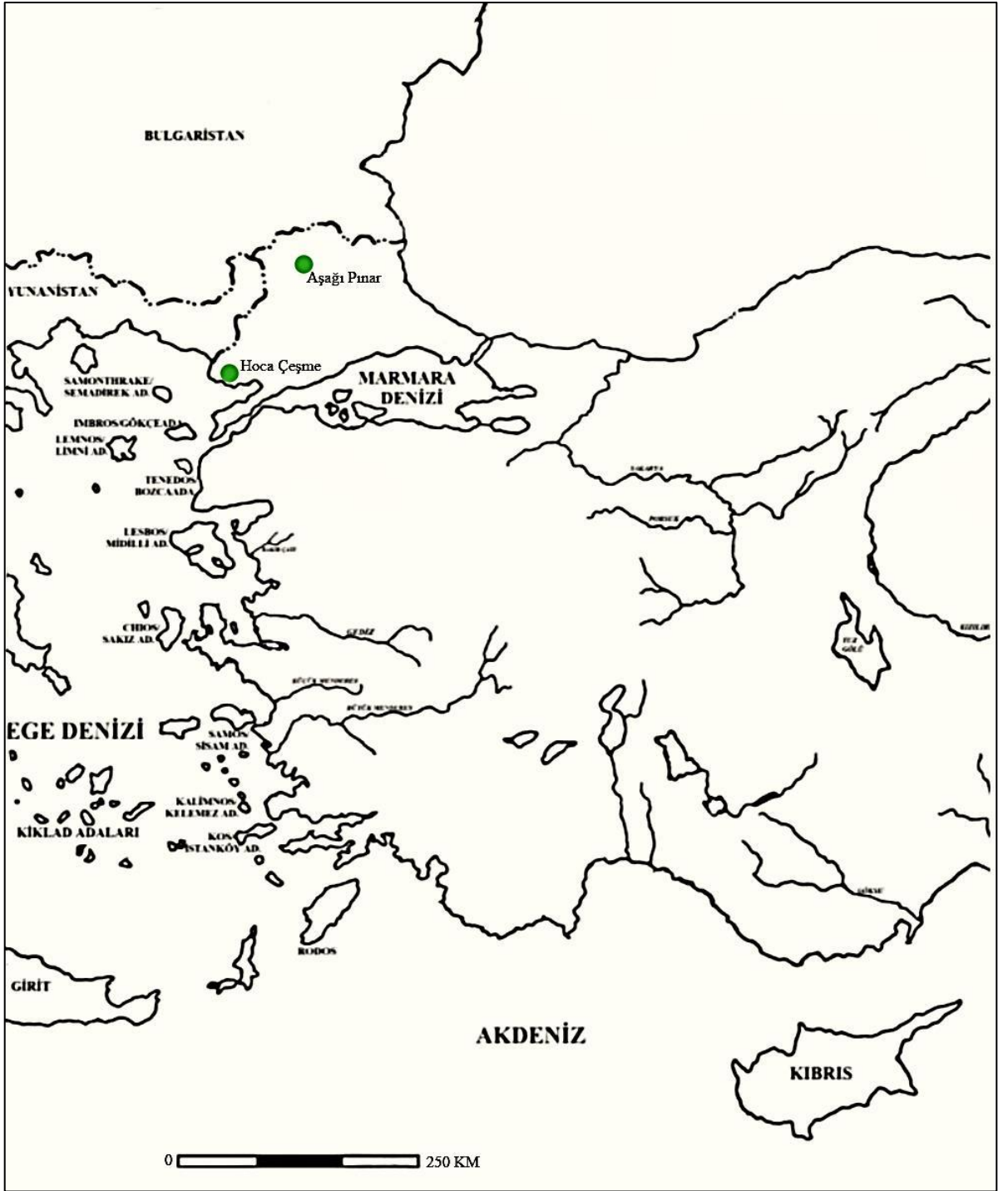
Harita 4

Güneybatı Anadolu Bölgesi / Göller Bölgesi
Neolitik Dönem Figürin Ele Geçen Merkezler

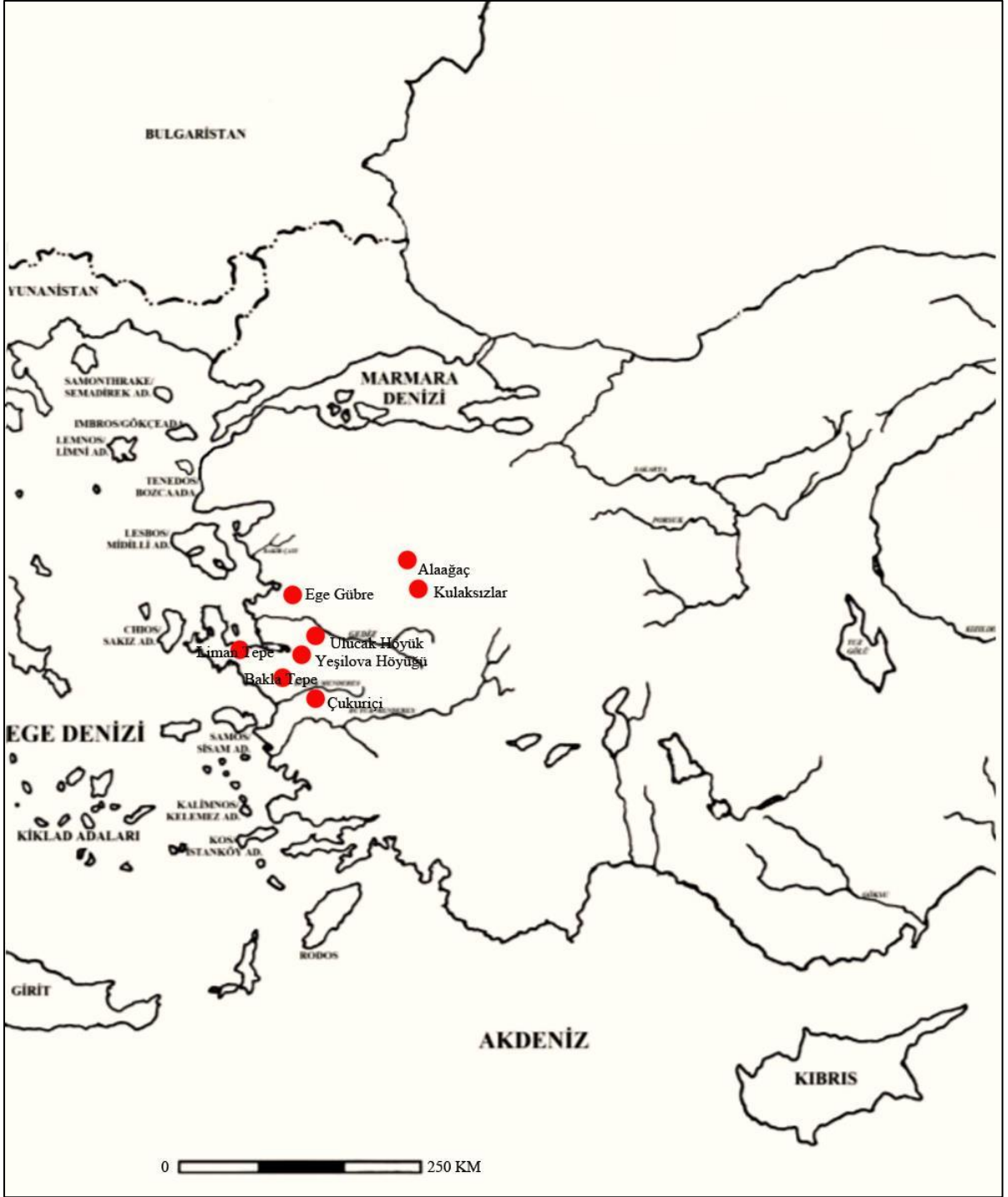
Harita 5

Kuzeybatı Anadolu Bölgesi
Neolitik Dönem Figürin Ele Geçen Merkezler

Harita 6

Trakya
Neolitik Dönem Figürin Ele Geçen Merkezler

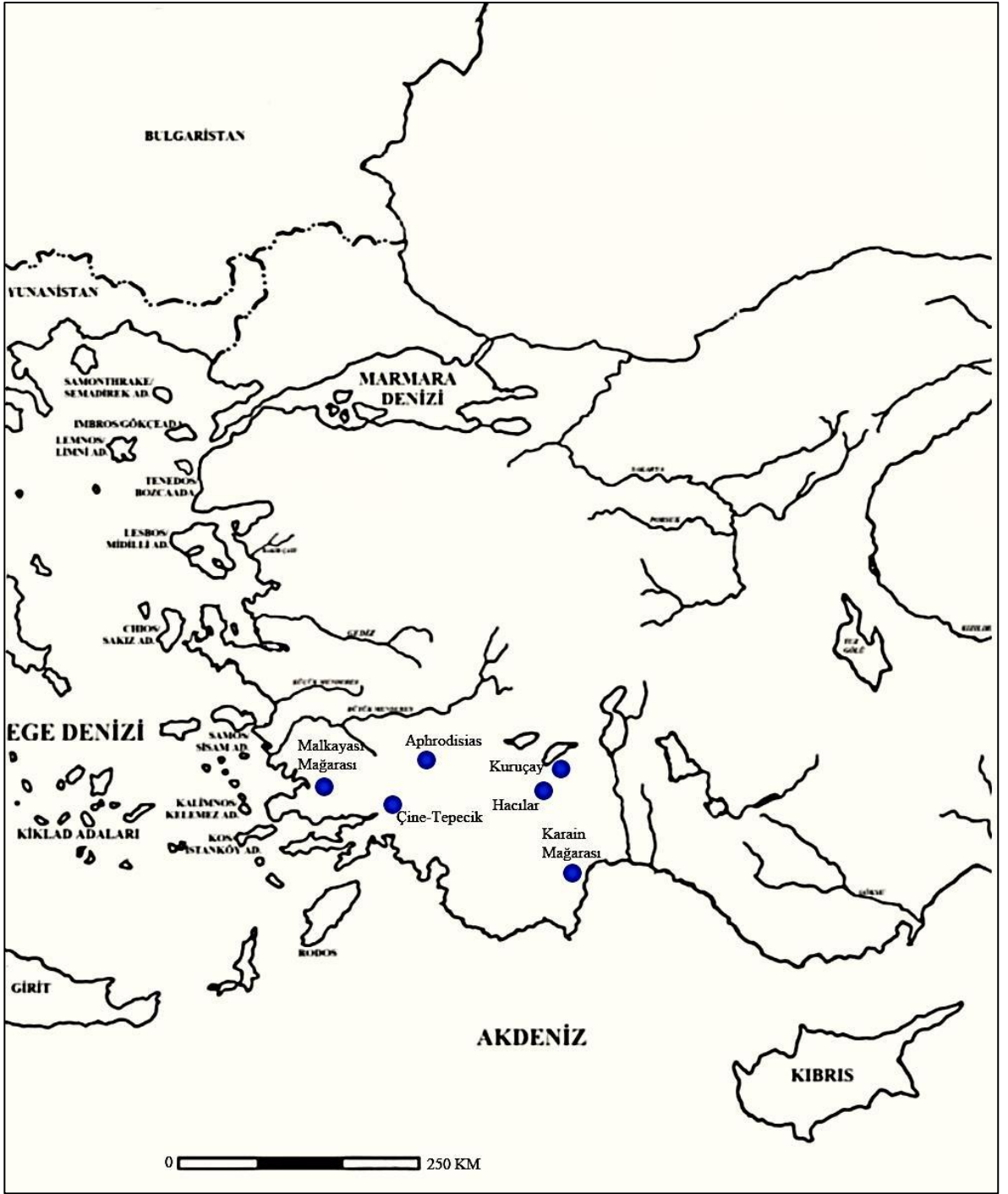
Harita 7

Batı Anadolu Kıyı Şeridi / Orta Batı Anadolu
Kalkolitik Dönem Figürin Ele Geçen Merkezler

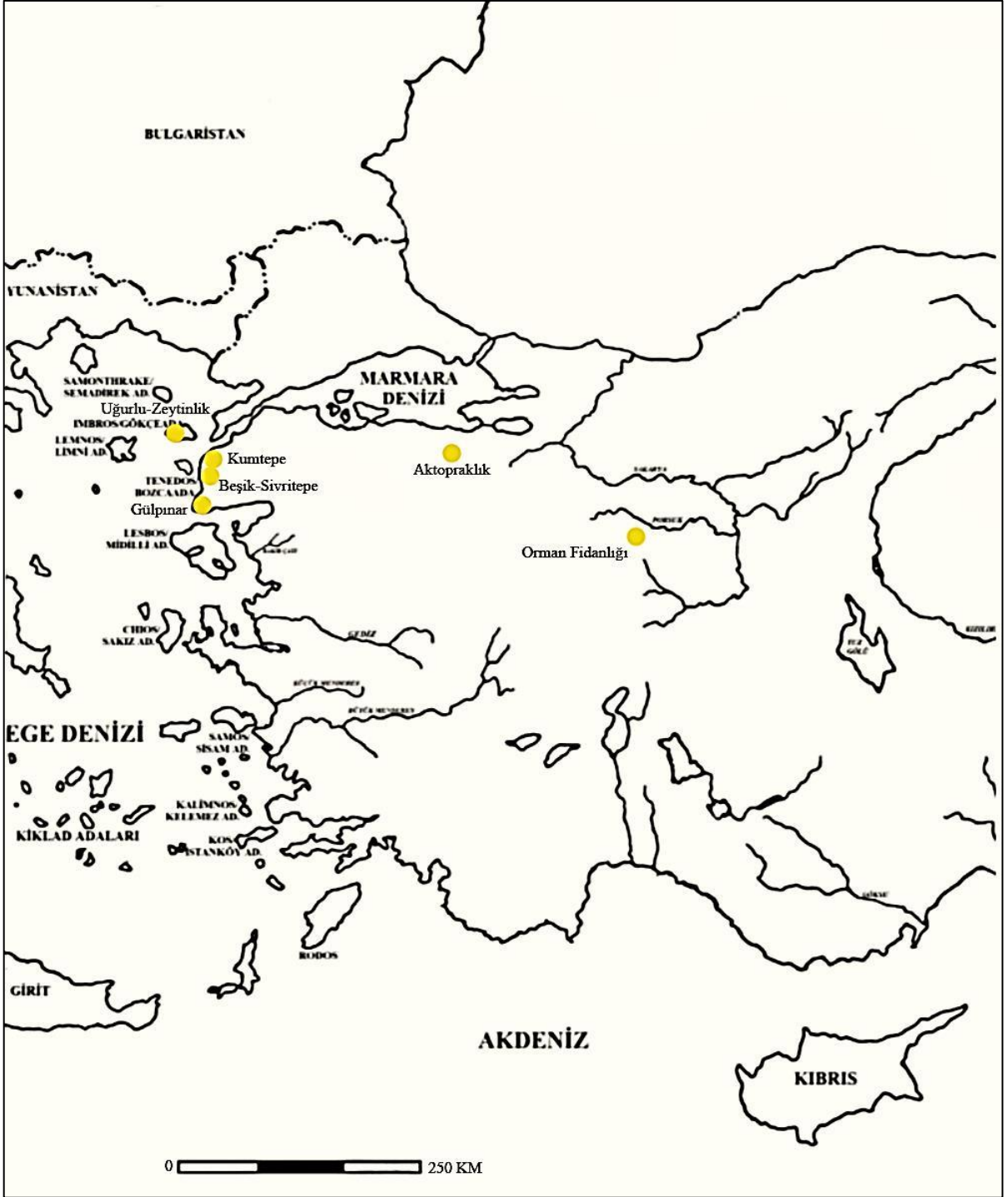
Harita 8

Kilia Tipi Figürinlerin Ele Geçtiği Merkezler

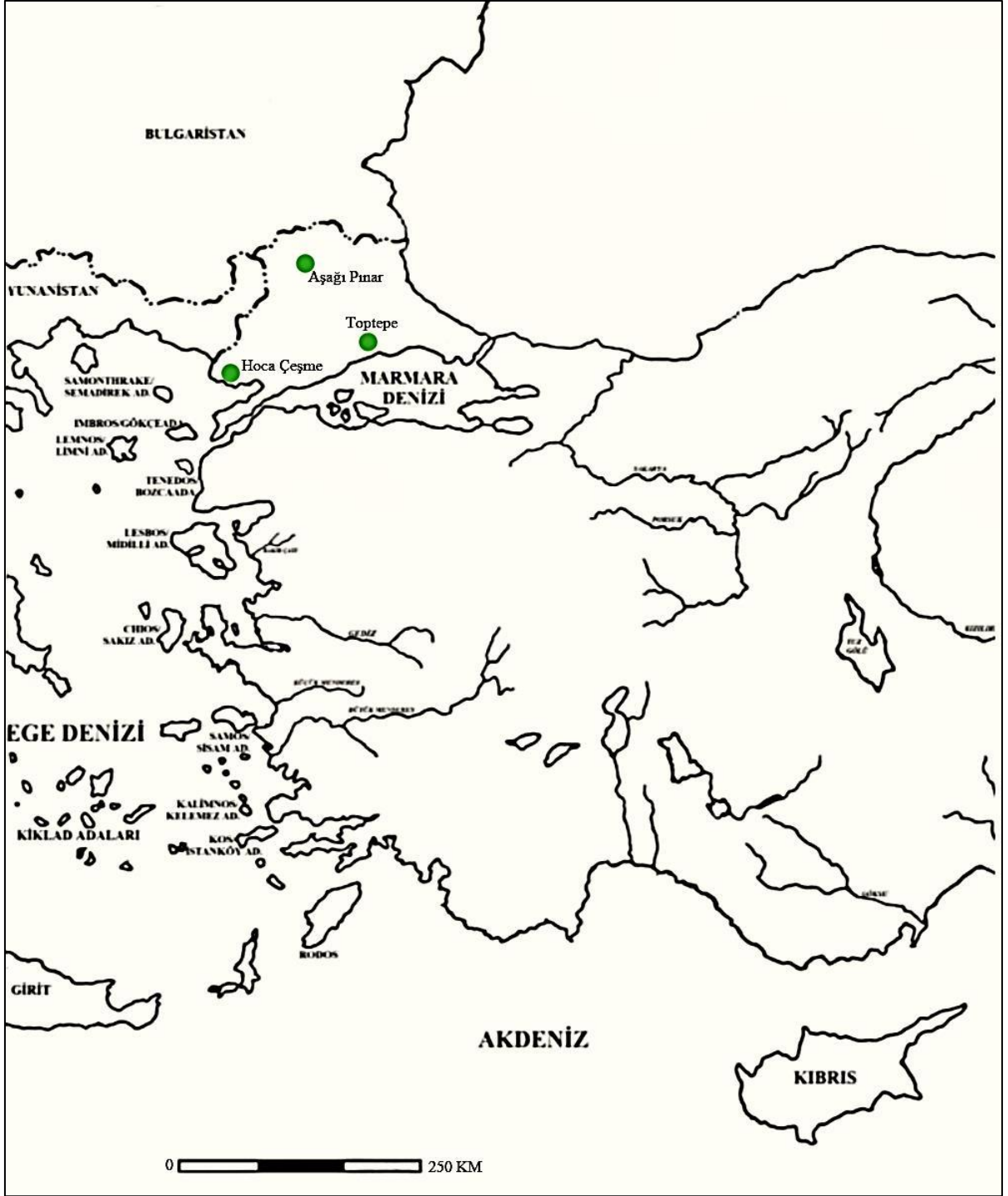
Harita 9

Güneybatı Anadolu Bölgesi
Kalkolitik Dönem Figürin Ele Geçen Merkezler

Harita 10

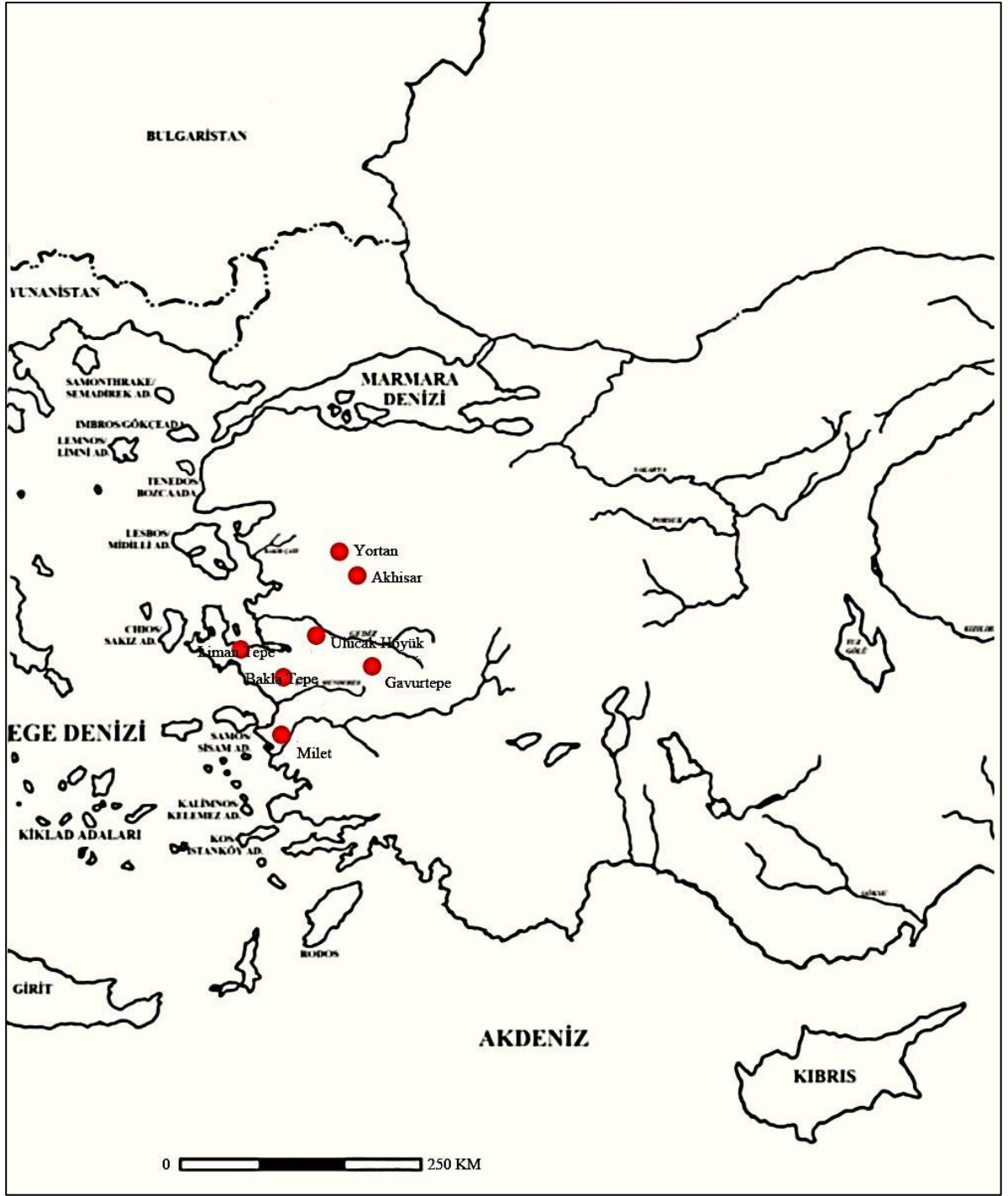
Kuzeybatı Anadolu Bölgesi
Kalkolitik Dönem Figürin Ele Geçen Merkezler

Harita 11

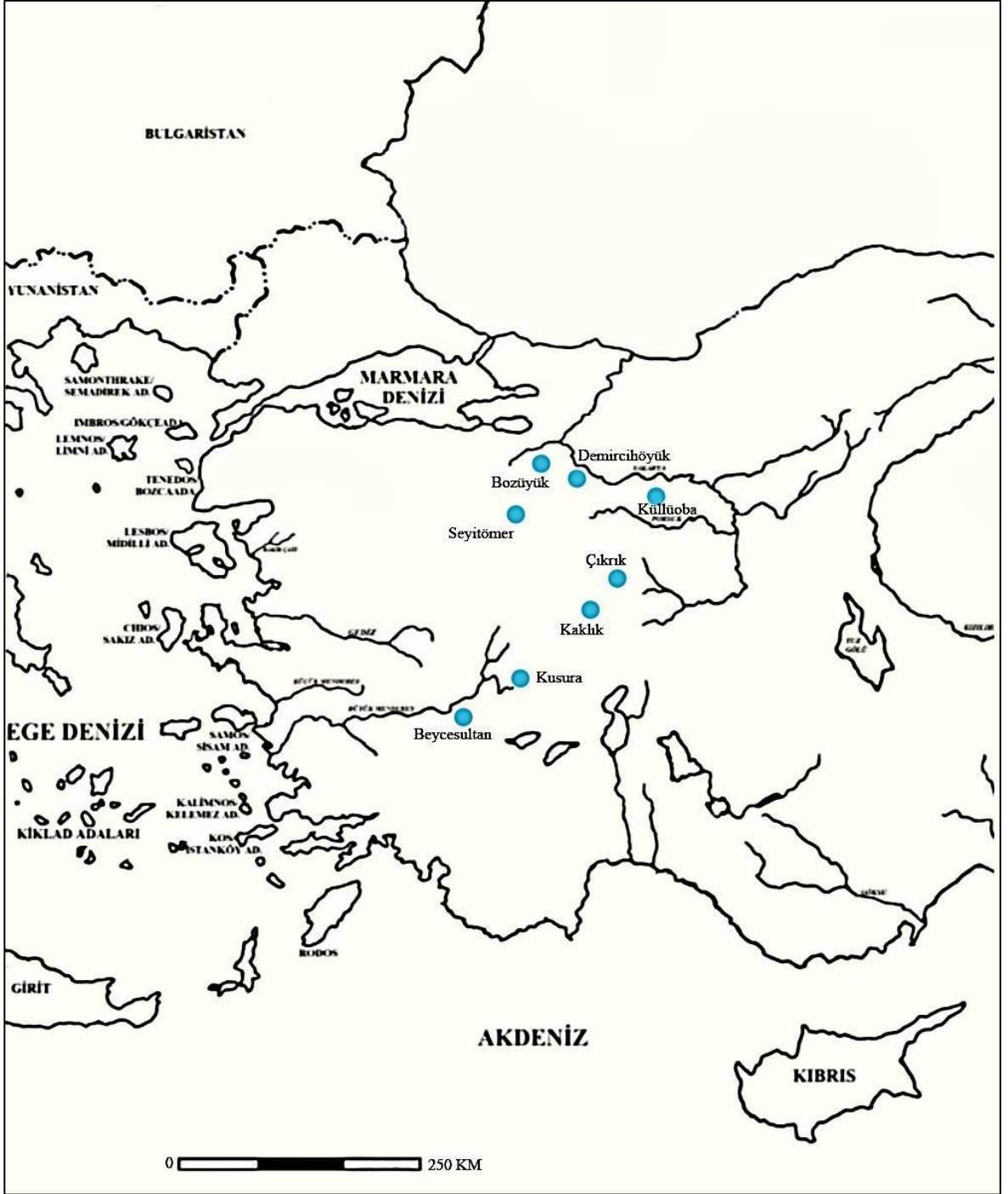
Trakya
Kalkolitik Dönem Figürin Ele Geçen Merkezler

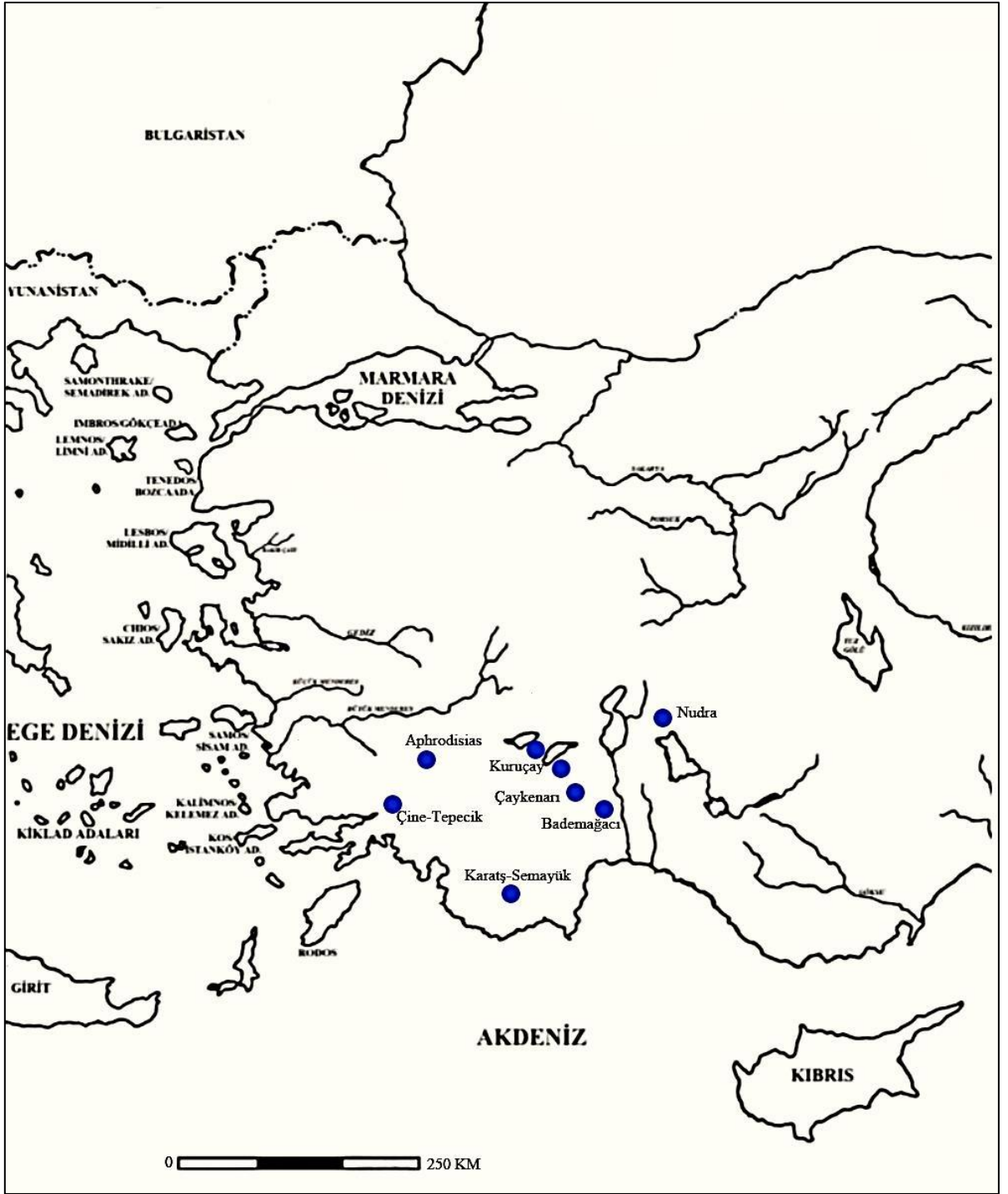
Harita 12

Batı Anadolu Kıyı Şeridi / Orta Batı Anadolu
Erken Tunç Çağ Figürin Ele Geçen Merkezler

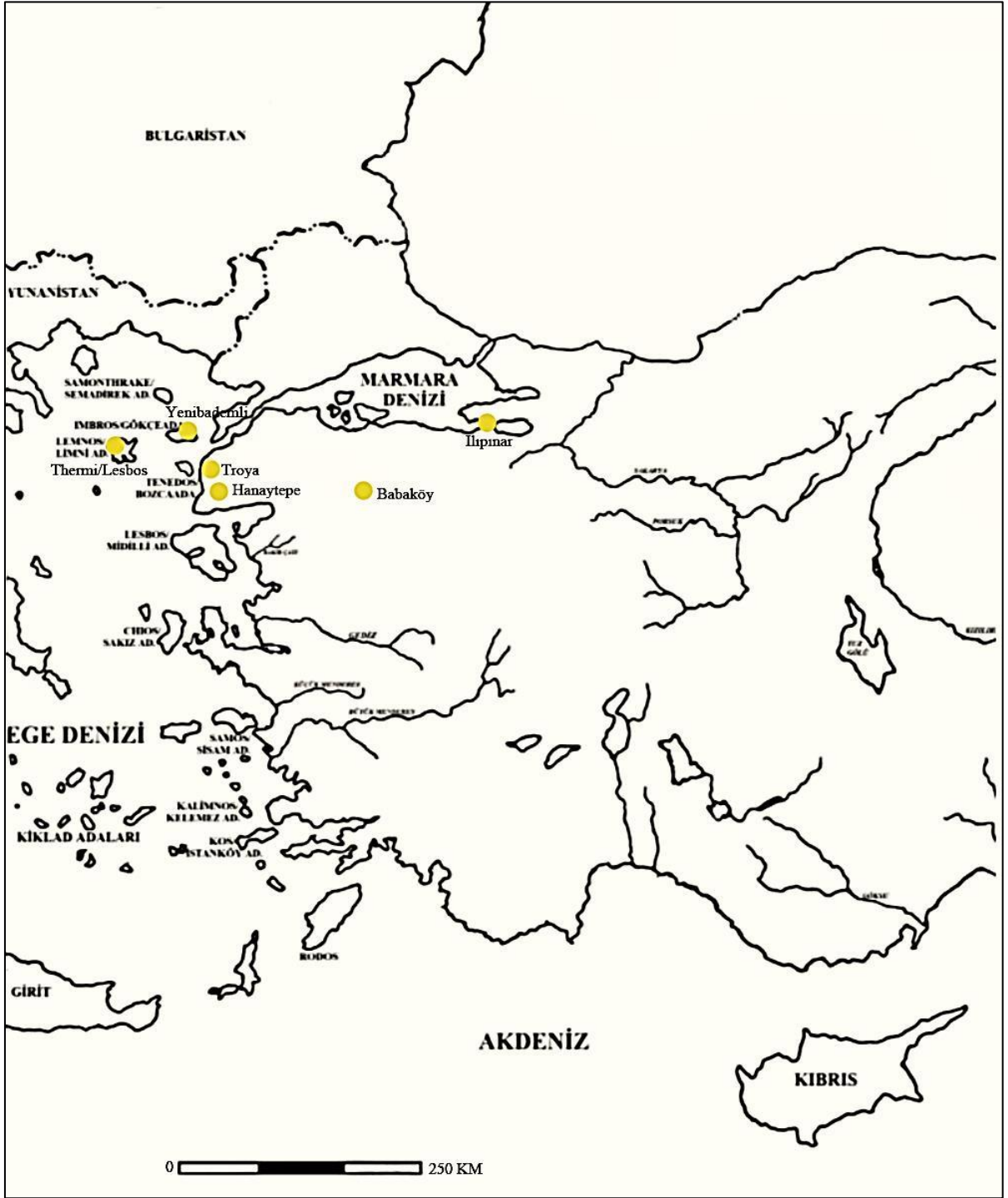
Harita 13

İç Batı Anadolu
Erken Tunç Çağ Figürin Ele Geçen Merkezler

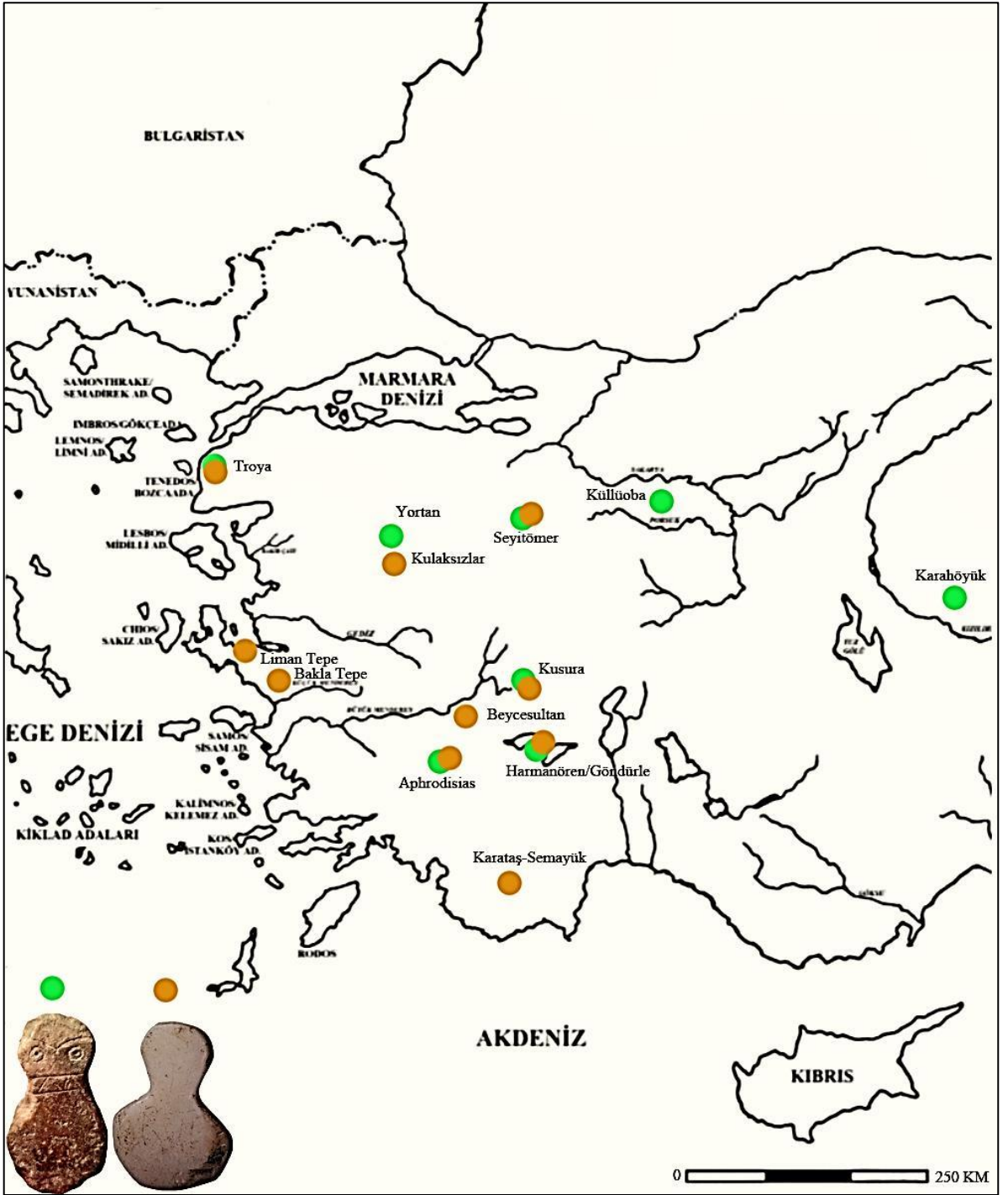
Harita 14

Güneybatı Anadolu Bölgesi
Erken Tunç Çağ Figürin Ele Geçen Merkezler

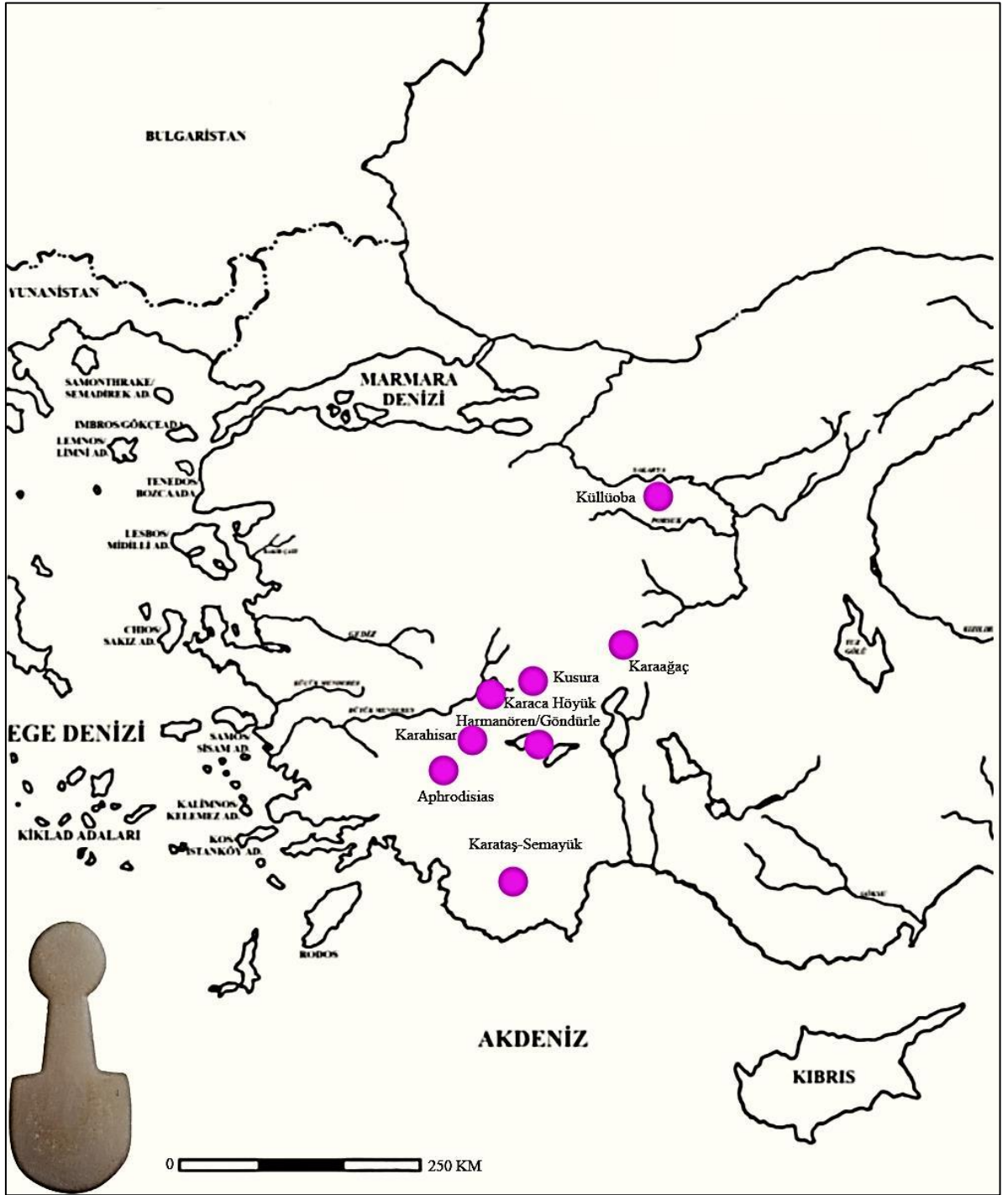
Harita 15

Kuzeybatı Anadolu Bölgesi
Erken Tunç Çağ Figürin Ele Geçen Merkezler

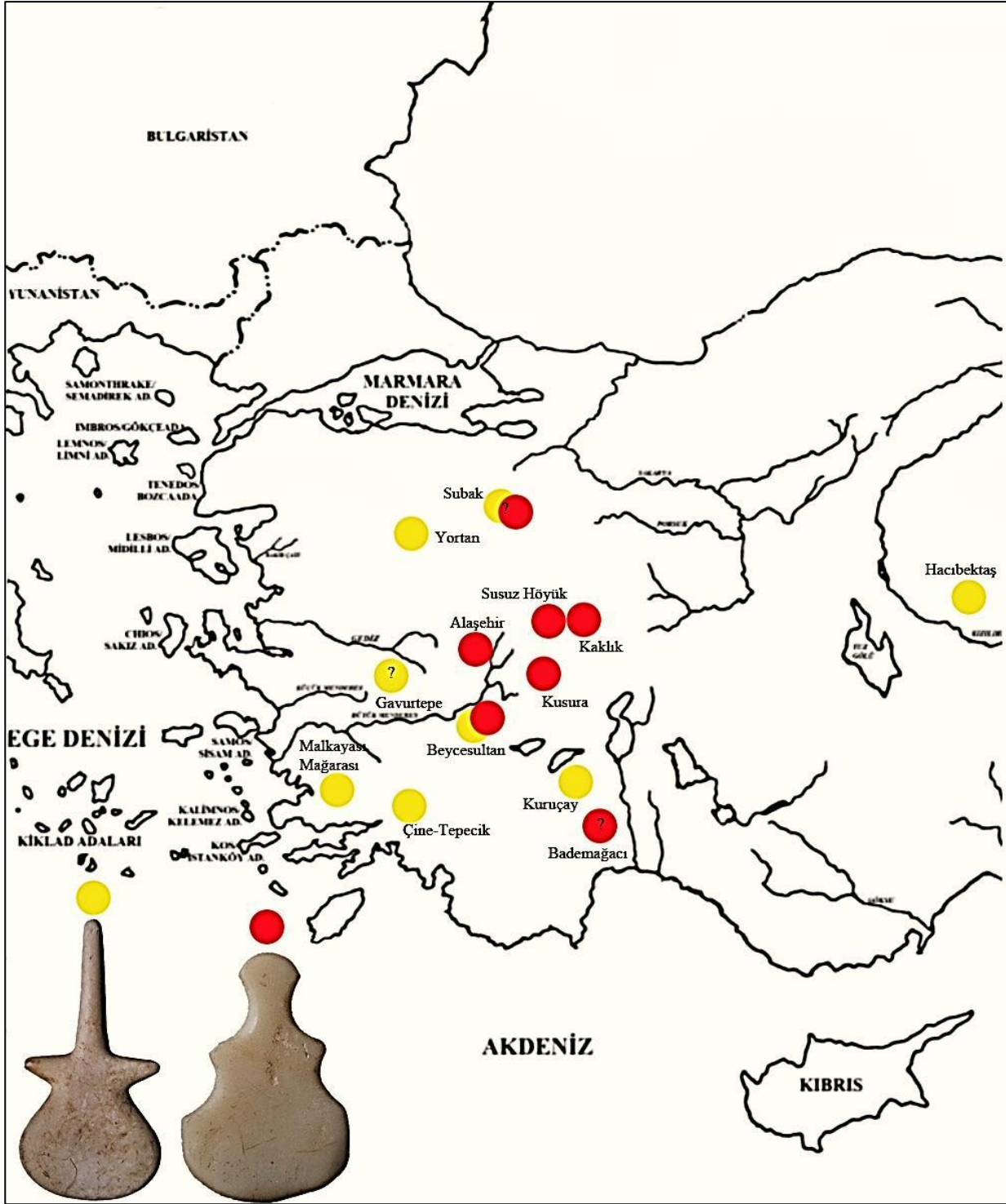
Harita 16

Troya Tipi ve Troya Tipi Baykuş Yüzlü İdollerin
Görüldüğü Merkezler

Harita 17

Kusura Tipi İdollerin Görüldüğü
Merkezler

Harita 18

Beycesultan Tipi/Kusura-Beycesultan Tipi
İdollerin Görüldüğü
Merkezler

Arş. Gör. Dr. Gülnur EROĞLU

Çalıştığı Kurum:	Adıyaman Üniversitesi / (2009-2014- Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü-35. Madde)
Medeni durum:	Evli
Milliyet:	T.C.
Doğum Yeri:	İzmir
E-Mail Adresi:	sumergulnur@gmail.com
Adres:	Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Kat: 2
Cep Tel:	545 3208955
Eğitimi:	
Lise:	İzmir Kız Lisesi-İzmir/Konak
Lisans:	1997-2002, Ege Üniversitesi. Prot ohist orya ve Önasya Arkeolojisi
Yüksek Lisans:	2004-2007, Ege Üniversitesi. Prot ohist orya ve Önasya Arkeolojisi
Doktora:	2008-2014, Ege Üniversitesi. Prot ohist orya ve Önasya Arkeolojisi

Mesleki Deneyim:

Arkeolojik Kazılar:

- 1998 Eylül-Ekim Ulucak Höyük Kazısı. **İzmir-Kemalpaşa**
- 1999 Mayıs-Haziran Ulucak Höyük Kazısı. **İzmir-Kemalpaşa**
- 1999 Haziran-Ağustos Ayanis Kalesi Kazısı. **Van**
- 1999 Eylül-Ekim Bodrum Sur Restorasyonu Çalışmaları ve Mausoleum Kazısı. **Bodrum**
- 2000 Mayıs- Haziran Ulucak Höyük Kazısı. **İzmir-Kemalpaşa**
- 2000 Haziran- Eylül Ayanis Kalesi Kazısı. **Van**
- 2000 Eylül- Ekim Ulucak Höyük Kazısı. **İzmir-Kemalpaşa**
- 2001 Mayıs- Haziran Ulucak Höyük Kazısı. **İzmir-Kemalpaşa**
- 2001 Haziran- Eylül Ayanis Kalesi Kazısı. **Van**
- 2001 Eylül- Ekim Ulucak Höyük Kazısı. **İzmir-Kemalpaşa**
- 2002 Mayıs- Haziran Ulucak Höyük Kazısı. **İzmir-Kemalpaşa**
- 2002 Haziran- Eylül Ayanis Kalesi Kazısı. **Van**
- 2002 Eylül- Ekim Ulucak Höyük Kazısı. **İzmir-Kemalpaşa**
- 2002 Kasım Kazane Höyük Kazısı. **Urfa**
- 2003 Temmuz- Ağustos Kenan Tepe Kazısı. **Diyarbakır**
- 2004 Temmuz-Ağustos Türbe Höyük Kazısı. **Siirt**

- 2004 Eylül-Aralık Ege Gübre Kazısı. **İzmir-İzmir**
- 2005 Nisan-Mayıs Ege Gübre Kazısı. **İzmir-İzmir**
- 2005 Haziran-Kasım Yeşilova Kazısı. **İzmir-Bornova/Yeşilova**
- 2006 Mayıs-Temmuz Ege Gübre Kazısı. **İzmir-İzmir**
- 2006 Temmuz, Eylül Yeşilova Kazısı. **İzmir-Bornova/Yeşilova**
- 2007 Mayıs-Temmuz Ege Gübre Kazısı. **İzmir-İzmir**
- 2007 Temmuz- Eylül Yeşilova Kazısı. **İzmir-Bornova/Yeşilova**
- 2007 Eylül- Ekim Ulucak Höyük Kazısı. **İzmir-Kemalpaşa**
- 2008 Haziran- Ağustos Ayanis Kalesi Kazısı. **Van**
- 2008 Eylül- Ekim Ulucak Höyük Kazısı. **İzmir-Kemalpaşa**
- 2009 Haziran- Ağustos Ayanis Kalesi Kazısı. **Van**
- 2009 Ağustos- Ekim Kavuşan Höyük Kazısı. **Diyarbakır-Bismil**
- 2010 Haziran- Eylül Kavuşan Höyük Kazısı. **Diyarbakır-Bismil**
- 2012 Temmuz- Eylül Yeşilova Kazısı. **İzmir-Bornova/Yeşilova**
- 2013 Temmuz- Eylül Yeşilova Kazısı. **İzmir-Bornova/Yeşilova**

Arkeolojik Yüzey Araştırmaları ve Projeler:

- 1999 Nisan Denizli – Çivril Bölgesi Yüzey Araştırması Çalışmaları.

- 1999 Ağustos-Eylül Mouselion Müzesi Restorasyon Çalışmaları. **Bodrum**

- 2003-2005 "Tailored Strategies for the Conservation of Archaeological Value Cu-based Artefacts from Mediterranean Countries" (Efestus)

Proje Yürütücüsü: Prof. Dr. Altan ÇİLİNGİROĞLU

- 2007- Kasım-Aralık Van – Ağrı Iğdır Bölgesi, Yüzey Araştırmaları Malzeme Analizi ve Keramik Çizimi Çalışmaları. (Tübitak Araştırma Projesi Kapsamında)

Proje Yürütücüsü: Prof. Dr. Aynur ÖZFIRAT

- 2006-2008 Van – "Ayanis (Ağartı) Köyü Etnoarkeoloji Projesi". (Tübitak Araştırma Projesi Kapsamında)

Proje Yürütücüsü: Prof. Dr. Altan ÇİLİNGİROĞLU

- 2008-2010 Yukarı Dicle Vadisi MÖ 2. ve 1. Binyıl Sosyo-Ekonomik Yapısının Mikroarkeolojik Metotlar ve Kimyasal Analizlerle Değerlendirilmesi (Tübitak Araştırma Projesi Kapsamında)

Proje Yürütücüsü: Prof. Dr. Gülriz KOZBE

- 2009 Diyarbakır Müzesi Kültür varlıklarının Belgelenmesi ve Korunmasına Yönelik tespit Çalışmaları / Diyarbakır İli Çevresinde Ilisu barajı ve HES Projesi Alanı Yüzey Araştırması Çalışmaları. **Proje Yürütücüsü: Diyarbakır Müze**

Müdürlüğü ve Prof. Dr. Gülriz KOZBE

- 2011 Nisan-Mayıs “Erken Tunç Çağına Ait Metalik Mallar ve Combed Wash Mallar ile Orta Tunç Çağına Ait Koyu Renk Ağiz Kenarlı Çanaklar, Kızıl Kahve Boya Astarlı Mallar, Gri Mallar ve Habur Mallarının ve Bölgede Yer Alan Kil Yataklarının Mineralojik, Petrografik, Jeokimyasal ve Arkeolojik Olarak İncelenmesi” Proje ve Yüzey araştırması.

Proje Yürütücüsü: Diyarbakır Müze Müdürlüğü ve Prof. Dr. Gülriz

KOZBE

- 2011 Haziran Urfa-Sultan Tepe kazısı-Yüzey Araştırması

Tezler:

- **Lisans:** «Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Neolitik Dönem Stelleri» **Yrd. Doç. Dr. Haluk Sağlamtimur**

- **Yüksek Lisans:** «Anadolu'da Neolitik Dönem'de Tanrı ve Tanrıça Kavramı» **Yrd. Doç. Dr. Zafer Derin**
- **Doktora:** «Neolitik Dönem'den Erken Tunç Çağ Sonuna Kadar Batı Anadolu'da İnsan Figürinleri ve Çevre Kültürleriyle Olan İlişkileri» **Yrd. Doç. Dr. Zafer Derin**

Yayın ve Bildiriler:

- 9 Nisan 2008 Fourth International Berlin-Izmir Research Seminar "Cult and Sacral Places in Anatolia and Beyond. From the Neolithic to the Roman Period." Figurines in the Neolithic Period of Anatolia and their Religious Meanings. (Freie Universität-Berlin)
- Yeşilova Höyüğü Kazısı, (Yayında)Kazı sonuçları Toplantısı 2013

ÖZ (ÖZET)

Bu tez çalışması, Batı Anadolu bölgesinde, Neolitik dönemden Erken Tunç Çağ sonuna kadar olan kültürel dönemin ve kronolojik sürecin önemli bir parçası olan ve incelenmeye değer insan figürinlerinin, yeni veriler ve buluntular kapsamında belirlenerek, tanımlanması ve yorumlanmasını hedeflemiştir.

Figürinler incelenirken tipolojik sınıflama yapma kaygısından öte ve arkeolojiyi yönlendiren düşünce sistemlerinden etkilenmemeye çalışılarak, salt dönemselsel ve kültürel ölçekli bir yaklaşım sergilenmeye çalışılmıştır. Çalışma, incelenen bölge içerisinde ve çevre coğrafyalarda söz konusu buluntu grubu ile ilgili benzer özelliklerin olup olmadığı, diğer maddi kültür varlıklarının gelişimi ve değişimi ile ilgili paralelliklerin bulunup bulunmadığını ortaya koymayı ve bu doğrultuda buluntu grubunu işlev ve bağlamsal açılarından tartışmaktadır.

ABSTRACT

“Human Figurines in Western Anatolia from the Dawn of Neolithic Period to the End of the Early Bronze Age and Their Relationship to the Surrounding Cultures”

The main aim of the thesis is to define and to evaluate the human figurines and idols of Western Anatolia from Neolithic period to Early Bronze Age with the latest information and finds gathered from excavations.

Main object for evaluation of the figurines are chronologic and cultural approaches rather than typological classification. The figurines and idols are examined within the region and surroundings. Analogies and diversities within the figurines are examined parallel to the other cultural assets gathered from the region to clarify the context and function.